

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

N O. 01192

DI VELT FUN MARK SHAGAL

Yitshak Elhanan Rontsh

*Permanent preservation of this book was made possible
by Ruth Grossman
in memory of
Harold Shaz Grossman*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יצחק אלחנן ראנטש

די זועלט
פוז
מאַרְק שאָגָאַל

פארלאָג

1967

DI VELT FUN MARC CHAGALL

(*The World of Marc Chagall*)

BY

ITZHAK ELCHANAN RONCH

אַרְוִיסְגָּעַבָּן מֵיט דָּעַר הַילָּפָפָן בּוֹךְ-קָאַמִּיטָּעַט
אֵין לֹאֶס אַנְדּוֹשְׁעַלְעַס. קָאַלִּיפָּאַרְנִיעַ

צִיִּיכְנוּנְגָּעָן אוֹן אַיְלּוֹסְטְּרָאַצְּיָעָס פּוֹן מַאֲרָק שַׁאֲגָאַל

Copyright 1967
BY ISAAC E. RONCH
Los Angeles, Calif.

ECONOMY TYPESETTING, LOS ANGELES, CALIFORNIA

מִרְיָם-עַלְקָעָן —
מִיט לִיבָשָׁאָפָט

אָנָּה דְּ

צַו אֶלְעָמִידֵר פָּנִים. א. רַאֲנַטְשַׁ
בּוֹזְקָאַמִּיטַעַט אֵין לְאַס אַנְדוֹשְׁעַ
לְעַם פָּאָר הַעַלְפָּן אַרְוִיְמְגַעַבָּן דָּאַס
בּוֹךְ; צַו סַאֲמָוָאֵיל צַעְפָּקִין פָּאָר לְיִיְהַ
עַנְעָן דִּי קַאֲרָעְקְטוֹרָן; דָּר. חַיִּים לוֹ-
בִּין פָּאָר בְּאַנוֹצָן זִיךְ מִוְתָּן זִוְן קוֹנְסָטָן
אַרְכִּיוֹן אָוֹן צַו אֶלְעָמִידֵר גּוֹטָעָן פְּרִיְינָט
פָּאָר דָּעַר קַאֲפָעָרָצְיעַ.

٢٠١٦ء۔ جنگل کا سارہ

فرجیہ پورا

۹۴۴
N.J.

די ערשות באָגעגעניש

.1.

דו קאנסט זיך אלין ניט אַפְגַעַבָן קײַן דערקלעַרְוָנוּג. עס איז ניט
בלוי זיין קוֹנְסֶט, זיין וועלט-פֿאָפֿוֹלָאַרִיטָט, נאָר עַפְעַס איז פֿאָרָאַן
איַן זײַן פֿערְזָעַנְלָעַכְקִיַּת, וואָס האָט דיַד צוֹגַעַצְוִיגַן, אוֹן כָּאַטְשׁ דַו בִּיסְט
טוֹיְזָנְטָעַר מִילֵּין ווַיְיַט פֿוֹן אִם, דַאֲרַ קָאנְסְטוֹ אִים נִיט דֻּרְוּוַיְתָעַרְן
פֿוֹן דִּין אִיךְ, פֿוֹן דִּין אַרוֹם.

אָפְשָׂר דַעַרְפָּאָר וואָס זִינְעַ בִּילְדָעַר, זִינְעַ פֿאָרְבָּן, זִינְעַ קָאנְטָרוֹן,
זִינְעַ אַוְיסְדָּרוֹקָן — אַיְן וּאְרטַס וּוַיְאַרְפַּחַד עַדְךָ קָאנְסְעוֹעַ — אוֹן זײַן פֿערְזָעַ
זָעַנְלָעַכְקִיַּת, זִינְעַן אַיְינְסַ-אַוְן-דָּאַסְעַלְבָּעַ, וואָס קָאנְעַן נִיט אַפְגַעַטְיִילָט
וּוְעָרָן. אָפְשָׂר דַעַרְפָּאָר וואָס מַאְרָק שַׁאַגָּאַל מִינְטַ פֿאָרַ מִיר דיַ זָוָאַן
דַעַרְ-דַעַטְעַנְישַׁ, וואָס אִיךְ זַעַמְלַעַל אַיְן דַעַר בְּלוּמְעַנְבִּיטַ אַרוֹם
מיַן פֿעַנְצָטָעַר. דַוְכַּט זַיךְ אַזְוִי אַיְינְפָּאָךְ אוֹן פֿרִימִיטִיוֹ אַיְן דִי פֿאָרָם
פֿוֹן אַטְ-דָעַם בְּלִימָלַ, אַזְוִי פְשָׁוֹת זײַן קָאַלְרַ אוֹן דַעַר גְּרִין פֿוֹן דיַ
בְּלָעַטְלָעַר, אוֹן דַאֲרַ אַזְוִי פּוֹל מִיטַּ מִיסְטָעַרְיעַ, מִיטַּ צִיבָעַר אוֹן באַ
וּאוֹנְדָעַר.

דאָס אַיְן מַאְרָק שַׁאַגָּאַל.

ניט קיין חידוש, וואס פון תמייד אן דרייקט ער זיך אויס קעגן „אינטעלעקטואליום“ און פרגלייכט זיך אפט צו א קיינד. מיט דעם כארקטערירית ער זיך אליען בעסער, ווי וועלכער ס'איין אפשהצער. דאס אינסטינקטיווע, וואס איז איזוי וועגוייזעריש פאר דעם בעליך, איז אויך חל אויף שאגאלן. איז דערפֿאַר ניט שייך צו זוכן און פרואוון געפֿינען אַ לאָגיַשׁ עַדְרָקָלְעַרְנוּגָן אַן אַצְּלָפָן זִינְעָן בַּילְדָּעָר, ווי מיר פרואוון ניט געפֿינען קיין לאָגיַק אַן אַ פֶּרֶעֲכִיטִיקָן זַוְּפָּאָרְגָּאנְגָּה.

אט פָּאָרוֹאָס ער שטיטיט מיד שטענדיק פָּאָר דֵּי אַוְּגָן, שאגאל. איך האָב אִים לְעַצְּטָנוֹג גְּזֹועַן אוּפִין הִימָּל, בֵּי אַ זְּנוֹנוֹנְטוּרָה אָגָּנָג. ווי עַמְּיַצְּעָר וְאַלְתָּט בְּאַשְׁטָּעָלָט בְּיִ אִים אַטְּדָּעָם סְפָּעָקְטָּאָקָל, דֵּי מְשֻׁוְּגָהְדִּיקָע פִּיגָּרָן אַן אַוִּיסְטָּעָרְלִישָׁע פָּאָרְבָּן, וואס האָבָן פָּאָרָה בְּמוּעָן דַּעַם גְּאַנְצָן הָאַרְיָזָן אַן אַנְגָּהָהָלָטָן בֵּי דֵי פִּינְגְּטָּעָרְנִישָׁה האָט זיך אַגְּגָהְוִיבָן אַרְיָינְוּעָבָן, אַן דֵי שאָגָּאָל-פִּיגָּרָן זַיְנָעָן גַּעוֹוָרָן בְּלָאָסָעָר אַן ווי זיך פָּאָרְנִיגָּטָט פָּאָר דַּעַר וְעוּלָט אָונְגָּטָן.

איך זיך אִים זַאְלְצָוִישָׁן פּוּבְּלִיקָום, ווען איך באָטָראָכָט דֵי פְּנוּמָעָר, דַּעַם הִילּוֹךְ אַן דֵי סִילּוּעָטָן פָּוֹן דֵי מְעַטְּשָׁן. איך זיך אִים אַין דַּעַם מְשֻׁוְּגָהְדִּיקָן וְאוּקָס אַן גַּעֲבָוִי פָּוֹן בִּימָעָר אַן צְוִיְּגָן; איך זיך אִים אַין זַאְלְאָגִישָׁן גָּאָרְטָן, אַין דֵי גּוֹפִים פָּוֹן דֵי וּלְדָעָ חִוָּתָה, אַין דֵי קָאָלְרִין פָּוֹן דֵי פִּיגָּל פָּוֹן דְּרוּם-אַמְּעָרִיקָע אַן אַפְּרִיקָע. איך פִּילָּאִים אַין דֵי שְׂטִימָנוּגָעָן אַן עַמְּצִיאָנְלָקִיטָן פָּוֹן מִין נְשָׁמָתָה. איך דָּעַרְקָעָן אִים אַין זַיְן „אַלְתָּעָר עֲגָא“, טַשְּׁאָרְלִי טַשְּׁאָפְּלִין, וואס שְׁפִּילְטָאִים דָּאס שַׁאָּגָּאָלִישָׁע. אַין דָּאָךְ פָּאָרָאָן אַוְּיָ פִּילָּפּוּזְשָׁע אַן קִינְגְּסְטָלְעָרִישָׁע עַנְלָעְקִיטָט צְוִישָׁן דֵי צְוִיִּי מִיסְטָעָרָס.

ער אַיז, דָּוּכְטַּ זִיךְ, אַוְּיָ עַלְמָעְנָטָר אַן פְּרִימִיטִיוֹ אָפְּלוֹ, שָׁאָגָּאָל, נָאָר ווען דוּ פְּלִיסְטָן אַין דַּעַר לוּפְּטָן אַן קוּקְסָט אַרְנוֹנְטוּרָה, דָּוּכְטַּ זִיךְ דִּיר אָוִיס, אַז דָּאס האָט שַׁאָּגָּאָל גַּעהְאָלְפָן אַוְּיָסְלִיגָּן אַן פָּאָרָה מִרְּן דֵי פָּאָגָּאָרָמָעָס.

אַן ווען דוּ באָטָראָכָט דֵי פִּיגְוִינָעָן פָּוֹן דֵי פָּאָרְצִיטִיקָע צָעָגָן טַרְאָל-אַמְּעָרִיקָנְיָשָׁע קוּלְטוּרָן, פָּוֹן דֵי אַזְּטוּקָן אַן אַלְמָעָקָן, דֵי הוּאָ קָעְרְדִּיקָע גַּעֲטְשָׁקָעָס אַן דֵי מְרוֹאָדִיקָע פִּיגָּל אַן יָאָגָּאָרָן, דֵי מְאָסְקָעָס אַן דֵי אָוּרְגָּעָס, דֵי וּזְאָעָס פָּוֹן לִיְּמָן. מיט דֵי מִיסְטִישָׁע אַרְנוֹמָעָנָטָן — דָּאָן דָּוּכְטַּ זִיךְ דִּיר, אַז דֵה פָּאָרְשְׁטִיסְטָט בְּעָסָע שַׁאָּגָּאָל נִיטָּ פָּאָרְשְׁטָעְנְדְּלְעָכָע אַן גַּרְאָטָעָסָקָע צִיְּגָן אַן הַעֲנָדָר, דֵי וּזְאָנְטִ-זִיגְּעָרָס פָּוֹן דַּעַר צִיְּטָ אַן דֵי פָּאָלְנְדִיקָע מְלָאָכִים.

נאר עס וואלט געועזן אָגרויסטר טוות ניט צו זוכן אוון געפינען דאס אלטראָ-מאדרונע בי שאגאלן. די עפֿאכע פון עלקטראנישע באצ'יכענגונגן, די וויויס פון דערגריכונגונג אין די רוימען. די אַהויסטערלישע קאָלְרָן, וואָס די גָּאָגָּרִינְס אָז גָּלְעָנְס האָבָּן גַּעֲזָעָן אויף זיירע פֿאנְטֶאָסְטֶּישׁע רְיוֹעָס, זִינְעָן שׁוֹן פון פריער אַפְּגַּעַשְׂפִּיגְּלָט גַּעֲזָוָן אֵין שאָגָּלָס בִּינְעַדְעָקָרָאָצִיעָס צו "אלעָקָא" אָז דעם "פֿיעָרְבִּיגְּלָג", אֵין זִין צוֹגָאנְג צו די אַילְוָסְטְּרָאָצִיעָס פון דער בִּיבְּלָה, לעצטנְס די שוּבְּינְס אֵין רְוּחָשְׁלִים.

לעבנדייך אין אַ וועלט און אין אַ ציטט, ווען אלט און נײַ גיבן
זיך אויפנסני די הענט, איזו שאגאלס קינדערישע ציג און זיין שטוי-
ביבקער האָן און די שויבן פון יהודה און ישכֶר, למשל, גָּרְנִיט אָן
עקונגענֵאָץ אָן ווֹידָעָרְפּוֹרְד מיטן היְגִיטִיקָן לעבענְסָקָן.

.2

ס'アイ געווונן אין עספטע מעבר, 1943. די קינסטלער-משפה פון בויאירק האט אראגונשירט א טעאטער-אויפנאמע פאר די שאוועטיישונג בעסט. פראפעסאר שלמה מיכאעלס און ליטענאנט-קורנעל איציך פיעפעער, אין ראייל טעאטער, אויף 45טער גאנס. אין דער פרארגראם האבן זיך באטיליקט רעמיינד מעס און מאקסוועל אנדערסן. אין דער ספאנסאר-קאמיטע זייןגע געווונן, צוישן אנדערע: עד קאנטאר, דושיעין קאול, דיק עליגטמאן, ארלין פרענסיס, ליין פוייטוואנגער, בעני גודמאן, אסקאר האמערטזין, העלען העיגן, ואלטער יוסטאג, ליליען העלאן, מס הארט, גארטאן קעניג, עלייע קאוזה, סערגזיי קוסטוועיזקי, קורט וויל, פאל סטוארט, האוארד טאובמאן, הערמאן שומולין, מאידיש שוואָרץ, פאל רַאְבְּסָאָן, מאקס ריינהאָרדט, מאלֵי פִּיקָּאָן, אוילוֹוִין פִּיסְקָאָטָאָר, גְּרַעְגָּאָר פִּיאָטִיגָּאָרְסִקִּי, פָּאָלְמוֹנִי, יהודה מגוחין, וויליאם מארים, א. אַב.

אַיִם דָּעֵרְקָלְעֶרטַ, אַיְ קֹומָעַן אַיְ הַוִּין נִיטְ-דָּעֵרְוֹאַרטָּעָרְהִיטַ אָוּן אָוּן אַיְנְגָלְאָדוֹגַג, וּוּלְ אַיְךְ נִיטַ. עַרְ האָט זִיךְ צָעָלָאָכְטַ: «אַיְךְ לְאַד אַיְךְ אַיְין, גּוֹטְ?» אַיְדִּישְׁעַרְ דִּיכְטָעַר זָאַל נִיטַ קָעָנָעַן שָׁאָגָאַלְ? נָאָר בַּיְ אַיְיךְ אַיְן נִוְּרְיאָרְקַ קָאַן אַזְאַזְאַק גַּעַשְׂעַן.

בּוּמָעַר 42 רִיוּוּעָרְסָאַיד דְּרִיוֹו. אַנְ אַלְטְ-אַרְיסְטָאַקְרָאַטְיַשְׁ הַוִּין. גַּעֲפָנָטַ הָאָט מִיר אַיְנְגָלְאָדוֹגַעְ-הָאָרְיִיקַ שִׁינְגְּהִיטַ, מִיטַ גְּרוּסַע בְּלִיעַ אַתְיָגָן אָוּן אַיְ קלְוָגַן שְׁמִיכְלַ, וּוּיְזַטְ אַוִּיסַ, אַזְ פָּעָפָעַרְ הָאָט נִיטַ גַּעַלְאָוָט וּוּיסַן וּוּעָגַן מִין קֹומָעַן. נָאָר זַי הָאָט מִיךְ זַיְעַרְ הָעָפָלָעַן אַיְנְגָלְאָדוֹן אַרְיִינְצְזְקָוְמָעַן אָוּן דָּעֵרְקָלְעֶרטַ, אַזְ מַעַן דָּעְוָוָאַרְטַ פְּעַפְעַדוֹן אָוּן מִיְ אַקְאָלְסַן גָּאָר אַיְנְגִיכְן. זַי הָאָט אַיְן אַיְלָאַדִּישְׁ-קְלִינְגְּבָנְדִּיקַ קָוְל אַוִּיסְגָּעְדְּרוֹפַן אַיְן צְוַיְיָטַן צִימָעַרְ אַרְיָין צָוְם פְּאַפְאָ אַוִּיךְ פְּרָאנְצְזִיַּשְׁ. בָּאוּוִין הָאָט זִיךְ אַבָּעַר נִיטַ דָּעַר פְּאַפְאָ, נָאָר בְּעַלְאָ, אַיְרַ מְוֻטָּרַ, שָׁאָגָאָלַס פְּרוֹיַ. זַי הָאָט מִיךְ אַיְן אַחְנְעָוְדִּיקַן יִדְיִישְׁ גַּעַפְרָעָגַטַ, צַי אַיְךְ רָעַד יִדְיִישְׁ אָוּן דָּעְרָהָעָרְנְדִּיקַ מִין גַּאַמְעַן גַּעַזְאָגַטַ, אָוּן זַי הָאָט מִיךְ גַּעַלְיִיעַנְטַ, אַיְרַ פְּנִים אַיְן גַּעַוְעַן מַאֲדָגָנְדִּיקַ, דִי בְּלִיעַ אַוִּיגַן קְלוּגַעַ, אַיְנְדְּרוּקְסְפּוֹלַעַ, גַּעַקְלִידִיטַ אַיְנְפְּאָךְ, נָאָר מִיטַ גְּרוּסַ גַּעַשְׁמָאָקַ. זַי הָאָט מִיךְ אַיְנְגָלְאָדוֹן צַוְוָעְשָׁרָעַ, אָוּן נָאָר אַיְדָעַרְ מַאֲרָקַ הָאָט זִיךְ בָּאוּוִין, הָאָט שָׁוִין אַיְדָאַטְשָׁקָא, דִי טָאַכְטָעַרְ, אַגְּגָהְוִיבַן אַרְאָנְיַ

שִׁירַן דַּעַט עַמְּ-תִּישְׁ.

מַאֲרָקַ שָׁאָגָאַלְ אַיְן אַיְנְגָעְקָוְמָעַן אָוּן זִיךְ מִיטַ מִיר פְּשָׁוֹט אַרְוָמַי גַּעַכְאָפְטַ, וּוּי עַרְ וּוּאַלְטַ מִיךְ גַּעַקְעַנְטַ נִיטַ פָּוּן הַיִּינְטַ: «נוֹ, אַיְדִּישְׁעַרְ פָּאָעַט אַיְזַן בַּיְ מִיר שְׁטָאַרְקַ אַגְּגָלְיִיגַטַ. דָאָס אַיְזַן נַאֲטְרָלָעַ. אַיְחַבְ אַיְיךְ גַּעַוְוִיסַ גַּעַלְיִיעַנְטַ, צְוַיְיָטַןַ, אַוִּיבְ פָּעָפָעַרְ הָאָט אַיְיךְ אַיְנְיַ גַּעַלְאָדוֹן, זִיְיטַ אַיְרַ בַּיְ מִיר טָאַפְלָטַ טִיעַרְ. אַיְךְ פְּרִיְ זִיךְ שָׁוִין, וּוּאָס אַיְיךְ וּוּלְ הָאָבָן נָאָר אַפְרִינְטַ דָאַ.

עַרְשַׁתְ וּוּעַן פָּעָפָעַרְ אָוּן מִיכְעָאַלְטַ הָאָבָן זִיךְ בָּאוּוִין, אָוּן סְיָהָאָט זִיךְ אַגְּגָהְוִיבַן אַקְוּשְׁעָרִיַ אָוּן אַלְכָעָרִיַ אַיְן מִיר גַּעַוְוָאָרַן וּוּאַרְעָם אַוִּיךְ דָעַרְ נַשְׁמָהַ, גַּעַרְעַדְתַ הָאָט מַעַן רֹסִישַ, נָאָר מִיכְעָאַלְטַ הָאָט אַעֲשְׁפְּרִיְיטַ גַּעַטְאַן דִי דִינְאָמִישַעַ אַרְעָםַ אָוּן בַּאֲפִילְיַןַ, «מַאֲמַעַלְשָׁוּןַ» כַּאֲטָשַ אַיְדָאַטְשָׁקָא הָאָט פְּרָאַטְעָסְטִירַטַ. זַי פְּאַרְשְׁתִּיְיטַ נִיטַ קִיןְ יִדְיִישְׁ. רֹסִישַ, פְּרָאַנְצְיִוִישַ אַדְעַרְ עֲנְגָלִישַ, זַי הָאָט גַּעַוְוָאַלְטַ אַוִּיפְמְעָרְקְזָאָמַרְ קִיְיטַ פָּאָר זִיךְ, אָוּן פָּעָפָעַרְ הָאָט עַס פְּאַרְשְׁטָאַגְּנָעַן אָוּן זִיךְ אַפְגְּגָעַבְן מִיטַ אַיְרַ. זַי אַיְזַ אַבָּעַר גַּעַוְוָעַן פְּאַרְנוּמָעַן מִיטַ צְוַגְּרִיְיטַ דַעַט טִישְׁ.

און אידער וואס זווען האט פעפער זיך אנטשולדייקט און מיך ארײַנְד גענומען אין צויטין צימער און מיר האבן געהאט א קורצן שמוועם. פון יונעם אונט אָבָּא אִיך בָּקוּמָעָן אֵת דֶּרֶיפֿאַכְּיָע אַינְגָּלָאָז דונגע צו זיין אָנְפְּטָעָר אַרְיָינְגִּיעָר צו די שאָגָאלָס. בעלא האט מיט מיר גערעדט ייִשְׁ, אַידָּאַטְשָׁקָא עֲגָלִישַׁ, אָן מַאֲרָקָה האט מיר געהיסן בערגען מינעם אַ בָּזְק.

אִיך האָב געוואָסָט, ווי שטארק פעפער אַיז געווען פָּאָרְנוּמָעָן, אָן צו די שאָגָאלָס האָב אִיך זיך נִיט גַּעֲלִיבָן קְוּמָעָן אָן אַ פָּאָרְבָּעָז טוֹנָג, צו מִין אַבְּעָרָאַשָּׁוֹגָה האט אָן אַ טָּאָגָ-צָּוִיָּאָרָום אַידָּאַטְשָׁקָא מיר טעלעפָאנִירָט: «פָּאָפָּא אַיז אַין כָּעֵס אוֹף דִּיר. האָסָט צוֹגְעַזָּגָט צוֹקְמָעָן אָן נִיט געהאלטָן דִּין ווֹאָרטָן. מַאֲרָגָן, צָעֵן פְּרִי, ווּעַט עַד וָאַרְטָן אוֹף דִּיר — אָן דָּעַרְצָעָן נִיט פָּאָפָּא».

בֵּין שאָגָאל האָט פָּאָרְלָאָז אַמְּעָרְקָע אָן בֵּין הַיִּנְטִיקָן טָאָג אַיז גַּעֲלִיבָן אַ פָּרְזָעַנְלָעַכָּע פָּאָרְבִּינְדוֹג צוֹיְשָׁן אַונְדָּן.

.3

דרֵי געשענִישָׁן האָבָן גָּוָרָם גָּוָעָן, אָן אִיך זָאָל שְׂטִיְין אַין נָאָעָטָן קָאָנְטָקָט מִיט שאָגָאלָן אָן האָבָן אַ גַּעֲלָנְגָּהִיט צוֹ בָּאָבָּא אַכְּטָן אִים אָן גַּעַנְיסָן פָּוֹן דָעַר אַוִּיסְטָרָאַלְוָגָן פָּוֹן זִין פָּרְזָעַנְלָעַכָּיִט. דָאָס זִיןְעָן גָּוָעָן: דָאָס אַרְוִיסְגָּעָבָן פָּוֹן אַיזְיכָּר פָּעַפְעָרָס בָּזְק לִידְעָר «הַיְּמָלָאָן», מִיט צִיְּכָעָנוֹגָעָן פָּוֹן שאָגָאלָס; בעלאָס אַומְגָעָר רִיכְטָעָר טוֹיטָן, אָן דָאָס רַעַדְגָּרָן, צְחָזְמָעַנְשָׁטָעָלָן אָן הַעֲלָמָן אַרוֹיסָט גַּעַבָּן בעלאָס צוֹיִי בִּיכְעָר.

די מְלָחָמָה אַיז גָּוָעָן אָין פּוֹלָן גַּרְוִיזָאָמָעָן פָּלָאָקָעָר. פָּאָרְנְדִּיק מִיט פָּעַפְעָרָן אָן מִיכְאָעָלָסָן אַין אַ קָּאָר אַדְעָר אִין אַ טְּעָקָסִי אַיבָּעָר די בְּרוֹזְנְדִּיקָע נִיּוֹרִיאָקָע גָּאָסָן, פָּלָעָגָן זִי מִיט גַּיְגִּיר קְוּקָן אוֹף דִּי רְיוֹזִיקָע «קָעֶפֶן» פָּוֹן דִּי צִיְּטוֹנָגָעָן, וואָס האָבָן פָּרָאַקְלָאַמִּירָט דָעַם אַנְהָוִיב פָּוֹן הַיְּלָעָרָס מְפֻלָּה. ווי קִינְדָּעָר האָבָן זִי זִיךְרָה בִּידְעָע גַּעַרְפִּיטָן, אָן בֵּין מִיכְאָעָלָסָן האָב אִיך נִיט אַיְינְמָאָל גָּוָעָן טְרָעָרָן, ווּעַן דָעַר «קָאָפֶן» האָט אַנְגָּסִירָט אַ סָּאוּטִישָׁן זִיגְ.

די חַשְׁוָבָע גַּעַסְטָה האָבָן זִיךְרָה בְּגַעֲלִיבָן פָּאָרְלָאָז אַמְּעָרְקָע. דָעַר «איְקוֹף» האָט שְׁוִין געהאט אַרוֹיסְגָּעָבָן אַ בָּזְק לִידְעָר פָּוֹן פָּעַפְעָרָן («רוֹטָאַרְמִיִּיעָר»). נָאָר פָּוֹן מִינְעָן שְׁמוּעָסָן מִיט פָּעַפְעָרָן האָב אִיך פָּאָרָ-

שטיינען, או ער האט געהאט, או מען זאל אroiיסגעבן זייןע מער-
ליירישע זאן. איך האב פארגעשלאגן דאס צו טאן דורך דעם "איקוּר",
וואו איך בין געווען דער רעדאקטאָר פון מאנטעלען זשורנאל "נוּי
לעבן". איך האב דעם פארשלאָג געמאָכט בי אין אויפֿנאָמָע פֿאָר פֿעָז
פֿערן, וואָס מיר האָבָן געהאט אַראָנוּשִׁירָט.

מען האט זיך גענומען גלייך צו דער אַרְבָּעֶת. פֿעָפֿער האט מיך
פאָרְגֿעָשְׁלָאָגָן פֿאָרְן רַעֲדָקְטָאָר אָוֹן מִיר גַּעֲגָבָן זַיִנָּע בִּיכְעָר, וְוָאָס
ער האט געפֿירט מִיט זיך אָוֹן גַּעֲהִינָּן אַוְיסְּקָלִיבָן, זַוְעַלְכָּע לִידְעָר
מיר געפֿעלָן, אָוֹן שַׁפְּעַטְרָר זַיִ אִים וּוּיָוָן. דאס צוֹזָאָמְעָנָאָרְבָּעָטָן מִיט
פֿעָפֿערן אֵין גַּעֲוָעָן אַגְּוָגְעָנִיגָּן.

אוֹוִי וּוְיָי עָר אֵין גַּעֲוָעָן פֿאָרְגֿוּמָעָן אַיְבָּעָר דִּי כּוֹחָות מִיט פֿאָרְ-
צָאָמְלָנוּגָעָן, אַוְנְטוּרְגָּנוּגָעָן אָוֹן קָאָנְפְּרָעְדָּנִיצָן, אָוֹן עָר פֿלְעָגָט אַהֲיָמִ-
קָוְמָעָן גַּאֲנִץ אָפְּטָפָּרְטָאָגָן, האט ער אַפְּגַּעַמְאָכָּט מִיט מִיר, אָוֹן אַיְדָּ-
מוֹזָוּמָעָן צַוְּאִים אֵין האַטְעָל "גַּאֲתָהָעָם" אָוֹן פֿוֹן צַעַן בֵּין עַלְפָּיָדָן
פֿרִימָאָרָגָן זַאלָן מִיר אַרְבָּעָטָן אַוְיָפָן אַוְיסְּוָאָלָן פֿוֹן דִּי לִידְעָר אָוֹן וּוּעָגָן
בּוֹךְ בְּכָלְךָ.

זַיְעָנְדִּיק אַ מִילְּיָטְרָמָאָן, האט ער גַּעֲלָוִבָּט אֵין דִּיסְצִיפְּלִין,
אוֹן וּוּעָן איך האָב אִים צַעַן אַינְדָּעָרְפָּרִי גַּעֲטָרָאָפָּן אֵין בְּעָטָה, האט ער
מִיר אַנְגְּוֹזָאָגָט, אָוֹן אַיְדָּמוֹזָוּמָעָן אֵין אִים "אַרְוִישָׁלָעָפָּן". אָזְוִי אֵין
עַס טַאֲקָע גַּעֲוָעָן.

מִין אַוְיסְּוָאָלָן פֿוֹן דִּי לִידְעָר אֵין בּוֹךְ, וּוָאָס ער האט אַ נָּאָמָעָן
גַּעֲגָבָן "הַיְמָלָאָנָד", אֵין גַּעֲוָעָן בָּאָוִירָט אַוְיָף דִּי שְׁמוּסָן, וּוָאָס אַיְדָּ-
הָאָב געהאט מִיט אִים. ער האט גַּעֲוָאָלָט אָן אַפְּקָלִיבָן פֿוֹן אַינְטִימָעָ-
אָכָּן. ער האט גַּעֲרָעָט וּוּעָגָן זַיִן טָאָטָע-מָאָמָע מִיט גְּרוּיסָ-
בּעַקְעָנִישָׁ. ער האט שְׁטָאָרָק געהאלָטָן פֿוֹן הַוּמָאָר, אָוֹן זַיִנָּע שְׁטִיפְּעָרִישָׁ לִידְעָר
הַאָבָן אִים הַנָּאָה גַּעֲטָאָן. ער האט געהאט אַ סְּעָרִיעָא לִיבָּעָ-לִידְעָר, יְגָנְטָ-
לְעָכָע, הַאֲרְצִיקָע. ער האט געהאט אַ שְׁטָאָרָקָן חֹשֶׁפֶר דִּרְעָרָנָאָטוֹר.
וּוּעָן מִיר האָבָן צוֹאָמָעָן גַּעֲלִיְינָט דִּי לִידְעָר, האָב אַיְדָּ-
עַר לְעַבְּטָ-אַיְבָּעָר דֻּעָם גַּעֲנוֹס פֿוֹן גַּעֲשְׁנוּטָעָנוּם הַיִּ אָוֹן דֻּעָם שְׁפָאָצִיר
אָיִן וּוּאָלָד.

ער האט אַבָּעָר אַיְנוּגָעָן געהאט, אָוֹן מִיר האָבָן נִיט געהאט גַּעֲנוֹג
פֿאָנְדוֹן אַרְוִיסְּצּוּגָעָבָן אַ דִּיקָן בָּאָנְדָה, בָּאָטָשָׁ מַאְטָרְיָאָל אַיְדָן גַּעֲוָעָן לְרוֹבָּ-
הָאָט מַעָן גַּעֲדָאָרָפָט זַיִךְ אַרְיִינְפָּאָסָן אֵין דִּי רַאְמָעָן פֿוֹן אַ בָּאַשְׁטִימְטָעָר
צַאָל זַיִתָּן, גּוֹט פָּאָפִיר אֵין גַּעֲוָעָן שַׁוּעָר צַוְּרִיגָן. אלִץ אֵין גַּעֲוָעָן

בראנד-טייער. מיר האבן זיך געאיילט, געוואלט או דאס ברוך זאל ארויים וואס פריער, נאָר ער האט געוואויגן און געמאַסן יעדעס ליאָד אונן ססדר געפונען שורות, ווערטער אוּן גראמען, וואָס ער האט געוואלט אויסבעסערן. «לאֹוט עס ביז מאָרגן. אַיך וועל פֿאָרְן שלְאָפָּן גײַן אַ שלְיִיךְ-טְאָזֶן».

ער האט זיך בי מיר פֿשׂוֹט גַּעֲבָעָטָן אַון זיך גַּעֲרָעָכְנָט מֵיט מֵין מִינְגָּה. ער אייז געווּעָן דֻּעָמָאָקָרָאָטִישׁ אַון באַשְ׀יַדְן בֵּין גַּאֲרָ אַין דָּעַם פְּאָל.

מאָרָק שאָגָאָל אַיְזָן דָּאָן גַּעֲוּעָן פָּאָרְנוּמָעָן אַיבָּעָרָן קָאָפּ מֵיט זַיִן אַיְגַּעַנְעָר אַרְבָּעַט, נאָר ער אייז באַשְׁטָאָנָעָן צָו אַילְוָסְטָרְרִין פָּעָפָעָרָס בָּרוּךְ. זַיְיַעַן אַנְגַּעַגְּאָנָעָן סְעָסִיעָס וּוּגָן דָּעַם צְוִיָּשָׁן פָּעָפָעָרָן, שאָגָאָל, בעלאָן אַון אַידָּצָן. דָּאַהֲבָ אַיךְ גַּעֲוּעָן דָּעַם מִיסְטָמָעָר בֵּין דָּעַר אַרְבָּעַט. שאָגָאָל אַיְזָן גַּעֲוּעָן דָּעַר פָּעָרְפָּעָקְצִיאָנִיסְטַּן. צְוִילְבָּד דָּעַם האַבָּ אַיךְ באָזָן דָּעַם אַמְּתָן גַּאֲבָ פָּוּן אַיְזָן.

נאָר וּוּגָן דָּעַם שְׁפָעָטָר.

ארום יַעֲנַעַר צִיִּית האַבָּ אַיךְ זיך גַּעֲנַטָּר באַקְעַנְטָ מֵיט בעלאָן, אַדְעָר בעלאָטְשָׁקָא, ווי מאָרָק האַט זיך גַּעֲרָוּפָן מֵיט אַזְוִי פִּילְ פִּיטָּעָט אַיְזָן שְׁטִימָעָן, אַון מֵיט אַידָּצָן אַדְעָר אַידָּאָטְשָׁקָאָן, ווי טָאָטָעָ-מָאָמָע האַבָּן זיך פָּאָרְצְיוּגָן גַּעֲרָוּפָן.

איַדְאָה האַט גַּעֲטָרָאָגָן אוּפִיךְ זיך דָּעַם מִינְיסְטָרְעָ-קָאָפּ. זַי האַט מֵיט אַיר דֻּעָמָאָלְטִיקָן מָאוֹן, מִשְׁעָלָדָאָפָּאָרְטָ-גָּאָרְדָּעָן, גַּעֲוָאָיָונָט אַיְן גַּעַגְּנָטָן, דָּאָךְ האַט זַי מַעֲרָטָנָס פָּאָרְבָּרָאָכָט בֵּין דִּי עַלְתָּעָרָן אַיְן הַוִּיּוֹן אַון אַנְגַּעַפְּרִיטָט מֵיט שאָגָאָלָס גַּעַשְׁעַטְ-עַנְיָנִים. זַי האַט אוּפִיךְ גַּעֲנַטָּמָעָן דִּי פָּאָטְרָאָנָעָן, מִילְיאָנָעָרָן אַון זַיְעָרָעָ פָּרוּיָעָן, וואָס זַיְיַעַן גַּעֲקָוּמָעָן אוּפִיךְ טַיּוּ — אַון איַדְאָה האַט גָּוֹט גַּעֲוָאָסָט וּוּגָן דִּי נַאֲשָׁרְעָרִיִּיּוֹן אַון גַּעֲטָרָאָגָ-גַּעֲשָׁמָאָקָן פָּוֹן אַיְרָעָ גַּעַסְטָן. זַי האַט אוּפִיגַּעַנוּמָעָן קוֹנְסָטָן-קָרִיטִיקָעָר פָּוֹן דָּעַר פָּרָעָסָעָן אַון זַיְוָגָן אַון מֵיט זַיְ גַּעַרְעָדָט וּוּגָן דִּי לְעַצְתָּעָ אַנוּוּיְקָלָוּגָעָן אוּוִיכָן גַּעַבְּרִיטָטָן פָּוֹן קוֹנְסָטָן, לִיטְעָרָאָטוֹר, מוֹזִיקָן, טָעָטָעָר אַון בָּאַלְעָטָן. זַי האַט חַמִּיד צְוַגְּעַפָּאָסָט אַיר טָוָאָלָעָט צָוָם אוּסְטוּזָעָן פָּוֹן דִּי גַּעַסְטָן. אַלְיִין אַ פִּינְגָּעָ מַאֲלָעָרִין, האַט זַי אַבָּעָר קִינְנָהָמָל נִיט דֻּעָרָמָאָנָט אַיְרָעָ אַרְבָּעָטָן, נאָר גַּעַרְעָדָט מֵיט גְּרוּיָסָאָפְּשִׁי וּוּגָן טָאָטָן אַון מֵיט פִּינְגָּעָ טָאָקָט אַון פָּרָאָנְצִוְּיָוִשָּׁן פָּאָרְפּוּמִירָטָן הוּמָאָר גַּעַרְעָדָט וּוּגָן אַנְדָּעָרָעָ קִינְסָטָלָעָר.

אייבמאָל אַין ווֹאָד האָט מֵיד אִידָּא גַּעֲבָעָתְּן שְׁפָאַצְּרָן מֵיט אַיד
צַּו דָּעַר קוֹפֶּעֶר־שָׂקָאַלָּאָד קְרָאָם, ווֹאוֹ זַי האָט גַּעֲמָאַכְּט בַּאַשְׁטַעַלְנוּגָעָן
פָּאָר שַׁאַכְּטָלָעָן שַׁאַקָּאַלָּאָד, ווֹאָס האָבוֹן בַּאַטְרָאָפְּן צַעַנְדְּלִיקָעָר דָּאלָאָר.
דָּאָס האָט זַי אַוּוּקָגָעָשִׂיקָט צַו פְּרִיגְּנְט, ווֹאָס האָבוֹן זַי גַּעֲפָגָעָן אוּיָה
פָּאַרְשִׁידְעָנָעָפְּרָאַנְטָן אַוְן צַו זַיְעָרָעָפְּרָיוּן אַוְן קִינְדָּעָר. זַי האָט
קִינְמָאָל נִיט פָּאַרְגָּעָסְן צַו פָּאַרְזָאָרָגְּן מֵיד מֵיט נַאֲשָׂוָאָרָגְּן פָּאָר מֵין
מִשְׁפָּחָה.

.4

מייכָאָעלָס אַוְן פָּעַפְּעָר האָבוֹן פָּאַרְלָאָוְן דָּאָס לְאָנד. אַיד וּוֹעַל קִינְבָּיָה
מַאְל נִיט פָּאַרְגָּעָסְן דָּעַם לְעַצְּמָן אַוְנָט, ווֹעַן זַי האָבוֹן פָּאַרְבָּרָאַכְּט בַּיַּיִד
די שאַגָּאָלָס. בְּעַלְאָאַיְזָן גַּעֲוָעָן אַתְּלְמִידָה פָּוָן מִיכָּאָעָלָס. בַּיַּדְעָה האָבוֹן
זַיְד פָּאַרְשִׁפָּאָרָט אַיְזָן אַצְּימָעָר אַוְן גַּעַלְאָגָט. פָּעַפְּעָר אַוְן מַאְרָק האָבוֹן
גַּעַלְאָכָט אַוְן גַּעֲוַיְינָט. אִידָּא קְוָנְדִּיק אוּרִיף די עַלְטָעָרוֹן. האָט גַּעַד
פְּרוֹאָוּתָוֹת זַיְן די שְׁטָאָרָקָע אַוְן זַיְיָ גַּעַטְרִיסָט. אֹזְמָעָן וּוּעָט זַיְד זַעַן
אַיְזָן גִּיכָּן אַיְזָן סָאוּעָטָן־פָּאַרְבָּאָנָד. נַאֲרָז זַי האָט אַירָק נִיט אוּסְגָּהָאַלְמָן
אוֹן זַיְד צַעְלִיפָּעַט. זַי אַיְזָן מִיטְגָּעָפָרָן מֵיט פָּעַפְּעָרָן קִיּוֹן בַּאַלְטִימָאָר
אוֹן פָּוָן דָּאָרָט מִיר גַּעַשְׂקָט אַברְיוֹן וּוּעָגָן זַיְעָר פָּאַרְלָאָזָן.

סְ'אַיְזָן אַגְּגָעָקָומָעָן אַתְּ הַיִּסְעָר וּמוֹעָר. די שאַגָּאָלָס זַיְגָעָן אַוּוּקָעָ
גַּעַפְּאָרָן אַוְן די קְעַטְסְּקִילְ-בָּעָרָג. פָּוָן דָּאָרָט האָט זַיְד אַגְּגָהָיְבָן אַ
קָּאַרְעָסְפָּאַנְדָּעָנָעָז צַוְּשִׁין אַוְנָדוֹן, אִידָּא האָט גַּעַשְׂרִיבָן אַיְזָן עַנְגָּלִישָׁ, מַאְרָק
אוּרִיף יִדְיִישָׁ.

כִּבְיָן גַּעַלְבִּיבָּן אַלְיָזָן מִיטְזָן פָּלְאַנְדְּרָטָן פָּעַפְּעָר־בּוֹךְ אַוְן מֵיט די
שַׁאַגָּאָלָ-צִיְּכָנוּגָעָן. דָּעַר דָּרוּקָעָר האָט זַיְד בַּאַקְלָאָגָט, אֹז עַד קָאָן
נִיט קְרִיגָּן דָּס גַּוִּיטִיקָע פָּאָפִיר פָּאָרָט די צִיְּכָנוּגָעָן. סְ'אַיְזָן בְּכָל גַּעַוּוֹן
שַׁוּעוֹר מִיטְזָן טַעַכְנִישָׁן טַיְלָ פָּוָן בּוֹךְ. די אַנוֹוִיזָן גָּעָגָעָן פָּוָן שאַגָּאָלָז
הַאָט דָּעַר דָּרוּקָעָר נִיט גַּעַקָּאָנָט דָּרוּכְפִּירָן, אַוְן שאַגָּאָל אַלְיָזָן זַיְד
נִיט מַטְרִיחָה גַּעַוּוֹן צַוְּ קְוּמָעָן אַוְן שְׁטָאָט אַוְן אַרְיִינְגִּינָּן צָוָם דָּרוּקָעָר.
די אַרְבָּעָט האָט זַיְד פָּאַרְצְיוֹגָן. אַיד האָב גַּעַשְׂקָט שאַגָּאָלָן די
קָּאַרְעָקְטוֹרָן פָּוָן זַיְגָעָן צִיְּכָנוּגָעָן, אַוְן אַט אַיְזָן אַברְיוֹן פָּוָן אַיְם וּוּעָגָן
דָּעַם עַנְיָן, אַיְזָן זַיְן אַוִּיסְלִיְּגָן:

קאלד ספרינגן, يولי, 1943.

לייבער פרײַנְט רָאנְטְשֶׁן

בָּאַקּוֹמוּן אַיִּעָר בָּרִיף מֵיט דָּעַר פְּרָאַבָּעַ.

מען דארף — מען קען מאכון נאך א ביסעלע ברויטער
די קלישע (זעט די ברויט פון בז' "רויטארמייאש"). אלע
שווארצע שטריכעלע און פִּינְטְּלָעַד מְזוּעָן אַרְוִיס — זאל ער
קוֹקָן דָּעַר דָּרוֹקָעָר-גָּרָאָוּיָּעָר אַוִּיפָּה אַיְנִיגָּע טִיפִּישָׁע לְעַסְּיָּס
צִיכְּעָנוֹנוֹגָעָן. מען דארף נִיט די וַיִּסְעַ אַרְבָּ-שְׁטָרְכִּין . . .
שיקט מיר צו אלזאָן אַנדָעָר פְּרָאַבָּעַ ד. ה. שווארץ אוּף
וַיִּס (אָן דעַם גָּרָאִיעָן פָּאָן) אַונְמִיר וּעוֹלָן זָהָן.
עס דָּאָרְפָּן זִין דָּרִי קְרָאָפָּטְן שוֹאָרֶץ אַונְמַיִּס פָּוּן יְיֻדָּן
צִיכְּעָנוֹגָה.

1. די גָּדִיכְתָּע שְׂוֹאָרֶץ מְאַפְּפָעָן.
2. די אַוְינְצָעָלָע שְׂטָרְכִּיכָּעָן.
3. די פִּינְטְּלָעַד (שָׁאָרְפָּעָר אַונְמַעָּה דָּעַלְיָקָאָטָעַ).
דאָס דָּאָרְפָּמָעַן אַיבָּרְגָּעָבָעַן פִּינְקְטָלָעַד — מען זאל
זָהָעָן די אַרְבָּעָט.

פְּרוּבִּירְטָמָעָן אַונְמִיר אַנדָעָר קְלִישָׁע שוֹאָרֶץ אוּף וַיִּס, אַונְמִיר
וּעוֹלָן פָּאָרְגְּלִילְיָכִין מֵיט די גָּרָאִיעָר קָאָפִּיעָ, וּוָסָס אַך
הָאָב בָּאַקּוֹמוּן פָּוּן אַיִּיךְ. אַוִּיב מען קען, זאל ער אוּיךְ מְאַכְּעָן
נאָך אַו אַפְּדָרָוק אַהֲלַעַרְתָּעָן פָּוּן דעַם עֲרַשְׁתָּעָן קְלִישָׁע אַונְמִיר
שִׁיקְטָמִיר צִי זָהָעָן דָּאָס אַלְּזָ.

מֵיט גָּרוֹס אַונְמִיר בָּעַסְטָע וּוָאָנוֹגָן דָּרִי,

מְאַרְקָ שָׁאָגָאָל

דָּעַר דָּרוֹקָעָר הָאָט מִיר, נָאָטְרִילְעָד, גַּעַשְׁקָט צָומָ גָּרָאָוִירָעָר.
דָּעַר גָּרָאָוִירָעָר הָאָט גַּזְאָגָם, אֹז שָׁאָגָאָל הַיִּבְּשָׁת נִיט אֹז פָּאָרְשְׁטָיִן דעַם
פְּרָאַצְּעָס פָּוּן דעַם דָּרוֹקְ-פָּאָרָ. אַוִּיב מען זאל אַפְּלִילָו מְאַכְּעָן נִיעַ "קָאָטָס",
וּוּעָט דָּאָס אַיִּיךְ נִיט אַרְוִיסְקָוְמָעָן בָּעַסְטָרָ.

דָּעַר דָּרוֹקָעָר הָאָט זִיד גַּעֲקְלִיבָּן פָּאָרְמָאָכָּן דעַם שָׁאָפָּ אַוִּיפָּה אַ
פָּאָר וּוּאָקָאַצְּיָּוָאָכָּן. עַס זִינְגָּעָן גַּעַוּעָן אַנְדָּעָר קָאָמְפְּלִיקָאָצְּיָּעָס.
עַס אַיְן גַּעַוּעָן אַ גַּעַפָּאָר, אֹז דָּאָס דָּעַרְשִׁינְגָּעָן זאל זִיךְ פָּאָרְצִיעָן אַונְמִיר
פָּאָרְצִיעָן. די מְלָחָמָה אַיְן אַיִּיךְ גַּעַוּעָן אַוִּיפָּן הַיִּמְ-פְּרָאָנָט, אַיְן דָּעַר
דָּרוֹקָעָרִי.

פעפערס "הימלאנד" איז ערשות ארים אין יאנאָר 1944. די ערשות קאָפּיעַ האָבּ אַיךְ אַוּעֲקָגֶשֶׂיךְ שָׁאָגָּלָן, ווֹאָס האָט זיךְ דָּאָן געפּונְגָּעָן אַין קָאָלְדּ סְפִּרְיְּנָס-אַיְּפְּזָן-הַאֲדָסָן.

אַיךְ האָבּ דָּעָרוֹוָאָרט אַ פָּאָר גּוֹטָעַ ווּעְרָפְּטָעַ פָּוּן אַים. דָּעְרָפְּאָר ווֹאָס אַיךְ האָבּ גַּעֲטָאָן אַלְצַן ווֹאָס אַיךְ האָבּ גַּעֲקָאָנט נַאֲכָזְקוּמוּן זַיְנָעַ פָּאָדְרוֹנוֹגָעַן, אָוָן עַר האָט גַּעֲוָאָסְטּוּ ווּפְּלָל צְרוֹת אַיךְ בֵּן אַיְּסָגָעַ שְׁטָאָנְגָּעָן סִיּוּ פָּוּן דָּעַם מַאֲנָגָּל אַין גַּעַלְתּוּ, סִיּוּ פָּוּן אַיְּנָה בִּינְדָּעָר, סִיּוּ פָּוּן דָּעַם נִיטְּפָאָסְקָן פָּאָפְּרָיְר, סִיּוּ פָּוּן מַאֲנָגָּל אַין קָאָן אַפְּעָרָאָצִיּוּ בְּכָלְלָה.

אַט אַיְּזָן זַיְנָ בְּרִיוֹו, ווֹאָס רַעֲדַת פָּאָר זַיְנָ אַלְיִיּוּ:

"קָאָלְדּ סְפִּרְיְּנָס (הַאֲדָסָן), 1944: 2-4"

ליְבָעַר פְּרִיְּנָטּ רַאֲנָטָשָׁ:

דָּעַר אַוְיסְצָעָהָעָן פָּוּן פָּעָפְּרָס בּוֹךְ האָט מִיךְ וּוּרְקָלִיךְ פָּאָרְדּ דָּרָאָסָעָן, וּוּילְעַ אַין עַצְעַמְּ אַיְּזָן גַּעַוְוָן דָּאָר אַלְעַ מַאֲטָעָרִיאָלָעָן, אוּ זַאְלִיְּנָ אַין גַּאֲנָצָעָן גּוֹטָעַ.

אַיךְ פָּוּן מִין זַיְטָ, האָבּ זַיְנָ גַּעֲסָטָרָעָטּ מַאֲכָעָן גּוֹטָעַ צַוִּיּוּ כּוֹנְגָּעָן. אַבְּעָר דָּעַר צַוְּאָמְעָנְשָׁטָעָל אַיְּזָן בּוֹךְ אַיְּזָן נִיטְּפָאָסְקָן פָּאָר דָּעַר גַּאֲנְצָעַר קָאָמְפָאָזִיצְיָעַ פָּוּן בּוֹךְ.

פָּאָרוֹאָס אַיְּזָן אַנְהָוִיב צַוִּיּוּ צּוֹיכָנוֹגָעָן, צּוֹגָעָדָרִיקָט אַיְּנָס צָוָם אַנְדָּעָרָן ?

די אַוְנְטָעָרְשָׁרִיפָּטָן אַוִּיפּ דִּי צּוֹיכָנוֹגָעָן דָּאָרָפּן זַיְנָ גָּאָר נִידָּעָרִיךְ.

סִגְעָמָט אַפְּ דָּעַם אַטָּעָם בּיְ דִּי צּוֹיכָנוֹגָעָן.

אַיְּזָן פָּאָרָעָנָטּ פָּוּן בּוֹךְ האָט גַּעֲדָאָרָפּ זַיְנָ אַ "פְּרָאָנְטִיסְפִּיסְ", אַ גַּרְוִיסְעַר צּוֹיכָנוֹגָעָן אַן אַלְגָּעָנוֹגָעָר, לְאַמְּיר זַגְעָן דִּי "לְבָבָעָ" אַוְיסְעָר דָּעַם קָאָפִיטָעָל. (נָאָכוּן בַּיְלָדּ פָּוּן פָּעָפְּרָעָ צּוֹיכָנוֹגָעָן פּוֹסְטָעָ בְּלָעָטָעָר . . . דִּי בְּעָסְעָרָעָ דִּי שְׁוּעוּרָ צּוֹיכָנוֹגָעָן זַיְנָעָן אַלְעַ צַוָּאָמָעָן, צַוָּאָדִיכְטָ, וּוּיְטָ פָּוּן אַנְהָוִיב — פָּוּן בְּלָאָט 17 בִּיּוֹן בְּלָאָט 59 אַיְּזָן פּוֹסְטָמָט).

סִאְיָזָן דָּאָ פִּילּ פּוֹסְטָעָ בְּלָעָטָעָר וּוֹעַן דָּעַר טַעַקְסָטּ מִיטּ דִּי קְלִינְיָן (צִיְּטוֹנָגָס) שְׁרִיפָּטּ אַיְּזָן אַוִּיפּ אַיְּנָגָעָ בְּלָעָטָעָר גַּעֲדִיכְטָ, אַוִּיפּ אַנְדָּעָרָעָ גָּאָר אַיְּזָן אַ פָּאָר סְטָרָאָפְּעָן.

דָּעַר נַאֲמָעָן אַיְּצִיקּ פָּעָפְּרָעָ דָּאָרָפּ אַוִּיפּ דָּעַר הַלְּעָ זַיְנָ פִּילּ פָּעָטָעָר — גַּעֲסָעָר.

דאָס געלע אַינְגִּינְדָּנוּגְּ-פֿאָפֵר אַיז צּוּבִּילִיק, נִישְׁתֶּשׁ שׂוֹן
אוֹן פָּאָרוֹואָס נִישְׁתֶּשׁ גַּעֲבָן דִּי הַוִּיפְּט צּוּכָּעָנוּגְּעָן פֿוֹן פָּאָרָעָנְט
פֿוֹן דִּי לִידְעָר (וַיְיַבָּא לְעַסְּבָּעָן) אוֹן נִישְׁתֶּשׁ פֿוֹן הַיְבָּטָן?
די "חַתּוֹנָה" אוֹן דָּאָס "פְּעָרְד מִיט פְּלִיגְלָעָן" דָּאָרְפְּן אַבִּיסְעָלָע
אָפְּרוֹקָן פֿוֹן רַעֲכָט צּוֹ לִינְקָס אָוִיפְּעָן בְּלָאָט. אוֹן דָּאָס הַוִּיפְּטָן
זָאָך, וְזָאָס פָּאָרְדוֹרִיסְטָן מִיךְ יְיַעְרָן, וְזָאָס מַעַן הַאָט גַּעַהָרְגָּעָט
מַיְין פְּעָרְדָּלְדָּל? וַיְיַזְּזַי אַיז עַם גַּעַקְוּמָעָן? די פְּרָאָבָע אַיז דָּאָס
גַּעַוְעָן גַּאנְצָ גּוֹטָן? וַיְיַזְּזַי הַאָט אַיר נִיט אַפְּגָעָשְׁתָּעָלָט אַין מִיטָּעָן
דְּרוֹקָן?;

ゴּוֹט זַיְנָעָן אַפְּגָעָדְרוֹקָט, דִּי לִיבָּע, דָּעָר קְלֻזְוּמָעָר, דִּי מַוְתָּעָר,
כָּאַטְשָׁ דִּי אַונְטָעָרְשָׁרִיפְּטָן זַיְנָעָן צּוֹ הוֹיךְ.

לִיבָּעָר רַאְנְטָש, אַיְיָעָר נַאְמָעָן אַיז דָּאָס אַוִּיסְגָּעָשְׁתָּעָלָט אַלְסָן
אַוִּיסְתָּעָלָלָעָר . . . פְּינְדָעָט אַיר גּוֹטָן אַיךְ מַיְין אַז אַומְבָּאָן
דִּינְגָּט מַוְזָּעָן אַוִּיסְבָּעָסְעָרָעָן דָּעָם בְּיכָל. — דָּאָס אַיז דָּאָס
אַמְתָּהָנָה אוֹן נַאְזָד פֿוֹן דָּעָר "רַיְיכְּבָעָר" אַמְעָרִיקָע. עַס וּוְאָלָט
זַיְקָ לִיְגָעָן דְּרוֹקָעָן גַּאֲרָןְדָּעָר, וְזָעָן מַעַן הַאָט נִיט קִין סְךָ
עַדְרוֹקָט. דָּעָרְוַיְיָלָע אַין מַאְסְקָעוּזָה מַוְזָּעָק גִּין נַאְזָר גּוֹטָן
עַקְוּעָמְפָלָאָרָן.

אַיךְ קָוָם צּוֹרִיק דָּעָם 11. קְוּמָט זִיְּטָה, אַזְוִי גּוֹטָן, שְׁבָתָה דָּעָם
12 אַין דָּעָר פְּרָי. קְלִינְגָּט אָן. אוֹן דְּרוֹקָט נִיט, בֵּין וּוְאָנָעָן
אַיךְ קָוָם צּוֹרִיק, מַעַן מַזְוִי רַאְטָעָוָעָן דָּעָם בּוֹךְ.

אַוְנְטָשְׁוָלְדִּיקָט מִיר דָּעָם בְּרִיף אַבְּרָעָר די זָאָךְ אַיז דָּאָס אַזְוִי
וּוִיכְטִיגָּג דָּאָס אַיז דָּאָס צּוֹלִיב פְּעַפְּרָעָן.
מִיט גְּרוּם פֿוֹן אָנוֹן בּוֹיְדָעָן. אַיךְ האָפָּ אַיךְ צּוֹ זְעָעָן שְׁבָתָה.
מַאְרָק שְׁאַגְּאָלָן.

גַּאְטִירְלָעָר, זַיְנָעָן אַלְעָ פָּאָרְשָׁלָאָגָּן גַּעַקְוּמָעָן צּוֹרְשָׁפָעָט. דָּאָס בּוֹךְ
אַיז שְׁוִין גַּעַוְעָן אַרוֹיָס פֿוֹן אַיְנְבִּינְדָּעָר. אַז נִיעָ אַיְפְּלָאָגָּע הַאָט גַּעָּז
מִינְמָת הַאלָּטָן דָּעָם זָאָךְ, אוֹן בְּלִי אַיז דָּאָן גַּעַוְעָן מִיטָּן גַּאֲלָד צּוֹגְּלִיקָר,
אוֹן מַעַן הַאָט דָּאָס נִיט גַּעַוְאָלָט הַאלָּטָן.
וְזָעָן שְׁאַגְּאָל אַיז פְּרִיאִיטִיק גַּעַקְוּמָעָן צּוֹ פְּאָרָה, האָבָּ אַיךְ גַּעַרְעָדָט
אוֹיפְּנָן טַעַלְעָפָּאָן מִיט בְּעַלְעָן. וְזָעָן זִי הַאָט דָּעָרְהָעָרט, אַז דָּאָס בּוֹךְ
אַיז נִיט "אַפְּגָעָשְׁתָּעָלָט גַּעַוְאָרָן" אוֹן דִּי אַוִּיסְבָּעָסְעָרְגָּעָן זַיְנָעָן נִיט
גַּעַמְאָכָט גַּעַוְאָרָן, הַאָט זִי, וַיְיַזְּזַי שְׁטִיגְגָּעָר אַיז גַּעַוְעָן, גַּעַנְטְּפָעָרט
גַּעַלְאָסָן אוֹן לִיבָּסְוּיְרְדִּיק, אָגָּן, וַיְיַזְּזַי תְּמִידָה, הַאָט זִי מִיךְ גַּעַוְאָלָט אַיְנָ-

לאדן צום פְּרִיְתִּיק צוֹנוֹאכֶט־מַאלְצִיָּט, מֵיט וּוּעַלְבָּן זַי הַאֲט זַי אַוִּיס־גַּעַצְיִיכְנֶט, נַאֲר וַיַּי אַגְּוַתְּרִינְטַהְטַהְטַה זַי מִיר גַּעַרְאַטְן נַיְט צַי קַלְמָעָן מַאֲרוֹגָעָן זַיְד זַעַן מַיט שַׁאַגָּאַלְן, וּעַזְעַז עַר וּוּט דַּעַרְהַעַרְן, אַז דַּאַס בָּזְקַא אַזְוַי שְׂוִין אַרְזִים אַזְוַי מַעַן הַאֲט עַס נַיְט «אַפְּגַעַשְׁטָעַלְטַה» אַזְוַי אַזְוַי וּוּט נַיְט מַאֲכַן גַּלְיִיךְ אַזְוַי אַוִּיפְּלַאֲגָעַ, וּוּט עַר מַאֲכַן דֻּעַם גַּרְעַסְטוֹן סְקַאנְדָּאַל.

«וַיְוִיזַּט זַיְד נַיְט פָּאָר אִים, דַּעַרְפָּאָר וּוּאָס עַר וּוּט אַיְיךְ וּוּאַרְפָּן וּוּאָס עַס וּוּט אִים קַוְמָעָן אַיְן הַאֲטַה אַרְיִין. קַיְיַין זַאֲרַק אַיְם אַזְוַי נַיְט דַּעַרְצַאַרְעַנְעָן וַיַּיְזַעַן מַעַן רִירְטַה־אַז זַיְן קַוְנָסְטַה. עַר לַעַבְטַה צַוְּלָאַבְטַה קַוְנָסְטַה. עַס וּוּט אִים גַּעַפְּרַעְלָעַךְ וַיַּיְזַעַן, אַזְוַי עַר וּוּט קְרַאנְקַה וּוּעַרְוַן דַּעַרְפָּוֹן. אַיְיךְ בַּעַט אַיְיהַ, קַוְמָטַה נַיְט, וַיְוִיזַּט זַיְד נַיְט פָּאָר זַיְנָעַ אַזְוַיְגַּן, אַדְעַר אַיְיעַר לַעַבְטַה וּוּט שְׁטַיְיַין אַיְן גַּעַפְּאָר. אַיְיךְ וַיְוִיסַּט נַיְט וּוּסַּט אַיְיךְ צַוְּרַאַט אַיְן אַיְצְטִיקַה מַאֲמַעַנְטַה סְיַזְל גַּוְטַה אַפְּגַיְיךְ, נַאֲר וַיַּיְזַעַן אַיְיךְ לִיבַּה, בַּאַהֲאַלְטַה זַיְד פָּוֹן אַיְם».

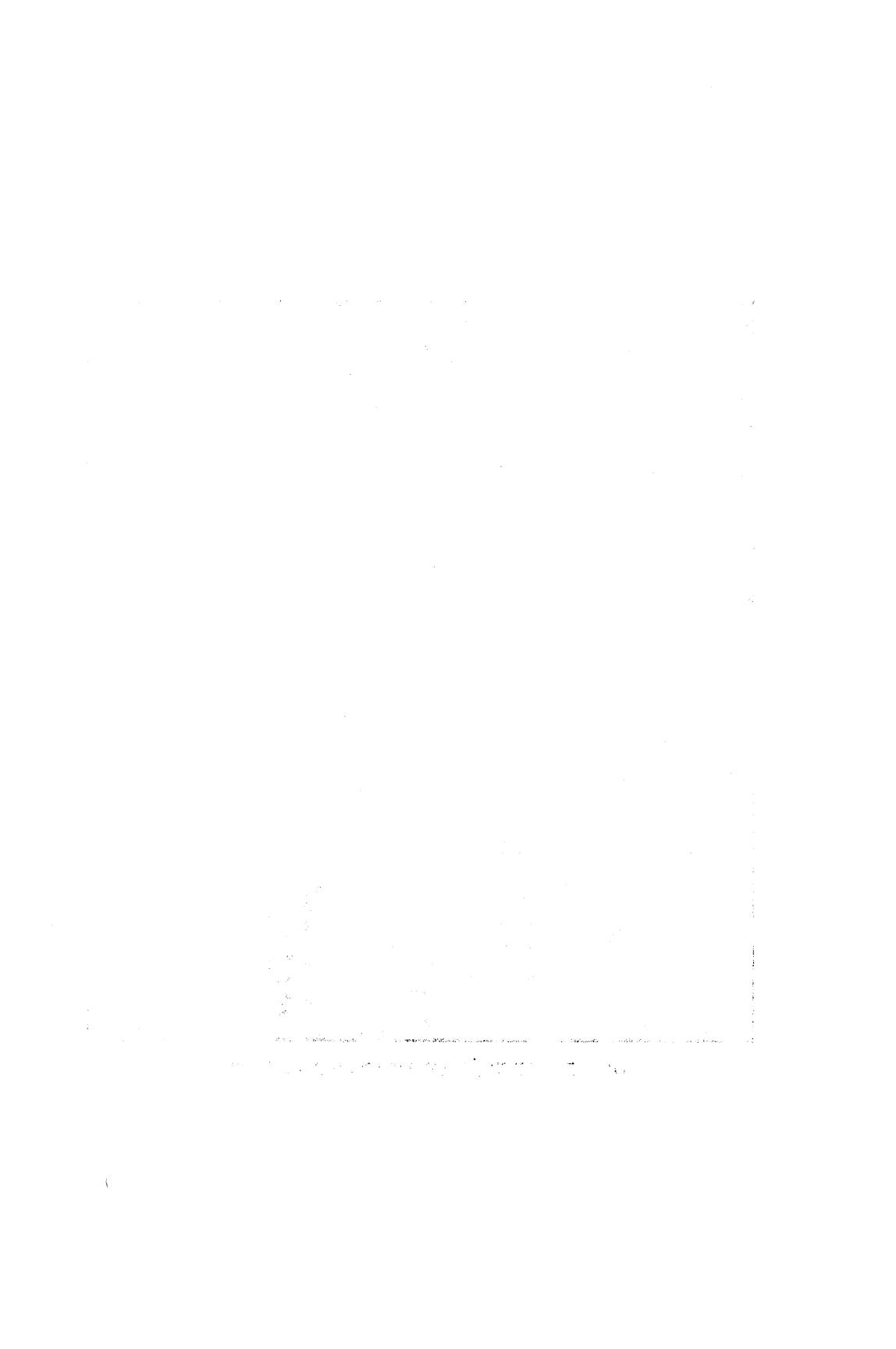
אוּרִף אַזְוַי «גּוֹט שְׁבַתְהַ» הַאֲבָא אַיְיךְ זַיְד נַיְט גַּעַרְיכְּתַה.

בַּיְיַי מִיר גַּעַפְּינְטַה זַיְד נַאֲדַך אַז אַנוֹאַרְפַּהְ פָּוֹן שְׁעַרְ-בְּלָאַטְה, וּוּאָס שַׁאַגָּאַל הַאֲט גַּעַמְאַכְט אַזְוַי אַיְיךְ הַאֲבָא אַיְיךְ גַּעַדְעַנְקַט גַּעַוְיִסְעַ פְּרַטְיִים בַּנְוָגָע דֻּעַם אַוִּישְׁטָעַלְטַה פָּוֹן דַּי צִיְכְנוּגָעַן אַזְוַי מִיר הַאֲבָנַה גַּעַטְאַן וּוּאָס עַס אַזְוַיְגַּן גַּעַוְעַן מַעַגְלָעַךְ אַוְנְטָעַר דַּי אַוְשְׁטָעַנְדַה אַיְם צַוְּפַרְדִּזְצַוְּשְׁטָעַלְטַה. דַּי פִּינְעַלְעַן, פָּוֹן דֻּעַם פְּעַרְדָּלָס עַק, וּוּאָס הַאֲבָנַה גַּעַדְאַרְפַּת זַיְיַי דַּאַ שְׁוֹאַרְצָעַר אַזְוַי דַּאַ הַעַלְעָר, זַיְנָעַן גַּעַוְעַן דַּאַס בַּעַסְטָע וּוּאָס דַּעַרְמָלְחָמָה־טִינְטַה אַזְוַי מַלְחָמָה־פְּאַפְּרִידְהַאְבָנַה גַּעַקְאַנְטַה בַּאַוְיִזְוֹן. עַס אַזְוַי פָּאָר מִיר קְלָאָר גַּעַוְוָאַר, אַזְוַיְגַּן פָּאַרְטִּידְיִקְוָנְג אַזְוַי בַּאַשְׁטָאַנְעַן אַזְוַי בַּרְעַגְנוֹן שַׁאַגָּאַלְן אַיְן דַּרְוקְעַרְרִי אַזְוַי אַיְם בַּאַקְעַנְעַן מֵיט אַיְרַמְעַכְנִים. וּוּדְיַעַר וּוּעַגְן בַּעַלְאַס וּוּאַרְנוֹגְגַעַן, אַז אַיְרַשְׁטַעַלְטַה־אַיְין מַיִין לַעַבְטַה, הַאֲבָא אַיְיךְ בַּאַשְׁלָאַסְן, אַזְוַי אַיְרַשְׁטַעַלְטַה אַיְיךְ מִיר אַזְוַי כַּבּוֹד גַּעַטְוִיט צַי וּוּעַרְוַן פָּוֹן מַאֲרַק שַׁאַגָּאַל. זַי הַאֲטַה מִיר גַּעַנְאַגְט, אַז אַיְבָּא אַיְיךְ וּוּלְאַרְיִינְקָוּמָעָן אַיְן הוֹיזְוַן, וּוּט עַר אַיְיךְ מִיר וּוּאַרְפָּן דַּי שְׁוּוּרָעַ וּוּאַזְוַס, וּוּאָס זַיְנָעַן אַנְטִיקַה.

צַו אַיְרַאְבְּרַרְאַשְׁוֹנָה הַאֲבָא אַיְיךְ זַיְד בַּאַוְיִזְוֹן שְׁבַתְהַ, 12 בַּיְיטָאַג זַי הַאֲט זַיְד בַּאַמְתַּד דַּעַרְשָׁרָאַן. עַס הַאֲט תַּמִּיד פָּוֹן אַיְרַגְעַטְמַט מֵיט אַזְוַיְגַּן רַאְפִּינְרַטְקִיְּת, מֵיט אַחֲסִידְיִשְׁעַר נִטְדְּאַיְקִיְּת, אַזְוַיְגַּן מֵיט פְּרַאנְגַּן צַוְּוִישַׁעַד עַלְעַגְאַנְגַּן.

י. א. ראנטש פרזענטירט מאָרָק שאָגָאַלן מיטֵן אִיצְיק בעפער בוֹך

ז' האט גערעדט צו מיר שטיל:

“איך האב איך געבעטן, ניט קומען. פארוואס זיט איר געקומען?
איך וועט זען וואס עס וועט געשען. וויי איז מיר! וואס טוט מען?
די ערשבטע זאך, גיט ארויס פון הויז אונ גיט אריין אין זיין סטודיא.
דארט וועט ער ניט האבן וואס צו זארבן. צוויטנס, גלייב איך ניט,
או ער וועט וועלן רעדן מיט איך. איך וועל אים זאגן וואו איר זיט,
נאר איך וועל ניט אריינקומען מיט אים. זאל איך גאט העילפֿן”.

איך האב געפֿאלגט. בין אריין אין סטודיא אונ זיך געשטעלט
באים פענטער, וויט פון דער טיר. עס האט ניט לאנג געדייערט,
און די טיר האט זיך באזאקט און עפֿוֹ-געטאן. דורך דער שפֿארונע
איין אריין שאגאל. זיין קאָפּ איז געווען אַראָפְּגָעָלָאָזֶן. דאס פנים
צעקדארטשעט, די אייגן האט מען קוּם אַרְוִיסְגָּעָזָעָן, די הענט זיגען
גהאנגען אַנְמַעֲכְטִיק. ער האט אויסנְגָּעָקְוָט, ווי ער וואָלט זיך געּ
שראָקָן פֿאָר עַפְּעַס, ניט ווי ער וואָלט זיך געקלְיבָּן מיך אַטְאָקְרָן.

“בעלאטשאָה האט איך געבעטן ניט באָוַיְין זיך. איך וויסט
ניט, ווי איר האט מיר ווי געטאָן. איך וויסט וואָס איר זיט?
זיט באָגָאנְגָעָן אַ מאָדר. איך האט ניט בלויַן חַרְבָּה געמאָכָט די
צַיְיכְנוּגָעָן, נאר וואָס וועט פֿעַפְּעַר זָאָגָן? אַונְזֵוּ וועט מען דאס קָאנְגָעָן
זַיְיָן פֿאָר לִיטָן?”

“איך האט זיך ניט וואָס צו פֿאָרָעַנְטְּפֿערָן. וואָלט איך אַיך ניט
געקאנט אַונְזֵוּ לִיב געהאטָה, וואָלט איך מעד מיט ניט געהאט וואָס
צַוְּתָן. וואָס איך וועט מיר זאגָן, וועט איר זיך ניט קָאנְגָעָן פֿאָרָעַנְטָ
פֿערָן. סַאיַן דָא אַין מִיטָל — צַעַשְׁטָעַרְטָ דָס בּוֹד אַונְזֵוּ מִאָכָט אַ
נְיִיעָם בּוֹן. בין איך ניט גערעכְטָן?”

זַיְיָן קָול אַיז געווען פֿוֹל מִיט צֻר, נידעריך, שוואר ...

איך האב אים פֿאָרגְּשָׁלָגָן, או ער זאל מיר עַפְּעַס וּזְאָרְפָּן אַין
קָאָפּ אַריַין, אַונְזַעְנָאָךְ זַאָלן מיר גִּינוֹן טְרִינְקָעָן אַ גַּלְעָזָן וּוַיַּן. ערְשָׁט
דאָן האט ער אויפֿגעָהוּבָן זַיְיָן מַעְרְקוּדְּרִיךְעָ בּוֹלִיעָ אַוְיָגָן, וואָס
זַיְיָן דַעְמָאָלָט גַעֲזָעָן גַּרוּבָּהָלוּי אַונְזֵוּן אלִין, שְׂטִיעַנְדִּיךְ בּוֹי דַעְרָ טִיר
אוֹן אַיך ווִוִיט בְּיִים פֿעַנְצָעָר, האט ער אַרְוִיסְגָּעָזְעָפְּטָשָׁעָט: “וְוָאָס
קָאָן זַיְיָן אַיְיָר עַנְטָפְּעָר צַוְּ מִיר? איך האט ניט וואָס צַוְּ עַנְטָפְּרָן,
פֿרָאָוְוִילְגָאָן?”

איך האב פּוֹן אַים פֿאָרָלְאָגָט אַיְיָן זַאָךְ: מאָנְטִיךְ, צַעְן פְּרִיךְ, קָום
אַיך נָאָךְ אַים אַונְזֵוּן מִיר פֿאָרָן אַין דְּרוּקְעָרִיךְ, אַונְזֵוּן מִיר בְּאָקָעָן אַים

מייט די פרעס-מאשינגען, מייט די ליגאנטיפן, א. אג.

ער האט געפאלגט און ווען מיר האבן זיך באוינן אין דורךערין, איז ער געווארן און אנדרער מענטש. ערשותנש, האבן די ארבעטער אים אַרְמָגְעָרִינְגָלֶט אָזָן גַּעֲהָלְתָן דָּעַם פַּעֲפָעָרְבָּן אָזָן דֵי הענט אָזָן גַּעַד בעטן, אָז ער זאָל אוֹיטָאָרָפִּירְן. די ארבעטער אָזָן זַיְעָרָע פָּאָרְטִּיכְבָּר בעטן, אָז ער זאָל אוֹיטָאָרָפִּירְן. זַיְעָרָע גַּעַוּוּן פָּאָרְטִּיכְבָּר שׂוֹוִיצְט, פָּאָרְשָׁוֹאָרָצְט. ער רֻשְׁ פָּוּן די לִיגָּאנְטִיפְּס אָזָן פָּוּן די קְלִינְעָע פָּרָעָס-מַאְשִׁינְגָּעָן אָזָן פָּוּן דָּעַר גְּרוּסְעָרָר פָּרָעָס-מַאְשִׁין האט אָים פָּאָרְכָּאָפְּט. וַיְיָ אַקְּינְדָּאָר. האט ער אלְץ באָקוּט אָזָן אוֹיסְגָּעְדָּרִיקְט זַיְעָן באָוָאָונְדָּעָר. נָאָר הַוִּיפְּטוּצְלָעָך אָזָן אִים גַּעֲפָעָלָן גַּעַוּוּרָן די גְּרוּסְעָר פָּרָעָס. וַיְאָס דָּרוּקְט בַּכְּעָר. אַוְיָבָן אָזָן אַוְיָנְקָל אָזָן גַּעַשְׁתָּאָנְגָּעָן אַקְּלִין מַעֲנְטָשָׁל, אַמִּיטְלִיעָרִיקָּעָר יִיד, וַיְאָס אָזָן גַּעַוּוּן דָּעַר בַּאֲלָעָבָאָס אַיְבָּעָר דָּעַר פָּרָעָס. ער האט גַּעַגְּבָּן אַדְרוֹק אַקְּנָפְּל, אָזָן די מַאְשִׁין האט זַיְד צַעְרָעָוּט. ער האט גַּעַגְּבָּן אַצְוִיְּטָן דָּרוֹק, אָזָן די מַאְשִׁין אָזָן אַנְטָשְׁטוּמָט גַּעַוּוּרָן.

שָׁאָגָּאָל אָזָן גַּעַוּוּן אוֹיסְעָר זַיְד.

„מַיְיָן לִבְעָר רָאָנְשָׁת, אִיר מוֹזָחָט מִיר באָקָאנְגָּעָן מַיְיָט דָּעַם יִידָּן. אָפְּשָׁר אָזָן ער גָּאָר פָּוּן מַיְיָן גַּעַגְּבָּן, אַוְיָטְעָבְּסָקְעָר? ער קוּקָט-אוֹיס וַיְיָ אַוְיָטְעָבְּסָקְעָר.“

ער יִיד אָזָן אַרְנוֹנְטָעָר פָּוּן דָּעַר מַאְשִׁין, צַוְּגָעָקְמָעָן, דָּעַרְלָאָנְגָּט אַפְּאַרְשְׁמִירְטָעָה האָנְטָן, זַיְד אַנְטָשְׁוָלְדִּיקָּט, אָזָן שָׁאָגָּאָל האט זַיְד נִיט גַּעַקְאָנְט אַפְּוָאָונְדָּעָרְן פָּוּן זַיְעָן מִינְסְקָעָר יִידָּשָׁי. יַעֲדָעָר אַהֲלָבָע שָׁעה האט דָּעַר שָׁאָפְּ נַאֲכָגְעָפָלָגָט שָׁאָגָּאָל. יַעֲדָעָר אַיְגָעָר האט אִים גַּעַפְּרוֹאָזָות דָּעַרְקָלְעָרְן זַיְעָן טִילְאָרְבָּעָט. אַלְעָה האָבָן גַּעַרְעָדָט יִידָּשָׁי. אָזָן צַוְּזַיְעָן צַוְּפְּרִידְנִיקִיט האט ער גַּעַטְרָאָפְּן אַדְרוֹסָקָאָה, אָזָן עַנְגָּלְשָׁן לְאִינְגָּאָטְפָּעָר, וַיְאָס אָזָן גַּעַוּוּן אַמִּיטְאָרְבָּעָט טָעָר פָּוּן דָּעַר רְוִשְׁיָהָר פָּרָאָגְרָעָסְיוּוּר צִיְּתוֹנָה אַיְן נִיְּאָרָק.

פָּאָרָן אַוְעָקְגִּיָּן האט ער גַּעַזְאָגָט, אָז ער וּוְיל זַיְד גַּעַזְגָּעָן מִיטָּן מִינְסְקָעָר יִידָּה, גַּעַוְאָלָט דָּרִיקָן די האָנְטָן, וַיְאָס אָזָן דָּעַר מִיסְטָעָר אַיְבָּעָר אֹזָא מַאְכִינְעָ.

מִיר זַיְגָעָן אַרְיָין אָזָן אַרְסְטָאָרָן. שָׁאָגָּאָל האט מַעַר נִיט דָּעַר-מַאְנָט דָּעַם פַּעֲפָעָרְבָּן אָזָן מִינְיָע זַיְנָד. פָּאָרְקָעָרט. ער האט גַּעַבְעָטָן בְּעַלְעָן צַוְּגָרִיסָן אַמְּלִיצִית, אַשְׁלָמָם-מַאְלִיצִית.

בְּעַלְעָס אַוְיָגָן, די וּוְאָנְדָעָרְבָּאָרָע גְּרוּסָע אַוְיָגָן, האָבָן גַּעַשְׁמִיכְלָט מִיט גַּלְיְחוּלִיקִיט.

דער באנקעט

ניט בלויו האט שאגאל פאָרגעסן, וואָס מען האט «געהַרגעט
מיין פערדל» איז פעפערס «היימלאָנד». נאָר ערד האט, ווי אַ צייכן פון
זיין אַבעָּרְקָעָנָען מיין מײַ, געמאָכָט אַ צִיכְעָנוֹגָג אַיז מײַ עַקְוָעָמְפְּלָיאָר
פָּונְ בָּוד אַז טַאָקָע סְקִיצְרֶט אַ קָּאָפְּ פָּונְ אַ פָּערְד.
איינטערָעָסָאנָט אַיז דֵּי קָאָרְעָסְפָּאָנְדָעָנָץ, וואָס אַיז אַגְּעָגָאנְגָּעָן
צְוִישָׁן זִין טָאָכְטָעָר אִידָּא אַז מִיר אַיז יָעָנָעָר צִיטָּי. מָעָרְסָטָנָס זִינְגָּעָן
אַירָעָ בְּרִיוֹ נִיט דָאָטִירָט, בְּלוֹיוֹ דָעָרָטָג.

אט אַיז אַ מּוֹסְטוּרָה:

שבת.

... דער טָאָטָע אַיז זִיעָר נִיגְגָּרִיךְ וּוּעָגָן דֵּי רַעֲזָלָטָאָטָן
פָּונְ פֻּעְפָּרְדְּבָּוך. זַעַלְתָּן האָב אַיךְ אַים גַּעַזְעַן אַזְוִי צִופְּרִידָן
צַוְּהָבָן עַפְּעָס אַוְיְגָעָטָאָן, נַאֲר אַזְוִי בָּאָזָרְגָּט וּוּעָגָן דֵּי שָׂוָעָ
רְקִילְיָן מִיט דָעָר דָרְקוּעָרִי.
«קָאָן אַיךְ אַיךְ בָּאַהֲלִיףִיךְ זִין מִיט עַפְּעָס? טַעַלְעַפְּאָנִירָט
מִיר. אַנְדָעָרְפָּרִי בֵּין אַיךְ שְׁטָעַנְדִּיק אַיז הוּאָן.

«מִיט מִינְגָּעָן בְּעַסְטָע גַּרוֹסָן צַו אַיךְ בַּיַּדְךָ. אִידָּא שאָגָאָל.»

אין און אנדרהו בריוו באקלאגט זי זיך, און דער פאטרער דערהאלט ניט די "מארגן-פריהיט" און בעט, און מען זאל אים שיקן (ער איז דאן געווען אויפן לאנד), איבערהויפט די סוף-וואך-נוומערן.

אין יונגער צייט האט זיך שלום אש געפונגנען אין סטעהמארד, קאנגעטיקוט, זואו ער האט געהאט זיין היימ. מארך האט מיר ניט איז מאל דערצ'ילט וועגן ייגע באגעגענישן און צווארענשטיין מיט אשן. ער האט אים ניט געקאנט פארשטיין, האט ער מיר דערקלערט. און ער האט זיך געפרואוות אַריינגריבלען אין זיין כאראקטער אלס מענטש און ייד.

ער האט מיר, למשל, דערצ'ילט, און אש איז געקומען צו אים אמאל אין סטודיא און דערזען איינע פון זייןיע קritisums קרייז-ביבלער, איבערהויפט יעוזס אין א טלית. אש איז געווארן אויסער זיך פון באגייסטערונג און שוין דאס גוואולט צונגעמען. "איך זאל אים געבען א מהנה", האט מארך אַקצענתרט.

אין אידאס א בריוו צו מיר דערצ'ילט זיך, און זיך געפינט זיך איז סטעהמארד אליען איז אשס הויג. זיך וועט דארט זיין צען טאג.

אין א צוויטין בריוו פון סטעהמארד דערצ'ילט זיך, און זיך האט דערהאלטן פאלגנדיקע קעיבל פון איזיך פעפערן:

"דערהאלטן די גייסט, און מיין ‐הימלאנד‐ איז שוין ערער‐ שינגען מיט די שאגאל ואונדערבאער אילסומראציעס. גיב‐ איבער מיגען דענקען צו ראנטשן, מיט די בעסטע וואונטשן." מיר האבן זיך געקילבן פיערן דאס דערשיינגען פון פעפערס בזען מיט א בנוקעת לכבוד מארך שאגאלן, דאס איז פארגעקומען ווונטיקן. אפריל דעם 30טן, 1944, איזן ראנאפס רעסטאראן.

אידא האט זיך שטארק אינטערעסירט מיטן באנקעט, און פון סטעהמארד אויסגעדריקט אירע מינונגען, למשל, וועגן פרינוי פאר א בילעט (‐איי עס ניט צו-טיער?‐), וועגן א נוי קליד, וואס זיך וועט דארפנן קויפן צומ באנקעט; מיט וואס קאן זיך באהילפיק זיין צומ דער פאלאג פון באנקעט. און וו.

דען ‐אייקא‐, וואס האט אַראָאנושירט דעם באנקעט, האט מיד באשטיימט פארן טאוסטמייטער. פאר מיר איז דאס געווען זיעדר ניט קיין וויליקע אויפגאבע. איך האט געוואוост, און פון געדאנק אליען איז מיר פארהשטעלן באריםטע פערזענלוובקייטן און פון געדאנק אליען איז מיר געווארן קאלט אויף דער נשמה. איך בין דאן געווען איבערגעארבעט

און זיך אליען געגדייט ארויסגעבן צוויי ביכער, פאר וועלכע איך האב געמוות שאפן פאנדן. האב איך זיך געפראאות אפבעטן און פאָרוועַך שלאָגָן נעמָע, וואָס וואָלטָן זיך אַנגעכָּפֶט אָן אָזָא פְּרִיווֹלְעֵגַע. נאָר דָא האָבָן זיך אַדרְיָנְגָעָמִישָׁט אֵי מַאֲרָק, אֵי בָּלָא. בִּידָע וַיְיַע בָּאָז שטאנען, אָז איך מוֹן אַנְגָּעָמָען.

בַּיָּם רעדנעָרְטִישׁ וַיַּיְנַע גַּעֲזָעָסָן, מַאֲרָק, בָּלָא אַידָא אָן איך מאָן, לעאניד אַברְאָמָאוֹ פֿוֹן סָאוּוּטִישׁן קָאנְסָולָאַט מִיט וַיַּן פְּרוּי פָּאלִינָא, שְׁלוּם אָש אָן זִין טָאָכְטָעָר רֹות אַשְׁיְפָעָר, דָעַר מַאְלָעָר מַאְקָס וּוּבָעָר, דָעַר קוֹנְסְטִיקְטִיקָעָר דָר. אַיזְיָק קָלוּמָאָק אָן זִין פְּרוּי, פְּרָאָפְּעָסָאָר אַדָּאָלָף אָקָא אָן זִין פְּרוּי, דָר. לֹאִים שָׂאָצָאָו, פָּסָח נָאָוֵיך, אַבְּרָהָם דַּוְשָׁעָנוֹאָסָק אָן זִין פְּרוּי פְּרִידָא, רָאוּבָן זָאָלְצָמָאָן אָן זִין פְּרוּי, אָן מָרָס. מַאֲגִידָאָו.

עַס זִיןְעָן אוֹיך גַּעֲוָעָן פָּאָרוֹזָאָמָלָט אַ גְּרוּיִסָּע צָאַל קִינְסְטְּלָעָר אָן טָעָטָעָרְמַעְנְטָשָׁן. איך האָב לאָג גַּעַהָאָט גַּעַרְבָּעָט אוֹיך מַיְנָע פָּאָר דֻּעָרְפָּזְוּעָרְטָעָר, וְואָס איך האָב פָּאָרְגָּעָלְיְיָעָנָט. מַסְתָּמָם מִט אַ צִּיְּטָעָרְדִּיק קָוָל. דָעַם עַרְשָׁטָן האָב איך פָּאָרְגָּעָשְׁטָעָלָט שְׁלוּם אָשָׁן. עַר הָאָט גַּעַרְעָדָט מִט אַ סְּךָוּאָרְעָמְקִיָּט אָן פְּיִיעָר. זִיך אַפְּגָעָשָׁטָעָלָט אוֹיך פָּעָפָעָדָס דִּיכְטוֹנָגָג, וְואָס אִיז "עַכְתָּ", פֿוֹן אַ גַּעַזְוָנָט פָּאָלָק אָן אַ גַּעַזְוָנָט לְאָנְדָן. דָאָן אִיז עַר אַרְבָּיָעָר אָן גַּעַזְוָדָמָעָט דִּי מַעְרָסְטָע צִּיְּטָע צָו מַאְרָק שָׁאָגָאָל, וְואָס הָאָט "עַגְעָנָבָן דָוָךְ וַיְיַגְעַנָּעָמָלְרִיעָן דָאָס עַכְתָּע פֿוֹן דָעַר יִדְיִישָׁרְפָּאָלָקְסְ-קָוָלְטוֹר". שָׁאָגָאָל, הָאָט עַר גַּעַזְאָגָט, קָאָן פָּאָרְגָּלִיכָּן וּוּרְעָן מִט דִּי גַּרְעָסְטָע וּוּלְטָ-קִינְסְטָלָעָר, וְוי רַעֲמְרָאָנְדָט אָן רַאְפָּאָעָל. עַר אִיז אוֹיך "דָעַר וּכְעָר פֿוֹן אַמְּתָה".

מִט אַ פָּאָר מַאֲנָאָטָן פְּרִיעָר הָאָט אַיך שָׁאָגָאָל בְּאַקְעָנֶט מִט דָר. אַיזְיָק קָלוּמָאָק, וּוּלְכְיָרְפָּלְעָגָט דָרְקוֹן אִין דָעַר "מַאֲרָגְן-פְּרִיעָרְהִיט" אַרְטִיכְלָעָן אַיבָּעָר קוֹנָסָט, וְואָס זִיןְעָן שָׁאָגָאָל שְׁטָאָרָק גַּעַפְּעָלָן גַּעַוּוּן. עַר הָאָט מִיךְ דֻּעָרְפָּאָר גַּעַבְּעָן, אָז איך זָאָל קָלוּמָאָק גַּעַבָּן אַ וּוּאָרָט צָוָם בְּאַנְקָעָט. קָלוּמָאָק הָאָט גַּעַלְיָטָן פֿוֹן זָעָלָן רַעֲדָנְעָרְפִּיבָּעָר וְוי איך, אָן עַר הָאָט זִיך גּוֹט גַּעַהָאָט צְגַעְגָּרִיָּט אָן גַּעַגְעָבָן אַ פְּרָאָכְטְּפָוּלָעָ קָוְרְצָעָ אַפְּשָׁאָצָוָגָג וּוּעָגָן שָׁאָגָאָלָס קוֹנָסָט (אָבוֹ, הָאָט קָלוּמָאָק שְׁפָעָטָעָר אַרוֹיְסְגַּעְגָּעָבָן אַ בָּוָךְ אִין עַגְלִישָׁ וּוּעָגָן שָׁאָגָאָלָס וּוּעָדָק). צְוִוִּישָׁן דִּי בְּאָגְרִיסְעָר זִיןְעָן אוֹיך גַּעַוּוּן מַאְקָס וּוּבָעָר אָן וְוי לִיאָם גַּרְאָפָּעָר. דָעַר פְּאָרְשְׁטִיעָר פֿוֹן סָאוּוּטִישׁן קָאנְסָולָאַט הָאָט גַּעַ-לוּבָט דִּי אַרְבָּעָט פֿוֹן "אַיְקָאָר", נָאָר מִט קִין וּוּאָרָט נִיט דַּעְרָמָאנְט שָׁאָגָאָל אַדָּעָר פְּעָפָעָרָן.

מנשה אונגעער האט באגריסט אין נאמען פונגסם שרייבער-קאָז
מייטעט און זיך אַפְגַעַשְׁטַעלַט אויף די העצם. וואָס געוויסע יידישע
שריבער פון רעכטן לאָגָעֶר האָבָן אַנְגַעַפִּירַט קעגן פֿעַפְעָרָן. פֿ. גָּאוֹוֵיק
האט אין זיַּן רעדע פֿאָרוּשְׁלָאָגָן, אָזּ מַעַן זָאָל אַרְוִיסְגָּעָבָן שאָגָאלָס
אוּטָאַבְּיָאָגְּרָאָפִּיעַ אוּפִּיף יִדִּישׂ. עַס האָבָן באָגריסט דושענָאָוּסְקִי אָזּ
זָאַלְצָמָאָן. לִיּוֹבָא קָאָדִיסָּאָן אָזּ פֿוּרִיל יַאֲדָאָפִּי האָבָן פֿאָרוּשְׁלָאָגָן
פֿעַפְעָרָס "הַיִּמְלָאָנָּד".

שריפְּטַלְעַכְּעַ בָּאָגְּרִיסְטָנוּגְּגָעָן זַיְּנָעָן אַנְגַעַקְמָעָן פֿוּן רִיכְטָעָרִין אָנָּא
קרָאָמָּבָּ, בָּ. גָּאַלְדְּבָּעָרָג, לעָאָן קָאָבָּרִין, דָּר. רָפָאָל מַאְהָלָעָר, פֿרָאָפְּעָסָאָר
טַשְׁאָרָלָס קוֹנִיּ, חָוָן פְּנָחָס יַאֲסִינָּאָוּסְקִי, אָ. אָבָּ.
דעָר לְעַצְטָעָר רַעַדְנָעָר אָזּ גַּעוּזָן מַאְרָק שאָגָאלָס, וואָס האָט
גַּעַלְיִיעָנָט זַיְּן רַעַדְנָעָר אָזּ קָלָאָר, גַּעַוּבָּטָן יִדִּישׂ. וְעַן ער האָט גַּעַז
עַנְדִּיקָּט, האָט דָעָר עַולְמָן אִים גַּעַמְאָכָּט אָן אַוְאָצִיעַ.

פרִיעָר פֿוּן אלְזָיְהָאָט עַר באָדָאנְקָט «אַלְעָמָעָן פֿאָר אַיְיעָרָע
גּוּטָע וּוּעָרְטָעָו», נָאָר באָדוּרָעָט וואָס עַר אָזּוּ דָאָ אַלְיָיְן, אָזּ פֿעַפְעָרָן.
«עַרְשָׁתָנָס, זָאָלָט אָוְנָדוּן אַלְעָמָעָן זַיְּן אַבְּיסָל פֿרְיַילְעָכָר, אָזּ דָעָרָאָז
זָאָלָט אַיְיךְ זַיְּךְ נִיטָּפְלָן וּוּי אַשְׁטִיקָל אַוּזְוָרְפָּאָטָאָר», וְוַיְילָי דִּי זַיְּגָעָבָּד
דיַיקָּע לְיִדְעָר פֿוּן בּוֹזְקָה האָט דָאָזּ אַיְצִיק פֿעַפְעָר אַנְגַעַזְגָּעָן מִיטָּזַיְן
פּוֹלְזָן יַוְנָגָן קוֹל — קוּמוֹטָטָקָע דָעָר גַּאנְצָעָר כְּבָדָ אִים . . . אַיְיךְ
הָאָבָן נָאָר — וְוּי זָאָלָטָן עַס זָאָגָן? — אַבְּיסָל צַוְּגָעָפִיפְטָט צָוָם לִיאָד.
מִיר דָאָרָפָן אַיְיךְ הָאַרְצִיק באָדָאנְקָעָן דִּי אַרְוִיסְגָּעָבָר פֿוּן פֿעַפְעָרָס
בוֹזְקָה — דָעָם אַיְקָאָר — אָזּ רַאְגָּטָשָׂן, וואָס האָט מִיטָּ לְיִבְעָ אָזּ מִי
צַוְּאָמַעְגַּעַשְׁטַעלַט דָעָם בּוֹזְקָה.

זַיְּן רַעַדְנָעָר אָזּ גַּעוּזָן אַפְגַעַדְרוֹקָט אָזּ "נוּילְעָבָן", יוֹנָי, 1944.
עַס וְוַיְילָט זַיְּךְ דָא אַיְבָּרָגָעָבָן אַפָּר אַרְאָצָפָן:
«עַס אָזּ שְׁרַעַקְלָעָךְ, וְיַיְדָע שְׁוֹנוֹא שְׁלָאָגָט אָוְנָדוּן שְׁרַעַקְלָעָכָר
אַיְיךְ זַיְּךְ פֿעַלְקָעָר שְׁוֹוִיְגָנְצָוָן . . . אַבְעָר נָאָר שְׁרַעַקְלָעָכָר אַיְיךְ
צַוְּעָן, וְיַיְמָר באָוַיְינָעָן דִּי קְבָּדִים פֿוּן דִּי קְדוּשִׁים, נָאָר גִּיבָּן נִיטָּ
אַגְּשָׁרִי אַיְינָעָר צָוָם אַנְדָעָר: «אָט אָזּ דִּי צִיְּטָה, אָזּ מִיר גִּיבָּן אַיְינָעָר
דָעָם אַנְדָעָר אַהֲנָט, צָוָם דָעַרְקָעָנָעָן אָזּ יַעֲדָרָן זַיְּן בְּרוּדָעָר, נִיט
צָוָם דָעַרְלָאָזּן צָוָם אַוְנְדָזָעָר אַוְנְטָעָרָגָנוּגָן».

«וְעַן מִין לְאַנְדָּא אָזּ מִין מִין פֿאָרוּשְׁטַעלְוָוָג אַיְיךְ פֿאָר מִיד גַּעוּזָן גְּרוּסָ
וְיַי אַוְנְדָזָעָר הָוִית, וְעַן אַיְיךְ הָאָבָן זַיְּךְ באַהֲלָטָן אַוְנְטָעָרָן בעַט, וְעַן

א גראדאואאי פלעגט דורךגין הינטערן פענץטער אויפן גאָס —
אייז פאָר פעפערן דאס לאָנד פון יַם בְּיַם. אָונֵ ער זינגט אָונֵ פֿאָרט
אייבער אִיר פֿרִי מִיט אַנדערע יונגע ווי ער".

... אַיך האָב לִיב קָאנְטֶרָאָסְטָן, אַין וועלכּע עַס לִיגְט באָ
הַאלְטָן דַעַר האַרְמָנוּישׁעָר אַמְתָה.

“אַיך האָב אַינְזַיְגַען אַיְנָעָם פּוֹן פְּיל אַנדערע בִּישְׁפִּילְזָן, ווען פֿאָרָה
שִׂידְעַנְעַ פְּאַלְיוֹסְן אַיְן קוֹנְסָט בָּאַגְּעַזְעַנְעַ זִיךְעֲגַעְזָוָן. אַט אַיְז
דַעַר קְלָאָסִישׁעָר רְעַאלִיסָט פּוֹשְׁקָיָן מִיט זִין טְפִּין גַּעַלְפִּעְנָעָם רִיטָם
אוֹן דַעַר אַגְּעַצְוֹנְדַעְנָעָר רְאַמְּאַנְטִיקָעָר בָּאַדְלָעָר — דַעַר פֿאָרְשָׁלִיָּה
ערְטָעָר אַיְז חְלוֹמוֹת פּוֹן פֿאָרְכִּישׁוֹפְּטָע גִּיפְּטִיקָע בְּלָומָעָן, — זַיְיָ באָ
גַּעַגְעַנְעַ זִיךְעַ דָאָד אַיְז זַיְעַר לְעַצְטָעָר עַכְטִיקִיט. אַוְן אִיך דָעַרְמָאָן זִיךְעַ
דִי לְעַצְטָעָ קְוֹנְסָט עַקְסְפּוּרִים עַמְעַנְעָן אַיְן פֿאָרִיָּה, וְאוֹן לְעַבְנָן אַ בִּילְד
פּוֹן אַן אַלְטָן פְּרִימִיטִיוֹ פּוֹן מִיטְלָאָלְטָעָר וְוי דָוְשָׁאָמָה, קָאָן הַעֲנָגָעָן
אַ פֿיְקָאָסָה, אַוְן לְעַבְנָן אַיְם קָאָן הַעֲנָגָעָן דַעַר פֿאָרְדְּרָעְנָעָסָאָן קוֹנְסָטָ
לְעַרְמָאַנְטָעָנִיאָ, אַוְן לְעַבְנָן אַוְנְדוֹעָז מַאְדִילְיאָנִי קָאָן הַעֲנָגָעָן אַ בִּיְזָ
זַאְנְטִישׁעָ אַיקָּאנָע.

“אַיך האָב שְׁטוּנְדִיק גַּעַטרוּמִיט אַיְן קוֹנְסָטְלָעְרִישׁעָר אַרְבָּעַט פֿאָר
בִּיכְעָר — צְוֹנוּיְגִיסְן זִיךְעַ מִיט דַעַר לִיטְעָרָטָר, סִיְיָ אַונְדוּעָרָר,
סִיְיָ פּוֹן אַנדְעָרָעָ פֿעַלְקָעָר, אַנְהַיְבָנְדִיק פּוֹן דַעַר בִּיבְל, לְאַפְּגָנְתָעָן,
גָּאָגָּל, פֿרְזִין, שְׁלוּמְ-עַלְיכָם, בִּיזְיָ דִי לְעַבְדִּיקָע הַיְנָט. גַּעַמִּינְט עַס
טָאָן נִיט אַלְסְטְּרָאָטָר בּוֹכְשְׁטָעְבָּלָעָךְ, נָאָר וְוי אַ סִּימְן פּוֹן קוֹנְסָטָ
קְרוּבָהָשָׁאָפָט.

“עַס אַיְיָ, פֿאָרְשְׁטִיטִיט זִיךְעַ, מִין פֿאָרְגָּעָנִיגְן צָו אַילְסְטְּרִירִין פֿעַפְּרָעָרָן,
וְוַיְיל פּוֹן זַיְעַג שְׁוֹרוֹת האָב אִיך גַּעַפְּלִיט דָעַם פֿיְיעָר פּוֹן יַעַנְעַ הַעֲלָדָן.
עַס גִּיטִּין פּוֹן זַיְיָ אַ דְּרוֹיךְ, וְוי אַ הַיְץ פּוֹן דַעַר עַרְדָּ, אַוְן זַיְיָ טְרָאָגָן אַיְן
זִיךְעַ דָעַם נִיְיעַם מַעֲנְטָשָׁן.

“אַיך פֿרִי זַיְיָ אַיְן אַלְגָּעָמִין, ווען אִיך זַע אַ מַעֲנְטָשָׁן אַיְן לְעַבְנָן
אַוְן אַיְם זַע אִיך נִיט נָאָר אַיְם אַלְיָין, נָאָר דַעַר אַיְם אַ גָּאנְץ לְאָנד,
אַ פֿיְיָאָזָה, אַ פֿאָלָק.

“ווען אִיך בִּין גַּעַוּזָן יַוְגָּג, האָב אִיך גַּעַוְאָלָט אַיְנְגָעָמָן וְוּלְטָן,
אִיצְט וְוַיְיל אִיך אַיְנְגָעָמָן, נָאָר אַיְין וְוּלְטָן אַיְן קוֹנְסָטָ: שָׁאָפְן עַטְלָעָכָע
בְּלָדָעָר. אַוְן דָאָס אַיְז שְׁוֹעָר, וְוַיְיל זַיְיָ דָאָרְפָּן, שְׁוֹעָבָן, וְוַיְיל נָאָר
דֻּעְמָאָלָט קָאָגָעָן זַיְיָ אַיְנְפָאָךְ גִּינְזָר אַוְיךְ דַעַר עַרְדָּ, אַוְן עַרְשָׁט דֻּעְמָאָלָט
פֿאָרְשְׁטִיטִיט מַעַן זַיְיָ נִיט, וְוַיְיל עַס אַיְן צּוּ-פְּשָׁוֹט ...

„... איז אבער די קונסט געוווען ווי א כלה, אינגעוווילט איז
שליערט. ווי בענטק איזן די פאלאצן און מען קויפט ווי פאר געלט' ...
„אונ ווי קאָן מען רואיך זיין און שרייבן און מאַלַּן, פאנטאַסטישׁ
בילדער און ביכער, ווען דאס לעבן איז נאָך מער פאנטאַסטישׁ?
עם איז היינט אַ צייט גאָר ניט קיין קינסטלערישׁ. עס איז
דאָך מלחהָה אויף דער וועלט. אבער פֿאָרט, איז דעם פֿיעָר —
קומוּן מענטשֶן רעדן וועגן קולטור, פֿאָזִיע און קונסט, וויל דאס
אלץ איז אויך אונדזער געוווער.

„וואָלט אַיך וועלן ענדיין מײַן צוֹלאָגָן ווֹאָרט מיט אַ געבעט,
ניט צו גאט, וועלכָן אַיך האָב נאָך ניט אַיסגעמאָלַט, ניט אַין אַ
שול, וועלכָע אַיך האָב יאַ אַיסגעמאָלַט, נאָר פֿאָר זיך: אַז ווֹאָס עלטער
אַיך וועל ווערד, זאלַן אַונדזערע טרייט דערעהָרן ווי אַונדזער שטימע
בֵּית זיך פֿון נִיעָם-אַלְטָן אַינהָאלָט אָון אַונדזערע אויגָן הוּבָּן-אָן
צָו זָוָן יָעָנוּם זִיכְרָן נִיעָם-אַלְטָן וועגן, וועלכָן מִיד אַליַּין אָון אלע
חוֹזָאָמָעָן דָּאָרְפָּן שְׁטוּנְדִּיק זָכוּן אָון בוּעָן. אָון דאס ווּט מען פִּילְן אָון
עָן אויף אַונדזער פְּנִים.“

אין דער זעלבער וואָך זִינְגָּעָן אַנגָּעָקָומָעָן פִּיל בְּרוּוֹ אָון אַפְּרוּפָן
וועגן דעם פֿינְגָּעָם באַנקָּעָט. אִידָּא שָׁאָגָּאָל הָאָט גַּעֲרִיבָּן דאס פֿאָלְגָּנְדִּיקָּעָן:
„מיַטְוֹאָך, מאַי 3

טִיעָרָעָרָדָר רָאָגָּשָׁ:

„אַיך האָב מאַנטִיק נאָך גַּעַוָּאָלַט שְׁרִיבָּן דִּיר צָו זָגָן ווֹיפָל
הָאָרֶץ, אָון נְשָׁמָה דַּו הָאָסְט אַרְיִינְגָּעָלִיגָּט (להכּוּסָּס מֵין שלעכְּטָן
אוֹפְּפִירָן זיך) אַין דִּין פֿאָרִיזְצָעָרְשָׁאָפָּט פֿון באַנקָּעָט, אָון ווֹיפָל
מען הָאָט עַס גַּעֲפִילָט. אָון אַיך ווֹיל דִּיר באַדְאָקָעָן דערפָּאָר.
אִידָּא.“

אין אַ צִּיְּיט אַרְום הָאָט זִי מִיד גַּעַשְׁקָט דאס פֿאָלְגָּנְדִּיקָּעָן:
„דער טָאָטָע הָאָט באַקוּמָעָן אַ קְעִיבָּל פֿון פֿעָפָרָן ווֹאָס לִיעָנָט
זִיך אָזָוִי:
„בָּאַקוּמָעָן הַיְמָלָאָן“ מִיט דִּינְעָזָלְטָעָן צִיְּבָוּנְגָּעָן. סְאיַּוִּין
אַ מְתֻהָּה דער יִדְיִישָׁר קּוּלָּטָר. אַיך נָעַם דִּיך אַרְום. ווַיְנִתְשָׁ דִּיר מָוֶת
אָון גַּעַזְוָנָט. דִּין אַיצְקָ פֿעָפָרָעָן.“
מיַכְאָעָלָס אָון פֿעָפָרָעָן הָאָב נִיט בְּלוּזָן אַיבָּעָרְגָּעָלָאָוט אַ בעָנָה
קָעְנִיש אַין דער שָׁאָגָּאָלָהָים, נָאָר פֿעָפָרָס באַמָּעָן אַיז אַיבָּעָהָוִיפָּט
גַּעַוָּעָן אויף די לִיפָּן פֿון מָאָרָק אָון בָּעָלָאָן בִּיְּ אַסְט גַּעַלְגָּנְהָיִיטָן.

עם איז געווען בעלא, וואס האט שטאריך געליטן דערפּון, וואס
עם איז איד ניט געלונגען געווען צונופֿצֶובּרעדונגען פֿעַפְּרָן מִיטִּי
שריבּיבּער פּוֹן רעכטן לאגער. זיי, מִיטָּאָרְבּוּטָעָרָר פּוֹן "פֿאָרוּעָרְטָס" אָזָן
"מַאֲרָגֵן-זְשָׁרְנוּאָלָּי" אָזָן טַיְלָאוּיָן פּוֹן "טָאָגָּי". האבן אָנְגַּעַפְּרַט הַעֲצָם
קָעָגָן פֿעַפְּרָן. ער, ווי מִיכְאָלָס, האט אָוִיסְגַּשְׁתְּרָעָקְטָן אֶת הַאנְטָן צָו
זַיִן אָזָן זַיִד גַּעֲוָאלָט בְּאַגְּעַגְעַבְּנָעָמִיט זַיִן, אַיִן דִּי אִינְגְּטְּרָעָסָן פּוֹן דָּעָר
יִדְיִישְׁשָׁעָר לִיטְעָרָאָטוֹר, אַיִן דִּי אִינְטְּרָעָסָן פּוֹן דִּי מְלָחָמָה-אַקְטְּמוּוֹיָּה
טֻעָטָן. עם איז דָּאָר גַּעֲוָעָן פֿעַפְּרָן, וואס האט אָנְגַּעַשְׁרִיבָּן "שָׁאָטָן
פּוֹן דָּעָר וּאַרְשָׁוּעָר גַּעַטָּא" אָזָן "אִיד בֵּין אִיד", נָאָר דִּי פִּילִין פּוֹן
אִיסְטָן בְּרָאָדוֹיִי זַיְנָעָן גַּעַצְלָיט גַּעֲוָעָן קָעָגָן סָאוּעָטָן-פֿאָרָבָאנְד בְּכָלְל
אָזָן קָעָגָן אִין פֿרְעָז-שְׁרִיבּוּעָר-פֿאָרָאִיָּה, זַיְעָר פֿעַסְטוֹנוֹגָה, וּאוֹ
ער נִיט גַּעֲוָעָן אִין פֿרְעָז-שְׁרִיבּוּעָר-פֿאָרָאִיָּה, זַיְעָר פֿעַסְטוֹנוֹגָה, וּאוֹ
זַיִן, זַאָל ער קְוָמָעָן אִין פֿרְעָז-שְׁרִיבּוּעָר-פֿאָרָאִיָּה, זַיְעָר פֿעַסְטוֹנוֹגָה,
אַ לִינְקָעָר שְׁרִיבּוּעָר האט נִיט גַּעֲקָאנְט בְּאַלְגָּגָעָן, אָזָן דָּאָרָט וּוּעָט
מעָן אִים "אוֹיְצְעָן", דְּעַרְלָאָנְגָּעָן, וּוּ נָאָר זַיִן דִּי פֿאָלָעְמִיקָּעָר אָזָן
רעָקָצְנָאָגָר, זַיְנָעָן פֿיאָיק גַּעֲוָעָן. פֿעַפְּרָן האט נִיט גַּעֲוָאלָט זַיִן
קרָגִין, נָאָר שְׁלוּמָמָאָכָן מִיטִּי.

עללא שאגאל האט געיגלוביט, אויר ווועט געליגגען, אויף איר בערזונגלעכער איניגלאדונג בי זיך אין הוי, צואמענץברעגען א' צאל שרייבער אוון שאפונ פֿרײַנטעלעכע באציאנוונגען. אויב דאס איז מעיגלעך געווען בי ניטיידן, אויב דעופוביליקאנער גאוזערארס און סענאנטארן זיגען געקומען אוון באגריסט די סאוועטישע געסטט, פֿאָר ווואס האט א' שרייבער פֿון "מְאַרְגּוֹן-זִשְׁוָרְנָאַל" ניט געקאנט זיך דער הוייבן און באגריסט זיך מיט פֿעַפְּרָעַן?

ווען איך בין געווין בי פערעדן אין האטעל, האט ער מיר מיט
א ביטערן שמייכל געוויזן פעק מיט בעכער מיט פינע אויפשריפטן צו
איהם, וואס ער האט דערהאלטען פון א צאל יידישע שר'יבער, דיזעלבע
שר'יבער, וואס האבן זיך אפגעזאנט צו קומען צו בעלאן און זיך
באגעגענעם מיט אים אויף א טיי".

בעלא וואלט זי דא אינגעלאדן, נאר און פעפערן.

בעלאן האט עס געפערלעך געקראונקט, און זי האט בי מיר ניט
איין מאָל געוווכט באשיך. זי האט די שרייבער ניט געקאנט פארֶ
שטיין, און אויך האב איר אויך ניט געקאנט דערקלען. גיי דערקלעָר
איך, איז דער רעדאקטאָר פון דער גראַנטער יידישעָר צייטונג, אָב.
קאהאָן האט ניט דערלויבט צו דערמאָגען אויף די שפֿאַלטְן פון זיין
צייטונג געמען פון שרייבער און קולטור-מענטשּוֹן, וואָס זיינען אִים
ניט געוווען צום הארץָן.

בעלא שאגאל

איינער פון די נאונטשטע מענטשן, וואס איז געווען אוֹ אַנגעַ ליגטער גאסט ביִי די שאגאלס, איזו געווען יוספֿ אָפָטָאשׂוּן.
איינמאָל, אהימפֿאָרנְדִּיק מיט אַים, האָט מֵיךְ אָפָטָאשׂוּן גַּעֲפָרָעָגֶט,
צִי בְּעַלְאָהָט מִיר גַּעֲגָעָן לִיְעַבְּעָן אִירָעָזָקָן.
געני הָאָב אַיךְ נִיט גַּוּוֹאָסֶט וָאָס זַי שְׁרִיבְּטַן, נַאֲרָ שאָגָאָל הָאָט
איַיןָמָּאָל, אַיזְן מַיְינָן אַנוּוֹנְהַיִּיט, פַּאֲרוּגַעַשְׁלָאָגָן, אָזְזַי זַאֲלָ מִיר
געַבְּן עַפְּעָם לִיְיַעַנְעָן. וַיְהִיא אָרָאָפְּגָעָלָאָסֶט דַּעַם קָאָפְּ אַיזְן פַּאֲרָלָעָנָן
הָיִת אָזְן אַיךְ הָאָב פַּאֲרָשְׁטָאָגָעָן אָזְזַי זַוְיל וּוּגָן דַּעַם נִיט רַעַדְן.
אָפָטָאשׂוּן הָאָט מִיר דַּעַרְצִילַּט, אָזְזַי שְׁרִיבְּטַן זְכוּרָנוּן פָּוּן אִירָעָ
קִינְדָּעָרִיְּאָרָן אָזְן וּוְיַעֲדָר אַיְגָעָר וָאָס. הָאָלָט אַפְּעָן אַיזְן האָגָט,
הָאָט זַי בְּדֻעָה דָּאָס אַרְוִיסְצָוָעָבָן, אַיְבָּרְהָוִיפְּט זַיְעַנְדִּיק אַיזְן בְּיוֹיִּאָרָק.
אַיךְ הָאָב בָּאַשְׁלָאָסֶן צַוְוָאָרְטָן בֵּינוֹ זַי וּוּעַט מִיר אַלְיַיְן פַּאֲרָ
שְׁלָאָגָן. אָזָא גַּעֲלָעָגָהִיט אַיזְן גַּעֲקָומָן וּוּעָן קוּינְגָּר אַוְיסְעָד אָונְדוּ
בִּידְעָן. אַיזְן נִיט גַּעַוְעָן אַיזְן הוּי. זַי הָאָט מִיד דַּעַרְצִילַּט בָּאַשְׁיַּדְן אָזְן
פָּאַרְזִיכְטִיק, אָזְזַי שְׁוִין יַאֲרָנוֹאָגָן וּוְיַיְהִיא הָאָט גַּעֲשָׂרְבִּין קַאֲפִיטְלָעָן פָּוּן
אִירָעָ קִינְדָּעָרִיְּאָרָן. אַלְסְטָוְדָעַנְטָקָע אַיזְן מַאֲסָקוּעָהָט זַי זַיְךְ גַּעַ
דָּרוֹקָט אַיזְן רַוְּשִׁישָׁע זְשָׁוְרָנָאָל, נַאֲרָ אַיזְן יִדְיָишְׂהָט זַי קִינְמָאָל גַּאֲרָנִיט
פָּאַרְגָּעָדְרוֹקָט. זַי וּוּיסְטָ נִיט וָאָס פָּאָר אַזְזַעְתָּר אִירָעָזָקָן קָאָגָעָן הָאָבָן
פָּאַר דַּעַר לִיטְעָרָטוֹר, נַאֲרָ דַּעַר נַאֲרָ שְׁטוֹפָט אִירָ.
זַי הָאָט מִיר דַּעַרְלָאָגָט שְׁמַאָלָעָ בְּלַעַטְלָעָד פַּאֲרָשְׁרִיבְּעָנָעָ מִיט אַ
דְּרִיבְּנָעָד הָאָנְטָשְׁרִיפְּט. דַּעַר אַוְיסְלִיְּג אַיזְן גַּעַוְעָן אַגְּמִישְׁטָעָר, דַּי הָעָבָר
רְעַיְשָׁע עַלְמָעַנְטָן פַּאֲרוּגְרִיּוֹט, אַסְׂדָּקְרָוּסְצִיּוֹמָעָ, נַאֲרָ אַיךְ הַיְמִישָׁע
אוּסְדָּרוֹקָה, וָאָס זַיְגָעָן שְׁוִין לְאָגָן נִיט גַּעֲנָצָט גַּעֲוָאָרָן אָזְן וָאָס זַי
הָאָט זַי אַפְּגָעָפְּרִישָׁט.

בעלא, די צָאָרָטוֹ, אַיְדָעָלָעָ, רַאֲפִינִירָטוֹ, אַיזְן גַּעַוְעָן אַפְּגָעָשְׁפִּיגָּלָט
אַיזְן דַּי שְׁוֹרוֹתָן. די קִינְדָּעָרִיְּאָרָן פָּוּן אַיְדִּישְׂהָ מִידָּל, די יּוֹם-טּוֹבִים,

וועוד אונדער-קראם פון איר פאטער, די גאנס, דאס וועטער, די שכנים — עס אינן געוען פריש אונן צויענדיק אונן יומ-טובייך אונן טאָז אונגעיטפּול געשרהין.

איך וועל קיניגמאל ניט פֿאַרגעטען דעם אָוונט אין שאָגאלס טַחוּדַא.
בעלא האט געליטן פון בִּינְעַפְּיבָּער. זי האט געדאָרט פֿאָרָה-
ליינען עטעלעכע קאָפְּיטַלְעַן אָזֶן אוֹיסְתַּהֲרַן מִינְוָנְגָן פון די פֿאָרָה-
אַזְמַלְטָע שְׁרֵיבְּבָּער אָזֶן קוֹלְטוֹרְטָוּעָ. עַס דִּינְעַן גַּעֲקָומָעָן אֶドְרִיסִיק
מענטשָׁן, אלִץ באַוואָסְטָע גַּעֲמָעָן. מַארְק אִיז גַּעֲוָעָן זַיְעָר גַּאֲסְטְּפִּירִינְטָ
לְלָעָד אָזֶן זִיךְ גַּעֲזָאָרגְט אָזֶן זָאָלָן הַאֲכָן גַּעֲנוֹג גַּעֲטְרָאָנְקָעָן אָזֶן צָוָּ
בּּיְסָנָס. אִידָּא (די טָאָכְטָעָר) אִיז גַּעֲוָעָן דִּי פֿעְרָפְּעַקְטָעָ בְּאַלְעָבָאָסְטָע.
אָאָרָה שְׁמִיבֵּל האט באַוִּירְקָט אָזֶן אַיר קָוֵל, אָזֶן עַגְגָּלִישׁ, רַוִּישׁ אָזֶן
פֿרְאָנְצִוִּישׁ, אָזֶן גַּעֲוָעָן וַיִּדְעַר גַּעֲשְׁמָאָקָעָר וַיִּזְיַין וּזְאָס אִיז סֻעְרוּוִוִּיט
גַּעֲוָאָרָן.

אַפְּטָמָאַשׁו אֵין גַּעֲוֹן דָּעַר פָּאַרְזִיכְעָר, אָנוּ וְאָנוּ דָּעַר עַולְם הַאֲטַזְדִּיקָה אַוְיְגָעַזְעַט אֵין פָּאַר מִיר גַּעֲוֹן קְלָאָר, אָנוּ זֶה דָּעַר גַּעַנְטַעַרְנוּגָה צְחִוְשָׁן דִּי רַעֲכָטָע מִיטָּדִי לִינְקָע אֵין נִיטָּפָאָרְגַּעְקָמוּן, מַעַן אֵין אַפְּאַלְוָן גַּעֲזָעָסָן אֵין צְווֵי בָּאוּנְדַעְרָעַז זַיְתָן. קְיַיְן אֵין רַעֲכָטָע אֵין נִיטָּפָאָרְגַּעְקָמוּן צְחִוְשָׁן דִּי לִינְקָע, אָנוּ פָּאַרְקָעָרטָן.

דאס צעלבע האט זיך אויך געפֿילט נאך בעלאַס פֿאָרלִיעְנֶון. זוי האט געליינט שטיל, געלאָסן, מיט א געשולטער דיקצִיע און אַינְטָאנָאַצִּיע. די אַראָפְּגָעַלְאָטוּ פֿרְזְ-אוֹיגְן זוֹינְעַן גַּעוֹעַן חַסְידִיש באַחֲנוֹת אַונְ אַרְעַטְמָט. די רַעַכְתָּע שְׁרֵיְבָּעָר האַבָּן אַקְצָעַנְטִירָט אַיר אַרְדִּיסְטָן ברַעַנְגָּעָן דאס טְרָאַדְיזְיָאנְגָּלִידִישָׁע פּוֹן יּוֹםְ-טוֹבִים. די לִינְקָע שְׁרִיְּיָה בעַד האַבָּן זיך אַפְּגָעַשְׂטָעלְט אַוְיףְּ דָעַם סָאַצְיָאלִין הִינְטָעָרְגוֹנָט פּוֹן

איך שרייבן. בידיע צדדים זייןגען געוווען גערעכט, נאר מען האט ניט געגעבן קרעדייט אינגעַר דעם אנדרען.

אויף דעם פֿאָרְשַׁלָּגָג אָז עַס זָל גַּעֲגִירִינְדָּעַט וּוּרְעַן אָז עַרְנְ-קָאָז מִיטְעַט פֿוּן שְׂרֵיְבָּעֶר אָזָן קוֹלְטוֹרְ-טוֹעֶר אַרְוִיסְצְּגָעָבָן אָ בָּאנְדָּפָּן בְּעַלְאִיסְ שְׂרֵיְבָּן, הָאָבָּן זִיךְ דִּי לִינְקָעָ גִּינְסְטִיקְ אַפְּגָעָפָּוָן אָזָן דָּאָס אָזָן גַּעַוְועַן גַּעַוְועַן אָזָן דִּי רַעֲכָטָעָ זָלָן נִיטָ צְוַשְׁטִימָעָן, נָאָר בָּאַשְׁטָאָגָעָן דָּעַרְוִירָפָ אָזָן זָלָן אַבְּיַעַרְגָּלָאָטָוָו וּוּרְעַן אוּרְפָּ דָּעַרְ צְקוֹנוֹנָפָט. דָּוּרְכָן גָּאנְצָן אָוּנְטָן הָאָבָּן דִּי רַעֲכָטָעָ זִיךְ גַּעַהְאָלְטָן פֿוּן וּוּיְטָן פֿוּן דִּי לִינְקָעָ. אַבְּיַעַרְהוּיפָט הָאָט מִיךְ פֿאָרְדְּרָאָסָן אוּרְפָּ אָפְּרָמִינְגָּעָטָן פָּאָעָט וּוּאָס אָזָן גַּעַוְועַן שְׂטָאָרָקְ פֿאָרְבִּיסָן אָזָן אַוְיסְגָּעָמִינָן צָוּן עַנְטָפָרָעָן אוּרְפָּ דִּי בָּאַגְּרִיסְגָּעָן פֿוּן לִינְקְ-גַּעַשְׁטִימָטָעָ שְׂרֵיְבָּעֶר.

די שאָגָאלָס זַיְנְגָעָן גַּעַוְועַן גַּעַוְועַן אַנְטִישָׁטָן פֿוּן אָוּנְטָן. וּוּפְלָ אִיךְ הָאָב נִיט גַּעַפְּרוֹאָוֹת טְרִיסְטָן בְּעַלְאָזָן אָזָן אַלְעַ אָן אַוְיסְנָאָם הָאָבָּן גַּעַלְוִיבָט אָזָן אַנְעַרְקָעָנָט אִיךְ שְׂרֵיְבָּן, הָאָט זִיךְ אַבְּעָרְ גַּעַהְאָט דָּעַם גַּעַפְּילָפָ אָזָן דָּאָס אָזָן גַּעַוְועַן צְוַיְשָׁן זִיךְ פֿוּן דָּעַרְ פֿעַפְּרִידְעָרְפָּאָרְגָּוָגָג דִּי באָצְיאָוָגָג פֿוּן דִּי צְדָדִים צְוַיְשָׁן זִיךְ פֿוּן דָּעַרְ פֿעַפְּרִידְעָרְפָּאָרְגָּוָג הָאָט זִיךְ באַשְׁוֹלְדִיקָט דִּי רַעֲכָטָעָ שְׂרֵיְבָּעֶר אִין נִיט זִיךְ טְאַלְעָרָאָנטָן, אִין נִיט וּוּעָלָן שְׁלוֹם מָאָכָן אִין דִּי אַינְטְּעָרָעָסָן פֿוּן דָּעַרְ צִיְתָ אִין וּוּלְכָעָרְ מִעְן הָאָט גַּעַלְעָבָטָן, נִינְזָן, זִיךְ וּוּעָט זִיךְ נִיט אַנְפְּאָרְטְּרִיעָעָן אִיךְ בּוֹן. אוּרְבָּ אָפְּקָאָמִיטָטָעָ, זָלָעָס זִיךְ זִיךְ פֿאָרְשִׁידְעָנָעָן רִיכְטָוָגָעָן, אָזָן דִּיסְקְּרִימְינְאָצִיעָס פֿוּן אַנְעַרְקָעָנָטָעָ שְׂרֵיְבָּעֶר אָזָן קוֹלְטוֹרְ-מְעַנְטָשָׁן.

מָאָרָק שאָגָאלָי אָזָן אַרְמְגָעָגָעָגָעָן מִיטָ פֿאָרְלִיגְיָטָעָ העָנָט אָזָן גַּעַזְפְּצָטָ: «בָּאַושְׁעָמָאי, בָּאַושְׁעָמָאי». אִידָא הָאָט זִיךְ בִּידְעָ גַּעַטְרִיסְטָן, אָזָן זָלָ נָאָרָ דָאָס בְּזָקְ פֿאָרְטִיקָ וּוּרְעַן צָום דְּרוֹקָ, וּוּעָט זִיךְ שְׁוִין גַּעַפְּינָעָן אָזָן אַדוֹיְסְגָעָבָרָ. זִיךְ אָזָן גַּעַוְועַן דִּי שְׁטוֹסְ-קְרָאָפָטָן, אָזָן דִּי אַרְבָּעָט זָלָ אַנְגִּיָּן. מִיטָ אִיךְ גַּלְעַנְצְּנִידְקָ קָולָ אָזָן קָלוֹגָן אַוְיסְדָּרוֹקָ, הָאָט זִיךְ מִיךְ פֿאָרְבָּעָטָן צָוּ קָומָעָן אָתָאָגָ אַיְבָרָ אָתָאָגָ אָזָן לִיְעָנָעָן דָּעַרְ מְאָמָעָסָ מאָנוֹסְקָרִיפָטָן אָזָן זִיךְ מָאָכָן דְּרוֹקְ-פִּיאָאָקָ.

אִיךְ בִּין בָּאָמָת בָּאַגְּיִיסְטָעָרָט גַּעַוְואָרָן פֿוּן אָזָל קָאָפְּטָלָעָן, וּוּאָס זַיְנְגָעָן גַּעַוְועַן נִיְיָ אָוְנְדָעָרָ לִיטְעָרָאָטָר, אָזָן כָּאָטָשָׁ מָאָרָק אָזָן גַּעַוְועַן שְׂטָאָרָקְ פֿאָרְנוּמָעָן מִיטָ זִיךְ קָונָסָטָן, הָאָט עַדְ פֿוּן מִיר יְעַדְעָס מָאָל גַּעַפְּאָדָעָטָמָט אָ בָּאָרִיכָטָ וּוּעָגָן דָּעַם וּוּאָס אִיךְ הָאָב גַּעַלְיְעָנָט אָזָן וּוּאָס אִיךְ שְׁלָאָגָ פָּאָרָ.

אַנְדָעָרָשָׁ אִין אַבְּעָרָ גַּעַוְועַן בְּעַלְאָ. זִיךְ הָאָט מִיר גַּעַקְוַקְטָ גַּלְיָיךְ

אין די אויגן אידין און זיך באצויגן מיט צווייפל. און האב איך אנגעוווין אויף חסרוןות, האט זיך זיך ניט פארטיזידיקט, נאר צוגען געבן און צוגעוזאגט צו ארבעטען נאכאמאל אויפן קאפאיטל.

דערויליל זינגען אנגעגןגען פאראאנדולונגען מיט פאראשידענע פאללאג-ארגאניזאציעס וועגן איד ברך. פון בללאס' שוייגן און פון מאָרְקַס פֿאָרְבִּיִּסְן דֵּי לִיְּפָן האב איך פֿאָרְשְׁטָאנְגָּן, אָז קִיְּין פֿרְאָגְרֶעֶס ווערט ניט געמיינט. איך האב זיך ניט געמיישט און בלויו געטאָן מײַן טעכניישע ארבעטען.

עס איז אבער געקומען צו אַמאָמענט, ווען אידא האט מיך איינגעלאָדָן פֿאָר אַשפְּאַצְּיר "זוֹ קוֹפִּין שָׂאָקָּלָאָד", נאר אַין דער אַמְּתָן זיך דּוֹרְמְרוּדָן וועגן דער מְאָמָעָם בָּזָד. דֵּי מְאָמָעָם האט געהאט גדרויס עגמת נפש פון אַיסְטָט בְּרָאָדוּעָי, פון פֿאָדְעָרְנוּגָּעָן ווֹאָס זינגען פון דָּאָרְט גַּעַשְׁטָעלְט גַּעַוּאוֹרָן, פון נִיטְאָנְגָּעָנְמָעָ רַיִּיד, פון דָּעָרָן מאָנְגָּעָן אַיד דֵּי פֿרְיִינְטְּשָׁאָפְּט מִיט פֿעָפָרָן. דֵּי מְאָמָעָם האט געזאגט אוֹ אַיְדָעָר אוֹיסְשְׁטִין דֵּי נִיטְפֿרִיאַנְטְּלָעְכָּיִט, וועט זיך בעסער דעם בָּזָד אַינְגָּאנְגָּן ניט אַרוֹיסְגָּעָבָן.

אידא האט געוואָלָט וויסָן פון מִיר, ווֹאָס זינגען דֵּי מעגלעכְּקִיטִין אוֹ דָּס בָּזָד זָאָל דִּעְרְשִׁינְגָּעָן אַין פֿאָרְלָאָג פון יִדְיִישָׁן פֿאָלְקָסְ-אַרְדָּן מִיט וועלכָן אַיד בין דָּאָן גַּעֲוָונָן פֿאָרְבָּונָה. אַיך האב אַיר צוֹנְעָאנְט צו שְׁטָעָלָן זיך אַין פֿאָרְבִּינְדוֹגָן מִיט רָאוּבָן זָאָלְצָמָאנְגָּן, דעם גַּעַנְעָרָאָל סְעָקְרָעְטָאָר, אַון אַיר לְאָוֹן וויסָן.

די קְוּלְטוּרְ-קְאָמִיסְעָ פון אַרְדָּן, ווֹאָס האט אַרוֹיסְגָּעָבָן אַ צָּאָל בַּיכְעָר, האט זיך באַצְוִינְגָּן שְׁטָאָרָק סִימְפְּטָאִישׁ צָוּם עֲנֵינִין אַון אַיך האב אַזְוִי בָּאַרְיכְּטָעַט אַידָּן. זֶה האט גַּעַרְעַדְט מִיט דֵּי לְעַלְתָּרְדָּן אַון זֶה האָבָן זיך אַיסְגְּעָפְּרָעָגָט אַון גַּעַוָּאָלָט ווֹיסָן ווֹי אַומְפָאָרְטִיאִישׁ וועט דֵּי אַלְגָּאַנְזָאַצְּיָע זיך באַצְיָעָן צו דער אַיסְגָּאָבָע. אַיך האב דָּאָן אַרְאָנוֹשְׁ-שִׁירָט אַ בָּאַגְּעָגְנִישָׁן פון אַ קְאָמִיטָעָט פון אַרְדָּן מִיט מַאְרוֹן אַון אַידָּן.

דער שִׁידּוֹך אַיְזָנָגָעָן גַּעַוָּאָרָן. אַיך האב זיך גַּעַדְאָרְפָּט אַיְילָן מִיט צוֹגְּרִיטִין דֵּי מַאְנוֹסְקִירִיפְּטָן אַון שְׁפָעְטָעָר הַעֲלָמָן אַין דעם אוֹיסְ-וּאָל אַון אוֹיסְשָׁטָעָל אַון דָּאָן אַיבְּעָרְגָּעָבָן דעם פֿאָרְטִיקָן מַאְטָעָרִיאָל אַין דֵּי העַנְטָ פון אַרְדָּן, ווֹאָס האט דָּס גַּעַדְאָרְפָּט אַיבְּעָרְגָּעָבָן צו אַ קְאָמִיסְעָ גַּוְטְּצָהִיִּיסְן.

וֹוֵי אַ קִּינְסְּטְּלָעְרִין האט אַידא פֿאָרְשְׁטָאנְגָּן אָז דֵּי מְאָמָע אַיְזָנָגָעָן.

ニיגעריך, אוֹ מעַן זָאַל זִיךְ טוּמְלָעַן ווּעַגְן אַיר בָּזֶה, ווֹי מַעַן טוּמְלָת
זִיךְ גַּעֲוִינְלָעֵךְ פָּאָר שַׁאֲגָאַלְס אַוִּישְׁטָעַלְוָגָג. דָּאַךְ אַיְוּ בְּעַלָּא גַּעֲוָעַן
צָוְדָבָשְׂיַדְן אָוֹן זִיךְ אַפְּגַעַזְגַּט אַוִּיסְטוּרָעַטָּן אָוֹן לִיְיעַנְעַן פָּאָר אָ
זִיטְיקָן עַולְם, ווֹי אַיךְ הַאָב אַיר דָּאָס פָּאַרְגָּעַשְׁלָאָגָן. דֻּעְרָה עַרְנְדִּיק
אָבָעָר אָוֹן אַיךְ לְעַרְן יִדְיְישָׁע לִיְטָעַרְעַט מִיטָּעַרְעַט קִינְדָּעַר אִין
דָּעַר מִיטְלָשָׁוֹל, הָאָט זִיךְ אַוִּיסְגַּעַדְרִיקָט דָּעַם גַּעַדְאָגָן, אָוֹן זִיךְ גַּעֲוָעַן
פָּאַרְאִינְגְּטָעַרְעַסְטָרְט צָוּ הַעֲרָן ווֹאָס דיַיְוָגָנְט, ווֹאָס פָּאַרְשְׁטִיטִיט יִדְיְישָׁן,
וּוֹאָס גַּעַטְרָאָכְט ווּעַגְן אִירָעָזָאָכְן.

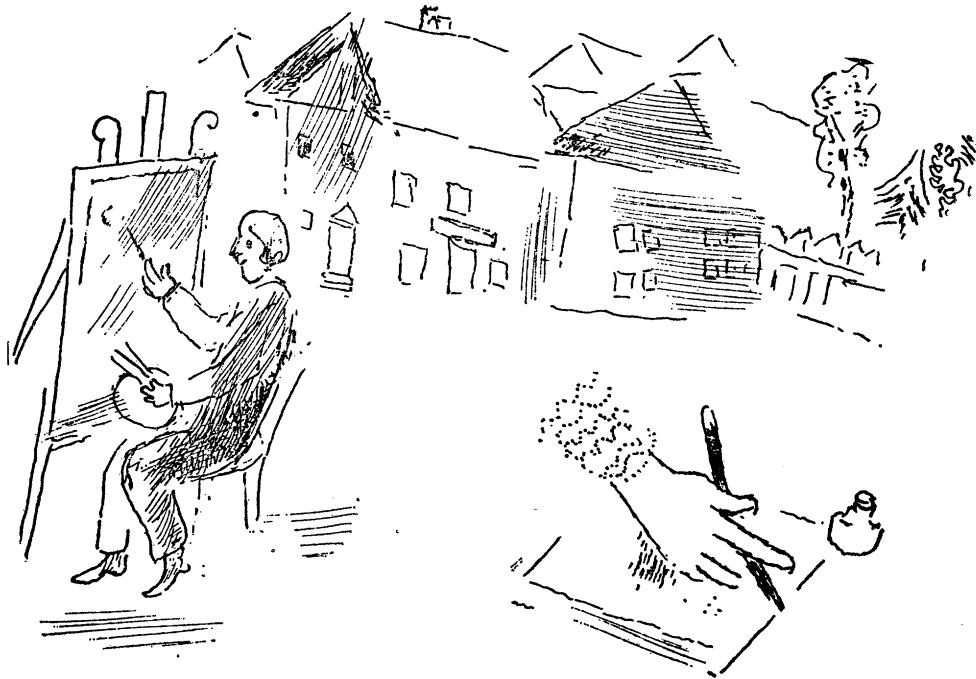
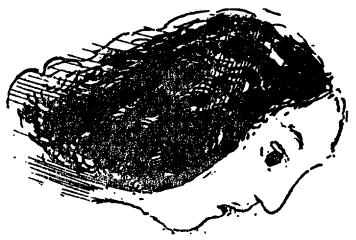
אָוֹן אַזְוֵי הַאָב אַיךְ אַרְאָנוּשְׁרָט אָוֹן זָאַל קּוּמָעַן צָוּ אַונְדוֹן אִין
מִיטְלָשָׁוֹל, לְעַבְנָן מִין ווּאוֹיְנוֹגָג אִין בְּרָאָנְקָס, ווֹאָס דיַיְקִינְדָּעַר הַאָבָן
גַּעַלְעָרְבָּט אִין קַעְלָעַרְפְּרִיטִיקְ פָּאַרְגָּנְאָכְט.

אַיךְ הַאָב צְוּנוּפְגַעְנוּמָעַן אָפָּאָר עַלְטָעַרְעַט קְלָאָסָן. בְּעַלָּא אַוְן
אִידְאָזְזִינְעַן גַּעֲקָומָעַן צּוֹפָאָרְן מִיטָּעַר סָאָבוֹויִי, ווֹאָס דָּאָס אַלְיְוִין אִין
פָּאָר זִיךְ גַּעֲוָעַן אָדָעְרָפָרְוָגָג. זִיךְ הַאָבָן אָבִיסְל שְׁפָאַצְרִיט אִין
בְּרָאָנְקָס פָּאָרְלָק, קַעְגָּנְאִיבָּעָד מִין ווּאוֹיְנוֹגָג אָוֹן בָּאָזָוְצָט אַונְדוֹזָעָר הַיִּם
אָוּפָן פָּעָרְטָן שְׁטָאָק, ווֹאָס פָּאָר בְּעַלָּא אַיךְ דָּאָס קְרִיכִין דיַיְפִּיל שְׁטִינְגָן
גַּעֲוָעַן אָוּפְקוּמוּנְגִשִּׁים.

וּוֹעַן בְּעַלָּא הָאָט פָּאָר זִיךְ דָעַוְעַן אַבְּעַר צְוּוֹאַנְצִיךְ אַמְּעָרִיקָאָנְגָר
יִדְיְישָׁע בְּחָוּרִים אָוֹן מִידְלָעַד, אִין עַלְטָעַר פָּוֹן 13 בְּינָן 17, ווֹאָס הַאָבָן
פָּאַרְשְׁטָאָנְגָעַן יִדְיְישָׁן אָוֹן זִיךְ שְׁפָעַטְעַר גָּאנְצָ פִּין אַוִּיסְגַּעַדְרִיקָט אִין
יִדְיְישָׁן ווּעַגְן דָּעַם ווֹאָס זִיךְ גַּעַלְיְיָעַנט, הַאָבָן אִירָעָ גַּרְוִיסְעַ שִׁינְגָע
אוֹיְגָן אַוִּיפְגַּעַבְלִיצְטָם. אִידְאָזְזִינְעַן ווֹאָס הָאָט קוּמִים פָּאַרְשְׁטָאָנְגָעַן ווֹאָס זִיךְ
הַאָבָן גַּעַזְאָגָט, הָאָט אָבָעָר פָּוֹן דָעַר מָאָמָעָס פְּנִים אַרְאַפְּגַעְלִיָּעַנט
אִיר גַּלְיוּעָלִיקִיט אָוֹן אִידְאָזְזִינְעַן פְּנִים הָאָט אַוִּיפְגַּעְלִוְיכָט אָוֹן דיַיְבְּלוּעָ
אוֹיְגָן הַאָבָן גַּעַפְּינְקָלֶט.

אַיךְ הַאָב פָּאָר דיַיְקִינְדָּעַר דָעַרְצִילְט ווּעַרְבָּעַרְצִילְט אָוֹן אַידְאָזְזִינְעַן.
בְּעַלָּא הָאָט קִיְּין דָעַרְקָלְעָרְגָעַן נִיטָּעַמְאָכָט אָוֹן בְּלוֹיזָן גַּעַבְעַטְעַן אִין
אָפָּאָר ווּעַרְטָעַר דיַיְקִינְדָּעַר, אִיר זָאָגָן, אַוִּיב זִיךְ לִיְיעַנְטָן נִיטָּעַמְאָכָט
הַוְּרָק אָדָעָר צָוּ שְׁנָעַל. גַּעַלְיְיָעַנט הָאָט זִיךְ «פּוּרִים-שְׁפִילָעַר» אָוֹן «דָעַר
מַלְמָד». וּוֹעַן זִיךְ צְוָגְעָקְמוּמָעַן צָוָם ווּאָרָט «בָּאַשְׁעַנְקָעָ», הָאָט זִיךְ
אַוִּיפְגַּעַהוּבָן דָעַם קָאָפְפָוֹן מָאָנוֹסְקָרִיפָט אָוֹן גַּעַזְאָגָט צָוּ דיַיְקִינְדָּעַר,
אַגְּנוּוֹיְנְגִידִיק אַוִּיךְ זִיךְ «בָּאַשְׁעַנְקָעָ», דָאָס בֵּין אַיךְ. דיַיְקִינְדָּעַר הַאָבָן
גַּעַלְאָכָט פָּוֹן בִּיְדָעָ אַכְּנָן אָוֹן דָאָס אִיר שְׁמָאָרָק הַנָּהָה גַּעַטְאָן.

זִיךְ הָאָט זִיךְ שְׁפָעַטְעַר אַוִּיסְגַּעַדְרִיקָט צָוּ מָאָרָקָן, אָוֹן זִיךְ ווּעַט קִינְבָּ

אין ניון יארק

ניט אין מאל האב איך זיך פארטראקט וועגן דער שאגאלל-משפהה. כאטש אידא און איר מאן מישעל האבן געוואוינט פאל זיך אליען, ניט וויט פון די שאגאלס, דאך ווען איך בין געkomען צו שאגאלן, האב איך דארט געטראפן אידאן. און טאמער איז זי ניט געווען, איז מאرك אַרומגעאגאנגען ווי אַ פֿאָרְלוּידְרָעְנָעֶר. בעלא איז געווען די פֿיִינְ-פֿילְנְדְיקָע, שטיל-רענדיקע, זיערג פֿאָרְשְׁטְעַנְדִּיקָע און ציכטיקע באַלְעַבְּאַסְטָע אֵין הוֹי, נאָר מען האט זי זעלטן געווען אֵין מאָרְקָס סְטוּדְּיָא. זי אֵין תְּמִיד געווען פֿאָרְנוּמָעָן אֵין אִירְעַחְדָּרִים, אָוָן ווען מאָרְקָה האט געוואָלֶט זיך באָרְאַטְמָן מִיט אִיר וועגן זייז קָאנְגָּעָן, האט ער זי אַרְיִינְגְּעַרְוָפָן אַדְעָר געוואָרָט בֵּין זי ווועט אַרְיִינְגְּקָומָעָן. ער האט זיך אוּפְּמַעְרְקָוָם צוֹגְעַהֲרָתָן צו אִיר מִינְיָנוֹגָן בְּנָהָגָע זייז אַרְבָּעַט. זי אֵין ניט באַשְׁטָאָגָען, ניט גערעדט ווי אֵין אוּטְּאַרְיִיטְעָט, נאָר גָּאנְצָבָאַזְיָדָן אַרְיִיסְגְּעַזָּגָט אִיר ווּאָרט, אָוָן מאָרְקָה האט אִיר אַרְיִינְגְּקָוָקָט אֵין די אוּיגָן, אֵין מּוֹיל, ווי ער ווּאָלֶט זי שְׂטוּדִירָט אָוָן כּוּמָעַט שְׁטַעַנְדִּיק גַּעַזְאָט: «בעלאטשקבָּע, אִיך גַּלְיְּבָ אָז דַּו הָאָסְטָ רַעַכְתָּ».

ס'איו געווען אַ הַוִּוִּין פֿוּן פֿאָרְשְׁטְּיִידְנְאַרְטְּקָע אַינְטְּרָעָדָעָן. דער טעלעפָאָן האט אַפְּט גַּעֲלָנוּגָעָן, גַּעֲנַטְפָּעָרָט האט, גַּעֲוִינְלָעָד, נאָר אִיר עֲנְגָּלִישָׁ אֵין געווען זייער שׂוֹאָץ אָוָן מאָרְקָה האט אַיְגָּאנְצָן ניט פֿאָרְשְׁטָאָגָעָן די שְׁפָרָאָד, אָוָן דָּא האָבָן טְעַלְעַפְּאַנְרָט עֲנְגָּלִישָׁ רַעַנְדִּיקָע שְׁרַיְּבָעָר, רַעַפְּאַרְטָעָרָס, קוֹנְסְטְּ-קְרִיטִּיקָעָר, אָוִי נִיגְעָדָרִיקָע, אַפְּט סְטוּדָעָנָטָן, אַמְּאָל יִדְיְּשָׁע כְּלִילְ-תוֹעָה. בִּידְעַ זַיְעַנְעַן דָּאָן געווען אַומְּבָאַהָאָלָפָן, ניט געוואָסָט ווּאָסָט מעָן ווּיל פֿוּן זַיִ, אַפְּט גַּעַרְפָּעָט, צַי מעָן קָאָן רַעַדְן יִדְיִישָׁ, פֿרְאַגְּנְצִיוֹישָׁ, אַדְעָר רַוִּישָׁ. מִיר אִיז אַיְסְגָּעָקָומָעָן נִשְׁתָּא אֵין מָאָל אַרְוִוְצְׁהָעָלָפָן מִיטָּן טְעַלְעַפָּאָר גַּעַשְׁפָּרָעָך: פֿרְעָגָן בֵּין די שאגאלס אָוָן עַנְטְּפָרָעָן די אַגְּפָרָעָגָעָר. מעָן

האט געווואלט קומען צו גאסט, מאכן א באשטעלונג. אין די מערסטעט פאלן האט מאرك מיר געההיין זאגן, או מען זאל זיך ווענדן שריפטעלעט צו אים.

אויפגעעלעבט האט דאום הוית, ווען אידיא האט זיך באזויין. זי אינ געוווען דער קאָפֿ-מעונש, דער פראקטישער אַרגאָנויזאָטָאָר, די ענגליש-רעדנדיקע, די וואָס האט געליזיט די פראָבלעמען, מיט וועלכע די נאַיאווע טָאַטָּע-מָאַםָּע האָבָּן זיך ניט געקאנט סְפֶּרְאָזְוֹן. זי האט גענטפערט אויף ברוּוּ, געמאָכְטָן די באָשטעלונגגען, אַינְגָעָקוּיפְּטָן געפסקנט וועמען יאָן וועמען ניט אויפְּצָוְנָעָמָען אַדְעָר אַינְגָלָדָן.

עס האט זיך געהאנדלאָט אַין פְּרָעוּזְרוּוִירָן דעם טָאַטָּן צִיִּיט אָן ענערגייע. די הוייפט-זאָך — ניט פְּאַרְשָׁאָפָּן מַאֲרָקָן קִיְּין עֲגָמָת נְפָשָׁה. אָן טָאַמְּעָר האט בעלאָ געמאָכְטָן אַ קְרָחָמָע מִינְעָן ניט ווילנדיק, אָין מאָרָק שָׁוֵין געוווען אָמְרוֹאִיך דעם גָּאנְצָן טָאָג. שְׂטִיעָנְדִּיק אַין דער סְטוּדִּיאָ, פְּאַרְטִּיפְּט אַין דער אַרְבָּעַט מִיט דער פְּאַלְיִטְרָע אַין האָנט,

האט ער זיך אַפְּט אַרְיִינְגָּעָכָּאָפְּט אַין שְׁטוּב.

«בעלאָטשָׁקָא, פְּילְסְטָגָוּט?» גערעדט מִיט אִיר האט ער רָוִיסְשָׁ.

די מִיט אִים אַפְּט פְּרָאַנְצְּזִוִּישָׁן, אָן אִיך זָאָל ניט פְּאַרְשָׁטָאָן. אָן ווען אִיך האָב געהערט זיַּין «סְלָאָוָא בָּאָגָוּ», האָב אִיך געווואָסְטָן. אָן ער גִּיטְצְׁוּרִיךְ צוֹ דער אַרְבָּעַט. נָאָר ווען ער האט אִיר גענטפערט אויף פְּרָאַנְצְּזִוִּישָׁן, האָב אִיך פְּאַרְשָׁטָאָגָעָן, אָן ער וועט אַלְץ אַיבְּעָרְלָאָזָן. אָן אַרְיִין אַין אִיר צִימָעָר אָן אַרְיסְקָומָעָן פָּוָן דָּאָרְטָן אַבְּטִיבְּטָעָר.

פְּאַרְבְּרָעְנְגָּנְדִּיק אָזְוִי אַפְּט אַין הוֹזִין אָן טִילְמָאָל בֵּי אִידְאָן אַין שְׁטוּב, האָב אִיך פְּאַרְשָׁטָאָגָעָן, אָן זַיְהָבָן זיך זַיְעָרָעָט פְּרָעָזְעָלָעָכָּעָר פְּרָאָבְּלָעָמָעָן, הוייפְּטוּכְּלָעָךְ אַיְזָן גַּעַוּזָן בָּאַזְּאָרְגָּט וְוּגָן בעלאָס אַיְדְּעָלָן גַּעַזְּנוּט-צּוּשָׁטָאָגָן, כָּאַטָּש זַיְהָבָן פָּאָר לִיְּטָין זַיְקִינְמָאָל ניט בָּאַקְלָאָגָט אָן ניט גַּעַזְּאָלָה, מַעַן זָאָל רָעָדוֹן וְוּגָן אִיר פְּעָרְזָעָנְלָעָךְ. אִיך האָב פְּאַרְשָׁטָאָגָעָן, אָן מאָרָק האָט זיך גַּעַדְאָקְטָאָרט, נָאָר אִיך ער האָט ניט גַּעַוּזָלָט, מַעַן זָאָל רָעָדוֹן וְוּגָן דָּעָם.

מיישעל אִידְאָס מאָן, אָין גַּעַוּזָעָן פְּאַרְנוּמָעָן אלָס קָאַרְעָסְפָּאַנְדָּעָנָט פָּאָר פְּרָאַנְצְּזִוִּישָׁע צִיְּטוֹנָגָעָן אָין אויף דער פְּרָאַנְצְּזִוִּישָׁעָר רָאָדִיאָ. ער אִיז זָעָלָטָן גַּעַוּזָעָן אַינְדָּעָרָהָיִם, אָן ווען ער פְּלָעָגָט קְוָמָעָן, אָין ער תְּמִיד גַּעַוּזָעָן עֲרָגָנסָט אָן זיך גַּעַהָאָלָטָן בֵּית צּוּגָּאָלָן. די זַיְעָרָה אַהֲרָצִיקָע אִידְאָ פְּלָעָגָט אִים אַרְיִינְקָוָן אָין די אַיְגָן אָנוֹ פְּאַרְשָׁטָאָגָעָן, אָן ער אִיז בָּאַזְּאָרְגָּט. אִיך האָב דָּעָרְפִּילָט, אָן ער אִיז נִיטָאָ קִיְּין שְׁלוּמָה

בֵּית צוֹוִישַׁן זַי, כָּאֲטַשׁ זַי אַיְוּעַן דַּי נַאֲכַגְּבִיקָעַ אָזַן אַיְן דַעַר עַפְנוֹתְלַעֲכִיקִיט הָאָט זַי קִיְינְמָאָל נִיט גַּעֲלָאָט פָּאָלוֹן קִיְין וּאֲרָט וּוּעָגָן דָּעַם, וּאָס עַס אַיְזַי פָּאֶרגְעָקְומָעָן. קִיְין קִינְד מִיט אִים הָאָט זַי נִיט גַּעֲהָאָט, נַאֲרַ גַּיְעַנְדִּיק מִיט אִיר אַיְן גַּאֲסַ האָב אַיְזַי בָּאַמְעָרָת, אָז זַי לְאָוֹת נִיט אַרְאָפָּא אִיר בְּלִיךְ פָּוֹן יְוָגָעַ מַאֲמָעָס מִיט וַיְיָעַע עַופְעַלְעָד. אָזַן אַזְוִי הָאָב אַיְזַי פָּאֶר זַיְךְ דָּעַרְזָעַן פִּיר בָּאַזְוֹנְדָעָרָעַ וּוּלְעָטָן אַיְן אַיְן הוּוִינַ.

מַאֲרָק אַיְזַן זַיְין סְטוֹדִיא הָאָט גַּעֲהָאָט דַי פּוֹלָעַ פָּרְיוֹאַטְקִיִּיט. זַיְינְעַ פָּעַגְצְטָעָר הָאָבוֹן אַרְוִיסְגַּעֲקוֹקָט צָוָם הָאַדְסָאָן. עַר פָּלְעָגָט נִיט אַיְן מָאָל שְׂטִינְן אַלְאָגְנָע צִיְיט אָזַן קְוֹקוֹן אַוְפָּן הַיְמָל אָזַן אוּפִיךְ דַי פָּאַרְבִּיִּ שְׂוּוֹמְגְּנִידִיקָעַ שִׁיפָּן. עַר הָאָט גַּעֲנוֹי גַּעֲוֹוָאָסָט, וּוּעַן דַי עַקְסְקָוְרְטִיעַ שְׁפָּן פָּוֹן דַעַר «הָאַדְסָאָן דַעַלְלָאַיַּן» וּוּעַלְן דַּוְרְכִּיַּן זַיְין פָּעַגְצְטָעָר. עַר הָאָט גַּעֲקָאנְט אַרְבָּעָטָן שְׁעָה־זְדָלָאָגָן אַזְוִיְּהָעָר. בְּלִוְיָן בְּעַלְאָ אַדְעָר אִידָא הָאָבוֹן אִים גַּעֲקָעָנְט אַפְּרִיְּסָן פָּוֹן דַעַר אַרְבָּעָט מִיט אַגְּלָאָ טַיַּ אַדְעָר אַקְלְיִישָׁעָק וּוּיַן. אַיְן דָעַם פָּאָל פְּלָעַג אַיְזַי גַּעֲנִיכָּן פָּוֹן זַיְין גַּעֲוּלְשָׁאָפָט. דָאָן אַיְזַי זַיְין עַרְשָׁטָע פָּרְגָּאָגָע גַּעֲוּוֹעָן, וּאָס הָאָב אַיְזַי גַּעֲלִיעָנְטָה הִינְטָטָה פָּוֹן בְּעַלְאָן, אָזַן וּאָס אַיְזַי מִין אַיְנְדָרוֹק.

אוּפִיךְ דַי פִּיל אַנְפְּרָאָגָעָס, וּאָס זַיְינְעַן גַּעֲקָוְמָעַן פָּוֹן אַיְנְסְטִיטְוֹרַ צִיעָס אָזַן יְחִידִים וּוּעָגָן אַיְנְלָאַדְגָּוְגָּעָן אַדְעָר וּוּעָגָן קְוֹמָעָן צַו אִים, הָאָט מַאֲרָק זַיְךְ וּוּי אַפְּגָעָשָׁאָקָלָט. זַיְין פָּאֶרְשָׁלָאַסְגְּנִיקִיט אַיְן סְטוֹדִיא אַיְזַי גַּעֲוּוֹעָן זַיְין הַוִּיפְטִיצְיָל. יַעֲדָעָר אַיבְּעָרְרִיסָה אַיְזַי גַּעֲוּוֹעָן אַדְמָ שְׁוֹנָא. אַיְן דָעַם זַיְין שָׁאָגָאָל גַּעֲוּוֹעָן פָּרְקָאָטִישָׁ אַיְן דִּיסְצִיפְלִינְוֹרַט אוּפָּהוּנְעָטָה הַעֲכָסָטָן גְּרָאָד.

דָאָס הָאָט זַיְךְ אוּפִיךְ גַּעֲפִילָט אַיְזַי בְּעַלְאָס טָאָג. זַי אַיְזַי שְׁטַעַנְדִּיק גַּעֲוּוֹעָן פָּאֶרְנוּמָעָן, הַוִּיפְטָעַלְלָעָד בַּי זַיְךְ אַיְן צִימָעָר, בַּיְמָ שְׁרִיבִּיָּ טִישָׁל, אַדְעָר צַו דַעַר בָּאַשְׁטִימְטָעָר צִיְיט אַיְן קִיךְ. נַאֲר וּוּעַן מַעַן הָאָט גַּעֲדָאָרָפָט אוּפְּגָעָמָעָן גַּעַסְט, אַיְזַי דָאָס בַּיְיָ אַיְזַי גַּעֲוּוֹעָן גַּאָר אַגְּרוֹיסָט אַוְיְפָגָאָבָע אַיְזַי הָאָט זַיְךְ גַּעֲזָאָרָגָט וּוּעָגָן יְעָדָן דַעְטָאָל, סִיִּ פָּוֹן דַי אַיְסְגָּוְשְׁטָעַלְטָע שָׁאָגָאָל־בִּילְדָעָר אָרוֹם, סִיִּי פָּוֹן אִיר אַנְטָעָאָ, סִיִּי פָּוֹן מַאֲרָקָס הַעֲמָד, פָּאֶרְקָאָמוֹגָה, שְׁטִימָוָנָה אַיְזַי הַוִּיפְטָעַלְלָעָד דַי הַילָּחָ, וּאָס אִידָא הָאָט אִיר גַּעֲגָעָבָן.

אִידָא, וּאָס אַיְזַי גַּעֲוּוֹעָן פָּאֶרְנוּמָעָן מִיט אִיר צִיְיט אַיְן אַיְגְּעָנָעָר הַיִּם אָזַן מִיטָּן מַאָגָן, הָאָט גַּעֲדָאָרָפָט אַיְנְטִילְיָן אִיר צִיְיט אָזַן וּוּידָמָעָן אַט טִילְ פָּוֹן יְעָדָן טָאָג דַי אַיְנְטִעְרָעָס פָּוֹן אַיְרָעָ עַלְטָעָרָן. זַי הָאָט זַיְךְ גַּעֲזָאָרָגָט

וועגן טאטנס אויסטעלונג, וועגן די געסט וואס מען האט געדארפֿט אויפֿנעמען, וועגן דער קאָרֶעֶסְפָּאנְדְַעַנְץ, וואס מען האט געדארפֿט לֵיָהּ עגען און ענטבערַן, וועגן די קְרִיטִיקָעַר אָן שְׂרִיבָרַ, וואס מען האט געדארפֿט האַלְטָן אִינְפָּאֶרְמִירְט אָן אַין גּוֹטוּ בָּאַצְיאָנוּגָעָן, וועגן טאטנס אָן מאָמעַס גּוֹזְנוֹתְ צְוָשְׁתָּאָנד. אַיצְט אַין צְוָגְעָלְמָעַן דָּעַר מְאָמעַס פְּלָאַגְּ נִירְטָעַר בָּוֹךְ אַין דָּעַר יִדְישָׁעַר שְׁפָרָאַךְ, וואס מען האט אַיְיךְ שְׂוִין גַּעֲדָרְפֿט צַו וַיִּסְן טָאַן דָּעַר פְּרָאַנְצְּיוֹזִישָׁעַר אָן עַבְגְּלִישָׁעַר פָּאַרְלָאַגְּ וּוּעַלְתָּ אָן גַּעֲפִינְגָּן פָּאַסְקָעַ אִיבְּרוּעָצָעַר. אָן, פָּאַרְשְׁתִּיטְמִיזְ, אָן, מען האט זִיךְ נִיט גַּעֲדָרְפֿט בעטַן בַּיְּשָׁגָאַלְן, אָן עַר זָאַל אַילְוְסְטְּרִירְן בְּעַלְאַס בָּוֹךְ. וּוּעַן אַיךְ האָב מִיט אִים גּוֹרְעָדָט וּוּגַן אַ גּוֹעוֹסְטְּן קָאַפְּיטְלַ, האָט עַר פָּאַרְגָּלָאַצְטַ דִּי אַוְיגַן אָן מִיט דִּי הַעֲנַט וּוּי אַוְיסְגָּעָמָלָן דִּי מִיְשָׁעַל אַיְזָה גַּעֲשְׁטָגַן אלָס קָאַרְעֶסְפָּאנְדְַעַנְץ אָן אַין דָּעַר רָאַדְיָהּ אַטְמָאַסְפָּעָרָעַ; מָאַרְק אַיְזָה גּוֹוֹעַן אַיְזָה זִין גָּלָאַרְיַע, אַיְבָּעוֹרְהִיפְטַ וּוּעַן דִּי מַעְטְּרָאַפְּאַלְיִיטָן אַפְּעַרְעַה האָט גַּעֲשְׁטָעַלְט דָּעַם בְּאַלְעַט "אַלְעַקָּא" מִיט זִיןַעַן דַּעַקְאַרְאַצְיָעַס; בְּעַלְאַה האָט גַּעֲהַאַלְטָן בַּיְּשָׁבְּיָוִתְּרִין אלָס אַיְטָאָר. בְּלוֹיַן אַידָּא אַיְזָה גּוֹוֹעַן צְוָפִילְ פָּאַרְנוּמָעַן מִיט דִּי דָּרִי צַו קָאַנְגָּן טְרָאַכְּטָן וּוּגַן זִיךְ. דַּעַרְפָּאַר האָט הִינְגָּטָר אִיר גַּרְאַצְיָעַן שְׁמִיכְלַ גַּעֲהַוּעַרְטַ אָן אוּמָעַט, וואס זִי האָט נִיט גַּעֲקָנָט פָּאַרְבָּאַהָלָטָן פָּוֹן דִּי, וואס זִיןַעַן מִיט אַרְגָּעָוּן אַוְיגַן-אוֹיְףַ-אוֹגַן.

אַיךְ האָב גּוֹוֹאָסְטַ, אָן זִי מְאָלָט אָן אָז זִי קְלִיבָתַ זִיךְ הַאָבוֹן אַוְיסְטָעַלְנוֹגְ פָּוֹן אַיְרָעְ בְּלִילְדָעְרַ אַוְנְטָעַרְן נִאמְעַן אַידָּא גָּרְדָעַיְ. דָּעַר טָאַטָּע האָט גּוֹרְעָדָט וּוּגַן דָּעַם מִיט נִינְגִּיר, נָאַר אַיךְ בִּין נִיט גּוֹוֹעַן אַיְבָּרְצִיגְטַ אַיְן דָּעַם. אָן אַיְזָה אַידָּא האָט גַּעֲפִילְטַ, אָן זִיךְ אַיְינְזָאתַ. זִי אַיְזָה גּוֹוֹעַן אַין שָׁאַטָּן אָן סָאַיְן אִיר גּוֹוֹעַן אַוְעַטְקַ. אַיְין מָאַלְ, וּוּגַן אַיךְ האָב אַגְּנַצְן טָאַגְ גַּעֲרָבָעַט אַיְן שָׁגָאַלְסַ הַוִּיְזָה אַוִּיפְ בְּעַלְאַס מָאַנוֹסְקָרִיפָטַן אָן נִיט גַּעֲשְׁנָקְטַ דִּי נִוִּיטִיקָע אַוִּיפְ מַעְרְקָזָאַמְקִיְתַ, וּוּגַן אַידָּא האָט שְׁטִילְעָרְהִיטַ אַוִּיפְ מִין טִישָׁל אַוְעַקְ גַּעֲשְׁטָעַלְטַ אַ גְּלֻעָלְ וּוּיַּן מִיט צּוּבִיסְטָן. אַיְזָה זִיךְ צַו מִיר צְוָגְעָלְמָעַן אַיְין אַ צִּיטָּט אַרְוֹם אָן גּוֹזָאָגְטַ: "בִּיסְטָו אַין כָּעַס אַוִּיפְ מִיר הַיְנָטִי? אַדְעַר פִּילְסְטוֹ נִיט גּוֹט הַיְנָטִי? דָו הַאָטָט דָעַם אַגְּנַצְן טָאַגְ גּוֹרְעָדָט צַו מִיר, נִיט אַ שְׁמִיכְלַ גַּעֲטָאָן, וּוּדָו וּוּלְסָטַ נִיט גַּעֲפִילְטַ, אַוְסַעְסַע דָּרִיְתַ זִיךְ אַרְוֹם אַיְן הוּי אַ יְוָגָעַ פְּרוּיַ, דָו וַיִּסְטַ, אַז אַיךְ נִוִּיטִיק זִיךְ אַין דָעַם".

אידא האט געליטן אלס מאלערין. זי איז געוווען צופרידן, וואס די קרייטיק, וואס האט זיך וואראעם אַפְגָעָרֶוֹן אויף אַיר אויסשטע לובג, האט ניט דערקלעט, אָז זי איז אונטערן אַינְגָלְפּוֹס פֿוֹן אַיר פָאַטְעָר. בלוייז אײַן שְׁרִיְבָּעֶר האט דערמאָנָט, אָז אַיר בְּלוֹי אַיז גַעַד יְרִשְׁׁנִיט פֿוֹן טָאָטָן. דָאָס האט זי גַעַזְדִמְעָט אַיר עַנְעַרְגִיָּע צָוָם טָאָטָן אַוִיסְשְׁטָאַלְוָגָג, נִיט צָו אַירָעָר. אַצְטָז אַיז גַעַקְומָעָן נַאֲדָא גַרְוִיסָע פָאַרְאָנְטּוֹאַרְטְּלִיעְכְּקִיט — דָעֵר מַאְמָעָס בָּן.

פרילינְגְ-צִיִּיט האָבָן זיך די שאַגָּאלָס אַרוֹיסְגַּעַלָּאוֹת אַוִיפָן לאַנד אָז פָאַרְבָּאַטְמָט דָאָרט בִּין שְׁפָעָטָן הַאָרְבָּסָט. פֿוֹן צִיְּטְ-צִיְּצִיט פָלְגָט מַאְרָק אַרְיִינְקוּמָעָן אַיז שְׁטָאָט אָזָן מִיר לְאָזָן וּוַיסְן שְׁרִיפְטָלָעָד וּוְעָגָן זַיְן קְוּמָעָן.

די שאַגָּאלָס האָבָן גַעַפְנוּן אָ פְּלָאַץ אַיז קְרֻעְנְבָּעָרִי לְיִיךְ, אַיז די אַדְרָאַנְדָעְקְ-בָּעָרָג, אַיז צָפָן פֿוֹן נְיוֹ-יְאָרָק שְׁטָאָט. דָאָס האט גַעַד מִינְטָמִיט, אָז די וּוַיְזִיטָן קִין נְיוֹ-יְאָרָק וּוּלְעָלָן זַיְן עַלְתְּעַנְגָר צּוֹלִיבָן וּוַיְזִיטָן מַהְלָך אָזָן דָעֵר נִיטְ-בָּאַקְוּמָעָר טְרָאַנְסְ-פָאַרְטָאַצְיָע. אָזָק האָבָן דָעַרְהָאַלְטָן אָ קָאָרְטָל אָזָנָה בְּרִיוֹו פֿוֹן בְּעַלְאָן, וְוָאָס פָלְגָט גַעַוְיִינְגָלָעָד נִיט זַיְן זַיְן דִי בְּרִיוֹ-שְׁרִיבְיָעָרִין. דָאָס קָאָרְטָל אַיז אָ בִּילְד פֿוֹן קְרֻעְנְבָּעָרִי לְעֵיךְ, אַיז עַמְּלִיכְתָּן זַיְן אַזְוִי:

„ליְבָעָר רַאנְטָשׁ:

„אַיז שְׁטָאָט גַעַשְׂוִיצְטָז אָזָן דָא — אָ קָעְלָטִי אָפְשָׁר דָעַרְפָּאָר וְוָאָס דָא זַיְן שְׁטָאָט קִין יִידְ.

הָאָט אַיר מִיר גַעַלְגָעָגָן, וְוִי אַיר האָט גַעַוְאָלָט? די לעַצְטָע טָעָג נִיט גַעַוְעָן אָפְט אַינְדָעָהָיִים — מִיטְאָמָל זַיְך צְעַלְאָפָן אַיְבָעָר דָאַקְטוּרִים, דָאָס פָאָר זַיְך, דָאָס פָאָר שאַגָּאלָן. זַיְך גַעַרְאָטָעוּטָה אַחָתָר.

„אָז סְזִינְיָעָן גַעַוְעָן נַאֲלָצָמָאָן מִיט סְאַנְדָלָעָן — וּוַיְיסָט אַיר אָוֹדָאִי.

„איַטְשָׁע גַאַלְדְבָּעָרָג אַיז נִיט גַעַקְומָעָן. אַיז זַיְן בִּידְעָ זַיְן יָעָן צְגַעְקְומָעָן צָוָמִיר אַזְוִי נַאֲעָנָת — אַיךְ האָב זַיְן צְגַעְזָאָגָט דָעַם בִּיכְל עַנְדָע יְולִי.

„קוֹמָט אַיךְ אָ דָאָנָק פָאָר אַלְץ, אַיר וּוַיְיסָט אַלְיִין פָאַרְוּוָס. אָזָנָה חַרְצִיקָע גַרְוָסָן פֿוֹן אָונְדוֹ בִּינְדָן, אַיךְ בִּינְדָן. אַיְיעָר בְּעַלְאָ שאַגָּאלָן.“

וְוִי דָאָס קָאָרְטָל, אַיז אַוִיךְ דָעֵר בְּרִיוֹו נִיט גַעַוְעָן דָאַטְירָט, נַאֲר —

גענט אויף זיך דעם אפדרוק: Cranberry Lake, Adirondacks

„ליבער ראנטש:

„א דענק אידך פארן בריוו, א דענק וואס איר טראכט אליע,
ווײַ מיר קומען צו הילף. ווי איד וואלט ניט האבן אייערעד
אייגענע דאגות.

„בּוּי אִיךְ גִּיעָן דָּאָר, דָּאָכְטַ וְזָה, אַדְרוֹיס דְּרֵי בִּיכְעָר מִיטָּה
אַמְּאָל, נִין?

„אַוּדָאָו וְוָאָלֶט גַּעֲוָעָן זַיְעָר גּוֹת מִינְגָּס, אַיְבָּעָרְשְׁרִיבָּן אַוְיָהָה
אַמְּאַשְׁיְנָקָע, נִיט דִּי הַוְצָאָתָה הַאלְטָן מִיד אָפָּה, וְוָאָו גַּעֲפִינְגָּטָה
אַמְּיִידָל, אַוְיְבָל, וְוָאָס זָאָל דָּאָס טָאָן?

„וּוַיְיַי לְאָגָג בְּלִיְבְּטָה אִיר נָאָר אַיְן שְׂטָאָטָה?

„אִיר הַאָט דָּאָר בִּי זִיךְ אִיךְ אַשְׁטִיקְלָל דְּאַטְשָׁע.

„אִיךְ וְוָאָרָט אַוְיָהָה אָן עַנְטָפָעָר פָּוֹן אַיְדָאַטְשָׁקָעָן.

„וְוָעֲמָעָן אָוָן וְוָאָהָיָן דָּאָרָה אִיךְ צְוִישְׁקָעָן, וְוָאָס אִיךְ הַאָב
פָּאָרָטִיקָה?

„מִיר גְּרִיסְן אִיךְ בִּיהְיָה זַיְעָר הַאֲצָקָה אָוָן אַוְיָהָה
לִיבְעָר פְּרוּי.

„אַיְיָעָר, בְּעַלְאָ שאַגָּאָלָה.

„דָּעָר פָּאָסְטִי-שְׁטָעָמָפָל אַוְיָפָן קָאָנוּוּרָטָה פָּוֹן אִיר בְּרִיווֹ הַאָט דָּעָר
צִיְּלִיט: „קְרָעַנְבָּעָרִי לְעֵיקָה, יְוִילִי, 17, 1944, פָ.מ.” (נאכְמִיטִיק).

מער האָב אִיךְ פָּוֹן בְּיִידְן נִיט גַּעֲנָהָרָט, בֵּינוּ עַס אַיְזָה מִיר אָבָּן
עַקְוּמָעָן אַטְעַלְגָּרָאָמָע „לְעַיְבָּאָר דָּעָעָה” פְּרִי, סְעַפְטָעַמְבָּעָר, 3, וְוָעָן
כְּהָאָב זִיךְ גַּעֲקָלִיבָּן פָּאָרָלָאָן פָּאָרָן יְוִם-טּוּבָדִיקָה טָאָגָה. דִּי טְעַלְגָּרָאָמָע
אָיְזָה גַּעֲוָעָן פָּוֹן שאַגָּאָלָס אַיְדָעָם אָוָן זִיךְ גַּעֲלִיְיָעָנָט:

„בְּעַלְאָ שאַגָּאָל אַיְזָה גַּעֲשְׁטָאָרָבוֹן שְׁבָת נָאָר אַקְרָעָצָר קְרָאנְקָה
הִיִּתְ אַיְן, מְאָפָעָר לְעֵיקָה. מַאְרָק אָוָן אַיְדָאָז וְוָעָלָן אַגְּקוּמוּנָן מִיטָּה
אִיר קְעַרְפָּעָר וְזָוְנִיטִיק, אַכְטָ אַוְנוּטָה, גְּרָעָנְדָ סְעַנְטָרָאָל, לוֹוָה
דִּינְגְּסְטִיקָה. אַיְן טִיפְּן טְרוּיָעָר, מִישְׁעָלָן רְאַפְּאָפָּאָרָטָה.

מְאַגְּנִיטִיק אִינְגְּדָעָרְפִּי הַאָט מַעַן גַּעֲדָאָרָפָט אַנְטָאָן בְּעַלְאָן אַיְן אִיר
לְעַצְטָן קְלִיְיד. מַאְרָק הַאָט מַעַר נִיט גַּעֲוָאָלָט אַרְיִיבְּגִינְן אַיְן וְיִין הַיִּתְ
אוֹן עַר הַאָט קִיְּגַמְּאָל מַעַר דִּי שְׁוֹועָל נִיט בְּאַטְרָאָטָן. אַיְדָאָ אָוָן אַיְן
הַאָבָן גַּעֲפָנָט דָּעָר מְוֻטְעָרָם שְׁאָפָעָ אָוָן אַיְדָאָהָט אַוְיִסְגְּעָקְלִיבָּן דָאָס
קְלִיְיד. אָוָן פָּאָרָן טָאָטָן — אַשְׁוֹאָרָצָן אַנְצָגָה. אַיְדָאָהָט מִיר גַּעֲוָיָעָן
וְיִי דִּי מַאְמָעָה הַאָט אַיְבָּעָר גַּעֲלָאָזָט דָאָס הוּוִי אַיְן דָּעָר שְׁעַנְסְטָעָר אַרְדְּעָנָגָגָה

וועיז זי האט געהאלטן אירע זאכן אין א מוסטערהאפטיקער בעלאַ-
באטישקייט.

אידאָ האט מיר דערצילט, אָז גראָד די לעצטער צייט האט בעלאַ
אנגעזהויבן באשטעלן פאָר זיך נײַע קליעידער אוֹן זאָכָן, זיך אוּיסָ-
דריקנדיך, אָז זיך טוט דאס מיט דער האפעונג, אָז ווען אִיר בזָק
וועט דערשינען, וועט זיך דאָרְפָּן אוּיפְּטְּרָעָטָן צוּוַשָּׁן מעונטשָׁן אוֹן אָפְּשָׁר
אַרְומָפָּרָן אַיבָּעָרָן לאָגָד אוֹן פָּאָרְבָּרְעָנָגָעָן אַין פָּאָרְשִׁידָעָנָעָן קְלִימָאָטָן.
שָׁאָגָאָל אַיְזָן אַיְנָגָעָשָׁטָאָגָעָן בֵּי אַיְדָאָן אַין הוּאָן.

דר. סטיפָּעָן וויַיְזָן אַיְזָן אַרְוִיְּגָעָקוּמָעָן מִיט זִין פְּרוּיָן, וואָס אַיְזָן
געוּזָעָן אַמְּלָעָדָן. די לוֹוִיה אַיְזָן דּוֹרְכְּגָעָפִירָט גַּעוֹוָאָרָן מִיט אָסָךְ
חַשְׁבָּוֹתָה, אָוֹן דָּרָ. וויַיְזָן האט גַּעֲזָאָגָט אַפָּרְ דִּרְנְדִּיקָעָן ווערטער.
בְּעַלְאָ אַיְזָן באָעָרְדִּיקָט גַּעוֹוָאָרָן אוּיפָּן בִּיחַ-עַלְמָן פָּוּן דָּרָ «פְּרִי סִינְגָּאָגָאָ»
אוּיסָעָרָן שְׁטָאָטָם.

(ערשות הַיְּרִידִּיאָר האט מַאְרָק מִיטְגָּעָרְבָּאָכָט פָּוּן פְּרָאָנְקְרִיךְ קִין
נוֹיְיִאָרָק אַדְעָנְקְמָאָל וואָס עַד האט גַּעֲמָאָכָט אוּףְּ אִיר קְבָּרָ).
מַאְרָק שָׁאָגָאָל אַיְזָן גַּעֲוָוָעָן הַיְּלָפָאָטָ, פָּאָרְלוֹוִיןָ, גַּעֲזָוָכָט אָז אָנָּ-
הָאָלָט בֵּי יְעָדָן אָז זיך אַיְנָגָעָהָעָרָטָ בְּלוֹוִיןָ וועַעַן מִעַן האט גַּעֲרָעָדָט וועַעַן
בְּעַלְאָן. עַד האט נִיט גַּעֲקָאָגָט בָּאָגְרִיְּפָּן וואָס עַס אַיְזָן גַּעַשָּׁעָן. גַּעֲוָוָעָן
איַבְּרָגָעָשָׁרָאָקָן זיך אַיְזָן כְּמַעַט גַּאֲרָנִיט גַּעֲרָעָדָט.
עַד האט מִיר גַּעֲבָעָטָן, אָז אִיך זָאָל זִין מִיט אִים וואָס לעַנְגָּעָר
דּוֹרְפָּאָר, וואָס בְּעַלְאָטְשָׁקָאָס לעַצְטָעָ ווערטער ווערטער זִיְּגָעָן: «הַיְּתָ-אָפְּ
מִינְיָעָ מְאָנוֹסְקִירְפְּטָן» אָז יְזָעָן טָאגְּ האט עַד אַבְּרָגָעָן/חוּרָת אַירָעָ
לעַצְטָעָ ווערטער. עַד האט דּוֹרְקְלָעָטָן, אָז גְּרָאָד אַגְּעָקוּמָעָן אַפְּרִיוֹן פָּוּן דָּרָ
קוּלְטוּרְ-קָאָמִיסִיעָ פָּוּן אַרְדוֹן, וואָס האט אַפְּצִיעָל גַּעַהָאָט אַגְּעָנוּמָעָן אַירָעָ
בוֹך אָז אַזְּשָׁלָאָסָן דָּאָס גְּלִיְּדִיךְ אַרְוִיְּצָוְגָּעָבָן.
מַאְרָק האט גַּעֲזָאָגָט, אָז דָּעַם בְּרִיוֹן האט מִעַן אַדְיִנְגָּעָלִיגָּט אַין אַרְוֹן.

.3.

דָּרָ מִיסְטָעָרְ-מוֹחָ פָּוּן דָּרָ טָאָכְטָעָר אַיְדָאָ האט גַּעַדְיָנִט גַּעַטְרִיָּי
אַין דָּרָ שְׁוּוּרָעָרָ צִיִּיטָ. עַס זְעַנְעָן גַּעַוָּעָן אַזְּוִיפִּילְ פְּרָאָבְּלָעָמָעָן צָוָּ-
לִיְּזָעָן מִיט בְּעַלְאָס טּוּיטָ. דָּאָס הוּאָן, דָּאָס מַעְבָּלָ, די זָאָכָן, דָּאָס אַוְיִ-

פָּאָסֶן אַרְיךָ מַארְקָנוֹ, וּוּלְכָעֵר אִין גַּעוּזָן אֲוִיסְגָּעָטָן פָּוּן אַלְעָם פֿרָאַקְטִישָׁע
עֲנֵגִים. עַס הָאָט זַיְד גַּעַהַאנְדָּלָט וּוְעַגְן גַּעַוְעַץ, יַרְוָשָׁה, סַעַרְטִיפִּיקָאָטָן,
שְׂתִּיעָרָן, חֻוְבָּה, גַּעַפְּינְגָּעָן אַ נִּיעָ דִּירָה מִיטָּ אַ סְטוֹדִיאָ, אַלְצָן הָאָט דִּי
סְעַנְסִיטִיוּעָ קִינְסְטָלְעָרִין אִיאָ אַבָּאָזָאָרָגָט אַן רָעָשָׁ, אַן גַּעַרְוָעִיטָעָט,
אַן צַו בָּאוּמְרוֹאִיקָן אַדְעָר בָּאלְעָסְטִיקָן דָּעַם פָּאַטָּעָר.

בְּעַלְאָם הָאָט מַארְקָנוֹ אֲוִיסְגָּעָפְּלָט אַרְיךָ טָרִיט אַן שְׁדִיט. זַי הָאָט
דַּאַךְ גַּעַלְעַבְטָ נְאָר פָּאָר אִים, צּוֹלְבָּ זַיְן קוֹנְסָט. אַין יַעֲדָעָר זַאַךְ, וּאַס
עַר הָאָט גַּעַמְאָלָט אַדְעָר גַּעַצְיִיכָּנְט, אִין גַּעוּזָן בָּעַלְאָס בְּלִיק, בְּעַלְאָס
וּאָרָט, בָּעַלְאָס לְבָעָ. אִיצְטָ אִין זַי נִישְׁתָּ גַּעוּזָן מַעַד אַן דִּי טַעַג
זַעַנְעָן אַרְיבְּעָר פּוֹסְט אַונְן וּוּיסְט.

דָּעַר פָּאַרְלָאָג פָּוּן יַדְיָשָׁן פָּאַלְקָסְ-אַרְדוֹן הָאָט גַּעַוְאָרָט אַוְיָפָן
מַאְנוֹסְקִרְיָפֶט, נְאָר דָּא הָאָבָּן זַיְד אַגְּנָהְוִיְבָּן דִּי צְרוֹת. מַארְקָן הָאָט
מִיר טַאָקָע אַבְּעָרְגָּעָגָבָן אַונְן אַגְּנָעָטְרוּתִיָּט דִּי גַּאנְצָע אַרְבָּעָט — אַלְצָן
בְּיַיְ אִים אִין שְׁטוּב — נְאָר עַר הָאָט גַּעַדְאָרָפָט אַבְּעָרְקוֹן אַונְן גּוֹטָן.
הַיִּסְן יַעֲדָן פָּאָרָגָרָאָ, יַעֲדָן שָׂוָּרָה, יַעֲדָן אֹותָ.

יַעֲדָן אַינְדָּעָרְפָּרִי, פִּינְקְטְּלָעָךְ צַעַן אַיְגָעָר — הָאָבָּן מִיר זַיְד
בַּיִדְעָ אַזְוּקָגַעְזָעָצָט אַרְיךָ שְׁעַהְ-לְאָנָג אַין זַיְן סְטוֹדִיאָ, וּאַס מִיטָּ דִּי
פָּעַנְצְּטָעָר צָוָם שִׁינְעָם הָאָדָסָאָן טִיךְ, אַונְן פָּאַרְזִיכְטִיק גַּעַלְיָעָנְטָ בָּעַלְאָס
וּוְרָטָעָר. פָּאָר מִיר אִין דָּאָס גַּעַוְוָן אַיְגָעָן פָּוּן דִּי שְׁוּוֹעָרְסָטָע אַוְיָפָגָבָן.
עַרְשָׁתָנוֹן, הָאָב אַיךְ זַיְד גַּעַדְאָרָפָט אַפְּרִיסְוָן פָּוּן מִין אַיְגָעָנְעָר אַרְבָּעָט
אַלְסָ רַעְדָּאָטָאָר פָּוּן חַדְשָׁ-זְשָׁוְרָנָאָל פָּוּן אַרְדוֹן, צְוּוִינְגָּס, אִין מִשְׁ נִיט
מַעְגָּלָעָךְ גַּעַוְוָן אֲוִיסְצָקָוּמָעָן מִיטָּ מַארְקָנוֹ, וּוּלְכָעֵר הָאָט נִישְׁתָּ גַּעַלְאָזָט
זַיְד צְוָרִירָן צַו בָּעַלְאָס מַאְנוֹסְקִרְיָפֶט. מַעַן הָאָט גַּעַדְאָרָפָט אַוְיָסְבָּעָסְרָן
אַיְר אַרְטָאָגְרָאָפָּיָע, בָּאוּיְטִיקָן צּוֹ-פְּעַרְעוֹזְעַנְלָעָכָע שְׁטָעָלָה, אַוְיָסְמִין אַיְר
בְּעַר/חַזְוּוֹנָגָעָן, שְׁלִיְיָפָן אַונְן פָּאַלְדוֹן. שָׁאָגָאָל הָאָט נִישְׁתָּ גַּעַלְאָזָט
אַגְּרִירָן קִיְּין אֹותָ. עַר הָאָט זַיְד פָּאַרְטִיכְדִּיקָט וּוּי קָעָגָן אַזְנְגָרִיְיָפָרָ.
אוּבָּיב בָּעַלְאָטְשָׁקָא הָאָט אַזְוִי גַּעַשְׁרָבָן, מִסְתָּמָא הָאָט זַיְד גַּעַוְאָסָט, וּאַס
זַי הָאָט גַּעַטָּאָן. סְאִיְזָן הַיְלִיק. מַעַן טָאָר נִישְׁתָּ טְשָׁעָפָעָן קִיְּין וּוּאָרָט.
אִין אֲוִיסְגָּעָקָוּמָעָן צַו אַדְגּוּמְעַנְטִירָן אַונְן אַוְיָסְפָּוּלָן אַגְּנָצְעִיסִּים. «דָּעָרָ—
וּוְיִיל טָוָט גַּאֲנִישָׁתָן. אַיךְ זַוְּעַל זַיְד דּוּרְכְּתְּרָאָכָּטָן אַונְן אַיְרָמָרָגָן לְאַזְנָן
וּוִיסְן» — וּוּי עַר וּוֹאָלָט זַיְד גַּעַדְאָרָפָט מִישְׁבָּזָן זַיְן מִיטָּ מַארְקָנוֹ
טְרָאָכָּטָן וּוּי בָּעַלְאָ וּוֹאָלָט אַזְוִי אַזְוִי גַּעַהַאנְדָּלָט.

נִישְׁתָּ אַיְנְמָאָל הָאָב אַיךְ אַגְּגָעָוָאָיְרָן דָּאָס גַּעַדְוָלָה, זַיְד אַוְיָפָ
גַּעַשְׁטָעָלָט, דּוּרְקְלָעָרָט, אַזְוִי עַר וּוֹאָלָט זַיְן צְרוּיקָן אַין מִין בִּירוֹא אַונְן

כיוועל מארגון צורייקומען. איזא האט גלייך פארשטיינען, או עפער איזו נישט גלאטיק. און נאכדעם ווי איך האב איר געזאגט דעם אמת, או עס ווערט פשות ניט מעגליך וויטער אנטזגין מיט דער ארבעט אונטער די אומשטענדן האט זי זיך שפעטער דורכגעדרעדט מיטן פאמער. איר האט ער געפאלט ווי א געהארכזאם קינד.

ענдельעך האט מען אויסגעקליבן פון אלע העפטן דעם מאטעריאל, וואס איזו געוווען געווידמעט די יידישע יומ-טוביים אין בעלאס קינדער-יארן, אין דער חיים פון אירע עלטערן און קרובים איזו וויטעבסק. שאגאל האט צוגעשטימט צום טיטל "ברענאנדייק ליכט". דאן האט ער זיך גענומען צו די אילוסטרצייעס פאָרָן בוך. דער פאָרלאָג האט באַשטיימט, אוֹ דאס ווּרְקָן זָאָל באַשטיין פון 256 זִיטְן. מאָטעריאל איזו געוווען טאָפלט. שאגאל האט אָנוּגָהָוִיבָן פֿאָרְצִיכְעָנָעָן בְּיֵי זִיךְ אַיִן געדאנק, וואָס צוֹ אַילְוּסְטְּרִירָן, בשעת-מעשה אַילְוּסְטְּרִירָת מיט די הענט אין דער לוֹפְּטָן, גַּעֲשָׂוְגָּן אָוֹן גַּעֲבָרָאָכֶט אַלְּצָאָפָּרְטִּיקְעָרָהִיט — גַּעַר אַרְבָּעַט אַוְּיפָּן וַיַּאֲוַּךְ צִיטָּט. דורך די נעצט.

.4

דאָס בוך "ברענאנדייק ליכט" איזו דערשינען אַנְהָוִיב 1945. צו די 25 קאָפִיטְלָעָן האט שאגאל געמאָכֶט 25 אַילְוּסְטְּרִירָצְיָעָם, וואָס זענען ואָונְדָּעָרְלָעָךְ צַוְּגָעָפָּאָסֶט צום טעקסט אָוֹן גְּלִיכְצִיטִיךְ זַעַלְבִּי שְׁטַעְנְדִּיךְ, שאָפָּן פָּאָר זִיךְ אַלְיָין אַזְוּלָטָם. יְעַדְעָס בַּיָּלְד אַיִן אַ לִיכְטִיךְ טִיקְעָר שְׁטוֹרָאָל פָּוֹן אָוְנְדָּעָרְעָן קִינְדָּעָרְאָרָן אַיִן דער אלְטָעָר הַיִּם, פָּוֹן פּוֹילִין, רָוּסְלָאָנְד, רְוֻמְּגָנָע. דער יְיָד מִיטְן לְוָלְבָּה, דער שְׁלָחָמָנוֹתָה טְרַעְגָּעָר, שְׁמַחְתִּיתְוָהָה, דער בְּעַלְמָגִילָה, דער סְדָר, דָּאָס חָנוֹבָה דְּרִיכְדָּל, דִּי שָׁוֹלָה, דער רָבִּי, לִיכְטִיבָּעָנְתָשָׁן, די מְקוֹוָה. אָוֹוַיְ אַיְנְפָאָךְ אָוֹן בּוֹלָט סְקִיצְרֶיט אָוֹן דָּאָךְ אָזְוִי קִינְסְטָלְעָרִישָׁ אָפְּעָלִוִּיט צוֹ דער פָּאנְטָאָזִיעָן פָּוֹן לִיעְנָעָר.

די קִרְיטִיךְ האט זִיךְ וַיַּאֲוַּךְ אַפְּגָעָרוֹפָן אַוְּיפָּן בְּזָה. גַּעֲרָעָכְט איזו געוווען דער נִיטְלָאָנְגָּ פֶּאָרְשְׁטָאָרְבָּעָנָעָר כִּיל אַרְאָה, וּוּלְכָאָדָה האט אַיִן זִין אָפְּהָאָנְדָּלָוָג צוֹ בְּעַלְאָס צַעְנְטָעָר יְאָרְצִיְּתָ גַּעַשְׁרִיבָן אַיִן דער פָּאָרְיוֹזָעָר "נְיִיעָרְפָּעָסָע", אָוֹ "אַיְרָ סְטִיל אַיִן דער סְטִיל פָּוֹן אַ יְדִישָׁעָר כָּלה אַיִן אָוְנְדָּעָר לְטַעַרְאָטוֹר, אִירָע וּוּוּרְטָעָר אָוֹן שָׂוֹרוֹת וַיַּיְגַּע אָטְעָמָטָע פָּאָרָב אַוְּיפָּן לִיְיָוָנָט . . . אַלְּצָאָן קָאָנְדָּעָנְסִירָת, דָּאָס וַיַּאֲרָט אַיִן אָנְגָּעָלָאָדָן מִיט בִּילְדָּעָרִישִׁקִּיטָּ אָוֹן גַּעַפְּלִיל".

און וועגן שאגאלס אילוסטרצייעס שרייבט ער: «בלוייז שאגאל
האט מיט זיין צויבער-שטריך, מיט דעם גאנצן פיער פון זיין נשמה
און טיפער בענשאפט געלאנט אroiיסברעגען דאס דערהויבענע
דיכטערישע נשמה-יתיריהדייקע, וואס איז געוען אין אלטן יידישן
לעבען, פונקט ווי בעלא האט באויזן צו שלידערן דאס-דאזוקע לעבען
וואס איז פארנטיכטטע געווארן דורך די היטעלרישע מענטשנ-הייזט».
דאס בוך עפנטן זיך מיט בייגראפישע נאטיצן וועגן בעלאן
או אן אונטערשריפט. געשריבן האט זיין שאגאל אלין. בעלא האט
און ארינפער א. ג. «ירושה», וואס הייבט זיך אן אויז:

„אַמְּדָנוּ זָאָר, מִיר הָאָט זִיך פָּאָרוֹאַלְט שְׁרֵיְבֶּן אָוּן שְׁרֵיְבֶּן
נָאָר אַוִּיף מִין שְׁטָמְלָדְקִין מַמְּעַלְשָׂוֹן, וְאָס אַוִּיף אִים, זִין
אַיך הָאָב פָּאָרְלָאָזָן טָאַטְעַמְּמָעָה-הִים, אָיִן מִיר כָּמַעַט נִישְׁתָּ
אוּיסְגָּעָקוּמָעַן צַו רְעַדְן.

„אָזְוֵי וּוַיִּיט וּיְיִמְינָע קִינְדָּעָרְ-יִאָרְן הָאָבָן זִיך אַפְּגָעָרוֹקָט
פָּוֹן מִיר, אָזְוֵי נְעַנְטָעָר אָוּן נְעַנְטָעָר הָאָבָן זִיך זִיך מִיט אַמְּאָל
צַו מִיר צָגָעָרוֹקָט, זִיך זִיך אַלְיִין וּאַלְטָן מִיר אַטְעָמָעַן אָוּן מִיר
אַרְיִין.“.

„זַי עַנְדִּיקָט אִיר אַרְיִנְפָּר מִיט אַ וּוּנְדוֹבָג צָוּמָן, וּוּעֲמָעַן זַי
דָּעַרְמָאָן נִשְׁתָּב בִּים גַּאֲמָעָן, זַי שְׁרֵיְבֶּט:
„עַדְרָמָאָן אַיך זִיך, אָוּדוֹ, מִין גַּעַטְרִיעָר פְּרִיאַנְט, הָאָסָט
מִיך אַפְּט גּוֹטְמוֹטִיק גַּעֲבָעָן דָּעַרְצִילָן דִּיר מִין לְעַבְן פָּוֹן דָּעַר
צִיִּיט, וּוּעַן דַּו הָאָסָט מִיך נָאָך נִשְׁתָּב גַּעַקְעָנָט.

„שְׁרֵיְבֶּן אַיך עַס טָאָקָע פָּאָרְ דִּיר,
„אָוְנְדָּזָעָר שְׁטָאָט אַיז דִּיר נָאָך טִיעָרְדָּר וּיְ מִיר. אָוּן דַּו,
מִיט דִּין פּוֹלָן הָאָרֶץ, וּוּעַט שְׁוֹין פָּאָרְשָׁטִין אָפְּלוֹ דָס, וְאָס
מִיר וּוּעַט בִּישְׁתָּב גַּעַלְיִגְגָּן צַו דָּעַרְצִילָן.

„אַבְּעָר אַיז זָאָך פְּינִינִיקָט מִיך — מִין זִיס טָעַכְטָרָל —
מִין זִיס טָעַכְטָרָל, וְאָס הָאָט פָּאָרְבָּרָאָכָט (אמֹת). אַלְס אַיז
יַאֲרִיךְ קִינְד) נָאָר אַיז אַיְנָצָל יַאֲרִיךְ פָּוֹן אִיר לְעַבְן אָיִן מִין
טָאַטְעַמְּמָעָה-הִים. וּוּעַט זַי מִיך פָּאָרְשָׁטִין? לְאַמִּיר הָאָפָּן,
אוּ זַי.“.

די שטאגט, וועגן וועלכער זַי רְעַדְט, אִיה, נָאָטְרָלְעָד, וּוּטְעָבָסָק.
זִיכְעָר הָאָט דַּי טָאָכְטָר אַיזָּאָ פָּאָרְשָׁטָאָגָעָן אָוּן אַרְיִנְגְּזָאָפָּט אָיִן זַי
בעלאס זְכוּרָנוֹת, וְאָס זְעַנְעָן אַיבָּרוּצָט גַּעַוָּאָרָן אַוִּיךְ פָּרָאָנְצִוּיָּשׁ

କୁଳାଳିତାମ୍ବେ: କୋ ର୍ଜିଲ୍, ଦନ୍ତଶ ଦନ୍ତଶ, କାଳ କାଳ, 'ଆ' ଲାଗିବା, ଆଟା ଦନ୍ତଶ

କୁଳାଳିତାମ୍ବେ: କୋ ର୍ଜିଲ୍, ଦନ୍ତଶ ଦନ୍ତଶ, କାଳ କାଳ, 'ଆ' ଲାଗିବା, ଆଟା ଦନ୍ତଶ

און ענגליש. אין בידע שפראכן האט אידא אינסטינקטיוו דערפילט ניט-פינקטלעקליטן און שטאטראק אינגעענעלט מיט די איבערזעצעער. מיר האבן אינגעערדנט אן אויסשטעלונג פון די אילסוטראצייעס צו "ברענענדיקע ליכט" אין דעם אפצוויג פון דער שטאט-ביבלאטעך אין יידישן טיל פון נויראך, אין בראנס. וואס האט פארמאגט א באידיטנדיקון יידישן אפטיל. צוויי ואכן האט די אויסשטעלונג אַנְט געהאלטן און צאגעציזן מסון. דאס האט באוואיגן דער ביבלאטעך אינגעאָרדיינען אַן אַוונט געוועידמעט "ברענענדיקע ליכט", וואס אין אַנְגּוֹסִירֶט געוואָן אַן דער ענגלישער אַן יידישער פרעסע אַן אויר דורך דער רעדיא. אין אַים האבן זיך באטיליקט: יוסף אַפְּאַטָּשָׁה וועלכער האט גערעדט יידיש; דר. מאקס שטראוס — אויף ענגליש, דר. איזיק קלומאך, דער קונסט-קריטיקער. איך בין געווען דער פאָרְזִישְׁעָר אַן זעעבדייך פֿאָר זיך אַ מאַירְטִיעָט פון יינגעער מענטשן, האָב איך אַנְגּוֹסִיפֿרֶט אַן ענגליש. שאָגָאָל אַיז גּוֹזָעָן צוּישָׁן עַולְמָן אַן זיך פֿאָרְנוּיאִט, נאָר נוּשָׂט גּוּנוּמוּן קִין וְאַרט.

אנחויב 1946 אַיז דאס בּוֹך דּוּשְׁנִינְעָן אַן ענגלישער אַיבְּער-זעטונג אַין שָׁקָעָן פֿאָרְלָאָג, נְיוֹ-יְאָרָק. דאס בּוֹך האט פֿאָרְמָאָגָט צוֹרְגָּבְּלָעָך נאָך 11 אַילְסְטוּרָאַצְיָע אַן אַ דּוּפְּרָאַדְּקוּץְיָע פּוֹן אַ קָּלִירְטָן. פֿאָרְטְּרָעָט פּוֹן בּוּלָאָן גּוּמָאָלָט דורך שאָגָאָל.

מיר האט זיך געדוּט, אַז נאָך די שׁוּעָרִיקִיטָן, וואס שאָגָאָל האט באָגָעָנט בּיִם צְחָאָמָעָנְשָׁטָעלְן אַן אַרוּסְגָּעָבָן "ברענענדיקע ליכט", ווועט בי אַים אַפְּגָעָשָׁוָאָכָט וְעוֹרָן דער דְּרָאָגָן גְּלִיךְ צוֹ אַרְכְּבָעָטָן אויף נאָך אַבּוֹד. איך האָב אַ טָּוּת גַּהְאָט. גְּלִיךְ האָט ער מֵיך וְוַיְדָעָ אַוּוּקְגּוּעָצָט בּיִ דּוֹר אַרְבָּעָט אַן גּוּרְעָדָט וְעוֹגָן אַ דְּרִיטָן בּוֹך, וואס זאל באַשְׁטִין פּוֹן בּוּלָאָס גּוּזָאָמְלָעָט בּוּרְיוֹן.

נאָכוֹן פֿאָרְזִיכְטִיקָן אַיבְּערְלִיעְנָעָן די גּוּבְּלִיבְּנָעָן בּלְעַטְלָעָך האָב אַיך זיך אַיבְּערְצִיאָט, אַז דאס זונְגָּן אַנְגּוּוֹאַרְפָּעָנָע נְאָטִיצָן, וואס וואָלְטָן אַין די הענְטָט פּוֹן זַיְעָר באַשְׁאָפָעָר גַּעֲוָאָרָן פְּעָרָל אַין אַוְנְדוּעָר פְּרוּיְעָן-עַמּוֹאָרְצִילִיטְעָרָאָטוֹר. נאָר שאָגָאָל וואָלְטָן מִיטָּ רַעֲכָת קִינְגָּעָם נִיט דּוּרְלוּבָט צְצִוְשְׁרִיבָן אַדְעָר עַדְעָרִין יַיְעַר אַיְהָאָלָט.

הָאָב אַיך דּוּרְפָּאָר גּוּצְיָלָט, אַז דאס צְוִוִּיטָע בּוֹך זָאָל, ווי דאס ערְשָׁטָע, טְרָאָגָן אַ באַשְׁטִימָטָן כָּאַרְאָקְטָעָר אַן אוֹוִי אַין אוּפְּגָעָקְומָעָן "מיַן עַרְשָׁטָע באַנְגּוּגְנִישָׁ" — בּוּלָאָס וְכְרוּנוֹת וְעוֹגָן אַיר ערְשָׁטָעָר טְרָעְפָּוָנָג מִיטָּ מְאָרְקָן. אַ שָּׁאָד, וואס זיך האָט נִיט פֿאָרְגּוּעָצָט מַעַר.

אין דעם סטיל. בלויין פון דעם געלביבענען מאטען האט מען קיין בוך נישט געקאנט ארויסגעבן. האט מען געדארפֿט זיך קאנַן צענטרירן אויף נאך זכרונות וועגן די עטלטערן און וועגן דער חיים פון אירע קינדער-יאָרֶן.

אווי איז טאקע אַריין אַריס «אַ שְׁנִירֵל פֿערְלַיְּ», וואָס בעלאַ האט געהאלטן פֿאָר דער געלונגגענטער זאָר, אָון דער «זַיְגָעָרָמָאָכָּר», וואָס איז אַ פֿערְלַיְּ פֿאָר זיך אַלְיִין.

דאָס בוך פֿאָרָעָנְדִּיקְט זיך מיט דעם קַאָפִיטֵל «דער גַּעֲבָרְטֵסְטָאָג», וואָס איז געווען די לעצטע זאָר, וואָס זי האט גַּעֲשָׂרְבִּין אָון אַיז דאָטִירְטָה: קַרְעַנְבָּעָרִי לעיל, يولִי, 1944. דָּאָס קַאָפִיטֵל אַין גַּעֲוִידָה מַעַט: «פֿאָר דִּיר».

אייז דאָר בעלאַ געווען די אַינְסְפּֿרְאָצְּיעַ פֿאָר שַׁגְּאָלָס באַרְיִמְעָן בַּילְדָּעַר «דער גַּעֲבָרְטֵסְטָאָג» אָון «חַתּוֹן-כְּלָה מִיט די בַּלְוָמְעָן». אָין אִיר לעצמן קַאָפִיטֵל באַשְׁרִיבְּט זי, ווי זי איז אוועק אַין פֿעלְד אַנְרִיסְן בלומען פֿאָר מַאְרָקָס גַּעֲבָרְטֵסְטָאָג אָון —

«בּּּבְּין אַנְטְּלָאָפְּן אַנְרִיסְן נאָך בַּלְוָמְעָן. גַּלְיִיך אַין פֿעלְד אַרְיִין, גַּעֲרִיסְן זַי מִיט גַּרְאָן אַונְן וּאַרְצְלָעָן, סְזָאָל דִּיר מַעַר שְׁמַעַקְן מִיט דַּעַר אָונְן זיך אַין שְׁטוּבָה האָב אַיך צֻנוֹויפֿ גַּעֲלִיבָן אַלְעַז מִינְיָן קַאָלְרִיטְעַסְטָאָג, שְׁטִיקְלָעַץ צַיִינְג, אַפְּלוֹ אַרְאָפְּגָעָשְׁלָעָפְּטָה פָּוּן בָּעַט מִין פֿרְיַילְעָכָבָן בְּוֹנְטָעַ קַאָלְרָעָ. פֿאָרְ כָּאָפְּטָה פָּוּן קִיד אַ פֿלְעָצְלָל, אַ פֿאָר שְׁטִיקְלָעַץ גַּעֲפְּרָעְגְּלָטָה פֿישָׁ, וואָס דַּו האָט אַזְוִי הַאלָּט גַּעַתָּאָט. אַגְּגָעָטָן מִין יּוֹם-טוּבְדִּיקְ קְלִיְיד אָון אַגְּגָעָלְאָדוֹן ווי זי אַיִיל, זיך אַזְוּקָעָלְעָטְרָאָגוֹן צַו דִּיר אַהֲיָן.

— אָון —

מייטאמָאל צַאָפְּסָטוּ אַרְוִיס אַ לְיוֹונָט, גִּיסְט אַ שְׁטָעַל אַוּוּק דעם מַאְלָרְבָּעָט.

— דִּיר זיך נִישְׁט . . . בְּלִיבָּ שְׁטִינְן וְאָוּדוֹ שְׁטִיטִיסְטִי! «אָוּן בַּיִדְעָ אַגְּאַיְנָעָם הַיִּבְנָן מִיר זיך גַּרְיָגָג אוֹיף אַיבָּעָ דעם אַוְיסְגַּעְפְּזָטָן צִימָעָר אָוּן פְּלִיעָן אַוּוּק זַלְבָּעָנָגָן». צַו דַּעַם בוך האָט מַאְרָק גַּעֲשָׂרְבִּין אַ פֿאָרָעָדָעָ, אַגְּנָטָעָגָעָ צַיְכָנָת, מַ. ש.

«די עַרְשָׁטָע בַּגְּעָגְעָנִישׁ» אַיְזָעָרְשִׁינְיָעָן אַין פֿאָרָלָאָגְ פָּוּן יִדְיִישָׁן

פראטערנאלן ארדן אין נויעראך, 1947. עס פארמאנט 21 קאפאיטלעך
מייט 28 שאגאל-ציבעונגגען. קיינער האט ניט געקאנט אווי טורפלוועך
אנגלאיזירן בעלאן ווי שאגאל גופה, וווען ער האט אין דער פאררעדע
געשריבן:

“איך האב געקלערט, או בי בעלאן אין הארץ ליגן אווצרות,
ווי איר “שנירל פערל”, פיכטעה פון ליבע. סטראגט זיך פון
אייע ליפן אונ אטעם אונא, ווי דער ערשותער קוש; א קוש אונא,
ווי דער דורשת גאנד גערעכטיקיט . . .”
בידיע ביכער בעלאס זענען אונ אווצר אין אונדווער ליטעריאטור,
אונ אווצר וואס איז גאנד נישט ווי געהעריק אפנושאצט געווארן.

ק א ר ע ס פ א נ ד ע נ צ

דאם צוֹגְרִיִּתְן אָוֹן אַרְוִיסְגֶּבֶן פֿוֹן בִּיְדַע בְּעַלְאָס בִּיכָּעֶר האט
דעַרְמַעְגַּלְעַכְט מֵיַּין דַעֲרַגְעַנְטַעַרְן זַיְד צַו מַאֲרַקְיַן אָוֹן אִידְאָזַן. וּוּעָן
זַיְד זַיְגְּבָעָן נִיט גַּעַוּעַן אִין שְׁטָאַטְן הַאֲבָן זַיְד נִיט פַּאֲרָגְעַסְן צַו שְׁרִיבָן
צַו מִיר, אָ צַאַל פֿוֹן דַי בְּרִיוֹן זַיְגְּבָעָן, גַּלוֹבָב אִיךְ, וּוּרְטַ אַיְבָּרְצָוְגָּבָן דָא.
אִידְאָס בְּרִיוֹן אָוֹן בִּילְהָרְדְּ-קָאַרְטָלְעַדְן פֿוֹן וּוּגָה הַאֲבָן מַעֲרַסְטָנוֹס
גַּעַרְעַדְט וּוּגָה דַעַר הַאַפְּעַנְגָּג, אָוֹן דַי שְׁרַעְקָלְעַכְט מַלְחָמָה וּוּעָט זַיְד
אִין גִּיכְן עַנְדִּיקָן אָוֹן אָזְעָס וּוּעָט וּוּרְן שְׁלָמוֹ אַיְף דַעַר וּוּלְטַן. גַּאַר
שְׁטַעַנְדִּיקָה האט זַי אַיְגְּבָעָן גַּעַוְהָט דַעַם פָּטָעַר אָוֹן זַיְן וּוּאַיְלִיְּגָן.
זַעַלְטָן וּוּגָה גַּעַשְׁרִיבָן וּוּעָגָן זַיְד, גַּאַר אַוִּיסְגַּעַדְרִיקָט דַעַם פָּאַרְלָאָגָן, אָוֹן מִיר
זַאַלְן זַיְד אִין גִּיכְן טַרְעָפָן.

אִין דַי זַוְמַעַרְ-הַיְמָעָן וּוּאוֹ זַי האט זַיְד גַּעַפְּנוֹגָן, האט זַי אַונְדוֹ
מַעֲרַסְטָנוֹס אַיְגְּנָעַלְאָדוֹן צַו פַּאֲרַבְּרַעַנְגָּעָן דַעַם סֻוֹפְּ-זַוְאָן. זַי האט אַיְבָּן
פַּאֲרַמִּירַט וּוּגָה דַעַם בַּאַקְוּוּמָעָן צִימָעָר וּוּאָס זַי גַּרְיִיט צַו, וּוּגָה
דַעַר בָּעָט, וּוּגָה דַעַר שְׁפִּיְּוִי, וּוּגָה דַעַר שִׁינְקִיטָן פֿוֹן אַרְוָם אָוֹן שְׁטַעַנְדִּיקָה
איַז דַי חַוִּיפְטִ-זַּאַרְג אַרְעָה גַּעַוּוֹן וּוּגָה פָּטָעַר. וּוּגָה "ברַעַנְגַּדְלִיקָע
לִיכְטָן" אִיז אַרְוִיסִּים, האט זַי אִין יַעֲדָן בְּרִיוֹן דַעַרְמָאַנְט דַעַטְאָלָן וּוּגָה
דַעַם. אִין אִין בְּרִיוֹן רַעַדְט זַי וּוּגָה "סַעְגָּ הַאֲרָבָּאָרָה", לָאָגָן אַיְלָעָנְד
אוֹן באַשְׁרַיְבַּט דַי שִׁינְקִיטָן דַאֲרַט אָוֹן וּוּגָה דַי פִּישָׁ וּוּאָס בְּעַטְוֹן
זַיְד אָז מַעַן זַאַל זַיְד כָּאָפָן אָוֹן וּוּגָה בְּוּזְיָשָׁוָאַנְעָם פִּיעָר אָוֹן וּוּגָה
דַעַר פְּרִיוֹאַטְעַר לְבָנָה. זַי שְׁרַיְבַּט אָז עָס אִיז אַזְוִי שִׁין, אָז עָס
גַּלוֹבָב זַיְד נִיט, מַוּסְטוֹ קְוּמָעָן אָוֹן זַיְד אַיְבָּרְצִיאָגָן.

אוֹן אָפָן זַיְגְּבָעָן אָ פָאָר אַוִּיסְצָוֹן פֿוֹן מַאֲרַקְס בְּרִיוֹן.
"לִבְּעַר דְּאַנְטָש". מִינְטָט נִיט אָז אִיךְ דַעַרְמָאַן אִיךְ נִיט.
אָפִילּוּ דָא וּוּאוֹ אִיךְ סְטָאַרָע זַיְד צַו אַרְבָּעָטָן, וּוּרְטַ זַיְן אִיר
נַאֲמָעָן.

אוֹן וּוּי וּוּלְ אִיךְ נַאֲד אָוֹן נַאֲד אַמְּאָל דַאֲנְקָעָן אִיךְ פָאָר
אַיְיעָר גַּרוֹוִיסְטָר מִיתָּהִילָּף אוֹן אַיְבָּרְגַּעַבְּנָקִיִּיט.

ווען וועל איך ענדלאיך איבערגעבען איך דעם געצייכנטן
אונטערגעשריבענען בוך פאר איך? (און איך עטליעכע אנדערע
— מיט אייער הילך).

וואס מאכט איך?

קיין "נאכעס" צו ליינגען דערוויל וועגן איך "ברענען"
דייק ליכט" א חז איערס און אפאטאשוס האב איך ניט געַ
האט. מען פארשטייט זי ניט — איך רפאפינרטקיט — עס
אייז קלאָר.

איך האָף, איז איער ליבע אידע וועט מיר אפהיטן דאס
וואס זי וועט געפיגען וועגן איך בוך אין דער פרעסע. און
זיט ביידע געגראַיסט.

איך טראָג זיך מיט דער אומקלאָרער נאָך אידיע (וועגן
אייז גאמען) וואס, ווי צו טאן מיט די געלט, אָן אָוֹאנְס דער
ויליל אָרום 1,000 דאלְלָר פון איך בוך פאר דער ענגלישער
איבערזעציגג, וואס גרייט זיך. זיט געונט. מיט גראָס איך
בײַידן. ערלעבענער, מאָרָק שאָגָאַל.

און אָט זיינגען אָ פאר בריוו וואס גיבּן אָ בילד פון שאָגָאַל
פארנומענקייט און אִינטערעסן. זי זייניען אלְלָע פון 1946. ווען איך
בין געוווען באַשעפטיקט מיטן צוֹגרִיטִין צום דרוק "די ערשות
באַגָּעָגָנִישׁ". איך גיבּ זיך אַיבָּעָר אִינְגָאנְצָן, דערפָּאָר וואס זי זייניען
דורכָּאוּס שאָגָאַלישׁ.

טִיעָרָעָר רָאָנְטָשׁ

וואס מאכט איך? צי האָט איך מיך פֿאָרגָעָסָן? ניַּין? ווינטש
איך איך און איער פֿאָמְילִיעַ אָ גוֹטָן יָאָר. און די בעסטע
וואָנטשָׁן. איך קומ אַין שְׂטָטָט מִיטְוֹאָך אָוֹאנְט בֵּין דָּאנְעָרְשִׁיקְטִיךְ.
אָפְשָׁר ווועַלְן מיר זיך זעַן אָון דִּיְידָן וועגן בעלאָטְשָׁקָאָס בּוֹךְ.
וואָז גִּיטָּעָר?

אָפְשָׁר וועט איך מיר אַנְקְלִינְגָּעָן? מיט בעסטע גָּרוֹסָן איך
און אִידָּאָן, מאָרָק שאָגָאַל.

נְאָו. 21. 1946

טִיעָרָעָר רָאָנְטָשׁ —

מען קעַן ניט אלְץ טְרָעָפָן זיך. גַּעֲקוּמָעָן פָּוֹן שִׁיקָּאָגָאַן.

וואס מאנכט איר? איך וואלט איזוי וועלן וויסן ווי גיטטעס מיטן בז. איך שיק איך צו "די באבע אין געשטארבן", וואס איר האט מיר געהבען פריער. עס איז גוט איזוי אין דעם "פאר-צ'יכנונג בלאַט" (שיקט מיר עס צורייך צו). ווי איז מיט די אנדערע אפֿשֶׁר קאָן איך לײַענען ווּסַס. איך קלער אוּ מיר קאנען נאָטש דורך פֿאָסַט שמוועַן אָן אַרבעטַן. איזו עס צופְּיל אַרבעטַן. איך בין דאָך אִין שטאט איזוי ניטַרְעַגּוֹלָעַר.

אִין שיקאגא איז די אוּסַטְעַלְוָןְגַּ פֿיל, פֿיל גַּרְעַסְעַר אָוֹן שענער אַראָנוֹשְׁירַט. אַפְּשֶׁר לוֹינְט אַ פֿאָר טַאַן, וואס מאנכט אֵיר אָוֹן די פֿאָמְילְיאַן שְׂרִיבַּטְמִיר. אַיְיָר עַרְגַּעֲבַּעְנָאָר, מִיט גְּרוּס אַיְדָאָן, מאָרָק שָׁגָּאָל.

פ.ס. שיקט מיר צו וואס איך בין שולדייך פֿאָר דער אַרבעטַן.

טִיעַרְעַדְרָעַרְ רַאֲנַטְשׁ שְׁוִין לְאָנָג גַּעַוָּלָט אִיךְ אַנְשְׁרַיְבָּן. אַבְעָר אַלְץ פּֿרְדְּרוּיִיט. אִיךְ זִיְּן אִין דָאָרְפַּ — דָאָרְפַּ מַאְכִּין צִיכְּנַונְגְּעַן צו "1001 נַאֲכַט". זִיְּן אִיךְ.

אִיךְ הָאָב גַּעַוָּלָט אִיךְ אַפְּדַאֲנַקְעַן פֿאָר אַיְיָר זִיְּעָר גּוּטַן אַרְטִיקְל וּוּגַן "אִיךְ אָוּנוֹנָאָן". עס זִיְּנַעַן גַּעַוָּעַן "פֿרְאַטְעַסְטַן", אַבְעָר סַחַט נִיט גַּעַהְאַלְפַּן . . .

אַיצְטַ קּוֹם אִיךְ בַּאֲלִיד אִין שְׁטָאַט אָוֹן אִיךְ וּוּאָלָט וּוּעַלְן אִיךְ זַעַעַן. כְּדִי אַיבְּרַגְּעַבְן אִיךְ די מַאְנוֹסְקְּרִיפְּטַן וּוּי מִיר הָאָבָן גַּעַרְעַדְטַן.

אִיךְ הָאָב גַּעַבְעַטְן דַעַם מַזְוִי אִיךְ צַוְּשִׁיקְן אָן אַיְנְלָאַדְוָגְג צֻוְּמַן וּוּרְבִּינְיאָשָׁן, 9 אַפְּרִיל, אַפְּצִיעַל, אַבְעָר וּוּעָר וּוּסַס צַי וּוּעַלְן אַנְקוּמָעַן פּוֹן יְרוֹאָפַּט די בַּילְדָעַר צו דַעַר צִיְּטַן פּוֹן וּוּעָר נִיסְאָזֶן.

די קַאֲנְפְּעַרְאָגָס אִין אָנוּוּוּרְסִיטְעַט אִין שִׁיקָּאָגָא אִין דּוּרְכַּי גַּעַגְּנַעַן גּוֹט. אַבְעָר דַעַר שְׁנַעַלְעַר אָוּיָאָן אִין צו שְׁנַעַלְפַּאְר מִיר — גַּעַמְאַכְטַמִּיד. וּוּאָפַּט אַיְמָכְט אַיְיָר זַוְּן? אָגְרוּס אַיְיָר וּוּיְבָל. אַיְיָר עַרְגַּעֲבַּעְנָאָר, מאָרָק שָׁגָּאָל.

פֿאָרִיה, 15/6, 1946
טִיעַרְעַדְרָעַרְ רַאֲנַטְשׁ. אַט בין אִיךְ שְׁוִין דָאָ עַטְלַעְכַּע טַעַג. נָאָר בֵּינוֹ וּוּצְנָעַן מַעַן קּוֹמֶט "צַו זִיךְ" אַיְיָר מַעַן נִיט בֵּין זִיךְ. בָּאָטָש אִיךְ בין בֵּין זִיךְ — אִין די צִימְעָרָן פּוֹן אַיְדָא. אַבְעָר וּוּאָס

מאנט איר? איך אינטערעסיט וואס עס טוט זיך דא אבער מיך אינטערעסיט וואס איז בי איך. מיט איזן ווארט: פאריז איזן, פארשטייט זיך, שוין ווי שטענדיק און דאס וואס גיט אדורם איבער אים — אויף אים איז אנדערש. מען דארכ שרייבן און שרייבן וועגן דערויף, אבער נאך בעסער — מלען.

נאך איך האב נאך ניט אנטהויבן, נאך מען עסט ווארטען און וועטשערעס מיט רוייטע ווין. וואס א קלונג — א פרײנט, איז א וועטשערע, ווארטען...

שריבט מיר וועגן אלך. וואס מאכט אייער פאמיליע? צי זית איר צודרייט? און ווי גיט בעלאטשקאס שרייפטן בי איך און וואס מאכט זאלצמאן און אנדער און וואס מאכט אידא? און טאמער איז פארזן וואס אינטערעסאנט איז דער ידישער פרעסע פאר מיר אפשר, שיקט צו. און גלויבט מיר איז טראקט וועגן איז אלעמען — און נאך מער ווען מען איז דא.

געווונ אפט (או געפֿאָרְד) דא מיט נאוזוין (איצט אפֿגֿעַ פֿאָרְד), איז וועל דא האָפֿאָרְד איז, יין נאך א פֿאָרְד חדים און, פֿאָרְשֿׁטִיט זיך, אלין איז טרויעריך און איז אידען זע איך אויס שאנגל מיט א קלינעם ש. נו, דערויל, זיט געזונט, גרים איער, ערגעבענער מארך שאגאל.

שאנגל האט אינזינען געהאט דאס פֿאָרְשֿׁפָֿרְיִיטּוּן פֿוֹן בעלאס בידיע ביכער. ער האט איסגעאָרבֿעַט א צעטל פֿוֹן שרייבער און טוּר און זי געשיקט פריע עקוּמְפֿאָרְן. מיר האָבּן געדאָרט געפֿיגּען זיערעד אדרעמן איז אלע פֿיר עקּוּן וועלט. טיל האט ער אלין אָוּוְקָגְעַשְׂקָט מיט אונטערשייפֿטּן. אנדערע האָבּן מיר געדאָרט שיקן און ער האט דאס קאנטּוּלְּרִיטּ.

איך האב באטראקט מיין אָרְבָֿעַט פֿאָר אָפֿרְיוּלְּיקָעַר, נאך שאגאל האט מיר ניט אַיְמָאָל געגעבן אַנְצְּוּהָרָן אָוּ ער זוּט מיר געבן אָ בּֿילְּד זיִנְס. בּֿיִ אִים אַיְן סְטוּדִיאָ אַיְן גַּעֲהָנוּן אָ טְּשָׁאָפְּלִין צִיְּכְּנוּגָג וואס ער האט געמאָקט. איך האב אִים "גַּעֲסְטוֹרָאַשְׁעַטּ" אָוּ איך וועל עס צולאָטְבּֿעַנְעַן. ער האט דאס קִינְעַם ניט געוֹאלָט פֿאָרְקִוּפּן, זוי ער האט זיך אָפֿגֿעַזְעַגְט צוּ פֿאָרְקִוּפּן אָ צָאַל בּֿילְּדָעַ וואס זיִגְעַן אִים גַּעֲזַעַן שְׁטָאָרָק צוּ הָאָרֶן.

ער איז צוּרִיקְגַּעַקְומָעַן פֿוֹן פֿאָרְזּוּ אַיְן 1947 אַיְן הָאֵי פֿאָלָס, נְיוּוּ

High-Falls N.Y. 27 1948

9.11 Canna white w/ green var
C. l. Canna 1/4. pinkish C. l. 2" sp. green
C. l. l. 2'5 Canna 1/4 - pinkish green
2.16 Canna 1/4 Canna 2" sp. pink 2" l.
C. l. l. 3 pink 1"5 2" sp. 2" l.
pink, white. pink 1/4 pink white, white
~) 1/4 white white 1/4 pink pink
2.11 0.11 1/3 2.11 pink pink
1/3 pink Canna 1/2 pink 2"3 pink
pink, white - pink pink pink Canna
1/3 1/3 1/2 pink pink
white white white white
Praxia 2.11

יאرك, און פון דארט פארגעזעצעט די קאראנספאנדענץ מיט מיר. גיב
אייך דא איבער א צאל פון די בריוו.

האי פאלס, ני. 21/8

טייערעד ראנטש. מיך האט פארדראסן וואס אייך האב
געמונות אפפֿאָרָן און ניט פֿאָרְבְּרָאָכְטָן מיט אייך אַ שְׁעה. נאָר
באלד, 1 סענטיאבער, קומ אַך צוֹרִיק. קאָן אייך אייך דער
וויל בעטן או מען זאל מיר צוֹשִׁיקָן, ווי אַיר האט געזאגט, אַ
25 ביכער. אַין שטוב און כמעט שטונדייך דאַ ווער (אַ
פאָקָעָט פֿאָרָן מיר). מען קען זַיִן אַנְקְלִינְגָּעָן.

אייך וואָלָט אייך דאנְקָאָבר זַיִן ווען דער ווּיטָבָסְקָעָר (אַ
בייער) אַיְנְבִּינְדָּעָר וואָלָט גַּעֲנִיקֶט די 50 ביכער — נישַׁ
קָאַשְׁעָדֵיק אַין בלוי, אַוְמָגְעָפָר. אַוְיָב עַס אַין דָּאַ סָאָמְפָלָס
אייז וואָלָט גַּעֲוֹעַן גּוֹט צַוְּן זַיִן. אַיך וואָלָט וועלְן צַוְּן אַיר יַאֲרְצִיָּת
דאָס האָבָן דערליידיקט. אַון אַין אלְגָעָמִין וואָלָט אַיך וועלְן אַן
מען זאל שוֹן אַפְּשִׁיקָן וועמְעַן מען דָּאָרָף די ביכער, אַון גָּאָר.
אייך שַׁיק צַוְּיָוקְלָסְאָנְעָן דָּעַם צַעְטָל אַון שְׁרִיבָּזְאַלְמָאָנְעָן
אוֹיך (אַיר זַעַט וואָס פֿאָר אַגְּנְצְעָדָר שְׁרִיבָּר אַיך בֵּין גַּעֲוֹאָרָן)
עס אַין קלָאָר, אַן אַיר פֿאָרְטָן מִיט מִיר אַין דָּעַם וועגן
צַוְּן בְּעַלְאָן. דָּעַם 27%, מִירָן זַיִן צוֹנוּיפְּרִידָן. אלְלָא בעטטע
אייך. אַון נאָר וואָס. אַיך ווּלְאַיך עַנְדַּלְעַךְ עַפְּעָס גַּעַבָּן אַ
צִיכְּנָוָג פֿוֹן מִיר פֿאָר אַיְיעָר ווֹאנְטָן. זַאל דער זַוְּן אַיְיעָר
מיך קענען. ערְגָּעָבָעָנָעָר, מיט גָּרוֹס — שאָגָאָל.

האי פאלס, יוני 24
טייערעד ראנטש

אייך וויס ניט צַי אַיר זַיִט אַין שְׁטָאָט. יעדן פֿאָל שְׁרִיבָּ
אייך אייך, אַון אייך קומ אַין שְׁטָאָט, יוני 30.
אייך וואָלָט וועלְן אַוְנְטְּעָרְשְׁרִיבָּן די אַיְבָּרִיקָעָ בְּיכָעָר,
וועלבָּע מען דָּאָר אַפְּשִׁיקָן. אַיך האָב פֿוֹן מִין וַיִּט אַפְּגָעָשִׁיקָט
ニיגערן, בְּקָלְעָן, גַּלְאָטְשְׁטִינְגָּעָן, מַוקְדוֹנָן. (פֿוֹן די בְּיכָעָר וועלבָּע
אייך האָט מִיר גַּעֲגָבָן). וואָס מאָכָט אַיר אַון פָּאָמְלִילָע? אַיך
וועל אַנְקְלִינְגָּעָן דִּינְסְטִיקָפְּרִי, אַדְעָר אַיר. מיט גָּרוֹס, אַיְיעָר שאָגָאָל.
אייך בֵּין אַיצְטָה הַיפְּשָׁצְׁדִּיקָט מיט דָּעַר טַעַלְגָּרָאָמָעָ פֿוֹן
פֿאָרָיו וועגן דער רַעֲטָרָאָסְפָּעָקְטִיוּוּר אוּסְטָעָלָוָג וואָס דער

מווזי פון וויינ קונסט אין פארדי גרייט צו אין אקטאבער —
און אידא איז ניטא דא. וואלט איך געדארפֿט האבן ראנטשען
פֿאַר זיך צו "מווטשען" אים . . .

האי פֿאַלְס, 20/9 1947

טייערער ראנטש

אוואדע: איב איך געפֿעלט בעסער "דער ייד מיטן פֿידל"
— נומתט עס. איך קלער או נאך אײַער באשלוס איז יענע (און
דער פֿידל) נישט איזו געארבעט און נאך גנעלעך צו דער אלטער
אייערער — איזו ווילט איך מיר זיי ברענגען איזן טאג איך
זאל עס א ביסל צווארבעטן און צואמען מיט אנדער געבן
וואלצמאגען — צום אויסקליבן.

מיט בעסטע גראָסן און גוטן פֿאַר איך ביידן, מאָרָק שאָגָאַל.

פ.פ. איך קומ אין שטאָט, דינסטיק-מייטוֹאָד. אַבער די
ביבער וועלכע זאלצמאָן האָט געזאגט ער וועט אָפְשִׁיקָּן צו אַידָּאָן
(פֿאַר פראנקְרִיך, פּוֹווֹן, רֻומְּנִיָּה אָנוֹ מַאֲסְקוּוּעַ) דאס, קלער
איך, וועט מען אָפְשִׁיקָּן — ניט אָפְלִיגָּן אויף לאָגָן.

ס/אי גות אָפְשֵׁר אוֹ מען זאל מיר זיי געבן פֿון אַרְדְּבִּיס
נאָמָעַן מיט זיך אַין פֿאַרְזִיך, ווען איך פֿאַר אָפְ דַּעַם אַכְּטָן
אקטאַבער.

טייערער ראנטש: ניט אוֹסְגַּעַטְמָעַן מיר אָפְאַר טָאוֹן
אין "קיינְדֶּרְלָאָנד", כָּאַטְשָׁ דָּס וּוֹאָלְטָ מִיר פֿאַרְשָׁאָפְט פֿאַרְ
גענְגָּן. אַיר ווַיְסִיט דָּאָד וּוְאַיך בֵּין שְׁלַעַכְתָּ אָרגְאָנִיזְרָט אָן
מִין קָאָפְ לִיגְט נָאָר אַין בִּילְדָעָר, בִּילְדָעָר, צְעַנְדְּלִיקָּעַ יָאָרָן
אַיבְּרָגְעָרְבָּעָטָע. אַבער דָּס הַיִּסְטָן נִיט אָן אַיך ווּל אַיך
נִיט ווען אָן "מווטשְׁעַן" אָבִיסל — טַאָקָע וּוְעָגָן בְּעַלְאַטְשָׁקָּס
בוֹך. אַיז שָׂוִין פֿאַרטִיך (און אַזְוִי שִׁין). אַיז גִּיטָּה מִיר צו ווַיְסִין
זַיְוַעַל אַיך אַיך זַעַן. קְלִינְגְּט. אַיך קומ ווַיְדַעַר אַין שְׁטָאָט
אויף אָפְאַר טָעָג.

אַיך ווֹאָלְטָ וּוְעָלָן האָבָן אָבִיסל בִּיבָּעָר. אַיך ווֹאָלְטָ וּוְעָלָן
וַיְסִין וועמָעַן מעַן האָט אָפְגַּעַשְׁקָט אָן וועמָעַן עַס בְּלִיבְט נָאָר
צַו שְׁקָן, וועמָעַן אָונְטְּעָרְשְׁרִיךְן. ווֹאָס מַאֲכָט אַיר? אַין אַידָּא
און אַיְעָר זַוְּן? אַיְעָר עַרְגְּבָעְנָעָר, מאָרָק שאָגָאַל.

10/3 1947 האי פאלס

ערליבט מיר צו שיקן אייך נאך א טשעך פאר דעם "שא"
קאלאנעם פאנד פון אייער זונ.

מית גראס פאר אייך ביידן
מאرك שאגאל

1947 דאגערשטיך

טייערדר ראנטש

א דענק פאר דער ירידשנער פאגעמע איערעדר — "בעלא".
סאיין ריכטיק. מען דארף נאך צוגעבן, או צו די צוויי דער
מאנטע טיפן פרויען אייז זי בי גאר "מאדרון" פון סאציאל
קינסטלערישן און יידישן שטאנדפונקט. זי איין דער טיפ פון
אי יידישער "1001-נאכט" אין מיגיאטור. אייך בין צופרין אן
אייר זייט פון די זעלטנען, וועלכע פילן זי און וואס איר האט
אווי פיל מי און ליבע אפגעגעבן צום דורך פון אידע צוויי ביכער.
זוי ווים זאָס געוויס און זי וועם, בין אייך זיכער, אויף איר
שטיינגרד וועגן אייך טראכטן.
אייך קומ און שטאט זונטיק. אייך זעל איך אנקלינגען.
א גראס אייער פרוי.

ערגעבענער מאrk שאגאל

שיך מארעטאניא אקט. 4. 1947

טייערדר ראנטש. א דענק אייך און די פרײינט פון ארדן
פאר דער טעלעגראמע. אייך פאר נאך אלץ און זעל נאך פארן
ביז 9 אקט. נישט צו מאכן. דערוילע האב אייך אויפן שיך
דורכגעליינענט כאנוקאום ארטיקול וועגן בעלאן און ער איין מיר
זיעיר געפעלן. שיך אייך טאָקע אים א פאר ווערטער און אייר
וועט אווי גוט זיין אים איבערשיקן (אייך וויס ניט זיין אדרעס).
וואס מאכט אייר? אפילו אויך דער בעסטער שיך איז זונדע צו
פארן. א מהיה איז צו גיין איבער דער ער. א גראס אייער פרוי.
אבערמאָרגן קומ איך צופאָרן. פאָרגעסט ניט, ליבער
ראנטש, בעטן די פרײינט פון ארדן מען זעל איבערשיקן בעלאס
ביבער איין אמעריקע און איין אויסלאָנד. איר האט מיר פאר
שפראָן. — און שרייבט מיר און אַמְּאַל אויף אידאָטשעקס
אדרעס.

"בעט גאָט" פאר מיר . . . ערגעבענער, מאrk שאגאל.

האי פאלס, 1948

ליבער ראנטש, וואס מאכט איר? לאנג איד ניט געזען.
מען זעט ניט דעם אנדרוֹן — מען זעט זיך אלין בית. איך
וויל איד זאגן א גוטן טאג. איך קליב זיך באָלד אין זועג.
ווער וויס אוף וויפל. אפשר וועלן אַגְּקוּמָן דערוּוִילָעַ אלע
מענְּלִיכְּעַ אַן אַומְּנָגְּלִיכְּעַ צְרוֹת. נו — מיר זיינען דאָך אַלע
בֵּי גָּאַט אַן דִּ הָעֵנֶט. זיינט אלע גַּזְוָנֶט — אַיר, אַיעָר וְאוֹילָע
פְּרוּ אָוּן זוּן.

מייט מײַנע בעסטע גְּרוֹסָן

מאָרָק שְׂאָגָאַל

1948, אַפְּרִיל

ליבער ראנטש

איך האָב שוֹין לאָנְג פֿוֹן אַיד קִין נִיעָס נִיט גַּעהָט. אַיך
קּוֹם אַין שְׁטָאַט דַעַם 13 טַנָּן אַפְּרִיל אָוּן וּוּעַל זִין עַטְלִיכְּעַ טָעַג.
דַעְרְגָּאָך דַעַם 23 אַוִּיפָּא 2 טָעַג. אַיך לִיקּוֹדִיךְ 42 רִיוּוּרְסִיךְ.
גיַט מִיר אֲ קְלוֹבָג, מִיט גְּרוֹס אַיעָר פָּאָמִילְיאַע, שְׂאָגָאַל
אוּן אֲ כְּשָׁרָן פְּסָחָה.

בָּעֵל אַתְּ שָׁאֲגָאָל

(כו איד יארציזיט)

איך זע זי יומ-טוב/דיק געקל'יידט
איין אַ גְּרוֹיִעַן אַינְדְּרָוָאָכָן.
עם מִנְיָעַן זִיךְר אַין אַיר גַּזְוִיכְט
שְׂרָה בַּת טּוּבִים אָוָן גַּלְיָקְל פֿוֹן הַמְּעָלָן.

פֶּאָרְשְׁלַיְיָעָרְט אַיְז דַּעַר בְּלִיק פֿוֹן אַירָע גַּרְוִיסָע אָוִיגָן,
נַאֲר וּוְאָרָעָם אַיְז וּוְיַעַר גָּלִי.
אַיר וּוְאָרָט בְּאָפִינְקְלָט אַיְז מִיט חַכְמָה פֿוֹן דּוּרוֹת,
עם לְוִוְּטָעָרְט אַיר קָוֵל מִיט קִילְקִיט פֿוֹן וּוְאָלָד.

איך זע זי יומ-טוב/דיק גַּעַשְׁטִימָט
איין טָעַג פֶּאָרְוּאַלְקָט אָוָן פֶּאָרְץ עַרְתָּת.
גַּעַאיַיְינְקָט וּוּלְזָן וּוּרְזָן מִיר דַּעַרְחָוִבָּן אָוָן גַּעַשְׁטָאַרְקָט,
זָאָגָט זִי הוּיךְ אָוָן קָלְאָר צּוֹ אַלְעַ צְוּוֹיְפְּלָעָר.

זי שְׁרוּיכְט אַרְיָין מִיט יּוֹמָ-טּוֹב צִוְּטָעָר,
גַּעַטְאַקְטָע אָוְתִּיות אַיְן אַירָע הַעֲפָטָן.
עַם לְעַבְנָן אַוְיפְּ דִי קִינְדְּרָאַיָּרָן
פֿוֹן אַ יִדְּשִׁיעָר בְּתִיחִידָה.

אוֹן וּוּעַן זִי הַאֲט דַּעַרְזָעַן דַּעַם מְלָאָךְ הַמוֹת
שְׁטִיְין צְוּקָאָפָנָס גְּרִיאִיט אָוָן גִּרְיִיק,
הַאֲכָנָן אַירָע גּוֹטָע אָוִיגָן זִיךְר גַּעַבְעָטָן :
„לְאֹז דִי הַעֲפָטָן מִינְגָע, מִינְגָע הַעֲפָטָן.“

זי אַיְז צְוּעָק בְּאַשְׁיִידָן, שְׁטִוָּיל.
גַּאנְצָ גַּעַבְלִיבָן זְיוֹנְעַן אַירָע הַעֲפָטָן.
גַּעַבְלִיבָן אַיְז דַּעַר שִׁינְגָעָר יוֹמָ-טּוֹב,
די בְּרַעְנְעַנְדִּיקָע לִיכְטָ פֿוֹן אַירָע. קִינְדְּרָאַיָּרָן.

נָאָטוּ יִצְחָק

.1

גלייך נאך בעלאס טויט, ווען ער האט אַנגעההויבּן קומען צו זיין,
פלעגת מיך מאָראָק שאָגאל בעטן גיינ שפֿאַצְּרֵין מיט אַים אין די פֿריַּ
מאָרגּוֹנס. ער האט אויסגעדריקט אַ פֿאַרלַּאנְג צו זיצַּן אַין דער קַאַפְּעַ
טַעַרְיעַ, וואָס האט זיך געפּוֹנוּן ניט ווֹוִיט פֿוֹן זיין וואָוִינְג. דָאָרט
פלעגת ער זיצַּן מיט בעלאָן ווען זיך זינען אַנגעקוּמוּן קִין אַמְּעַרְיכּעַ.
ער האט אויסגעדרעכּנט, אָן צוּוּשָׁן 10 אָן 11 פֿרַּי, אַין דָאָרט לִידְיקְּלַעַד
אוֹן מִיר וועלְן קָאנְעַן זיצַּן בִּים זעלְבָּן טַישׁ, וואָ ער פֿלַּעַגְתּוּ זיצַּן מיט
בעלאָן די ערַשְׁטָע צִיְּטָ פֿוֹן זַיִּעַר באָזְעַן זיך דָאַ.

פֿוֹן יַעֲנָם טַישׁ, האָרט בִּים רִיזְקָן בענְצְּטָעַר, האט ער גַּעֲקָאנְט
באָבָאָכָּטָן די אַרְיִינְקָומָר אָן די אַרְיִיסְגִּיעַר, ווי אוֹיך די פֿאַרְבִּיַּ
גַּיִּיעַר אַין גַּאַס. אַים הַאָבָן אַינְטַעַרְעַטְרַט די פֿנְימָעַ. פֿוֹן זַיִּי, האט
ער גַּעֲזָאנְט, האט ער גַּעֲלַעַרְטָמָד ווי פֿוֹן בִּיכְּעַר וועגן אַמְּעַרְיכּעַ.

נאך אַצְּיַּינְד האט ער ווֹינְצְּקִיּוֹאָס גַּעֲהָאָט באַמְּעַרְקָט די מַעֲנוֹנְשָׁן
אָרוֹם. גַּעֲרַעַטְדָּט האט ער סַסְדָּר וועגן זַיִּן בעַלְאַטְשָׁקָן. מיט אַ פֿינְגָּעַר
איַּבְּעַרְן טַישׁ אַילְוְסְטְּרִירְט אַירְעַ גַּרְוִיסָּע אַיגְּגָן, אַירְמַאְלְעַרְישׁ גַּעַ-
זַיכְּט. גַּעֲרַעַטְדָּט וועגן זַיִּעַר לִיבָּע, וועגן אַירְאַבְּעַרְגַּעַגְּבָנְקִיּוֹת צו
אַים, וועגן אַירְבַּעַלְעַרְטִיסְטִישׁן טַאלְאָנָט. זַיִּי האט קִינְגָּמָל נִישְׁטָ
איַּנוֹנְעַן גַּעֲהָאָט זַיִּךְ אַלְיִוָּן, קִינְגָּמָל נִישְׁטָ גַּעַוְאָלָט קִין לַוקְסָוָס. בְּלוֹוִי
אַ פֿאַרְדְּזִים פָּאָרְן טַוִּיט, ווען אַירְ בּוֹךְ האט גַּעַהְאָלָט בִּים גַּעֲפְּנִיעַן
אַ פֿאַרְלַעְגָּעָר, אָן זַיִּי האט מִיטְאָמָל דָּעַרְפִּילְט אָן זַיִּוּט דָּאָרְפִּן
אוֹיפְּטַרְעַטְנָן פָּאָרְ לִיְּעַנְגָּר, האט זַיִּגְּעַנוּן אַיְּנְקִוְּפִּין זַאָכָן פָּאָרְ אַירְ
איַּגְּעַנוּם גַּעַבְּרוּיךְ—שִׁיר, קְלִיְּדָעָה, הענְטַשְׁקָעָס אַ. אַ.

די קַאַפְּעַטְעַרְיַּעַר האט באָלְדָּ פָּאָרְ מַאָרְקָן פֿאַרְלוֹוִרְן דָעַם אַינְטַעַרְעַס

און מיר האבן גענומען שפֿאצִירן אויף ריווערסיד דרייוו, קעגנאיבער דעם האדסאן טיך, וואו ער האט געקאנט רעדן פְּרַיְיעָר און גענימען פון דער שייקיט פון דער נאטור ארום.

אט אויף די שפֿאצִירן האט מארך אַרְוִיסְגָּעוּין זיין שטארקן אינטערעס צום געזעלשאָפְּטעלען לעבן פון לאנד און פון דער וועלט. אַנגָּעָהָיוֹבָּן האט ער מיט שטעלן פראגעס וועגן יְדִישָׁן לעבן פון לאנד. ער האט זיך געווואָלט דערגרונטוווען צו די סִבְּוֹתָן פון דער צַעְמִיָּה לובג אויף רעכטעה און ליבקע אויף ער יְדִישָׁעָר גָּסָס. אויך די צעט טילונג צוישן די רעליגיעזע עלעמענטן, ווי די אַרטַּאֲדַּאֲקָסָן און רעפאַרְמִיסְטָן. ער האט פְּרוּבִּירֶט געפִּינְגָּן אַ לִיּוֹנָג אַן דערברענגען צו אַשְׁלוּמְבִּיתָה.

ער אייז געוואָרָן שאָקִירֶט פון דער לאָגָע פון אַמְּרֻעְלִינְקָנָדָר בעגער. ווען סָאיַן פָּאָבִּיְגָּעָנָגָעָן אַ גַּעַנְעַדְרָאָרְבָּעָתָה, האט ער אַים נאָכָּגָעָקָט אַן גְּלִיךְ פָּאָרְפִּירֶט מִיט מִיר אַ שְׁמוּעָם וועגן דעם בִּיטְעָרָן לעבן, וואָס עַס קְוֹמֶט אָוִיס צו לעבן מִילְיאָנָגָעָן שְׂוֹאָרְץְ-הַוִּיחִידִיקָע בִּירְגָּעָר אַין די פָּאָרְאִינְקָטָע שְׂטָאָטוֹן.

— ווען אַיך וואָלט געוווען אַ נְעָגָעָר, וואָלט אַיך דָּא נִישְׁתְּ גַּעַקָּאנְטָן לעבן... אַדְעָר גַּלְיְיכִיהִיט, אַדְעָר טוֹיט — האט ער גַּעַזְגָּט מִיט באָדוּעָר. מִיךְ האט גַּעַזְוִיגָּן צו הָעָרָן פָּוֹן אַים רִיד וועגן זיין אַיְגָעָנָר קוֹנְסָט. נאָר פּוֹנְקָט ווי ער האט נִיט גַּעַוּאָלָט, מעַן זָאל אַרְיִינְקוּמָעָן צו אַים אַין סְטוּדִיאָה בעת ער אַרְבָּעָט, אַזְוִי האט ער אַוִּיסְגָּעָמִיטָן צו רעדן וועגן זיין קוֹנְסָט. אַן אוּבָּר ער האט יָא אַמָּאָל, פָּאָרְבִּיְגִּיעָנְדִּיקָע, אַנגָּעָהָיוֹבָּן דָּרְצִילָן וועגן זיין אַרְבָּעָט. האט ער זיך גְּלִיךְ פָּאָרְמָאָכָט אַן גענומען רעדן וועגן עַפְּסָעָמָדָעָרָשׁ.

דאָך האָב אַיך גַּעַפְּילִיט, אַן עַס האָט אַים וויִי גַּעַטָּאָן, וואָס ער רעדט נִישְׁתְּ גַּעַוְוָן זֵינָע לִיּוֹנוֹטָן. סְהָאָט אַוִּיסְגָּעָפְּטָלָט בְּעַלָּא, אַן זַי אַיְז גַּעַוְוָן די אַינְסְפִּילְאָצִיעָה, דער מְבִינָן אַן דער קְרִיטִיקָעָר. אַן דער פָּאָר אַיְז אַים שְׂוּוּרָעָגָעָן צו נִעְמָעָן זֵיך צְרוּקִיךְ צָמָס מַאֲלִיבָרָעָט. זיין הוֹיפְּטָאַיְנְטָרָעָס אַיְז גַּעַוְוָן דָּאָס הָעָלָפָן מִיר צְוֹאָמָעָנְשָׁטָלָעָן די מאָנוֹסְקִרְיפְּטָן פָּוֹן בְּעַלָּא אַן דָּאָס צְוָגְּרִיטָן זֵיך אַרְוִיסְצְׁזָגָעָן אַיר ערְשָׁת אַן שְׁפָעַטָּר אַיר צְוִוִּיט בָּוקָ.

.2

גַּלְיִיךְ נָאָך בְּעַלָּאָס טוֹיט, ווען כְּהָאָב וֵיך אַנְגָּעָהָיוֹבָּן בַּאֲשֻׁפְטִיקָן מִיט אַיְרָע מַאֲנוֹסְקִרְיפְּטָן — אַן דָּאָס האָט מִיךְ דָּרְעָנְעָנְטָרָעָט סִי צַו

מארקן און סי צו אידאן, זיינער אינציגיקע טאכטער — האב איך גע-
נומען פארצ'יכעגען נאטיצן, וואס האבן געקאנט האבן בולטער
אפשפיגלען די פערזונלעכקייט פונעם קינסטלאער.
איך וויל דא אייבערגעבען עטלעכען, אווי זוי זיבען פארצ'יכנט
געווארן פרישערהיט.

דאנווערטיק, 14 טער סעפטעמעבר, 1944.

געקומווען צו מארקן אין אידאס קווארטיר, געדארפט אייבערגעבען
בעלאס מאנוקסקרייפטן. מארק אין געווען אלין אין הוין, וואס פלאגט
זעלטן טרעפן. זיין שטימונג איז געווען א טרויעריךע. ער האט זיך
דערמאָנט אין בעלאן און געזאגט:

— נישט אינמאָ האט זי מורה געהאט, איז איך וועל זי אויף
הערן ליב האבן, וווען זי ווועט וווערן אלט. איר, דער קינסטלאער, וועל
ニיט קאנען פארטראָגן אירע קנייטשן אויפן פנים . . . איך האב א
סֵך געטראָכט דערפּון און זיך פַּאֲרְגַּשְׁתְּעֵלֶת זי זי ווועט אויסען;
דאָן ווועגן אירע אינגעָצְיוּגָעָן באָקָה, ווועגן די ליניעס אויף איר גע-
זיכט . . . איך האב שלום געמאָנט מיט זיך און איר באָזִין, איז וווען
זי ווועט וווערן אלט. ווועט זי אויך זיין שיין. אירע ליניעס וועלן דאן
פארמאָנט אין זיך אַבָּאוֹנְדָּעָרְשָׁיְקִיטִי . . .

«אַיר זויסט פַּאֲרְוֹאָס יִי אַיז אַוּוּק פָּוּן מִיר אַזְוִי פֿרִי? זויל זי
האט געווֹאָלֶט, איז איך זאל זי געדענקען זי זיין געווען שיין».

דער טעלעפָּאן האט געקלונגען. מארק האט תמיד מורה געהאט פָּאָרְן
טעלעפָּאן און עמץ אנדערש האט תמיד געדארפּט ענטפָּערן פָּאָרְן
אַים. סְאיַן געווען לעאון קאָברִין, וואס האט אויסגעדריקט זיינע מיט-
געפְּילָן צו אַים. מארק האט אויסגעשריפּט די הענט און געזאגט:
«אַט אַיז קאָברִין, אַ ווַיְטַעַבְּסָקָר, אַים אַיז באַשְׁעָרָת צו לעבן אויף דער
עלטער מיט זיין פֿרִי».

עס אַיז אַרְיָנְגַּעַמָּן הרְבָּה שוייכָעטמאָן. מארק האט אַים ווּאָרָעָם
אויגעגענומען, אויסגעדריקט זיין באָדייעָר, וואס ער קאָן נישט קִין
העַבְרָעָאַיש. סְאיַן אַים פרעַמְדֵּז דָּאַס אַמְּאָלִיק גַּעֲדָרָקְט יִדְיָשׁ ווּאָרָט.
ער וויל זויסן פונעם רב ווועגן די פַּאֲרְשִׁידְעָנָעָן עַקְיָאָס, וואס האבן
אַמְּאָל גַּעֲלָעָט.

שפּעטער האט מיר מארק דערצְיִילְט, אַו וווען ער האט געדארפּט
מאָכוֹן אַ צִּיכְעָנָג פָּאָר דער בִּיבְּלָה האט ער אַסְטְּוּדִירָט. עס האט
אַים געהאָלְפָּן דָּאַס, וואס ער אַיז געווען אַין אַרְצִיְּשָׁרָאָל.

אַין אַרְצִיְּשָׁרָאָל אַיז ער געווען אַיבָּעָר צוֹויִי חֲדַשִּׁים, אַין יָאָר 1930.
ער האט זיך דערמאָנט פַּאֲרְשִׁידְעָנָעָן עַפְּיוֹאָדָן אַין שִׁיכָּוֹת מִיט

יענער ריעזע און דערציילט דאס פאלגנדיקע:

געוווען איז דאס איזו. עס קומט צו מיר, איז פארוי, דיזענהאָפַן
א הוייכער איזו, ווי א שטורהם וואלט אים אַנגעטראָגן. מיר האָבן זיך
ニישט געהאָט געקענט.

על: מען זאגט איז אויר זענט דער גרעטער קינסטלאָר בעי יידן . . .
(אייר הערט: "מען זאגט").

— איז איז מען זאגט, מסתמא איז דאס איזו. אויר זיט דער מענטש
וואס זוועט אויפּווען דעם ערישטן קונסְטַנְטִינְהָאָפַן.
זיין פרוי איז אים נאָר וואס געהאָט געשטְאָרְבָּן און ער האָט געַ
וואלט פֿאָרָאַיְבִּין אַיר אַנדְעַנְקָן דורך גְּרִינְדְּן אַמוֹוִי.

— פֿוֹן ווֹאנְגָּן ווַיִּסְטָן אַיר עַס, אַיז אַיך ווּעַל זִיְּן פֿאָסִיק פֿאָר אַיז
זאָך?

— "מען זאגט" . . . (וַיַּדְעַר "מען זאגט").

האָט ער אַונְדו אַינְגַּעֲפָאָקט אַיז מִיטְגַּעַנוּמָן מִיט זַיִּן. בִּיאַלִּיך
אַיז אוֹיך גַּעֲפָאָרְנוּ מִיט אַונְדוּ. גַּעוֹאוֹיָנִיט האָבן מִיר בעי דיזענהאָפַן.
גַּעַמּוֹת ווֹאוֹינְגָּן בֵּין אַים, דעם מעַיָּאָר. מען האָט דאָן געהאָט געַ
פֿיְיעַרְט זִיְּן יוֹבִילִיִּי האָבן מִיר אַומְעָטוֹם גַּעַדְאָרְפָּט מִיטְגִּיָּן, אַומְעָטוֹם
האָט ער גַּעַרְעַדְט ווּעַגְּן אַונְדוּ . . .

"גַּעַטְרָאָכֶט ווּעַגְּן בְּלִיבָּן, וואס דְּאָרְפָּט אַיך דָּעַן? מענטשן זַיִּן,
אוֹ אַיך בֵּין רַיִּיך, אַקְאָפִיטָאַלִיסְט. נִיט אַמְתָה. אַנדְעַרְעַזְיָנְעַן רַיִּיך
גַּעַוְאָרְן דורך מִינְגָּעָן בַּילְדָּעָר. אַיך נִישְׁטָה.

"גַּעַזְאָגָט בְּעַלְאַטְשָׁקָאן: לאַמְרִיזְיך בָּאַזְעַצְּן אַיז אַקְבָּוּצָה, אַרְבָּעַטְן
אַיז זַאְרָג. נָאָר זַיִּה האָט אַינְגָּעָזָן, אַיז ווּלְ דְּאָרְטָן נִישְׁטָה קַגְּנָעָן
אַרְבָּעַטְן פֿרִיִּי, אַיז קְהָל ווּעַט מִיךְ אַוִּיסְהָאָלְטָן, ווּעַט מעַן ווּולְן האָבן
די דָּעָה. מָאַל אַיזוֹ אַיזוֹ. דָּס נִישְׁטָה . . . פֿאָלָאָזָן".

איינְמָאָל האָט ער מִיך גַּעַבְעַטְן עַנְפְּטָפְרָן דעם טַעַלְעַפְרָן. גַּעַרְופָּן
האָט אַן עַלְטָעַרְעַז פֿרִיִּי, גַּעַרְעַדְטָן פֿרָאַנְצִיוּישָׁן. אַיז מַאְרָק צַוְּגַּעַטְמָעָן
אַיז אַיבְּעַרְגַּעַנוּמָעָן. זִיְּן פְּנִים האָט אַוִּיגְעַשְׁיָנִיט. ער האָט מִיט אַיר
גַּעַרְעַדְט אַמִּינְטָפְּפָצָן. ווּעַן אַיְדָא אַיז אַנְגַּעַקְוּמָעָן האָט ער אַיר
דֻּרְצִיְּלָט, אַיז דָּאָס אַיז גַּעַוְעָן מַאְדָּם ג. זַי ווּיל קַוְמָעָן אַרְיוֹסְהָעַלְפָן
אַין הוֹיָג, זַיִּיך נַזְלָעָך מַאְכָן. אַיְדָא האָט מִיר שְׁפַעְטָרָר דֻּרְצִיְּלָט, אַיז
ווּעַן יַעֲנָע אַיז גַּעַקְוּמָעָן האָט מעַן אַיר גַּעַדְאָרְפָּט אַונְטָעַרְטָרָאָגָן חַלְשָׁוָתָ
טְרָאָפָּס. נָאָר מַאְרָק האָט זַיִּיך גַּעַבְעַטְן בעי דער טַאָכְטָעָר: "גַּעַפְּנִין
פֿאָר אַיר, דַּאָטְשָׁקָאָ, עַפְּעָס צַו טָאָן אַיז הוֹיָג. אַ גַּוטָּעָר מענטש, שִׁין
פֿוֹן אַיר, סְלָאָוָא בָּאָגוֹ".

שָׁגָאַלְס אִילּוֹסֶטֶרֶץֵע צֹ פָרֶץִס "קָונְצָנְמָאַכְעָר"

.3

דצטן אקטאבער, 1944.

דערעפענונג פון שאגאלס אויסשטעלונג. כ'בין געקומען צען פרי. מאך זיצט אין דער טודיא איבער א גלאז טיי. ער קווקט אויס אויסגערטוּט.

— אָוֹי פִינְקְטְלָעָך? טְשֻׁוְנָאָך?

מיר פאָרָן אֵין "פרָאָמְפְטַ-פְּרָעָס" אֵין דֵי אִינְטְּעָרָעָסָן פון בעלאס בוכ. אֵין דער טעקיי רעדט ער כסְדָר וועגן בעלאן. ער זוועט יעדן טאג קומען אֵין דער טיפֿגְרָאָפְיָע. קִין זָאָך ווועט אַים נִשְׁתְּזִין צֹ שׂוּעָר, ברוך השם, צֹ טָאָן פָּאָר בְּעַלְאַטְשָׁקָאָס בּוּך. מִיטְאָמָּאָל ווּנְדַעַת ער זָיך צֹ מִיר אָוָן זָאָגָט: "גָּעַלְיִינְתְּ אִיעָר אַרְבָּעָט וועגן רַאֲבָאִי. פִּין. אִיר ווּוִיסְט, אִיר דָּאָרְפְּט שְׁרִיבִין קְרִיטִיק אַיְבָּעָר לִיטְעָרָאָטוֹר".

איך האב אריינגעשטעקט מײַן האנט אין קעשענע. ער האט געמעינט, איז איך גרייט זיך צו באצאלן פאָר דער טעקס. האט ער אַרוּיס-געכֿאָפֶט זיין טִיסְטוּר. דערקלער איך אַים, איז מיר וועלן באצאלן בײַם אַרוּיסְשְׁטִיגְן, נאָר ער האלט זיך ביַ זִינְס: דאס וועט ניט גַּין, ער וועט צָלָן, ער וועט מיט מיר קיינְמַל מעָר נישט רעדן, אין דָּרוּקָרִי. ער רעדט מיטן פָּאוֹרָאַלְטָעָר וועגן פָּאוֹרָר פָּאוֹר בָּוֹך. יונגעָר דָּערְקָלְעָרט אַים, איז סְאיַן מַלחְמָה-צִיּוּת אַיז דאס אַיז בָּעֵסְטָע, וואָס מעָן קָאָן קָרִיגָּן. מאָרָק מַאֲכָת אַרְוֹמָעָן מִינְגָּן. מִיר גַּיְעַן אַרְיַן צָוּן זַעֲצָעָר בְּרוֹאַקָּאָו, וואָס רָוְטָלָט זיך פָּוֹן אָוּמְגָּרְיבְּכָטָן גְּרִיסְטָן גַּאַסְטָן. ער פְּרָאוֹוֹת בָּאוֹוִין מַאֲרָקָן ווי אַזְּוִי דִּי לִינְגְּאַטְּיפְּ-מַאֲשָׁין אַרְבָּעַט. נאָר מאָרָק קוּוּטְשָׁת מִיט דִּי אַקְסָל אָוּן זַאַגְּט, איז סְאיַן צָו קָאָמָּה פְּלִיצְיָרֶט פָּאָר אַים. «כְּפָאַרְשָׁתִי גַּאֲרְנִישְׁטָן...».

4טער נָאוּמְבָּר, 1944.

מיר שפָּאַצְּיָרָן אוֹיף רִיוּוּרְסִידָּד דָּרְיוּוֹן. ער דָּערְזָעָט אַ שִּׁינְיָע טָוִיב, זָפְט אַיז זִיךְ אַרְיָעָקָלְרָן. זָאגְט בְּלוֹוִי: «זַעַט ווי שִׁינְיָקָן» ער דָּערְצִיְּלָט וועגן עַמְּעַצָּן, אַ פָּאַרְשָׁתִיְּעָרָפָן אַן עַנְגְּלִישָׁיְדָן גַּעֲזָעַלְשָׁאַפְּטָלְעָכָן פָּאַרְלָאָגָן, וואָס גַּיְתָּ אַרוּסָּר דָּרְלִיגְיָעָז בְּיכָעָר אָוּן פָּאַרְשָׁוְגָּ-אַרְבָּעָט אַיְבָּעָר יִדְּיָשָׁעָר גַּעַשְׁכְּטָעָט. «אַיז ער גַּעַקְוּמָעָן צָו מִיר, דָּער יְיָה. דָּאס פְּנִים אַוְיְגָעְפָּאַשְׁעָט, רָאוּעוּעָ, מעָן זַעַט, אַיז ער אַרְבָּעָט זִיךְ נִישְׁתָּאַבְעָר. גַּעַקְוּמָעָן, אַיז אַיךְ זָאָל אַים גַּעַבְנָן «סְעַמְּפָלָס» פָּוֹן מִין אַרְבָּעָט פָּאָר זִיךְ קָאַמְּיָעָט. דָּער קָאַמְּיָעָט דָּאָרָף זָאָגָן מַבִּינְהָותָן צִי אַיךְ קָאָן אַילְוְסְטָרִיןָן פָּאָר זִיךְ אַ בָּוֹך. ער וְאָלָט זִיךְ פָּאַרְלָאָט אַוְיָף מִיר, נאָר נִישְׁתָּדָר קָאַמְּיָעָט. דָּער יִדְּ הָאַט גַּעַרְעָדָט אָוּן לְחַלְוִוָּן נִישְׁתָּגָהָט קִיְּין בָּגָרִיף וועגן קוֹנְסָט. אָוּן אַיז וועָל זִיךְ נִישְׁתָּגְּפָעָלָן וועָרָן, וועָל אַיךְ דָּעַן מָאָלָן ווי דָּער קָאַמְּיָעָט וועָט מִיךְ הִיְּטָן?»

בָּאַלְד אַיז דָּער שְׂמוּס אַרְבָּעָר אוֹיף דָּער פָּאַלְיטִישָׁעָר לְאַגְּעָ פָּוֹן לְאַנד. סְאיַן גַּעַוּוֹן עֶרֶב פְּרֻעְוִידָעָט וְאַלְן. ער צִיטְעָרָט פָּאָר דָּעַם קָאנְדִּידָאָט דִּיוֹאָי. אָוּן וואָס אַיז מַכְּה דִּי יִדְּיָישָׁע אַרְבָּעָט-עַרְבִּירָעָר דָּזְבִּינְסָקִי אָוּן חִילְמָאָזִי אָוּן וואָס אַיז דָּער דָּוְרְשָׁנִיטָלְעָכָבָעָד קָוְלָטוֹ רָעַלְעָר מַצְבָּה פָּוֹן דִּי מִיטְגְּלִידָעָר פָּוֹן דִּי דָּרִיָּיָר פָּרָאַטְּעָרְגָּאָלָעָ יִדְּיָישָׁע אַרְדָּנוֹס ...

ער גַּיְתָּ אַרְבָּעָר צָו דָּער לְאַגְּעָ פָּוֹן אַ יִדְּיָישָׁע שְׁרִיבָּעָר דָּא אַיז לְאַנד, וואָס דָּאָרָף אַרְוִיסְגָּעָבָן אַ בָּוֹך. ער אַיז אַנְטוּוּשָׁת אַיז לִיְּוּוִיקָס שְׁטָעַלְוָגָג צָו פָּאַלְיטִישָׁעָר פָּרָאָגָן. אוֹיךְ אַפְּאַטְּאָשָׁה, וואָס אַיז אַזְּוִי

גוענט, איז נישט אויסגעהאלטן איזן זיין פאליטישן צואנגן. בעלאטשא איז געווונן א לינקע. וואלט זי געלעבט, וואלט זי זיך אנטגעשלאסן איז ארבבעטער-ארדן.

מיר קומען צורייך אריין איזן הוין. אידא האט צוגעגריטט עסן. זי וויל ער זאל זיך צויליגן אויף א צוויי שעה. אידא איז עפעס אויפגעבראכט. זי רעדט מיט אים אויף פראנציזיש איזן זי חורט איבער א פאר מאל דעם נאמען פרץ הירשביין. איך וויס ניט וועגן וואס עס האנדטלט זיך, נאר שפעטער דערקלערט מיר מאך, איז הירשביין האט טעלעפאנדרט און געוואלט גלייך איבערקומען, נאר מארך איז געווונן צו שטיף פאר אים, געהיטן אים מאכן א באשטעלונג מיט אידאן אויף אן אנדען טאג. ער האט דאס געתאן בכוון, האט ער מיר דערקלערט, דערפאר וואס הירשביין האט אים די גאנצע ציט קיין ווארט נישט געשריבן, נאכן טויט פון בעלן. יאנלאנג געווונן פרײנט, איז פאריו געקומען צו אים כסדר איז שטוב אריין.

מארך לייגט זיך צו איזן צוויתן צימער. ער בעט איז איך זאל פארבליבן, אידא איז מיך, נאר זי בעט. איז איך זאל זיצן מיט איז. זי וויל רעדן צו עמצען. זי דארף זיך דאס הארץ אויסרעדן. זי רעדט וועגן באטער, וועגן דער מוטער. זי איז צעוויטיקט און רעדט אינטימ — און איזוי ווועט דאס בליבן. איזן זיך קאן מען איבערגעבען: מארך האט זיך תמיד געשראקן, איז די קונסט ווועט אים נישט אויס-האלטן און ער האט זיך געוואלט אנגרייטן מיט פאנדן אויף דער עלטער, ער זאל קאנען מאלן פררי.

מען האט תמיד געלעבט אינפאך. דער פאטער האט נישט געוואלט טראגן קיין טיערעד זאכן.

סאייז געקומען דער גרויסער פינאנציילער קראך איז אמדעריקע און מארך האט דערהאלטן א דעפעשע פון זיין אגעטן, איז ער זאל מערכין בילדער ניט שיין. דער קרייזס האט זיך געפליט איז שא-גאלס היים. נאר צום גליק איזן געקומען דער מליאגער גוגענהיים פון נויזיאך קיין פאריו און האט געקופט 12 שאגאלס בילדער מיטפמאָל.

וועגן בעלן. זי איז געווונן שטאַרְק קראָנק, נאר זיך תמיד געד שטאַרְק און ניט אַרְוִיסְגּוֹוִיזְן קיין זעלבסט-בָּאוּזֶר. געווונן אַ מענטש מיט אַ זעלטנענֶר אַינְגָּרְלָעְכָּר דִּיסְצְּפָּלִין אַזְן זֵי, אַידָּא האט אויףיל געלדרנט פון אַיר אַזְן זֵי גַּעֲשַׁעַט אַזְן טִיךְ לִיב גַּעַהַט. די נאענטע זיינען אַיבָּעָרָאַשְׁת צֵוֹזָעַן זֵי בעלאַ האט אַ

פָּאַר חֲדִשִּׁים פָּאַר אֵיר טְוִיט זַיְךְ גַּעֲנוּמָעַן אוַיסְקָלִידִין אֹונַ בָּאַשְׁטָעַלְזַן
קָאַסְטָבָאַרְעַזְ אַזְכַּן פָּאַר זַיְךְ. זַיְ הָאַט דָּעַרְפִּילְטַן, אוֹ סַאיְזְ גַּעֲקוּמָעַן אֵיר
צִיְּיט אֹונַ אַוִּיךְ זַיְ וּוּעַט דְּעַבְּיוּטִירְן פָּאַר דָּעַר וּוּעַלְט אֹונַ גַּעֲנִיסְן פָּוּן
פְּרָאַמִּינְגְּעַנְץ וּוּדָעַר מָאַן אֹונַ זַיְ וּוּעַט דְּעַשְׁיְנִינְעַן אֹונַ זַיְ אַזְדָּא אַזְדָּא פִּינְגְּזַן מָאַלְעַדְרַן).
אֵיר בָּזַק וּוּעַט דְּעַשְׁיְנִינְעַן אֹונַ זַיְ וּוּעַט דָּקָן אַוְבְּטַרְעַטְן פָּאַר מָאַסְן אֹונַ
שְׂטִיְין אַוִּיךְ דָעַר פְּלָאַטְפָּאַרְמַע . . . וּוּ טְרָאַגְּיְשַׁ-פָּאַטְעַטְישַׁן אֹונַ אַזְדָּא
הָאַט פָּאַרְגָּאַסְן טְרַעְרַן.

.4.

דָעַר מָאַדְעַנְעַר מוֹזִיְיַה פָּוּן קוֹנוֹסֶט הָאַט דְּרוֹכְגַעְפִּירַט אַן אַוִּיסְ
שְׁטָעַלְוָנְגַן פָּוּן שָׁאַגְּאַלְסַ בְּיַלְדָעַר. דָאַס אַיְזְ גַּעֲזָעַן אַ נִּיעַסְ, וּוּאַס הָאַט
פָּאַרְדִּינְגַּטְן דִּי עַרְשְׁטָעַ וַיִּטְ פָּוּן דָעַר צִיְּטוֹנָגַן. לְאַנְגָּעַ רְיִיעַן הָאַבְּנַן
גַּעֲוָאַרְט אַיְזְ דְּרוּיסְן. שָׁאַגְּאַלְסַ אַיְזְ אַנְגְּעַקְוּמָעַן. אַרוּמְגְּעַרְיְנְגַלְטַן פָּוּן
פָּאַרְשְׁטִיעַרְ פָּוּן דָעַר פְּרָעַסְעַ אֹונַ פְּאַטְאַגְּרָאַפְּן. זַיְינְעַ אַיְינְגַן הָאַבְּנַן
גַּעֲגַלְטַן. זַיְן פְּנִים אַיְזְ גַּעֲזָעַן רְוִיטַ-פְּאַרְשְׁוּוֹצְמַן. דָאַךְ הָאַבְּ אַיְקְ גַּעַזְ
קָאַנְטַן פָּוּן דָעַר וּוּיִיטְ בָּאַמְּעַרְקָן, אֹזְ עַרְהָאַט נִישְׁטַ קִיְּינְ הָנָהָ פָּוּן
דָעַר אַוִּיפְמְעַרְקָוָאַמְּקִיְתַן, וּוּאַס אַיְזְ אַיְםְ צּוֹגְעַטְיִילְטַ גַּעֲוָוָאָרָן. אַוִּיךְ
מִירְ הָאַטְ עַרְ גַּעַשְׁאָפְן דָעַסְ אַיְינְדָרְקָן, וּוּ עַרְ וּוּאַלְטַ גַּעַזְוּכְטַ אַ מעַגְ
לְעַקְקִיְתַן צַוְּ אַנְטְּלִיְיְפַן פָּוּן מוֹזִיְיַה.

עַרְהָאַט מִיךְ עַנְדְּלָעַד בָּאַמְּעַרְקָטַן, אַיְזְ צּוֹגְעַנְגַּעַן מִיטְ גִּיכְעַ טְרִיטַ
אֹונַ הָאַטְ אַרְיִינְגְּעַשְׁוּקָעַטְ מִירְ אַיְזְ אַוִּיעַרְ אַוִּיךְ יִידְיִשְׁ: «גִּיאִיטְ נִיטְ
אַוּעָקָעַ. אַיְקְ הָאַבְּ דָאְ הִינְטַ נִישְׁטַ גַּעַדְאַרְפַּטְ זַיְן, זַיְיךְ גַּעַדְאַרְפַּטְ עַרְגָּעַ
בָּאַהְאַלְטַן».

11. מְטַעַר גַּאוּעַמְבָּעַר, 1944.

כְּבִין גַּעֲקוּמָעַן צַוְּ אַיְםְ אַיְנְ סְטוּדִיאָ אַרְיִין. אַיְדָאַ הָאַטְ גַּעַהָאַט
צּוֹגְעַרְיִיטַ וּוּיִין אֹונַ קִיכְלָעַד אַוִּיפְן טִישַׁן. אַיְקְ הָאַבְּ גַּעֲזָעַן וּוּיִצְומַ
עַרְשָׁטָן מָאַלְ זַיְנַט בָּעַלְאַסְ טְוִיטַ הָאַטְ מָאַרְקַ צּוֹרִיקַ גַּעַהָאַט אַוִּיסְגַּעַ
הָאַגְּעַן זַיְינְעַ בְּיַלְדָעַרְ פָּוּן בָּעַלְאַן. עַרְהָאַט גַּעַקְוּקַט אַוִּיךְ זַיְ אֹונַ גַּעַזְגַּטְ
פָּאַרְחִילּוּמַטְ: «אַטְ אַזְיִ אַיְזְ זַיְ גַּעֲזָעַן. אַ לְיַבְלָעַךְ פְּנִים».

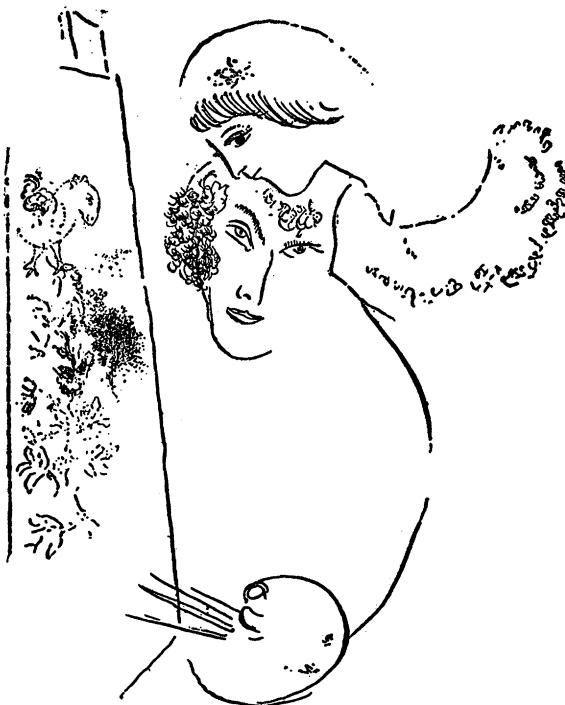
●

בָּאַלְדְּ הָאַבְּנַן אַוְמְשְׁטָעַנְדַן גָּרָם גַּעֲזָעַן, אַיְקְ זַאְלַ נִיטְ קָאַגְּעַן מַאְכַן
מַעַרְ נָאַטְיִצְן פָּוּן מִיְּנַעַן קָאַנְטָאַקְטַן מִיטְ מָאַרְקַ שָׁאַגְּאַלְסַ. עַס אַיְזְ בַּיִּ
מִירְ גַּעַבְלִיבַן דָעַר גַּלְוִיבַן, אַזְ אַיְנְ שָׁאַגְּאַלְסַ פְּשָׁטוֹת אַיְזְ גַּעַלְגַּן פָּאַלְקַסְ

ה' חכמיה. ערד האט פארמאגט עפטעס פויירישעס פון ערלעבן רוסיכן פון מהוישיק. ערד האט מיך נישט אינימאל דערמאנט אין די חסידים פון גער און אליעקאנדר פון מינע קינדער-איירן.
 מארך האט געקאנט ארכג'ין פאראלצט. פארחוושט און פאר-
 גלויבט און זיין אינערלעבן אייד. ערד האט געקאנט ארויסויזן בא-
 נגייטערונג פון א קינד און דער דראויסן זאל אים אינגןץ נישט
 אונגןין. ערד האט אבער געקאנט מיטמאל טראנגן דעם וועלט-שמערט
 אויף זיין מארטירער-פנום און זיין קול איז געווארן טראגייש-דע-
 שר Franken פאר דער לאגע פון דער וועלט און פון דער מענטשויות. ערד
 האט געקאנט ווערבן בונטאריש און זיין גרייט צו גיין אויף די בארכ'קאדן.
 נאָר איבער אלץ און איבער זיין פערזונעלעבן וואיליאין האט
 ערד זיך געקאנט אַריגנטאָן אַין אָן אִינערלעכֶר וועלט. וואָס אַין אָונדז
 נישט געוווען באָקאנט אַין צו וועלכער מיר האָבן קײַן צומרטיט נישט
 געקאנט האָבן. דאן אַין ערד געוווען פארשטעלט אַין זיך אַון געוקט
 אויף דערזונן אָם ערשותנו מאָל.

אפט האט ער אין זיינע רייד ארויגסגעווין אַ באָהוונטקייט
מייט צייטיקע פראַבלעמען און אָן אַרְזִיגְנֶעָלְן צוֹאנְג זום אַרום. ווען
מען האט זיך גוט צוֹגעַהַרט צוּ זיינע רייד, האט מען אין זיידערפליט
דאַס גָּלוּיבָן אָן דֵּי אַיבְּעַצְּיִינְגָּן פֿוֹן אַ טִּפְּפָעָר נְשָׁמָה.
וֹי אָין זיינע בִּילְדָּעָר אַיִשְׂגָּאָל פְּאַרְשְׁטָעַנְדָּלָעָךְ אָן נִישְׁתָּ
פְּאַרְשְׁטָעַנְדָּלָעָךְ, פְּשׁוֹטוֹ אַנוֹיְוָעָרְסָלְטִיףְּ. דָּעַר בְּלוּי אָן זיינע לִיְוָונְטָן
קְוּמָט זיך צָנוֹנִיףְּ מִיטָּן בְּלוּי פֿוֹן זיינע אוֹיגָן, וּאָם, זיינען אַנדְעָרֶשֶׁ,
אַארְזִיגְנֶעָלְרָאָן דּוֹרְכְּדִירְנֶגְעַנְדִּיקְעָרָן דָּעַם טָאָגְ-טָעַגְלָעָכְן בְּלוּיָעָן.
הַאֲרָדוֹנָאָן.

וְאַנְדָּעֶר

שאגאל או צורי געפֿאָרָן קײַן פֿראָנְקְרִיךְ. גּוּווּינְט פֿאָרָן אָוּעָקְ
פֿאָרָן. ער לאָזֶט דָא בּעלְאַטְשָׁקָאָן אַלְיִין. ווֹוִיט אָוִיס, אוֹ אַט דָעָר
געַדְאָנְקָה האָט אִים פֿאָרְבְּאַלְגָּט עַטְלָעָכָע יָאָר. אַן אַ לִיד ווֹאָס ער
הָאָט אָפְגַּעֲדָרוּקָט אֵין «טָאָגָּי» צו אִיר פֿעָרְטָן יָאָרְצִיתָן. האָט ער גַּעַשְׂרִיבָן:

«חַיְינְט ווַי נַעֲכַתְנָן פֿרְעָג אִיךְ דִיךְ :
צַי בְּלִיְבְּסָטו דָא, צַי גַּיְסָטו נַאֲד מִיד נַאֲד?»

וּוְיַפְּאָרְגּוּמָעָן ער אוֹ נִיט גּוּוּעָן בַּיָּם אַיְגָּאַרְדָּעָנָעָן זִיךְ, האָט

עד אבער אינזיגען געהאט צו שרייבן און זיך אינטערעסירן מיט
אנדו אין אמעריקע. ווי א מוסטער דורך איך דא אפ אינעם פון
זינגע בריוו, וואס בראקטען, גלייב אך, זיין קוק.

וואנס, פראנקריך, 10 אקטו, 1949

טייערער פֿרײַנט דָאנְטַשׁ: געווין צוּפֿרִידָן פָּוֹן אַיְיךְ בָּאָקְמוּעַ
נייעס. אָוֹן דֵי פָּאָטָא פָּוֹן אַיְיעַר זָוַן. וואס מְאַכְּטַ אַיְיךְ? אַךְ טְרָאַכְּ
וועגן אַיְיךְ אָוֹן אַיְיעַר פָּאָמְלִיעַ אַפְּט אָוֹן מִיר פָּאָרְדְּרִיסְטַ וּוֹאָס
אוֹאָזֶעֶנְטַשׁ ווי אַיְרַ האָט נִיטַ דָעַם כְּבוֹדַ-פָּלָאַץ וּוּלְכָן אַיְרַ
פָּאָרְדִּינְטַ אַבְּעַר אַיְרַ זִיטַ צּוֹפִילַ אַיְידַ אָוֹן מְעַנְטַשַּׁן נַזְעַן דָאַס
אוֹוִים. שְׁרִיבְּטַ מִיר ווי לְעַבְּטַ זִיךְ אַיְיךְ אָוֹן אַיְיעַר פָּרוֹי. סְאיַיְן
אַחֲרַה וואס מעַנְטַשְׁלַעַכְּקִיטַ, וועגן, פָּאָרְקָעַרְטַ, מְעַנְטַשְׁן הָאָבָּן
גַּעַדְאָרְפַּט ווַיְיַזֵּן אַבְּיַשְׁפֵּלַ. פָּאָרְזַוְצַטַּ צַוְּ פָּאָרְדִּינְעַן אַיְיעַר שְׁטִיקַל
ברוֹיטַ, אַלְיַיַּן, פָּאָרַ זִיךְ שְׁרִיבְּטַ אָוֹן שִׁקְמַטַּ מִיר צַוְּ צַוְּ לְיַיְעַגְעַן.
הָעַלְפַּט אַיְיךְ דָעַם וּוּאַיְלַן דָרַ. קָלוֹמָאַק. אַיְיךְ בֵּין גְּרִיאַיַּט
אִים הָעַלְפַּן, אַוְיַבְּ מְעַן דָאַרְפַּ, ווי אַךְ קָעַן. עָרַ אַיְיַ אַוְיַק אַלְיַיַּן
צְוַיְשַׁן מְעַנְטַשַּׁן, וּוּלְכָעַ שְׁעַזְנַן נִישְׁתַּפְּ אַפְּ אַיְידְלִיקִיטַ אָוֹן וּוּוּרְדַעַן.
נָאָר עָרַ, קָלוֹמָאַק, גּוֹלְבַּטַ אַזְוִי וּוַיְינִיק אַיְן זִיךְ, וועגן עָרַ אַיְן
פָּוֹן דֵי זְעַלְטַעַנְעַ יִדְעַן וּוּלְכָעַ לִיבַּן, פִּילַן קוֹנְסַטַּ מִיטַּ זִיךְ פָּעַן.
קָאַיְזַ אַיְצַטַּ, דָאַכְטַ זִיךְ, אַוְיְגַעַשְׁטַעַלְטַ עַלְטַעַכְעַ בְּלִילְדַעַר
אַיְן "מְוֹזִיַּי מַאְדָעַן אַרְטַ", וּוּלְכָעַ זִיךְ הָאָבָּן אַפְּגַעַקְוִוִּטַ פָּוֹן דֵי
"דִּיטְשָׁן", אַוְיַק "דֵי טַוִּיטַע זְעַלְעַן". גִּיטַ זָעַן אָוֹן אַפְּלִוְ מִיטַּ דֵי
שִׁילְעַר.

אָוֹן שְׁרִיבְּטַ מִיר וועגן אַלְזַ אָוֹן אַיְיעַר לְעַבְּן אָוֹן אַרוֹם.
אַיְיךְ בֵּין דָאַ דָּעַרְוּיְילַעַ, אָוֹן וּוּנְטַשַּׁ אַיְיךְ אַלְעַס בְּעַסְטַן
אַיְיעַר עַרְגַּעַבְעַנְעַר, אַגְּרוֹס אַיְיעַר
פָּרוֹי, מַאְרַק שָׁאָגָאַל.

מִיר הָאָבָּן זִיךְ אַוְיְפַגְעַהָרַט אַבְּעַרְשְׁרִיבַן. אִידָא אָוֹן מִישְׁעַל
הָאָבָּן וִיךְ צְעַשְׁיַידַטַ, בִּיְדַע הָאָבָּן נַאֲכָמָאַל חַתּוֹנָה גַּעַהָאָטַ. אִידָא
פָּאָרַ דָרַ. פָּרָאַנְצַ מִיְּעַרְ, דָעַם קוֹנְסַטַּ קְרִיטִיקַעַר אָוֹן קָאַלְעַקְטַאַר אָיַן
דָעַר שְׂוֹוִיַּיַּ. אַוְיַק שָׁאָגָאַל הָאָט גַּהְיִירַאַט פָּאָר וּוּוּלְגַטְיַינָא בְּרָאַדְסִקַּי
וּוּלְכָעַ עָרְ רַופַּט וּוּאוֹזָא. פָּוֹן צִיְיטַ הָאָט מְעַן אַיְן דָעַר פְּרַעַסְעַ גַּעַהָרַט וועגן שאַ
גָּאַלְס אַוְיְסַטְעַלְוְנְגַעַן, וועגן זִיךְ אַיְנְטַעַרְעַס אָיַן סֻרְאַמִּיקַס, אָיַן קָאַ

אין פערבראָר 1958 האָב אַיד דער האָלטן אַ בִּילְדְּ קָאָרטְלְ פֿון שאָגָאלְן, אוֹ עֶרֶת קּוֹמֶט קִין שִׁיקָּאָגָאָן, אַנְפִּירְן אַ סְעִמְגִּינְאָר אַיְן אָנוֹגִי וּוּוֹרְסִיטְעַטְסַע. אַיד זָל קוּמָעָן זִיד זָעָן מִיט אִים. עַס אַיְן מִיר גִּישְׁט אָוִיסְגָּעָקְומָעָן.

אין דער "מארגן פריהייט" פון מערץ 26 איז דערשיגען אַשְׁמָנוּס מיט אַים פון משה באָקָל, ווֹאָס האָט אַיבָּרָגָעָבָן, אוֹ אַין דִּידֵי דָּרְיִי וּוֹאָכֵן ווֹאָס שאָגָאֵל אַין גְּעוּזָן אַין שִׁיקָּאָגָא, אַין דָּאָרְטָג גְּעוּזָן אַין אוַיסְטָהָלָגָן פֿון זַיְנָע אַרְבָּעָתָן. טוֹיזֶנְטָעָר מְעֻנְתָּשָׁן האָבָן באָזָוֶת אַוְיסְטָהָלָגָן. סְאיָוִיךְ דָּעָרְשִׁינְגָּעָן אַקְאָטָאָלָגָן פֿון דִּי בִּילְדָּעָר.

עס איז אראגנישערט געוווארן איז אויפאנאמע פאר אים אין אוניבּווערטסיטעט, פאר פראפאטאסָרֶן און סטודענטן. באקאל שרייבט, איז דער קינסטלער איז אַרומגעָרְנְגָּלְט געוואָרֶן מיט אַסְּדָּסְלִיבּ אַז פֿאַרעדונג.

באקאל האט געהאט אַ שמוועס מיט שאגאלן אוון אין משך פון דעם אינטערוועו האט באקאל ציטירט פאלגנדייק ריד פון שאגאלן; אַיך וויס אָ געווייס עלעמענטן צוישן די יידזן בי אַיך אין אַמע-דריקע פאַרשפּרײַטן רכבלות וועגן מיר. מיד אַרטעס ניט. אַיך טו מײַן אַרבּעטע אוון אַיך זע, אָוֹ אַומעטום שאצט מען אָפּ מײַע שַׁאַפּונגען». לרעדניך וועגן עביגים פון יידישן לעבען האט שאגאלל דערקלערט: «סְטוּטָמִיר שְׁטָאַרְקָן וּוֹיִדְצָרִיסְטָקִיטָן וּוֹאָס הָעֲרֵשֶׁת אַיצְטָ צוּישָׁן יִדְזָן. זָמָן דָּם אָוֹיְן, קָאָן אַיך זַיְדָן מִישָׁן אַין קִיְּן שָׁוֹם צָדָה. פָּאַרוֹאָס גַּיְינִים מַעַר אַיְנִיקִיטִים?»

עם איזו ניט קלאר וואס שאגאל האט גוואולט אroiיסברעגעגען,
בנאר א ביסל שפערתער האט ער געזאגט דאס פאלגנדיקע: "איך בין
געבעאוּן געוועאוּן אין א זייןער ארימער פאמיליע. מײַן טאטע איז געווען
אָן אָרבעטער. מײַן טאָטיע-מְאָמע האָן אָרים געלעבט. זיי האָן געהאט
9 קינדער. מאָרבִּיבִּן זיינגעַן נאָר צוֹויַי שׂוועסטער אָן אַיך. נו, וויס
אַיך ניט ווי די אָרימע יידישע מאָסן לֵיבִּן, דענעגן, מוטשען זיך?"
באָקאלל שרייבט וויטער: "שפערתער האט שאגאל נאָכגעperfערענט זיך
אייפֿן דיכטער י. א. ראנטש. ער האט געזאגט: "ראָאנטש האט דאָך
געאָרבעטע אַיבָּער בעלאָס צוֹויַי בִּיכְּעָר. אַיך האָב זיך מיט אַים שטואָרִיך
באָפֿרִינְדָּעַט".

עד האט וווײיטער געצזיגן דעם פֿאַדעם פֿון שְׁמוּס אָזֶן גּוֹזָגֶט:
אייך ווַיִּים אוֹ קְלָמָן מְרָמָר, דַּעַר טִיף דַּעַקְעַנְדִּיקָּעָר יֵיךְ, לַעֲבָט שְׁוִין
נִיטְמָעָר. אַ, וַיִּיךְ וּוֹאַלְטָ אִים נַאֲךְ גּוֹוֹאַלְטָ זָעָן, וּוֹעֵן עד וּוֹאַלְטָ
גּוֹלְעַבְטָ.

מייטאמָאל האט שאָגָאַל גַּעַרְעַדְטָ וּוֹעֵגְן זִין אִיצְטִיקָּעָר פֿרְויִי: «מיין
אִיצְטִיקָּעָר פֿרְויִי אַיזְמִיט מִיר לְעַצְמָן יֵאָר גּוֹוֹעָן אַין יִשְׂרָאֵל. כַּהָּאָב
גַּעַהָּאָט אָזֶן אָוִיסְטַעְלָגָן פֿון מִינְיָע בַּילְדָּעָר אַין יִרְשָׁוּלָם אָזֶן אַין
תַּל אַבְּיַבָּ. דַּעַר רַעַגְיָרָגְגָּה האָבָּ אַיךְ גּוֹעַגְבָּן אַמְתָּהָ מִינְיָע אַילְוְסְטָרָאָ
צִיעָּס פֿון תַּנְהָן, אַוְיָחָד וּוֹעַלְכָּבָּעָ כַּהָּאָב גּוֹעַרְבָּט זִינְגָּט 1930». וּוֹעֵגְן דַּעַר
פֿרְויִי האָט עַד דַּעַרְצִילְטָ אַזְזַיְלָ דַּעַטְדָּטָ רַוְשִׁישָׁ, עַגְגְּלִישָׁ, פֿרְאַנְצִיוֹזִישָׁ
אוֹן לְעַרְבָּט וְזֶה הַעֲבָרִיאִישָׁ.

מייטאמָאל האָט עַד אָרוּיְסְגּוֹזָגֶט דַּאָס וּוֹאָרט «בַּעַלְאָיָן» אָזֶן צָוָה
גּוֹגָעָבָן: «אייך וּוֹעֵל בַּאֲלָדְפָּאָרְן קִינְיָן נַיְוִיָּאָרָק. מִין בַּעַלְאָ לְגַט דַּאָט
איַפְּן סְטִיפְּן וּוַיְזָן בַּיְתָ עֲולָם». עַד אַיזְמִינְטְּשָׁוֹגָן גּוֹוֹאָרָן.

איַן 1951 האָב אַיךְ דַּעַרְהַאַלְטָן פֿון אִים דַּאָס פֿאַלְגְּנְדִּיקָּעָ ברַיוֹוָל:

וְאַנְסָה, 1951

טַיְיָעַרְעַרְדָּר רַאַנְטָשָׁ. וּוֹאָס מַאֲכָט אִירָ? מִינְיָט נִיט אָזֶן
בֵּין אַ מעַנְטָשׁ וּוֹאָס פֿאַרְגָּעָסָט. אַיךְ קָאָן אָפְשָׁר נִיט שְׁרִיבְּיָן,
אָבָעָר אַיךְ גַּעַדְעָנָק, אָט וּוֹידָעָר וּוֹלִיטָ זִיךְ מִיר וּוֹיסָן וּוֹאָס
מַאֲכָט אִיר אָזֶן אִיעָרָ פֿאַמְּלִילִיעָי אָזֶן טַאַקָּע אָזֶן דַּעַם חַדְשָׁ פֿון
בַּעַלְאָס לְטָן יִאַרְצִיטָט, אַיךְ אָזֶן אָוְנְדוֹ אָלְעַמְּעָן צָוָהָגָעָ אִיר.
אַיךְ זַוְּלָ וּוֹיסָן וּוֹאָס אָזֶן וַיִּיךְ מַאֲכָט.

אַיךְ גַּעַדְעָנָק אָזֶן גּוֹט אִיעָרָ הַאַרְצִיקָּעָ טַרְיכָע אָזֶן אִיָּה
בַּעַרְגַּעֲבָנְקִיטָ. אָזֶן אַיךְ וּוֹעֵל בַּאֲקָמְעָן פֿון אַיךְ אַ וּוֹאָרט — וּוֹעֵל
אַיךְ אָנְשְׁרִיבְּיָן מַעַר אָזֶן פּוֹלָעָר.

איַן גְּרוּסָה, אִיעָרָ מַאֲרָק שאָגָאַל

אוֹן אָט אַיזְמִינְטְּשָׁן אָזֶן פֿון אִידָּאָן פֿון נַיְוִיָּאָרָק, נִיט דַּאַטְיָרָט.

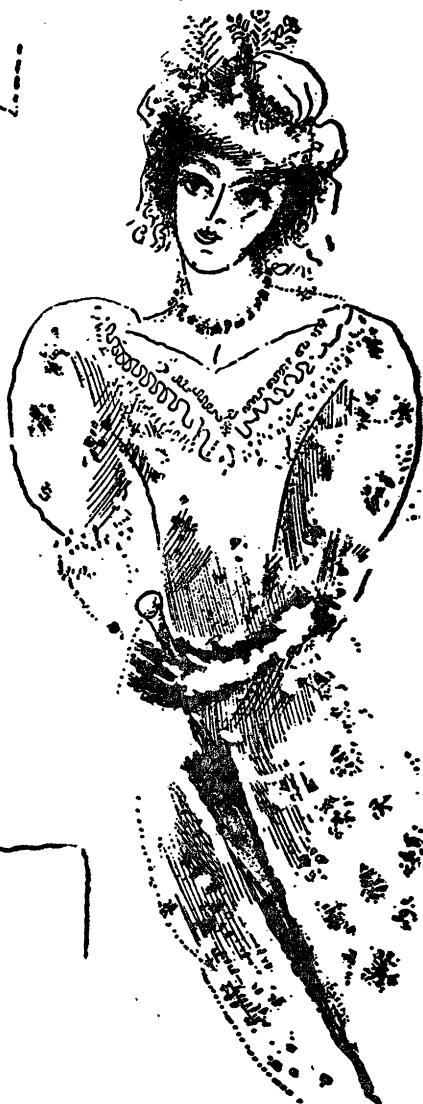
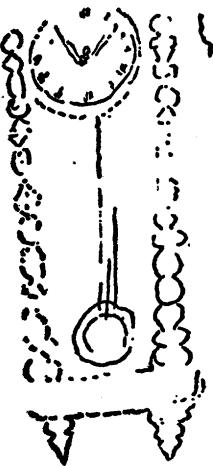
שְׁבָתָה.

מִינְיָע טַיְיָעַרְדָּר פֿרְיִינְטָ רַאַנְטָשָׁ
איַיךְ בֵּין דָּא אַין לְאַנְדָּ זִינְט אַ פָּאָר וּוֹאָכוֹן, נַאֲר אָזֶן נַיְוָה
יִאַרְקָ זִינְט דַּאַנוּרְשָׁטִיקָ, וּוֹאָס מַאֲכָט אִיר בַּיְדָעָ אָזֶן דַּאָס קִינְדָּה
איַיךְ האָב נִיט גּוֹוֹאָסָט וַיִּיךְ צָוָהָגָעָ אִיךְ

אווי שטארק געוואלט זען און איבערגעבען גראסן פון פאלטער און אייך זאגן או עם ווועט זיין גוט אייך נאכאמאל צו זען און זיך דערמאנגען פון די אלטער טעה. עס אויז געווען גוט צו ארבעטען צוואמען דאָן — און אייך בענץ נאָך ריווערסידך דרייוו. אייך בעט אייך, געטעט ניט פאָר אומנות מײַן ניט שרייבן צו אייך אווי לאָנג. דאס מײַנט ניט אָז אייך האָב זיך געבעטען אָז מײַן פרײַנטשאָפט צו אייך אָז מײַנע געפֿילן אָון גלוּבן. טעַ לעפְּאנִירֶט מיר אווי שנעל ווי אייך דערהאָלט דעם ברייוו.

מית ליבע, אידא".

אייך האָב זיך מיט אייך באָגעגענט אָז אָיר האָטעל. אָין ציימער ביִ אָיר האָב אָיר געטראָפּן אַימִיצֵן מיט וועמען אָיר בין געווען פֿאָר ליטיש שטארק צעקריגט. אָיר האָב געוואלט וואָס גיכעָר פֿאָרלאָן. זי האָט ניט געוואָוסט די סיבָּה פון מײַן קָאָלטער באָציאָנוּג צו אָיר. אָיר האָב זיך געאיילט אוועקצּוֹגִין אָון זי האָט מִיד באָטראָקט מיט טרוּיעַרְיךָ אָיזָג אָז געבעטען אָז אייך זאָל אַרוֹפְּקָומָען שפֿעטער, נאָר אָיך דאָב זי מער ניט געוזן.
אָין אַנְהָוִיב יְוִנִּי 1960 האָב אָיר דערהאָלטן אָ בריוו פון שאָגָאלן, אָז ער קומט מיט דער שִׁיר קִין נִירְיָאָרָק אָז ער פֿאָרט אָין בראנְדָּעִיס אָונִיעַוּעַרְסִיטּוּט. אָיר זאָל אִים אַפּוֹאָרטָן בַּיִּדְעָר שִׁיר. אָיר האָב דאס געטאָן. ער אַיְן אַרְמוֹגָעָרִינְגָּלָט געוֹאָרָן פון רַעֲפָאָרְטָעָר אָז קוֹנְסְטְּ-מַעְנְטָשָׁן. ער האָט זיך אַנְטְּשָׁוְלְדִּיקְּטָט וּוָס ער קָאָן מיט מיר ניט פֿאָרְבּוּעָגָעָן, נאָר געבעטען זיך בַּיִּמְרָא אָז אָיר זאָל קָוְמָעָן אָז בראנְדָּעִיס, וּוָאָ ער ווועט ווועלְן רַעֲדָן מיט מיר.

אין בראנדייס אוניווערסיטעט

יענעם זונטיק, יוני 12, האט דער בראנדייס אוניווערסיטעט אין וואלטהעם, מסס. דורךעפירות די גראדוואר-פיירונגגען און בי דער געלעגנטהיט געערט מיט דקטארא-טיטולן אכט וועלט-בראימטע פיגוּן. זיי זינגען געווען: די צוּוִי געווינער פון נאָבעל-פֿרְיַוּ פֿאָר שלום — רַאֲלָף בָּאָגָּטָשׁ פָּוּן די יונֵיטָד נִיְשָׁאָנוֹס אָן פִּילִיפּ נָאָעָל בַּיְקִירְעָרָר פָּוּן עַנְגָּלָאָבָּד; די בָּאָרִימְטָעָר פָּאָלִיְקִירְעָר אָן גַּעַלְעַנְטָעָר; דָּר. בָּרָאָק טְשִׁיזָּה גַּרְעַתָּעָם. גַּעַנְעַרְאָלְ-דִּירְעַקְטָּאָר פָּוּן דָּרָר וּוּלְטְ-גַּעַזְוָנָט אַרְגָּאַנְזָּאַצְּיָעָ, דָּר. יְזָדְשִׁין רַאֲבִינְגָּאוּיטָשׁ, אָן אַנְאָטָאָמִישָׁר וּוּסְגָּשָׁאָפְּטָלָעָר, וְאָס אַיִּינְדָּר אַנְפִּיְרָעָר פָּוּן דָּרָר בָּאָוּגָּוָגָּו «אַטְאָמָעָן פָּאָר שְׁלָוָם», דָּר. יוֹסֵף שְׁוֹאָרָאָז, פִּירְעָר פָּוּן «דְּזָשָׁאַינְטָה», אָן דָּרָר וּוּלְטְ-בָּאָרִימְטָעָר מְאָלָעָר, מָאָרָק שָׁאָגָּל. לְכֹבּוֹד די חַשּׁוּבָּע גַּסְטָה האט דער אַונְיוּוּרֶסְטָעָט אַרְאָנוּשִׁירָט אָ «בָּרָאָגָּטָשׁ» (פְּרִישְׁטִיק אָנוֹ אַנְבִּיסְוּן צְוֹאָמָעָן) אָין אָ רַיְזִיקָּעָר פָּאָלָאָטָע (טָעַבְתָּ). די דָּרָמָאָנוּטָע פָּעָרְעָוְלְעָכְקִיְּתָן הָאָבָּן גַּעַרְעָדָט אַיִּיף אָן אַיִּינְדָּר טִימָעָן אָופָּן. דָּרָר טָאָסְטְּמִיסְטָעָר אִיז גַּעַוּוּן דָּרָר פָּרָעְוִידָעָנָט פָּוּן בָּרָאָנְדָּיִס, דָּרָר בָּאָרִימְטָעָר גַּעַלְעַנְטָעָר דָּר. אַבְּרָהָם סָאָכָּנוֹ.

וּוְעַן אֵיךְ הָאָב זִיךְ בָּאָגְּרִיסְטִיט מִיטָּשׁ שָׁאָגָּלָן אָן גַּעַרְעָדָט צַוְּאִים אִין יִדְּישָׁ (פָּאָרִשְׁטִיט זִיךְ), אֵיז דָּר. סָאָכָּעָר גַּזְוָעָסְנָן לְעַבְנָן אִים אָן צַוְּגָּעָ-שְׁמִינְיכָּלָט. אֵיךְ הָאָב גַּעַמְיָינָט, אֵיז עַר האט נִיטָּפָּאָרְשְׁטָאָגָּעָן אָבוֹדְזָעָר שְׁמוּעָ, נָאָר שְׁפָעַטָּעָר האט זִיךְ אַרְוִיסְגָּעוּווּין, אֵיז עַר האט אַלְיָין פָּאָר די עַטְלָעָכָּע הַוְּנְדָעָרָט פָּאָרוֹזָאָמְלָטָע מִיטָּגְּרִוִּים הַנָּאָה אַרְיִינְגָּעוּוֹאָרְפָּן יִדְּישָׁ וּוּרְטָלָעָךְ אִין זִיךְ רְעָדָן.

דער "בראנטש" האט זיך אויסגעציינט מיט דער הויפט-טעמַע
— שלום, ריכטיקער געזאגט — די געפֿאָר וואָס דראָט דעם שלום פּון
דער וועלט. יעדער רעדנער האט זיך אַפְּגַעַשְׁטַעלַט אויף דעם. אַנְּזִי
הויבנדייך מיט דאָלֶף בְּאַנְּטֵשׁ, וואָס האט אויף זיין דיפְלָאָמָּאָטִישׁן שְׂטִיבַּי
געָר געגעבען אַגְּזַחְוּעַרְעַנְיִישׁן אויף דער אַיְיַעַנְהָאוּר אַדְמִינִיסְטְּרָאַכְּיַע
און זיך אַפְּגַעַשְׁטַעלַט אויף דעם עֲנֵני פּוֹן יָאָדָּעָר נִיטַּת אַגְּן דעם אַמְּתַּת . . .
גָּאָר אֲ שְׂטָאָרָקָן אַיְינְדָּרוֹק האט גַּלְאָזֶטֶן די לעצטָע רעדנערין, די
בָּאַרְיִמְטָע וְנִגְעָרִין מְעַרְיָאָן אַנְּדָעָרָסָאָן, וועָן זַי האט מִיט אָן אַגְּנָעַז
וַיְיִתְּקַטֵּן טָאָן אוּסְגָּעָרְוָפָּן, אָוָשׁוֹם דָּאָרָף וְזַי יַעַדְן אַיְגְּזִיקִינְסָן עֲנֵין.
זַי האט גַּעַעַנְדִּיקְט פָּאַטְעַטְישׁ: "זָאֵל זַי דָּעָר עֲנֵין שְׁלֹם אַנְהָוִבָּן מִיט
מִין אַיְנָעָרְלָעָכָן אַךְ".

דר. פִּילִיפְּ גָּאָעָל בעיְקָעָר, דער גַּעוֹינְגָּעָר פּוֹן נַאֲבָעָל פְּרִיאָוּ פָּאָר
שְׁלֹם, האט גַּעַזְאָגָט, אָז מִיר שְׂטִיעַן אִיצְטְּפָאָר אֲ גַּרְעָסְעָרָעָר גַּעַפְּאָר
פּוֹן מְלָחָמָה, וְזַי אַנְהָוִבָּן פּוֹן דָּעָר צְוִוְּיִטְעָר וְוּלְעַלְמָ-מְלָחָמָה.
דָּעָר בָּאַרְיִמְטָע אַטְּאָמָּ-וּוִיסְנַאְפְּטָלָעָר, דָּר. יְדוֹשָׁין רַאֲבִינָאָר
וַיְוִיטָשׁ פּוֹן אַיְלָנָאָי אָנוֹיְוּרְטִיטְעָט, האט אַגְּנוּוֹיְזָן וְזַי שְׂטָאָרָק די
וְעוּלָט קָאָן גַּעַהְאָלָפָן וְוּרָן, וועָן די אַטְּאָמִישָׁע וְוִיסְנַשְּׁאָפָט וְעוּט גַּעַז
וְוִידְמָעַט וְעוּרָן צַו פָּאָרְלִיְּכְטָעָרָן אַזְהָזָעָר לְעָבָן, אַנְשָׁטָאָט זַי זַי וְעוּרָט
מְעַרְסְּטָנָס בְּאַנְצָטָט אַפְּצָאוֹיְשָׁן דֻּעָם מְעַנְשְׁטָלָעָכוֹ מִין פּוֹן דָּעָר עֲרָד.

אָגָּב, אָזַי דָּעָר הוִיפְּטָרְעָדָעָר בַּיְּ דָעָר גַּרְאָדוֹאָרְ-צְעָרָעָמָאָנָע,
שְׁפַעְטָעָר אֵין אַמְפִּיטְעָאָטָעָר פּוֹן אָנוֹיְוּסְטִיטְעָט, גַּעַוּזָן דָעָר גַּרְאָדוֹאָנָט
לְאַיְמָאָן עַנְדָּרִיוֹס, וואָס האט אַלְעַנְצְּדִיק אַרְיִסְגְּעָבָרָאָכָט אֵין זַי זַי גַּעַז
שְׁרַיבְּעָנָעָר דָעָד די לְעָבָן-פָּרָאָבָלְעָמָעָן וואָס שְׁטִיעַן פָּאָרָפָן דָי גַּעַז
דוֹאָרִיטָע, וועָן זַי וְעוּלָן מִיט די דִּיפְלָאָמָעָס דָאָרָפָן פָּאָרָגָעָמָעָן וְוִיכְטִיקָע
פָּאַזְּצִיעָם.

— זַי אָזַי — האט ער גַּעַפְּרָעָגֶט — זַיְנָעַן מִיר צְוִוְּגָרִיט גַּעַזְוָאָרָן
צַו פָּאָרְשָׁטִיְּיָן דָּאָס לְעָבָן זַי אָזַי קוּקָט אָוִיס דָעָר הַיְנָטָה וואָס דָעָר
וְאָרָט אָוְנָזָה דָעָר מְאָרָגָן? וואָס מִינְטָן זִיכְרָקִיטִית? וואָס מִינְטָן רַעַז
גִּירְוָגָן? וואָס מִינְטָן פָּעַלְקָעָרְ-פְּרִינְטָשָׁאָפָט?

נָאָר נָאָךְ פְּרִיעָר, בַּיְּם "בראנטש", האט אֲ רַעְנָעָר גַּעַפְּרָעָגֶט
אָן עַלְעַכְעַע פְּרָאָגָע וְעוּגָן דֻּעָם וואָס מִיר לְאַזְוָן זַיְדָאָרָן פּוֹן דָעָר
רַאֲדִיאָא אָן טַעַלְעַוְיָזָע, וְעוּלְכַע צְעַבְלָאָזָן אֲ נִישְׁטָיָקָן נָאָמָעָן, וואָס
קָאָן וְעוּרָן אֲ קָאָנְדִּידָאָט פָּאָר דֻּעָם וְוִיכְטִיקָעָט אַמְּתַּת פּוֹן לְאָנָד.

בַּיְּטַגְּעָקָט אָוִיפְּאָר דָי בָּאַרְיִמְטָע פָּעַרְזָעַלְעַכְקִיטָן וואָס זַיְנָעַן גַּעַז
זַעַט בַּיְּם הוִיפְּטָרְעָיְשׁ, האט אַבְּעָר דָעָר נָאָמָעָן מָאָרָק שְׁאָגָאָל גַּעַזְוָיָגָן

די מערסטע אויפמערקבוזאמקייט פון די קאמעראס און פון די געסט און סטודעגטען. ניט געקובט אויף זינע 72 יאר, קווקט שאגאל אויס גוט און לעבעדיק — איביגער פון זינע יאנז. וווען מען האט אים פארגעשטעלט צו רעדן, האט דר. סאכער דערקלערט, און שאגאל וואס רעדט רומיש, פראנציזייש און יידיש, ווועט אדרעסן דעם עולם אין פראנציזייש און דער גענעראל-קאנסול פון פראנקרייך, וואס האט זיך אעפונגען ביימ טיש, ווועט איבערזעגן די רעדע. שאגאל האט גערעדט פלייסיק און מיט הומאָר. ער האט געזאגט, און ער האט פיננט צו רעדן און און איז מער וויכטיק צו קווקן אויף פנים/ער און ארינַן קווקן אין די אויגן פון מענטשן — ווי רעדן צו אים.

ווינציך אַנוּזְוִינְדִּיקָה האבן פֿאַרְשְׁטָאָנָעָן שאגאלס פֿרְאַנְצְּזִיֶּישׁ. דער גענעראל-קאנסול האט פריער באָרִיסְטָטְשָׁאָגָלָן און דערקלערט ווי שטארק באַלְיבָּט עד איז איבער דער ווועלט און איבערחויפט אין פֿרְאַנְצְּרִיךְ און דאן האט ער איבערזעצעט שאגאלס רייך.

דאַס האט געגבּוֹן אַ גַּעֲלָגְנָהִיט דעם טָסְטִמְיִיסְטָעָר, דר. סאכער, צו זאגַן אַ פֿאָרְ יִדִּישׁ ווּרְטָעָר פֿאָרְ אָן. ער האט אַנְגָּעוּהִיבָּן: "אַיךְ ווּעַל אַיךְ זָאגַן ווּאַס ער האט גַּעַזְגָּטָן". דער עולם, וואס האט, ווַיְיַזֵּת אָוּס, פֿאַרְשְׁטָאָנָעָן זַיִן לִיטְוִישָׁן יִדִּישׁ, האט זיך צַעְלָאָכְט אָן שטארק אַפְּלָאָדִירָט. דר. סאכער האט דאן דערצְיִילָט, אוֹףְ יִדִּישׁ, ווי מיט אַרְן צוּרִיךְ, וווען דער יִדִּישׁ טַעַטְעָר האט גַּעַבְּלִיט אוֹףְ סַעַקָּאנְד עַוּעַנְיוֹ אָן ער איז נַאֲךְ גַּעַוּעַן זַיִעַר יוֹגָג, האט ער גַּעַזְגָּזָן פֿאַלְגְּנְדִּיקָה מַעַלְזָוָג אַיְבָּעָר דעם יִדִּישׁ טַעַטְעָר:

"הַאֲמְלָעָט, אִינְטוּרְעָסְאָנָעָט פֿוּעָסְעָט פֿוּ וּוּ. שְׁעַקְסְּפִּיר,
אַיְבָּעָרְזָעָצָט אָן אַוְיְגָעְבָּעְסָעָרְטָט פֿוּ בְּאָרִים טַאָמָאַשְׁוּסְקִיְּרָן."

דער עולם האט עס אויפֿגְּעָנוּמוּן מיט אַ קְרָאָכְנְדִּיקָן גַּעֲלָכְטָעָר אָן גוט פֿאַרְשְׁטָאָנָעָן זַיִן ווּאָאנְקָן. עס איז ניט גַּעַוּעַן קִיִּין אוֹרָאָךְ פֿאָרוֹאָס שאגאל האט ניט גַּעֲקָאָנְטָה האָלָטָן זַיִן רַעַדְעָ אַין יִדִּישׁ. אַפְּיָלוֹן דֵּי צָעֵן פֿרְאַצְּזָעָט נִיטְיִיךְ, וּוֹאָלָטָן דָּס אַיךְ פֿאַרְשְׁטָאָנָעָן. דֻּרְבָּיִה האט דר. סאכער דערצְיִילָט, ווי וווען שאגאל איז אַנְגָּעָקְוּמָעָן אוֹפִּין קְוּמְפָּס. אַיז צו אַים גַּעַקְוּמָעָן דַּוְשָׁאָן קְוִלְיָדָשׁ פֿוּ דער באָרִימְטָעָר קְוִלְיָדְזָשׁ-מִשְׁפָּחָה. דַּוְשָׁאָן האט אַנְגָּעָהִיבָּן רַעַדְעָ אַין שאגאל אַין אַ שְׁוֹאָכָן פֿרְאַנְצְּזִיֶּישׁ אָן בִּידְעָ האָבָּן פֿאַרְעָנְדִּיקָט אַין יִדִּישׁ . . .
פֿרְאַפְּעָסָאָר מִיטְשָׁעָל צִיפְּאָרָן, דער הוּאַפְּטָט פֿוּ קְוָנְסְּטִידְעָפָּאָרָט
מענט, אַיז גַּעַוּעַן דער באָגְלִיטָעָר פֿוּ שאגאלן. ער האט צו אַים

גערעדט א געזונטען יידיש. כאטש ער (ציפארין) אייז און אמעריקאנער געוביירענען. דערזענדיק מיך, האט ער דערקלערט שאגאלן, או ער, דער פראפעסאָר, אייז געזונן מײַן שילעך אין די ערשות-גערגינֿ דעטע אָרבּעַטְעַדְּרִינְג שולֵן איין שיקאגא. זייןגען מיר אין דריינְג גענְגען איבערן קעמפּוֹס אָונְן געשמוּס אָוִיךְ מַאמְעַדְשׂוֹן, צו דער דערשטינונג מסתמּ פָּוֹן אַ צָּאַל רַיְיכּוּ יִדְּוֹן, וואָס האָבָן גַּעֲרָאָקְט אַ שלעכּטְן עַנְגְּלָשְׁ.

מיר האָבָן ניט געהאט קײַן צִיְּטַ צו דַּעַן. ער האָט מיר בלוייז געהאגט ווֹן זײַן שִׁיפְּ גִּיטְּ אָפְּ, איין צוֹוִי טָעַג אָרוּם, אוֹן מַיר גַּעֲבַעַטְן קומְעַן איין זײַן קָאַיְוָתְעַ אָונְן קומְעַן פְּרִי, אָזִי אוֹזִי מַיר זָאַלְן קָאַגְעַן אַ שְׁמוּס טָאָן. ער האָט זִיךְ בְּאַקְלָאנְגְּ אָוִיךְ זײַן גַּעֲנוֹנְטְּ צּוֹשְׁטָאנְדְּ, מַיךְ פָּאַרְגְּעַשְׁטָעַלְטְּ פָּאָר זִיךְ פְּרוּי אָינְן רַוְּשִׁישְׁ אָונְן זִי הָאָט מַיךְ אָוִיךְ גַּעֲבַעַטְן קומְעַן צו דער שיַּתְ.

צַו דער שיַּפְּ בֵּין אַיךְ גַּעֲקוֹמָעַן מִיטְּ מַיְּן סֻקְעַדְעַטְרַשְׁעַ פָּוֹן מַזְוִיק פָּאַרְבָּאָנְדְּ, לִילִי וְאַלְפְּסָאָן. ער האָט אַיר גַּלְיִיךְ גַּעֲגַעַן אַ קָּאַמְפְּלִימְעַן, זָאַגְנְדִּיק אָזִי זִיעַר אַ וְאוֹלִילָעַר מַעֲנַטְשַׁ דַּעֲרַפְּאָר וואָס ער דַּעֲרַקְעַנְטְּ אַ פְּנִים אָונְן זִי, הָאָט ער גַּעֲזָגְטְּ, הָאָט אַ פְּנִים וואָס אָזִי זִיעַר אַינְטְּעַרְעַסְאָנְטְּ.

די קָאַבְּנָעַ זִיְּנָעַ אָזִי גַּעֲזָוַעַן פּוֹל מִיטְּ מַעֲנַטְשַׁ אָונְן ער אָזְרוּסְ- גַּעֲגַגְעַן מִיטְּ מַיר אָזִן קָאַרְדִּיאָר אָונְן גַּעֲזָאָגְטְּ: «מַיְּט אַיךְ וְוַילְט זִיךְ מַיר מַעַר זִיךְ וְמַיְּט זִיךְ. דַּעֲרַצְיִילְט מַיר עַפְּעַס. זִי וְוּלְעַן וְאַרְטָן». נָאָר בְּאַלְהָד אָזִי אַרְוִיסְגַּעַקְומָעַן זִיךְ פְּרוּי אָונְן זִיךְ גַּעֲבַעַטְן אָזִי ער זָאַל צּוֹרִיק אָרִיְּגָן. מַיר האָבָן זִיךְ צְעַקְשַׁת אָונְן ער האָט צְוָגְעַזְגָּט צּוֹ שְׁרִיבְּרָן, נָאָר מַעַר האָבָב אַיךְ פָּוֹן אִים נִיטְגַּעַהְעַרְטְּ בֵּין יוֹלִי 1963, וּוֹעֵן אַיךְ האָבָב זִיךְ שְׁוִין גַּעֲפְּנָעַן אַיךְ סָאַנְטָא בְּאַרְבָּאָרָא, קָאַלְיְפָאָרְנוּיָּה.

אַ גַּרְוִיסְ קָאַרְטָל, וואָס אָזִי גַּעֲלָעָגְן אַיךְ קָאַנוּוּרָט, הָאָט זִיךְ גַּעֲלִיְּעַנְטְּ וְוִי פָּאַלְגָּטְ:

וְאָנוּס, 25/7, 1963.

ליבער טִיעַרְדָּר דָּאנְטָשְׁ

אַיךְ בֵּין גַּעֲזָוַעַן וְיִעַר צּוֹפְּרִידְן בְּאַקְוּמָעַן אַיִּיעַר וְאַרְטָט. דָאָס האָט מַיר דַּעֲרַמְאָנְטְּ וְיִוְגַּג אַיךְ בֵּין גַּעֲזָוַעַן, כאטש זִיעַר, זִיעַר אַוְמְגָלִיקְלָעַד. אָונְן אַיר מִיטְּ אַיִּיעַר גַּעֲבָאָרָעָנְעָר סִימְפָאָטִיעָ (אָונְן צַו מַיר באַזְוְנְדָעָר) האָט מַיר גַּעֲהָלָפְּן פָּאָר בְּעַלְאַטְשָׁקָאָן אַיִּרעָ בְּיכָעָר אַרְוִיסְגַּעַבְּן. אַיךְ בֵּין צּוֹפְּרִידְן אָזִי אַיִּיעַר וּוֹן אָזִי

גרויס געווארן. איך האָפַּא ער ווועט זיין אָ שיינער מענטש
און ייך. און ווועט לֵיב האָבָּן קולטור אָן קוֹנְסֶט. (איך מײַן ניט
... שאָגָאַל) ... איך שיק אַיִיךְ נאָר מײַן מַאֲרָאַלְישָׁע סִימֶר
פָּאַטְּיעַ ווֹאָס לִיְיָגַט זיך לִיְכַּט אַרְיִין אָן אַקָּנוּוּרט, אַיר ווועט
מִיךְ פָּאַרְשְׁטִין.

וֹאָס מַאֲכָּט אַיְיָעַר לִיבָּעַ פָּרוּי. אָן ווֹאָס שְׂרִיבַּט אַיר,
וֹאָס טוֹט זיך (איך ווֹיִס אַבִּיסָּל) אָין דָעַר "משׁוֹגָעָנֶר" יִדְּיִשְׁעָר
וּוּלְטָן. מִיט הַאֲרַצִּיקָּעַ גְּרוּסָן

עריגעבענער מַאֲרָק שָׁאָגָאַל

פָּוֹן צִיְּתָן צָו צִיְּתָן וֹאָס ער אָן גָּעוּוֹן אַיְן פְּרָאַנְקִירִיךְ פְּלָעָג
איך פָּוֹן אִים דָּעָרָהָאַלְטוֹן בִּילְדָּעַר-קָאַרְטָּלְעָד. אַיְינָס פָּוֹן "אַרְקָּעָד
טְּרִיאָוָמָּפָּ". אָ צְוֹוִיטָס, זַיְן "אַקְרָאַבָּאַטָּ". פָּוֹן אַיְידָן האָב אַיך אַיְיךְ
בָּאַקְוּמוֹן קָאַרְטָּלְעָן. אַיְינָס אָן גָּעוּוֹן פָּוֹן דָעָרָפָל גָּאַרְדָּעָי, וּוְעַד
מְעֻנָּס גָּאוּמָן זַי הָאָט אַגְּגָעָנוּמָן אַלְסִין קִינְסְטָלְעָרִין. אַיְן דָעַם קָאַרְטָּל
שְׂרִיבַּט זַי צְוֹוִישָׁן אַנְדָּעָרָן: "אַיך גַּעֲפִין זיך דָא אַיְן דָעַם אַלְטוֹן דָעָרָפָל
וְאוֹ יַעֲדָעַר הָאָט גַּעֲדָעָנָט דָעַר מַאֲמָעָס לְעַצְמָעָ וּוּרְטָעָר, וּזְעַן זַי
הָאָט זיך גַּעֲנָגָנָט מִיט זַי אָן אַיר בָּאַוְרָגְטָקִיטָּץ זַי ווּעַט זַי נַאֲבָמָאַל
זַעַן גָּאַרְדָּעָי".

אָוֹן אַט אָיְזָן אַגְּגָעָנוּמָן אַיְן אַהֲגָן בִּיכְעָר-גַּעַשְׁעָפָט אַז אַיְינְצִיקָּעָר
עַקְוּמָפָלָאָר פָּוֹן דָר. פְּרָאַנְצָן מִיעָרָס "מַאֲרָק שָׁאָגָאַל", וֹאָס דָאַרְפָּ זַיְן
דָּאָס בָּוֹךְ ווּעַגְּן מִיסְטָעָר. עַס פְּאַרְקוּיפָט זַיְקָ פָּאַר 35 דָאַלְעָר אָן דִּי
הַגְּעָר בִּיבְּלִיאָטָעָק קָאָן זַיְקָ אַוְיךְ נִיטָּעָנָט דָּאָס צָו פְּאַרְשָׁאָפָן זַיְקָ
דוֹרְדָּי יַאֲרָן האָבָן בַּיִּ מִיר זַיְקָ אַגְּגָעָלִיבָן אוּסְטָנִיטָן פָּוֹן
צִיְּתוֹנָגָעָן אָוֹן וּשְׂוֹרָגָאָלָן ווּעַגְּן שָׁאָגָאַל. אַיך שָׁאָגָאַלְסִין אַיְינְגָעָן אַרְ
טִיקְלָעָן אַדְעָר רַעֲדָעָס אָוֹן אַפָּאָר לִידָעָר וֹאָס ער הָאָט אַפְּגָעָדָרוֹקָט.
אַיְבָּרְגָּעָבָנְדִּיק זַיְקָ דָא, אַיְנָגָאַצָּן אָוֹן טִילְוָוִיָּה, ווּעַט זַיְקָ בָּאַקְוּמוֹן אָ
קְלָאָרָעָר בִּילְדָּוּן מַאֲרָק שָׁאָגָאַל אָוֹן ווּעַגְּן זַיְקָ שָׁאָפָן.

אַיך האָב זַיְקָ אַוְיךְ צְוֹוְעָהָעָרָט צָו אַפָּאָר לְעַקְצִיעָס מִיט "סְלָאַיְידָס"
וּוּעַגְּן שָׁאָגָאַלָּה, נָאָר זַיְקָנָעָן גַּעַהָאַלְטוֹן גַּעַוּזָרָן פָּוֹן נִיטְיִידָן אָן אַיך
בֵּין גַּעַקְוּמוֹן צָו דָעַר אַיְבָּרְגָּעָבָנְדִּיק, אָוֹן פָּאָר אַנְטִיְידָן אָיְזָן שְׁוּעָרָעָר
צָו פָּאַרְשְׁטִין שָׁאָגָאַלְסִין ווּרְקָ.

מַעַן דָאַרְפָּ זַיְקָ גּוֹט באַהֲוָונָט מִיט יִדְּיִישָׁן פָּאַלְקָלָאָר, מִיט דָעַר
יִדְּיִשְׁעָר לִיטְעָרָאָטוֹ, אַיְבָּרְגָּעָבָנְדִּיק מִיט פְּרָצָן, שְׁלוֹם עַלְיכְּמָעָן אָוֹן
מַעַנְדָּעָלָעָן, צָו קָאָנוֹן אַפְּשָׁאָצָן שָׁאָגָאַלָּה, מַחְמָת אָיְזָן זַיְעָרָעָן ווּרְקָ
הָאָט שָׁאָגָאַל גַּעַפְּגָעָן זַיְקָ תִּיקְוָן. אַוְמַבָּאָוְאָסְטוּזִינִיק אָיְזָן ער דִּי אַפָּאָר
שְׁפִיגְלוֹנָג פָּוֹן אַוְנְדוּרָעָר קָלָאָסִיקָּעָר אָוֹן פָּאַלְקָלְאָרִיסְטִיקָּ.

רumberאנדט האט מיך ליב

.1.

א סך מענטשן באקלאגן זיך, אוֹס אַיּוֹן זַיְן שׁוּעָר צוֹ פָּאֶרֶשְׂטִין
די קונגסט פון מאָרָק שאָגָאַל. אוֹס גָּרָאַד האַט דער קינְסְטָלְעָר אלְיאַן
געפְּרוֹאוֹוֹת דָּרָךְ זַיְן שְׁרֵיבִין אוֹן רָעָדָן, קָלָאַר צוֹ מָאָכָן זַיְן שָׁאָפָן.
געטָאַן האַט עָרָךְ דָּאָס הַוִּיפְּטוּעַכְּלָעַד דָּרָךְ זַיְן אוֹיטָאַבְּיָאָגְרָאָפִישׁ
וועַרְקָה «מַיִן לְעָבָן», וְאָס האַט זַיךְ לְכַחְיָה גַּעֲדָרָקָט אַיִן נְיוֹ-יְאָרָקָעָר
זְשֻׁרְנָאַל, «דִּי צְקוֹנוֹנְפָּטָן», אַיִן דִּי צְוֹאָנְצִיקָּעָר יָאָרָן. שְׁפַעְטָעָר אַיִן דָּאָס
וועַרְקָה דָּעָרְשִׁינְעָן אַיִן פְּרָאָנְצִיזִישָׁן אוֹן עָרְשָׁת אַיִן יָאָר 1960 אַיִן דָּאָס
אָרוֹס אַיִן אָן עַגְּלִישִׁיעָר אַבְּעָרְעָזְנָוָג (פָּאָרָלָאָג «אָרִיאָן», נְיוֹ-יְאָרָקָה,
174 וַיְתָן, 20 אַילְוְסְטְּרָאַצְּיָעָס).

דער נְיִיטְ-יְיִדְישָׁעָר עַולְמָה האַט אַבְּעָר נָאָךְ נִיט גַּעַהַאָט די גַּעַלְעָגָנָן
הִיִּתְ צוֹ באַקְעָגָעָן זַיךְ מִיט שְׁאָגָאַלְס אַוְיטָאַבְּיָאָגְרָאָפִישׁעָר פָּאֶעָמָעָ
«מַיִן וַיְתָעַ הַיִּם», וְאָס אַיִן דָּעָרְשִׁינְעָן אַיִן דִּי «לִיטְעָרָאָרִישָׁע בְּלָעָ
טָעָר», אַיִן זְאָרְשָׁע, אַיִן דִּי דְּרִיסְטִיקָּעָר יָאָרָן. בִּידְעָ וְועַרְקָה הַעֲלָפָן
אוֹנוֹהָה בַּעֲסָעָר צוֹ פָּאֶרֶשְׂטִין זַיְן בִּילְדָעָר. אַיִן בִּידְעָ גַּעַיְנָעָן מִיר
דָּעָם הַגְּטָעָרְגָּרְוָנָט פָּאָר זַיְן וַיְיִטְעָרְדִּיקָן זַוְעָג.

די פָּאֶעָמָעָ, «מַיִן וַיְתָעַ הַיִּם», אַיִן אַבְּעָר אַיְגָאנָצָן אַנְדְּעָרָשָׁ פָּוֹן
זַיְן «מַיִן לְעָבָן». אַיִן לְעַצְמָן אַיִן פָּאָרָאָן דָּעָר הַוָּמָאָר, די גּוֹטְמוֹטִיְּ
קִיְּיט אַיִן יְגַנְּטָלְעָקִיְּטָן פָּוֹן קִינְסְטָלְעָר. פָּוֹן דָּעָר פָּאֶעָמָעָ וַיְיִיעַט מִיט
פָּעַסְיִים אַיִן הַלְּפָלָאַיְקִיט. קָוָקָן מִיר זַיךְ אַיִן אָיָן זַיְן בִּילְדָעָר
פָּוֹן פָּאֶרֶשְׂיִידָעָן פָּעָרִיאָדוֹן, זַעַן מִיר, אַיִן זַיְן זַיְן פָּאָרָאָן די
טְרוֹיְיעָרִיקָע טִימְנוֹגָעָן פָּוֹן «מַיִן וַיְתָעַ הַיִּם» אַיִן די נְאָיוֹוִיטָעָט
אוֹן פְּשָׁוְטְקִיט פָּוֹן «מַיִן לְעָבָן».

«אַיִן פָּאָרָב, אַיִן פָּלָעָן,
אַיִן לִיכְטָן, אַיִן שָׁאָטָן,
שְׁטִיטִית מַיִן בַּיַּלְדָן פָּוֹן וַיְתָן,
איַיךְ וְיַלְמִיט דָעָם מַיִן הָאָרֶץ פָּאֶרֶדְעָן.

אין גי צעפלאקערט און צעריסן,
עם בליצן יארן,
מיין וועטלט אין חלום קומט מיר —
אין גי פאילארן.

ניט זיך מיזד והייןט, ניט זיך מיזד מארגן,
אין ביז אנטלאפֿן פון זיך אלין.
אין וועל פאָר זיך אַ גִּרוֹב פֿאַרְזָאָרגֿן
אין וועל צעגנֿין פון גִּרוֹיס גַּטוּוֹוִין.

אין דער פֿאָמעַע רעדט ער אַ סְכָּן וועגן טויט — גַּעַשְׁתָּאָרְבָּן
דער פֿאָטָעָר, די מַאֲמָעָ, זַיִן ברודער דוד, זַיִן לעדר ער מיטן פֿעַנְזָל . . .
ער לעבעט אַיבָּעָר די רַוְסִישָׁע רַעוֹאַלְצִיעָ, עַר ווערט צַעְטָוָמָלָט, פֿאָרָּ
לאָרָן. אין דעם לעצטן טַיֵּל גִּיסְטָ ער אָוָס זַיִינְעָ מִיטְגָּעָפֿילָן פֿאָר
די לַיְדָן פֿוֹן יִדְיָשָׁן פֿאָלָק. די וואָס זַיִינְעָ גַּעַנְטָעָר באָקָאנְטָ מִיטָּ
זַיִינְעָ שְׁפַעְטָעָרְדִּיקָן בְּלִיךְ אוֹיפָךְ גַּעַזְוַלְשָׁאַפְּטָלְעָכָעָ פֿרָאַבְּלָעָמָעָן, וּוּלְזָן בְּעַיְלָ
סְעָר קַאנְעָן באָגְרִיְּפָן זַיִן «בִּבְלִילְשָׁע בְּשָׂוְהָה», וְאָס אַיִם גַּעַוּוֹרָן
אוֹוי נַעֲנַט צָוָם האָלָצָן.

שַׁאֲגָאָלָס «מיין לעַבָּן» קָאָן דַּיְגָּעָן וּוֹי אַ פֿאָרְטִּיטִישָׁעָר פֿוֹן זַיִינְעָ
בְּלִילְדָּעָר, מַחְמָת צָו וְאָס זַיִן פֿעַנְזָל זַיִל זַיִךְ נִיטְ צְרוּרָה, דַּעֲרְפִּילָט מַעַן
דַּעַם שְׁפִיגָּל פֿוֹן זַיִינְעָ קִינְדָּעָרְדָּאָרָן. אין «מיין לעַבָּן» רעדט ער אוֹוי
אַפְּגָהָאָרְצִיק אַוְן בְּלִילְדָּעָרִישָׁ אַוְן גִּיטָּ מַשָּׁאָשָׁלִיסָל צָו זַיִן בְּלִילְדָּעָרְשָׁאָזָן.
לְאָמֵר, לְמַשְׁלַח, גַּעַמְעַן אַ פֿאָר עַלְעַמְעַנְטָן, וְאָס זַיִינְעָ אַזְוִי קַעַנְטָן
לְעַד אַיִן זַיִינְעָ מַאֲלָעָרִישָׁ וְוּרָקָה. מִיד וּוּלְזָן זַיִךְ אַפְּשָׁתְעָלָן אַוְיתָ
פֿיְיעָר, די שְׁטָעָרָן, קְלֻעָּמָר, בְּהָמוֹת.
דַּעֲרְצִיְּלָט שַׁאֲגָאָלָ, אוֹ זַוְעָן ער אַיִן גַּעַבְוִוָּן גַּעַוּוֹרָן, הָאָט אָוִיסָּ
גַּעַבְרָאָכָן אַ שְׁרִיפָה אוֹיפָךְ זַיִעְדָּר גַּס אַוְן מַעַן הָאָט גַּעַדְאָרְפָּט אָרוֹיסָ
טְרָאָגָן זַיִן מַאֲמָעָן אוֹיפָן מַאֲטָרָאָזָן צַוּזָמָעָן מִיטָּן עַפְּעַלְעָלָ בְּיַיְאָרָעָ
פִּיס צָו אַ זַּיְכָעָרָן פְּלָאָצָן אַיִן אַנְדָּעָר עַק שְׁטָאָטָן.

וועגן די שְׁטָעָרָן שְׁרִיבִּיט ער:
«די שְׁטָעָרָן פֿוֹן מיין קִיבְדָּהִיט. זַיִי זַיִינְעָן מַיִינְעָ שְׁטָעָרָן, מַיִינְעָ
הַאָרְצִיקָעָ שְׁטָעָרָן. זַיִי באָגְלִילְטָן מַיִךְ אַיִן חַדְרָ אַוְן זַיִי וּוּאָרְטָן אוֹיפָךְ
מִיר אַיִן גָּסָס, בֵּינוֹ אַיִךְ וּוּעָלָ אַרְיוּסְקָוּמָעָן. טַיְעַרְינְקָעָ, פֿאַרְגִּיטָ מִיר.
אַיִךְ האָב אַיִיךְ גַּעַלְאָזָט אַלְיָין אַיִן אַזְוִי שְׁוּוֹינְדְּלָעְרִישָׁר הַוִּין».
דַּעַר נַאֲמָעָן פֿוֹן דַּעַר שְׁלוֹמָ-עַלְיָיכָם אַפְּעַרְעָטָעָ «פֿידְלָעָר אוֹיפָן

דאך" געטט זיך דאך פון שאגאלס פטעטער נח'ס קרייכן אויפן דאך מיטן פידעלע. ער דערצ'ילט:

«אייך בין אַרוֹיְפָּגָעָקָרָאָכָן אוֹיפָּפָן דָּאָך. פָּאָרוֹוָאָס נִיטָּה? מֵין זִידָּעָ פְּלָעָגָט אַוְיך אַרוֹיְפָּקָרָיְיכָן אֲהָיוֹן.»

און זיין פטעטער נח פלעגט שפְּלִין זַיִן פִּידָּל דָּאָרֶט וְוי אַ שׁוֹסְטָעָר. זיינע טָאָטָעָמָאָמָע וּזְעוֹרָן אָפָּט גַּעֲמָאָלוֹן אַיְן זַיִן בִּילְדָּעָר. בַּיִּים אַיְן פָּאָרְבְּלִיבָּן אַ שְׁטָאָרְקָעָ לִיבָּעָ אַוְן אַ רְחַמְנָוָתָגָעָפָּל צַו זַיִן צּוֹלִיב זַיִעָר אַרְיָמְקִיָּת אַוְן גַּוְטָּה.

דער טָאָטָעָ האָט אוֹיסְגָּזָעָן וְוי אַיְנָגָעָר פָּוָן דִּי פִּיגָּרָן פָּוָן דער הגָּהָה אַדְעָר פָּוָן אַ פָּלָאָרְעָנְסָעָר קוֹנְסְטְּזְוּעָר . . . אַיְן מְשָׁךְ פָּוָן 32 יָאָר אַיְן ער גַּעֲזָעָן אַ שׁוֹועָרָעָר אַרְבָּעָטָעָר בַּיִּ פָעָסָעָר הָעָרִינָג. ער פְּלָעָגָט אַוְיפָּהָוִין דִּי פָעָסָעָר דִּי שׁוֹועָרָעָ אַוְן מֵין הָאָרֶץ הָאָט זַיִן צְעָדְרִיָּת וְוי אַ טְעָרְקִישָׁעָר בִּיגָּל וּזְעָן אַיְיךְ הָאָבָּא אַיְם גַּעֲזָעָן דָּאָס טָאָן אַוְן טְרִיאִיסְלָעָן דִּי הָעָרִינָג מִיט זַיִינָעָ פָּאָרִיָּהָרָעָנָעָ העָנָט. זַיִן מְגַושְׁמָדִיקָעָר בַּאֲלָעָבָטָס פְּלָעָגָט שְׂטִיאָן בַּיִּ דָעָר זַיִיט וְוי אַ מְוּמָעָ. וּזְעָן ער פְּלָעָגָט זַיִן אַלְיָוָן, פְּלָעָגָט זַיִן פְּנִים, דָא גָּעָל, דָא וּוֹיָסִי. קוּוִים שְׁמִיכְלָעָן פָּוָן צִיטָּה צַו צִיטָּה.»

«אַן אַוְונָט אַן פְּלָעָצְלָעָ אַוְן בָּאָרָן, וּוֹאָס דָעָר טָאָטָעָ פְּלָעָגָט אַרְוִוִּיסְלָעָפָן פָּוָן זַיִינָעָ קַעְשָׁעָגָעָס. אַיְן פָּאָר אַונְדוֹ גַּעֲזָעָן אַן אַוְונָט פָּוָן אַוְמָעָט.»

מִיט גְּרוּוִס פִּיעָטָעָט דָעָרְמָאנָט ער זַיִן מְאָמָעָן. אַיְן אַ פָּאָר וּוּעָרָה טָעָר בָּאָקוּמוּן מִיר אַ בּוֹלָט בִּילְדָּ פָּוָן אַיְרָ. זַיִן האָט גַּעֲזָעָט צַו אַיְם: «מֵין זַוְּן, רָעָד צַוְּ מִיר.»

צְוִוִּישָׁן דִּי נִיטָּפָּאָרְשָׁטָעְנְדָלְעָכָעָ אַבְּיָעָקָטָן אַיְיךְ שאָגָאָלָס בִּילְדָּעָר זַיִינָעָן דִּי קִי, קַעְלָבְלָעָךְ, צִיגָּוָן. אַנְּגָ ער דָעָרְצִילְלָט:

«מֵין זִידָּעָ אַיְזָגָעָן אַקְצָבָן, אַ העַנְדָלָעָר אַוְן אַ חָזָן. מְיטָן פָעָטָעָר נח בֵּין אַיְיךְ גַּעֲגָנָגָעָן נַאֲרָד דִּי בְּהָמוֹת, דִּי קִי גַּעֲפִירָט אַיְן שְׁתָאָל אַרְיָיָן. דָאָן האָט ער גַּעֲשָׁפְלִיט אַוְיפָּפָן פִּידָּל וְוי אַ שׁוֹסְטָעָר. זַיִינָעָ טְעָכְטָעָר האָבָן אַרְוּמְשְׁפָאָצְיָרָט וְוי רְוִיטָעָ קִי.»

«דָאָס לְעַצְטָעָ שְׁטִיקָל פְּלִישָׁסָ פְּלָעָגָט פְּלִיעָן פָּוָן טָאָטָנָס טָלָעָר צַו דָעָר מְאָמָעָס טָלְלָעָר אַוְן פָּוָן אַיְרָ צְרוּיקָ צַו אַיְם . . . עַס אלְיָיָן . . . נִינָן, דָו עַס. . . .»

וּזְעָגָן דָעָר מְשָׁפָחָה זָגָן ער וּוּיטָעָר:

«אוֹיבָן מֵין קוֹנְסָטָה האָט נִיט גַּעֲשָׁפְלִיט קִיְּן רָאֵל אַיְן דָעָם לְעַבְנָן פָּוָן מֵין הַיִּם, האָבָן אַבְּעָר דִּי לְעַבְנָן פָּוָן מֵין מְשָׁפָחָה

שטארק באיאינפלוסט מײַן קונסט . . . די טאנטטעס מוסיא, גוטשיא,
כיע. אויף מלאכישע פלייגל פלאגן זיין פלייען איבערן מאָרָק, איבער
קויישן יאנגעדעס, באָרָן, ווינפערלעָך.

עדערהעלנדייך די ווערטער, פֿאָרְקְּנְסְּטִי פֿאָרְקְּנְסְּטִי! גיב
אָ טְּרָאָכֶט — נְאָר וּאָס דְּרוֹוָאָרֶט דִּין! פֿלְּעָגֶט מֵיַּן קָאָפֶז
פֿאָרְדְּרִיְּעָן אָנוֹ זִיךְ אָפְּטִילְּוִין פֿוֹן מֵיַּן גּוֹף אָנוֹ זִיךְ צַעֲלִיפֿעָן
ערְגַּעַץ לְעָבָן דָּעָר קִיךְ, וְאָוּ מַעַן הָאָט צַוְּגַעֲגַיִיטִי די פִּישֶׁ.

אוֹן וּוִידָּעָר וּוּעָגָן דָּעָר מַאֲמָעָן:
נִיטֶּ דָּעָר הַעֲנָגָלָאָמֶפֶּ, נִיטֶּ דָּעָר הַאֲנְטָעָר וּוּעָלָן מִיד אָפֶּ
שְׁרַעַקְהָן, כָּל זָמָן זִיךְ אַיְן דָּעָר מַאֲמָעָס בְּעַטְּ.
געְצָיוֹגָן הָאָט אִים צָוּ וּוּרָן אָשְׁוֹרָר אָדָעָר אָ פֿידְּלִשְׁפֿילְּעָר, נָאָר
זִיךְ אָוִיגְהָאָט גְּזַעַעַן צַוְּפִילְ אָנוֹ אוֹיךְ זִיךְ אִינְגְּנָעָם שְׁטִיגְגָּעָר.
איַיךְ הָאָב גְּזַוְּאָלָט וּוּרָן אָשְׁוֹרָר, אָדָעָר אָ פֿידְּלִשְׁפֿיְּ
לְעָר אָדָעָר אָ טְּעַבְּנְצָעָר. טָאָג אָנוֹ נָאָכָט הָאָב אָיךְ גְּשַׁרְבִּין פְּעַרְזָוּ . . .
וּוּעָן אִיז גְּזַאְגַּעַן צָוּ תְּשִׁלְיךְ אָוִינְוָאָרְפָּן די עֲבִירָת אִין
טִיךְ, זִיכְעָן די קְעָפֶן פֿוֹן די יִידְן גְּזַוְּעַן פֿאָרְקְּעָרָט אָין וּאָסָעָר.
מֵיַּן טָאָטָנָס קָאָפֶה הָאָט וּיךְ קְוִיְּגָעְרִידְטָה.

דאָס טְּרָאָדִיצְּיָאָנְגָּלְ-יִדְּיָשָׁעָ פֿוֹן זִיכְעָן קִינְגְּדָעְרִ-יָּאָרָן אִיז גְּזַוְּאָרָן
וּוּלְטָלְעָךְ אָין זִיכְעָן בִּילְדָעָר אָנוֹ מַעַן דָּעָרְקָאנְט זִיךְ חַרְחָעָן דְּוּרְכָּדָעָם.
וּוִיסְעָ לְיכָטֶט — פָּאָר די פֿאָרְשְׁטָאָרְבָּעָנָעָ, פָּאָר מֵיַּן מַאֲמָעָן,
טָאָטָן, בְּרוֹדָעָר, זִיכְעָ — אָין קָעְסְטָלְעָךְ שְׂוֹאָרְצָעָ ערָד, וּיְ
פְּלָאָמְעָנְדִּיקָעָ הַיְּצִיְּנָטָן.

אוּבָזְיָהָן זִיכְעָן אָפֶט עַנְלָעָךְ צָוּ די יִידְן פֿוֹן דָּעָר הַגְּדָה, גִּיטָּ
עַר דָּאָס צָוּ, דְּעַרְפָּאָר וּאָס עַר פְּלָעָט וּוּרָן שְׁטָאָרָט בְּאַיְיטְשְׁטָעָרָט פֿוֹן
דָּעָר הַגְּדָה מִיטְאָרָעָ בִּילְדָעָר, פֿוֹן רְוִוְתָן פְּשַׁחְזָוָיָן אָין דְּיָ פְּלָעָן כּוֹסָותָן.
וּוּעָן עַר אִיז גְּעֻקְמָעָן צָוּ זִיךְדָן, הָאָט עַר דָּאָרָט, אָוִיסְעָר דָּעָר יִדְּיָשָׁה
קִימָט, בָּאָמְעָרְקָט די מַאְסִיוּעָ וּוִיסְעָ צָעְרָקוּוֹעָ אִין דְּרוֹיסָן.
עַר הָאָט זִיךְ גְּהַעַלְטָן פָּאָר אָ שְׁלָעְכָּטָן תְּלִמְדִיד אָנוֹ עַר הָאָט נִיטָּ
גְּעַקְעָאנְט הוֹיְזָן מִיטְזִיכְעָן לְעַדְרָעָ. עַר אִיז גְּעֻקְמָעָן צָוּ אָוִיסְפִּיר, אָז —
איַיךְ בֵּין נִיטְפִּיאָק צָוּ לְעַרְבָּעָן. איַיךְ קָרִיגְגָּרָנִיטָן אָרְזִיסָּן.
איַיךְ לְעַרְן דְּרוֹכָן אִינְגְּטִינְקָט . . . אָזְוִי גִּיךְ וּיְיִיךְ הָאָב זִיךְ
אוִיסְגָּעַלְעָרָנט זִיךְ אָוִיסְדָּרִיקָן אָין רְוִוְשָׁה, הָאָב אָיךְ אַנְגַּעַהְיָבָן
שְׁרַיְבָּן לְיִדְרָעָר. אָזְוִי גָּטְמִילְעָד וּיְאַטְמָעָן.

כָּאַטְשָׁ עַר הָאָט — אָין בּוֹךְ — אָוִיסְגָּרְעוּרָפָן: «וּוִיטְעָבָסָק, אָיךְ
פָּאָרְלָאָזָן דִּיךְ. בְּלִיְבָן מִיטְדִּינְעָן הַעֲוִינְגָן», הָאָט עַר אָבָעָר אִיבָּפְן אַגְּנָזָן
לְעָבָן גַּעֲפִילָט אָ בעַגְקָעְנִישָׁ נָאָךְ אִירָן.

עד ליבט דעם אדוואקאט און דעופטאט ווינאווער, וואס האט
אימ געהאלפֿן שפער מאטען זיך איינשטיין: «וינאווער, במעט
ויא א טאטע, האט מיר געמאכט פאל א מאלער». נאר וויטעביסק האט
אימ געציגן צו זיך, וואו ער האט זיך ניט געפונגען — אין פער

בורג, אין בערליך, אין פארין.

«איך האב אפלֿו געוואלט צוֹרטראָכְטַן עפֿעס א יומֿ-טֻוב
פאל אן אויסרייד אוימצ'ופֿארן (קיין וויטעביסק). נאר דער
לאוואר האט געמאכט א סוף דערצו. וווען איך האב געמאכט
דעם שפֿאצִיךְ איבער דעם ווועראנז-צימער, איבער די חדרים,
וואו עס זייןען געהאנגען די בילדער פֿון מאנע, דעלאָקְרוֹא, קְרוּבִּי
דאָן האב איך שווין גָּאָרְגִּישֶׁת מער גָּוּוֹאָלֶט».

«ניט וויט פֿון לאָרְדוֹשֶׁ, וואו איך האב געוואויבֿט, האט
מען געשאָכְטַן בהמות. די קֵי האבן געמוּקָט און איך האב זוי
געמֿאלָן (דרִי פֿאָרטְאָג). מיין לעמֿלְלָה האט געבענט און איך
מייט דעם».

«מיין לעבן» האט שאָגָּאָל געשרהָבִּן אין רוסיש. בעלא, זיין
ערשטע פרוי, האט דאס איבערזָעָט איף פראנצּוּיזּיש. אין יידיש
זאלָן עס האבן איבערזָעָט מארקִיש און ווֹאָרְשָׁאָוּסְקִי. די ענגלִישׂ
איַּבְּרָזּוּצּוֹנוֹג אַיְּ גַּעֲמָאָכְט גַּעֲוָאָרְן פֿון עַלְיָזְבָּעָט עַבָּאָט, וואס האט
גענוֹצּט דעם פראנצּוּיזּישׂ טעקסּט.

.2.

זאל זיך אבער ניט שאָפָּן דער איינדרוק, אָו דערפֿאָר, וואס
«מיין לעבן» איז פֿאָרְעָנְדִּיקְט גַּעֲוָאָרְן אין 1922 און «מיין וויטע
הַיִּם» אין די דָּרְיִיסְקָעֶר יָאָרֶן, האט שאָגָּאָל ניט דערצִילְט וווען
זיין וויטערדִיקְט לעבן. מען קָאָן גַּעֲפִינְגָּע אָן אַצְּאָל אַינְטָעָרוּוֹס מיט
אִים אין פֿאָרְשִׁידְעָנָע צִיְּטָן, אין פֿיל לענדער, אוֹף כל-ערלי לשונות.
אַוְיךְ האט ער אין זיינָע אַרטִּיכְלָעָן אָן רַעֲדָעָס ניט אַינְמָאָל גַּעֲרָעָט
אוֹף אָן אַינְטִימָע שְׂטִיגְגָּר. דָּאָס אַלְץ אָיִן אַמְּשֹׁותְדִּיקְעָר צְוָגָּאָב
צַו זַיִן בִּיאָגְרָאָפֿיע אָן זַיִן לעַבְּנָסְ-קָוָקָז. אָן וואס מער מען באָקָעָנט
זיך מיט זיינָע אַוְיסְדָּרוֹקָן, מִינְגְּנָע אָן אַינְפָאָרְמָאָטוּע בָּאָמְעָרָה
קְנוֹגָעָה אַלְץ בעסְעָר קָאָן מען אַרְיָנְדְּרָנוֹגָע אָן זיינָע בַּילְדָּעָר אָן
בָּאָנְגָּעָמָע זיינָע לִיְּוָנְגָּטָן אָן סְקִיצָּן.

אין 1951 האט דער יידישער בעלעטראיסט און קונסט-קריטיקער איזזיך קלומאך, מיט וועמצען שאגאל האט זיך באקענט, בעת זיין וואוינען אין ניורייך, ארויסגעגעבן אין ענגלייש דאס ווערכ „מאָרָק שאגאל, זיין לעבען און שאָפָן“. דר. קלומאך האט געהאט אָפְּטַע באָ געגעינישן מיט שאגאלן און אָסֶד מאָטעריאַלן אין ברז זיגען געקומען פון שאגאלס מוייל.

קלומאך שטעלט זיך אָפְּ אוֹיף אָ צָּאֵל בילדער און פֿאָרטִיִּשְׁטַשְׁטַש זַיִן. ער נוצט אָפְּטַע פֿאָרגְּרָאָפָן, וואָס זַיְגַּעַן גַּוִּיטִיך פֿאָרָן שאגאל-בּֿיאָנְגָּאָפָן. עס ווועט וווערט זיין לאָזְן קלומאָקָן רעדן:

„אָ חַתּוֹנָה‘ בָּאוּוִיּוֹת שאגאלס הוֹשָׁ פֿאָרָלְקָלָאָר אָזְן זַיִן גוֹטְמוֹטִיךְן הַוְּמָאָר. דַּעַר וּוְאָסְעַטְרָעַנְדָּר קוֹמֶט אַנְטְּקָעָגָן חַתְּנִכְלָה מִיט צַוְּיִי עַמְּרָס וּוְאַסְעָר, וְוי אַסְיָּמָן פָּן מַזְלָ-בְּרָכָה, דַּעְרוֹוָאָרְטְּנְדִּיק אָ פֿאָרָ גַּרְאָשָׁן פָּן דַּי גַּעֲסָט, וּוְאָסְפָּן דַּס אַרְיָין אַיְן דַּי עַמְּרָס“. וועגן בעלאָן דערצְיַילָּט שאגאל, אָז ער האט זיך פֿאָרְלִיבָּט אַיְן אִיר נָאָר אִידְעָר ער האט זַי געהאט געוען, בלויַז דערזערברדיַק אִיר קָוְלְצָוָם עַרְשָׁטָן מָאָל.“

„וועגן יְעוֹזָן האט שאגאל גַּעַזְגָּט: פֿאָרָ מִיר אַיְזָן יְעֻזָּס גַּעַוְעָן אָ גְּרוּיְיסָדָר פֿאָעָט, וּוְעַמְּסָ פֿאָעַטְשִׁיעָ לְעַדְעָ אַיְזָן פֿאָרְגָּעָסָן גַּעַוְאָזָן פָּוּן דַּעַר מַאְדְּעַרְגָּנָר וּוּעָלָט‘.“

„שָׁאָגָּאָל האט דערקלערט, אָז ער האט גַּעַנוֹצָט זַיִן אַיְגְּנָעָנָע טַאָטָע-מַאָמָע וְוי מַאְדָעָלָן פֿאָרָ אִיבְּקָעָר טַאָטָע-מַאָמָע-אִידִּיע (אָס בַּיַּד, קָאָלְגָּאָרִי‘).“

„וועגן בעלאָן: אִירָעָ עַלְטָעָרָן הַאָבָן פֿאָרְמָאָגָט דְּרִיִּי יְאָוּעָלִירִי גַּעַשְׁעַפְּטָן אַיְן וּוְיְתָעַבְּסָק. אִיר פֿאָטָעָר האט זיך גַּעַשְׁפִּיוֹת מִיט זַיְגָּנָה טְרוּבָּן, מִינְגָּר — אַוְיָחָד צִיְבָּלְעָסָן.“

„וועגן לעניינען האט ער זיך אַוְיָסְגָּעְדְּרִיקָט: לְעַנְיָן האט אִיבְּעָרִי גַּעַקְעָרָט דַּי אַרְדָעָנוֹגָן מִיטָן קָאָפָ אָרְאָפָן, וְוי אִיך הַאָב אִיבְּרָגְעָקָעָרָט מִינְגָּעָ בַּיְלָדָעָר‘.“

„ווען ער האט געהאט אָ צְוֹאָמָעָנְשָׁטוֹיִס מִיט לְוָגָאנְשָׁאָרְסִיקִין האט ער אִים גַּעַזְגָּט: ווען מַאָרְקָס וּוְאָלָט גַּעַלְעָבָט, וּוְאָלָט ער דַּעַר-קְלָעָרָט פֿאָרוֹוָס אִיך מָאָל בְּלִי אִדְעָר גַּרְיָן אָז פֿאָרוֹוָס אָ קְעַלְבָּל אַיְן אַזְעַבְּאָר אַיְן דַּעַר קְוָס בּוֹיְךְ‘.“

„שָׁאָגָּאָלָס וּוְעַלְעַכְּקִיתָ, זַיִן באַהֲעָפָטָן זיך מִיט ער גְּרוּיִסְטָן“. – 88 –

ציוויליזאציע, האט אים אבער ניט אַפְגָעּוֹן דָעֶרֶת פֿוֹן זִינְעַ פֿרִימְיטִיוֹן
פּוּנְיְרִישׁ שְׂטְרֻעְמְנוּגְעָן.

“איך האב ליב צו ליגן אויף דער נאקטער ער און איך איבּן
רוּמְעָן מִינְעַ צְעָרָן אָן מִינְעַ תְּפִילָות.”

אַיִזְיק קְלוֹמָק שְׂרִיבֶט וּוּגָן שָׁאָגָאלָס אַילּוּסְטוּרְאָצִיעָס צָוֵם חָנָר
(“גָּאָלְדָעָן קִיטִּי”, 6, 1950), “ער אִין באַשְׁאָנְקָעָן מִיט אַ טִּיף אוּיגַן
אוֹן אָן אַיְזָעָרְנוּם זְכָרָן. ער שְׁטִיצַת זִיךְ טָאָקָע דָעֶר עִקְּרָאָרְפִּין
זְכָרָן. אָן גִּיט צָו בְּילָד אָן אַיְגָעָנָם כָּאָרָאָקְטָעָר, אַ שָּׁאָגָאָלִישָׁן
רִיטָם, אַ שָּׁאָגָאָלִישָׁ גַּעֲמִיט. ער טְרָאָגֶט רִין זִין הַוָּמָר, זִין קְלוֹגַן
שָׁאָפָט, זִין קָעָנְטָעָנִישָׁ; אָן דָּאס בְּילָד בְּאָקוּמָט אַ לְּבָעְדִּיקָן אַטָּעָם
אוֹן אַ שָּׁאָגָאָלִישָׁן חָן — אַ יִדְיִישָׁן חָן. עַס וּוּרְטַט יִדְיִישָׁ קְוּנְסָט.
“אוֹוי וּעֲזָן מִיר בַּי אִים נִיט אִין מִשְׁהָ-תִּיפְּ, נִאָר עַטְלָעַכְעַ
איְנְגָעַר נִיט עַנְלָעַךְ צָוֵם צְוִוִּיטָן. ער שְׂרִיבֶט נִיט קִין גַּעֲשִׁיכְטָעַ.
ער גִּיט יְעָדָעָס מַאל אַ דִּיכְטוֹנָגָג. מִשָּׁה וּוּרְטַט אַ לִיכְטִיקָע גַּעֲשְׁטָאָלָט,
אַ פָּאָטָה, אַ זִּינְגָּעָר. דְּרִי “מִשָּׁה” פִּיגּוֹרָן אַין לִיעָסִינָס עַרְשָׁתָן אָן
דְּרִיטָן בָּאָנָּד.

אוֹיךְ “אַבְרָהָם אַבְינוֹ” האט בַּי שָׁאָגָאלָן עַטְלָעַכְעַ גַּעֲשְׁטָאָלָטָן.
בִּיאָולִיק גַּעֲפִינְט אַ גְּרִינוֹ אָין שָׁאָגָאלָס בְּילָד: דָעֶר מַאנְטָל וּוּאָס זִין
“אַבְרָהָם” טְרָאָגֶט האט אַרְבָּל אָן דִּי אַבְאָיָעָס פֿוֹן דִּי עִירְבִּים זִינְעָן
גַּעֲוָעָן אָן אַרְבָּל. רַעֲמְבָרָאנְט האט אוּיךְ “גַּעֲזִינְדִּיקְטָה” אַין דָעַם פְּרָט.
“אַיִן אַלְטָן יִדְיִישָׁן לְעָבָן אַיִן דִּי פְּרָוִי גַּעֲשְׁטָאָגָעָן אַיִן שָׁאָטָן.”
הָאָט שָׁאָגָאָל גַּעֲזָאָגָט.

“פָּאָרָאָן בַּי אָונְדוֹ לִיְיָ וּוּאָס קָעְנָעָן נִיט שָׁאָגָאלָס פִּילּוּזִיטִיק
שָׁאָפָן אָן זִין נִעְמָעָן אִים אָן פָּאָר אַ פָּאָלְקָס-קִינְסְטָלָעָר . . . זִין
נִעְמָעָן אָו זִין דָעְרָהוּבִּינְעָן פְּשָׁטוֹת פָּאָר אָן אָוּמְשָׁוְלָד פֿוֹן אַ גְּרוּיס
קִינְד . . . גְּעוּווָס אִין שָׁאָגָאל אָין אַ סְךְ פֿוֹן זִינְעַץ בְּילְדָעָר פָּאָלְקָס-
טִימְלָעַךְ. אָבָעָר דָּאס מִינְטָן נִיט אָוּ שָׁאָגָאלָס קְוּנָסָט אִין פָּאָלְקָס-
קְוּנָסָט. ער אִין צּוֹפִיל וּוּעָלָט-קִינְסְטָלָעָר, וּוּעָלָט-מְעַנְטָשָׁה, צּוֹפִיל וּוּיִ-
זִיאָנְגָעָר אָן צּוּ רַאֲפִינְגָּט פָּאָר אַ גָּאָיְוָן פָּאָלְקָס-קִינְסְטָלָעָר . . .
שָׁאָגָאל האט נִיט בְּלוּזִי אַיְבָרְגָעְנוּמָעָן אָונְדוּעָר פָּאָלְקָס-יִרְוָשָׁה אָן
זִי פְּאָרְצִיכְנָט אִין בְּילָד — ער האט פֿוֹן דִּי פָּאָלְקָסְטִימְלָעַכְעַ עַלְעַ-
מְעַנְטָן גַּעֲשָׁאָפָן אַ הוּכְעַ קְוּנָסָט אָן גַּעֲעָבָן אִיר גִּיסְטִיקָע קוּאָלִיטָעָטָן
וּוּדְלָיָק דָעֶר טְרָאָדִיכְיָע פֿוֹן אָונְדוּעָר בְּעַסְטָע קְוּלְטוּרְ-שָׁאָפָעָרָס . . .
“גְּרָאָד דָעְרָפָאָר וּוּאָס ער האט אוּפְגָעְנוּמָעָן דִּי תְּנִכְשָׁע גַּעַ-

שטלטן לוייט דער מס פון אונדזערע זידיעס און טאטעס. וויזט ער ארייס זיין טיפן יידישן חוש פאָן גיסט פון אונדזער פאלק. קיין איינער פון די גרויסע קינסטלער פון די אומות העולם האט ניט בעקענטן צוקומען אזי נאענט צום גיסט פון תנך ווי שאגאל.

פאָן אַ צָּאָל קָאַלְוִינִיסְטָן וְאָס הָאָבָּן בָּאוֹנוֹנְדָּעָן מֶלֶּצֶן שָׁאָגָּלָן. ער פֿאַרטְדוּיט זִיךְ זַיִן. פון זַיְעַרְעַט טַעֲלַעַכְעַט זַיְגַּזְגַּשְׂעַט זַיְגַּעַכְעַן אָן צִיטְטָאָטָעַס בָּאַקְוּמָט זִיךְ אַינְפְּאַרְמָאַצְיָעַ וְוּגַן שָׁאָגָּלָן.

איינער פון זַיִן אֵין לענארד לאַיאָנס. דער קָאַלְוִינִיסְטָן פון דער נַיְּדָאָרָק «פָּאָסֶט». אֵין משְׁךְ פון יַאֲרָן דָּרוֹקָט ער נַאֲטִיצְן וְוּגַן שָׁאָגָּלָן. זָאָלָן די פָּאַלְגְּנִידְקָעַ פָּאַרְאַגְּרָאָפָּן זַיִן אַ מּוֹסְטָעָר:

«וּגְוֹן אִיךְ בֵּין אַלְטָ גַּעֲוֹעַן 15 יָאָר, אֵין וּוּתְעַבְּסָקָה», האט גַּעֲזָגָט דער רַוִּישְׁ-גַּעֲבָרָעָנָעָר מַאֲרָק שָׁאָגָּלָן, «פְּלִינְגָּ אִיךְ זִיךְ בָּהָאָלְטָן אֵין בָּעֵט אָן קוֹקָן אוֹיף דָּער לְבָנָה». אַיצְטָן, צוֹלִיבָּ זַיִן בָּאַרְיְמָטְקִיָּת, אֵין נִשְׁטָא קִיִּין פְּלָאָזְן וְאָרְקָן זַיִן בָּהָאָלְטָן. צַו זַיִן דָּאָרָף אֵין וְאָנָּס, הוֹיךְ אֵין די בָּעָרְגָּ הִינְטוּרָן נִיאָס. שְׁטָרָאָמָעָן די בָּאוּכָּר — כָּאַטְשׁ וְוּאָוָאָ שָׁאָגָּל בָּאָנוֹצְטִי זַיִךְ מִיטְ אַ פָּרִיוּוֹאָטָעָר סִיסְטָעָם צַו באַשְׁצִין אִיר מָאָן פָּוָן זַיִן.

«מִיר זַיְגַּעַנְעַן אַרְיִין אֵין הוֹיז אָן ער האט אָונְדוֹן גַּעֲוֹיְזָן אַיְנָעָ פָּוָן זַיְגַּע עַרְשְׁטָע בִּילְעָדָה. זָאָס פָּאַרְהִיְּרָאָטָע פָּאַרְלָ אַיְפְּלָ-טוּרָעָם, וְאָס וּוּעָט בָּאָנוֹצְטִי וְוּרָעָן אֵין דָער נִיעָרָאָכְטָ פְּרָאָנָק פָּאָסֶטָּ-מַאֲרָקָע. אָן אַנְדָּעָר בַּיְלָד פָּוָן זַיְגַּע עַרְשְׁטָע. — די גַּדְעָסָטָע אֵין זַיִן הַיִּים — וּוּעָט פָּוָן אִים פְּרָעָזְעָנְטִירָט וְוּרָעָן צַו אַ נִיעָם מָזְוִי אַיִן פְּרָאָנָקָיְךְ. ער האָלָט די גְּרוּסָע, רְוִיטָעָ מַאֲלָעָרִי אַלְסָ טִיפְשָׁ פָּוָן זַיִן לעַבְנָן אַוְן שָׁאָפָּן».

«ער האט גַּעֲהָרָט וְוי אִיךְ הָאָב גַּעֲמָאָכָט אַ פָּאַזְיְּטוּזָע בָּהָאָוִיפָּ-טוֹנָגָ וְוּגַן עַפְעָס. אִיר גַּלוּבְטָה?», האט ער גַּעֲפָרָעָגָט, מִיַּן סְפָעַצְיָיְךְ צִיאַלְיָטָעָט אִיז צוֹיִיפָּל. צַו זַיִן אַינְגַּגְנָצְן זַיְכָּעָר אִיז נִיטָּ רִיכְטִיק. נִיטָּ רִיכְטִיק. נָאָר מִינְטָ נִיטָּ, אָז אִיךְ בֵּין אַ פָּעִסְמִיסְטָ, קִינְמָאָל נִיטָּ?».

בעת שָׁאָגָּל אַיז גַּעֲוֹעַן אַיִן נַיְּדָאָרָק קָוְדוֹזְוִילִיק האט לאַיאָנס אִים גַּעֲוִידָמָעָט אַ פּוֹלָן קָאָלָוָם אַיז דָער נַיְּדָאָרָק «פָּאָסֶט» (דָּאָגְנָעָרָ-שְׁטִיק, מאַי 1963). מִיט אַ בַּיְלָד פָּוָן שָׁאָגָּלָן, וְאָס קָוְקָטְ-אִוִּיס וְוי אַ לעַצְטָ בַּיְלָד פָּוָן טַשְּׂאָרְלִי טַשְּׂאָפְלִין. לְאַמְרִיךְ צִיטְרָן אַ פָּאָר שְׁטָעָלָן: «מַאְרִיךְ שָׁאָגָּל אָן וְאָוָאָ זַיִן פְּרָויִ, פָּאָרָן צְרוּיךְ אֲהִים קִיִּין פְּרָאָנְקָרִיךְ נָאָךְ אַ קְוָצָן בָּאוֹדוֹ דָא. דָער קִינְסְטָלָעָר האט גַּעֲהָאָט

קאנפערענץן אין דער יידען און מיט דעוויזד ראקעפערלער וועגן גע-
ויסע פראיעקטן. זי האבן באזוכט אַ גאלערוי, וואו מען האט געויזן
אַ שאגאל גואש, געפרייזט 55,000 דאלער. דער מאלער האט באָ
טראכט זיין אייגענע ארבעת און אויסגערוףן: פינף-אונ-פופציק טויזנט?
איך וואלט דאס קינמאָל ניט בעצלט'.

“דיסקוטירנדיק מיט פריינט וועגן קונסט. האט ער געזאגט: איך
גליב אין דער גאטטור. און די גאטטור און דער אוביוערט זינען פול
מיט אוממעגלעכקייטן. דאס לעבען איז פול מיט אוממעגלעכקייטן און
פאָנטאָזִיעַ”.

ווײַיטער דערציילט לאיאנס וועגן שאגאלס באָגָעַגְעַנְישׂן מיט די
טעאטער-לייט סיביל בוירמאָן, אליויאָ דע האוילאנַד, נארמאָן קעין
און די שרייבער דושאן סטינְגְּבָּעָק און ווילְיאָם סָאָרְצִיאָן. שאגאל
דערציילט זי וועגן זינען יונגעַ יָרָן. ער האט געזאגט, אָן דער
פאָטער האט אַים געהיסן אויפֿגעַבָּן דעם חָלוֹם וועגן ווערָן אַ מאַלְעָר,
נאר די מوطער האט געהרט וועגן פָּאָרִיז אָן זי האט אָפְּגָעַשְׁפָּאַרט
געלט פָּאָר זיין רִיזֶעֶן.

צָו פָּאָרָעַנְדִּיקָן מיט אַ לְּאַיָּאָס-קָאָלָם וועגן שאגאלן, אָן דער
ב. י. “פָּאָסְטָן”, אָפְּרִיל 20, 1964:

“מיר האבן געבראכט הענרי שערקע מיט זיין פרוי, ער אַיִן
דער געוועזענער לאַנדאנער פראַדוּצִירער, צָו דעם פָּאָרִיזָעַ אָפְּאַרטָּ
מענט פָּוֹן די שאגאלס. שערקע האט דערציילט, ווי אָן לאַנדָאָן, אַיִן
קָאָפְּרִיס קָאָפְּעַ, האט אַ מאָן ויך פָּאָרָגָעַשְׁטָעַלְט אָן גַּעַזְגָּזָן: אַלְעָ
קִינְסְטְלָעָר דָּאָרְפָּן קָעַנְעָן אַיְנָעָר דעם אַנדָּעָן. מֵין נָאָמָעָן אַיִן דָּוּשְׁעִיקָּאָב
עֲפַשְׁתִּיְיַן.”

“אַיך וואלט דאס ניט געקאנַט טָאָן”, האט געזאגט שאגאל,
דעַרְפָּאָר ווֹאָס אַיך בֵּין נִיט זִיכְעָר, צִי אַיך בֵּין אָן דער אַמְּתָן אַ
קִינְסְטְלָעָר.”

ער אַרְבָּעַט אִיצְט אוֹיף די שְׂוִיבָן פָּוֹן דעם קָאַטְעַדְרָאָל אַיִן מַעַן,
וֹאָס ווּט אַיסְגָּעַשְׁטָעַלְט ווערָן אַיִן מַוְויִי רְוָעָן, אַיִן יוֹנִי, יוֹלִי
און אוֹיגָוסְט. ער צִיכְנָט די יְוָעָן מַעֲמָאַרִיאָל-שְׂוִיבָן פָּאָר דָּאָג הָאָ
מַעֲרַשְ׀יָלְד אָן צְוִיִּי מַעֲמָאַרִיאָל-שְׂוִיבָן פָּאָר די רָאַקְעַפְּעַלְעָר. די אַלְעָ
שְׂוִיבָן-אַרְבָּעַטְן צְוֹאָמָעָן מיט די יְרוּשָׁלַיִם-שְׂוִיבָן וועלְן רַעֲפַרְאַדוּצִירָט
ווערָן אַיִן אַ נִיְיעָם בָּוָה.

“אַ פִּילְמַ-דָּאָקוּמוּנְטָאָל וועגן שאגאלן האט נָאָרְ-וֹאָס גַּעַוְאָנוּן

או אקדמייע-פרין. מינט דאס, או איך וועל באקומוון או אסקארא?» האט ער געלאכט . . . אויפן קאמינ-געזימס אויז געלעגן דער גאל-דענער מעdeal, מיט וועלכו די שטאט פאריז האט אים באערט. לעבן דעם אויז געתטאנען א סערמייק-סקולפטוֹר, וואס מירא האט אים פרעוזנטירט. שאגאל האט גערעדט וועגן די פאנטזיאעס אין זינע מאלעריען: «דאס לעבן אויז אומעטום ארום אונדז, נאָר מיר קאנען ביט זען אלץ אין לעבן. אַפְּלוֹ אַינְשְׁטִין האט געזאגט או ער האט ניט געקאנט זען אלץ».

רענדיך וועגן «פאפ'-קונסט האט ער געוואָט: » פאפ'-קונסט — דאס אויז עפֿעס וואס ווערט אושסגעשפֿיגן. עס דאָרֶת זיין לעבן אין קונסט און אַנְשְׁמָה — אווי או מען זאל דאס זען ניט בלוייז מיטן אויג, נאָר אויך פֿילְזַן מיטן האָרֶץ. אווי גלויב איך זונציסטנס. מעגלעך, או איך בין ניט גערעקט. אפשר בין איך אַפְּלוֹ ניט קיינ אַרטיסט. איך וויס אַבעָר, או זען צווארט ניט געווען קיינ מאלער, וואָלט איך קיינ אַנדער זאָך ביט געטאָן, גַּרְבִּינְטִי».

דעם טן יוני, 1960, האט בענטש שיף געהאט אַ ספעציגעלן קאָלום וועגן שאגאלן אין דער נ. י. «פאָסְטַּט». ער האט באָשְׁרַבֵּן ווי שאגאל אויז באָערט געוואָרֶן מיטן דאַקְטָאָרְטִיטְוֹל אַין בראנדיעס אָנוֹיוועָרֶס. סיטעט. ביִי יונער פֿיַּרְעַלְכָּעֶר טַּרְעַפְּנִישׁ זַיְנָעָן אויך באָערט גע-וואָן מיטן זעלבן טיטול נאָר בָּאַרְיִמְטָעָה פֿערַזְעַלְכְּקִיטָּה, אַרְיִינְ-גערעַנטָּה נאָבָּעַלְ-פֿרִיז גַּעֲוִוְנְגָר. שיף דערצְיִילְט. או שאגאל אויז געוווען באָגִיסְטְּרַט אַין נְשָׁמָהִיך, ווי איינְזַע פֿוֹן זַיְנָע בְּלִדְעָר. ער האט גערעדט פראנצְיוֹזִיש אַין גַּעַטְרָגָן אַין לאָץ דעם רָאוּעַט פֿוֹן לעגיאָן פֿוֹן האָנָּאָר. ער האט אויך גערעדט רָוּשִׁיש אַין יִדְישִׁי, דִּי שְׁפָרָאָךְ פֿוֹן זַיְנָע אַרְעַלְטָעָרָן . . .

איך האָב שוין דערצְיִילְט אַין אַנדער פֿלאָץ וועגן יונער באָגַעְגַּעַנְישׁ. שאגאל אויז אַרוֹמָגְעַגְעַנְעָן מיט צִיפְּאַרְיִינְעָן, דעם קונסט-דיַרְעַקְטָאָר פֿוֹן בראנדיעס, וועלכְּבָּר אויז געוווען מײַן תַּלְמִיד אַין דער אַרְבְּעַטְעַרְדִּינְג שָׁוֹל אַין שִׁקְאָאָה, אַין מִיט מִיר, אַין ער האט גערעדט יִדְיש הָווֵיך אויפֿן קוֹל אַון שְׁטָאָרָק הַנָּאה גַּעַהָאָט דָּרְפָּוֹן אַון בָּאָמְעָדָט, או ער אַרוֹמִיקָּעָר עַולְם אַין גַּעַתְאָנָעָן אַון גַּעַגְּפָט, ווי פֿרִי ער האט זַיְנָע גַּעַפְּלִיט דָּעַרְבִּי.

זען דער רַעַפְּאַרְטָעָר האט אַים גַּעַפְּרַעְגָּט, וואס ער וועט טָאָן דִּי צּוֹוִי זַוְּאָכָּן פֿוֹן זַיְנָע פֿאַרְוּוַיְלָן אַין בראנדיעס, האט ער גַּעַנְטַפְּרָעָט:

שטודירן . . . איך פיל שטונדייק, או איך דארף זיך לערנען פון יונגע מענטשן; איבערההייפט אין קונסט. איך פיל, או איך קאנַ שטָּוּן מער מיט יונגע ווי זיך לערנען. ווען איך בין געווען יונגע, האב איך געוואלט לערנען בי עטלערע לערער, נאר איצט איז די פאוץיע אַ פֿאָרְקָעֶרטָּע אָזָּנוֹ אַךְ וְוִיל זִיךְ לְעַרְנָעַן מִיט די יונגע. דער געדאָזק פון לערנען די יונגע שערקט מיך אָפּ.

דער פריגציף פון מײַן אַרבָּעַט אַיז, איך האָב לֵיב מענטשן. איך האָב לֵיב יַעֲדָן אַיְינָם. דו זַאָרְפָּסְט גַּעֲבָן לִיבָּע קְוָנָסְט, נִיט דֵי קְוָנָסְט פָּוּן לִיבָּהָכְבָּר, נָאָר לִיבָּע. דִּין לְעַבְּנָן אַיז אַרְיִינְגָּעַז וּוּבָט אַיז דִּין אַrbָּעַט אָזָּנוֹ דוֹ שְׁטְרָעְבָּסְט נִיט צַוְּפָלְמַאְכָּט, צַוְּפָלְרַוּם, צַוְּפָלְגַּעַלְט . . . איך באָהָאָלְטָפּ שְׁטוּסְט נִיט דָעַם אַמְּתָה. איך מאָל וּוָאָס איך בֵּין, איך זַוְּיַז וּוָאָס איך בֵּין. מעַן קָאָן גַּאֲרְבִּיט באָהָאָלְטָן. דָאָס גַּרוּיסָע אָמְגָלִיק אַיז אַין מִיר באָהָאָלְטָן. נָאָר, פָּאָרְעָנְדָקָט עַר, אַיז דָעַר לִיטְעָרְטָאָטָר אָזָּנוֹ אַיז דָעַר קְוָנָסְט וִינְגָּנוֹ פָּאָרָאָן דֵי בִּיבְּלָאָן רֻעְמְבָּרָאָנְדָט.

דָעַר קָאַלְמָנִיסָט פָּאַרְעָנְדָקָט זִין פּוֹלְן קָאָלָטָם וּוְעַגְּן שָׁאָגָּאָלָן אַזְוִי:

אַ ברְיִילְאָנְטָעָנָע פָּאַזְוּעַ שְׁטָרָאָלְטָט פָּוּן אַיִּם. עַר אַיִּן דָעַר מענטש וּוָאָס, נָאָכְדָעָם וּוְיַעֲרָהָטָמָט פָּאַרְבָּאָכָט שְׁעהָן/זְלָאָגָן אַיז לְאוֹוָה באָז וּוּאַונְדָעַנְדִּיק מִיט יַרְאָת הַכְּבָדָה זַיְבְּלַדְעָרְטָפּוֹן רֻעְמְבָּרָאָנְדָט, הָטָט עַר זִיךְ גְּעוּוֹנְדָט צַו אַבָּגְלִיטָעָר אַיז גְּזַוְּגָט: רֻעְמְבָּרָאָנְדָט הָטָט מִיךְ לִיבְּ!

.3

סְאַיז נִיט גְּעוּוֹן קִין צַוְּפָלְיַקָּעָר אַוְיסְדָּרָוק פָּוּן שָׁאָגָּאָלָן וּוְעַגְּן רֻעְמְבָּרָאָנְדָט. סִיִּין אַיז זַיְנָע פָּרְיוֹאָצָט שְׁמוּעָן, סִיִּין אַיז עַפְּנְטָלְעָכָע אַרְוִיסְטְּרִיטָן הָטָט שָׁאָגָּאָל אַוְסְגָּעְדְּרָקָט זִין טִיפָּע פָּאַרְעָדָרָגָג פָּאָר זִין מִיסְטָעָר, וּוְיַאֲרָבְּרָעְנְטָעָר חַסִּיד פָּאָר זִין רְבִיָּין. וְעַן מַעַן פְּרוֹאָוֹת גְּעַפְּגָעָן אַ פָּאַרְגְּלִיךְ צְוִישָׁן רֻעְמְבָּרָאָנְדָטָס לְעַבְּן אַיז שָׁאָגָּאָלָס, לְאַזְטָז דָאָס גַּרְיָינְג דָעְרְקָלְעָדוֹן. רֻעְמְבָּרָאָנְדָטָס אַינְגָּרְלָעְדָּע לְעַבְּן אַיז גְּעוּוֹן אַ וּוּלְטָט פָּאָר זִיךְ אַלְיָין, צַו דָעַם שְׁטְרָעְבָּט אַיךְ שָׁאָגָּאָל. רֻעְמְבָּרָאָנְדָטָס נָאַנְטָקִיָּט צַו דָעַר יִדְיָשָׁעָר גַּעַטָּאָר פָּוּן אַמְּסְטָרְדָּמָן אַיז זַיְנָע בִּיבְּלָ-בִּילְדָּעָר הָאָבוֹן

כעהלאן אין עטלטער פון 49 יאר.
וואָאַר, האט אויך ניט אויסגעמידן שאָגאלס לעבן, וווען ער האט פֿאַרלאָרּן
פְּאָלָס פְּאָלָס פְּאָלָס פְּאָלָס פְּאָלָס פְּאָלָס פְּאָלָס פְּאָלָס פְּאָלָס
וּוְ רֻעְבָּרָנְדָטָס פְּרוּיוּ האט אויך בעלא שאָגאל מְעִרטְסְּטְּסָס פְּאָזִירָט
פְּאָלָס אִים. אָנוּ דֵי טְרָאָגְעָדִיעַ ווָאֶס אִין באָפָּאָלָן רֻעְבָּרָנְדָטָן מִיטָּן
פְּאָלָלָסְטָן זְיַין באַלְיבְּטָעָרָרָפְּרוּי סְאָטְסְקִיאָרָא, אַין עַלְטָעָרָרָפְּנוּ דְּרִיסְיִיסִיק
הָאָט שאָגָאָלָן דְּעַרְגַּנְעַטְרָט צְוּ אִים.

וְיַעֲמֹדֶן הָאָתָּה גָּלְעָרֵנְט בְּאוּגָלְעָקִיט פָּוּ דִּי גְּרוּזֶעָ מִיסְטָעָרָס. וְיַטְּצִיאָן אָוּן טִינְטָאָרָעָטָא. אָזְוִי הָאָתָּה שָׁגָגָל דָּאָס גַּעַל לְעָרְבָּנְט בַּיִּיעָמְדָנְטָן אָוּן שְׁפָעְטָר בַּיִּוְוָן גָּגָן אָוּן מָאנָע אָוּן סְמָאָן.

מען קאו זיך משער זיין, ווי איזא טף-פֿלנדייקער יידישער ייד
ווי שאגאל האט זיך ניט געקאנט אפרײַסן פֿון רעumberאנדטס "פאר-
טרערט פֿון אונ אלטן יידז", וואס דרייקט-אוייס איזויפֿיל דורות חכמה,
לייליך אונ אומשטערבּלעכְּקייטי — איזי די אויגן, איזי די פֿאלדזן פֿון

פנימ, אין די איביקע טונקעלע קאלירן, וואס ליביכטן אבער מיט אין
אינערלעכן פלאם.

ווען מען שטודירט שאגאלס ביביל-ביבלדער און לעצטנס זיינע
שייבן אין ירושלים, דארף מען בענטשן רעMBERאנטן פאר באלייכטן
שאגאלס ווען.

אין שאגאלס "חטנ-כליה", אין פארשידיענע פאנז, האבן זיינער אודר
שפּוֹרְבָּגֶם, אַינְסְטִינְקְטִיוֹו, אין רעMBERאנטס "די יִדִּישׁ כָּלָה", רֻעְמֵד
בראנדטס הענט אין דעם דזאיקן בילד האבן שאגאלן א סך געגעבן,
און רעMBERאנטס נאקוועטע "בַּת שְׁבַע" פִּילְטָן מיט ליידנשאפט שאָר
גאָלָס "נאקוועט אַיבָּעָר וּוּיטָעָבָּסְקָּ".

שאגאלס אויסדרוק, או רעMBERאנט האט אים ליב, אין נישט
געוווען קיין צופעליקע פראָזע. ذא האט ער אַרְוִיסְגָּעָזָט אַ גְּרוֹיסְן
אמָת ווּגָן זִיךְ. דער יראת הַכּוֹבֵד אָן די טִיפָּע לִבְשָׁאָפָּט, וואָס
שאגאל האט אַרְוִיסְגָּעָזָט שְׂטִיעַנְדִּיק פָּאָר אַ רעMBERאנט פְּאַרְטְּרָעָט
אדער אַ רַּאֲדִירּוֹנָג, זיינען געוווען אַ מִין עַקְזָאָמָעָן פָּאָר שָׁאָגָאָלָן, ער
הַאַט גְּזָאָגָט צַו זִיךְ, אָן די אַמְּתָן וואָס רעMBERאנט האט אַרְוִיסְגָּעָזָט
בראָכָט, ווּיל ער, שאָגָאָל, אוּיךְ אַרְוִיסְבְּרָעָגָעָן. די אַמְּתָן אָן דער
קונְסָט זיינען אַיְבִּיקָע אָן כָּאַטְשׁ דַּי מִטְלָעָן זיינען אָפְט פְּאַרְשִׁידָנִי
אַרְטִּיקָע אָן קָעְגָּנוּעָזָעָצָט, דָּאָקְ קָוְמָעָן זִיךְ צְנוּנִיךְ אַין זַיְעָרָעָץ צִילָן.
שאגאלס בִּילְלָעָר פָּוּן אַלְטָעָ יִזְחָק, זיינע הענער, זיינע יְזָוָסָן
זיינע רַאֲדִירּוֹנָגָעָן, זיינע בִּיבְּלָיְלָאָסְטָרָאָצִיעָס, זיינע שְׁוִיבָן, זיינע
אַיְלָוְסְטָרָאָצִיעָס צַו בָּעָלָאָס בִּיכְבָּר — וּאַלְטָעָ דָּעָן רעMBERאנט נִיט גּוֹטָן
גַּהְיִיסְן די אַמְּתָן וואָס שָׁאָגָאָל האָט אַין זִיךְ אַרְוִיסְגָּעָזָט?
און גִּיטְעָן דָּעָן נִיט רעMBERאנטס אוּטָאַבְּיָאָגְרָאָפָּע דָּרָךְ די פָּאָרָה
טרעטן אָן רַאֲדִירּוֹנָגָעָן וואָס ער האָט גַּעַשְׁפָּאָפָּן?
און אַין דָּעָן שָׁאָגָאָל שָׁאָפָּן, אַין אלָעָ צִיטָן, אַין אלָעָ פָּאָרָמָעָן,
נִיט קִין אַיְלָוְסְטָרָאָצִיעָס אוּטָאַבְּיָאָגְרָאָפָּע?

אַמְּסְטְּרָדָם, 1620.
וּוּיטָעָבָּסְקָּ, 1920.
רעMBERאנטס יִדְעָן אָן שָׁאָגָאָל יְזָוָסָן.
אין מאָמָעָנָן פָּוּן יַאֲרָש אָן צְוִיְּפָל וואָס באָפָּאָלָן יִדְעָן עַכְתָּן
קִינְסְטָלָעָר, האָט שָׁאָגָאָל זִיךְ גְּעוּוֹנָדָט צָום מִיסְטָעָר רעMBERאנט אָן
דָּעָרְפִּילָט, אוּ רעMBERאנט האָט אַים לִיב.
און עַס אַין אַים לִיבְכָּר גְּעוּוֹרָן דָּעָרְפָּוּן.

דער דיקטער

פראנקריך באונרט שאגאלן מיט א פאסט-מארכן

שאנאל האט געשריבן לידער וואס זייןען און אפשפיגל פון זייןע
מאלונגען און פארבן. אמת. עס פעלט אים די שפראָה, עס פעלט אים
די טעכנייק און מערסטנס זייןען זי א מוסטער פון ניט פערפֿעטקייט.
אין קעגןזאָץ צו דער מיסטערשאָפט פון זייןס אַ בילד.

וואס האט אים באָוואָיגן צו פֿאָרבעמען זיך מיט פֿאָזוייע?
צום באָדוּירן איז שוער צו געפֿינען און צוֹנוּיפֿזאָמְלעַן זייןע
פאָעמעס. אויף מיין אָנְפֿראָגָע, צי ערד האט עקוּומְפֿלאָן פון זי און
צי האט ער נאָך ניט-גָּעָדָרָקָטָע לידער, האָט אִיך קִיָּוּן עֲנֵפָעָר נִיט
בָּאָקוּמָעַן. מעגלען, או מיין בריוו האָט אִים נאָך ניט דָּעָגְרִיכְט (אִיך
הָאָב לְעַצְמָנָה גָּעַלְיָעַנְתָּה, או מען קלִיבָּת זיך אָרוּסְגָּעַבָּן אַ בָּאָנד לִידָּעָר
זִיןָע אַין אָפְּרָאָצְזִוִּישָׁר אַבְּעָרָזָעָצָוָן).

אִיך וויל זיך דָּא אָפְּשָׁטָעַלְן אויף זִיןָעָר אַ פָּאָעָמָע, וואס אַין
כָּאָרָקְטָעָרִיסְטִיכְס פָּאָר די אָנְדָעָר וואס אִיך הָאָב אָמָּאָל גָּעַלְיָעַנְתָּה,
נָאָר גַּעֲפִינָעָן זיך נִיט אַין מיין באָוִיך.

ער שְׂרִיבֶּת אַ לִיד דָּאָן, וווען ער אַין אָנְגָּעוּוּתִיכְט אָדָעָר שְׂטָאָרָק
אָנְגָּעוּרִיט אַון באָוִירְקָט. דָּאָס לִיד אַיְוִי אִם אַין אָנוֹאָמָל פָּוּן גַּעֲפִילָן
וואס ער דָּאָרָף אָרוּסְגָּעַבָּן, נִיט קִיָּן צְוֹפְּעָלִיקָע שְׁטִימָוָנָג אָדָעָר אַ פָּאָרָ-

וועך זיך זען געדראוקט. ער האט עס געמוות אונשריבין. איזו דערפֿאָר דאָרָפּ מען פֿאָרְקּוֹן די גַּזְאָמָּעָן, די מַעֲטָרִיק, אֲפִילּוּ די מַעֲטָאָפְּאָרָן. זיין ציל איזו געוווען אַרְוִיסְזָאָגָן ווּאָסּ האט אִים גַּעֲקוּוּעַטְשָׁת אָן עס האט אִים נְבִיט גַּעֲארָט צֵי דָּאָס אַיְזָאָפּאָזְעִיעָא אַדְעָר בַּיְתָה. אַיְזָעַם זַיְן אַיְזָאָפּ שַׁאָּגָאָל אַיְזָוָאָרָט דָּאָס ווּאָס ער אַיְזָאָפּוּן לִיוּוֹנָט — דָּעָר קְלִינְיָה שְׁטוּטְלְדִּיקָּעָר יִיד פּוֹן ווּיטְעַבְּסָק, ווּאָס קְאנְצְעַנְטְּרִירָט זַיְךְ אוֹוֶךְ זַיְן בַּאֲלִידְיקָן אַרוּם אָן אַיְזָעָרָט דָּאָס עַגְּגָר עַבְּרָה סְבִּיבָה גַּעַמְטָע עַר אַרְיָין זַיְינָעַ ווּעַלְטְּלְעַכְּעַ טַעַאָרִיעָס. ער סְטָרָאָרָט זַיְךְ נְיִיט אַוִּיסְפִּינְגָּעָן זַיְן לשון. ער זוֹוְלְ רַעַדְן אַזְוִי פְּשָׁוֹט, ווּ זַוְּ אַשְׁכּוֹן פּוֹן זַיְן אַמְּאָלִיךְ גַּעַסְלָה, אַזְוִי אָזְ זַיְן סְטָרָאָרָט ווּעַרְטָה גַּעַנְטָעָר צָוָם פָּאָלְקָסְ-לִידָה.

זַיְן גַּרְוִיסְעָ פְּאָעָמָעָ «מִינְיָן ווּיְתָעָה הַיִּם», אַיְזָעַם גַּעַווּעַן גַּעַדְרוּקָט אַיְזָנָה גַּוְמָעָר 720 «לִימְעָרָאָרִישָׁע בְּלַעַטְעָר». דָּאָס האט גַּעַדְרוּפָט זַיְן אַיְזָנָה יַאֲרָה 1938. ער האט עס גַּעַשְׂקִיטָט פּוֹן פָּאָרָיָין אָן עס טְרָאָגָט אָן אָנוּ טַעַרְקָעָפָל, «אוּטָאָבְּיָאָגְּרָאָפִּישָׁע פְּאָעָמָעָ». פָּאָר דָּעַם ווּאָס אַיְזָעַם גַּוְטָה בַּאֲקָאנָט מִיט שַׁאָּגָאָלָס בַּיְלָדָעָר ווּעַט יַעֲדָע סְטוֹרָאָפּ פְּאָקְטִישָׁ אִים דָּעָרָה זַיְינָעַ אַיְזָעָר אַפְּאָולָעָר גַּעַוּוֹרָן בַּיְלָד זַיְינָס, ווּ ער ווּאָלָט גַּעַבְּוִיטָה.

עס אַיְזָעַם מַעְרְקוּוּידִיק. די עַרְשָׁטָע צּוֹוִי סְטָרָאָפּ גִּיבָּן אָנוּדוֹן שַׁוִּין דָּעַם שְׁלִיסָל זַוְּ כְּמַעַט אַלְזָן, ווּאָס שַׁאָּגָאָל שְׁקָאָפּ מַטָּן פְּנוּזָה.

עס קְלִינְגָּט אַיְזָעַם
די שְׁטָפָטָן, די ווּיטְעָן,
די קְלוּרִיסְטָעָרָס ווּוִיסְעָן
אַיְזָעַם די שְׁוּלָן. די טִירָה
איַזְ אַפְּנָה. ער הַיְמָל בְּלִיטָה.
דאָס לְעָבָן פְּלִיטָ אַלְזָן ווּוּיטָעָן.

עס בְּעַנְקָט אַיְזָעַם
די גָּאָסָן קְרוּמָהָן.
מְצֻבָּות גַּרְאָע אַזְוִיךְ אַבָּאָרגָן.
עס לִיגָּן טִיךְ די יַיְדָן פְּרוּמָהָן.

זַוְּ ווּיפְּלָ בַּיְלָדָעָר אַיר זַאלָט זַיְךְ נְיִיט צּוּרִירָן, ווּעַט אַיר דָּעַן נְיִיט גַּעַפְּינְגָּעָן די אַנְדִּיטְוּנְגָּעָן פּוֹן די נַאֲרִיזָוָאָס צִיטְרָטָע פָּאָר סְטָרָאָפָּה?

וַיַּעֲשֵׂנָה זִי דָעַן גִּיטָּה לְיִתְמָאָטִיו אֵין זִיְנָה פִּיל בַּלְדָעָר? קְנוֹסֶת־מַבְנִים שְׁטָעָלָן וַיַּד אָזְחָק אָזְחָלָם אַפְטִימִזּוּם, אָזְחָק אַרְגִּינְעָלָן הַומָּאָר, אָזְחָק דָעַר אַוְיסְעַרְגָּעָוְוַיְינְלַעֲכָעָר רַחֲבוֹת פָּוָן וַיַּיְנְעַנָּע פָּאָרְבָּן, נָאָר לַיְיַעַנָּע מִיר דִּי וּוַיְתַעַדְיקָע סְטַרְאָפָּן, בַּאֲקָמָת וַיַּדְכַּר אֵן אַנְדָעָר שַׁאֲגָאָל, אֲשַׁאֲגָאָל פָּוָן טְרוּיָה, פֻעַסְמִיּוּם, פַּאֲרָלָאָרְבָּן קְקִיטָּה. לְאָמֵר לַיְיַעַנָּע:

אין פאָרבּאָר, אַין פְּלַעַקְן
אַינוֹ לִיכְטַס, אַין שְׁאַטְן
שְׁאַטְיטַיְתַס מֵיַן בַּילְדַס וּוּיטַן,
אַיךְ וּוֹילְמִיט דַעַם מֵיַן הַאֲרַץ פָּאַרְדְּעַקְן.

איך גי' צעפלאָקערט און צעריסן,
עם בליצן יאלגן
מיין זועלט איזן חלום קומט מיר —
איך גי' פֿאַרלאָך.

נניח שזק מכך היינט, ניתן זוז מכך מארגן
איך בין אנטילופון פון זוז אלין.
איך וועל פאר זוז א גרוב פארצ'ארגן,
איך וועל צעג'ין אין גראוס גמווין.

ס'איין ניט דערזעלבער שאגאל פון זיין אויטאכ'יא איגראפיש בוד
 "מיין לעבן", ס'איין ניט שאגאל וואס שפריזיט געווואגט קעגנ אלע
 געצען פון לאגיק און קאנזענצעיס. פארוואס איין ער אנטלאפּן
 "פּוֹן זִיךְ לְלִין"? פָּאַרְוּאָס האט ער אֶ "גָּרוֹבְּ פָּאַרְאָרְגָּן" אָנוֹ צָעִינֵין
 גְּרוּיִס גְּעוּיִין? וואס זיינען די אַוְרָצָן דערפּוֹן? ווען האט
 ער די פָּאַעֲמָעָן אַגְּנַעַשְׁרִיבָן? פָּאַר אַונְדוֹן איין ווַיְכִתְּקָה
 ייִ אַפְּגַּעַדְרוֹקְט. אִין יָאָר 1938. ער בער גְּרוֹיסָעָר ווּלְטַ-מְלַחְמָה
 אַיִּינוֹן ער שוֹין גְּעוּוֹן אַיִּינְעָרָר פָּוֹן די בָּאַרְיִמְטָסְטָעָן קִינְסְטָלְעָר אוַיְךְ דָּעָר
 ווּלְטַ, וואס האט דער גְּרִיבִּיכְט די העַסְטָעָן שְׁטָאָפְּלָן, וואס אָנוֹ אַרְטִיסְטָן
 קָאָזְזִיךְ ווּינְגְּשָׁן אָנוֹ טְרוּמֵיָּעָן. ער האט זִי גַּשְׁרִיבָן אִין דָּעָר גְּרוֹ-
 קָעָר הַיְלָעָר-צִיִּיט.

לאָמֵיר נִיט פַּאֲרְגָּעָסָן, אָז דִּי סְטְרָאָפָּן זַיְגָּעָן דִּי עַרְשָׁתָּע טַיְילָן

פון דער פאעמע. אין דער צוויטער טיל רעדט ער וועגן דעם טויזט
פון זיין פאטער און דעם טויזט פון זיין מוטער, דעם טויזט פון זיין
לערער מיטן פענוזל, דעם טויזט פון זיין ברודער דוד, אבער אויך וועגן
זינגע פיל שוועסטער, וואס «לאכן און ווינגען און אין טירן שטיען
זיין בײַינאָך. זיין קוּקְזַאיָּס עַפְּסַע אַין פָּעַנְצַעְטַּר אַין זָוֵן גִּלְּיָּוּן נָאָכָּןְדַּן». אַין אַין דער זעלבער טיל האָבָן מִיר שׂוֹין דֵי זַיְעַר באַקָּאנְטָע
זָוָאוּ זָיְנָעַן מִינְיָעַן וַיְיסַע בְּלוּמָעַן פָּוֹן אַונְדוּזָעַר חַוְּפָה אַוְיףַּ דֵי וַוְעַגְּזַיְּן»
אונ ער פֿאַרְעַנְדִּיקַט גָּאנְץ פְּשָׁוֹט :

דו בִּיסְטַּמְּ מִין וּוַיְיבַּ פָּאָר מִיר גַּעֲנוֹזָאָרָן
וּוְמַאנְדָּל זִיס אַזְּיָּיךְ לְאַנְגָּעַ יַאֲרָן.
עַס שְׁמַנְקַט דִּין בְּזִיךְ מִיר אַ מְתָנָה —
אַ טַּאַכְטָעַר שִׁין, וּוְרִאַשׁ הַשְּׁנָה.
אַ דָּאָנָּק דֵּיר, גַּאֲטַּ פָּוֹן אַרְנוֹן קַוְּדָשָׁן.
פָּאָר יַעֲנָעָם טָאגַ, פָּוֹן יַעֲנָעָם חַוְּדָשָׁן.

אין דעם טיל האָבָן מִיר אַלְעַ עַלְעַמְעַנְטָן פָּוֹן שַׁאֲגָאָלָס בַּילְדָּעָה:
דעם בִּיתְעַולְמָן, טַאַטְעַמְּמָאָמָע, דעם טַאַטְנָס בַּאֲרָה, דֵי אַרְימַע פִּיר
זָוָעַנטָּ, דֵי טַוְיָעַטָּ מַוְטָּעַטָּ שַׁוְּעַבְטָן אַין דער לוֹפְטָן, בַּעַלְאָס שַׁוְּאַנְגָּעָרָה
שַׁאַפְטָן, אַ שְׁטַעַרְנְדִּיקָעָן נָאָכָּט, שְׁטַיְגָעָרָן, וּזְאָלָד אַין גְּרוֹזָן, דער קָאָפָּ פָּוֹן
אַלְטָן רְבִין פְּלִיטָן, אַ שְׁוֹאָרֶץ פְּעַרְדְּעַלְעָן, וּוָאָס האָט אַוְעַקְעַגְפִּירָט אַיְם
(דעם לְעַרְעָרָ) אַוְיףַּ יַעֲנָרָן וּוּלְעַט דְּרוֹכָּן טַוְיָעָרָן; עַס האָט פַּאֲרַלְאָשָׁן
זִיךְ זִין לְאָמָפָן: דֵי לְאַגְּגָעָה האָרָן פָּוֹן דער גַּעַלְיבְּטָעָר, דֵי פָּאָר אַוְיגָן
אַירָעָן, פַּאֲרַלְאָשָׁן דֵי לְבָנָה אַון אַגְּגָצְזָנָן וַיְיסַע לְיכְטָן.
דער עַרְשְׁטָעַר טִיל אַין דער רַעְזְלַטְאָט פָּוֹן צְוִיְּיטָן טִיל — דער
טְרוּיְעָר נָאָךְ דֵי פַּאֲרַלְאָרָעָנָעָן עַלְטָעָרָן אַון בְּרוֹדָעָר אַון לְעַרְעָר. האָט
עַר זִיךְ גַּעַפְּגָעָן דָּוָרָק זִיךְ לְיַיְבָּעָר פָּאָר דָּעָר כְּלָהָן אַין דָּאָךְ שַׂוְּין פַּאֲאָזָן
אַ גְּרוֹיְסָעָר וּוּידְעַרְשְׁפָּרָזָק צְוִיְּישָׁן דָּעָם וּוָאָס עַר האָט גַּעַוְאָלָט טָאָזָן
אַין דָּעָר עַרְשְׁטָעַר טִיל (פַּאֲרַזְאָרָגָן זִיךְ אַ גְּרוֹבָן) צָוְ דָּעָר צְוִיְּיטָעָר, וּוּזָן
עַר «לִגְגָט בֵּי דָעָר כְּלָהָן אַ גַּאנְצָעָן נָאָכָּט». דָּא האָט זִיךְ שַׂוְּין פַּרְוִיד
אַרְיְינְגְּעַמְּישָׁט, מְשֻׁמּוֹת.

אין דער דְּרִיטְטָעָר טִיל אַנְטְּפָלְעָקָט עַר זִיךְ אַלְס קִינְסְטְּלָעָר, אַיְן
עַר שַׂוְּין נִיטָּ דָעָר בָּאוּיְנְגָעָר אַון בָּאוּיְנְגָעָר פָּוֹן זִיךְ הַיִּם, וּוָאָס אַיְן
גַּעַוְאָרָן וַיְיסַע פָּוֹן אִים, נָאָר וּוָאָס עַר קָאָן בְּשָׂומָן אַופָּן נִיטָּ פַּאֲרָגָעָן.

ער שוערטט, או זיין נשמה ווועט זיין מיט די היולדע פון זיין אלטער
היהם.

א. גי אראפ, מײַן וויסער וואָלְקָן
און נעם אַרוֹיף מִיךְ אֵין דָּשֶׁר הוֹיזָן!
אייך הער, ווֹי אָוָנטָן קָלִינְגָּטָן גָּלְאָקָן
און פון די היולדע גִּיט אַ רְוִיז.

עס וויל אַ וואָרט מִיכְן מָוֵיל זַי זָגָן
צָו זַי, פָּאָרְשָׂאָטְעָנָן מִיט שְׁנִי.
בִּיז וְאָנָּנוּן מִיכְן אַטָּעָס וְוַעֲטָס מִיךְ טְרָאָגָן
וְוַעֲטָס מִיכְן נשמה זַי מִיט זַי.

און וויאָדער אַמְּאל אֵין דָּעַר טִיל גַּעֲפִינְגָּן מִיר שאָגָאַלְס אַוִּיסְדָּרוֹן,
וְוָאָס חָאָבָן אַים גַּעֲדִינְט פָּאָרְט טַעַמְעָס אֵין גָּאָר אַ סְּדָּמָלְגָּעָן; וְאָלְקָן,
רוֹיז, שְׁנִי, אַוִּיסְגָּעָרִימְטָעָה היְזָעָר, וְוַעֲגָן צָוּם בֵּית עַולְם, אַ מְלָאָך,
פָּאָרְבִּיצָט די דָּעַכָּעָר, די קָלְעוֹמָעָר, טַעַנְצָעָר אַוִּיפָּה דָּעַר בִּינְעָ, פָּאָרְבָּן
בְּלִיעָ, רְוִיטָע, גַּעַלְעָ, גַּעַשְׁפִּילָט, גַּעַזְוְגָּעָן אֵין גַּעַשְׁפְּרוֹגָעָן. עַס אֵין
אוֹזִי פְּרִילְעָד ...
זַיְן לְעַבְנָן וּוּעָרְטָט אַיְבָּרְגָּעָבָן אֵין די אַוְמָבָּאָהָאָלְפָעָן שְׁוֹרוֹתָה,
וְוָאָס זִיְינְגָּן שְׁוֹן גַּאֲרָנִיט אַוְמָבָּאָהָאָלְפָן, נָאָר אַ מִין מָאָגִיעָר, וְוָאָס מִיר
גַּעֲפִינְגָּן אֵין זִיְגָּעָ צִיְיכָעָנוֹגָעָן, אוֹזִי קִינְדָּעָרִישָׂה האַלְבִּיְּפְּרִימִיטִיוֹן.

עס פָּאָכָעָט מִיר אַ רְוִיטָע פָּאָנָּעָן,
אייך כָּאָפְּ זַי אַוִּיפָּה אַוְנְדוֹזָעָר גָּסָס.

די וְוַעֲלָט אוֹזִי דָּאָרְטָן אַ בָּאָנִיְּטָעָ ...
און וְוַיְינְטָן טְרָאָגָן זַיְן פָּוּן אִיר ...
מִיט הִיטָּע בִּיקְסָן אֵין מִיט רִיז ...

נָאָר דְּרוֹאָלְזִיעָ אֵין גִּיט פָּאָר אַים.

דוֹוּוִילְסָט מִיכְן הָאָרֶץ זַיְן צֻבְּרָאָכָן?
אוֹזִי קְנִי אַוְיסְבָּעָטָן מִינְעָ טָעָג?

פאלט ער שוין וויעדר אריין אין א פארלאָרנקייט, צעטומלטקייט
און די שורות זינגען שוין ניט שאגאל-פאסיק, נאָר תחינה-מעסיק:

זונעל איך צו דיר קומען אויף איביך צו שלאָפֿן
און דו ווועסט פֿאַרְשִׁיטן מײַן קבר מיט אש.

קומוּן מיר צו דער פֿערטער, לעצטער טיל.
דאָ רעדט שאגאל ווועגן זיין פֿאַלְק, ניט ווועגן זיך. ער באַווײַנט
דעַם חורבן (זעלכּן?) : "געשטערטָרְבָּן מְשָׁה אָונְדוּעָרְעָר, פֿאַרְשְׁוִיְּגָן שְׁטוּם
זינגען די לעצטע אָונְדוּעָרְעָ נְבִיאִים". ווֹיִיטַּ-אוּיס, אָז דָאָ אַיְזָן שאגאל
באַוִּירְקָט גַּעֲוָואָרְן מְאַכְּנְדִּיק צַיְּכַּעַנְגַּעַן פָּאָר דָּעָר בִּיבְּל. מעַן פֿילְט
די גְּבִיאִישׁ שְׁפְּרָאָךְ:

אונַ אלְעַט ווַילְעַן אין דיַין האָרְצָן צעטראָעַן דיַינָּעַ לְחוּות,
צעטראָעַן ווַילְעַן זֵי דיַין אַמְתָּה אָז דיַין גָּאָט.

דאָס פֿינְטָעַלְעָ יַד רַעַדְט אָרוּיס פֿוֹן אִים אָז דָאָס אַיְזָן ניט זֵיַן
ושאנֶר, סְאיַן ניט זֵיַן אַיְנוּוַיְנִיקְסְּטָעָר אֵיך. סְאיַן מלִיצָה:

מעַן יַאֲגַט, מעַן שלאָגַט מײַן פֿאַלְק פֿוֹן אלְעַט זִיטָן,
עס פֿאַלְט זֵיַן קְרוּוֹן,
עס פֿאַלְט זֵיַן מָגַן דָּוד.

וֹיִיטַּעְרָר רַעַדְט ער ווועגן אַ רְוִיטָן הִימָּל אָז אַ בְּלִיאַץ, אַ שְׁוּעָרָד,
וֹאָס מעַן גַּעֲפִינְט אַן אַפְּשִׁיגָל דַּעֲרְפָּוֹן אַיְזָן זִינְעַן בִּילְדָעָר.
ער קומְט צָוָם שְׁלוֹס, אָז:

וֹוַעַט אַפְּשָׁר אַוְיְפְּגַיְן אָז אַנְדָּעָר שְׁטָעָרָן,
אונַ פֿוֹן דיַינָּעַ אוּגָן ווַילְעַן פֿלְיעַן טְוִיבָן.

געפִּינְעַן מיר אוּיך דָעַם נִיעַם שְׁטָעָרָן אָז דיַ טְוִיבָן אָז זִינְעַן
בִּילְדָעָר.
אונַ מִיטְאָמָּל פֿאַרְעָנְדִּיקְט שאגאל דיַ פֿאַעַמָּע מִיטַּ פֿאַלְגְּנְדִּיקְעָר
אָומְדָעָרוֹ אַרְטָעָר סְטְרָאָף :

איך וויל פֿאָרַאיִיבִּיקְוּן דֵּין וְאוֹונְטְשֶׁן,
אֲ נִירְעָם אָמָת ווְיָל אַיךְ קְרִיצָן.
פֿוֹן לְעַבְן צָלְ פֿאָרְבְּלִיְיבְּן קוֹנְסֶט —
אֲ קְלָאנְגְ פֿוֹן דּוֹנוּרְן אָוּן בְּלִיצָן.

איך וויס ניט, צי די "דונערן אָוּן בְּלִיצָן" האט ער געדארפט
האָבוֹן צְוִילְבִּין גְּרָאָם, אַדְעָר דָּאס האָט גְּזֹועָלֶט וְעוֹרָן זִין קְרֻעָדָא אַין
קוֹנְסֶט. וְוַאֲסְדוֹאָס, שָׁאָגָאָל האָט נִיט לִיבְ קְיִין דּוֹנוּרְן אָוּן בְּלִיצָן,
קְיִין טּוֹמֵל אָוּן רְעוּאָלְצִיעָס. ער אַיִן דָּעָר דִּיכְטָעָר פֿוֹן סְעַנְטִימְעַנְטָן
אָוּן סְעַנְטִימְעַנְטָלְקִיטָן — חֲתוּנוֹת, בְּלוּמָעָן, מְלָאָכִים, יְעוּזָס, לִיבָּעָ.
אָפְשָׁר זִינְגָעָן די "דּוֹנוּרְן אָוּן בְּלִיצָן" סִימְבָּאָלְן פֿוֹן נִיעָ שְׁטְרָעָ
מוֹגָעָן, נִיעָ קְאָלִירָן, נִיעָ פְּאָרְמָעָן, וְוָסָ ער האָט אָרְיִינְגְּבָרָאָכְט אַין
זִין קוֹנְסֶט.

דָּעָר פְּאָקָט, אֹז ער צִילְט צָו "נוֹיעָם" וּוּעָרְט בְּאַשְׁטְעִיקָּט דָּוָרָךְ
זִינְגָעָן לְעַצְמָאָה אַרְבָּעָטָן, סִי מִיטְ דִּי שְׁוִיבָן, סִי אַין סְעַרְאָמִיקָם. די
לְעַצְמָאָה טִילְ פֿוֹן דָּעָר פְּאָעָמָע אָוּן אַיְבָּרְהִוִּיפְטָט די לְעַצְמָאָה סְטְרָאָפְט
בְּאוֹזְיָוֹת, אֹז שָׁאָגָאָל האָט זִיךְ אַגְּגָהְוִיבָן בְּאַטְרָאָכָט וְאַיְ פְּאָרְשְׁטִיעָר
פֿוֹן פְּאָלָק, וְוָסָ גְּעַמְט זְדָק אַונְטָעָר צָו "פֿאָרַאיִיבִּיקְוּן דֵּין וְאוֹנְטְשֶׁן".
אָוּן דָּאָך, אַין אֲצָל שְׁמוּעָן מִיטְ שְׁרִיבְיָעָר, בַּיִּ פְּאָרְשְׁידְעָנָע
גְּעַלְגָּנְהִיָּטָן, רְעַדְתָּ ער מִיטְ גְּרוּיסָן גְּאַעַנְטִיקִיט וּוּעָגָן דָּעָר רָאָל פֿוֹן
יעָזָסָן אָוּן ער בְּרַעְנְגָט דָּאס אַרְוִיסָן זִין זִינְגָעָן קְאַטְעָדְרָאָל אַין מעָז. האָט ער
שְׁוִיבָן, וְוָסָ ער בְּאָלָט אִצְטָפָאָרְן קְאַטְעָדְרָאָל אַין מעָז. האָט ער
דָּאָך דְּעַרְקָלְעָרָט — אָוּן די דְּעַרְקָלְעָרָונָג אַיִן בְּרִיטָט פְּאָפְלָאָרְיוֹירָט
גְּעוֹוֹאָרָן, — אֹז "זִוְעָן אַיךְ מָאָל די עַלְתָּעָרָן פֿוֹן יְעוּזָס, הָאָב אַיךְ
אִינְגְּנָעָן מִינְעָ אִיגְּגָעָן עַלְתָּעָרָן".

זִינְגָעָן עַלְתָּעָרָן אָוּן זִין בְּעַלָּא, וְוָסָ וּוּרְט אָרְיִינְגְּבָרָאָכְט אַין
די אִינְטִימְסָטָע בְּיַלְדָּעָר זִינְגָעָן. וּוּעָגָן בְּעַלָּאָן האָט ער נַאָך אַיר טּוֹיט
גְּרַעְדָּט וְוּעָגָן אֲפָעָמָע וְוָסָ אַיִן טִילְ פֿוֹן זִין אַיךְ, וְוָסָ האָט אַיִם
גְּעוֹוֹיִיסָט אַיִן פְּינְגְּצָטְעָרָע שְׁעהָזָ, אֲפָעָמָע וְוָסָ אַטְעָמָט מִיטְ פְּרִיאָד
אָוּן פְּאָרְגְּגָעָנִיגָּן אָוּן פְּאָרְטְּרִיבָט צָעָר אָוּן צָאָרָן.

צָוָם פְּעַרְטָן יְאָרְצִיָּת נַאָך בְּעַלָּאָס טּוֹיט האָט שָׁאָגָאָל אַפְּגָעָדְרוֹקָט
אַיִן "טָאָגָ" זִין לִיד "בְּעַלָּאָ". אֲ לִיד פֿוֹן פְּעַרְצָן שְׂרוֹתָ, סְאַנְעַטְמָעִיסִּקָּה,
כָּאַטְשָׁ אֲוּן די אַגְּגָהְוִיבָן כְּלִילִים פֿוֹן דָּעָר סְאַנְעַטָּה טְעַכְּבִּיכִיק.

דָּעָר וְוָסָ אַיִן בְּאַהֲאוֹגָט מִיטְ שָׁאָגָאָלָס פְּאָפְלָעָרָע בְּיַלְדָּעָר, וּוּעָט

זיך פארשטיילן, וואס ער שרייבט וועגן בעלאן אוון ער וועט טראפען.
ער האט זי פֿאָפּוֹלְעֶר גַּעֲמָכֶט אִין אַיְר וּוֵיסֶס קְלִיֵּד. הַיְבָט זיך טַקְעָ
די ערשות שורה אָנוֹ:

דיין וויזען קלִיְיד שׂוֹרִימֶת אַיבָּעָר דִּיר,
די בלומען מִינְעָ בְּלִיבָּן נִיט גַּעֲרִירָת.

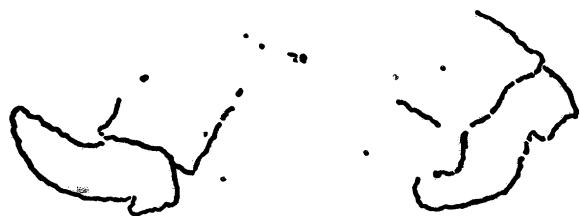
נָאָר דִּי בענְקָעְנִיש אִין פּוֹל מִיט צָעָר אוון פָּאָר דִּי אָוִינְג שְׁטִיט
זִי נִיט מַעַר, נָאָר דָעַר שְׁטִין אַיבָּעָר אַילָּ:

דיין שְׁטִין ווּעָרָט גַּלְאַנְצִיק, דיין שְׁטִין ווּעָרָט נָאָס
אוון אַיד אַלְיַין ווּעָר גַּדוֹן ווּאַש . . .

גָּאנְץ אָפְט אִין שְׁמוּעָסָן מִיט מִיר, סִי ווּזָעָן ער אִין נָאָר דָא גַּעֲוָעָן
אִין נַיְוִיאָרָק, סִי ווּזָעָן ער פְּלָעָגָט קְוּמָעָן פָּוּן פְּרָאַנְקְרִיךְ אָוִיפָּן ווּעָג
קְיַיְין שִׁיקָּאָגָא, הָאָט עַס אִים נִיט גַּעֲלָאָזָט דָרְעָן, וואס בעלא לִיגָּט דָאָרָט
אַלְיַין. וואס טְרָאָכָט זִי דָאָרָט? דָעָרָמָאָנָט זִי זַרְאָן זַיְעָר לְעָבָן צָוָּה
זָאָמָעָן?

הַיְנְטָ ווּי נַעֲכָתָן פְּרָעָג אִיךְ דִּיךְ:
צִי בְּלִיבְיסָטוּ דָאָ, צִי גַּיְיסָטוּ נָאָךְ מִיר נָאָךְ?
זָעָן דִּי שְׁרִיטָ מִינְעָ פְּאַרְוּוֹקְלָטָעָ אִין טְרָעָן.
וואס זָאָגָסָטוּ מִיר? אִיךְ ווּילְ זָאָכָהָרָן.

בעלא אִין גַּעֲבָלִיבָן לְעָבָן בַּי אִין הָאָרֶצָן. דָאָס לְעָבָן הָאָט
געַברָאָכָט עַנְדָעָרְגָעָן. דִּי צִיְיט שְׁטִיטָ נִיט אוּרָף אָן אַרטָּ. שָׁאָגָאל
דָעַר קְרָעָאָטְיוּעָר ווּעָרָט אַגְּנוּזָאָפָט מִיט נִיעָז ווּזְעִים. מִיט נִיעָז קִינְסָטָ
לְעַרְישָׁע שָׁאָפָונְגָעָן אוֹן פְּלָעָנָעָר. ער אַיְתָ דָאָכָט זִיךְ, אָוּיְ אַרְיִינְגָעָטָאָן
אִין זִיְין פִּילְפָאָכִיקָעָר אַרְבָּעָט, וואס פָאָדָעָרָט פְּעַרְפָּעַטְקִיָּט אִין הַיְנְטָ
טָאָגִיקִיָּט, אוֹס דָאָרָף נִיט זִיְין קִיְין פְּלָאָץ אִין זִיְין מָוָה אוֹן הָאָרֶץ
פָאָר דִּי פְּאַרְגָּאַנְגָּעָן גַּעַשְׁעָנִישָׁן, נָאָר נִיט בְּלוֹזָן אִין ער גַּעַוָּאָרָן
גְּרוּיָה, נָאָר דִּי עַלְתָּעָר מִיט אִירָעָ שְׁלָאָפְקִיָּטָן מִידָּן אִים אוּדָקָ נִיט אָוִיס
אוֹן קִינְגָעָר קָאָן אִין דָעָם פָּאָל נִיט פְּאַרְגָּעָמָעָן דָעָם פְּלָאָץ פָּוּן בעלאן,
וואס אִין גַּעַוָּעָן פָּאָר אִים נִיט בְּלוֹזָן אַפְּרוּי, נָאָר אַמְּמָעָ, אַדְקָטָאָר,
אַ רָּאָטָגָעָבָר.

וואו וואלט בעלא אוייגענו מען זיין גרויקיט, זיינע שלאפקיטן,
זיין באלאדן זיך מיט יארן?

... זוי רווייט עס איז געווען אונדזער חופה,
אוזו איז אונדזער ליבע צום פאלאק איז אונדזער הייט,
גייז און ווועק זי אופט מיט אונדזער טרוייס.
זוי גראין די פעלדער ליגען אוייז מײַז גוף
אוון יעדע נאכט בליכן מיר די שטערן,
אוזו ווועסטע צו מיר אמאָל זיך אומקערן.

.2

איין "גאלדענע קיט" נומער 10 (1951) זיינגען דערשינען פינע
ליידער פון שאגאל אונטערן אלגעמיינעם קאָפּ "פֿון מִין לִידְעֶרְבּוֹךְ".
איין דידזוקע סטראָפּ אנטפלעקט זיך אַ גָּעָלִיטָעֶרְטָעֶר קִינְסְטָלָעֶר,
נִיטָאָ שֵׁיָּוָן דַּי נָאָאוּוִיטָעָט אָוּן דַּי שְׁפִילְעָזְקִיָּת פֿון אַמָּאָל, נִיטָאָ דָּעָר
יָוָגְנְטָלָעֶכְעָר פְּלָאָם. דַּי צִיטָה האָט אַרוּפְגָּעָלִיגָּט אַיר חָותָם אַוִיךְ דַּי
שָׂוָרוֹת. פָּאָרָאָן איין זַיְדִּי חָכְמָה פֿון גְּרִיִּי, דַּי לְעַבְנָסְ-דִּעְרָפְאָרוֹנָג
פֿון אַ טִּירְ-דִּוְרָכְגָּעָפְּלָטָעָר נְשָׁמָה.
לאָמִיר זַיְדִּ אֲפְשָׁטָעָלָן אַוִיךְ זַיְן עַרְשָׁת אָוּן, דָּוכְטָה זַיְדִּ, לִיְתְּמָאָטוֹו
לִיד, וּאָסְ הַיִּסְטָט סִימָבְּלִישׁ "צַו הַוִּיכָּעַ מַוְיָּרָן". איין דַּי עַרְשָׁת צַוְּיִי
שָׂוָרוֹת גַּעֲפִינָּעָן מִיר שאָגָאָלָס אַנְיָמָאַיִן:

נאָר יַעַנְעַ לְאָנְד אַיז מִינְסָן,
וְאָס גַּעֲפִינָּט זַיְד אַיז מִין נְשָׁמָה.

די קִינְדָּהִיט זַיְנָע וְאָס אַיז גַּעֲבְּלִיבָן אַיְנָגָעָוָאָרְצָלָט אַיז אַיִם
וּוְעַט שָׁוֹן אַוִיךְ תָּמִיד בְּלִיבָּן דָּאָס לְאָנְד זַיְנָס. זַי אַיז דָּעָר אֲפְשָׁפְּגָּל
פֿון זַיְנָע לְעַבְנָס-גַּעֲשָׁעָגָנִישׁ אַוּן טְרָאָכְטָעָגִישׁן.

איַן מִיר בְּלִיעַן גְּרִינָע בְּלוּמוּן,
סְ'צִיטָן זַיְד אַיז מִיר מִינְעַ גָּאָסָן —
נאָר סְ'פָּעָלָן הַיִּצְחָר.
זַיְדִּיינָעָן חָרוֹב גְּעוֹאוֹרָן פֿון

מיין קינדהייט און.
די אינוואוינער בלאנדוושען אין לפטן
די זוכן אַ וואוינונג, די
לעבן אין מיין נשמה.
אין אַ פֿאָר סְטְרָאָפּוֹן מְאַכְּט עַר אַ מִין רְעוֹזָמָע פֿוֹן זִין פֿערְזָעָנִי
לעַד לְעַבָּן.

אייך געדענק אַ צִיִּיט
ווען אויף חיר זיינען געוווען צווּיִי קָעֶפּ.
סְאיַץ גַּעֲוָוָן אַ צִיִּיט,
ווען די בִּידָען קָעֶפּ
הָאָבָן זִיך בְּאַדְעָקָת מִיט אַ לִיבָּעַ-שְׁלִיעָר —
און זִינָעָן אוַיסְגָּגָגָנָעָן
וּוֵי אַ רִיחָ פֿוֹן אַ דָּרָז.

אייכט דְּאַכְּט זִיך מִיר,
אוֹ וְעַן אַפְּילַו אַיך גַּי צְוִירַק,
גַּי אַיך פְּאַרְוִיס
איַן דָּעַר רִיכְטוֹנָג צָו הַוִּיכָּעָד
הַינְטָעָר וּוְעַקְבָּעָס זִינָעָן צְעוֹזָרָפּ וּוְעַנְטָ
וְאוֹעַס נַעֲכְתִּיקָן אַפְּגָעָשָׂלָגָעָנָעָן דּוֹנָעָן
און צְעַבְּרָאַכְעָנוּ בְּלִיצָן.
וּוֵי עַס אַיִּז צָו בְּאַמְּרָקָע, זִינָעָן זִינָעָן סְטְרָאָפּוֹן גַּעֲוָאָרָן רִיפְעָר
און רִיבְכָּעָר, בִּילְדָלְעָכָר אַונְ טְרָעָפְלָעָכָר.
מִיר דָעַרְזָעָן שָׁאָגָאָל אַין אַ נִי לִיבָּט אַין דָעַם צְוִוִּיתָן לִיד וּוָאָס
הַיִּסְטָן "יעַקְבָּיִס לִיְתָעָר". די עַדְשָׁע עַטְלָעָכָע שָׂוֹרוֹת זִינָעָן דָעַר
קוֹוִינְטָעָסָעָן פֿוֹן זִין דַעֲקָעָן.

אייך גַּי אַרְוּס אַין דָעַר וּוְעַלְט וּוֵי אַ וּאַלְדָן,
אוֹוֹפּ פִּיס אַונְ העַנְטָ גַּי אַיך אַרְוּס.
פֿוֹן יְעַדְן בְּרוּס פְּאַלְן בְּלַעֲטָה,
די וּוְעַקְן מִיךְ אוֹוֹפּ, אַיך וּוְעַרְשָׁרָאָקָן.

אוֹזִי אַנְטָפְלָעָקָט זִיך אוֹזִי דָעַר מְאַלְעָר אַין אַים אַין זִין דְרִיט

לייד וואס טראגט דעם נאמען "דאס בילד". אוזיפיל דיכטער האבן באזונגען דאס בילד פון א מאלער, נאר איז א מאלער זאל דורך זיין ווארט אַריינדרינגען אין זיין בילד, איז א געהימע טיר וואס צע פראלט זיך.

ווען די זון וואלט לייכטן אין דער נאכט.
אייך שלאָפּ — אַיְנָגָעָטָן קעען אין פֿאָרְבָּגּ
איין א בעט פון בילדער.
און דיזן פום אין דיזן מוויל
מײַךְ דראָגְט, מײַךְ פֿינִיקְט.

אייך וועק זיך אויף אין וויטֿיך
פון א ניעטש טאג מיט האָפּונְגָּעָן
נאָז נִיט אַוְיסְגַּעְמָאָגְטָן,
נִיט דּוֹרְכְּגַּעְשְׁמִירְטָעָן מיט פֿאָרְבּ.

אייך לוֹיֵף אין דער היַן
זו מײַנע פֿעְנְזְלָעָן אַוְיסְגַּעְמָאָגְטָן
און וווער גַּעֲרוּץִיךְט, זוי קְרִיטְסְטָן,
מייט טְשְׁוּעָקָעָס צְגַעַשְׁלָאָגּן צוֹם מַאְלְבָרֶעֶט.

בֵּין אַיךְ שָׂוִין גַּעֲנְדִּיקְט?
אייז מײַין בַּיַּלְדַּ פֿאָרְדְּעָנְדִּיקְט?
אַלְאַ שְׁיִינְט, גִּיסְטַּ זִיךְ, לוֹיֵפְט.

שְׁטוּלַזְיךְ אָפּ, נָאָז אָשְׁמִירַ,
דָּאָרְטָן — שְׁוֹאָרְצָעַ פֿאָרְבּ
דאָ — רְוִיטָעָן, בְּלָאָעָן, האָבָן זִיךְ אַוְיסְגַּעְמָלִיגְט,
מֵיַּךְ אָזְוִי בָּאָרוֹאִיךְט.

דַּעְרָהָעָר מֵיַּךְ — מִיְּן בְּעַטְדִּי טְוִיטָעָן,
מִיְּן גְּרָאָז פֿאָרְטְּרִיקְנָטָעָן,
לִיבָּט אַוְעַקְגַּעַגְגָּנְגָּעָן,
אוֹרְפְּסָנִי גַּעֲקוּמָעָן,

איך גי איבער דיין נשמה,
איבער דיין בזין —
איך טריינק דעם רעשט פון דינע יארן.

כיהאב דערשלונגגען דיין לבנה,
דעם טרוייס פון דיין אומשולץ,
כדי דיין מלאך זאל איך ווערג
דיך אפהיטן ווי פריער.

דעך דיכטער-מאלאך אַסְטָהָלֶעֶר מאָכָּט אַסְטָהָלֶעֶר
זינגען געדראקט געוואָרֶן אין 1951, אִיז נויטיק צו מאָכָּט אַסְטָהָלֶעֶר
פֿון זינגען ווערטער מיט זינגען בילדער אַזְטָהָלֶעֶר. געפֿינט מען
און עגלאָקְטִיט אִיז זַיִּה וועלְן מיר בעסער פֿאָרְשְׁטִיטִין זַיִּה קונסט
לייענענדיק זינגען פֿערְזָן? לעבעט ער אויף זַיִּה פֿאָרְגָּאנְגָּעָנְהִיטִיט? שטעלט
ער זַיִּה אלְיאָן פֿרְאָגָעָס וועגן זַיִּה עבר אַז זַיִּה אִיצְטָה.

דאָס פֿאָלְגְּנְדִּיקָע לֵיד "דִּין רֹופָּה" אִיז אַז עַנְטְּפָעָר.

איך וויס ניט צי האָב איך געלעבעט,
איך וויס ניט צי לעב איך.
איך קוק אַז דעם הימל,
איך דערקען ניט די וועלט.

מיין גערפֿער פֿאָרְגִּיגִיט צו דער נאָכָט.
די לְיבָעָ, די בלומען פֿון בילדער,
זי רופָּן מִיךְ הַיְן אַז צוֹרִיךְ.

לאָז ניט אַיְבָּעָר מיין האָנט אַז לִיכְטָן,
ווען פֿינְסְטָעָר וועשׂ ווערְן מיין שְׁטוּבָּה.
וואַי וועלְן איך דערקען אַז וויסְטָן דִּין שְׁרִין?

וואַי וועלְן איך דערהעָרָן דִּין רֹופָּה,
ווען איך אויף מיין בעט וועלְן בלְיָבָן אלְיאָן
און קָאָלְטָן אַז שְׁטִיל ווערט ווערְן מיין גּוֹפָּה.

ניט אינטראקט האט שאגאל דערקלערט וואס פאר א גרויסע
וירקונג דאס לאנד פון די אבות האט געלאָז אויף אים און זיין
שאָפַן. זיינע ביבּל-אלְּלוּסְטְּרָאַצְּיעַס, ווי זיינע שויבּן אין ירושלים,
זיינען ווי אַנְגַּעַזְאַפְּט מיט זיין טיפער פֿאַרְשְׁטָעַנְדָּעַנִּיש פֿאַר דער גַּעַז
שיכטּוּ אָוֹן באַדִּיטּ פֿוֹן לְאָנְדּ.

אנדעָש אַיְזָאָבּ עַזְעַן ער פרָאָוּת שְׂרֵיבּוֹן אֶלְּיָהּ וְעוֹגָן דָּעַם.
אין די לְידָעָר רְעַדְתּ אַרְוּסְ פֿוֹן אַיְזָז זַיְן נְשָׁמָת חַיִּים. דָּס נְיִיעַ
ישראל האט ער ניט אַנְגַּעַזְאַפְּט אַיְזָאָבּ זיינע קִינְדְּרָאַרְן, די בִּבְּלָאַ.
דערפּאָר, וְעוֹגָן ער שְׂרֵיבּוֹט פֿערַזְעַן וְעוֹגָן מִדְיָנִית יִשְׂרָאֵל, קְומָט שַׂיְן
אַרְוּסְ אֶלְּשָׁבָּאָלְּזָן וְוואָס אַיְזָאָבּ נִיט שאַגְּאָלִישָׁן, ווי אַיְזָז זַיְן "צָו יִשְׂרָאֵל":

צִי זָאָל אַיְזָאָבּ בְּעַטְנָן גַּעַט
וְוואָס הַעַט גַּעַפְּרִיט מִין פְּאַלְּקָן צָוּם פֿיְיעָר.
צִי זָאָל אַיְזָאָבּ מַאֲלָן אַיְזָאָבּ בְּיַדְנָן פֿוֹן פְּלָאַסְן
צִי זָאָל אַיְזָאָבּ אַוְיְפְּשָׁטְיָן פֿוֹן מִין פְּלָאַסְן
אֶלְּיָהּ אֶלְּ נְיִיעַר
אוֹן גַּיְן אַיְזָאָבּ קָאָמָףּ צְזָמָמָן מִיט מִין שְׁטָמָס ?

גָּאנֵץ מְעַגְּלָעֵךְ אָז זיינע לְידָעָר וְעוֹלָן פֿרְיָעָר דְּעַרְשִׁינְגָּעָן אַיְזָאָבּ
פֿרְאַנְצְּיוּזְּשָׁן אַיְבְּרָזְעָן. נָאָר זַיְן וְעוֹלָן נִיט האָבּוֹן דָּעַם טָעַם וְוואָס זַיְן
וְעוֹלָן לְאָז אַיְזָאָבּ. אַיְזָאָבּ יִדְיָיש זיינען זַיְן הַיְמִיש, פְּאַלְּקִיש,
עַכְתּ אַזְעַט-יִדְיָיש. אַיְזָאָבּ בּוֹךְ-פְּאָרָם וְעוֹלָן מִיר בעַסְעַר פֿאַרְשְׁטִין דִּי
שָׁאָגָּאָלִישָׁע נְשָׁמָה אַז דָּרָךְ זיינע וְעוֹרְטָעָר וְעוֹלָן די בִּילְדָעָר אַונְדוֹ
וְעוֹרָן אֶסְטְּ קְלָאָרָעָר.

דער שטראָם

.1.

ויל מען פארשטיין שאגאלן, דאָרף מען זיך צוהערן צו זיינע
איינגען ריד; ויל מען פארשטיין זיינע ריד, דאָרף מען זיך ווענדן צו
זיינע בילדער.

מארק שאגאל איז קיינמאָל נישט געווען פון די שוויינגדיקע.
אמת, ווי אַ קינסטלאָר, וואָס וווערט אָפט באַהערשט פון זיינע שטיִ
מוֹנְגָּעָן, כָּפֶט עֲרֵזִיךְ אַרְוִיס מִיט אַ נִיטְאָקְטִישָׁן אוַיסְדְּרוֹק אַדְעָר
מייט אַ דָּעֵרְקָלְעָרְנוֹגְגָוָס בָּאַלְאָנְגָט נִיט צו דָעֵר עַפְנְטָלְעָכְקִיט אָוָן

וועוזס פֿאַרְשָׁאָפֶט אִים, ווי ער זאגט אַלְיַין, שׂונָאים. נאָר לְרוֹב אַיִּין
עד אַרְגִּינְעֵל אָן בִּילְדָּעֵרִיש אָן אַנְטְּפָלְעַקְט דָּעַם דִּיכְטַעַד אָן פִּיד
לאָאָרְפַּ אַיִּין זַיְד.

עס איז שווין לאנג צייט געווען, איז זיין רעדעס, ארטיקילען, ליעדר, אינטערויזען, ווי אויך די אפשאצונגען איז דער פרעסע און איז פעריאדיש ציטישrifטן, זאלן דערשינגען איז בוד-פארם. זוי זייןגען אפט איזוי וואגניק, ווי די ביכער, וואס זייןגען שווין דערשינגען זוועגן אים.

עס וואָלט, למשל, שטאָרַק זיך געוֹאָלט באַקענען מיט דער אָרבעט פּוֹן ג. נ. פֿאָפָאוּ, וואָס הִיסְט: "עֲקָסְפּוּרִים עַנְטוּן אֵין שְׂטוּדִירָן ווּרְקָה קָוָנָסְטָ פּוֹן שְׁתָאָנְדוּפּוֹנְקָט פּוֹן זַיְעַר פְּסִיכָּאָפִיזְיָשָׁן צְוָאָמָעָנְשָׁטָעָל: מְדָרָק שָׁגָּאָלָי", וואָס אֵין דָעַרְשִׁינְעָן אֵין "שְׂוָרָנָאָל פּוֹן נִיטְרָאָ פֿאָטְלָאָגְּעָי אָוֹן פְּסִיכָּאָטְרִיעָ", אֵין מאָסְקָוּוּ, אֵין יָאָר 1929.

עס קומט אפט אויס צו ליענען וועגן שאגאלן אין די גראיסע טענגלעכע ציטונגען. אמאָל איז דאס אין דער פֿאַרְם פּוֹן אָן אִינְטְּנְדֶּר-וווֹו, אָמָּאָל אָזּוֹי אֲשֵׁתְּקִיל נְיִיעָס אָן אָמָּאָל אוֹפֵף דִּי שְׁפָאַלְטִין פּוֹן די קָלְמָנִיסְטָן.

אווי באגעגט מען שאגאלס נאמען נישט זעלטן בי דעם קאָר
לומניסט לאַיאָנס. איזן דער ניוּיְאַרְקָעֵר ציטיגונג "נוּיְרִיאַרְק פָּאָסֶט".
דער פָּאָפּוֹלְעָרָר עֲסִיאַיִיסְטָט דָּר. מאָקס לעַרְנָעֶר האָט אַיזן זַיִן זָאַלְוָנָג
שְׁרִיפְּטָן אַרְיִינְגְּעָנְגָעָן זַיִן עַסְּיִי "בָּאוֹזְ בִּי מַאְרָק שָׁאָגָאַל" אָוּן דָּאָרט
דָּעַצְּצִילָט ער, אָוּן ער האָט בִּי דָעַר באַגְּעָנִישׁ מִיטָּן קִינְסְּטָלָעֵר גַּעַד
דרעדט מִיט אִם אוּרְפָּא גַּעַמְישׁ פָּוֹן פְּרָאנְצְּזִיּוּשׁ, יִידִיש אָוּן דִּיטִּשׁ.
שָׁאָגָאַל האָט גַּעַרְעָט וּוְעָגָן זַיִן פָּאָטָעָר אָוּן לעַרְנָעֶר באַמְּרָקְט. אָוּן
זַיִן כָּמַעַט קִינְדְּרָעָשׁ אַפְּנָה אַרְצִיקִים. זַיִן טְרוּיְמָרְעִישׁ פָּאָטִיעַשׁ
בָּאַגְּעָנִונָּג פָּאָרְמָאָסְקִירָן אַדוֹרְכְּגַעְטְּרִיבָעָן פָּאַרְשְׁטָעַנְדְּבָנִישׁ פָּאָרְ דִּי
שְׁתְּרַעְמָגְגָעָן פָּוֹן דָעַר וּוּעַלְתָּן.

שאגאל איז תמיד געשטאנגען נאענט צו דער יידישער ליטערע
דישער וועלט אונ זיך באטיליקט איז זווערגאלן און צייטשריפטן מיט
ליידער, ארטיקלען און רעדעס.

בלעטעדרט אלטער איסיגאבעס אונ אורך ניע, אונ איר ווועט דארט געפינען מאטעריאל פון אונ וועגן שאגאל.

איבערהויפט איז דאס געוען חל אין די צווארנצעיקער יארו, וווען מען האט אים געטראפען איז נומערן פון די "לייטערארישע בלעטער".

וואס איז ארויס איזן ואראשע. עס ווילט זיך דא איבערגעבען אויסצונגן פון א צאל אויסנגן, וואס איז געלונגען צו באקזומען.

אין נומער 33, דיעצטמבר 1924, געפינט זיך שאגאלס אן ארטיקל "דער זין פון דער ליטעראטור", אין וועלכן ער דרייקט זיך אויס אוזו: "יעדר אינהאלט טויג, דער עיקר איז די פארם. דער זין פון לעבן איז פארפאלקומונוג, שטיגן ארויף און באפריען די אינדיווידואלייטעט. דארט, וואו ס'איין דא אינהאלט, איז דא פארם".

אין נומער 35, 1925, "לייט בלעט", אין פראאו אן ארטיקל פון מ. פלאקסער א. ג. "ביי מארכ שאגאלן". שאגאל פרעוגט אים: "וואס הערטט זיך עפעס בי יידן? מאין דאץ אוזי אפגרעריסן".

פלאקסער קומט צום אויספיר, איז א בישל שפטעטער דערפילט איר, איז איר פארברענgett מיט א גראוס קינד".

פראפאסאָר מאקס לערנער האט דאס מיט יארן שפטעטער אנדערש אויסגעטיטשט.

דערציאָלט פלאקסער ווייטער דאן, איז שאגאל האט אים געזאגט, דאס ער האט געוואָלט מאכּן דעקראנציגעס צו גאלפֿאַדְּנס "כישוף-מאכערין", און צו ליוויקס "גולּם". פֿאָר מארים שווארツס קובסטט-טער. איז האט שאגאל זיך אויסגעדריקט, איז ער איז נישט געווען צופרידן מיט זינע "ביז-אייצט געמאָלענע יידן".

"זוי שריען צופיל. מידאָרֶך מאלוֹ שטילע, דועינדריךע יידן".

באד א שאגאליזום: "איך געדענְק נישט קיין נאמען. איך געדענְק אויגן".

2.

אין א פרץ-נומער "לייטעראָרֶיך בעלטער" (49-50, 1925), שריבbert שאגאל: "וואו איך האב דערקענט פרצין".

א פֿאָר ציטאטן: "וואו א פֿאָרלאָג האט זיך צו מיר געווענדעט, איז זאל פֿאָר אים צ'יכענען איינס פון פֿרצעס מעשה/לעך, דעם 'קונגען' מאכער", האב איך אונגעהויבן לייענען פרצין. איך בין געווען איבער-ראַשת . . . איך וועל זיך נישט באָרוּאַיקן ביז די זאמלונג פון זינע פֿאָלְקְסְטִימְלְעַכְעַט מעשה/לעך וועלן דורך מיר נישט געצייכנט וועגן, א טריום"

"און דו טראָכְסְט: זאל אונגעער עפֿאַכְעַט — די עפֿאַכְעַט פון אייזן און אַכְוּרְיוֹת זין, דאָך האָבָן מיר ביז אַיצְט נֵי-אַנְטְּדַעְתְּ פֿרְצִין אָנוֹ שְׁלֹם".

עליכמען. דאס האבן זי די עדשטע אַרוֹפְּגָלִינְגֶט אויף אַידֵךְ די
הענט און געבענטשט אַידֵךְ — די נײַע דורך יִדְישָׁע פָּאָעָטָן אָונְ
שְׂרִיבִּיבָּרְ".

פאר די, וואס האבן נאכגעפֿאַלְגַּט שאגאלס פְּלָאַסְטִּישָׁע אָונְ גְּרָאַּרְ
פִּישָׁע קְוָנְסְטָט, וּוּדְרָט קְלָאָרָט, אָוּ פְּרָץ אָונְ שְׁלוֹם-עַלְיִיכְּם — אָונְ אַידֵךְ
אַין אֲ גַּעֲוִיסָּן זַיְן מַעַנְדָּלָעָל — האָבָן גַּעֲהָאָט אֲ גַּרְוִיסָּע וּוּרְקוֹנְג אַוְיף
זַיְן שָׁפָּן.

אין די "לייטער-אַרְיִישָׁע בְּלָעַטְעָרְ", נומער 91, 1926, סְקִיצִּירְט
שָׁאַגָּאַל זַיְן אַיְתָּאַבְּגָרְאַפְּיָע אָזְיָי: "אַידֵךְ בֵּין אַלְטָט 35 יָאָה, גַּעֲבִוִּיזָן אָזְיָי
וּוִיטְעַבְּסָק, אַבְּעָר אַוְיךְ אַינְ פָּאָרִיגְן. מִינְגָּע עַלְטָעָרְן זַיְנְגָּע גַּעֲוָעָן פְּרָאַסְטָע
יַיְדָן . . . קְיִינְן זַאְךְ הָאָבָן אַידֵךְ אַוְיךְ נִישְׁתְּ פִּינְגָּט גַּעֲהָאָט וּוּמְחַ-אַרְבָּעָט,
אַיְנְטָעַלְקָטְוָאַלְיָום. אַידֵךְ הָאָבָן צְוָרְטוּרְיוֹ צַו זַיְךְ. אַידֵךְ אַרְבָּעָט מִיטָּ גַּעַדְוָדָדְ".
אין נומער 102 (1926), אין די "לייטער-אַרְיִישָׁע בְּלָעַטְעָרְ", שְׂרִיבְּט
עַר וּוּגָן "מִינְגָּע עַרְשָׁטָע לְעַרְעָרְ". אַט אַיְן זַיְן אַוְיסְדָּרוֹק וּוּגָן יְהֻדָּה
פָּעָן: "אוּבָּב אַידֵךְ בֵּין עַפְּעָס מִקְּנָא, אוּבָּב מִיר טָוָת עַפְּעָס בְּאַנְגָּה, אַיְן נָאָר
דָּסָס, וּוּסָס פָּעָן וּוּאַוְינְגָּט אָזְיָן וּוִיטְעַבְּסָק אָונְ אַידֵךְ — אַיְן פָּאָרִין . . . עַר
פָּאַרְשָׁטִיָּט מִיךְ נִישְׁתְּ פָּעָן מִינְגָּע בְּרִיוֹו זַיְנְגָּע פּוֹל מִיטָּ פְּרָאָגָן; וּוּסָס
מִאָכָן מִינְגָּע פְּלוֹיטָן, פְּלוֹיטָן אָונְ פְּלוֹיטָן . . .".

אין נומער 4 (1927), אין די "לייטער-אַרְיִישָׁע בְּלָעַטְעָרְ", שְׂרִיבְּט
שָׁאַגָּאַל וּוּגָן טִוִּיט פָּוָן יְהֻאָש: "אַיְם אַיְן גּוֹטָן: עַר אַיְן שַׁוִּין לְאַנְגָּג גַּעֲוָעָן
אוּפָּק יְעַנְגָּר וּוּלְעָלָט (לְאַנְגָּג נְעַכְתָּ צַו טָאָן גַּעֲהָאָט אָונְ זַיְךְ בְּאַגְּוָנְטָט
מִיטָּ דִּי גְּבִיאָם). מִיר אַבְּעָר זַיְנְגָּע אוּפָּק דָּשָׁר וּוּלְעָלָט".

אין נומער 12 (1930) שְׂרִיבְּט חַנְהָה קְאֹוֹאַלְסְקָאַזְוִינְגָּרוֹא וּוּגָן
שָׁאַגָּאַלְסָ הַוּנְדָעָרט נִיְּעָ אַילְוָסְטָרְצִיעָס: "אַיְן די דָּאַיקְעָ הַוּנְדָעָרט
בִּילְדָעָר פָּוָן מַ. ש. קְוָמְעָן צָוָם אַוְיסְדָּרוֹק די דָּרְיִי הוּוּפְט-עַלְעַמְעַטָּן,
וּוּלְכָעָ הָאָבָן גַּעֲשָׁמְעַלְצָט אָונְ אַוְיסְגָּעְפָּרוּעָט שָׁאַגָּאַלְסָ קִינְסְטָלְעַרְיִישָׁע
פָּעַרְזָעַנְלָעְקִיָּת: (1) דָּעָר אַרְיִעַנְטָאַלִּישָׁ-יִדְישָׁעָר (דָּעָר טִיפְּשָׁטָר); (2)
דָּעָר בְּיוֹאַנְטִישָׁ-סְלָאַוִּישָׁעָר אָונְ (3) דָּס פְּרָאַנְצְּזִוִּישָׁ-אַיְרָאַפְּעָאַיִישָׁ, דָּס
מַאֲדָעָרָנָע (לְאַפְּגָנְטָעָן)".

אין נומער 37 (סְעַפְּטָעַמְבָּעָר 1930) שְׂרִיבְּט א. פְּרָעוֹאָן אָיִן "שָׁאַגָּאַל
וּוּגָן זַיְךְ": "אַידֵךְ קּוֹם אַרְוִיסָּפָּוָן פָּאַלְקָ אָונְ אַיְנְסְטִּינְקְטִּיוֹ מַאלְ אַידֵךְ
דָּסָס, וּוּסָס דָּס פָּאַלְקָ זַעַט: הַיְּזָעָר, פְּאַרְלִיבְּטָעָ, אָונְ אַידֵךְ גְּלוּבִּיבָּ, אָזְיָי
יַעֲדָעָ קְוָנְסָטָ, וּוּלְכָעָ קְוָמָט פָּוָן פָּאַלְקָ, אָיִן גְּרוֹנִיסָּ, וּוּילִי זַיְן די אַיְנְגָּ
צִיקָּעָ, וּוּלְכָעָ אַיְזָ בְּאַמְתָּ נְאַטְּרִילְעָדָ".

דער נומער 29 (9 يولיע 1937) פון די «לייטערארישע בלעטער» איז געוידמעט דעם 5050 געבורנטאג פון מארך שאגאל. אויפן פאָר דערבלאט — אַ פֿאָטְאָגְרָאָפֿיַּשׁ בְּלִילְד, וְוֵרְ שְׂתִּיטַּה, די הענט אין די קעשגעס, איז אַ קְרָאָוָטָם, אַין אַ רְעָקָלְמִיט אַ טְאָשְׁנְטִיכְלָל אַין דער אויבערשטער קעשגעס, די צַעֲקְנִיטְשְׁטָעָה הוֹזָן פָּוּן אַן אַנדְעָרָרְ קָאָלִיר וְוֵי דָאָס רְעָקָל.

דניאל טשאָרני (פֿאָרִין) האָט אַ גְּרָעָסְעָרָן אַרטִּיקְלָה: «מאָרָק שאָגָאָל — אַ בְּנִיחְמִישִׁים (1887—1937)». טשאָרני צְעֻוִּיקְלָט אַ טְאָרְעִישׁ וּוּגְעַן מִיסְטִישָׁן נומער 7. ער שְׂרִיבְּתָה: «אַיךְ דְּעֶרֶשְׁפִּיר זִיךְ מִיט אִים שְׁבָתִּי דִּיק אַין אַ מִיטְּן מִיטְּוָאָךְ, וְוֵילְ דָּעָר גְּרָלְפָּוּן דַּעַם דָּאָזְיָקָן מַעֲנְצָהָן זַעַט אָוִיסְ צַוְּזִין פֿאָרְבּוֹנְדָן מִיטְּ דָּעָר מִיסְטִישׁ־פֿאָרָהִילִיקְטָעָר צִיפְּפָרָ 7, וְוָאָס אַין דָּעָר סִימְבָּאָל פָּוּן שְׁבָתָה, פָּוּן שְׁמִיתָה, פָּוּן מְנוֹחָה . . . ער אַין גַּעֲבָוָרָן גַּעֲוָאָרָן פֿוֹנְקָט דַּעַם זַיְבָּעָטָן אַין זַיְבָּעָטָן יָאָר . . . דִּי וּוּכְטִיקְסָעָ טַאָפָּן פָּוּן זַיְינָעָן לְעָבָן זַיְינָעָן אַיךְ פֿאָרְבּוֹנְדָן מִיטְּ דָּעָר מִיסְטִישׁרָ צִיפְּפָרָ 7 . . . אַין דַּעַם יָאָר 1907 פֿאָרָלָאָוטָ ער זַיְינָן הַיְּמִשְׁתָּאָט וּוּטְעַבְּסָק אַין ער מַאְרְשִׁירָט אַין דָּעָר גְּרוּסְעָרָ וּוּלְטָ אַרְיִין (קִין פֿעַטְעַרְבּוֹרָן). אַין דַּעַם יָאָר 1914 (פֿוֹנְקָט אַין זַיְבָּעָטָן אַרְוּם) טְרָעָט ער אוֹרִיף מִיטְּ זַיְינָעָ ערְשָׁטָעָ צַוְּזִין אַוִּיסְטְּרָלְגְּוָגָעָן (איָן פֿאָרִין אַין בְּעַרְלִין).

די דָּאָזְיָקָע אַוִּיסְטְּרָלְגְּוָגָעָן, מַאְכָן שאָגָאָל אַ וּוּלְטָ-נוּאָמָעָן, אַין אַין דַּעַם זַעֲלָבָן יָאָר קָעָרְטָ ער זִיךְ אָום קִין וּוּיטְעַבְּסָק נַאֲךְ נְיִיעָ שְׁעָרְ פֿעַרְשָׁע אַנְלָאָדוֹגָעָן. אַיְגָעָם יָאָר 1917 (וּוִידְעָר אַמְּאָל 7) גְּרִינְדָעָט ער אַין זַיְינָן הַיְּמִשְׁתָּאָט דַּעַם עֲרַשְׁטָן יִדְיָשָׁן קְוֹנְסְטָמוֹזִי אַין דָּי עֲרַשְׁטָן יִדְיָשָׁן קְוֹנְסְטָ-אַקָּאָדָעְמִיעָ אַין דַּעַם בְּאָפְּרִיטָן רְוּסָלָאָנד. אַין דַּעַם יָאָר 1921 (שְׁוֵין דְּרִיְיָ מַאְל 7) וּוּוּרְטָ שאָגָאָל אַיְנְגָעָלָאָדָן פָּוּן דַּעַם עֲרַשְׁטָן יִדְיָשָׁן-מְלוֹכָהָשׁ קְהַמְּעָרְ-טְאָעָטָעָר אַין מַאְסְקוּעָ צַוְּזִין בָּאַשְׁגָּאָזָלָן דִּי וּוּנְגָעָט אַין דַּעַם סְוּפִּיטָ פָּוּן דַּעַם קְלִינִיָּעָם גַּעֲמִיטְלָעָכָן טְעַטְּטָעָרָ זָאָלָן.

«אַין אַט דַּעַם דָּאָזְיָקָע טְעַטְּטָעָרָ-זָאָלָן, וְוֵאוֹ אַיךְ האָבָ אִים, אֲגָבָ צְוָם עֲרַשְׁטָן מַאְל גַּעַהָאָט דְּעַהָאָן, האָט שאָגָאָל אַרְיְנְגָעָפְּנָזָלָט אַלְעָזָיְנָעָ קָאַנְדָעָנְסִירָטָ בְּעַנְקָשָׁאָפָּטָן אַין זַעֲוָגָעָן פָּוּן דַּעַם אַלְטִ-יִדְיָשָׁן.

לעבנס-שטייגער, וועלכן שלום-עליכם האט שוין געהאט פאראפיקסירט אין זיין פאלקסטימלען יידיש".

טשערני דערציזלט, או אין א בריוו האט שאגאל אם געפרעגט: "זאגט, טשערני, אפשר ווערן מענטשן ייינגער אוון נישט ערלטער?" אוון טשערני מאכט פאלגנדיקן אויספיך: "נאָר אַזּעלכּעַ מענטשן, וואָס פֿאָרְשְׁטִיעָן דיּ גְּרוֹיסָעַ קְוּנוֹסֶטּ פֿוֹן גַּעֲבָן אוֹן פֿאָרגּוּבוֹגּ, נָאָר אַזּעלכּעַ מענטshan, וואָס קָאנְעָן שְׂטָעַנְדִּיקּ שְׂוּבָעָן אַיבָּעָר דיּ דַעֲכָרּ פֿוֹן דַעָרּ זִינְדִּיקּ-גְּעוּדוֹאָרְעַנְדָּר וּוּלְטָן אוֹן זַי וּוּדְעָרּ אַמְּאָלָּה בָּאהִימְלָעָן מֵיטּ דיּ אַלְעָן זִיבָן וּוּאַנְדָעָרּ פֿוֹן דיּ מַעְשָׁהּ בָּרָאַשִׁיתּ . . ."

פארענדיקט טשערני זיין יומְטַבְּדִיקָן אַרטִיכְלָמִיטּ דֻּעָם וּוּאַרְטָהּ שְׁפִילּ פֿוֹן וּוּלְאַדִּימִירּ מַאיָּאָקוֹסְקִיּ: —

"דאַי בָּאָה, טְשְׁטָאָבִי קָאוּשְׁדִּי טָאָקּ שָׁאָגָּאָלּ" — גַּיבָּ גַּאֲטָהּ, אוֹ יַעֲדָעָרּ אַיְינְגָּעָרּ פֿוֹן אָונְדָּזּ וְאַלְקָאנְעָן אַטְזָוִי בָּאהִימְלָעָן דיּ זִינְדִּיקּ-גְּעוּדוֹאָרְעַנְדָּר וּוּלְטָן, וּיְמָרָקּ שָׁאָגָּאָלּ".

דַעָרּ צְוּוִיתָעָרּ אַרטִיכְלָמִיטּ אַיְזָן דֻעָם וּזְעָלָכּ שָׁאָגָּאָלּ-נוּמָעָרּ אַיְזָן פֿוֹן אַטְמָטָא פְּרִידּ (וּוּאַרְשָׁעָעּ), וְאַסּ פְּאָרְגָּנָעָטּ וְזַי מִיטּ פְּסִיכָּאָנְגָּאָלִי אַיְזָן שָׁאָגָּאָלָס וּוּרָקָךּ. עַס אַיְזָן וּוּעָרָטּ וְזַי לְעַנְגָּעָרּ אָפְצָוּשָׁטָעָלָן אַוִּיףּ דַעָרּ אַרְבָּעָטּ, מְחַמָּתּ זַי פְּרוֹאָוּתּ דְּעַרְגִּיּוֹן צָוּמָּהּ תּוֹרָהּ פֿוֹן שָׁאָגָּאָלָס "אוּמְפָאָרּ שְׂטָעַנְדָּלְעַלְקִיְּיטּ".

"זִינְטָן 1914 האט דיּ מענטשְׁהִיטּ אַיבָּעָרְגָּעָלְעָבָטּ קָאָטָאָסְטְּרָאָפָעּ, וְאַסּ האָבָּן גַּעֲבִיטָן דיּ יְסָדוֹתּ פֿוֹן אִירּ זַיְן. מִירּ האָבָּן זַיְן דַעְרְבָּעָרּ צּוּגְעַוְאָוִוִּיטּ צּוּ פְּאָרְשִׁידְעָנָן פְּעַנְגָּעָנָן אַוִּיךְ אַיְזָן דַעְרְ קָוּנוֹסֶטּ. אַיְזָן דַעְרְ קָוּנוֹסֶטּ.

"זַיְעָרּ שְׁוּוֹעָרּ האָטּ אַיבָּעָרּ גַּעֲמוֹזָתּ זַיְן פֿאָרְן פְּאָרְמְלָחְמָהְדִּיקָן עַולְמָ אַיְפְּצָוּנָעָמָעָן דַאָס נִיעָיָן אוֹן רְעוּאַלְזִיאַנְגָּרָעָ, וְאַסּ דיּ שְׁטָאָרְקָסְטָעּ קִינְסְטָלְעָרּ פֿוֹן יְעַנְעָם דַוְרּ האָבָּן פְּרָאָקְלָאָמִירָטּ, אַיְזָן וְאַסּ שָׁאָגָּאָלָהּ האָטּ גַּעֲפָרְעָמָטּ בֵּין צּוּ אַ מְעַכְּטִיקָעָרּ מְאַנְיְפָעָסְטָאָצְיָעּ. וְאַרְעָםּ, וְזַי אַזָּוִי האָטּ מַעְן דַעְמָאָלָט גַּעֲקָאָנָטּ רְעַאַגְּיָרָן אַוִּיףּ אַ מְעַנְשָׁתָן, וְאַסּ גַּיִיטּ מִיטּ דיּ פִּיסּ אַרְזִיךְ אַזָּוּ מִיטּ קָאָפּ אַרְאָפּ, אַזָּוּ מְעַנְשָׁתָן, וְאַסּ פְּלִיעָן אַזָּוּ האָבָּן צְוּוִי פְּנִימָעָרּ? וְאַסּ האָטּ מַעְן גַּעֲקָאָנָטּ זָאָגּן וּוּגָן קָעָפּ פֿוֹן מְעַנְשָׁתָן אַזָּוּ חַיָּהּ, אַזָּוּ וּוּלְכָעּ עַס שְׁפִיגְלָעָן, זַיְן קְלִינִינְטְּשִׁיקָעּ פִּיגְרָהּ, צִי הַיּוּזָרּ, וְאַסּ שְׁטִיעָן אַזָּוּ זַיְעָרּ דָאָרּ, צִי סְעַפְּאָרָאָטָעּ פִּיסּ, קָעָפּ, העַנְתָּ, וְאַסּ טָאָגָּזָן וּוְילָדּ אַיבָּעָרּ דֻעָם לִיְוּוֹנְטָן?"

“אבער נישט נאר דער פשוטער עולם, נײַערט אויך די אָזֶוּי גערופענע קרייטיק האט זיך מיט דיידא “אויסטערלישקייטן” קיין עצה נישט געקאנט געבן, האט מ/האט וועגן אונדזער קינסטלער געהאט געשריבן. אין מאין בוועך האב איך אָפֿגעגעבן אָ גאנץ קאָפִיטל שאָגָאלָן און די בִּיבְּלָאָגְרָאָפִיעַ פָּאָרְנוּמֶט אָ גאנץ זַיִתְּן! אָבער אָט די גאנצָע לִיטְעָרָאָטָור ווֹעֲנָן אִים האט געגעבן זַיִעַר קְנָאָפַּעַ ווֹעֲנָן די אלע אָזֶוּ צַוְּצִיעָנְדִּיקָע אָזֶוּ סִימְפָּאָטִישׁ רְעַטְּנִישׁן. אין דער אַמְּתָן אֵין דָּאַס גַּרְאַד נִישְׁתְּ אָזֶוּ שָׁוֹעֵר אָזֶן אָ גַּאנְצָע פְּשָׁוֹטָרָר מַעֲנְשָׁת קָאָן דָּעַם קִינְסְּטָלָעָר זַיִעַר גּוֹט פָּאָרְשְׁטִין, אָוִיב ער קוֹקָט אָוִיף זַיִנְעַ שְׁאָפְּגָעָן מַעֲנְשָׁלָעָר אָזֶן פְּסִיכָּלָאָגִישׁ.

“גָּאָר אַנְדָּעָרָשׁ האָט די מַעֲנְשָׁלָעָכָּעַ נִשְׁמָה אָוִיסְגָּעָזָעַן פָּאָר פָּרוֹיְדָן אָזֶן גָּאָר אַנְדָּעָרָשׁ זַעַט זַי אָוִיס אַיְצָט, נִאר דָּעַם, וְוי פָּרוֹיְד האָט זַי באָהָגָנְדָלָט . . . דָּעַר מַעֲנְשָׁת אָזֶן פְּילִיְּבָעָר, טִיפְּעָר, שְׁרָעְקָלָעָכָּעָר אָזֶן קָאָמְפָּלִיצְּדָעָר, וְוי דָּאַס שְׁטִיקָל באָוָאָסְטוּזִין, וְואָס די צַעְנוּוֹר פָּוֹן דּוּרְצִיאָוָגָג, טְרָאָדִיצְּיָע אָזֶן צַיוּוֹלְיְזָאָצְּעָה האָט אָדוֹרְכָּגָעָלָאָזֶן . . . אָט אָזֶן דָּעַמְּאָרָא אִיְּגָעָנָם אִינְגָּוִינְּבִּיקְּסָטָן האָט אָרִינְגָּעָקוּקָט שאָגָאלָן. דָּאָרט האָט ער גַּעַזְעָן דָּעַם כִּישְׁוֹף פָּוֹן דָּעַם, וְואָס וְוִינְגָנְעָר רָופְּט אָזֶן “הָעַנְיִידָן”, די עַלְעַמְּנְטָאָרָע גַּעַשְׁעַנְיָשָׁן, וְואָס זַיִנְעַן עַרְשָׁת אָוִיפָּן וּוְעָג צַו אָפָּרְמִירָוָג, אָוּוּלָט וְואָס אִין פָּאָרָאָן נִשְׁת באָוָאָסְטוּזִיןִיק, נִאָז נִשְׁת באָוָאָסְטוּזִיןִיקִיִּת.

“אָין דָּעַר וְוִיסְנָאָסְפָּט אָזֶן נִאר פָּרוֹיְד גַּעַגְעָגָעָן וְוִיטָּעָר אָוִיף די וְוֹעֲנָן צַו אָמַעְנְשָׁלָעָכְּקִיִּת, וְואָס אִין טִיפְּעָר, וְוי דָּאַס באָוָאָסְטוּזִין. אָזֶן אִין דָּעַר קָוָנָסָט האָט דָּאַס אִין אָזֶן מָאָס גַּעַטְאָן בְּלוֹיזָן דָּעַר אִינְגָעָר שאָגָאלָן, וְוי גַּעַנְיָאָט פְּשָׁוֹט וְוּרְעָן מִיטְאָמָלָל אלְעָד די אָזֶן שְׁוּעָר-פָּאָרָה שְׁטָעְנְדָלָעָכָּעַ בַּיְלָדָעָר, אָוִיב מִיר דּוּרְקָעָגָעָן אִין זַיִעַר-פָּעָרָעָן לְעַכְסָטָע אָזֶן גְּלִיכְּצִיִּיק אַלְגָּעָמִין-מַעֲנְשָׁלָעָכָּעַ אִינְטָאָרִיטִיוּז אָוִיף-נָעָמָנָגָעָן פָּוֹן זַיִנְעַן אָזֶן אַנְדָּזָעָר נִאר נִשְׁת באָוָאָסְטוּזִיןִיק אַבְּעָרָה-לְעַבְנָגָעָן!

“אָדוֹר פָּוֹן אַיְּדָעָלָעָר רְעוּוֹלְזִיאָנָגָעָר אִין דָּעַם דְּעַמְּאָלִיטִיקָן דִּיְּטְשָׁלָאָנָד, וְואָס האָבָּן זַיךְ אַגְּגָרְוָפָּן עַקְסְּפָּרָעָס אַגְּסָטָן, זַיִנְעַן אֵין זַיִעַר בְּלִיכְּזִיקִיִּת גַּעַוְוָעָן אִינְסְּפִּירִירָט פָּוֹן אִים.

“כָּדי אָוִיסְצּוּמִידָן אָ מִיסְפָּאָרְשָׁטָעְנְדָעָנִישָׁ, מוֹעֵן נִאר וְוִידְמָעָגָעָן אָ וְאָרט דָּעַר באָצִיאָוָג צְוִישָׁן שאָגָאלָן אָזֶן דָּעַם פְּסִיכָּאָנְגָּאָלִיגָּה. שאָגָאלָן האָט זַיךְ מִיט פְּסִיכָּאָנְגָּאָלִיגָּה בְּפֶרֶט אָזֶן מִיט וְוִיסְנָאָסְפָּטָלָעָכָּר פְּסִיכָּי-

כלאנגייע קיינמאָל נישט פֿאַרְנוּמָעָן. זייןע וויזיעס זייןען ספָּאנֶ-
טאָן, נאָיו אָון עקספְּרִיעָסְיוֹ. צוֹישָׁן זייןע אַינְטְּרָאַסְפְּעָקְטִיוֹעָ אַנטָּ-
פלְּעָקוֹנְגָּעָן אָון דִּי דָּערְמָאָגְּנָטָעָ וּוַיְסְנָאָפְּטָלְעָכָעָ אַוְיפְּטוֹעָן אֵיזָ דָּערְבָּעָר
ニישט פֿאַרְאָן קִין פֿאַרְהָעַלְטָעַנְיָשׁ פָּוּן אַפְּהָעָנְגִּיקִיט, נָאָר אַ רְיָינָע
אנְאַלְאֲגִיעָ.

“אַבעָּר פָּוֹנְקָט אָזָּי וּיְ שָׁאָגָּאָל האָט אָונְדוֹ דָּודָךְ זִין קוֹנְסָט
געּוֹווֹן דָּעַם מעַנְטָשׁ אַין זִין גַּרְעָסְטָרָרְ רַיְכִּיקִיט, אַין עַר אַוְיךְ אַלְיָן
אַ גָּאָר רַיְיכָעָר. אַין זִין פֿאַרְהָעַלְטָעַנְיָשׁ צָוּ דָּעָר וּוַיְרָקְלָעְכִּיקִיט אַין
פֿאַרְאָן אַוְיךְ אָן אַנְדָּעָרָעָ וַיְיָתָ: דִּי קָוְלִיסָּן פָּוּן זִין וּוַיְטָבְּסָקָעָר קִינְדָּ-
הִיטָּ, דִּי דָּיזְעָר, בִּימְעָר, מַעַנְטָשׁ אָון מַעַנְטָשׁ שְׁעָלָעָדָ פֿאַרְאַיְכִּיקָּט עָר
אוֹיךְ רַאְדִּיקָּאָל רַעְאַלְיִיסְטִישָׁ, פֿאַרְלִיבָּט אַין אַלְעָ פְּרָטִים, רַעְאַלְיִיסְטִישָׁ
אַין אַ פֿאַנְטָאַסְטִישָׁעָ מָאָס. קְבָּצָנִים אָון מוֹזְקָאנְטָן אָון דִּי גַּעֲלִיבָּטָע
איְגָעָנָעָ מַעַנְטָשׁ אָון אָזָּי אַוְיךְ דָּעָכָר, בְּלוּמָעָן אָון חִוָּת בָּאַקְוּמָעָן
דָּא אַמְּנָעָן לְעָבָן, וּאָס אַיְזָן נִישְׁטָּ וּוְנְצִיקָּעָר אַינְטָעָנִיסָּיו פָּוּן יְעָנָעָ
שְׁטוּרְמִישָׁעָ וּוְיזְיעָסָ: מִיר פִּילְּן דִּיְתְּלָעָר, אַין יְעָנָעָר אַידְעָלָיִום (וּאָס
אַיְזָן אַ פֿאַרְטִיפְּטָעָר פֿסְיכִּישָׁר רַעְאַלְיִום) אָון זִין אַין דָּעָר וּוַיְרָקְלָעְכִּיקִיט
אָזָּי טְרִיעָר בָּאָנָעָם זִיןעָן צְוּוֹיָ זִיןעָן פָּוּן אַיְזָן קִינְסָטָלְעָרִישָׁר נְאָטוֹרָ,
אָון דִּי גַּרְעָנָעָצָן פָּוּן חִלּוֹם אָון וּוַיְרָקְלָעְכִּיקִיט זִיןעָן אַין דָּעָר דָּזְוָקָעָר
קוֹנְסָט נִישְׁט קִין פֿעַסְטָעָ.

“שָׁאָגָּאָל אַיְזָן אַנְדָּעָר גַּרְעָסְטָעָר הַיְנְטִיצִיתִיקָעָר קִינְסָטְלָעָר. אָון
אָפִילְוָ מַעְרָ פָּוּן דָּעַם. מִיר וּוְיָסָן נִישְׁטָּ, צִי וּוּלְעָן דָּרְעָמִיטָסָ מַסְכִּים זִין
אוֹיךְ דִּי קְוּמְעַדְיקָעָ דָּרוֹתָ. אַבעָּר וּיְכָעָר אַיְזָן דָּאָסָ: וּוּרָעָ עָס וּוּעָטָ
וּוְכָן קוֹנְסָט, וּאָס אַיְזָן טָאָקָעָ אַרְוִיסָעָדְרוֹנָגָעָן פָּוּן מַעַנְטָשׁ שְׁלָעָכָעָ טִיפָּן,
וּוּעָטָ קִינְמָאָל נִישְׁטָטָאָרָן פֿאַרְגָּעָסָן שָׁאָגָּאָלָן. אָון וּוּרָעָ עָס וּוּעָטָ וּוּלְעָן
גַּעֲפִינָעָן אָוּ עַכְתָּ אָון סְפָעַצִּיפִישָׁר דָעַוּעַלְאַצִּיעָ פָּוּן דָּעַם יִדְישָׁן גַּעֲנִיםָ
אַיְזָן דָּעָר קוֹנְסָט, וּוּעָטָ טָאָקָעָ בִּי אִים גַּוּוֹאָרָ וּוּרָעָן אַיְזָן אַוְיךְ
בִּילְדָּ פָּוּן דָּעָר יִדְישָׁעָר נְשָׁמָהָ.”

מִיר דָאָרָפָן אַינְזִינָעָן האָבוֹן, אָוּ דָאָס אַיְזָן גַּעְדְּרוֹקָט גַּעְוָוָאָרָן אַיְזָן
1937, פֿאָרָ דָעָר נִיְיָעָר וּוּלְעָטָ אַיְבָעָרָעָנָעָן פָּוּן דָעָר צְוּוִיטָעָר וּוּלְעָטָ
מַלְחָמָה. אָפָאָ שְׁנִיְידָס טְעָאָרִיעָס וּוּגָן פְּרָוִידָן אָון פֿסְיכָאָגָּאָלָן בְּכָלָ
הָאָבָן זִין אוֹיךְ גַּעֲנָדָרָטָ, נָאָר זִין צּוֹגָאָגָן צָוָאָגָּאָלָן קוֹנְסָט אַיְזָן
דָאַ פֿוֹנְדָאַמְּעַנְטָאָל וּוַיְכִּטִּיקִ.

דָעָר דָרְטִיטָעָר אַרְטִיקָל אַיְזָן דָעַם דָזְוָקָעָן שָׁאָגָּאָל-נוּמָעָר אַיְזָן פָּוּן
פְּעָלִיקָס פֿרִידָמָאָן (וּוְאָרְשָׁעָ). אַיְזָן אַ גַּעְוָוָיָסָן זִין חָוָרָט עָר אַיְבָעָר וּאָס

דער פֿרײַעַרדִיקער שְׂרֵיַבָּעַר האט אַרוֹיסְגָּעֶרְאָכָט, נָאָר עַס וּוּטַ זַיַּן אַינְטְּעַרְעַסְאָגָט מַוְסָּף צַוְּזַיַּן, וּוּאָס עַר האט צַוְּזַיַּן. זַיַּן אַרטִיכָל הַיִּסְטָפּוֹשָׁת: «מַאֲרָק שָׁאָגָאַל».

א פֿאָר צִיטָאָטָן:

«זַיַּן פֿאָרָם אַיִּן אַ גַּעֲבָרְאַכְּבָנָעַ, אַ קַּאְפְּרִיזָנָעַ, וּוּ דַעַר הַוּמָאָר בַּיַּ שְׁלוּמַ-עַלְיכֶם. עַס אַיִּן אַ גַּעֲמִישׁ פָּוּן טִיפְּפָרְסָקְעַפְּטִישָׁעַר חַכְמָה, באַ גַּיִּסְטְּעַרְוָגָן אַוְן הַוּמָאָר, דַי עַלְעַמְעַנְטָן, וּוּאָס שָׁאָפָן דַעַם יִדְיִישָׁן נָסָח... מַדְאָרָף אַ בִּיסְלָל, כַּאֲטָשׁ אוּפִיךְ אַ וּוּילְעַ, אַיבְּרַקְאַנְסְטְּרוֹאַרְן אַונְדְּזַעְרָע אַיְגְּנַעַלְעַבְּטָע אַיְנְשְׁטַעַלְגָּנוּן פָּוּן גַּעֲוָאַיְנָהִיָּת, זַעְלָבְּסָטָן פָּאַרְשְׁטַעְגְּדָלְעַכְּקִיָּת אַוְן טָאַגְּ-טָעַגְלָעַבָּן רַעַלְיוֹם, וּוּעַן מַעַן וּוּילְאִים פָּאַרְשְׁטִין טֻעַמָּאַטִּישׁ: דַעַר פִּידָל לִיגְט בַּיַּמִּין קַלְעַזְוָעָר אַוְיְפָן אַקְסָל. אַבָּעָר דַעַם קַלְעַזְוָעָר קָאָפְּ לִיגְט אַיִּין אַ וּוּינְקָל. דַאס קָאָן מַעַן אַיִּין דַעַר עַרְשְׁטָעַר רְגָע נִישְׁתָּבָן עַמְעַן, אַבָּעָר שַׁאַגָּאָל האַט פְּשָׁוֹט אוּפִיךְ אַ גַּעֲוָאַלְטִיקְ-דָּרְעַאְלָן אַוְפָן מִיטָּדָע פְּרִישְׁקִיָּת פָּוּן אַ קִּינְדָּה, אַיבְּרַגְעַדְן לְעַבְּטָדָעָמָרָס בָּאַגְּיִיסְטְּעַרְוָגָן אַיְגָעָם וּוּרְטָל, אָוּ עַר האַט אַזְשָׁ פְּאַרְלְוִין דַעַם קָאָפְּ.

«וּוּ קָעַן מַעַן זַיַּן סְטַיל אַגְּרוֹפְּן? אַיךְ וּזְאלָט גַּעַזְגָּט, אָוּ דַאס אַיִּן מִיטְיִשָּׁע קָוָנָסָט, דַי קָוָנָסָט פָּוּן אַגְּנָעַרְלָעַבָּן מִיטָּס אַוְן פָּוּן גַּרְוִיסְטָר אַיְנְטִיקִיָּת, וּוּאָס לְעַבְּטָא אַיִּן אַונְדְּזַעְרָע חַלְמוֹת.

«שַׁאַגָּאָל אַיִּן גַּעֲטְרִיָּה זַיַּן אַיְגְּעַנְדָּר אַיְנְדוּזְוָאַלִּיטָּעָט אַוְן זַיַּן שַׁעְפְּרִישָׁן כּוֹה. עַר פָּאַרְמָאָגָט אַ גַּרְוִיסָע אַינְטוֹאַצְיָע אַרְוִיסְצְׁבָּאַקְוּמָעָן דַאס וּוּזְוַנְטָלְעַבָּן פָּוּן זִינְעָן טְרוּיְמָעָן אַוְן אַיְפְּצָוְעַבָּן זַיַּן אַיִּין פָּאָרָב אַוְן אַיִּין פָּאָרָם. דַי לִינְגִּיעַ, וּוּאָס עַר שָׁאָפָט, אַיִּן דַי לִינְגִּיעַ פָּוּן זַיַּן גַּעַפְּלִיל; דַי פָּאָרָב, וּוּאָס עַר גִּיט דַעַם בּוּמִים אַדְעָר דַעַם הַוִּזָּה, אַיִּן דַי פָּאָרָב פָּוּן זִינְעָן חַלְמוֹת.

«זַיַּן מַעְנְטָלְאִילְעָט אַיִּן דּוֹרְכָאָוִס יִדְיִישָׁ אַוְן אַלְס יִיד שְׁטְרַעְבָּט עַר אַרְוִיסְצְׁבָּרְעַנְגָּעָן אַלְצְדָּגָה, וּוּאָס אַיִּן מַעְנְטָלְשָׁלָעָד אַוְן עַרְלָעָד; זַיַּן שִׁינְקִיָּת אַיִּן דַי שִׁינְקִיָּת פָּוּן אַלְוּוּלָט אַוְן פָּוּן טִיפְּפָר אַלְוּוּלְטָלְעַכְּרָע הַאֲרָמָאָנָע, וּוּאָס אַיִּן דַעַר אַיְבִּיקָעָר יִוְיִשְׁעָר חַלּוֹם.

«שַׁאַגָּאָלָס קָוָנָסָט אַיִּן סְטִימְוָלִידָט פָּוּן גַּרְוִיסְטָר אַגְּנָעַרְלָעַכְּרָע נַשְׁמָהָה-דִּיקָעָר לִיְדְנָשָׁאָפָט. זַי אַיִּן אַוְיסְדָּרוֹק פָּוּן אַזְנָאַרְטִיקָעָר, אַוְיסְטָ גַּעַשְׁפָּרָאַכְּבָנָעָר קָאנְסְטִיטְוֹצְיָע, וּוּאָס פִּירְט אַזְנָאַגְּעַנָּע גַּרְוִיסָע קִינְסָטָל עַרְיִישָׁע עַקְזִיסְטָעַנְץ».

זַיַּן זַיִּעַר וּוּינְצִיךְ מַאֲלָעָר פָּוּן הַיִּנְטִיקָעָר צִיְּתָהָבָן זַיַּךְ דּוּרְוּוֹאָרְבָּן

אויפיל אויפזען אין געוזלשאפטעלען לעבען ווי שאגאל. מען רעדט וועגן אים, מען שריבט וועגן אים און נישט בלוייז אפשאצונגגען, נאר ער ווערט א טעמע פאר דיסקוטיעס. אפלו געוזלשאפטעלעך-פאליטיש. דאס אלין אייז א באויז, ווי ער אייז אנטגבונדן אין די פעדימ פון היינטציגיטיקיט.

אט געפין איך אין און אלטן נומער "לייטערארישע בלעטער" (732) — די דאטע אייז נישט אנטגבונן — מסתמן אין 1938, אין ארטיקל פון חנה קאואאלסקי (פאריז), א. ג. "שארפער פאלעמאַק אָרוּם שאגאלס א בילד".

ז' דערצ'ילט :

"שיין איבער דריי חדשין, ווי די גאנצע בעלגיישע פרעסע, פון עקסטרעם-דרעכט, בייז עקסטרעם-דילנק, פירט א העפטיקע פאלעמאַק אָרוּם מאָריך שאגאל עס האנדטל זיך וועגן זיין בייל "חונֿ-כלֿה", וואָס שטעלט מיט זיך פאר א היסֿ-אָרוּמגענוּמוּן, פֿאָרְלִיבָֿט פֿאָרְלִיבָֿט פון וועמעס קעפ עס שפֿראָצְט אָרוּיס אַ ווּילְדֶרְ, פֿילְ-פֿאָרְבָֿקְעֵר בלוי מעָרְבָֿקְעֵט מיט שפֿילְנְדִּיקָע אָן ווּלְבָֿקְעֵט גַּלְאַכְּיָם".

ז' דערצ'ילט וועגן שאגאלס רעטראָספֿעְקְטִיוּוּר אויסשטעלונגנ
אין בריסל, וואָס האט אָרוּמגענוּמוּן 30 יאָר פון זיין קינסטלערישער טעטיקיט אָן וואָס אייז באַשְׁטָאנְגָּן פון 80 בילדער.

די אויסשטעלונג האט געמאָכָט אָזָא רושם, אָז עס אייז געשאָפָן געווארן א ספֿעְצְּיעָלָע מזויִיךְ אָמיִיסִיע, וואָס האט פֿאָרגְּגַעְלִיגְט דער בעלגיישער מלומָה אַיְינְצְּקוֹיְפָּן אַ בְּילְדְּ ביִ אִים פֿאָר דער סומָע פון דרייסיק טוּינְגָּטְרָאָן. דאס האט אָרוּסְגָּעְרוּפָן די דיסקוטיעס, די ליבעראָלָע פרעסָע האט אָונְטְּרָעְגְּשִׁיטְצָט דעם פֿאָרְשְׁלָאָג אָן די רָעָאָקְצִיאָנְגָּעָרָע אָן אָנְטִיסְעָמִיטִישׁ פֿרְעָסָע האט אָטְאָקְרִיט אַ דעם פֿאָרְשְׁלָאָג, אי שאגאלס קונְסָט ווי "קיִידְלִיקָע גַּעֲמָעָלָן".

ז' פֿאָרְעָנְדִּיקְט:

"אָזִי אָרוּם האט זיך אויפָן בעלגיישן "פארנְאָס" צעפְּלָאָקְעָרֶט אַ מלחהָ צוֹלִיב אָן אָומְשָׁוְלִיך בְּילְדְּ פון אַ יְידִישָׁן קִינְסְטְּלִיעָר — אַ בְּילְדְּ, וואָס אייז פֿוֹל מיט לִיבָּע אָן שְׁלָוָם".

מען אין א צאל יארגענונג מאטעריאל פון און וועגן שאגאלן. דאס זייןען אפהאנדונגען און אפשהצונגען פון דעם שפערדריךן שאגאל, און מיר דערזען אים אין זיין ריבקייט.

אין נומער 5 (1950) — «מאرك שאגאל דער קינסטלער» ווערט ציטרט פון א רעדעראט, וואס שאגאל האט געהאלטן אין שייאגער אוניווערסיטאט:

«איך בין אן אומבאוואו אוטיזינגיקער-באואו אוטיזינגיקער מאלער. סאיין דא א וועלט מיט זאכן אין דער וועלט פון קונסט, פאר וועלכע סייאן שווער צו געפינגען די ריכטיקע, די פאסיקע ווערטער. אבער צו וואס זאל מען זיך דזוקא באמיינען אויפצעועפונגען די דזוקע טירן? מיר דוכט זיך טילמאל, איז זי עפונגען זיך אלין אויף, אן די מינדסט באמיונגען, אן איבעריקע ווערטער.

«אין ארץ-ישראל האב איך זיך אנטגרטראפן אויפן תנך און אויף עפעס איזוינס, וואס איז טיל פון מײַן אייגענען יש.

«איך בין קעגן די טערמגען «פאנטזיע» און «סימבאליזם». אונדזער גאנצע אינעוויניקסטע וועלט איזו ווירקלעבקיטט — אפשר מער ווירקלעך ווי די וועלט, וואס מיר זען».

אין נומער 6 «גאלדענע קיטי» שריבט איזויק קלומאך וועגן שאגאלס אילוסטרצייע צום תנך (ויטט 105):

«שאגאל האט נישט בלויין איבערגענומען אונדזער פאלקס-ירושא און זי פארציינט אין בילד — ער האט פון די פאלקסטימעלעכע לעל-מענטן געשאפן א הוויכע קונסט און געגעבן איר גיסטיקע קוואלייטען וועדליך דער טראדייציע פון אונדזער בעסטע קולטור-שאפערט».

שריבט א. סוצקער, דער רעדאקטאָר פון «גאלדענע קיטי», אין נומער 9 (1951) וועגן שאגאלס באזוק און ישראל: «וואלט ער נישט געזען די וועלט איזוי קינדרערש פארוואנדערט — וויס איך נישט, צי ער וואלט דעםאלט איזוי פאָרוואנדערט די וועלט.

«שאגאלס מיידל-פֿים — אונדזער אלעמענס ערסטע ליבע, און וויל ער איז חמיד עקסטאָיטיש פֿאָרלייבט, ווערן מיר אלין אַנגע-שפאנט און פֿאָרלייבט בּוּם אַינְגָעָטָעָמָעָן זייןע בּילדער.

— ווען מען שאפט גוטע פֿאָזִיעַ, שיינע קונסט-זוּרֶק, שטארבט מען נישט. נאָכוֹן טויט לעבעט מען וויתער אין די שאפונגען — האט מיר פֿאָרְאֵירָן גַּזְעָגָט שאגאל».

אין זעלבן נומער שרייבט זלמן שור אין «שאגאלס מאלערישע דיכטונג» :

“זינט עס האבן מיך אַרְמוּגָעָרִינְגָּלֶט די לַיְוָונְטַ-לִידָעֶר פֿון אָונְדָעֶר גְּרוֹיסִין גָּאַסְט שָׁאָגָאַל — סְ'דָכֶט זִיךְ, אָן אוֹרָאיִינְקֶל פֿון אַלְטָן רְבִּי בְּרִיחָנָא אֵיזְ דָא אוֹיפְּגָעָשְׂתָאָגָעָן, זִין כּוֹחַ-הַדְמִינוֹן אֵיזְ עַס אָן אָוּמְ-עַנְדְלָעֶכְעַ גּוֹזְמָאָוֹתְדִּיקְיִיט, אָן אַיר קָוָקְט וּוַיְתָעַר אָן זַעַט: גּוֹלִיכְצִיטִיךְ אֵיזְ עַר אַיְיךְ אַ לִיְבָלָעֶכְעַר בְּרוֹדָעֶר פֿון שְׁלוּם-עַלְיכְּמָס מַאֲטָל-פִּיסִי דֻּעַם חָנוֹס. זִיןְעַ הַיְמִישָׁע גַּעַשְׁטָאַלְטָן זִיןְעַן עַס אָן שְׁטָעַטְלָדִיקָע בְּילָדָעֶר.

“אָן שָׁאָגָאַל בְּאַהֲעַפְט זַי בַּיְדַּן אָן אַיְין גּוֹפְט מִיט די כִּישׁוֹפְט וּוְאָונְדָעֶר פֿון זִיןְעַ פְּאַרְבָּן, וְאָס בְּאַהֲעַרְשָׁן דָאָס אָוִיגְט מִיט זַיְעַד קָעַגְנָן זַיְתִּיקָן שְׁפִיל. אָן נָאָר עַר אַלְיַין וּוַיְיסְט דֻּעַם בְּאַהֲאַלְטָעָנָעָם סָוד פֿון זַיְעַד צְוֹזָעָמָעָנְשָׁטָעָל.

“אָן וּוְיַי אַ לִיְבָלָעֶכְעַר בְּרוֹדָעֶר פֿון מַאֲטָל-פִּיסִי שְׁטָאַמְעָן זִיןְעַ בְּילָדָעֶר פֿון דֻּעַם טָאַטְסָס הַיְיָן.”

אין נומער 38 (1960) “גָּאַלְדָעֶנְעַ קִיְיט”, האט דָר. חיים גָּמוֹן אַ גְּרָעָסְעָרָעָ אַפְּהָאנְדָלָוָגָן וּוּגָן “דָעַר טְרִיאָוָמָף פֿון מַאֲרָק שָׁאָגָאַל”. אַיְיךְ צִיטִיר בְּלִוְיָן אַ פְּאַר קָוָרְצָעָ אַזְגָן: “עַר אֵיזְ הַיְינָט נִישָׁט בְּלִוְיָן אַ גְּרוֹיסְעָר מַאֲלָעָה. עַר אֵיזְ אַ גְּאַנְצָעָ וּוּלְטָן, אַ וּוּלְטָן פֿון קָלָאָגָעָן אֵיזְ מַעְלָאָ-דִיעָס . . . פְּאַרְשָׁטִין שָׁאָגָלָןְזָן נִישָׁטָאָ קִיְינְלִיכְטָרָס דָעָרָפָן. מַעַן דָאָרָף נָאָר קָאָנוֹז וּזָה, זִיןְעַ שְׁפִירָעוֹדוֹדָק אַוְיכְפָּאַזְוַיָּע, אַוְיכְפָּאַזְוַיָּע פֿון לְעַבְן אֵיזְ זִיןְעַ לְעַגְעַנְדָעָס”.

אין נומער 30 (1954) “גָּאַלְדָעֶנְעַ קִיְיט”, שְׁרִיבַּט שָׁאָגָאַל וּוּגָן וּוְילְנָעָר פָּאַעַט אַלְחָנָן וּוְאַגְּלָעָר אָן דָעַרְקָלָעָרט, אָן “אָונְדָעָרָע טָאַטָּעָ-מַאֲמָעָס הַאָבָן אַיְסְגָּוּזִינְגָט זַיְעַר לְעַבְן אֵין יִדְישָׁן”.

שָׁאָגָאַל אֵיזְ נִשְׁטָאָ קָאָרָגָט מִיט אַ גָּוט וּוּאָרט, וּזָה קִינְסְטָלָעָר גִּיבָן אָרוֹיסָס בִּיכְעָר אֵין יִדְישָׁן וּוּגָן קוֹנְסָטָט. אֵין יַעַדְן “וּוְאָרט” זַיְיָנָעָ אֵיזְ דָא עַפְעָס שָׁאָגָאַלְשָׁ, אַיְגָנָס. עַר חָוָרְט וִיךְ קִינְמָאָל נִשְׁטָאָ אַיְבָעָר. אֵין זִין וּוּאָרט צָו הַעֲרָשָׁ פְּעַנְצְטָעָרָס בּוֹק “אָונְדָעָרָע פְּאַרְפִּינְקִיטָעָ קִינְסְטָלָעָר” (פָּאַרְיָה, 1951) זָאָגָט שָׁאָגָאַל:

“צִי הַאָב אַיְיךְ זַיְאַלְעָמָעָן גַּעַקְעָנְטָי? עַס לְעַשְׁטָז וִיךְ דָעַר לְעַצְטָעָר פּוֹנְקָ, דָעַר לְעַצְטָעָר גּוֹפְט פְּאַרְשָׁוּוֹנְדָט, וּוּרְטָ שְׁטָלִיל וּוְיַי פָּאָר אַ נִיְיעָם מְבוֹלָן.”

אין זיין בריוו צו כיל אראנס בוך וועגן יידישער קונסט און
קינסטלאער, שרייבט שאגאל:

“דער גורל האט איז א שטוייס געטאון אויפן וועג פון קונסט.
איך זייט “קראנק” אויף קונסט און איזי עמפינדלעך צו איר. כ’ בין
זיך מודה — איך האב דאס ליב. מיר נויטיקן זיך אין אזעלכע זיך
איך. די נאטור האט איז געגעבן און איגטואיציע און מיר דוכט זיך,
אויך איר קאנט נישט טעה זיין. נאר אונדזערע יידן אפט דערשאצן עס
נשט. אבער ווער איז א נבייא זיין איגענעם לאנד?”

כיל אראנס האט געווידמעט א סך פלאץ אין זיין בוך צו שאגאלן.
עס ווילט זיך ציטירן א פאר שטעלן:

“שאגאל האט פאר אונדז געפענט דעם גזען פון דער ריאנסטער
מוויק פון קאליר און א דענק דעם כיישוף פון זיין קאליר איז אפגעווישט
געוווארן די גרענצעץ צוישן ווירקלעעקייט און טרוים.

“זיין קונסט פירט אונדז אריין דורך דער אבסאָלטער מאלער
אין דעם מהות פון יידישן לירויים. אין זיין וויטעבסקער תקופה. האט
זיך שאגאל דערהויבן צו דער מדרגה פון טיפסטן יידישן מאלער.

... די דזוקע ווירק זיינען דער אויסדרוק פון טיפער ליבע
צו זיין משפה, צו די אלע וויטעבסקער יידן און צו אלע, וואס רינגלט
אימ ארום דארט: די היינער, בהמות, קעגנשטיינן — אלע פאר
אייניקט זיך אין זיינע בילדער אין און ארגאנישער פלאָטישער ווייזע.”
כיל אראנס האט פאלגנדייק קאָפיטלען וועגן שאגאלן: “מאָרָק
שאגאל — זיין לעבען און שאָרָן”; “דאס מאָלערשע ווירק פון מאָרָק
שאגאל”; “דאס גראָפִישׁע ווירק פון מאָרָק שאגאל”; “אַ באָזּוֹד ביַי
מאָרָק שאגאל אין וואָנס”; “פערצִיך יאָר שאָפֵן פון מאָרָק שאגאל”;
“די וויטראָזְן פון די 12 שבטים”.

וועגן שאגאלס וויטראָזְן האט ג. טולפר געשרבּן אין “גָּאָלֶן
דענע קײַט”, נומער 42. אין זעלבן נומער האט שאגאל “אַ ווֹאָרט
בַּיִי דער דערעפֿענונג (פון די וויטראָזְן) אין יְרוּשָׁלָם”.

נאָך אין יאָר 1927 האט דער מאָלער יצחק ליכטענשטיין גע-
שריבן אין אַ מאָנָגָרָאָפִיעַ וועגן מאָרָק שאָגָאָלן (יִידְזָן-קִינְסְטָלְעָר-
מאָנָגָרָאָפִיעַ, פָּאָרִין):

“שאגאל אין אַ מעטעארישׁע עקספֿלָאָזִיעַ, וואָס באַשְׁינְטַט דעם
הימל און מאָקט ערגעָזְדוֹנוֹ דעם געהעריקן איינדרוק . . . צו זיין
שאָפּוֹנְג קאָן מען זיך באָצְיעַן מיט גְּרוּיס לִיבָּע אַדְעָר מיט נאָך אַ

גרעיסערעד פאָרדאָמונָג. גלייביגילטיקיט איז אוַיסגעשלֿאָסן".
זו זיין 57טֿן גבעוּרנטאָג האָט די "פֿאָריזער צִיְתְּשִׁירֶפֶט" אַלוֹיס
געֶלְאָזֶט אֲ שאָגָאַל-נוּמָעָר (נוּמָעָר 19, 1957). עס ווַיְילְט ויך צִיטְרִין
אֲ פֿאָר שְׂטָעָלָן.

שריבֿט זשאנָן קאָסָה, דער קָאנְסָעָרוּוֹאָטָּר פֿוֹן מְזֻזֵּי פֿאָר מְאָז
דעַרנְדָּר קוֹנָסֶט אַין פֿאָרִין, אַין זַיְן אַרְבָּעָט: "דָּאָס גְּלִיךְ צַוְּזַיְן אֲ
שָׁאָגָאַל":

"דָּאָס גְּלִיךְ צַוְּזַיְן אֲ שאָגָאַל אַיז דָּאָס גְּלִיךְ צַוְּזַיְן גַּעַלְבַּט.
וַיְיַזְלַחְמֵן נִישְׁתְּלֵבֶן דָּעַם, וּוָאָס קָומְטָן צַוְּזַיְן מִיטּ אַזָּא אַילְעָנִישׁ,
מִיטּ אַזָּא אָוּמְגַעְדוֹלָה, צַוְּזַיְן כּוֹפֶל כְּפָלִים די מַתְנוֹת, וּוּלְכָעַ
ער האָט באַקְוּמָעָן גַּעַשְׁעַנְקָט פֿוֹן גּוֹרָלָן?

"דָּאָס גְּלִיךְ צַוְּזַיְן אֲ שאָגָאַל — אַין צַוְּזַיְן אַיז דָּעַם
ニיצּוּ פֿוֹן אָוּמְשָׁוְלָה, די שְׁלָמוֹת, וּוָאָס אַיז דָּעַר שְׁכָר פֿוֹן זַיְךְ גּוֹפָא.
גַּאֲרְנִישְׁתָּ מַעַר בְּלִיבְתָּ אַין דָּעַרנְדִּיעְרוֹנָג. אַלְצָאַז אַוְיְבָן אַין דָּעַר
חוּקָּ, אַוְיְבָן נִישְׁתְּ הַעֲכָר".

כַּיל אַרְאָן אַין זַיְן "עוֹוָאַלְצִיעַ פֿוֹן שאָגָאַל שאָפָּן" קָומְטָן
אוַיסְפִּיר, אֲזָא שאָגָאַל גְּרוֹנְטְּדָעָמָעָס זַיְעַנְעָן: "גַּעַבְוָרְטָן: חַתּוֹנָה; טַוִּיטָן".
ער צִיטְרִיט אֲ שאָגָאַלְזָוָם: "אָפְּלוֹן, וּוּן כְּהָאָב גַּעַזְוּן פֿאָרִין, האָב
אַיךְ נִשְׁתְּ גַּעַזְוּן עַפְעַם אַנְדְּרָשָׁן וַיְיַזְלַחְמֵן".

אין זַיְן "דָּאָס שאָגָאַלְשָׁעַ הַעַלְדוֹן-גַּעַזְוָאנָג" דָּעַרְקְלָעָרט אַנְדָּרִ
הָעָרָץ: "ער אַיז דָּעַר מַאְלָעָר פֿוֹן דָּעַר בְּשַׁוְּפַּה-וּוּלְטָן פֿוֹן יִדְיִישָׁן פֿאָלְקָ
לָאָר, פֿוֹן זַיְן רַעֲלִיגְיָעָן אַוְיסְדָּוּיְעָר, פֿוֹן זַיְן נַזְרִישְׁעָר גַּלְיִינְגִּיט,
פֿוֹן דִּי רַאֲנְגְּלָעְנִישָׁן פֿוֹן זַיְעָן מְנָהָגִים, פֿוֹן דִּי שְׁפִּילָן פֿוֹן זַיְן מָזָל,
פֿוֹן זַיְן אַיְגְּזָאַמְעָן אָוּמָעָט, וּוָאָס פֿאָרְשְׁטִיטָה צַוְּלָאָן, וּוָאָס פֿאָרְשְׁטִיטָה
צַוְּחוּקָּן".

ב. אַדָּאָם אַין זַיְעָן "בְּאַמְּעָדְקוּנָגָנוֹן" (די פֿאָעָזְוּעָ אַין פֿאָרָב אַוְן
אַין שְׁטָרִיךְ): "שָׁאָגָאַל זָוְטָן צַוְּזַיְן פֿאָעָזְוּעָ אַזְּן דָּאָס גַּעַלְנִיגְט אִם
בַּיְזָאָר . . .". צַיְמָאַלְטָן ער לוֹיטָן דָּעַר נַאֲטוֹרָה מַעְגָּלָעָן. אַבָּעָר ער
קָאָפְּרִיט גַּאֲרְנִישְׁתָּ. אָפְּשָׁר בְּלִוְיָן זַיְן טַרוּם".

ראָבָעָרט וּוּרִינָא אַין זַיְן "די סְטִילְ-עוֹוָאַלְצִיעַס אַין גַּרְאָפִישָׁן
וּוּרָעָק פֿוֹן מַאְרָק שאָגָאַל", "דָּאָס הוּוִיפְּטוּזְוָעָרָק פֿוֹן שאָגָאַלְסָ גַּרְאָוִירָ-
קוֹנָסֶט אַיז אַן צְוִיְּפָלָ דָּעַר תַּנְךְ. די תַּנְךְ-צִיכְעָנוֹנָגָעָן שְׂטָעָלָן בָּאָמָת
פֿאָר דָּעַם הוַיְכְפָּנָקָט פֿוֹן דָּעַר שאָגָאַלְשָׁעַר קוֹנָסֶט אַיז שְׁוֹאָרְצָ-אַזְוִוִּיסָּת".
אין "טָאָגָ-מַאְרָגָן זְשָׁוְרָנָאָל" פֿוֹן זַוְגְּטִיקָ, יְוִיְּ 26, 1960, שְׁרִיבֿט

משה דוכאוני: «שאגאל קאָן פֿאָרגליין וועגן מיט אָזֶאָ פֿאָעַט ווי רַאְבעַט בוירנס, וועלכער האָט געשריבּן לִידּעַר וועגן זיין פֿאָרוֹוָאָרְפּּן אָרט אין סְקָאָטְאָלָאנְד אָון עַר וווערט פֿאָרְרָעְכּּנְט צוּיְשָׁן די גַּרְעַסְטָעַ פֿאָעַטַּן וואָס האָבָן זְוּעַנְסְּ-איּוֹ גַּעֲלַעַטְבָּט. דַּעַר בְּאָרִימְטָעַר עַגְּלִישְׂסְטָעַ קְרוּיְטִיכְעַר טָאָמָאָס קָאָרְלִילִיל האָט גַּעַשְׂרִיבּּן אָז די הַעֲלִידְיְשְׂסְטָעַ שְׁלָאָכְּטָן וועלְן בְּלִיבְּן נִיט בְּאָזּוֹנְגְּעַן, אוּבֵּךְ אָפְּאָעַט אִיּוֹ דְּרָעְבִּיְּנִיט גַּעֲוֹעַן. אָון דַּעַר טּוֹיְטָפּוֹן אָז האָזֶאָ ווּעַט אוּבֵּךְ אִיְּבִּיךְ בְּלִיבְּן בְּאָזּוֹנְגְּעַן, ווַיְיַיְלְבּוּרְנָס אִיּוֹ גַּעֲוֹעַן ווען דַּעַר האָזֶאָ אִיּוֹ דְּרָעְאָסְן גַּעֲוֹאָרְן דָּרְךְ אָ יְעַגְּרָאָר אָון עַר האָט וועגן דֻּעַם אַנְגְּעַשְׂרִיבּּן אַלְיַדְּ.

«דאָס דָּאָרָףּ לִיאָזְנוֹ אָון די שְׁטָאָט ווַיְטַעַבְּסָק אָון דָּאָס יִדְיְשָׁעַ לְעַבְּן דָּאָרָט אָון די יִדְיְשָׁעַ פְּאָנְטָאָזְיָעַס דָּאָרָטָן, וועלְן אִוְּפּוֹן אִיְּבִּיךְ שִׁינְגָּעַן פָּאָר דַּעַר ווּלְטָט, ווַיְיַיְלְבּוּרְנָס דַּעַר גַּרְיִיסְעַר יִדְיְשָׁעַ קִינְסְטָלְעָר אִיּוֹ דָּאָרָטָן גַּעֲוֹעַן».

... קִינְסְטָלְעָרִישׁ זִינְגָּעַן שָׁאָגָּאָלָס בְּיַלְדְּעַר עַנְלָעַךְ אוּבֵּךְ אִיְּצִיךְ מְאַנְגְּעַדְרָס פְּאָזְעִיעַ. בִּידְעַ שְׁעַפְּן זַיְּפּוֹן פָּאָלְקָלָאָר ... וּיְ מְאַנְגְּעַר אִיּוֹ שָׁאָגָּאָל אַקְיַיְדָן פּוֹן מְוֹרָחַ-אִירָאָפְּיִיאָישָׁן יִדְיְשָׁן פָּאָלָקָן». דַּעַר עַגְּלִישְׂ-יִדְיְשָׁעַר מְאַלְעָר דְּשָׁאָזְעָר הַעֲרָמָאָן האָט אוּבֵּךְ דַּעַר אַנְפְּרָאָגָּע וועגן דֻּעַם אַיְנְפְּלוֹס פּוֹן יִדְיְשָׁעַר מְאַלְעָר אוּבֵּךְ זַיְּן שָׁאָפָּן, גַּעֲנַנְטַפְּעַטְ:

«יאָ. סְאיּוֹן גַּעֲוֹעַן דַּעַר אָמְפָאָרְמִידְלְעַכְּרָעַ שָׁאָגָּאָל. עַר האָט אַיְנְגְּעַפְּלָאָנְצָט אִיּוֹ דַּעַר יִדְיְשָׁעַר יוֹגְנָט פּוֹן מִינְזָן דָּוָר אַלְעַבְּדִיקָן חָן, אַ הַיְפָנָאָטִישָׁן דָּרָאָנָגָן, אַ בְּאוֹאָסְטוֹזִין, וואָס בֵּין דָּאָן האָט בְּלוֹיזָן די יִדְיְשָׁעַ לִיטְעַרְאָטוֹר אָון דַּעַר יִדְיְשָׁעַר טְעַטְּעַטְעָר פּוֹן די בְּרָאָדְעַר זִינְגָּעַר בֵּין דַּעַר, ווַיְלָגְעַר טְרוֹפְּעַ, פְּאָרְמָאָגָט. אִיךְ גַּעַדְעַנְקָן ווי דַּעַר דִּיכְטָעַר מְשָׁה בְּרָאָדְרָאָזָן האָט גַּעַשְׁאָפָּן דֻּעַם עַפְּגָרָם: שָׁאָגָּאָל, שָׁאָגָּאָל, דוּ בִּיסְט אַונְדוֹזְעָר קוֹזָאָל. אַט אַזְוֵּיְהָבָן מִיר טְאָקָע בְּאָטוֹאָכָט אִיםְ». (איּוֹ פְּעַרְטָלִי-יִעְרָלָעָן וּשְׁוֹרְנָאָל «דְּשָׁוָאָישׁ קוֹוָאָטְעָרְלִי», האָרְבָּסְטָן 1964, לאָנדָאָ).

רַחַל ווִישְׁנִיצְעָרִ-בְּעָרְנְשְׁטִין האָט אִין די «איּוֹזָאָ-בְּלָעְטָעַר» פּוֹן 1949 באָמְעָרְקָט: «גַּיְכָעָר דַּעַר פְּסִיכָאָלָג אִיְּדָעַר דַּעַר סְאַצְיָאָלָג ווּעַט גַּעֲפְּגָנָעַן דֻּעַם שְׁלִיסְלָן צַוְּדָעַר פְּרָאָכְלָעַם שָׁאָגָּאָל ... אִין דַּעַר פָּאָלָקָס- קוֹנְסָט אִיּוֹ דְּעַטְאָל אַלְיַקְּרָאָר».

אָון לְיַאְגְּנָעָלָא ווּנְטוּרִי האָט גַּעַשְׂרִיבּּן, אָוּס דָּאָרָףּ עַרְשָׁת קוּמָעַן די צִיְּטָאָרְיָדָעָר שָׁאָגָּאָלָס אַרְבָּעַט ווּעַט באָקוּמָעַן די גְּרִינְטָלְעַכְּרָעַ פָּאָר-

שטענדעניש און פולע אַנערקענעונג וואָס זי פֿאַרדינט.
דעָר קוֹאָל, וואָס שטראמט וועגן שאָגאלן לאָזֶט זִיך נישט אוַיס.
נָאָר ווערט אלְּין פרישער, קוֹאָליקער. אָט ווילט זִיך זעַן דעַם דיכטער
פֿיזאָוסקיס "ברֵינו צו שאָגאלֵן", וואָס אַיִו שווַין אַיבְּרגעַזעַט גַּעוֹאוֹרַן
איַן אֲצָּאָל שְׁפָרָאָכָּן אָוָן וואָס האָלָט בַּיִם דערשיַינָּעַן אַיִן פֿראָנְקְרִיךְ
מיַט אַילְּוּסְטְּרָאַצְּיָעָס פֿוֹן שאָגאלֵן.
דעָר שאָגאל-קוֹאָל אַיִן אֲיַונְגְּט-קוֹאָל.

בָּאַלְעַט

פֿאָר מִיר לִיגֶט אַ נוֹמֵעַר פֿוֹן וּשְׂוְרָנָאַל "דָעַנְס אַיבְּדַעַקְס", נָא
וּועַמְבָּעַר 1945, נְיוֹ-יָאָרָק, וּוְאָס אַיְוָגָאנָצָן גְּעוּוִידְמָעַט צַו שָׁאֲגָאַלְס
צַיְיכָעָנוּגָעַן פֿאָר דִי בָּאַלְעַטְן "אַלְעַקָּא" אָנוֹ "דָעַר פֿיְיעַר פֿוֹיגָל". אַיְפָּן
שְׁעַר-בְּלָאַט הָאַט מַאְרָק אַנְגָּעַשְׁרִיבָּן וַיְיַן אַוְיְתָאָגְרָאָף צַו מִר אָנוֹ דָא
טִירַט 6 — 1945 —".

וּזְעַן יְוָרָאָק הָאַט גַּעַשְׁטָעַלְט "אַלְעַקָּא" מִיטַּזְיַן בָּאַלְעַט טַעַטָּעַר
אַיְן מַעַטְרָאָפְּאַלְיָטָעַן אָפְּעָרָא הוּוֵי אַיְן 1944, הָאַט מַאְרָק גַּעַנְצָט זַיְן

צוויתן בילעט פאר מיר. מיר זיינען גזועסן צווזמען. זיין משפהה איז גזועסן ערצען אנדערשיידוא. ער איז גזועסן נערוואען, געריסן די נעל פון די פינגער, זיך געפרואוט אנטראליין. ווען דער פאר-האט זיך צעופטן און דער עולם איז פארגאפט געווארן פון דער ואנט-מאלעררי אין טיפן בלוי און עם האט אויסגעבראָן און אפלאט האט שאגאל עפֿס געשפֿטשעט איזן פראנצזיש, אין רוסיש און אינדרשטיל זיך גזוענדט צו מיר אויף יידיש: «אַ, ווֹאַס זָאגַט אַרְ? עַס האט זיך געלוינטַ? אַיך בֵּין אַלְיָין פֿאַרְשִׁיכּוֹרֶט גַּעֲוָאָרֶן אַיך פון דעם גראנדייען ספֿעְקָטָאָקָל.

אַיך האָב די פֿאַרְשְׁטָאַלְוָג באַשְׁרִיבָן. בעלאַ האט געהאט אַ גרויסן חלק אַין דער ארבעט האט געהאט די אויפֿוּיכּ אַיבָּעָד די קָאַסְטִיּוּמָן, ווֹאַס ער האט געצייכּוּט. אַיך האָב אַין מִין אַרטְּיקָל (גַּעַדרְקָט אַין

דער «מאָרגָן פֿרְיַהִיטַ», אַפְּרִיל 30, 1944) גַּעַשְׁרִיבָן:

«אנְשְׁתָּאָטָן די דַּעֲקָרָאַצְּיָעָס זָלָן זַיִן וּוְ די סְתָּאַטִּיסְטָן, אַזְּוִי צַוְּאָגָן, זַיִינָעָן זַיִן אַלְעָקָאָר אַרְיוּסְגָּעָקְמוּן די מִיחְוִיסִים, וּוְ די פֿרִימָאָ-בָּאַלְעָרִינָא, וּוְ די אַטְּרָאַקְּצִיעָס פון דער אַונְטְּרָנְגָּעָמָנוֹג. אַון די קָאַסְ-טוּמָעָן ווֹאַס די טַעַנְצָעָר טָרָאָגָן, שְׁפִּילָן מִיטָּ, טָאָגָּצָן מִיטָּ. זַיִן זַיִינָעָן אַזְּוִי אַרְיוּגָּנָעָל אַון פֿאַרְכָּאַפְּנִיקָּ, אַזְּוִי קָאַנְקוּרִין גַּיְילְעָד מִיטָּ די גַּרְאַצְּיָעָז פֿיגָּרָן אַון באַוְעָגָנָגָעָן פון די טַעַנְצָעָר».

אַיך האָב געפֿרָעָט שָׂאָגָּאָל ווֹעָגָן זַיִן בלוי אַון רְוִיטָּ דַּעֲקָרָאַצְּיָעָס פון דער עַרְשְׁטָאַדְרָסְצָעָן. ער האט מִיד דַּעְרָקְלָעָט אַזְּ בְּלוּי סִימָ-בָּאַלְיָוָרָט די לִיבָּעָ אַון רְוִיטָּ די אַיְפָּעָרוֹזָכָט.

ער אַין גַּזְעָסָן אוּפָּן שְׁפִּיצָּעָ בענְקָל דָּוָרָךְ דָּעָר פֿאַרְשְׁטָאַלְוָג. ער האט מִיטְגָּעָטָאָנָצָט, מִיטְגָּשָׁפְּלִיט, מִיטְגָּעָפְּלִיט. ער אַין גַּזְעָסָן איינְיָרָ פון די פֿיגָּרָן פון דער ואַנט-מַאַלְעָרָרִי. ער האט זיך גַּעַטרָּאָגָן אַין די וּוֹאָלְקָנָס מִיטָּ בעַלְאָן אַון גַּעַלְעָט אַירָעָ לְאַנְגָּעָ האָר. ער אַין גַּזְעָסָן אַין דער «סְטָאַלִּיצְׁעָ», אַין דער פַּעַרְטָאַר טַעַנְצָעָן, לעַבָּן דַּעַנְקָמָאָל פון פַּעַטְּרָעָ דָּעָם גְּרוּיסָן, גַּעַשׂוּעָבָט אַיבָּעָד די שְׁפִּיצָּן פון די קִירְכָּן אַון פַּאָּלָאָצָן. אַיך האָב נִיטָּ גַּעַוָּאָלָט אוּסְרָעָדָן אַ וּוֹאָרָט צַוְּאָים, נָאָר אַים באָבָּאָכָט וּוְ ער אַין גַּזְעָסָן אַ נִּיטְּ-דָאַ-אַיקָּעָר.

גַּלְיִיךְ נָאָר דער פֿאַרְשְׁטָאַלְוָג האָט ער מִינְזָ אַנְגָּעָכָאָפָט ביַיְדָעָר האָנט אַון גַּעַזְגָּט נִערְוָעָה: «מִיר וּוֹעָלָן גִּין הַנְּטָעָר די קוּלִיסָן וּעָן די טַעַנְצָעָר. כִּיּוּלָאָיָךְ באַקָּאנָעָן מִיטָּ די הוּיְפָּטְרָאַלִּיסְטָן». ער האָט

זיך געאיילט און אט איז ער שוין הינטער דער בינע און ער קושט זיך און האלדזט זיך מיט די מענער ווי מיט די פרוייען. ער רעדט רוסיש און פראנצויזש. זיינע ארגן גלען. זיינע ליפן ווערן בסדר געגעצט פון דער צונג. איך הער ווי ער פלייסטערט "באזשע מאי, באזשע מאי" און "סלאוא באגו".

דען טאנציג-זורנאל האט ער מיר געגעבן ווען מיר האבן בייד געוואוינט די פרעמעירע פון "ושאר פטיצא", וואס איך געתטעטל געווארן פון באלעט טעאטער אין 1945. די מזוק אין פון איגיאר סטראויננסקי, די כארעאגראפיע פון אדאלף באלם און די סצענאנדריע און קאסטיומען פון מארך שאגאל.

דער נומער פון "דענס אינדקס" שטעלט זיך אינגעאנץ אפ אויף די צוויי מיטסטערווועך פון שאגאלן — "אלעאק" און "ושאר פטיצא". אויפן שערד-בלאט אין פראן שאגאלס ציכנונג פאר אלצייא מארקאָ וואס קאסטיום ווי "דער פיעער פוגיל". די אינוויניקסטע זיטט פון שערב-בלאט באשטייט פון שאגאלס א פאטאגראפיע מיט א בintel בלומען אין אין האנט. דאס בילד אין געגעמן געווארן אין 1941. ס'איין א טעאטראלייש פאוץ. יעדער דעםאל אין איסיגערעכנט. די האר פארזיצטיך צשוייברט, די הענט. די בלומען וואס ער האלט אינדערהוק, לעבען זיין מoil. זיינע אויגן, די פאלדן ארום זיינע ליפן. דער שפיז נאו — אלץ אין פארהולומט און זאגט: אט אוזי האב איך געפילט אין דעם מאמענות.

די ערשות טיל פון דעם זורנאל טראגט דעם אלגעמיינעם טיטל: "דער ארטיסט און דער באלעט". ער באשטייט פון דריי אויס צוּגן פון טאנציג-קריטיקער. דער ערשותער אין פון דושאן מארטינס איבערבליך אין דער ניויאָרְק "טאַים" און דער קאָפ אַיִן: "דעכאָר פון שאגאל דאמניינרט באלעט".

איך ציטיר בלויין א פאר שטעלן:

"בעה די טענצער פארמעסטן זיך נאך דערפאלגריך מיטן דעכאָר אין אלעאק, רעדוצירן זוי זיך אבער אין, פיעער פוגיל' במעט צו אומבאָדיתנדיקיט . . . דער פיעער פוגיל' אין א מלעלרט טרייאומף. מהמת עס אין ניטה קיין סד נויטווענדיקיט. אדער א סך געלעגההייט פאר דעם באלעטס הויפט מידiom, דער טאנציג . . . א דענק אין וואנדערלעכער פראָנט-פארהאנג, דריי מהיהדייך וואָנט-מאָלעריעין און א דרייסיך קאסטיומען, ווערט דער צושוויינער קעניגלעך (ראייאָל)

אונטערהאלטן און ער פאָרפעלט כמעט דעם באַלעט. לאָמִיר זיין אַפְנֵי האָרכִיך: אַזָּא טריומף, ווי ער זאל גיט זיין וועלקאמען אָן לעגיטים אַין דער סַפְּעַרְעַס פֿוֹן פֿיַּינְקָוּנֶסֶט, פֿאָדָעָרט אַסְטְּרָבָונְטָאָן זַעֲלָבָסְטָן פֿאָרְלִיְּקָעְנוֹנוֹג מַצְדֵּק דעם כָּאָרְעָגָרָאָפָּעָט אָן דֵי אַנְטִילְנוּמָעָרָה. די צַוִּי בערישע בְּרִיאַת אָן דָּוְרְכִּיבְּכִּיקִיטָּס פֿוֹן דַעַר סְצַעְנָאָרִיעָה האָט נִיט קִין פֿאָרְגְּלִיךְ אַין דער מענטשלעַכְּבָּר מַאַס אָן מַאְטָעָרָיעָה, דַעַר וּאְגָלוּעָד פְּלִי, אַדְעַר דָּאָס שׁוּועָבָן פֿוֹן שאָגָּלָס פֿיְגָוָרָן, רַעֲדוֹצִירָט צּוֹ חֻזְקָדָס שְׁפְּרִינְגָּעָן אָן הוּבָּן זַיְד פֿוֹן דִּי טַעַנְצָעָרָה, אָן דֵי וּוּאַנְדָּעָרָבָּרָעָ אַרְגָּאָ נִיוּרְטָעָ פֿאָרְשִׁיְּדָנָאָרְטִיקִיטָּס פֿוֹן שאָגָּלָס פֿאָרְשְׁטָעַלְגָּוָגָּרָאָפָּט קָאָן נִיט גַּעֲפִינְגָּעָן קִין גַּלְיכִּין אַין דֵי כָּאָרְעָגָרָאָפָּיְשָׁעָ מַוְסְטָעָרָעָט.

עדזָוִין דָּעָנְבִּי, דַעַר טָאנְץ קְרִיטִיקָעָרָ פֿוֹן דַעַר נִוְּרִיאָרְקָעָר „הָעָרָאָל טְרִיבְּבִּוֹן“, האָט בְּאַצְּיִיכְּנָט וּזְיַן אַיבְּעָדְלִיךְ פֿוֹן דַעַר פֿיְעָר פֿוֹגָלָל“ מִיטְנָן טִימָל „שָׁאָגָּל אַין וּוּאַנְדָּעָרָלָאָנד“. עָר צִיטִירָט דַעַם קוֹנְסְטְּקָרִיךְ טִיקָּעָר דַושְׁוּעָל, וּוָסָרְבִּים, אָן שאָגָּלָס רִיזְקָעָ דַעְקָאָרָאָצְיָעָס „שְׁתִּינְגָּן אַיבָּעָר אַלְזָן וּוָסָרְבִּים שאָגָּל האָט גַּעַתָּאָן אוּפְּפִין גַּעַבְּטִים פֿוֹן דַעַם צִיכְּנָדְרָעָט“. דָעָנְבִּי שְׁרִיבְּטָ וּוּיטְעָר: „אַיְן דַעַר מַאַס אָן אַינְחָאָלָט אַיְן דָאָס אָן אַטְעַמְלָאָוָעָ דַעְרָפָּרוֹנָגָּה, נָאָר קִינְגָּעָר דַעְרוֹוָאָרָט דָאָס נִיט אַיְן דַעַם טַעַטָּעָר. אַדְעַר, מַעֲגָן מִיר אַוְיךְ אַפְּרָעָגָט טָאָן, וְאַלְזָן מִיר רַעְוּוֹדִירָן אַינְגָּאנְצָן אַונְדָּעָר צָוָאָגָּן צָוָם טַעַטָּעָר, די דַרְאָמָעָן זַלְזִיד אַונְטָעָר – גַּעַבְּן צּוֹ דַעַם גַּעַבְּן פֿוֹן מַאְלָעָרִיּוֹת“.

דַעַר קְרִיטִיקָעָר לְאַזְוֹת זַיְד אַרְיִין אַין אַלְעַגְּדָרָר חַקְרָה וּוּעָגָן די פֿרָאָבָלָעָמָעָן וּוָסָרְבִּים דֵי וּוּאַנְדָּעָרָוּוּלָעָט פֿוֹן שאָגָּלָס מַאְלָעָרִיּוֹן קָאָנָעָן שָׁאָפָּן פֿאָרָן טַעַטָּעָר אָן פֿאָרָן פֿאָרְשִׁיְּדָנָאָרְטִיקָּעָ פֿוֹן רַעְלִיטְעָט“. פְּלִיקָּט צְוִישָׁן צְוּיִיָּ פֿאָרְשִׁיְּדָנָאָרְטִיקָּעָ קָאָנְסָעָפְּטָן פֿוֹן רַעְלִיטְעָט.

דַושְׁאָרְדוֹשָׁ אַמְבָּעָרָגָּט צִיטִירָט פֿוֹן אַבְּרָהָם עַפְרָאָסְעָס אַן אַרְטִיקָּל פֿוֹן 1929 „שָׁאָגָּל אָן דַעַר יִדְיָשָׁר טַעַטָּעָר“ (אַיְן פֿרָאָנְצְּיוֹשָׁ) אַיְן וּוּלְכָן עָר דַעְרְצִילְלָט אַזְמִיט אַפְּרָטָל יִאָרְהָנוֹנְדָּעָרָט צְוִירָה גּוֹרָאָ גַּנוֹסְקִי אַיְנְגָּעָלָאָדָן שאָגָּלָן צּוֹ זַיְן דַעַר בִּינְעָמָלָעָר פֿאָרָן יִדְיָשָׁן מִלּוֹכה טַעַטָּעָר אַיְן מַאְסְקוּזָה. „עָס אַיְזָן בַּאֲלָד גַּוְאוֹרָן קָלָאָר אַזְאָ קְרָעְפְּטִיקָּעָ אַזְאָ אַרְיִיגְּנָעָלָעָ קְרָעְטִיאָיוּעָ פְּאַנְטָאָיוּעָ וּוּ שאָגָּל שְׁפִּרְיוֹזָט אַיבָּעָר די פֿאָדָעָרָוּנָגָּעָן פֿוֹן דַעַר בִּינְעָ“.

נָאָר דַעַר עַנְיָן שאָגָּל אָן דַעַר מַאְסְקוּזָה יִדְיָשָׁר טַעַטָּעָר אַיְזָן פְּאָר זַיְד אַלְיִין אַקְאָפִיטָל.

דַעַר נּוּמָעָר „דָעָנָס אַינְדָּעָקָס“ גִּיט וּוּיְיָטָעָר אַיבָּעָר דַעַם אַינְחָאָלָט

פונן דער פראטער סענצען".

דאָן ווערט דערציזילט דער אינהאלט פון "זשאָר פֿטְיצַאָ", און
עס ווערָן רעפְּרָאָדְזִיכְּרָת די קָאָסְטִיּוֹם-צִיִּכְנוֹנָגָעָן פון פֵּיר טִיּוֹזָלִים,
דרְּדִי קָאָסְטִיּוֹם-צִיִּכְנוֹנָגָעָן פָּאָר פֿרְנִיצְּעָטִיסְּנָס אָוָן אֶדְעָטָאָל פָּאָר אֶהָוָת.
פָּאָרְן צִיִּכְנוֹנָגָעָן פָּאָרְהָאָנָג פון "פּֿיְיָעָר פֿוֹיגָל", פָּאָרְן פֿאָרְכִּישְׁוֹפְּטָן
וְאַלְדָּה, פָּאָרְן מַאֲגִיקְעָדָס פְּאָלָאָצָן, צִיִּכְנוֹנָגָעָן פָּאָר צְוֹוִי חַוְּנָה-גָּעָטָס, די צִיִּכְ-
בְּנָגָעָן פָּאָר דָּאָרְן חַמְנוֹה-פּֿיְיָעָנוֹן.

דער וואס איז באקאנט געגעטער מיט שאגאלס ווערכ אוף פאר
שידייענע געבעטען, פון זייןיע יונגע יארן ביין הינטיקן טאג, אריינגע-
ידעכנט די קאָלירטע שויבין זייןיע אוּן די טעפער-אָרבֿעט, ווועט זיך ניט
וואנדערן זיין אײַנפֿלוֹס אוּף דעם געבעיט פון דער באָלעַט-קונסְטַנטִינְהָאַזְיָה.

שאגאל איז קינמאָל ניט טאטאַיש איזן זיינע צייבונגונגען, אַפְּלִין
אַיִן דֵּי שטיל-עלבענס. אַלְּצַ שׁוועבט, באַזועגעט זיך, טאנצט, פֿאַרְמַאגַט
דִּיטַם אַזְּן אַיִן גְּרִיטַט וַיֵּךְ אַרְנוֹנָטְרַצְּיוֹן פּוֹן לִיְוּוֹנֶט צוֹ דַעַר וַיְרִיךְ
לַעֲקִיקִיט. אַזְּיַ אַזְּ דֵּי אַפְּטַע אַפְּשַׁאַזְעַגְעַן וַעֲגַן שַׁאַגָּאַסְט פַּאנְטַאַזְעַץ זַיְנַעַן
אַ בִּיסְל אַיבְּעַרְטַרְבִּן. שַׁאַגָּאַל פַּאנְטַאַזְעַרט נִיט. עַר לַעֲבַט אַיבְּעַר,
עַר אַיבְּעַרְעַצְט דֵּי פַּאלְקַס-אוֹיסְדוֹרָקָן אַזְּן פַּאלְקַס-שְׁפַּרְאָךְ אוֹיפַּן לִיְוּוֹנֶט.
די טַאנְצַ-קוֹנְגַּסְט שְׁתַּאמְטַ פּוֹן דֵּי פְּרַמִּיטְיוֹסְטַע צִיטַן, אַיִינַ פּוֹן דֵּי
שְׁתַּעַן קוֹנְסַט-מִיטְלָעַן פָּארַן צְיוּוֹוְילְזְוִירַטְן מַעֲנַטְשָׁן.

פאר שאגאלן איז אונז נאטורלעך צו פילון זיך ווי אן אינטגראלער פון דער טאנציג'קונס און פון דער טעאטער-קונס. בידיע שטייען גיטראפ וויט פון אקרבאטס און קלאון, דערפאר וואס אין דעם תשאROLI טשפאללן טיפ וווערט אפגעשפיגלט די קאמעדיע און טראגדייע פון מענטשלעכער עקייסטעןצע בעכל. און שאגאל איז דאך פראיאנטער צירט איז די פראלעלמען פון דער טאג-טעלעלקייט, כאטש מען קאזו מניינען או ער פלייט איז די הימלאן. דאס פלייען איז ארגאניש פאר- בונדזן מיט איז איזסועג, אדער לוייזונג, אן ענטפער אויף דער וואכע- דיקיט, א פילאואפישער אויסטיטיש.

ער וואנדערט זיך אפט פארוואס עס איז אזי שוער אים צו פארשטיין. און ווען ער וודרט אנטוישט וואס מען פרעוגט אים אועלכע קלאז'יקשייט וועגן זיינע בילדער, ווילט זיך אים זיך אפטשעפּען פון דיז פרעוגער און ער ענטפּערט: "איך וויס אלין ניט וואס איך האב געמאָן . . . מסתה בְּינֵין איך ניט מיט אלעמען . . .".

עס דערמאָנט זיך ווי די נײַאָקער אונטערגענאנגענע ציטונג
"פי עם" האט אָפְּגָעָגָעָבָן צוֹווִי פּוֹלָע זיַּטְן צוֹ דער דערעפּנוֹג פּוֹן שאָאַ גאלס אויסשטעלונג אין מוזיאָן מאָדערטער קונסְט. זי האט געשיקט אָ רָפְּאָרְטָעָר אָוֹן אָ פָּאָטָאָגְרָאָפָּעָר, וואָס האט גענומָען בְּילְדָעָר פּוֹן באָזָעָר. מיר זעען, לְמַשְׁלִיחַ, ווי צוֹווִי עַלְתָּעָרָעָר פֿרְיוּעָן אָוֹן אָ יְנָגָעָר פֿרְיוּ זיַּגְעָן פֿאָרְטָאָן אָין קוֹקוֹן אַוְיפָּן בְּילָד. דאס בְּילָד ווַיְוִיזָטָן מַעַן נִיטָן נַאֲרָ פּוֹן זַיְעָרָע אַינְטָעָנִיסְיוֹעָז בְּלִיקָּן קָאָן מַעַן זיך אָפְּאָשְׁטָעָלָן אָז זַיְיָ ווַיְלָן דָּרְגָּיָן וואָס דער קִינְסְטָלָעָר בְּאַצְוּעָקָט. נַאֲכָר זַעַן מִיר ווַיְדָעָ דָּרְיִי פֿרְיוּעָן, צוֹווִי עַלְתָּעָרָעָר אָוֹן אַיְנָגָעָ אָמִיטָלְעָרְטָעָקָע אָוֹן דער אויסְקָוק פּוֹן יְעָדָעָר אָין אַנְדָּעָרֶשׂ. אַיְגָעָ קָוָקָט מִיטָּ בִּיטּוֹל, די צוֹוִיטָעָ אָין דָּעָרָ שְׁטוּנָמָט. די אַיְגָעָרָע שְׁטִיטִית מִיטָּ יְרָאָתָהָבוֹד. אָוֹן אָטָן זַעַן מִיר צוֹווִי יְוָגָעָרָע מִיטָּ אָ יְוָגָעָרָמָן. ער האָלָט די אַיְגָן כְּמַעַט פְּאָרָמָאָכָט, ווי ער ווַיל זיך אַרְיִינְטָרָאָכָט. די פֿרְיוּ לְעָבָן אִים אָין זַיְעָר אָ שְׁיָנָעָן. זי שְׁעָנָקָט אַוְיפָּמָעָרָק צַוְּ דָּעָם ווַיְזִיפָּּגָעָר, וואָס די יְנָגָעָר שְׁטָרָעָקָט אַוְיסָ צַוְּ בְּאַצְיכָעָנָעָן אָ פְּוָנָקָט פּוֹן בְּילָד (וואָס מעַן זַעַט נִיטָן). נַאֲרָ אָ טְרָאִיקָע — אָנָן אַינְטָעָלְקָטְוּעָל אַוְיסְזָעָנְדְקָעָר מִאָן מִיטָּ זַיְן פֿרְיוּ אָוֹן אָמָּעָ אָדָעָר שְׁוִיגָעָר. די פֿרְיוּ דְּוִימָט עַפְּסָ אָיִין דָּעָם מִאָן, וואָס שְׁמַיְיכָלָט קָוָקָנְדִּיקָע אָוַיףָ אָ בְּילָד אָוֹן דִּי עַלְתָּעָרָעָר פֿרְיוּ קָוָקָט בְּאַגְּיִיסְטָעָרָט אָוַיףָ דָּעָם בְּילָד (וואָס מעַן זַעַט נִיטָן). צְוָלָעָצָט קָאָן מַעַן אַיבָּעָרְצִילְעָן אָ זַיְבָּן קָוָקָעָר אָוַיףָ אִין בְּילָד. אִין פֿרְיוּ אָין אָ פְּוּטָעָרָמָן, שְׁטִיטָ אַיְגָעָבָוָגָן אָוֹן אַנְדָּעָר שְׁמִיכָלָעָן. אָין צְעָנָטָרָעָ זַעַן מִיר ווי עַס שְׁטִיטָ אַשְׁגָּאָל אַלְיָיָן, אָ מִידָּעָר, לְעָבָן זַיְנָס אָ בְּילָד.

די רָעָפְּאָרְטָעָרָקָע, סְעָלָמָא רָאָבִינָסָאָן, באַשְׁרִיְבָּט וואָס זַיְזַעְתָּ אָן צְעָנָטָרָעָ הערט. לאָמִיר צִיטִירָן:

"דער עַולְםָ האָט זיך בְּאוּוֹגָט לְאַנְגָּזָם פְּאָרְבִּי קָאָלְרִפְּוּלָעָ מאָ לְעַרְיִיעָן פּוֹן מַעַנְגָּרָמִיטָן דִּי קָעָפָ אַרְאָפָ: פּוֹן כְּלָות מִיטָּ צוֹווִי פְּנִימָעָר; פּוֹן פִּישָׁ מִיטָּ פִּידָּלָעָן, פּוֹן פִּידָּלָעָר מִיטָּ גְּרִינָעָ צְרוֹתָה, פּוֹן שְׁוֻעָנְגָּעָרְקָעָ קָלִי, שְׁוֻעָבָנְדִּיקָע גַּעֲלִיבָטָע אָוֹן מִיסְטָעָרְיִיעָזָעָ רְבָנִים מִיטָּ טְרוּיְעָרְקָע אָוִינָן".

ז' האט אויסגעפונגען, און עס זיינען פאראן מערד ווי דריי טויזנט באזוכער ביי דער אויסשטעלונג און און אויך דער פרעוזידענט פון מוויז איז פאראן. זי פאלגט נאך פארשיידענע מענטשן און הערט זיך איין צו זיערעד מײינונגען. די מערסטע פארשטיינע ניט און קאנגען ניט באגריפן ווי איזו, למשל, א קו קאו האבן צו טאו מיט א פידל. מען ארגומען טירט צוישן זיך. «ער איזו ניט קיין פאטאנגראפער. ער נוצט זיין פאר שטולנג-קראפט». און א פֿרוּי ענטפערט: «הלוֹאי וואַלט אַיך געהאט אַ פֿאָרְשְׁטָעַלְזְּגִינְגִּ-קְרָאָפְּטִי». אַימִיצְעַד האט געזאגט, אַז ער אַיז אַ רָּאַ מאָנטְשֶׁעֶר וְעַלְיִסְטֶּם. אַיְנוּגְרָמָן דער קלערט זיין חֵבֶר: «מֵאַךְ אַ צַּעַטְלָ פֿוֹן דֵי אַלְעַ זָכָן, דֵי קוֹ, דֵי פֿישַׂ, דֵעַם פֿידְלָעַרְ, דֵי כְּלָה, אַז דַו הַאָסְטָ שָׁגָאַלְן. ער מאָכְטָ נִיט קְיַיְן קְאַמְפְּאַזְיִיכְעַס. ער רַעֲכַנְטָ אַוִיס. אַינְגָאנְצָן אָוְמָלָאַגְּשָׁ, נַאֲרָ ער האט אַ פֿאָלְטְּרָעָ זַיְן אַ מְלָאָךְ».

אַ בחור אַרגומענטירט מיט זיין מִידְל בְּיִם בַּילְד «דַעַר גַּעַד בְּוֹרְטְּסְטָאָגָן». ער טענָהָט: «אַיך גְּלוּבָּ אַז ער אַיז עַמְצִיאַנְעַל צַעַטְרָאָגָן מְחַמְתָּ פְּאַרְוּוֹאָס זָאַל ער זַיְקָ פְּאַרְעַנְעַמָּן מִיטָּ מְעַנְטָשָׁן מִיטָּ דֵי קְעַפְּ אַרְאָפָּ אַזְוִיָּ פֿיַס אַרְוִיָּ? בְּאַטְרָאַכְטָ נַאֲרָ אַט דָּאָס: דַעַר חַבְרָה-מַאֲן שׁוּעַבְטָ אַזְוִיָּ דַעַר לַופְטָ אַזְוִיָּ קְוַשְׁטָ זַיְן כְּלָה פֿוֹן אַוִיבָּן אַרְאָפָּ. אַיך וּוַיִּסְטָ זַיְן דַו פִּילְסְטָ וּוּגָן דַעַם, נַאֲרָ וּזְעַן אַיך וּוְאַלְטָ גַּעַוְעַן זַיְקָ פֿרוּי אַדְעָרָ אַפְּרוּי בְּכָלְלָ וּוְאַלְטָ אַיך זַיְקָ גַּעַפְּילְטָ גַּעַרְעַנְקָטָ, נִיט אַזְוִיָּ».

«אַפְּשָׁר האט ער אַזְוִיָּ גַּעַפְּילְטָ וּוּגָן ער האט זַיְקָוּשָׁתָן», האט דַאֲסָ מִידְל גַּעַעַנְטָפְּרָט, «ער אַיז גַּעַוְעַן אַזְוִיָּ דַעַר לַופְטָן, נִיט גַּעַוְוָאָסְטָ אַוִיפָּ וּוּלְכָעָד וּוּלְכָעָד ער אַיז. דַו וּוַיִּסְטָ».

דַעַר יְנוּגְרָמָן האט זַיְקָ וּוְיְדָעָרָ גַּעַקְרָעַנְקָטָ וּוּגָן שָׁגָאַלְסָ «קְרִיָּ». אַזְוִיָּ דַי רַעֲפָאַרְטָעַרְקָעָ שְׁרִיבִּיטָ, אַז זַיְקָ האט בָּאַשְּׁלָאָסָן צַו גַּעַפְּינְעַן שָׁגָאַלְן אַזְוִיָּ פְּרָעָגָן וּוּאַסָּ ער מִינְטָ מִיטָּ דֵי קְיַי אַזְוִיָּ כְּלָותָ.

די רעפֿאַרטערקָע האט באָקּומען פֿאלגְנְדיַקָּע אַינְפֿאַרְמָאַצִּיעַ פֿוֹן
דעַם פֿוּבְּלִיסְטִי דַעְפֿאַרטְמַעַנט פֿוֹן מַזְוִיִּי: «וּוְעַן אִיר פֿרְעָגֶט שַׁאֲגָלָן
צַו גַּעַבְן פֿאַרְשְׁטִין זַיְנַע בַּילְדָעַר, עַנְטְּפַעַרְטַע עַר: «אֵיךְ פֿאַרְשְׁטִי זַיִי
אַינְגָאנְצָן נִיט. זַי זַיְנַע נִיט לִיטְעָרָטוֹר. זַי זַיְנַע בַּלְוִיז בַּילְדָעַכְעַ
אַימְזָוָן וּוָס בַּאוּעַלְטִיכְן מִיךְ. די טַעַרְעִיס וּוָס אִיךְ וּוָלְט גַּעֲמָאַכְט
צַו גַּעַבְן צַו פֿאַרְשְׁטִין אָנוֹן די וּוָס אַנדְעָרָע פֿרוֹאוֹן דַעְרְקָלוּרָן אִין
פֿאַרְבִּינְדוֹג מִיט מִין אַרְבָּעַט — אִין נַאֲגַסְעַנְס».

פֿאָרוֹויַס

זו דער געלעגנהייט פון שאגאלס 70טן געבורינטאג זייןגען דער
שינגען א סך ארטיקלען אין דער וועלטלעכער פרעס. דער פאָרוֹ
לערסטער אַמעֲרִיקָאנֶר וועכנטעלעכער אַילְוָסְטְּרִירְטְּעֵר וּשְׂוֹרְנָאֵל „לאַיְחָ“
האט אים באָגריסט אין א לִיטְטְקָאָלְוָם „וועגן געוואָגְטָעָה מענטשן אין
זַיְעַרְעָ אַוְאַנְטוֹרָן“, אָנוֹ גַּעַשְׁרִיבָן וועגן אים דאס פֿאָלוֹנְדִּיקָעָ, „אוֹיְף
די זַיְטָן 85-89 אָיז אַ בָּאָרִימְטָעָר מַעֲנְצָשׁ וּוּמְעָס גַּעַוְאָגְטְּקִיְּתָן אין
קוֹנְסָט זַיְנָעָן גַּעַוְעָן אַ חִוְּתָ אָן אַ סְטִימָול פֿאָרְ דַּעְקָאָדָעָס. אַיְצָט,
זו 70, זַאְגָט שאָגָאָל: „אַיךְ הַאֲלָט נָאָךְ אַין שְׁטוֹפָן פֿאָרוֹיסָס כְּסָדָר,
כְּסָדָר“. ווַיַּגְּבַּשְׁנָן מִיר אַים אַסְטָרָאָס מַעְרָאָגְעָשְׁטָרָעָגְטָעָ יָאָרָן פון שְׁטוֹפָן
פֿאָרוֹיסָס.“.

די אַילְוָסְטְּרִירְטְּעֵר וועגן שאָגָאָל זַיְנָעָן באָגְלִיט מִיטָּקָאמְעָנְטָאָרָן.
אין פּוֹלָע זַיְטָ באָוַיְוָת אַים אין זַיְן סְטוֹדִיא אַין וְאַנְסָמִיטָן פֿעַנְבָּל
אין האָנט, לְעַבְנָן אַ חַתְּנִכְלָה בַּיְלָד, וּאָס עַד הַאֲטָ נַאֲרוֹוָאָס גַּעַהָאָט
געַנְדִּיקָט. עַר וּוּרְעַט צִיטְרָט: „אַיךְ הַאֲבָ אַגְּהָהָוִבָּן דַּאֲסְדִּיאַקְעָ
בַּיְלָד אַין 1930 אָנוֹ עַס אַיְזָ אַפְּשָׁר דַּוְרְכְּגָעָאָגָעָן אַ צָּעָן שְׁטוֹפָן, צָעָן
מַאֲלָוְגָעָן, וּאָס אַיְזָ דָא אַין דָעַם? אַלְצָדָגָה, וּוּאָוְאָ אַיךְ
הַאֲבָ אַגְּהָהָוִבָּן: פֿרָאָנְקָרִיךְ, פֿאָלְעַסְטִינָן, אַמעֲרִיקָעָ, מַעֲקִסִּיקָא, גְּרִיבָנָן
לְאָנָד. אָנוֹ דָאָרָה הַאֲטָ דַּאֲסָ נִיעָ קִינְדָּגָן דָאָרָן קִינְנָאָמְעָן.“.

אַ גְּרוֹיְסָעָר קָאָפְּ אַונְטָעָרָן פֿאָרְטָרָעָט לִיְעַנְטָן זַיְךְ: „שָׁאָגָאָל צָו
70, אַ יְנָגָעָר אַלְטָעָר מִיסְטָעָר“. אָנוֹ דָאָן קוֹמָטָן פֿאָלוֹנְדִּיקָעָר טַעַקָּסָט אַיְן
גְּרוֹיְסָן שְׁרִיפָּתָן:

„אַיךְ בֵּין מִיסְטָרְיוּזָן וּוּיְעַדְעָרָ אַיְנְגָעָר“, דֻּרְקָלְעָרָט שאָגָאָל.
„אָז אַ מַעֲנְצָשׁ קָאָן גַּיְן אַוְיָף צַוְּיִי פִּיס אָנוֹ שְׁטִינְגָּלְיִיךְ אָיז אַ וּוּאָגְדָּעָר
— אַיךְ מַיְן, דַּאֲס אַיְזָ אַ רְעַטְעַנְשָׁס. אַ שְׁטִינְנְדָל אַוְיךְ, אַ קְוָ אַוְיךְ. אַיךְ
בֵּין וּוּי אַ בּוּמָ אַין הִימָל. „אַטְ דִּי בַּאַמְעַרְכוֹנָגָעָן, וּוּי זַיְן פֿאָעַטְיָשָׁע
אוּטְאַבְּיָאָגְרָאָפִיעָ, וּאָס אַיְזָ נַאֲרוֹוָאָס דַּעְרְשִׁינְגָעָן אַין דִי פֿאָרָאַיְנִיקָעָ
שְׁטָאָטָן (אַרְיָאָן פֿרָעָס), זַיְנָעָן אַ שְׁפָרָ צָו זַיְנָעָ רַוחְנִיּוֹתְדִּיקָעָ רַעֲגָן
בוּיְגָנְדִּיקָעָ מַאֲלָעְרִיְיָעָן וּאָס הַאֲבָן גַּעַמְאָכָט שאָגָאָל באָרִימְט — פָּוֹן

בכינוער אין הימל, פון מלאים אונ וויר-אוגיקע פארם-הייט, פון ליבאהבר און נידס, פון עלטערע קרובים ואס שוועבן ארום אין דודר רוסיער געטמא ואו זיגנצע אויגנוואלאקסו.

“אַיִלְנָעֶר פֹּוֹן דֵּי ווּינְצִיךְ לְעָבֹן גַּעֲבַלְבַּעַנְעַ רִיזַּן פֹּוֹן אַנְהָוִיב פֹּוֹן
20 מַטְּן יַאֲרָהָנוֹדָעַת וּוֹאָס גַּעֲנִין פֹּוֹן זַיְעַר רֻם, אַיְזַׁ שַׁגְּאַל צַׁו 70
— אַזְׁוֵּי וּוֹיְגַּע בַּיְלָעַד — עַד הַאֲלָט אוֹף זַיְן אַיְבִּיקָּן יוֹגְּנַטְלָעַכְּן
שַׁוּעַבְנָדִיקָּן גִּיסְטָם. “אַיְדַּחַלְתָּ אַיְן אַיְנָ שְׁטוֹפָן פָּאָרִיס, כַּסְדָּר.
דָּאַס לְעָבֹן אַיְזַׁ אַיְנְגַּעַשְׁטָעַלְטָם”, זַוְגַּט עַר.

רעדנדיק וועגן אמריקע: «אין אַמְּרִיקָע הַאֲבָא אַיד קִינִּמָּאֵל נִיט גַּעֲפִילֶט, אָז אַיד לְעֹב אַינְ אִימְצָנָס אַנְדָּעֶרֶשׁ לְאַנְדָּס. דָּא זִינְעָן פָּאָרָאָן כְּלָעָרְלִי מַעֲנוֹתְשָׁן. דָּעַרְפָּאָר זִינְעָן זַי אַלְעָ פָּאָטְרָאָטָן — מִיטָּ דָעָרְבָּדְגָּלְכָּעָר אָוִיסְנָאָמָּע פָּונְ טִילְ אַנְאָרְכִּיסְטָן, פָּאָרְשְׁטִיטִיְּזִיךְ».

לייגט זיך ניט אויפן שכט, איז שאנగאל זאל האבן איז אומוינסנדיקן
באנרכיף וועגן אנטרכיסטן, זייןנדיק אליאין אנטרכיסטייש געתשיטים.
מענגלאעך, איז דאס האט דער רעדפֿאָרטער שלעכט אוייסגעטיטשט זייןע
אַהֲכְמָה . . .

אויף א צויטער פולער זיט איין א קאילרט בילד פון דעם "רויטן ייד", און דער טעקסט אונטער דעם ליינט זיך איזו: "דער דרייטער ייד", וואס מארק שאגאל האט געמאַלן אָרום 1915, האט ניט גושאָן געווען בי די סָאּוּטִישָׁן קונסְטָנטִיסְטָן אַפְּלוּלֶר דעם אויס-טעטלישן, סָעֵמִיךְ-קָוִיסִיטִישָׁן סְטִיל אָון מָעָגְלָעַץ צוֹלִיב דער טָעַמָּה. אַין דער צִיטַט פון דער רָעָוָן-אַצְּיעַץ, אַיז שאגאל געווען אַזְּוִי אַפְּלוּלֶר, אַזְּוִי געוואָרָן אַקְוָנִיסָּר, געווען דער הוֹיפְּטָפָן אַזְּוִי עַקְסָפְּעַרְלִימָנְטָאלָעַר שָׁוָּל אָון גָּעהָאַט אַן אוֹיסְשָׁטְעָלָונָג אַין ערְמִיטָאַושָׁמוֹזִי. אַין 1922 האט מעָן אִים מְשֻׁלָּח געווען פון זִין אַמְּט אָון פָּאָרָה וועוּרטָט זִין שָׁפָּן. ער אַיז אוּוּקָקִין פרָאַנְקְרִיךְ אָון זִין קוֹנְסָטָן אַיז אַרְמְשָׁפְּט גְּעוּוֹאָרָן צָוִילְגָּן אַין דַּי קָעָלָעָן".

ניט אינטראקטיבי איז אויסגעטומען צו לייענען מאנדע באהייפטונגער פון שאגאלן, אדער וועגן איים. א ביסל וויתעד וועלן מיר זיך גענויערד אפשטעלן אויף דעם. שאגאל איז ווית פון פאליטיק, נאר ער דארך צ'יצער וויסן וואס מען שרייבט איז זיין גאנמען.

אויף דער דרייטער זויט פון דעם „לאיך“ נומער אין פאראו אַזוייט מיט צוויי פאָטאגראָפֿישׁ בילדער מיט שָׂאָגָאָלָן. אויף איינעםצעט מען אַים אין אַגְּיעָר רָאֵל — דער זִידָעַ מיט צוויי זיסע אַיְינָקָה

אלע לאלאען נאטירלעען. דאס מיידעלע איזו א קאפעיע פון אידאן. דעם אינגלס פונטנעם זעט מען ניט. ער איזו אויסגעדרייט צום קוועלנדייקן זידן.
דאס צוויטע בעילד איזו פון שאגאלן הינטער די קוליסן פון דער פראנץ צויזישער אפעררא, וואו ער פאַרברעננט מיט די באָלערינעס פון "דאָפָּנִיס אָזְן כְּלָאָע", פָּאָר ווועלכָּן ער האָט געציינט די דעאָרָאַצִּיעַס אָזְן קָאָסְטוּמָעַס, עַס וווערט צִיטְרֶט שָׁאָגָאַלְס וווערטער ווועגן זיין דאָל דעם באָלעט. "אַיך הָאָב גָּעוֹאָלְט אָזְן עַס זָאָל זִין אָשִׁידָעַט פָּוּן קָהָלָר, לִיכְתָּם, מָזּוֹק אָזְן בָּאוּגָוָגָן, פֵּיר עַלְעֲמָנָטָן, פֵּיר סְעָזָאָנָעָן,
פֵּיר טְרָאָנוֹצִיעַס פָּוּן לְעַבְנָן צָוּוּטִיט".

אויף דער פערטער זיין וויזט זיך אַ בילד פון שאגאלן מיט זיין
וואוואר, ווי זיין רײיסן פאמעראנצן בי זיך אַין גארטן איין וואנס. דאס
אנדרע בעילז איזן זיין אינינקל בעלא. שאגאל האט אַנגעההויבן
מאטן אַ בילד פון זאגט וועגן דעת: «איך האב געפראוט
יעיינגען דיל קינדער לעצמו מאל ווען כ'בין דא געווען. נאר איך קאָן
ייִ ניט מאָן. איך קאָן ניט אַנגאיין. איך שמעאלץ, איך שמעעלץ, ווי
יִיּ קוֹקָן אוֹיפְּ מֵרִי! בעלא איז ווי אַ שׂוֹוִיצְצָאַרְעִישׁ צִירְנֶגֶגֶג».

צ'ו יין 70-יאריךער געבעוינטאג פיעיירונג האט דער הוועדז-זושראָן, "ידיישע קולטור", נויראַרְק, מערכן 1958, געווידמעט אַסְד פלאָץ לְבּוֹד דעם קיבטעלער.

דר. ה. לובין האט געהאט אן אפשצונג «מאرك שאגאלן קינסטולר און ייד». ער גיט איבער ביאגראפאישע שטריכן פון שאגאלן און פרואוט פאפולער מאכון א צאל פון זיינע באריםטע בילדער. עס זוילט זיך אפשטעלן דא אויפט דעם טיל פון ארטיקל אין וועלכן דר. לובין רעדט וועגן שאגאלס תנך-אליסטראצייעס, וואס ייינען דערשיגען אין 1956. מיר ציטירן:

"דאָס לעצטַע ווּרְקַע האָט פֿאָר אָונְדוֹן יִדְן גַּאֲר אַ וַיְכִתְּקַע
בַּאֲדִיטְוֹנָג. דָּוָרָךְ דִּי פַּאֲרָגָאנְגָעָנוּ אַרְהָוְנְדָעַטָּר האָט דִּי קִירְךְ
אוֹן אִירָּעָא מַאֲלָעָר אַפְּט גַּמְאָלָן טִיפְּן אוֹן עַפְּנִיאָדוֹן פּוֹנֵם אַלְטָן טַעַטְטָאָ
אַעֲנָטָמָנָה. דָּא אוֹן דָּאָרְטָן האָט זִיךְ אַינְיָקָע אַיְנְגָעָבָן צֹו קְוָמָעָן גַּעַנְטָ
עַזְוָמָן יִדְיָשָׁן בַּאֲגָרִיף פּוֹן דָּעָר בִּיבְּל וּוֹי דַעַמְבָּרָאָנדָט אוֹן וּוֹם. בַּלְּיעַקְ
אַנְדָּעָרָע, וּוֹי אַפְּלָיו מִיְּקָעַלְאַנְדְּזָעַלָּא מִיטְ זִיְין רִיזְקָוּן "מָשָׁה" אוֹן
רַבְּבוֹה" באָרְבָּה זְוִירָה אַ הרְבִּישָׁי גַּוְּתָלְבָּרְבִּיאָוּתָאָ

דער זיך גאנט גאנט אונדער זונגענטן זיין זיין שאנאל.

ה-ה' אמאליקע אילוסטראטור כתבי-ידן, הגדות אונן מגילות.

“אברהם אבינוו, וואס טרויערט אויפן טויט פון זיין וויב שרה, אין א פשוטער ייד מיט א הדרת פנימדיקער בארד, געקליגט אין א קאפאטע אונ שטררייל. אברהם, וואס פאלגט נאך די מלאכט ביים צעישטען סדום, אין א קלינשטייטלדיקער רב מיט א שטררייל (ויאס דערמאנט שטארק אין ר' יוזיפל פון שלום-עליכם) פול מיט צער אונ צויזייטיך וואס א שטאט ווערט צעישטען. יעקבס חלום' שטעלט ווידער פאלר א יידן מיט א קאפאטע, וואס האט זיך צוגעליגט אין פעלד פאר פון זיין ואנדראונגען.

הכבודיקער. די הוייפט פיגורן זייןצען מאונומנטאליש פאטרארכאָל און אַ געויסן זין סטאָטיש. נישטֿאָ דאַ קײַן געפֿיל פּוֹן פֿאָרְהַיִילִיקָנֶג.

אין אן אנדער שטעל זאגט דר. לובין: «אופיך דער וועלט-ארענצע האט שאגאל אַרוֹסְגָּעֶפְּרִיט דִּי הַעֲלֵדָן פּוֹן דָּעַם, צָאִינָה וּרְאִינָה, דָּעַם טִיטִישׁ-חֻמָּש, מִיטָּן גָּאנֶצָן חָן פּוֹן יִדִּישָׁן פֿאַלְקָלָאָר, אָוּן בָּאַמְּאָלָן זַיִי זַיִי זַיִי שְׂתִּיעַן אָוּן גִּיעַן מִיטָּן דִּי פֿאַרְקְּרִימְטָעָה הַיְּטָלָעָן, צַעֲקָנִינִיטְשָׁטָע קָאַפְּטָעָס אָוּן קָאַלְטָעַנוּווֹאַזְטָעָה בָּעָרָה, וּיְאַיְן זַיִן בַּילְד, דָּעַר בָּעַטְלָעָר?». נַאֲךְ צַוְּיִי אַרטְּיקָלָעָן אַין דָּעַם נַוְמָעָר זַיְינָעָן פּוֹן שָׁאַגָּאָלָן אַלְיָין, אַיְבָּעַר גָּדוֹרְקָעָה. אַיְנָעָר אַיִזְוָעָג בַּיאַלְיקָן, גַּעֲשָׁרְבִּין גַּלְיִיד נַאֲךְ דָּעַם דִּיכְטָעָרֶס טּוֹיִט אַיִן 1934, פָּאָר דִּי וּאוֹרְשָׁעָזָעָר «לִיטְעָרָאָרִישׁ עַכְלָעָטָעָר». שאגאל דַּעֲרַצְיָילָט אַוִּיפָּה זַיִן שְׁטִיגְגָּעָר פֿערְזָעָלְעָכָע עַפְרָזָעָדָן פּוֹן זַיִן באָגָעָנִישׁ מִיטָּן בַּיאַלְיקָן. (דָּעַר אַרטְּיקָל וּוּעָרט אַיְבָּעַר גָּעָגָעָבָן צַוְּיִיטָן טִילְיָה). עַס וּוֹיְלָט זַיִד צִיטִירָן אַיִין שאגָּאָלִישׁן פֿאַרְאָגָנָרָף:

עלילוגאנטן און געסט. (אויך די רעדע ווערט אַנְדָּרְגָּעָגָעָן צום סוף). צוואר מאונגעטען און איגוסט 1935, פאר אן עולם פון 1,800 אלולטלעבן לאוילען דעם אויף געהאלטן ערעדן אונס ער האט צוואר מאונגעטען און ווילען, אין איגוסט רעדע וואס ער האט געהאלטן אויף דעם אלולטלעבן יייאוֹאַ- אַרְטִיקָל בָּאַשְׁתִּיטִיט פון רעדע צוויטער אַיְבָּרְגָּעָדְרוֹקָטָר שָׁאָגָּאָל אַרְטִיקָל בָּאַשְׁתִּיטִיט פון רעליגיע — אַז אָונְדוֹ גַּעֲלֵיבָן קָוָסָט, פָּאָזְיוּעָ אַז אָז לְיַעַן . . .).

עס ווילט זיך דא ציטירן בלויו א פאר שטעלען.
דוווקא איצט, אין דער שערקלעכער ציטט, אין דער ציטט פון
הינטמאדישן אנטיסעמיטיזם, ווילט זיך מיר אין איבעריקן מאל אונבי^{טערשטראיכן}, איז איך בין א ייד. דערמיט אליען בין איך נאך מערכ
איןטערנツיאנאל אין גיסט.

ווען די יידישע פאזיע, די יידישע ליטעראטור וואלט געווען
באָהֶאנְפַּטְן מיט אַנדְעָרְקָן קָוָנָסְטָצְיוֹאִיגָן בְּכָל אָוָן מִיט דָעַר פְּלָאָסְטִישָׁעָר
קָוָנָסְטָ בְּפֶרְמָן. וואלט עס זי גָּעָמָאַכְטָ נָאָךְ רַיְיכָעָר, וואלט עס פָּאָרְשְׁטָאָרְקָט
אייר שוואונג סי איין גִּיסְטָם, סי איין סְטְּלִיְּ.

די יאָרֵן מאָכוּן שאָגָאָלָן פָּאָפּוֹלְעָרָר אָוָן, גְּלִיקְלָעְכְּרוּוֹיָה, פְּרָאָ
דוּקְטִיוּעָר. צו זַיְן 57-יָאָרִיךְן גָּעָרְטָסְטָאָג אָוָן ווָאָס ווִיטְעָר, אַיִּ
בעָרְכָּאָשָׁט עָר אָונְדוּן מִיט זַיְן אַרְבָּעְתָּאָמְקִיָּת אָוָן דָּעְרִינְדְּרִישְׁקִיִּים.
דָּעַר אַנְגְּגַעַזְעַנְגָּר אָוָן אַיְינְפְּלוֹסְרִיכְבָּר וְאַכְּנְבָּלָאָט "גִּיסְטוֹיק" פָּוָן
נוֹיְדִּיאָרָק, ווִידְמַעַט אַסְּדָקָאָצָּר צו דָעַם ווָאָס עָרְ רַוְּפָט אָן "די שאָגָאָלָן
אָפְּעָר". דָעַר וּשְׂרָנָאָל הָאָלָט דָאָס פָּאָר אַ וְוִיכְטִיקָּעָר גַּעַשְׁעַעַנְשִׁי אָוָן
דָעַר וּוְעַלְתָּ פָּוָן קָוָנָסְטָ אָוָן אָפְּלִיוּ מַעַר ווִי דָאָס, ווִי אַ נַּאֲצִיאָנָאָלָעָר
עַנְיִין פָּוָן פְּרָאָנְקְרִיךְ.

עס האָנְדָלָט זַיךְ וּוּגַן דָעַם באָרִימְטָן סְוִיפִּיט פָּוָן דָעַר פָּאָרְיְזָעָר
אָפְּעָרָא, ווָאָס אִיז אַיְינְפְּגַעַבָּוִיט גַּעַוְאָרָן אִין 1870 עָרְ יַאֲרָן ווִי אַמְּנוֹן
מַעַנְטָ צו נַאֲפָאָלָעָן דָעַם דְּרִיטָנָס צַוְּיִיטָע אִמְפְּעָרִיעָע. אָנְדָרָע מַאְלָרָאָוָן
דָעַר באָרִימְטָעָר נַאֲוּלִיסְטָ אָוָן קָוָנָסְטָקְרִיטִיקָעָר אָוָן דְּגָאָלָס
קוּלְטוֹר מִינִיסְטָרָא, האָט באָשְׁטָעָלָט בַּיִּ שאָגָאָלָן אַ נִיעָם סְוִיפִּיט. דָאָס
הָאָט אַרְוִיסְגָּעָרְפָּן אַ שְׁטוּרָהָם פָּוָן פְּרָאָטָעָטָן. נָאָר לְאַמְּיר הָעָרָן ווָאָס
"גִּיסְטוֹיק" הָאָט אַוִּיסְגָּעָפָ�וּנָעָן.

די שְׁוּעָבְנְדִיקָעָ בְּאַקְעָטָ יְוָגְגְפְּרוּיָעָן (אוֹפִּינָס סְוִיפִּיט) וַיְיִגְּעַן פְּלוֹצָ
לוֹגָג גַּעַוְאָרָן אַ נַּאֲצִיאָנָאָלָעָר אַוְצָר, ווָאָס טָאָר נִיט פְּרָאָנְסָ-אַבְּסָעָרוֹאָ
פָּוָן שאָגָאָלָן. בָּאַלְיִידִיקָט נִיט די צַוְּקָנְפָטָ, הָאָט פְּרָאָנְסָ-אַבְּסָעָרוֹאָ
טָאָר, גַּעַשְׁרִיּוֹן צו מַאְלָרָאָוָן. אָוָן אִין קְרִיטִיקָעָר הָאָט גַּעַשְׁרִיבָן אִין
לְעַ מְאָנְדָן, אוֹ גַּעַבְנָ שאָגָאָלָן מַאָכוּן דָעַם סְוִיפִּיט אִיז ווִי גַּעַבְנָ הַילְצָעָרָבָן
שִׁיךְ צו די טַעַנְצָעָר פָּוָן דָעַר אָפְּעָרָא אָוָן פְּרָאָטָעָלָן אַטְמָלָאָן ווִי אַ
סּוֹחָר פָּוָן טַעַפְּיכָעָר. אָפְּלִיוּ דָעַר רַאֲיָאָל אַינְסְטִיטּוּטָ פָּוָן בְּרִיטִישָׁ
אַרְכִּיטְעָקָטָן הָאָט פְּרָאָטָעָסְטָרִיטָטָ קָעָגָן פְּרָאָיְקִיטְרָטָן סְוִיפִּיט.

"זַיְן פְּלָאָקָן": דָעַר אַרְטִיקָל אִין "פְּרָאָנָס אַבְּסָעָרוֹאָטָאָר" רַוְּפָט
אוֹ שאָגָאָלָן אַ פְּאָסְטָאָרָאָלָעָר פְּאָעָט "פָּוָן דָעַר גַּעַטָּאָ", אוֹן אַן אַרְטִיקָל

אין «פֿאַרְיִ-מָּטֵשׁ» האט געהאָט אַ קאָפֶ: «אַ גְּרוֹיסָעַ מַאלְעָר אַין זַיִן פְּלָאָזֶן», אַנְגַּסְיִרְנוֹדֵיק אוֹ דַעֲרֵר יִשְׂרָאֵל-פֿאַרְלָאָםְעַנט וּוּטֵט דַעֲקָרִירַט וּוּרְדוֹן פֿון שאָגָאַלן. «איַן מִיַּן פְּלָאָזֶן, אַיְר זַעַט», האט געוֹזָגָט שאָגָאַל, «איַן יִשְׂרָאֵל וּוֹאַוְאַיךְ בְּאַלְאָגָן».

בערנארד אַנְטָאנִיאָה, דַעֲרֵר פֿרְעָסָעֵ-בְּאַמְּטָעֵר בְּיִם קוֹלְטוֹרְ-מֵיַּה נִסְטָעֵרִים, האט גַעֲגַבָּן אַנְצָהָעָרָן אוֹ גְלִיךְ פֿון אַנְהָוִיב אַן איַן דַי פֿרְאַנְצְּיוֹזִישָׁע פֿרְעָטָע אַוְן דַי קְרִיטִיק גַעֲוָעָן קְעָגָן דַעַם סְוִיפִּט. «זַיִן זַיְנָעָן גַעֲוָעָן קְעָגָן דַעֲרֵר אַידְיַעַת, אוֹ אַמְּדָעָנְדָעֵר יִדְיִשְׁעָר מַאלְעָר זַאלְמָן דַי שַׁוְיָבָן פֿאָרָן קְאַטְעַדְרָאָל אַין מַעַז, וּוּלְבָעֵר אַין גָּאַטְיִישָׁע», האט געוֹזָגָט אַבְּטָאנִיאָה.

«זַיִן זַיְנָעָן אוֹיךְ גַעֲוָעָן קְעָגָן דַעֲרֵר שַׁאַגָּאָל-אוּיסְשָׁטָעַלְוָג אַין דַי טַוּלָעָרֵי גַעֲרַטְנָעָר, דַעֲרַקְלָעַרְבָּדִיק, אוֹ דַאס וּוּטֵט זַיִן אַ פֿאַרְשָׁוּכְבָּנָג קְעָגָן דַי גַּאַרטָּנָס. נַאֲר 130,000 בְּאַזְוּכָּר זַיְנָעָן גַעֲקָוּמָעָן אַוְן שְׁפָעַטָּעָר האט יִעַדְעָרָר גְּרָאַטְוּלִירַט מַאלְרָאָן».

שַׁאַגָּאָל האט דַעֲרַקְלָעָרֵט וּוּגָן דַעַם עֲנֵינִין: «אַיְדָעָר דַאס אַלְץָה האט זַיךְ אַנְגַּעַהְוִיבָן, האט קִינְעָרָנִיט גַעֲרַדְעַט וּוּגָן דַעַם סְוִיפִּט פֿון דַעֲרֵר אַפְּעָרָה. קִינְעָרָה האט אַיִם נִיט פֿאַרְטִּידִיקְט אַוְן אַוְן פֿאַר זַיךְ . . . לְאַפְּעָרָה שאַגָּאָלָה קָוקָט אַוִיס צַו זַיִן אַ קְוּלְטוֹרָעָלָעָר אוּפְּבָרוּיָה פֿון דַעַם צַיְתִּיקָן דַעֲגָאַלִיסְטִישָׁן גַעֲאַנְצְּאַנְגָּאָלִים, אוֹן דַי פֿאַרְזָעָר אַפְּעָרָה אַיִן אַ סִימְבָּאָל פֿון פֿרְאַנְקְרִיךְ וּוּאַס שְׁטָרַעַגְט זַיךְ אַז צּוּרִיךְ אוּפְּצָוָאָכָּן». פֿול מִיט אַנְגַּעַרְטָע גַעֲפִילָן, זַאגָט פְּשָׁוֹט: «אַיךְ פֿאַרְגָּעַטָּעָר דַעַם טַעַטָּעָר אַוְן אַיךְ בֵּין אַ מַאלְעָר. אַיךְ הַאֲלָט אַז דַי בִּידְעָז זַיְנָעָן אַפְּאַיקָּעָר לִיבָּעָ-שְׁדָיוֹן. מִיט מִיַּן גַעֲנָצָעָר נְשָׁמָה וּוּלְ אַיךְ דַאס פֿרְאוֹוֹן בָּאוֹוֹיָן נַאֲכָמָאָל».

צּוֹם אַרְטִּיקְעַלְעַז וּוּרְטֵט גַעֲגַבָּן שאַגָּאָלָס אַ פֿאַרְטָרָעַט אַוְן אַ בִּילְד פֿון סְוִיפִּט פֿון דַעֲרֵר אַפְּעָרָה. אַינְטָעַרְעַסָּאָט אַוְן דַעֲרֵר עַרְשָׁטָעָר פֿאַרְאָאָרָה גְּרָאָפֶן דַעַם קָאָלָמוֹ:

«אַיךְ הַאָב מָוֹרָאָה», האט געוֹזָגָט מַאְרָק שאָגָאַל. כַּאֲטָשָׁ דַי וּוּאַלְקָנָס זַיְנָעָן גַעֲוָעָן אַנְגַּעַלְאָדוֹן מִיט מִיטְלָעַנְדִּישָׁן רָעָגָן, אַיְוֹ אַבְּעָר דַי אַטְמָאָהָן סְפָעָרָעָנִיט גַעֲוָעָן אַזְעָלְכָעָז צַו דַעֲרוֹוֹעָקָן מָוֹרָאָה. דַי פֿיְגָנְבוּיְמָעָר האָבָּן זַיךְ גַּעַרְיִיפָּט, בְּלוּיָעָ מַוְשָׁקָאָט-הַעֲגָלְטָרוּבָּן אַרְוָם דַעַם וּוּיִיס-גַעֲוָאָהָן שַׁעַנְעָם הָוִי אַיִן וּוָאָס. נַאֲר דַעַר 76-יעַרְיקָעָר אַרְטִיסְטָה האט אַוִיסְטָה גַעֲקוֹקָט בָּאוֹאָרָגָט. «אַיךְ הַאָב מָוֹרָאָה געהאָט אַז אַיךְ וּוּלְ קִינְנָמָאָל נִיט פֿאַרְעָנְדִּיקָן דַי שַׁוְיָבָן פֿון דַעֲרֵר סִינְגָּאָגָעָ (פֿון יִרְוּשָׁלַיִםְעַר מַעְדִּיצְיִינְשָׁן

צענטער). איצט האט איך דעם זעלבן געפיל. איך מוז ארכבעטן דעם גאנצן ווינטער אויפֿן סופיט און אפשר אויך דעם קומענדיקן זומער ... דעם קומענדיקן זומער.

און דערפֿאָר וואס שאגאל איז געוואָרן איזו באַרימט אויף דעם ניעים געבּיט פֿון די שוויבּן אין יְרוּשָׁלָם, וועט זיין נויטיק אַיבּער צוגעבן אַ פֿאָר אויסצּוֹן פֿון דער רעדע וואס ער האט געהָלָטּן בּי דער דעדיקאַצּיעַ פֿון די שוויבּן אין יְרוּשָׁלָם. (די גאנצע רעדע ווערט אַיבּער געגעבען אין צוּוִיטּוֹן טִילּ).

«אַךְ פֿילּ ווי די קָאָלִירָן אָוּן לְנִיעָסּ פֿלִיסּוֹן ווי טְרָעָרָן פֿון מִינְגּ אַוְיגּן, באַטְשּ אַיךְ קָלָאָגּ נִישְׁתָּ. אָוּן מִינְגּ נִיטּ אָוּיךְ רָעָד אַזְוִי מְחַמֵּת שְׂוֹאָכְקִיטּ. פֿאָרְקָעֶרֶט, מִיטּ די יָאָרָן ווער אַיךְ מַעַר זִיכְעָר אָוּן דעם וואס אַיךְ ווַילּ אָוּן מַעַר אַיבּער צִיגּוֹגּ אָוּן צְוּוִיטּוֹן טִילּ).

«אַיךְ ווַוִּיסּ אָוּן דער וועגּ פֿון אָונְדוּזְעָרָר לעַבְּן אַיזּ אַיְבִּיךְ אָוּן קָוָרִין, אָוּן נָאָךְ זַיְעַנְדִּיקּ אָוּן דער מַאֲמָעָסּ טְרָאָכּתּ, האָבּ אַיךְ גַּעַלְעָרָנְטּ צּוּ גִּין אַזְוּגּ דעם וועגּ מִיטּ לִיבּ אַיְדָעָר מִיטּ הָאָסּ.

«אַיךְ האָבּ גַּעַזְעַן זַיְדָעָגּ פֿון סְדוּם אָוּן דעם נְגּבּ, דָּרָךְ זַיְעַרְעַ שְׁפָאָלָטּן האָבּ זַיְדָעָגּ בְּאוֹזְיַיְן די שְׁאָטוֹנָסּ פֿון אָונְדוּזְעָרָר נְבִיאִים אָוּן זַיְעַרְעַ גַּעַלְבָּלָעָכּ מְלֻבּוּשִׁים, דער קָאָלִירָן פֿון טְרוּקְעָנָעָם בְּרוּטָטּ. אַיךְ האָבּ גַּעַהְעַרְטּ זַיְעַרְעַ פֿאָרְצִיטִיקּ ווערטער. האָבּ זַיְדָעָגּ דָּעָן נִיטּ רִיכְטִיקּ אָוּן אַמְּתָדִיקּ גַּעַוְזִין אָוּן זַיְעַרְעַ ווערטער ווי זַיְדָעָגּ אַיְפְּצָוּפִין אַיךְ אָונְדוּזְעָרָר עַרְדּ אָוּן מִיטּ וועלבּ אַיְדָעָלְן צּוּ לעַבְּןָן».

צּוּ זַיְן 75-יְאָרִיקּ גַּעַבְּוִירְנָטָגּ האָטּ די פֿרָאַנְצִוּזִישּׁ רַעְגִּירְוָגּ באַעֲרָטּ שאָגָאָלְן מִיטּ אָוּן אָונְדרָקָעָנוּגּ, וואס זַיְעַרְעַ ווּגְנִיצְקּ קִינְסְטְּלָעָגּ האָבּן דערצּוֹ זַכְּה גַּעַוְזִין אָוּן זִיכְעָר אָוּן שאָגָאָלְן דער עַרְשְׁטָעָר יִידּ ווָאָסּ אַיזּ אַיזּ באַעֲרָטּ גַּעַוְזִין.

די רַעְגִּירְוָגּ האָטּ אַרְוִיסְגַּעַלְאָזָטּ אַ פֿאָסְטְּ-מַאָרְקָעּ פֿאָר 85 סְאָנְטִים, וואס טְרָאָגּטּ אַזְוּגּ זַיְדָעָגּ שאָגָאָלְסּ באַרְיִימְטּ בְּילְדּ «די חַתְּנִ-כְּלָהּ פֿון אַיְפּּיפּּלּ טְוּרָעָם». די מַאָרְקָעּ אַיזּ גְּרוּזָסּ אָוּן אַיזּ רַעְפְּרָאַדְוּצִירְטּ אָוּן זַעַקּ פֿאָרָבּן. מעַן זַעַט ווי חַתְּנִ-כְּלָהּ — עַכְּטּ יִדְיִישָׁעּ — פֿלִיעָן, אַרְוִמְגַעְנוּמָעָן, אַנְּגַעַלְעַטּ אַזְוּגּ אַהֲןָ, אוּפּּוֹן שְׁפִּיצּ פֿון אַיְפּּלּ טְוּרָעָם. אָוּן נָאָךְ שְׁטָרִיכּ נַעַטּ מִינְגּ בְּאָסּ, די זַוְּן, אַמְּלָאָךְ מִיטּ אַמְּנוֹרָה, אַבּוּם . . . אָונְטָעָרָן בְּילְדּ אַיזּ גַּעַדְרוּקָטּ: מְ. שאָגָאָלְ.

איְגַּטְּעַרְסָאָנְטּ אַיזּ, אָוּיךְ מַאָרְקָעּ אַיזּ אַרְוִיסְגַּעַלְאָזָטּ גַּעַוְזִין צּוּ

דעם אינטערנצייאנאלן פילאטעליסטן סאלאן, צו וועלכון עס זייןגען געקומען די אנטיעענסטע קאלאקציאגען פון דער וועלט קיין פארין. דער פאריזער שטאט-דראט האט אויך כיי דער געלעגהיט באשלאסן אויסצודריין זיין אונרקבונונג צו שאגאלן, דורך צוטילן אים דעם "ווערמעי" מעdal פון דער שטאט פארין.

א חז' דער מאركע האט דער פאסט-מיניסטערום באשלאסן ארויסצולאן פאסט-קארטלאנד און קאנווערטן מיט רעדראדוקצייס פון שאגאלס בילד און מיט זיין פארטרעם.

ווען די מארקע איי נאר-וואס דערשיגען האט די פאסט געליגט א ספעציגעלן שטומפל אויף די מאركען. אין וועלכון עס האט זיך געפונגען א פראגמונט פון שאגאלס בילד.

דער פאריזער קארעפסאנדענט פון "פארווערטס", ל. לעגעמאן, דערציילט, אzo דאס שטומל וואנס, וואו שאגאל וואוינט, האט גשללאגן אלע רעקדס אויף דעם געבייט.

"די 13 טויזנט אינגוואינער פון וואנס האבן איצט געוואלט באז וויאן, א פנים, ווי שטאך זיי שטאצירן מיט מארכ שאמאלן, דעם ערונ-ביביגער פון דער שטאט. לוייט א ספעציגעלר ווענדונג האט די פאסט אהינגעשיקט א באזנדער גורייסן טראנספארט פון שאגאל-מאركען. אין ערשותן עטיסט-טאג האבן זיך אויסגעשטעלט לאגעה ריענן מענטשן, וועלכע האבן די מארכען מיט די קארטלאנד צעכאמט. שווין אין די מיטא-געשען האט זיך געשאפן א "שווארצער מארכ", צו דרי און פירפאבע פרײין.

"ביי דער צערעמאנייע פון דערלאנגען שאגאלן דעם מעdal, האט דער פאסט-מיניסטער, ושאך מארטע, זיך געווונדט צו שאגאלן און געזאגט: "אר וויסט, מיין ליבער מיסטער, אzo סייאו איצט דאס ערשות מאל, ווען איך וועל קאנען זיך דערלויבן צו קויפן אייערט א בילד . . . איך קויפ גליק די פאסט-מארכ און דאס קארטלאנד מיט אייער בילד . . . צו קיין אנדער בילד, פון אייער פענול, קאן איך ניט צוקומען . . .".

און אפשר איי דאס געוווען דער בעסטער ענטפער צו דעם שייפען פון די פראנציזוישע אנטיסעמיטן און צו די אנטיסעמיטן איבער גאר דער וועלט.

אין זיין אויסנאגבע פון נאוועמבער 6. 1964 האט דער פאפולערער ווענטעלעכער זושורנאל "טאימ" געווידמעט א סך פלאץ שאגאלן לכבוד

דעם נייעם סופיט פון דער פאריזער אפערא. ער האט געשריבן, צוישן
אנדרען:

„שאגאל, וועלכער איז 77, האט פארענדיקט די לעצעט שטריכן,
שויזנדייך אויף א 70-פושיקן סקעפאָלד . . . די גאנצע אויפגאָבע
האט געדווידרט א יאָר צייט, ער האט גענוצט 400 פונט פֿאָרְב און האט
יעדעס פֿיצל דערפּון געמאָט מיט דער אַיגענער האָטן. זיין באָ
לייבטער קאמפּאָזִיטָאָר מאָזֶאָרט פֿאָרגּוּט אָהעלפּט פֿון דעם גּוֹרוֹיסּן
בלויין דרייעק מיט די נאָקעטּ מְלאָכִים אָז אָ פֿוֹיגָל וּוּסּ שְׁפִילְט
די ציְבּוּרְ-פְּלִיטִיט. מּוֹסְטָגִיסִים, מְאָרִיסִים אָדוֹנוֹגָוֹו, טְשִׁיקְאָוּסִיקִים
שׂוֹאָגָעָן אָזָעָרָעָ, רָאוּלָטָס, דָאָפּוֹנִיס אָזָלָעָ, דָּעְבּוֹיסִים, פֿעְלָעָס
אָזָן מְעַלְּיסָאנְדָעָ, בּוּרְלִיאָזָעָס, רָאָמָעָ אָזָן דְּשְׁוְלוּעָטָ, אָזָן וּאָגָעָרָס
טְרִיסְטָאָן אָזָן אַיזָּלְדָעָ.“

ניט בלויין ווערט שאגאל פֿאָפּוּלְעָרָעָר וּוּסּ עַלְטָעָר ער ווערט
אָזָן צִיְטָנוּגָעָן אָזָן וּשְׂוּרְגָּאָלָן אָנְעַרְקָעָגָעָן זִין גּוּיָעָם וּוֻרְטָט, נָאָר אָזָן אָ
צָאָל בּוּכָּעָר פֿון פֿרָאָמִינְגָּעָטָעָ קִינְסְטָלְעָר הִיבְּטָ ער אָזָן פֿאָרגּוּטָעָן
וּיְיָעָר חַשּׁוּבָן אָרטָ.

אין 1964 אָזָן דְּעַרְשָׁיְגָעָן (איַן מַעֲקָגְרָא-הִילְטָאָן פֿאָרְלָאָגָ) דָּאָס בּוֹדָ
„לאַיף וּוֵיט פֿיקָאָסָא“ (דָּאָס לְעַבָּן מִיטָּ פֿיקָאָסָא) פֿון זִין פֿרָיעְרְדִּיקָעָר
פֿרוֹיִ פֿרָאָנְקָאָזָן וּשְׁילָאָ אָזָן דָּעָם שְׁרִיבְּעָר אַיבְּרָרְ קוֹנָסָט, קָאָרְלָטָאָן לְעַיקָּ
עַס וּוַיְלָט זִיךְ דָּא אַיבְּרָגְעָבָן גּוּקְרִצְטָ וּוּסּ זִי דְּרָמְמָאָנָט וּוּעָנָן
די באַצְיאָוָגָעָן צוּוִישָׁן די צּוּוִי מִיסְטָרָס — שָׁאָגָאָל אָזָן פֿיקָאָסָא.
דָּעָר אוּפְּמָעָרְקוּזָמָעָר לְיַיְעָנָר, וּוּסּ וּוּיסּ די אָוּמְשָׁטָאָנָדוּן אָזָן וּוּלְכָעָ
שָׁאָגָאָל, דָּעָר יִהְיָה האָט זִיךְ גּוּפְּגָעָן בעַת דָּעָר צּוּוִיטָעָר וּוּלְטָ-מְלָחָמָה,
וּוְעַט שָׁאָקִירָט וּוּרְעָן פֿון דָּעָם אָפָּן וּזְאוּיִ שָׁאָגָאָל וּוֻרְטָט באַהְאָנְדָלָט
איַן בּוֹךְ, נָאָר עַס וּוַיְלָט זִיךְ אַיבְּרָגְעָבָן אָזָוִי וּזְאוּיִ סְאָזָן דְּעַרְשָׁיְגָעָן, אַנְגָּ
הִוְיְבָנְדִּיק אָזָף זִוְּיט 280:

„די מְעַרְסָטָע שְׁרִיבְּעָרָס אָזָן מְאָלָעָרָס וּוּסּ הַאָבָּן פֿאָרְלָאָזָט פֿאָרְיָו
צּוּ פֿאָרְבְּרָעָנָגָעָן דִּי מְלָחָמָה-יִאָרָן אָזָן אַמְּעָרְיקָעָ זִינְגָעָן צּוּרְקָגְעָקָומָעָן
קִיְּין פֿרָאָנְקָרִיךְ אָנוֹי גִּיךְ וּזְיִי הַאָבָּן גּוּקָאנָט, נָאָכָ דָּעָר בּאַפְּרִיאָיָ�
(פֿון פֿאָרִיָּ). שָׁאָגָאָל אָזָן גּוּוֹעָן אַיגָּעָר פֿון די לעצעט צּוּרְקָצְקָומָעָן.
בּוּלָאָ, זִין פֿרוֹיִ, אָזָן גּוּשְׁטָאָרָבָן אָזָן נִירְיִאָרָק אָזָן 1944 אָזָן אָזָן אָ
צִיְּיט אָרוֹם האָט ער באַגְּעָגָנָט אָז גּוּגְלִישָׁ מִידָּל מִיטָּן נָאָמָעָן וּוּרְ-
דְּשְׁוְינְיָא אָזָן ער האָט גּוּהָאָט אָזָן מִיטָּ אִירָ. ער האָט פֿאָבָּלָאָן גּוּשְׁקִיקָט
אָ בּוּלְדָעָן אִים. פֿאָבָּלָאָ אִין, וּוּיְוַת אָוִסָּ, גּוּוֹעָן גּוּרִירָט, מְחַמְּתָ ער

האט אויפגע האנגען די פאטאגראפיע פון שאגאלס זונ אין זיין שלאָפֿ-
צימער.

“אין עטלעכע חדש אrome איז שאגאל אングעקומווען אין דער מידי.
ער האט געוואָלט מאָן טעפעררי איז די רעמייס און ער איז אַריבער-
געקומווען גרייט צו נעמען זיך צו דער ארבעט. דאס איז געווען ניט
דעָרֶלְזֶבָּאָר פֿאָר פֿאָכְלָאָן. זיין ליבשאָפֿט פֿאָר שאגאלן איז ניט געווען
גביהָט דאס אַריבער-אַצְוָרָאָגָן און ער האט דאס אַרְוִיסְגְּעוּווֹין.

“ענדליך האט שאגאל אויפגע האָרְטְּ קומען. מען האט זיך ניט
געהָט געַאמְפְּעָרְט; בלוייז וואָס פֿאָכְלָאָן איז געווען אָסְד וּוּינְצְיְקָעָר
ענטוֹזָאָסְטִישׁ זונט שאגאל איז צוּרִיגְעַקְומוּן. נאָר אַפְּיצְיְעָלְזָן זיין
געוען גוטע פרײַנְטַ.

“אַרְוִיסְגְּעוּנוֹגְלָט פון דָאָרָעַ פרײַנְטַ אָזְעַד געווען אַז שְׁלַעַכְטָעָר
שְׁטִימָנָג אָזְעַד ער האט באַשְׁלָאָסְן אַוִּיפֿ אִמְיצְּן דאס אַוִּיסְצְּלוֹאָן. ער
האט אַנְגְּעַהְוִיבָּן מִיט שאגאל, זיַּעַר סָאַרְקָאָסְטִישׁ.

„מיין טִיעַדְרָעַ פרײַנְטַ“, האט ער געווען, אַז קָאָן ניט באָגְרִיבְּפַן
פֿאָרוֹאָס, ווי אַלְיאָלָעָר, אַפְּילָו אָן אַיְבָּרְגָּעְגָּבְּעָנְעָרְטָרְסָ, הָאָט אַיְדָר
קיינְמָאָל ניט באָטְרָאָטְן אַיְעָרְ אַיְגָּןְ לְאָנְדָרְ מָעָרְ. אַיְרְ גִּיטְ אַוְמָעָטָום
אנְדְּעָרְשְׂיוֹאָן. אַפְּילָו קִיןְ אַמְּעָרְקָעְטָ, נָאָר אַצְּנָדָן, זִינְטָ אַיְרְ זִיתְ דָאָ
צְוִירָקְ וּוּידָעָר אָזְעַד אַיְרְ זִיתְ גַּעֲקָמָעָן אַזְוִיְ וּוּיטָ, פֿאָרוֹאָס ניט
גִּיןְ אַ בִּיסְלָ וּוּיטָעָר אָזְעַד זִינְטָ אַיְרְ אַיְגָּןְ לְאָנְדָרְ טָוָתָ נָאָרְ דִּי אַלְעָ
יאָרְ?“

“ער האט גַּעֲגָבָן פֿאָכְלָאָן אַ בִּירִיטָן שְׁמִיכָל אָזְעַגָּטָ, מִיְּנָ
טִיעַדְרָעַ פֿאָכְלָאָן — נָאָר אַיְךְ. נָאָר אַיְרְ דָאָרְפַּטְ פֿאָרְןְ פֿרְיְעָרְ. פון
דָעַם אלְעָם ווּאָס אַיְךְ הָעָרְ, זִיְתְ אַיְרְ זִיְעָרְ באָלִיבְּטָ אָזְעַדְןָאָןְ, נָאָר
נִיט אַיְיעָרְ מָאַלְעָרְיָהָ. נָאָר זִוְעָן אַיְרְ זִוְעָטָ זִינְטָ דָאָרְטָ אָזְעַדְןָאָןְ
פֿרְוָאוֹןְ אַ וּוּילָ, וּוּלָ אַיְךְ אַפְּשָׁרְ אַיְךְ נָאַכְפָּאָלָןְ. אַיְדָ וּוּיסְ נִיטְ, מִירָזָ
זִוְעָן וּאַיְרְ זִוְעָטָ אַוִּיפְּטָאָןְ.“

“דָאָן אַזְעַדְןָאָן פֿלְצְלָוְגָן גַּעֲוָוָאָרְןְ בִּיסְיָיקָ אָזְעַדְןָאָןְ,
מִיט אַיְךְ, דָוְכְטְ מִירְ, אַזְעַדְןָאָן זִוְעָן פון גַּעֲשָׁעָטָ. דָאָרְטָ קָאָן מַעַן
קִיןְ גַּעַלְטָ נִיטְ מאָןְ. דאס האט גַּעַמְאָכָט אָסְוףְ צְוִיְ דָעַרְ פֿרְיְנְגְּשָׁאָפְּטָ
גַּלְיִיךְ אַוִּיפְּןְ אַרְטָ. די שְׁמִיְיכְלָעָן זִינְעָן נָאָר גַּעֲבָלְבָןְ בִּירִיטָ אָזְעַדְןָאָןְ
גַּעַזְעָןְ, נָאָר די אַיְנוּעַנְדָאָס זִינְעָן גַּעַוְאָרְןְ קָלָאָרְעָרְ אָזְעַדְןָאָןְ. אָזְעַדְןָאָןְ
פון יְנָעָם טָאגְ אָזְעַדְןָאָן פֿאָכְלָאָן אָזְעַדְןָאָן שאגאל מַעַד נִיט אַנְגְּעַקְוּטָ אַיְגְּנָעָרָ
דָעַם אַנְדָעָרָןְ.

“ווען איך האב געזען שאגאלן גאר לעצטנס איז ער נאך אלץ געוווען צעווייטיקט פון יונעם פאל. אַ בלוטיקער ענין, האט ער דאס גערופן.

“וירדזשיניא האט פארלאוּן שאגאלן און מיר האבן זיך גטרפאָפֿן מיט שאגאלס טאכטער, אידא. זי איז געוווען זיער צערטאָגן צויליב ווירדזשיניאס פארלאוּן. פֿאָפֿא איז איזוי אומגילדעך”. פֿאָבְּלָא האט אַנגעההויבּן לאָכְּן. לאָכְּט ניט, האט אידא געזאגט. עס קאן פֿאָסִירן צו אַיר. פֿאָבְּלָא האט גענומען העכער לאָכְּן. דאס איז די לעכערעלעכטטע זיך וואָס כ'האָב ווענִיס איז געהרטע”, האט ער געזאגט.

“נאָר ניט געקומט אויף די פֿערזונלעכע צויסטיקיטין מיט שאָר גָּאָלָן, האט פֿיקָאָסְּ פֿאָרגעוצְּצְּט צו האָבָּן גָּרוֹיס רָעַפְּעַקְּט פֿאָר אַים ווי אַמְּאָלָעָר. אַיְנָמָאָל וווען מיר האָבָּן דִּיסְקָוְטְּרַט שאָגָאָלָן, האט פֿאָבְּלָא געזאגט: “ווען מאָטִיס ווועט שטארבו, ווועט שאָגָאָל זיין דער אַינְצְּקָעָר מָאָלָעָר, גַּעֲבַּלְּבַּעֲנָעָר, וואָס ווועט פֿאָרְשְׁטִין וואָס קָאָלָר מִינִיט. אַיך בִּין ניט באָגִיסְטָעָרט פֿאָר די דָזּוֹקָעָה הענער אָוָן אַיְזָלָעָן אָוָן פֿלְעָנִיבּ דִּיקָע פֿידְלָעָן אָוָן דָעַם גאנצָן פֿאָלְקָלָאָר, נָאָר זִינְעָן לִיוּוֹנְטָן זִינְעָן באֶתְּה געמאָלָן, ניט בלוייז אַנגעוֹוָאָרָפּן. אַ צָּאָל פֿוֹן זִינְעָן זָאָכְּן וואָס ער האט געמאָכְּט אַין ווָאָנס אַיבְּרָצְּיָגְּן מֵיךְ, אָז עס אַיְזָנָה געוווען קִינְמָאָל קִינְעָר זִינְעָר דָעָנָא, וואָס האט דאס געפְּילָ פֿאָר לִיכְטָן וואָס שאָגָאָל האָט”. קִינְעָר זִינְעָר נָאָכְּדָעָם האט שאָגָאָל מִיר גַּעַזְעָגָט זִין מִינְגָּוָן ווועגן פֿירָ קָאָסָא. וואָס פֿאָר אַ גַּעַנִּי, דער פֿיקָאָסְּ, האט ער געזאגט. סָאָז אַ רְחַמְנָה וואָס ער מָאָלָט ניט”.

איינְעָר פֿוֹן די גַּרְעַטְּעָט פֿאָרְלָאָגָן וואָס באֶדְינִיט די אַקָּאָדָמִישׁעָ סְפָּעָרָן פֿוֹן אַמְּעָרִיקָע, באָרְנוֹס אָוָן נָאָבָּל האט אַין 1963 אַרְוִיגְגָּעָבָּן דאס אַילְסְטָרִיט בְּיכָל “מָאָרָק שאָגָאָל”, פֿוֹן דּוֹשָׂאָק דָּמָאָסִי. סָאָז באָצְוָעָקט פֿאָרָן סְטוֹדְעָנט אָוָן אַיְזָנָה מַעַר אַינְפָּאָרָמָאָטִיו ווי אַפְּשָׂאָצְעָרִישׁ. דער מַחְבָּר לְאֹזֶט שאָגָאָל אַלְיָין רְעִזָּן דָוְרְכָּדָעָם באֶקְוָמָט דער לִיעְנָעָר אוֹ עַרְשָׁטָה-הַאֲנָטִיקָע פֿאָרְשְׁטָעָלָוָג ווועגן מִיסְטָרָע. עס וווערט, לְמַשְׁלֵךְ, קָלָאָר פֿאָרוֹוָאָס שאָגָאָל האט גַּעַמָּאָל קִי אָוָן קָעַלְבָּר. ער דער צִילְּטָ: “נִיט ווִיט אַוּעָק זִינְעָן בְּהָמוֹת גַּעַשְׁלָאָכָּט גַּעַוּאָרָן, קִי האָבָּן גַּעַמְהָעָט אָוָן איך האָב זַי גַּעַמָּאָל”. אַוִיךְ דּוֹרְצִילְּט ער אַז ער האט לִיב גַּעַהָאָט צו אַרְבָּעָטָן נַאֲקָעָטָהָיִיט. טַעֲרַיּוֹ אָוָן טַעֲנַיּוֹק האָבָּן אִים נִיט גַּעַהָאָלָפָּן אָז דער אַרְבָּעָט. “אַיך האָב אלְץ צו פֿאָרְדָּאָנְקָעָן דָעַם לעַבְּנָן”.

שאגאל גלויבט שטאַרָק איז דעם בעמישן צוֹזָאמְעַנְשְׁטָעֵל פֿוּן זִין טעמע פֿאָר אָ בְּילָד. אִם אַיִן, לְמַשֵּׁל, שטאַרָק גַּעֲפָעָלָן פְּרָאָגַע מַאְרָקָס בְּילָד, «אַ וַיְוִינְת אַיִן פְּעָלָד», דערפָּאָר וּוָס עַס האָט בְּלוּזָן גַּעַדְאַנְקָעָה, נָאָר אוּךְ כְּעַמִּישְׁקִיט.

אוּף דער פְּרָאָגַע וּוָס צִיט אִים אַזְוִי צַוְּמָאָלְן קְלָאָנוֹס, עַנְטְּפָעָרט ער: «וּוְעָר אַיִן דָּעַן נִיט קְלָאָן, אַפְּלָוְן אָן אַמִּיצְלָה? אָסְטְּמַנְשָׁן שָׁאָפָּן זַיְעָר אַיְגָעָנָם צִירָק, אַזְוִי אָזְוִי זַיְדָרְפָּן נִיט באָזָן דָּעַם צִירָק». דָּאָס בְּיכָל צִיטְרָט דַּזְוְלְיָעָן קְעִינְגָּס מִיְּנוֹגָה, אָז מַעַן קָאָן נִיט פְּאַרְשְׁטִינְיָן דִּי קְוּנָסְטָן מַאְרָק שָׁאָגָּאָל, נִיט האַבְּנָדִיק לְכַתְּחִילָה פְּאָרָה שְׁטָאָגָּעָן זִין דּוֹרְכָּאָוִיס קָאָמְפְּלִיצְרָטָעָן פְּעַרְעוּנְלָעְקִיטָּאָן אָוְן האַבְּנָדִיק אִים נָאָכְגָּעָפְּאָלָגָט דָּרָךְ זִין לְעָבָן וּוָס אַזְוִי רִיךְ אַיִן גַּעַשְׁעַנְיָשָׁן. בְּלוּזָן דָּעָר וּוָס האָט טָאָקָע מִיטְגָּעָלָעָבָט מִיט שָׁאָגָּאָל וּוּטָקָאנְגָּעָן פְּאַרְשְׁטִינְיָן פְּאָרוֹזָס, דָּעַרְלָעְבָּנְדִּיק דָּעַם טְרִיאָוָמָק מִיטְן סְוִפִּיט פֿוּן דָּעָר פְּאַרְזִיעָר אַפְּעָרוֹא, האָט עַר זַיְדָרְמָאָנָט אַיִן זַיְנָעָעָלְטָעָרָן, זַאָגְנָדִיק: «וּוְעָן מִיְּנָן פְּאַטְעָר אָזְן מַוְתָּעָר וּוּאָלָטָן דָּא גַּעַוּעָן . . . אַבְּעָר אִיךְ פִּיל אָז זַיְנָעָן דָּא לְעָבָן מִירָה». (ה. נָאָפְּטָאָלִין, «יִשְׂרָאֵל שְׁטִימָעָה», אָקֶט, 1964, 28).

רְעַדְנָדִיק וּוּעָגָן שָׁאָגָּאָלָס דָּעַרְגְּרִיוּכְנָגָעָן פְּאָרָן יָאָר 1964 דָּעַרְצִילִיט ה. אָדָּם פֿוּן פְּאָרִין (איִין «יִדְיְישׁ קְלָוְטָר», נְיוֹ-אָרָק, דָּעַצְעַמְבָּר, 1964) אוּ גְּרָאָד הַיְיִיאָאָר אַיִן וּוּעָגָן שָׁאָגָּאָלָס דָּעַרְגְּרִיוּכְנָגָעָן גַּעַשְׁרִיבָן גַּעַוּוֹרָן מַעַר וּזְיִידָן פְּרִיעָרְדִּיקָעָן יָאָרָן. עַר האָט אַיִן זַיְנָעָן שָׁאָגָּאָלָס שָׁאָפְּגָוָגָעָן צְוִישָׁן 1961 אָזְן 1964. עַר שְׁטָעַלְט זַיְדָר אַפְּ אוּף דָּעָר אוּיסְשְׁטָעַלְנָגָעָן אָזְן דָּעָר פְּאָרוֹזָעָר גָּאָלָעָרִי «מַעְגָּטָה»; אַפְּיךְ דָּעָר אוּיסְשְׁטָעַלְנוֹגָעָן דָּעַר שְׁטָאָט מַעַז, וּוּאָו שָׁאָגָּאָל צִיכְנָת זַיְדָר אָוִיס מִיט זַיְנָעָן וּוּטְרָאָזָשָׁן; עַר גִּיטָּס אַרְבִּיבָּר צַוְּ דָּעָר קָאָלָסָאָלָעָר מַאָלָעָרִי אוּיפָּנְסִיט פֿוּן דָּעַם פְּאָרוֹזָעָר אַפְּעָרָאָהָוִיָּה; דָּעַם וּוּטְרָאָזָשָׁן אָזְן יוֹ-עָזָן, דָּעָר בְּבוֹד פֿוּן דָּעָר פָּאָסְטְּ-מַאְרָקָע מִיט זִין «די חַתּוֹנָה פֿוּן אַיְפָּל טְרוּםָה». איִין 1955 אַיִן אַיִן מִינְכָּעָן, מַעַרְבָּדָן דִּיְתְּשָׁלָאָגָּד, דָּעַרְשִׁינְגָּעָן, «צְוִישָׁן טְרָאָוָם אָוָנְדָן טָאָגָה». צִיכְנוֹגָגָעָן פֿאָן מַאְרָק שָׁאָגָּאָל, מִיט אַיְגָעָר אַיִּנָּה לִיְתָנָגָ פֿאָן ל. ג. בּוֹכְהִיָּם.

די פְּאָרְרָעְדָּע עַפְנָט זַיְדָר מִיט אָשָׁגָּאָל-זַוְּנִינִיעְטָקָע: אָ צִיגְעָלָעָמִיט אָ פִּידָּעָלָע. די פְּאָרְרָעְדָּע פְּאָרְגָּעָמָט 8 זִיְטָן. דָּעָר שְׁרִיבָּרָעָר שְׁטָעַלְט זַיְדָר אַפְּ אוּף דָּעַם לְעַבְנָס-זַוְּעָג פֿוּן קִינְסְטָלְעָר, אַינְפְּאָרְמִירָט דָּעַם לִיְעַנְגָּר מִיט זִין בִּיאָגְרָאָפִּיעָ, צִיטְרָט שָׁאָגָּאָלָס מִיְּנוֹגָה וּוּעָגָן קוּנָסָט. די

איבעריקע 40 זיטן פארמאגן שאגאל-צ'יכנונגען און אילוסטראצייס, הוייפזעכלע אויף ידישע טעםצעס, ווי "אין דער סוכה", "יום כיפור", "די מגילה". צום סוף איין פאצאן דאס ליד "מארק שאגאל" פון בלען סונדראס, אין א דיטשער איבערעツונג.

די "נוויאָרַק טַאִיםּ" האט אין איר ונטיקידיקער מאגאָזִין-סְעֵךְ ציע, וואס אייז געווען געווידמעט צום ניעם לינקאלן צענטער פון לייטנדיקע קונסטן, (סעפעטער בער 11, 1966) אָפֶגעגעבען דעם שעער-בלאָט צו אַיִנְעָם פון די קָאַלְּרְבָּרִיךְ מַוְרָאָלָן דער טַרְיִ אָוָמֵךְ פון מַזְוִיקְ). אַיְזָע דעם אַיְנָהָלָט-פֿאַרְצִיכִינְשִׁישְׁ אַיְזָאָרָן אָפָּאָזְטָאָגְרָאָפִישְׁ בְּילָד פון קִינְסְטָלָעָר וְעַר שְׂטִיטִיט בַּי זִינְעָר אַ צִּיכְנָוָגָן. דאס פֿאַרְנָעָמָט אַ הַעֲלָפְטָה פון אַיְנָהָלָט דּוּבָּרִיךְ, מִיטּ דַעַר בַּאַשְׁרִיבָּנָגָן אָזְזָה "די צְוֹוִיִּ מַוְרָאָלָן פון 79-יעָרִיךְן מַאָרָק שאגאל וואס זִינְעָן אַיְפָּעָגָעָת גַעֲדָעָקָט גַעֲוָאָרָן לְעַצְמָעָה וְאַז אַיְזָע דעם מַעַטְרָאָפְּאַלְּטָעָן אַפְּעָרָא הַוִוִין אַיְזָע לְינְקָאָלָן צְעַנְטָעָר, וּוּרְעָן בַּאַטְרָאָכְטָה פון דַעַר קִינְסְטָלָעָר וְעַיְזִיכְפּוֹנְקָטָן פון זִין פְּרָאַדְוָקְטִיוּוֹזָר קָאַרְיָעָדָע אַיְזָע אַ צִּיכְנָן פון דְאַנְקָבָּאָרְקִיָּת צו דעם לאָנד פְּאָר דַעַר אַיְפָּאָמָעָה, וְאַז אַיְזָע גַעֲבָעָן גַעֲוָאָרָן וּוּרְעָן עַר האָט גַעֲדָרָפְטָה אַנְטָלוֹפָן פון דַעַר אַקְּפָּרִיטָן — דָוָרָה דִי נַאֲצִיסָּה — פְּרָאַנְקָרִיךְ, אַיְזָע צִיְּתָה פון דַעַר צְוִוִיְּתָעָר וּוּלְטָה-מַלְחָמָה". אַיְזָע וּוּיְתָעָר וּוּרְעָן דַעְצִיְּלָתָ דַעְטָאָלָן פון די מַוְרָאָלָן.

דאָס שְׁעַר-בְּלָאָט פון דעם "נוויאָרַק טַאִיםּ" פון זִונְטִיךְ, דעצעט בער 5, 1965, אַיְזָע גַעֲוָיְדָמָעָט צו שאגאלן. אַיְפָּעָגָעָת זִינְעָט זִיךְ וְזִין שאגאל וִיצְטָה אַיְזָע אַרְבָּעָת אַיְפָּעָגָעָת זִינְעָט לְיִוּוֹנָט פְּאָר דַעַר סְטָעַלְיָעָה פון דַעַר פְּאַרְיוֹזָעָר אַפְּעָרָא. אַיְזָע גַעֲבָעָן זִיךְ אַלְעַגְּנָעָר אַרְטִיקָלָה פון דַעַר אַרְטִיקָל אַיְזָע קְלִיְינְרָה שאגאל פון וּוּטְעָבָסָקְ". דַעַר אַרְטִיקָל אַיְזָע בָּגָלִילִית פון עַלְּפָּשָׁת צִיכְנָוָגָעָן פון פָּאַרְשִׁידְעָנָעָה פְּעַרְיָאדָן, אַנְהִוְבָּנְדִיקְ מִיטּ זִין וּלְבָסְטָה פָּאַרְטָרָעָט פון 1908, זּוּלְבָּסְטִי-פָּאַרְטָרָעָט מִיטּ זִין פִּינְגָּר, 1912 זּוּלְבָּסְטִי-פָּאַרְטָרָעָטן, 15, 1914-1947, 1938, 1957.

דַעַר שְׁרִיבָּעָר זָאָגָט, אַז וּוּרְעָן עַר האָט בָּאוֹסְכָּט שאגאלן אַיְזָאָרָן, וּוּרְעָן דַעַר קִינְסְטָלָעָר אַיְזָע אַלְטָ גַעֲוָעָן 77 יָאָר, האָט שאגאל זִיךְ כָּאָרְקָטָעָרִיזָרָט וְעַר אַרְיָמָעָר קְלִיְינְרָה שאגאל פון וּוּטְעָבָסָקְ", אַיְזָע אַנְגָּעָוִיכָּט פון זִין גְּרוֹסָן דַעְרָפָלָג מִיטּ זִין אַיְפָּגָבָעָס פְּאָר דַעַר מַעַטְרָאָפְּאַלְּטָעָן אַפְּעָרָא אַיְזָע לְינְקָאָלָן צְעַנְטָעָר אַיְזָהָרָק, פָּאָרָן

סופיט איז דער פֿאַרְיּוֹזֶר אָפְּעוֹרָא, פֿאָרָן כְּנֶסֶת אֵין יִשְׂרָאֵל, פֿאָרָן
אוּיסְּשְׁטַעְלָוְגָן אֵין טָקְיָה אֲאָ.

דער מחבר פֿון אַרְטִיכְלָבְרָעָנְגְּטָט אַרְדִּוִיסְצְּוּוֹיִי אִינְטְּרָעְסְּאַנְטָעָט פֿאַקְטָן
וְאָס שְׁפִיגְלָעָן אֲפַּשְׁאָגָאַלְס וְוִירְקוֹנְגָן. עָרָ דָעַרְצִילְלָט אָז אֵין מַעֲרָבְיִ
דִּיְתְּשְׁלָאָנְדָה הָכְבָּן אֲצָאָל דִּיְתְּשָׁן, וְאָס פֿאַרְנָעָמָעָן פֿירְנְדִיקָעָפְּאָזְוִיצְיָעָס
אֵין לְאָנָד, זִיךְ פֿאַרְשָׁאָפְטָט שְׁאָגָאָל לִיְתְּאָגְרָאָפְיָעָס צָו פֿאַרְדְּקָעָן זַיְעָר
פֿאַרְגְּאָגְגָעָנְהִיָּת אָזָן זַיְיִפְּגָעָה אָנוֹגָעָן אוּףְדִי וְוּעָנָט אֵין זַיְעָרָעָה הַיְמָעָן.
הַוּיפְּטוֹצְעָלְלָעָךְ זַיְנָעָן דִי שְׁאָגָאָל-אַרְבָּעָטָן אוּףְיִדְישָׁע טֻמְעָס . . .

צְוִוִּיתָנוֹם שְׁטַעַלְתָּן וְזִיךְ דָעָרְשְׁרִיבָעָר, וְוּלְכָעָר וְוָאוֹנָט אֵין פֿאָרִית,
אוּףְדָעָר שְׁלַעְכְּטָעָר פֿינְאַנְצִיעָלְלָעָר לְאָגָעָן פֿון דִי קְוּנְסְטַהְעַנְדָלָעָרָט
אֵין פֿאָרִיז, וְאָס קָאנָעָן נִיטְפֿאַרְקוֹפְּן דִי בְּעַסְעָרְ-בָּאָוָאָוָסְטָעָ אַבְּסְטְּרָאָקְטָע
צִיְכְנוֹנָגָעָן, נָאָר אֲגָאָלְרָיִי וְאָס פֿאַרְמָאָגָט אֲשְׁאָגָאָל-צִיְכְנוֹגָג אֲדָעָר
לִיְתְּאָגְרָאָפָה, מָאָכָט גּוֹטָע גַּעַשְׁעָפָטָן. עַס גִּיטְאָרָוָט אֲוֹרָטְזָוִישָׁן
דִי קְוּנְסְטַהְעַנְדָלָעָר, אָז אֲשְׁאָגָאָל אֲטָאָגָאָל שְׁטַעַלְתָּן אֲפַּעַם בְּאַנְקָרָאָט,
שְׁרִיְיבָט עָר.

וְוִיְיטָעָר גִּיטְעָר עָר אַיְבָעָר פֿעַרְזְעַנְלָעָכְעָ שְׁטְרִיכְן פֿון יִיְין בְּאָגָעָן
גַּעַנִּישְׁ מִיטְן קִינְסְטָלָעָר. עָר זָאָגָט, אָז קָאָטָשְׁ שְׁאָגָאָל פֿאַרְשָׁטִיטִיט אָזָן
רָעַדְתָ אַיְיךְ פֿאַרְשִׁידְעָנָע שְׁפָרָאָכוֹן, נָאָר גָּאָר הַיְמִישָׁ אָזָן פֿלִיסִיק אָזָן
לְעַבְעִידָק פֿילְטָעָר זִיךְ אַיְין וְוִיטְעַבְקָעָר יִדְישָׁ.

עָר פֿאַרְעַנְדִּיקָט זַיְן לְאָגָגָן אַרְטִיכְלָבְלָט מִיטְ פֿאַלְגְּנְדִּיקָן פֿאַרְאָגְרָאָפָה:
«קָאָטָשְׁ עָר אִיז בְּאָרִימָט אֵין דָעָר הַיְנְטִיקָעָר צִיְיט מִיטְ זַיְן אַיְלוֹסְטוֹרִירָן
הַוּיפְּטוֹצְעָלְלָעָךְ רְוִיסְיִיְדִּישָׁע טֻמְעָס, וּוּעָט עָרָ מסְתָמָם גַּעַעַטָּוָת וּוּרָן
פֿון קְוּמְעַנְדִּיקָעָ דָרוֹת — וּוּזְעָן סְיוֹזָעָט נִיטְ בְּלִיְבָן קִינְיָעָר צָו גַּעַדְעַנְקָעָן
נָאָסְטָאָלְגִּישְׁ אֲדָעָר צָו דָעַקְלָעָרָן דָעָם קְאָמְפְּלָעָס פֿאַלְקָלָאָר פֿון דָעָר
פֿאַרְשָׁוֹאָנְדָעָנָעָר גַּעַטָּא — וּוי אָן אַמְתָה-לִירִישָׁר מָאָלָעָר פֿון פְּשָׁוֹטְעָרָע
טֻמְעָס וְאָס זַיְנָעָן אַיְסְפִּירִירָט גַּעַוְאָרָן פֿון דִי אַיְבִּיקָעָ אַמְתָה פֿון
מוֹזִיקָה, לִיבָעָ אָונְ גַּאֲטָוָר».

מיין ליעבן איז ארבעט

שאגאל איז אפט איינגעלאדן געווארן אויפצומערעטען מיט רעדעם אדר האלטן לעקזיעס אין פארשיידענע לענדער. ניט איינמאַל זייןען דאס געווען רעפעראָטן פֿאָר אַקָּאָדָּעָמִישׁ אַינְסְּטִיטְּוֹצְּיָעָס. אַמָּאָל קְרַצְּעַ בְּאֲגָרִיסְטּוֹגָעַן פֿאָר אַלְגָּעְמִינָּע אַונְטְּרָנְגְּוָגָעָן. דער פֿאָקָט וּאָס שָׁאָגָּאָל הָאָט אַנְגָּעְנוּמָּעָן אַזְעַלְכָּע אַינְלְאָדְגְּוָגָעָן, בָּאוּוֹיּוֹת זַיִן אַינְטְּרָרָעָס אַין גַּזְעַלְשָׁאָפְּטָלָעָכָן לְעֵבָן אָוָן עַס אַין נִיט אַינְמָאָל אָחִידָשׁ וּאָס עַר הָאָט דָּאָס גַּעֲקָאנְט בָּאוּוֹיּוֹן, אַי צּוֹלִיב זַיִן פָּאָרְנוּמוּנָה קְיִיטָן, אַי צּוֹלִיב דִּי יַאֲרָן.

ניט שטענדיק אַבָּעָד גְּרִיכְתָּן זַיִן וּוֹאָרט צָום אַלְגָּעְמִינָּעָם עַולְמָן. עַס בְּלִיְבָּט אַוִּיךְ דִּי שְׁפָאָלָטָן פָּוָן דָּעָר לְאַקָּאָלָעָר צִיְּטוֹנָג אָוָן אַמָּאָל דָּאָס אַוִּיךְ נִיט. וּוּעַט דָּעָרְפָּאָר זַיִן אַינְטְּרָעָסָאָנְט אַיבְּרָצְגָּעָבָן אָפָּאָר אַוִּיסְצָגָן פָּוָן אַיְינָרָפָן דִּי לְעַצְטָעָר רַעְדָּעָס וּאָס שָׁאָגָּאָל הָאָט גַּעַהְאָלָטָן אַין חַודְשׁ מַאי, 1963 אַין שִׁיקָּאָגָּעָר אַנוֹיּוּעָרָסִיטָעָט. דִּי רַעְדָּע אַיְזָאָפְּגָעְדָּרוֹקָט גַּעַוְאָרָן אַין פָּאָרְזָעָר לִיטְעָרָאְלָישָׁן וּאַכְּנָבָלָאָט, וּאָס הָאָט גַּעַהְאָט, צְוִישָׁן אַנְדָּעָרָה, צּוֹ אַגָּן דָּאָס פָּאָלְגָּאְדִּיקָּעָן: "מִיר הָאָלָטָן פֿאָר וּזְוֹנְטָלָעָךְ צּוֹ גַּעַבָּן אַונְדוּרָעָ לִיְעַנְעָר אָט טַעַקְסָט, וּוּלְכָן מִיר הָאָלָטָן פֿאָר אָ גַּעַשְׁעָעָנִישָׁן, דָּעָרְפָּאָר וּאָס עַר אַיְזָ פָּוָן אַיְינָעָם פָּוָן דִּי גַּרְעָסְטָעָמָלָעָר פָּוָן דָּעָר מַאְדָעָרָנָעָר צִיִּיט.

"קְיִינְמָאָל אַיְזָ נַאֲךְ נִיט גַּעַקְמָעָן אַזְוִי צָום אַוִּיסְדָּרוֹק מִיט אַזָּא אַינְטְּעָנְסִיוּיטָעָט דָּעָר מַאְרָאְלִישָׁעָר קְרִיאְיָסָ פָּוָן דִּי קְוָנְסְטִישָׁאָפָּעָר פָּוָן 20ָטָן יַאֲרָהְוָנְדָעָרָת, וּוּ דָאָס קּוֹמֶט אָרוֹסָ אַיְזָ דִּי בָּאוּוֹיְפָטְוָגָעָן פָּוָן מַאְרָק שָׁאָגָּאָל.

“עס איז אויך אונדזער פעסטע איבערציגונג איז די ארטיסט טישע שאפונגען פון שאגאל איז א הערליךער און בלטער באווײַיַּה וואס לייקנט אָפּ די טעאריע פון דער פאָטאַלער דעקאדענץ פון דער קונסֶט. מען דאָרַף כסדר האָבָּן אִין זַיְן די בִּלְדָּעֶר פּוֹנוּם מַלְעָר בעת מען לַיְעַנְּט דַּאס וּוָאָס עַס בְּרַעֲנֵגֶט אַרְוִיס אִין זַיְן וּוּרְטָעֶר אַט דער וּוּאַנדְעָרְבָּאָרְעֶר קִינְסְטְּלָעֶר.”

טיילן פון שאגאלס רעדע:

“איך קאן מיד ניט אָפּהָאָלְטָן פון דער קלְעָרְן, אַז די קָוָנָסֶט פון אָוִי גַּעֲרוֹפָעָנָעָם וּוִיסְנַשְׁאָפְּטָלְעָכָן כָּאָרָאָקְטָעָה, אָדָעֶר די קָוָנָסֶט לשם פָּאָרְגָּעָנִיגָּן, האָט פּוֹנְקָט וּוִי די שְׁפִּיּוֹן קִין דּוּיְעָרְנִידְקָע וּוּרְטָעֶר. הִיסְטָאָרִישׁ קָאָן אָזָא קָוָנָסֶט גָּאנְצָ פָּאוֹאָלִינְקָע פָּאָרְשָׂוִינְדָן.”

“מען זאגט, אַז אָ גַּוְטָעָר מַעֲנְצָשָׁקָן זַיְן אַשְׁלָעְטָעֶר קִינְסְטְּלָעֶר. ער וּוּט אָבָּעָר קִינְמָאָל נִישְׁתְּ זַיְן קִין אַרְטִיסְטָן, אָוִיב ער אַז נִיט קִין גְּרוֹיסְעָר אַזְּ אָוִיךְ גַּוְטָעָר מַעֲנְצָשָׁקָן.

“איך וּוַיִּס גַּעֲנוֹיִ, אַז מַלְאָן די נָאָטוֹר אַזְּ אִיצְּצָט נִישְׁתְּ אַזְּ דָעֶר מַפְּדָע בַּיִּ גַּעֲוִיסָע קִינְסְטְּלָעֶר. מען דער קלְעָרְן אַזְּ נָאָךְ אָוּלְכָע מַיִּיסְטָר טָעָר וּוִי סְעֻזָּן, מָאָנָעָן, גַּעֲגָעָן אַזְּ שְׁוִין נִיטָא מַעְרָקְיָה מַעֲגָלְכָע גָּאוֹנוֹתָן, כְּדִי אָפְּצָוְשָׁפִּיגְלָעָן די נָאָטוֹר.”

“עס אַזְּ אָנְגָּעָנוּמוּעָן, אַזְּ וּיְ גַּאֲרָ מַעֲגָלָעָן מִיְּדִיט מַעְן אָוִיסְטָן נָאָטוֹר. דַּאס מַאְכָּט אָבָּעָר אוּפְּ מִיר דָעַם אַיְינְדָּרוֹק פָּוּן מַעֲנְצָשָׁקָן, וּוּלְכָע וּוְילְן אִיךְ נִיטָּקָוָן גְּלִיכָּד אַזְּ אִוְּיָגָן, אַזְּ אָבָּאָטָמָר פָּאָל אַט דָעַם פְּעַנְאָמָעָן אַזְּ וּוּנְדָן אָפּ אַפְּנִים בְּלִיךְ פָּוּן אַט דָעַם מַעֲנְצָשָׁקָן.”

“די עַנְדְּרוֹנְגָּעָן סִי אַזְּ סָצְצִיאָלָן לְעָבָן, סִי אַזְּ דָעֶר קָוָנָסֶט וּוּלְעָלָן אָפְּשָׁר זַיְן זַיְכָּרָע, וּמַעְן זַיְן וּוּלְעָלָן קָוָמָעָן אוּיךְ פָּוּן אַנְדְּזָעָר נְשָׁמוֹת אַזְּ נִיטָּקָוָן פָּוּן אַנְדְּזָעָר קָעָפָן. וּוּאָלְטָן מַעֲנְצָשָׁקָן גַּעֲלִיעָנָט אָוִיפָּר מַעֲרָקְזָאמָן די נְבָיאָים, וּוּאָלְטָן זַיְן גַּעֲקָאנָט דָּארָט גַּעֲפִינְגָּעָן עַנְטָפָעָר אָוִיפָּר פָּאָרְשִׁידְעָנָעָ לְעַבְנָסְטְּ-פְּרָאָבְלָעָמָעָן.”

“איך שְׁטָעָל מִיר די פְּרָאָגָעָ: צַי זַיְגָעָן נִיטָּפָאָרָן קִין אַנְדְּזָעָר רְעוּאָלְצִיאָנְעָרָעָ מַעְטָאָדָן וּוִי די וּוּלְכָע מִיר הָאָבָּן אַיְבָּרְגָּעָלְעָבָטָן?

“עַקְוִיסְטִירָט דָעַן נִיטָּקָיָן אַנְדָּעָר בָּאָזָע פָּאָר דָעֶר קָוָנָסֶט אָוִיסְעָר דָעֶר דּוּקָאָרָאָטִיוּעָר פָּאָרָם, כְּדִי זַיְן גַּעֲפָעָלָן וּוּרְטָעֶר, אָדָעֶר גָּאָר די עַקְסְפָּעָרִים עַנְטָאָלָעָ קָוָנָסֶט אַזְּ גַּרְיוֹזָאָמָעָ קָוָנָסֶט וּוָאָס וּוָיְ אַיְבָּרָ-

שְׁרָעָקָן די אַנְדָּעָרָעָ מַעֲנְצָשָׁקָן?

“סְאִיּוֹן אָפְּשָׁר קִינְדָּעָרִישָׁ אַזְּ גַּאֲיָוָ אַיְבָּרְצָוּחוֹרִין דָעַם גַּרְיוֹסָן

אמת — וועלכער אין באקאנט זייט אַ לאנגער צייט — אָז די וועלט
וועט אין אלע אירע טעקטארן זיך קאנען ראטעווען נאך דורך דער
לייבע, אָן ליבע וועט די וועלט טרייט נאך טרייט אונטערגין.

האַבְנְדִּיק אַפְגָּעָלְבָּט אַ הִיפְשָׁ בִּיסְלֵ יָאָרֶן האָב אַיך דערקענט
די צָאַלְיִיכְעַ שְׂלִיכְתָּעַ זַיְינַ פְּנוּעַם לְעָבָן אָן פָּאַרְשְׁטָאַנְעַ, אָז עַס אָז
לייכְטָעַר אַרְוִיפְּצָוְקָלְעַטְעָדָן אוּפְּפָן בָּאָרְגָּ מָאָן בְּלָאָן, וְוי מִיְּגָעַן, אָז מַעַן
קָאָן אַיְבָּעָרְאַנְדְּעָרְשָׁן דָּעַם מַעֲנָתָשׁ.

וֹאָס שִׁיךְ דָּעַר קְוָנְסָט האָב אַיך זַיְעַר אַפְט גַּעַטְרָאָכָט וּוּעָגַן דָּעַר
פָּאָרָב, וֹאָס אִיר נָאָמָעַן אָז לִיבָּעַ . . . סְאַיְזָן פָּאָרָ מִיר אַ פָּאַרְגְּעָנִיגָּן
צַו טְרָאָכָטָן וּוּעָגַן דָּעַר יְוָגָנָט, אַוְיףְּ וּוּלְכָעָרָ מִיר לִיְגָן האַפְּעָנוּגָנוּגָעַן,
אָז זַי וְועַט זַיְינַ אָן עַכָּא פָּוָן אַונְדוּזְעָרָ אַנְשְׁטָרְעָנְגָנוּגָעַן . . . סְאַיְזָן פָּאָרָ
מִיר אַ פְּרִיךְ צַו טְרוּמָעַן אָז מִין דָוָף וְועַט נִיט זַיְינַ וְוי אַ שְׁטִים אָז
דָּעַר מְדָבָר". (מער ווועגן דָּעַם — אָז דָּעַר צְוּוּיְטָעַר טִילַּיְלַּי).

אָז עַד מִיט צָעַן יָאָר פָּאָר דָּעַר גַּעַטְלָעָנָעָר רַעַדָּעָהָט שָׁאָגָאָל
גַּעַדְרוּקָט אַ פָּאַרְדָּעָדָעָ צַו אַבְרָהָם סְוַצְּקָעְוּזָעָרָ בִּיכְלַּיְלָדָעָר "סִיבִּירָ"
צַו וּוּלְכָן עַר הָאָט גַּעַמְאָכָט צִיכְנָנוּגָעַן.

אַיך האָב פָּאָר זַיְינַ דִּי עַנְגְּלִישָׁע אַוְיסְגָּאָבָע "סִיבִּירִיאָ" (פָּאַרְלָאָג
אַבְעָלָאָרְדָּ-שְׁוָמָאָן, 1961) אָז אַיך וּוּלְצִיטָרָן פָּוָן דָּעַר עַנְגְּלִישָׁעָר
איַבְעַרְזָעָזָנוּגָן פָּוָן דָּעַר פָּאַרְדָּעָדָעָ.

שָׁאָגָאָל דְּרִיקָט אָוִס זַיְינַ בָּאַגְּיִיסְטָרָוָנָגָן פָּוָן סְוַצְּקָעְוּזָעָרָן דָּעַם פָּאָעָט
אָז דָּעַם קַעַמְפָעָרָ-פָּאַרְטִּיזָאָן פָּוָן דָּעַר וּוּלְנָגָעָר גַּעַטָּא. עַר דְּעַרְצִילָט
אוֹז דָּעַר פָּאָעָט האָט אִים גַּעַבְעָטוֹן צַו אַיְלָוְטָרְרִין זַיְינַ בָּזָד אָז
אוֹזְוּקָעְגָּלְיִיגָּט אַלְץ אָז אַוְיטָט דָאָס צַו טָאָן. עַר האָט אִים נָאָך דָאָז
נִיט גַּעַהָאָט גַּעַקְעָנָט פָּעָרְזָעְלָעָךְ, נָאָר וּוּזָן עַר האָט אִים שְׁפָעַטָּעָר
בָּאַזְוֹכָט אָז זַיְינַ הַיִּים, אָזָן וְאָזָנס, אָזָן אִים גַּעַפְרָאָוָת אַיְבָּרְגָּעָבָן
עַפְעָס וּוּעָגַן לְעָבָן אָז דָּעַר וּוּלְנָגָעָר גַּעַטָּא, האָט זַיְיךְ אַיְסְגָּעְוּזָיָן,
אָז עַר האָט זַיְיךְ צָוּגָעָהָעָרָט צַו "אַ דְּרִיְצָן-יְעִירִיק אַיְנָגָל, מִיט אַ בְּלָאָס
גַּעַזְוִיכְט, פָּוָן וּוּעַמְעָס מָוֵיל שְׁפָאָרָן אַרְוִיסָּן צָוְגָעָן פָּוָן דְּוִיטָן פְּלָאָם".
עַר שְׁרִיבְטָה: "סְוַצְּקָעְוּזָר אַיְיךְ מִיר נָאָעָנָט צָום הַאָרְצָן. אַ צָּאָל פָּוָן
זַיְינַ פְּרִיעָרְדִּיקָעָ לִידָעָר דְּעַרְמָאָנָעָן מִיר שְׁטָרִיכָן פָּוָן מִין אַיְיָגָעָנָעָם
וּוִיטָעָבָסָק, בָּעַת אַיךְ פָּלָעָג גִּינַ אַיְבָעָר דִּי גָּאָסָן, אַיְבָעָר דִּי דְּעַכָּר אָז
קוּמָעָנָס, טְרָאַכְטְּנָדִיק אָז אַיךְ בֵּין אַיְבָעָר דִּי גָּאָסָן, אַיְבָעָר אָז שְׁטָעָטָל אָז
אָז אַלְעָ מִידָּלָעָן וּוּאָרָטָן אַוְיףְּ מִיר, אָז אָז דִּי מִצְבָּות אַוְיפָּן אַלְטָן

בֵּית עֲולָם הַעֲרֹן זִיךְרֶךָ צַו מִיר אָנוּ אָז דִּי לְבָנָה אָנוּ שְׁטָעָרָן פָּאַלְגָּן מִיר
נָאָך אָוִיף מִין וּוּגָּג . . .

“נָאָר וּוִיטָעָבָסָק אִיז נִיטָא מַעַר אָנוּ וּוַילְגָּע אָוִיך נִיט — אָנוּ מִיט
זַיִי אִיז דָּסָס יִדְיִישָׁע לְעַבְנָן צַעֲטָרִיסְלָט גַּעֲוָאָרָן, בְּלוּזָא אַ וּוִיטָעָר קְלָאנְגָּ
אִיז פָּאַרְבְּלִיבָּן . . .

“. . . דָו הַאָסָט אַ גַּעֲפִיל אָז דִּי צִיְתָא גַּעֲקוּמָעָן וּוּגָּעָן מִיר יִידָן
זַיְגָּעָן נִיגְגַּעַבָּאָרָן גַּעֲוָאָרָן, מִיר זַיְגָּעָן נִיט אַ פָּאַלְקָ וּוּאָס שְׁטָאַרְבָּט . . .
עַס וּוּעָרָט גְּרִילְיָעָד קְלָאָר אָז וּוּאָס פְּרִיעָרָמִיר זַיְגָּעָן, אַלְצָיְדִּישָׁעָר
זַיְגָּעָן מִיר. אָנוּ וּוּאָס מַעַר יִיד מִיר זַיְגָּעָן, אַלְצָיְדִּישָׁעָר מַעַר וּוּעָרָן מִרְּ מַעַנְשָׁת
. . . מִיר זַיְגָּעָן אִיצְטָוּן זַיְגָּעָן קְעָדָר אִין צָאָל, נָאָר שְׁטָאַרְקָעָר. מַחְמָת
אָונְדוּעָר כָּה לִיגְט אִין אָונְדוּעָר אַינְעָרְלָעָלָן אַמְתָה. קְוּנָסָט אָנוּ פָּאַזְיָעָ
אִיז בָּאוֹרֶת אָוִיף אָזָא אַמְתָה.”

שָׁאָגָאַלְס אַיְלָוְסְטָרָאַצְיָע זַיְגָּעָן אַיְנְפָאָךְ, גַּעֲטָרְרִי צָוָם טַעַקְסָט.
דָעַם דִּיכְטָעָרָס פָּאַטְעָר, אַ חְוִיכָע שְׁוֹאַרְכָע פִּיגָּר, מִיט אַ שְׁוֹאַרְכָע הַיְטָל,
מִיט וּוּיְסָעָה הַעֲנָט, אַ לְבָנָה, אַ טִּישׁ, אַ בְּרוּתִים מִיט אַ מְעָסָעָ, אַ פִּידָל
אִין דָעָר לְוַפְּטָן, שְׁנִי, פָּאַרְפָּאַרְעָנָע שְׁוִיבָן, אַ פָּאָר טְוַגְּדָעָ-בִּימָעָ.
דִּי לִידְעָר-פְּעָרָזָן זַיְגָּעָן אָוִיךְ שָׁאָגָאַלְס. נָאָך אַ שָׁאָגָאַלְס אַיְלָוְסְטָרָאַצְיָע:
דָאָס אַיְנְגָלְרִיָּת אָוִיךְ אַחֲן אָנוּ דָעָר אַרְוּם פָּוּן שְׁנִי רִיָּת מִיט מִיט אָים.
שָׁאָגָאַלְס הַאָט צַו מִיר אָפְט גַּעֲרָעָדָט וּוּגָּעָן זַיְגָּעָן אַיְלָוְסְטָרָאַצְיָע
צַו לִיְעָסִינָס בִּיכְעָר לִידְעָר. עַר הַאָט אַ סְדָק גַּעֲהָאַלְטָן פָּוּן דִּי בִּיכְעָר נִיט גַּעַזְעָן,
כָּאַטָּש עַר הַאָט אַוִּיסְגָּעָדָרִיקָט אַ פָּאַרְלָאָגָן זִיךְרֶךְ בָּאַקְוּקָן.
עַס הַאָט אִים גַּעַזְיָגָן צַו אַיְלָוְסְטָרִירָן בִּיכְעָר פָּוּן יִדְיִישָׁע שְׁרִיבָּרָע,
נָאָר עַר הַאָט זִיךְרֶךְ גַּעַשְׁוָאָרָקָן פָּאָר דָעַם שְׁלַעַכְתָּן פָּאַפְּרִיר, בִּילִיקָן אַפְּדָרָוק
אָנוּ בְּכָל דָאָס נִיט אַפְּשָׁאָצָן פָּוּן אַנְיִלְוָסְטָרָאַצְיָע.

וּוּגָּעָן כִּיל אַרְאָן הַאָט לְעַצְטָנָס אַרְיִיסְגָּעָבָן זִיךְרֶן וּוּרְק “בִּילְדָעָר
אָנוּ גַּעַשְׁטָאַלְטָן פָּוּן מַאֲנְפָאַרְגָּנָס” אִין פָּאָרִיה הַאָט שָׁאָגָאַל אִים גַּעַשְׁקָט
אַ יִדְיִישָׁ בְּרִיוּוֹל אַיִן וּוּלְכָן עַר שְׁרִיְבָּט:
“אִיךְ הַאָב בָּאַקְוּמָעָן אִיעָר בָּוֹן. אִיךְ בֵּין צּוֹפְרִידָן וּוּאָס אִיעָר
בָּוֹן אִיזוּ עַנְדָלָעָר אַרוֹס. עַס אִיזוּ וּוּי אַ דָּעַנְקָמָל אֵי פָאָר יִדְיִישָׁ
קִינְסְטָלָעָר, אֵי פָאָר אִיךְ אַלְיָיָן. סִיאָזָן גּוֹט אָז כְּמַעַט אַלְצָן וּוּאָס אִיר
הַאָט גַּעַשְׁרִיבָן זָאָל בְּלִיבָּן. אִיךְ הַאָפָא אָז יִידָן וּוּלְכָן עַס אַפְּשָׁאָצָן.”
וּוּגָּעָן שָׁאָגָאַל אִיז גַּעַוּזָן אַין חִיפָה אַין 1957 הַאָט עַר גַּעַמְאָכָט אַ
צִיְיכָנוֹגָן פָּאָר דָעָר גַּרְוּפָע יִדְיִישָׁע שְׁרִיבָּרָע וּוּאָס גַּעַפְּגָעָן זִיךְרֶךְ דָאַרְט

און די ציינונג איז אריין אין זיער דערשיינגען זאמלונג "חיפה". ער ליגט דארט אויס חיפה אזי — חיפה. זיין נאמען דערשיינט אין יידייש און און לאטינישן שריפט.

ס'איין א שאד וואס שאגאל וואוינט וויט פון יידייש שרייבער. די אידיעאלאגישע צערטנקייט קרענטק אים. אים איז טיער דאס יידייש ווארט.

עס איז מערכוירדיק ווי אינטערנאציאנאל שאגאלס נאמען איז. צו זיין 1975 געבורנטאג זיינען דורךגעפרט גוואוָן שאגאל-אויס שטעלונגגען אומעטום וואז מען האט געקאנט צוּנוֹפֿיקְלִיבְּן אַ צָּאַל בַּיְלָדָעָר זיינען.

אין דעם קלינעם שטעטל לא האיא, אין קאליפארנייע, אין אפגען האלטן גוואוָן אַ "שָׁאָגָאַל 75 טַעַר גַּעֲבִירֶנְטָאָג אַוִּיסְטַעְלָוְגָן" אַן עס איז אַרְיוֹסְגַּעַבְּן גַּעֲוָאָרָן אַ פִּינְגֶּר גַּעֲדְרוֹקְטָעָר אלְבָאָם, אַן בְּלוֵי אַן ווֹוִיס. די אַוִּיסְטַעְלָוְגָן האט אַנְגַּהְאַלְטָן פָּוּן אַקְטָבָעָר 1 בִּיז נָאוּוּמְבָעָר 11. 1962. אין דער פַּאֲרָעָד וּוּרְט אַבְּעָרְגַּעַבְּן אַן דאס איז צומ ערשטן מָאַל אוּפִין פָּאַסְפִּישָׂן ברָעָג וּוָאָס מען האט צוּנוֹפֿיגְעַבְּרָאָכְט אַזְוִיפְּלִיל שאגאל בַּיְלָדָעָר. עס זיינען אַוִּיסְגַּעַשְׁטָעָלָט גַּעֲוָאָרָן 118 ציינונגגען און רַאֲדִירְנוֹגָעָן.

אין דער אַינְטַרְאַדְקָצָע פָּוּן דְּשָׂוָּלָס לְאַנְגְּסָנְעָר זָאָגָט זִיך: "פָּאָר אַבְּעָר אַ הָאָלָב יָאָרְהָוְנְדָעָרְתָּ אַתָּ עָר וּוּי דָוָרָק אַ נָּס פָּרְעָזְעָרוּוּרְתָּ אַ זָּלְטָעָנָע אַוְשָׁוְלָד פָּוּן וּזְיִיעָ, נִיט גַּעֲקוֹקְט אַוִּיפְּ דִי פָּאַרְשִׁידְעָנָע אַמוֹזָנְדָלְגָעָן צוּ וּוּלְכָעָר אַיז גַּעַוּוֹן אַוִּיסְגַּעַשְׁטָעָלָט אַן דִּי קָוּנְסְטָי קְרִיּוֹן אַן לִיטְעָרְאִישָׂע קְרִיּוֹן פָּוּן אַיְרָאָפָע אַן אַמְּעָרִיקָע".

ער שטעטל זיך אַפְּ אַוִּיפְּ שאגאלס יְדִישְׁקִיט אַן דֻּרְקְלָעָרְתָּ: "אַין די לְעַצְטָע הַונְּדָעָרְתָּ יָאָר זִינְגָעָן גַּעַוּוֹן עַרְשְׁטַ-רְאַגְּנִיקָע מַאְלָעָר אַן סְקוֹלְפְּטָאָרָן פָּוּן יְדִישָׂן גַּעֲבָרְתָּ, וּוּי, פִּיסְאָרָא, מַאְדִילִיאָנִי, סְטוּןִי, פָּאָסִין, לִיפְשִׁין, עַפְשְׁטִין, מַאְנָן דָּעִי, מַאְרָק רָאָטָקָא, פִּילִיפְּ גַּאֲסְטָאָן, צְוִישָׂן אַנְדָעָרָע, נִיט אַזְוִי וּוּיְנָעָ אַרְטִיסְטָן, האט שאגאל אַרְיִינְגָעָן וּוּבָט זִין יְדִישָׂע יְרוֹשָׂה אַין דער קָאָנוּעָ פָּוּן זִינְגָעָן בַּיְלָדָעָר. אַין דער אַמְּתָה, נָאָר דָוָרָק נָעָמָעָן אַין בָּאַטְרָאָכְט אַטְדִּי יְדִישָׂע יְרוֹשָׂה קָאָן מָעָן אַפְּשָׁאָצָן פּוֹלָעָר זִין אַרְבָּעָט". אַין דער שְׁרִיבָעָר וּוּדְמָעָט אַ פָּאַרְאָגְרָאָפָן צוּ דָעַם יְדִישָׂן לְעָבָן פָּוּן אַמְּלִיקָן רְוִסְלָאָנָה. ער דֻּרְקְלָעָרְתָּ אַוִּיךְ וּוּגָן חִסְדִּים אַן מָעָן גַּעֲפִינְט אַנְ אַפְּשָׁפִיגָל פָּוּן זִיעָר גִּיסְטִיקִיט אַין זִינְגָעָן וּוּרְקָן.

דער קונס-קאלעקטאָר גערהארד פינקוס איז פֿאַרטֿראָטּן אַין
קְאַטְּאָלָג מִיט אַן אַרטֿיקֵל "שָׁגָּאַל וּוֹי אַגְּרוּוּדֶר". אָגָּב, פֿאַרְמָגָּט
פֿינְקוּס אַ גְּרוּיסָע קְאַלְעַכְּצֵיעַ פָּוֹן שָׁגָּאַל רַאֲדִירְוָנְגָּעַ אָוֹן לִיטְאָגְּרָאַ
פְּעָסַע. פָּוֹן צִיְּתַּן אַאנְזְוִישָׁרֶט עַד אַ פְּרִוּוֹאַטָּע שָׁגָּאַל אַוְיסַ
שְׁטַעַלְוָנְגַּג. אַיךְ הַאָב בָּאוֹסְכַּט אַזָּא אוּסְטַעְלָלָעַג אַין לָאָס אַנְדוּשָׁעַלְעָס
אָוֹן דּוּרְוִוִּסְגָּדִיךְ וִיךְ אֹזְ אַיךְ בֵּין פְּעַרְעוֹנְלָעַךְ בָּאַקְעָנְטָמִיט דַּי שָׁגָּאַלָּס.
הַאָט עַד מִיר גְּעוּווֹן עַפְּעָס וּוָסַע עַד הַאָט נִיט גְּעהָאַט אוּסְגַּעַשְׁטָעַלְעָט:
דְּדֻעַם אַרְיגִּינָּאַל פָּוֹן שָׁגָּאַלָּס אַילְוָסְטְּרָאַכְּזֵיעַ צַוְּרַעַצְעַס "דֵּעַר קוֹנְצְנִ
מַאֲכָבָעָר", וּוָס אַין גַּעֲמָכָט גְּעוּוֹאָרָן אוּוֹפַּ אַ שְׂטִיקָל בִּילְיָיקָן טָאוּל
פָּוֹן אַ סִּידּוֹר, מַסְתָּמָם. פֿינְקוּס הַאלָּט דַּאס אַפְּגָעַשְׁלָאָסַן. עַד הַאָט בָּאַצְּלָת
דּוּרְפְּרָפָּר פִּינְקָה טְוִינְטָן דְּאַלְעָר, הַאָט עַד מִיר גְּעַזְוָגָט, אָוֹן עַד וּוּעַט עַס
נִיט פֿאַרְקוּיְוָן פָּאַר צָעַן טְוִיזָּטָן אַפְּלוּ.

פינוקסוס ארטיקל איין באעלרנדייך אוון אויטאטראטאיו. ער זאנט אוון שאגאלס קאלאירטע ליטאגראפעס צו «דאפנעם אוון כלאצע». וואס איין דערשיגען איין יאָר 1961, גייען ווייטער נאָך ווי זינע «ארabiישע בעכט» איין אנטווקילען קאלאיר קאמביינאציעס אוון בין האהער נישט געועגען בריליאנץ אוון פִּינְקִיט.

עם זיינען אין פארשיידענע צייטן דערשיגען אויסער אופהאנד-
לונגען אין זוורנאלן און צייטשריפטן, ביכער אונ גראנטעלעע שטודיעס
וואוועגן שאגאלס ארבעט. דאס וואגיקסטע און וויכטיקסטע איין דר. פראנץ
מיידערס אויסשעלעך ייקער באנד "מארק שאגאל", וואס איין ארויס-
ט אין ענגליישער איבערזעונג.

**פראפעסאָר ווענטוּוריָס וווערך וועגן שאגאלַן ווערט באטראָקט ווי
אַמוֹז** פֿאָר יְעָדָן וּאָס וּוְיל בּעֲסֶעֶר פֿאָרְשְׁטִין שאגאלַס בִּילְדָעַ.
איַן 1946 אַיְזָן דּוּשִׁינְעָן «מַארְק שָׁגָאָלָּה» פֿון דּוּשִׁיעִים דּוֹשָׁאנְסָן
סּוֹנוֹנִי, דּעֵר הַוִּיפְּטָפְּטָפְּטָפְּטָפְּט פֿון דּעֵם מַאְדָעְתָּנָעָם קָוָנסָט מָזָוִי אַן נְוִיְאָרָק.
דְּאָרָט אַיְזָן פֿאָרְצָן אַ פּוּלָעָר כְּרָאָנָאָלָאָגִישָׁר צָעַטָּל פֿון שאגאלַס קָוָנסָט
גָּאנְגָּה. עַס וּוּט זִין מַאְסָגָעְבָּנְדִּיק צָו בְּרָעְנָגָעָן אַוִּיסְצָוָגָן פֿון דּעֵם אַיְזָן
פֿאָרְלָמָּאָטִיוֹן וּוְעָרָק:

גַּזְבּוֹיְרָן יוֹלִי 7, 1887.

— געה הייראט. 1915

1930 — אויטאַבִּיאָגְרָאָפִיעַ דערשׂינֶט אֵין פֿרָאנְקְרִיךְ.
 1931 — באֶזְכֶּת מְצֻרִים, סִירִיעַ, פֿאַלְעָסְטִינָעַ; 1932 — האָגָד;
 1934 — שְׁפָנְנִיעַ; 1935 — 1937 — פֿוֹילְוָן; 1941 — אַיִתָּאַלְיָעַ; 1942 — פֿאָרָה
 אַיִינְקָטוּ שְׁטָאָטוֹן; 1944 — מַעֲקָסִיקָעַ (אַלְעָקָאַ); 1944 — בְּעַלְאָסְטוּט.
 די ערשות אַנְעָרָקְעָנוֹנוֹגָה האָט שאָגָאַל באַקְוּמוֹן נִיטַּפּוֹן מַאְלָעַר,
 נָאָר פֿוֹן די פֿרָאנְצְיוּיזְישָׁעַ באַרְיִמְטָעַ דִּיכְטָעָר וּוּ אַפְּאַלְגָּנְדָּר אָן בָּ.
 טַעַנְדְּרָאָרָט, וּוּאָס הָאָבָּן אִם גַּעֲוִידָמָעַט לִידָּעָר.
 וּוּינְגָּוּעָר האָט אִים גַּעֲגָבָן אַמְּגָאַטְלָעָכְן גַּעהָאַלְמָט.
 שאָגָאַל האָט גַּעֲזָגָט אוּ זִינְעַן דַּעֲקָרָאַצְיָעַס פֿאָר "זְשָׁאָר פֿטִיצָא"
 (פֿיִיעָר פֿוֹיגָל) זִינְעַן זִינְעַן צָעַר-אוּיסְדוּרָקָן פֿאָר בְּעַלְאָן.
 עַר האָט דַּעֲרָקְלָעָרָט, אוּ זִינְעַן סְעַרְאָמִיקָּ-אַרְבָּעָטָן זִינְעַן זִינְעַן
 קִינְדָּר פֿוֹן צָעָר.
 טַוִּינְיָן זָאָגָט, אוּ שאָגָאַל אָין דַּעְרָ גַּרְעָטָעָר קַאַלְאָרִיסְטָט פֿוֹן הַיְּינָן
 טַיקָּעָר צִיְּיטָן.
 די יִדְיָישָׁע בְּכָעָר וּוּאָס שאָגָאַל האָט אַיְלָסְטְּרִירָט זִינְעַן בַּיִ
 שַׁוִּינְגָּן פֿאַצְיִיכָּנָט וּוּ פֿאָלָגָט:
 1915 — פֿאָר פֿרְצִ'ס "קוֹנְצְנָמָאָכָּעָר", וּוּלְגָעַ, פֿאָדְלָאָג קְלָעְצָקִין.
 1922 — דָּוד האָפְּשָׁתִין, "טְרוּיְעָר", מַאְסְקָעוֹת, קְוָלוֹתָר לִיגָּעָ.
 1933 — אַפְּאַטָּאַשׁוּ — "אַ טָּאג אֵין רַעֲגַעַסְבוֹרָגָן".
 1938 — אַלְיעָטִין "לִידָּעָר", 32 צַיִכְנוֹנוֹגָעָן.
 1944 — אַצִּיק פֿעָפָעָר "הַיְּמָלָאָגָן", 8 צַיִכְנוֹנוֹגָעָן, אַיְקָאָר פֿאָרְלָאָג.
 1945 — בְּעַלָּא שאָגָאַל "ברַעַנְגָּנְדִּיקָּעַ לִיכְטָ", 25 צַיִכְנוֹנוֹגָעָן, (אֵין
 יִדְיָישָׁ); אֵין עַנְגָּלִישָׁ — 36 צַיִכְנוֹנוֹגָעָן.
 1946 — בְּעַלָּא שאָגָאַל "מִינְיָן דַּעֲשָׂטָע בְּאַגְּגָעַנִּישָׁ", 27 צַיִכְנוֹנוֹגָעָן,
 פֿאָרְלָאָג אַרְדָּן, נַוְּיִאָרָק.
 אֵין יִדְיָיש אֵין זִין אוּיטָאַבִּיאָגְרָאָפִיעַ דַּעֲשִׂינָעָן קַאַפְּיָטָלָעְכָּוֹיִזָּ אֵין
 חַוְּדָשִׁ-זְשָׁוְרָנָאָל "די צְקוֹנוֹפְּטָ".
 אֵין 1957 אֵין דַּעֲשִׂינָעָן אַן עַנְגָּלִישָׁ אַיְבָּרוּעָצָוֹנָג פֿוֹן וּוּאַלְטָעָר
 עַרְבָּעָנִיס בּוֹךְ "מַאְרָק שאָגָאַל", וּוּאָס אֵין גַּעֲרָבִין גַּעֲוָאָרָן אֵין דִיְיטָש.
 אוּירְךָ דָּאָט אֵין פֿאָרָאָן בֵּין גַּאֲרָאַנְדָּמָאַטְיוּוּעָר אֵין פֿעַזְעַנְלָעָכָר
 מַאְטָעָרִיאָל וּוּגָן דַּעַם לְעַבָּן אֵין שָׁאָפָּן פֿוֹן שאָגָאַל.
 העַגְרָיִ מִילָּעָר, דַּעַר אַמְּרִיקְיָאנָנָעָר נַאֲוּעָלִיסְט אֵין מַאְלָעַר, האָט
 אַנְגָּגָרָפָּן שאָגָאַל דַּעַר פָּאָעַט מִיטָּה גַּעֲפָאָרְבָּטָע פֿוֹיגָל.
 אַ צִּיטָּאָטָע פֿוֹן מַיְקָל בְּאַלְאָקָס אַ פָּאָעָמָע מַאְרָק שאָגָאַל:

דיינע נעצט פון ליבע בלישן אויף
אן צויגן פון בעז
ביז די קילקיט פון אונט
ווערט א פלאקערנדיקער אויזו.

ערבען אי געווען שאגאלס א שכן און א גאנטער פרײנט און
שאגאל האט אים ניט אינמאל פאטרויט זיין געדאנקען און געפילן, ווי:
„אייך האב ניט קיין אמביציע צו זיין מאדרען. אבסטרקט און
ניט-אבסטרקט זיין ניט קיין קריטעריע פאר מיר. נאך מיין
מיינונג נאך איין פאראן בלויו גוטע, עכט מעלארי און — פארקערט.
אנדערש איין אלץ אומוייכט.

„אייך האב געפרואוות אריינברעגען מיין לעבן און מיינע בילדער
אין א הארמאני. מיין לעבן איי ארבעת. אייך וויס בלויו פון ארבעת.
אייך האב ווינציך פרײנט. אייך פרואו נאך אלץ אנטזואווענדן מיינע
אידיען וועגן מאלעריי איין פרקטיק; אייך בין גאנט זיכער צי דאס
גייט זיך מיר איין. דער אינטערעס וואס מענטשן וויזן ארויס אין
מיינע בילדער פארוואונדערט מיך.“

רענדיך וועגן זיין סעראמיק-ארבעת האט שאגאל געזאגט: „אייך
האב ליב צו האבן צו טאן מיט לילם. עס איז דער דעלקאקאטטער פון
אלע מאטעריאלן. אייך האב ליב צו זיין הארט לעבן דער ערַ... איז
דען פאראן עפערס מער געהימיניספול ווי ערַ און בלומען? איז דער
ועלבער ציטט. אלץ דארף בליבן און איינהיט. איז דער שאפונג פון
קונסט ווי איז דער נאטור.“

„אייך קאו ניט פארשטעלן קרייטוון פון שטאנדפונקט פון גלויבן
אדער דאגמע. מיין בילד פון יעוזן באצועקט צו זיין מענטשלען,
פול מיט ליבע און צער. אייך וויל ניט אונטערשטריכן דעם רעליגיען
עלעמענט.“

„עס איין א גוטע זיך צו עפערנען טירן. וואס דען פרואו אייך דען
טאָן? דאס זיין צו אלץ קלײַנע פארזובן, אייערעד און מיינע. נאך צוּ
זאמען — און די פארזובן פון אנדערע מענטשן מיט דעם — קאנען
פארעכנט ווערן ווי א יש; פאר מער קאנען מיר ניט האפן.“

אין 1959 זיין צווען דערשינען צוויי קעשענע-ביבליעך וועגן שאגאל
פון פראנסוא מאטי איין פאריג. זיין זיין צוועס און ענגליש אין טודאר-

פארלאג, ניו-יַּאַרְק. דאס ערשות איז "שָׁגָּאַל 1909—1918" און דאס צוֹוִיטָע, "שָׁגָּאַל 1918—1939".

בידיע ביכלעד פארמאגו עטלעכע זייטן טעקסט, וואס פרואוּן פארטיטישן און אינפֿאַרְמִירֶן דעם ליינער. אין ערשות ביכל זיינען פָּאַרְאַן 15 פְּלָאַטָּן, קָאַלְּרַטָּע רָעַפְּרָאַדְּקָצִיעַס פָּוּן שָׁגָּאַלְּס בַּיְלָדָעָר פָּוּן 1909 בייז 1918, ווי: די כלה (בָּעֵלָא) אַין שָׂוֹאַרְצָעַ הענטשְׁקָעַס, דער געלער רבִּי, דער בעטלער פִּידְלָעָר, דאס הוֹזִין ווֹסָס ברענט, פָּאַרְאַיְוּן פָּוּן אַ פָּעָנְסְּטָעָר, דער יִיד מִיטָּן לוֹבָּן, אַיבָּעָר ווִיטָּעָבָּסָק, דער שלח מנות טְרָעָגָעָר, דאס גּוֹרְיָעָה הוֹזִין, גּוֹבְּרוֹתְּסְּטָאָגָּה, דער טּוֹיעָר פָּוּן בית עֲולָם אַון דער גְּרִינְעָר פִּידְלָעָר. די מְעֻרְשָׁטָע פָּוּן די בָּאַרְמִיטָּע בַּיְלָדָעָר זיינען דאס אַיְגְּנָטוּם פָּוּן סָאַלְאַמְּאָן גּוֹגָעָהִים. "דער טּוֹיעָר פָּוּן בַּיְתָן עַולְמָה" אַין אִידָּא שָׁגָּאַלְּס.

דאָס צוֹוִיטָע בַּיְכָל צִיטִירָט אַ מיְינָנוּגָּפָּן לְיאַנְגָּלָּא ווּעַנְטָוּרִי, וואָס אַיְזָוּרְט אַיבָּעַרְצְּגָעָבָּן:

"עַס אַיְזָוּרְט פָּאַרְאַן קִין אָונְטָעָרְשִׁיד אַין סְטִיל אַדְעָר קְוֹאַלִּיטָּעָט צוֹוִישָׁן זיינָע בַּיְלָדָעָר אַן גְּרָאוּרִין . . .".

ועַס אַיְזָוּרְט אַיבָּעַרְצְּגָעָבָּן אַ צִיטִטָּעָט פָּוּן שָׁגָּאַלְּן ווּעַגְּן צִירְקִיטִיפָּן:

"אַידָּה האָב שְׁטָעַנְדִּיק גּוֹטְרָאַכְּט ווּעַגְּן קְלָאָנוּנָן, אַקְרָאַבָּאָטָן אַון אַקְּרָאַבָּאָטָן טְיַאָרָן ווי טְרָאַגִּישָׁע מְעַנְטָשְׁלָעָכָּו ווּעַזְּנוּס ווּלְכָבָּע, לְוִיטָּמִין פָּאַרְשָׁטָאָנד, זיינָען זיִיעָר עַנְלָעָד צוּ די מְעַנְטָשָׁן אַין טְיַיְלָר דְּרָלְגִּיעָזָע בַּיְלָדָעָר. אַון אַפְּלוּ אַיְצָט, ווּעַן אַיךְ מָאֵל אַ קְרוֹצִיפִּיקָס אַדְעָר אַן אַנְדָּעָר דְּרָלְגִּיעָזָע סּוּבִּיקָט, ווּעַד אַידָּה כְּמַעַט אַרְדוֹמָעָנוּמָעָן פָּוּן דִּיזְעַלְבָּעָעָמָעָס ווּאָס כְּהָאָב אַיבָּעַר גּוֹלְעָבָּט ווּעַן אַידָּה האָב גּוֹמָאָלָן צִירְקִיטִיפָּן, אַון דָּאַזְּ אַיְזָוּרְט אַיְזָוּרְט קִין לִיטְעָרָרִישָׁעָס ווּעַגְּן די בַּיְלָדָעָר, אַון עַס אַיְזָוּרְט שְׁוּעוּר צוֹוִישָׁן די צִוְּיָוִין טִיפָּן פָּוּן קְאַמְפָאַזִּיצִיעָ".

אַון נָאָך אַ שָׁגָּאַל צִיטִטָּעָט:

"די באֹזָע פָּוּן קוֹנְסֶט אַיְזָוּרְט דָּעָר צְוִשְׁטָאָנד פָּוּן דָּעָר נְשָׁמָה. אַון דָּעָר צְוִשְׁטָאָנד פָּוּן דָּעָר צְוִשְׁטָאָנד פָּוּן דָּעָר נְשָׁמָה. אַון אַילְאָגִישָׁ, דָּעָר סָאמָע פּוֹנְדָּאַמְעָנָט פָּוּן לְוִיטְגְּרָאַרְיָשָׁן אַון אַילְאָגִישָׁ, דָּעָר סָאמָע פּוֹנְדָּאַמְעָנָט פָּוּן לְוִיטְגְּרָאַרְיָשָׁן. אַיְזָוּרְט אַיְזָוּרְט בַּיְכָל זיינָען אַוְיךְ פָּאַרְאַן 15 פְּלָאַטָּן, אַון ווי אַיְזָוּרְט, אַלְּצָ שְׁטָאָרָק פְּאַפְּוּלְעָרָעָ, ווי: קְוִבִּיסְטִישָׁע לְאַנְדְּשָׁאָפָּט, די גּוּלִיבָּטָע, בְּלוּמְעָן, זּוֹנְטִיק, די כלָה מִיטָּן תְּאַפְּלָטָן פְּנִים, אַ מִידָּל אוּפָּ אַ פְּעָרְדָּל,

דער ליבטער, דער ייד מיט דער ספר תורה (גלוות), די "ניעוד" איבער
וויטעבסק (אידא האט פאיירט און דאס בילד באלאנגט צו איז). דער
כלחן שטול, חתנ-כליה איבערן אייפל טורעם און פארנאכט.

עס זיינען פארצן נאך א צאל וויקט-טאולדיקע שיינע ביכלעך
מיט שאגאלס רעפראדו-קציעס און קורצע, פיין געשרבעגען איינליי-
טונגגען. אויב מען קאָן זיך ניט איינשאָפּן קײַן אַריגֿינעל שאגאל בילד,
קאָן מען אַבער קויפּן קינְסְטָלְעִירִישׁ פרינְטֶס אַונְן לִיטָאָגְרָאָפּן איינ-
צּוֹרָאָמָעּ. די היגע מזויינע האָבּן אַסְטְּקָאָרְטָלְעָדְ-פָּאָרְמָאָטְ שאָגָאָל
רעפראדו-קציעס, וואָס זיינען אַימְפָּאָרְטִּירְטְ פּוֹן פָּרָאָקְרִיךְ, דִּיטְשְׁלָאנְד,
הָאָלָאנְד, עָנְגָלָאנְד, אַיְתָאָלִיעּ.

אין אַ שְׁמוּעֵס מִיט שְׁמוּעֵן בַּיְקָעָרְן (טָאגּוֹן, פָּעָבְרוֹאָר, 1967)
הָאָט שאָגָאָל, ווּלְכָאָר אַין גַּעֲוֹעַן דַּעַר גַּאֲסְטָן דַּעַר מַעַטָּרָאָפְּאַלִיטָעָן
אַפְּעָרָא אַין נַיְ-אָרָק, דַּעַר-צִילְּטָן אָז צָו זִין 80טָן גַּעֲוִרְגָּנְטָאָג אַין יוֹלִי
וּוּלְזָן בַּמִּשְׁדָּךְ פּוֹן דָּרְרִי חֲדָשִׁים גַּעֲוַיְזָן ווּרְעָן אַין "לוֹאוֹרָה" אָז 70-60
זיינְעָן. פּוֹן דָּאָרְט וּוּלְזָן וַיִּיְגְּבָרְאָכְט וּוּרְעָן אַין זַיְעָר פָּעָרְמָאָנְעָנְטָעָר
הִיִּם אַין "מַעַסְעָדָשׁ בַּיְבָּלִיק שָׂאָגָאָל" אַין נִסְ, אַוְיף דַּעַר פָּרָאָנְצְּיוּזְעָר
רִיוּוּעָרָא.

עס אַין אִיצְט אַרְוִוִּס אַין אַ דִּיטְשָׁעָר אַיבְּרָזְעָצְזָנוֹג בַּעַלְאָ שאָגָאָל
"ברָעָנְעָנְדִּיקָע לִיכְטָט".

גָּאָר אַין גִּיכְן ווּעַט אַין פָּאָרְלָאָגְ קְרָאָמָעָר פּוֹן וּשְׁעָנוּוֹא, שְׁוֹוִיְּזָן,
דַּעַר-שִׁינְעָן אַין פָּרָאָנְצְּיוּזִישׁ "לִידְעָר פּוֹן שָׂאָגָאָל", מִיטָּן מְהֻבָּס הַאַלְּעָזָן
שְׁנִינְטָן. דָּאָס ווּעַט זִין אַין אַיבְּרָזְעָצְזָנוֹג פּוֹן זַיְעָנָע לִידְעָר אַין יִדְשָׁ
וּאָס הָאָבּוֹן זִיךְ גַּעֲדָרוֹקְט אַין פָּאָרְשִׁידְעָנָע יִדְשָׁע אַוְיסְגָּאָבָעָס. "דָּאָס
זַיְעָנָע לִידְעָר וּוּלְגָן יִדְשָׁע צְרוֹת, יִדְשָׁע שְׁטִימָנָגָעָן אַון אוֹיךְ יִשְׁדָּאָל-
מָאָטְיוֹן, ווּלְכָאָר אַבעְן מִיךְ אַדוּרְכָּגָעָנוּמָעָן, נַאֲךְ מִיְּגַע בָּאָזְוֹן אַין
דַּעַר יִדְשָׁע מְדִינָה.

"דַּעַר קִינְסְטָלְעָד הָאָפְּט אָז סְוּוּעָט קְרָוּמָן אַ טָּאג וּוּעַן אוֹיךְ אַין
סְאָוּעָטָן פָּאָרְבָּאנְד וּוּלְגָן פָּרִי אַוְיסְגָּשְׁתָּעָלָט וּוּרְעָן זַיְעָנָע גַּעַמְעָלָן וּוּאָס
לִיגְן אַין דַּעַר מַאֲסְקוּוֹעָר טְרָעְטִיאָקָאָוּעָר גָּאָלְעָרִי".

אַין צִירִיךְ ווּרְעָט פָּלְאָנִירְט אַ רַעַטְרָאָסְפָּעְקְטִיוּוֹע אַוְיסְטָעְלָוָגְ פּוֹן
שָׂאָגָאָלָס ווּרְעָק. עָס ווּרְעָן אַנְקָוּמָעָן פּוֹן סָאוּוּטָן פָּאָרְבָּאנְד. עָס ווּרְעָט צָאָל מַאְלָגָעָן זַיְעָנָע
וּאָס וּוּלְגָן אַנְקָוּמָעָן פּוֹן סָאוּוּטָן פָּאָרְבָּאנְד. עָס ווּרְעָט גַּעַשְׁאָצָט אַז
דָּאָרְט גַּעַפְּינְגָעָן זִיךְ אַבעְרָ 150 שָׂאָגָאָל צִיְּבָנָגָעָן פּוֹן זַיְעָנָע עַרְשָׁטָע
קִינְסְטָלְעִירִישׁ יָאָרָן.

זו דער שאגאל אויסשטיולונג אין טאקייא אין אקטאבער 1966,
וואס אין דערעפנט געווארן פון דעם קעניגס ברודער, האט שאגאל
זועגשיקט פאלגנדיקע באגריסונג:

“אין א צייט וווען טערין זיינען כמעט פארשווואונדן און די וועלט
פארשעלט זיך היינטער א טראגיון שמיכל, שיך איך אירט טיל
פון מינע ארבעטן. איך גלייב און אירט ווועט דערקעגען אין זי מינע
טרוימען וועגן קונגסטע, וועגן לעבן אויף דער וועלט און וועגן לעבן
נית פון דער וועלט, וועגן זאכן וואס זיינען פאראן און וועגן זאכן וואס
זיינען ניט פאראן.”

און רעדנדיך וועגן קונגסט לאמיר פערענדיקון מיט שאגאלס ארויס-
זאגונגגען.

וועגן “פאפֿ” קונגסט: “דאס אין עפֿט וואס ווערט אויסגעשפֿיגן.
אין קונגסט מוז זיין לעבן און א נשמה, אוזי און ניט בלויין קאן עס
געזען ווערן מיטן אויג נאך דורךעפליט דורךן הארצן”.

וועגן אבסטראקטער קונגסט: “דאס אין דער אויסדרוק פון מאנגל
אין האבן א זין. איך וויל דערומוטיקון דאס אומקערן זיך צו אמתעה ווערטן”.
וועגן זיינע ביבל אילוסטראצייעס: “מען האט מיך געבעטן צו
איילוטריין די ווערך פון שעקספיר. נאך איך האב קיין צייט ניט.
נאך צו דער ביבל וואלט איך זיך אומגעקערט נאכאמאל און וידער-
אמאָל. כ’האָב ליב ארעד העלדּן, אַרְיִינְגֶּעֶרְעֶבֶנְטִין די וואַנדְרֶנְדְּיקָע
מלאכימ. די פֿאַטְרַיאַרְכָּן זיינען פֿול מיט חן. די נבאים זיינען געוווען
ארימע פֿאַעַטָּן און די קעניגן אמתעה מענטשן. כ’בּין אַפְּילָו גְּרִיטִיט צו
פארגבען דוד המליך פֿאַר זיינ זינד מיט בת שבע. ס’אייז געוווען ליבע.
און דאס קאן טרעפן מיט יעדן איינעם . . .”.

וועגן טשאָרְלִי טשאָפְּלִין (אין א שמוועס מיט דוד מאטיס, 1957):
“איך בין נאענט באָקענט מיט טשאָפְּלִינְעַן און מיר באָטְרָאָכְּטִין זיך ווי
גוטע פרײַנט . . . איך באָטְרָאָכְּטִט טשאָפְּלִינְעַן פֿאַר איינעם פון די וויכ-
טיקסטע קינְסְטְּלָעְרִין פון אלע צייטן”.

יִדְישָׁנֶר קָאמָעֵר טַעַטָּעֵר

אזווי ווי אקציע, באוועונגא, איז אינגע פון די הויפט-שטריכן פון מארך שאגאלס לויוונטן, איז גאטירלעך או דער טעאטער איז פון חמיד אן געווען און געלביבן בי שאגאלן אן אינטערגראלער טיל פון זיין שאפֿן. טעאטער איז דאך איבערשאָפֿונג, אַרְיַינְגָּעָמָּעָן אַ שְׂטִיקָּה לְעָבָּן אַין די אַיְגָּעָנָּעָה הענט אַין עַס אַוִיסְפּוֹרְמִירָן אַין גַּעַשְׁטָאַלְטִיכָּן אַוּן אַנְטָאָן אַ לְבָשָׁ מִיט אַ בָּאַשְׁטִימְטָעָר קְרָעָצְיעָ אַין פָּאָרָם. אַט דָא הָאָט דָעָר אַמְּתָחָר קִינְסְטָלָעָר, צִי סְאָיִן דָעָר דָרָאַמְּאָטוֹרָג, אַקְטָאָר אַדָּעָר סְצָעָנָעָר מָאָלָעָר, בִּינְעָ-לִיְּטָעָר, מָזְוִיקָּעָר אַין טָאָנוֹץ-מִיסְטָעָר די גַּעַלְעָנְגָּהִיט אַין מעגלעכְקִיט אַרְיַינְצּוֹבָלָאָן אַ נְשָׁחָה אַין דָעָר פְּרָאַדְקָצְיעָ.

אַין דָעָר פָּאָר וּוָאָס שאגאל אַין נִיט גַּעַגְּנָגָעָן אוּיף קִין אוִיסְגָּעָה טַרְאַטָּעָנָה וּוּגָן, דָעָר פָּאָר וּוָאָס עַר אַין גַּעַוּעָן אַ פְּיָאנְגָּעָר אוּיף זִין גַּעַבְּט, אַין אִים אוּיךְ אַנְגָּעָקָומָעָן שָׁוּוּר אַרְיַינְצּוֹדְרִינְגָּעָן אַדָּעָר זִיךְּ רַאֲיָה אַיְנְבָּרְגָּעָרָן אַיְן טַעַטָּעָר. אַין כָּאַטְשׁ וִינְגָּעָן פָּאָרוּכָּן זִין גַּעַשְׁטָעָלָט גַּעַוּאָרָן אַין צּוֹלִיב דָעָר אַדָּעָר יְעָנָעָר סִיבָה הָאָט מַעַן נִיט אַנְגָּעָנוּמָעָן זִין פְּרָאַיְעָקָטָן, אַין אַבָּעָר זִין אַיְנְפָּלוּס גַּעַוּאָרָן אַוְמָגָעָה. הַיְּהָרָ גַּרְוִיס אוּיף דָעָר סְצָעָנִישָׁר אַנְטוּוֹיְקָלָגָן פָּוּן טַעַטָּעָר בְּכָלְלָה. דָאָס אַין אַיבָּעָרְהָוִיפְּט גַּעַוּעָן קָעָנְטִיכָּן אַין שאגאלס קוֹרְצְזְוִילִיקָעָר מִיטָּאָרְבָּעָט אַין מַאְסְקָוּוּר יִדְישָׁן קָאָמָעָר טַעַטָּעָר וּוּגָן וּוּלְכָן מַעַן הָאָט אַ סְךְ אַנְגָּעָדִיט אַין וּוּינְצִיךְ קָאָנְקָרָעָט גַּעַשְׁרִיבָן. נָאָר יְעָדָעָר אַנְדִּיט אַין די גַּעַשְׁכְּטָלְעָכָּבָּעָ כְּרוֹנוֹת אַין אַפְּשָׁאָצָן פָּוּן יְעָנָעָר הִיסְטָאָר רִישָׁר צִיְּטָ לְאֹזֶן נִיט דָוָרָ צּוּ דָעָר מַאְגָעָן שאגאלס אַיְנְפָּלוּס אַין אוּרָה שְׁפָרָונָג.

אַיךְ וּוַיְלָ זִיךְּ דָא אַפְּשָׁטָעָלָן אוּיף צְוַיִּים עֲדוֹת פָּוּן יְעָנָעָר עַפְּאָכָעָ. אַין "די יִדְישָׁ וּוּלְטָ" (וואָרְשָׁע), נּוֹמָעָר 2, מַאי 1928, הָאָט שאגאל אַן אַרטִּיקָל א. ג. "מַיִן אָרְבָּעָט אַין מַאְסְקָוּר יִדְישָׁן קָאָמָעָר טַעַטָּעָר". דָעָר אַרטִּיקָל אַין אַיבָּעָרְגָּעְדָּרוֹקָט גַּעַוּאָרָן אַין די "גָּאָלְדָעָן קִיטִּיט", נּוֹמָעָר 1962, 43, תֵּל אַבְּבָ.

אַין יוֹסֵף שִׁינְס בּוֹךְ "אָרוֹם מַאְסְקָוּר יִדְישָׁן טַעַטָּעָר" (פָּאָרָיו).

1964) געפינט זיך א קאפאיטל א. ג. «מארק שאגאל אין מאסקווער יידישן טעאטער» און א פאגטא פון דעם מאקעט צו דער וואנט-מאלאערוי פון מאסקווער יידישן טעאטער (1919), ווי אויך צוויי בריוו פון שאגאלן צו יוסף שיין אין שייכות צום ענין מאסקווער טעאטער. אויך א בילד «מול טוב» לוויט ש"ע, דעקרציציע פון מארק שאגאל.

וועגן זאל מען געבן דאס ווארט אפריער?
לאמייד הערן וואס דער נונג-יבדבר מארק שאגאל דערציילט וועגן
יענער צייט. ער זאגט:

«וועגן דער ארבעט און טעאטער האט איך שיין לאנג געטרוימט.
נאך אין יאָר 1911 האט טוגנדאָלד עריגעץ געשריבן אָז די קענְגַּן
שטאנְדַּן לעבן בי מײַר. איך וואָלט געקאנְט — האט ער געזאגט —
מאָלן פֿטֿיכֿאָלֿאָגֿיֿשֿׁעֿ דֿעֿקֿאָרֿאָצֿיֿעֿ. כֿהֿאָב זיך פֿאָרֿטֿרֿאָכֿטֿ. אָוֹן באָמָּתָן,
איָן פֿעֿרֿצֿוֹנְטֿן יאָר האט ער רֿעֿקֿאָמֿעֿנְדֿרֿיטֿ טֿאָירֿאָזֿוֹן, דֿעֿם רֿעוֹשֿׁאָרֿ
פֿון מאסקווער קאמער טעאטער, ער זאל מיך פֿאָרֿבֿעָטֿן צו מֿאָלָן שֿׁעָסֶר
פֿירֶס «שֿׁטֿיפֿעֿרֿינְסֿׁ פֿון וִינְדוֹזֿׁאָרֿ». מִיר האָבָן זיך געטרפֿן אָוֹן אָין גוֹטוֹן
פֿאָרֿגֿאָנְדֿלֿעֿגֿאָנְגֿעֿן».

אין די לעצטע פֿאָרֿ וּוְעַרְטֿעָרֿ האט שאגאל טֿרֿעֿפֿלֿעֿ אַיְבֿרֿגֿעֿ
געבן זיין גורל מײַט טֿעֿאָטֿעֿ-עֿקֿסֿפֿרֿיֿמֿעֿנְטֿן פֿון יֿעֿנְעָרֿ צֿיֿיטֿ. אָנֵי
געהויבֿן מִיט אָפֿאָרֿנְעֿמֿן. אָרוֹזְמָאָךֿ אָוֹן באָלָד האט מען בשאלאָסָן
אוֹ די כלָה אָיָז צֿוֹ שֿׁיֿין, אָז צֿוֹפֿרֿיֿ אָיָז שאגאל גֿעֿקוּמֿעֿן מִיט זֿיֿינְעֿ
פֿאנְטֿאָזֿיֿעֿסֿ, מִיט זֿיֿינְעֿ לוֹפֿטֿיקֿעֿ דֿעֿקֿאָרֿאָצֿיֿעֿ אָז סֿצֿעֿנְיֿוּרֿגֿעֿן. דָס
וּוָס אָיָז אָיָז 1918 אַנְגֿרֿעֿנְטֿ גֿעוֹזָאָרֿן אָוֹן גֿעֿלוּבֿטֿ גֿעוֹזָאָרֿן, נָאָר
בֿאָלָד אַרְנוֹטֿעֿרֿ פֿון דֿעֿרֿ סֿצֿעֿנְעֿ, בֿאָטֿשֿׁ דֿעֿרֿ גֿיֿיסֿטֿ האט גֿעֿנוּמֿעֿן באָ
הֿעֿרֿשֿׁן די וּוְיֿיטֿעֿרֿדֿיֿקֿ וּוְעֿנְטֿ, וּשֿׁעֿסֿטֿן אָז פֿאָרֿמֿעֿן אָוֹן מעֿן האט
גֿעֿרֿעֿדֿטֿ וּוְעֿגֿן שאגאלֿשֿׁן סֿטֿילֿ, אָז שאגאלֿסֿ מֿעֿגֿלֿעֿקֿיֿתֿ צֿוֹ אַנְטֿוֹוּקֿילֿעֿן
אָז דֿעֿרֿהוּבֿן — דָס אָיָז 40 אָז 50 יֿאָר אָרוֹם מְקוּמֿים גֿעוֹזָאָרֿן אָיָז
מעֿטֿרֿאָפֿאָלֿיֿטֿעֿן אָפֿעֿרֿאָהֿוּזֿ אָז נֿוּרֿיֿאָרֿקֿ, וּוְעֿן שאגאלֿהֿ האט גֿעֿמֿאָלֿן
די דֿעֿקֿאָרֿאָצֿיֿעֿסֿ פֿאָרֿ «אַלְעֿקֿאֿ» אָז «וּשֿׁאָרֿ פֿטֿיזֿאֿ» אָוֹן לעֿצֿטֿנְסֿ דֿעֿם

סֿוּפֿיטֿ פֿון דֿעֿרֿ פֿאָרֿיֿזֿעֿרֿ אָפֿעֿרֿאֿ הֿוּזֿן.

שֿׁאָגֿאָל דֿעֿרֿצֿיֿלֿטֿ וּוְיֿיטֿעֿרֿ:

«אָיך האָב זיך דֿעֿרֿפֿרֿיֿטֿ מִיט גֿרֿאָנְגֿוּסֿקֿיֿ אָז אַפֿרֿתֿ/עֿסֿ אָיָז
לאָדוֹנְגֿ אָז דֿעֿרֿ 1918 צֿוֹ אַרְבּֿעָטֿן אָז דֿעֿם נֿיֿיֿגֿעֿעֿפֿנְטֿן יֿידֿישֿׁן
טעֿאָטֿעֿרֿ . . . וּוְעֿגֿן גֿרֿאָנְגֿוּסֿקֿיֿן האָב אָיך דָס עֿרֿשֿׁטֿ מֿאָלֿ גֿעהֿעֿדֿטֿ
אָז פֿעֿטֿרֿאָגֿרֿאָדֿ, בּֿעֿת דֿעֿרֿ מְלֿחֿמֿהֿ; ערֿ האָט דֿאָרֿטֿ פֿון צֿיֿיטֿ צֿוֹ צֿיֿיטֿ.

אלס דיבנהארדטס א תלמיד, געשטעלט ספוקטאקלען מיט מאסן-סצע-
נעס . . . גלייכציגיטיק האט גראנאואוסקי געשטעלט ספוקטאקלען מיט
יידן פון פארשיידענע פראפעסיעס. וואס ער האט אויפגעקליבן פון אלע
דייטן. און זיי האבן עס דערנאך געשאפן די סטודיא פון יידישן טעאטער".
די פיעסעס, דערציזלט ער, זינען געווען און סטאנסלאואוסקיס
רעאליסטיין סטיל און זיי זייןגען אים ניט געפעלן געווארן און ער
איין געווען זיכער, או "דער דאמאן" צוישן אים און גראנאואוסקין
וועט זיך גוּי גוּי ניט איינשטעלן.

"מ'האט מיר פארגעיגט צו מאכן די וואנט-מאלווערי און די
ערשטער אויפפירונג צו דער דערפונג פון טעאטער. אָך, האב אַיך
א טראכט געטאגן, אָט אַין אַ געלענזהיט אַיבערצזקערן דאס אַלטער
יידישע טעאטער, דעם רעלאליזם. נאטוראלאיזם פֿיסְיכָּלָגִיזָּם אַון די
צוגעקלעפטע בערד. אַיך האב זיך גענווען צו דער אַרבעט . . . אַיך
האָב געמאכט אַ סקִיז. מיט אַין אַריינְפֵּר צום נויעם יידישן פֿאַלְקָסִ
טעאטער. די אַיבעריקע ווענט אָן דער סופיט האָבן פֿאַרְגַּעַשְׁטָעַלְט
קלעמעדר, אַ בְּדֹחַן, טענצעערינְס, אַסְפֵּר אָן אַ לִבְעַ-פֶּאָרְל, וואס טראגט
זיך אַיבער דער סצענע, ניט וויט פון פֿאַרְשִׂידְעַנְעַמְּלִים. בִּיגְל
און פרוכטן, געדעקטע טישן, געמאָל אַיך פרוּן. אַנטקענְגַּר אַיבער
— די סצענע מיט די אַקְטִיאָן. די אַרבעט אַין געווען אַ שׂוּעָרָן.

דער קאנטאקט מיט דער אַרבעט האָט זיך גענווען איינשטעלן".
נאר ער אַין ניט געווען זיכער מיט גראנאואוסקין. ער האָט ניט
געוואָנוּן זיין צוֹרְטוֹי. אָון אַלְיָין האָט ער אוּיך ניט אַנגעקניפט
אַים אַן אַינְטִימְעָרָע פֿאַרְבִּינְדוֹגָן. דער דאמאן אַין געוווען פון אַ קְוַרְצָן
פרִיטִיק. עס האָט זיך שאָגָאָלן טילמאָל אוֹיסְגָּוּזִין, אָוּ ער האָט
אַים געשטערט. נאר אַים צוֹהִילְך אַין מִתְאָמָּל געקוּמָעַן שלמה מִיד
כָּאָלָס. "וּוֹאָס האָט גַּהֲוָנְגָעָרט פֿוֹנְקָט וְאַיך. ניט אַינְמָאָל אַין ער
צוגעקוּמָעַן צוּ מיר מיט אוֹיסְגָּעָסְטָרְטָשְׁטָעָט אוֹיגָן אָוּן שְׁטָעָרָן אָוּן
מיט אוֹיפֿגָּעָשְׁטָעַלְטָהָר, אַ פֿאַרְיסְעַנְדָּר נָאָוּן דִּיקָעַ לִיפּוֹן — אַין
גַּאנְצָן מַאיְעַסְטָעַטִּישָׁן".

אוּיך פָּאָר מִיכָּאָעָלָס אַין שאָגָאָלָס צוֹגָאָגָג געווען נִי אָון ער
האָט געבעטן בְּיִם קִינְסְטָלְעָר אָוּ ער זָאָל באָרגָן אַחִים די סְקִיצָן
כָּדִי ער זָאָל זַיִן קָעָנָעָן שְׁטוּדִירָן, זַיִן אַיְנְלָעָבָן אָון זַיִן צוֹגָעָ
וְאוֹינָעָן צוּ זַיִן אָון זַיִן אוּיך פֿאַרְשְׁטִין.

לאmir הערן וואס מיכאעלס האט אים שפערעד-צ'ו געהאט צו זאגן:
„איך וויסט, איך האב שטודירט אייער עסקיין, איך האב פאר-
שטיינען. איך האב לחולטן געגענדערט מײַן דאל. אלע קוּקן אויף מיר
און פארשטיינן ניט, וואס איז פָּרוֹגְּוּקָמָעָן.“.

איך די אנדערע אקטיארן האבן אנגעהויבן זיך שאָן צו שאָ
галן, וועלנדייך זיך באָקענען נגעטער מיט זיין צוּגָאנָג און זיינע
לייוננטן. דעם לעצטן טאג פֿאָר דער עפּענונג האט מען שאָגָאלָן דער-
לאָנט אלטֶע אַפְּגַעַטָּרָאָגָעָן קְלִיְדָעָר צו פֿאָרבּוֹן. אין די קְעַשְׁעַנָּעָס
האָט ער געפּוֹנוּן שְׂטִיקְלָעָד פֿוֹן פֿאָפּוֹרָאָסּן, טְרוֹקָעָנָע שְׂטִיקְלָעָד בְּרוּטִי.
נָאָר אָפּאָר מִינּוֹת אַיִדְעָר דער פֿאָרָהָאנָג האָט זיך גַּעֲדָאָרָפּ אַוְּפָהָוִיבּוֹן
האָט שאָגָאל זיך צוֹאָמְעַגְּשַׁטְּוִיסּוֹן מִיט גְּרָאָנוֹסְקִין וְאָסּ האָט געהאט
אוּפְּגַעַתְּהָאָנָעָן אַ פְּשָׁוֹטָן רְעַזְלָן הָאָגָטוֹן. שאָגָאל האָט דעם רְעַזְלָיִום
וְאָסּ גַּעֲקָאנָט פֿאָרטְּרָאָגּן. ער האָט אוּסְגַּעַשְׁרִיעָן:

— אַ פֿשְׁוֹטָעָר הָאָנָטוֹר?!

— ווער איז דא דער רְעַזְלָסָאָר, איך צֵי אִירִי? — האָט גְּרָאִי
נָאָסְקִי גַּעֲנַטְּפָעָרְטַּ.

און דערמִיט האָט זיך פֿאָרָעַנְדִּיקְט שאָגָאלָס דְּרִיעַקְטָע מִיטְאָרָבָעַט.
נָאָר שאָגָאל האָט זיך שְׂפַעַטָּר גַּעֲטְרִיסּוֹט וְאָסּ אַיִן אָיָר אָרוֹם האָט
מען בַּיְּגָאנָאָסְקִין, „לוֹיטִיט זיך האָר, אַיבְּעַרְגַּעַשְׁאָגָאָלְעוּסּ צוֹאָנְצִיק
מַאְלָ אָזְוִי פִּילְׂ“..

מען האָט אַיִם דָּאָן פֿאָרְבָּעָטָן אַיִם דער „הָבִימָה“ צו שְׁטַעַלְן דעם
„דִּיבּוֹק“, נָאָר אוּיך דָּאָרָט האָבּוֹן די אַקְטִיאָרָן געהאט פֿאָרָגְעַטְּרָט
סְטָאָנִיסְלָאָסְקִיס טְעַטְּמָעָר. וּוְאַכְטָאָנָגָאו אַיִן גַּעֲוָעָן פְּרָעָם. ער האָט
מִיט אַיִם נִיט גַּעֲפָנוּן קִיְּין בְּשְׁוֹתְפּוֹתְדִּיקְעָ שְׁפָרָאָד. אַיִן יָאָר 1922 האָט
מען אַיִם מִיט לִיבְשָׁאָפּט פֿאָרְבָּעָטָן אַיִן סְטָאָנִיסְלָאָסְקִיס צוֹוִיְּטָן קוֹנְסָט
טְעַטְּמָעָר. ער האָט זיך אַ נְעַמְּגַטְּן מִיט לִיבּ אַזְנָבָן לְעָבָן, אַבְּעָדָר זִי
גַּאנְצָע טְרוֹפּעָ האָט פֿאָסְטְּרִיקְט: „גְּנִין, סְאִין אַומְפֿאָרְשְׁטָעַנְדְּלָעָךְ.“.

שְׁאָגָאל האָט אַיִן יָעַנְדָּר צִיִּיט גַּעֲוָוִינָט אַיִן מַאְלָכָאָקוּעָ, אַיִן
די קִינְדְּעַרְשָׁע קָלָאָנִיעָס. דָּאָרָט האָט ער געהאט גַּעֲנָגָ צִיִּיט זיך צו
פֿאָרָטִיפּן אַזְנָבָן דְּרַעְמָאָנָעָן וּוּגָן זיך לְעַצְטָעָר בְּאָגְעַגְּנִיסּ מִיט שָׁ. אַנְסִיקִין
אַיִן 1915, וּזְאָן אַנְסִיקִי האָט צו אַיִם גַּעֲזָאָגָט:

„אַיך האָב אַ פֿיְעָסָע דָּעָר דִּיבּוֹק, אַזְנָבָן נָאָר אַיִינְעָרָ דָּאָרָפּט זִי
בְּאָרְבָּעָטָן, אַיך האָב גַּעֲטְרָאָכָט וּזְאָן אַיִּיך“, אַזְנָבָן ער האָט אַיִם אַ קְוָש
גַּעֲטָאָן.

און נאך האט שאגאל זיך דערמאָנט:

"כ'הָאָבּ זִיכְרַ דָּעֵרְמָאָנְטּ אַיְן מִין עַלְטָעַר-זִיְּדָן, וְוֹאָסּ הָאָט גַּעֲמָאָלֶט
די שול אַיְן מַאְהָילְעָדוּ אָוֹן אַטּ הָאָבּ אַיְךְ גַּעֲוֹוִינְטוּ: הַלְמָאִי הָאָט עַד מִין
מיַט אַהֲנוֹדָעָרט יָאָר צְוָרָק נִיטּ גַּעֲנוּמוּן לְפָחוֹת פָּאָר אַ גַּעֲהַיְלָהּ? אַיְן
איַם אַיְצַטּ נִיטּ אַ שָּׁאָד צֹ לְגֻּנוּן אַיְן דָּעַר מַאְהָילְעָדוּעָר עַרְדּ צֹ זִיכְרָן אַ
מְלִיחָן יוֹשֵׁר פָּאָר מִירּ? זָאָל עַר זָאָגּוּן מִיטּ וּוֹאָסּ פָּאָר אַ נְסִים עַר הָאָט
גַּעֲשְׁמִירָט מִיטּ זִיכְרָן פָּעַנְדָּל אַיְן שְׁטָעַל לְיַאְזָנוּ. בְּלָאָזּ אַרְיָין אַיְן מִירּ,
זִיכְרָעַ מִינְגָּעָר בְּעַרְדִּיקָּעָר, עַטְלָעַכּוּ טְרָאָפָּנוּס פָּוּן יִדְיָישָׂן אַמְּתָהּ!"
אונגעשריבּון האט שאגאל אַטְ-די זְמָרָנוּת זִיכְרָעָן אַיְן מַאְלָאָכוּקָעָן
אין 1921.

אין יוסָף שִׁינְסָן בּוֹךְ "אַרְוּם מַאְסְקוּוּר יִדְיָישָׂן טְעַטָּעָר" גַּעהְעָרט
דָּעַר אַרְיִינְפִּיר פָּאָקְטִישּׁ צֹ שָׁאָגָּלָן. עַד עַפְנְטּ זִיכְרָן מִיטּ אַ רְעַפְרָאָדוּקְצִיעָן
פָּוּן שָׁאָגָּלָס צְוּוִיּוּ בְּרִיוּן צּוּמָּמָחָבָר. דָּעַר עַרְשְׁטָעָר אַיְן פָּוּן וּוֹאָנסּ,
דָּאַטְיָירָט 9.8.1963. דָּעַר צְוּוִיְּטָעָר אַיְן פָּוּן פָּאָרָיּוּן דָּעַצְעַמְבָּעָר 10. 1962.
עַר שְׁרִיבִּיטּ צֹ שִׁינְסָן: "אַ דָּאָנָּק אַ גְּרוּיסָן פָּאָר אַיְיעָרְ קִוּם אַרְטִיקְלָן
אַיְבעָר מִין אַרְבָּעָטּ מִיטּ דָּעַם מַאְסְקוּוּר יִדְיָישָׂן טְעַטָּעָר. סְאַיְן גּוֹטּ
אוֹן הַאֲרְצִיק גַּעֲשְׁרִיבּוּן". אַוְיָףּ שִׁינְסָן בְּרִיוּן אַיְן וּוּעָלְכָן עַר בְּעַטּ בַּיּוּ
שָׁאָגָּלָן רְעַפְרָאָדוּקְצִיעָן פָּאָר זִיכְרָן בּוֹךְ, עַנְטְּפָעָרְטּ שָׁאָגָּל אַזְוּ: עַר
וּוֹאָלָט מִיטּ פָּאָרְגָּעָנִיגּוּן גַּעֲהַלְפּוּן, נָאָר עַר קָאָן דָּאָס נִיטּ טָאָן אַיְן זִיכְרָן
צּוֹשְׁטָאָנָד. אַיְן דָּאָנָּק שְׁרִיבִּיטּ עַר אַזְוּ: "יְאָ, דָּאָס אַיְן שָׁוִין אַיְן אַלְטָעָר
גַּעֲשִׁיכְטָעָן, זִיכְרָן זִיכְרָן פָּאָר מִירּ אַגְּנָהְיוּבּוּן נָאָר אַיְן וּוּיטְעַבְּסָקּ, וּוּעָן
גְּרָאַנְגָּוּסְקִי אַיְן גַּעֲקָוּמָעָן אַיְן אַיְרָהּ, דָּאָכְטָטָזְיָהּ, 1918, בְּעַטּ מִידּ קּוּמָעָן
קִיּוּן מַאְסְקוּוּר אַיְן מִיכְאָעָלָס אַיְן אַנְדָּעָרָעָן זִיכְרָעָן גַּעֲוּוֹן נָאָד "גַּרְיָינְעָן"
שִׁילְעָר, אַיְן אַלְץ אַיְן נָאָר גַּעֲוּוֹן אַיְן רִינְגְּהָאָרְדָּטָס (בְּעַרְלִין) אַיְן אַבִּיסְלָן
סְטָאָגְּנִיסְלָאוּסְקִי סְטִילָן. אַיְדּ בֵּין גְּלִיקְלָעָדָן, וּוֹאָס אַיְדּ בֵּין גַּעֲוּוֹן בְּאַיְדּ
פְּרִיְּנְדָּעָטָן מִיטּ מִיכְאָעָלָסּ, וּוֹסְקִינְעָן אַיְן אַנְדָּעָרָעָן אַיְן אַיְנְסְפִּיּ
רִירָתָן, גַּעֲהָאָט זִיכְרָעָט זִיכְרָעָט לִיבָּעָן . . . אַיְדּ בֵּין גְּלִיקְלָעָדָן, וּוֹאָס אַיְדּ בֵּין
וּוּגָּן זִיכְרָעָט דָּעַם טְעַטָּעָרָעָט. וּוּגָּן אַיְדּ בֵּין גְּלִיקְלָעָדָן כְּתָה, וּוֹאָלָט אַיְדּ
אוֹיְן גַּעֲשְׁרִיבּוּן, אַבְּעָר דִּי פָּעָנָעָהָלָט זִיכְרָן נִיטּ בְּיִי מִידּ אַיְן הַאֲנָטָן.
און אַפְּשָׂר אַיְן זִיכְרָעָר שְׁמִיכְלָן אַיְן אַיְדָעָטָל אַבִּיסְלָן אַיְן מִין קוֹנוֹסְטָן".

"דָּעַר אַנְהָוִיבּ" הַיִּסְטָט דָּעַר עַרְשְׁטָעָר קָאָפִיטָל פָּוּן שִׁינְסָן בּוֹךְ. דָּעַר
צְוּוִיְּטָעָר קָאָפִיטָל טְרָאָגָט דָּעַם טִיטָל "מַאְרָק שָׁאָגָּל אַיְן יִדְיָישָׂן טְעַטָּעָר".
דָּאָס שְׁטָעַלְטּ שִׁיכְנָעָט אַזּ בְּנֵיטָן 1918, וּוֹי שָׁאָגָּל שְׁרִיבִּיטּ
אַיְן זִיכְרָעָן בְּרִיוּן, נָאָר "דָּאָס אַיְן גַּעֲוּוֹן סּוּפּ 1919, וּוּעָן אַיְן דָּעַר שָׁאָגָּל-

שפאט וויטעבסק, זענען אנגעפארן די יונגע שוויישפילער פון דער געגראנדעטער פעתערברוגער טעאטער טודוייע, מיט זיינט קינסטלער רישן אנטיפירער, אלעקסאנדר גראנאאוסקי בראש. דא, אין וויטעבסק, וועלן זיי באויאין זיינער ערשות סצענישע פרואון, צוענרגרייט איז פעתערברוג, פון גאט פון נקמה, און פון אורדיאל אקסטא/, אבער פאר גראנאאוסקין און מיכאעלסן שטייט פאר נאך א זויכטיק געשע-עניש: די באקאנטשאפט מיטן שיין דאן באריםטען מאלער מארך שאגאל, "די דזאקייע באונגעניש ווערט א גורלידקע אין דער געשיכטע פון יידישן טעאטער".

שאגאל האט אングענומען דעם איינלאד און ער איז געקומען קיין מאסקווע, ווא דער ניגעגרינדעטער יידיישר קאמער טעאטער האט זיך געגראיט אויפצפֿירן די דרי שלום עליכם איינאקטערל: «אגענטן», «ס'א ליגן» און «מול טוב».

יוסף שיין דערציילט: «אין איינע פון די שמאלע געלעך ארום דער «ニיקיטסקאייא» באקומט דער טעאטער א קליגען לאקאל מיט א בינה. בלוייז 90 פלאצער פאר צושווער. טאג-טעלעלע רעפעטער גראנאאוסקי אויף דער קלינינער ביבע און אין דער זעלבער צייט מאלט שאגאל די ווענט פון צישויער-זאל».

דער געדאנק איז מען וועט שפילן יידיש טעאטער אין הארץ פון מאסקווע, אין שכנות מיט די באריםטען רוסיש טעאטערן, האט די יונגע קינסטלער באגייסטערט און אנגעפֿילט מיט א יראת הבוד. דא האבן דאך געשפֿילט אין דער זעלבער צייט סטאניסלאוסקי, מס-קווין, לעאנידאואר, ואכטאנגעאו, יערמאלאו.

ווײ אוי האט שאגאל געארבעט אין טעאטער דאן?

דערציילט וויטער שיין: «פון דער ביבע קלינינט דער זאפטיקער, פאלקסטימלעכער שלום עליכם טעקטן. מארך שאגאל הערט זיך צו און זיין פענול מאלט: יידיש לעבן, יידיש טרוים און יידיש טעאטער. שאגאלן איז נאענט די וועלט, די געשטאלטן, דער הוואר און די פיני-לעכע ווירקלעכקיט פון ש"ע, א ווירקלעכקיט, וועלכע ער האט אלין איבערגעלאכט אין זיין וויטעבסק . . . אוי גיט פארביי דער ערשותער חדש. אויף די געמאטע ווענט זיינען שיין ארוייסגעבראקט פאר-שיידענע כאראקטערס און טיפן . . . א שלל פון פארבן. יידישער קארנייזאָל פון פורימ-שפֿיל, וואו אַלְץ באוועט זיך אין אָז עקספרע-סיאאניסטיישן עקסטאָ און דינאמיזם. ש"ע-טיפן געמיישט מיט צירק-

אקרראבאנן. יידישע מזוקאנטן וווערן פארקאפט פון זיינער שפיל און טראגן זיך מיט זיינער מזוק און די הימלען . . . איבער דעכער פון שטעהטלוּ שועטט, מיט זיין אויפגעגענטן שירעם, דער שאגאל-ייד. און אלץ צוֹזָאמַעַן אַ סִימְבָּאַל פֿוֹן טַעַטָּעַר אָוּן גַּרְאַטְעַסְק. די גַּאנְצָעַ וּוּלְעַט — אַ בִּינְעַ אָוּן די מענטשן — שְׂוִישְׁפִּילֶעֶר».

ニיט בלוייז איז דער קליניער צושויערד-זאל אַנגעפֿילט געוואָרַן מיט דער שאגאל אַטְמָסְפּֿער פֿוֹן זַיְנַע פֿאָרְבָּן אָוּן פָּאנְטָאַזְעַן, נאָרַ ער האָט זיך גַּלְיַיך גַּעֲנוּמַעַן צוֹגְרִיטִין דֵּי קָאַסְטִוּמַעַן פֿאָרְן שְׁלָום עַלְיכָם אָוּוּט. דער שְׂוִישְׁפִּילֶעֶר וּזְעַט דָּוְרָךְ באָוּגַג, גַּרְיַים אָוּן זְשֻׁעַטְשַׁטְשַׁט שְׁאַפְּן דָּעַם שאגאל טִיף אָוּן פָּאַרְשְׁטָעַל.

דאָס האָט אַנְעַרְקַעַטְמַן מִיכְאָעַלְסַן וּזְאָס האָט אִז דער רָאַל פֿוֹן מְנַחַם מְעַנְדָּל יַאֲקְנַעַהָּוּ גַּעַחַט צַו פָּאַרְדָּאַנְעַקְעַן זַיְנַע גַּרְיִיסַּן דָּעַרְפָּאַלְג, אִין אַ גַּרְיִיסְעַרְמַס, מַאֲרַק שאגאלן. ער האָט וּזְעַנְן דָּעַם דָּעַרְצִילַט אָזַוִּי:

«אִין דָּעַם טָאגַ פֿוֹן דָּעַרְפְּרַעְמִירְעַר אִז שאגאל גַּעֲנוּמַעַן אִין מִין גַּרְיִים-צִימָעַר. נַאֲכַן צַעְלִיגַן דֵּי פֿאָרְבָּן האָט ער זיך גַּעֲנוּמַעַן צַוְּעַדְתַּעַט. ער האָט גַּעַטְילַט מִין גַּעֲנוּמַעַן דָּעַרְאַבְּעַט. דָּאָס צַוְּיִיטַע, אִין גַּעַל. (מעַן זָאָגַט דָּאָס גַּרְיַין אָוּן גַּעַל). מִין רַעַכְטַּע בְּרוּם האָט שאגאל אַדוֹרִיסְגַּהְוִיבַן מִיט צַוְּיִיטַע צַעְבְּטִימְעַטְעַר הַעֲכָר פֿוֹן לִינְקָן. די קַנְיִיטְשָׁן אַרוּם נָאָז אָוּן לִיפְנֵי זְעַנְעַן זיך צַעְגָּנַעַן אַיבְּרָעַן גַּאנְצַן גַּעַזְיכַּט. די דָּאַזְעַקְעַן קַנְיִיטְשָׁן לִנְיִיעַסְהַבְּן אַרְיוֹסְגַּעַד בְּרַאֲכַט דָּעַם טַרְאָגִים פֿוֹן מְנַחַם מְעַנְדָּל . . . אַיך האָב אַרְיִינְגְּעַקְוַט אָז שְׁפִיגַל אָוּן זיך אַיבְּרָעַצְיִינְט. אָז דער גַּרְיַים האָט גַּעַפְאַפְּן דָּעַם דִּינְאָמִים אָז שְׂוִישְׁפִּילֶעֶר עַקְסְּפְּרַעְסִיַּע פֿוֹן דָּעַרְגַּעַשְׁטָאַלְט.

גַּלְיַיך בַּיִם עַרְשְׁטַן בָּאָרִיר האָט שאגאל באָוּזַן אַרְיִינְגְּזְוַדְרִינְגְּעַן אָז דָּעַרְשְׁעַפְּרִישְׁעַר אַרְבָּעַט פֿוֹן טַעַטְעַטְעַר אָוּן באַאיְנְפְּלַוְסַט די רַעֲשִׁי אָז דָּעַם שְׂוִישְׁפִּיל. דָּאָס האָט גַּרְיִילְעַךְ באָגְרִיפְּן מִשְׁה לִיטְוֹאַקָּאוּ, וּזְאָס האָט וּזְעַנְעַן יַעֲנַדְרַעַפְּט עַפְּאַכְעַ גַּעַשְׁטַיְבַּן אָזַוִּי:

«פָּאָר די שְׁלָום עַלְיכְּמַשְׁעַ סָאַמְגָּנוּבְּלִישַׁע פִּיגְוָרַן, וּוּלְכָעַ זְעַעַן אוּפְּגַּעַבְּרוּזְטַע חַלְמוֹת אָוִיך אַ גַּאנְצַן אוּסְגַּעַרְעַכְנַטְזַן «וּאָרָר», האָט דָּעַר טַעַטְעַר גַּעַפְוָנַעַן שאגאלן, וּוּלְכָעַר האָט פֿוֹן זַיְנַע זַיְתַּ, גַּעַפְוָנַעַן דָּעַם יַדְישַׁן קָאַמְעַר טַעַטְעַר. אַזְאָ אַיְדָעַלְעַ צַוְּנוֹפְּגִיְסַוְגַּ פֿוֹן אַ טַּעַטְעַר אָזְאָן אַ קִּינְסְטַלְעַר וּוּרְטַמְּ זַעַלְטַן דָּעַרְגְּרִיכַט. שַׁעַעַפְּרַסְאַנְגַּזְוַן, סַצְעַנְישַׁ פָּאַרְקְעַרְפָּעַרְט דָּוְרַךְ די אַרְטִיסְטַן, אָזְאָן די קָאַסְטִוְמַעַן אָזְאָן רַאַמְעַן פֿוֹן שאגאלס דָּעַקְאַרְאַצְיִעַס אָז אַ וּוּאַנְדָּעַלְשִׁיְגַּע טַעַטְרָאַלְעַ שְׂוִישְׁפִּיל,

וועלכע גיט דעם יידישן צושויער אפיילו א ליטעראַריש נייעם ש"ע.
אָפְשָׁאַצְנְדִיק דֵי פֿאַרְשְׁטָעַלְוָג פֿוֹן גָּאַלְפָאַדְנוֹס «כִּישְׁוּפְמָאַכְעָרִין»
האַט לִיטּוֹאַקָּאוֹ גַּעהַאַט דָּאַס פֿאַלְגְּנְדִּיקָּעַ צַוְּזָגָן וּוּעֲגָן אַ צּוּיִיטָן
מְאַלְעָרָס דַּעַקָּאַרְצִיעָס:

«אַין דָּעַר, כִּישְׁוּפְמָאַכְעָרִין» האַט דָּעַר הָעַלְעָר, לְעַבְנֶסְלְוָסְטִיקָּעַר,
שָׁאַגָּאַלְזִירְטָעַר דַּעַלְיָוִם פֿוֹן יִצְחָק רַאֲבִינָאַזְוִיטִישׁ זִיךְ אַרוֹיְסְגָּעוֹזְן פֿאָר
אָן אַמְתָּע אַנְטְּפָלְעַקְוָג פֿאָר דֵי אַוְיְפָגָבָן פֿוֹנָם יִידְישָׁן קָאַמְעָר טַעַטְעָר».
אַין דֵי דַּעַקָּאַרְצִיעָס פֿוֹן דֵי מְאַלְעָר: רַאֲבָעָרְטָ פֿאָלָק, נְתַן אַלְטָר
מָאוֹן, יִצְחָק רַאֲבִינָאַזְוִיטִישׁ אָן רַאֲבִיטְשָׁעַוּ הָאַט זִיךְ גַּעֲפִילָט דָּעַר שָׁאַז
גַּאַלְזִירְטָעַר סְטִיל. אַין דֵי צָעַנְדְּלְקָעַר בְּעַטְלָעָר-הָעַנְטָן אַין «מְסֻעוֹת
בְּנִימָּן הַשְּׁלִישִׁי», אַין דָּעַר מִיסְטָק פֿוֹן דָּעַר אַוְיְגָעַשְׁטָאַגְּנָעַר טַוִּיתָן
וּוּעַלְטָ פֿוֹן «בִּינְאָכְטָ אַוְיְפָן אַלְטָן מָאָרָק», אַין פֿאַלְקְסִיטִים לְעַכְן לִירִוּם
פֿוֹן «דָּאַס גְּרוֹיסָע גַּעֲוִינְגָּס».

יִוְסָּף שִׁין קְוָמָט צָוָם פֿאַלְגְּנְדִּיקָּן אוּסְפִּיר: «מַאְרָק שָׁאַגָּאַל הָאַט
נִיט אַוְיְגָעַה עָרָט צַוְּזָגָן אַיְזָן «גַּאַסְעָט» (מַאְסְקוּעָר יִדְיְשָׁעָר מְלוֹחָה-
טַעַטְעָר) אוִיךְ דַּעַמְּאַלְטָ וּוּעַן עָר אַיְזָן שִׁין לְאָגָן גַּעֲוָעָן אַ תּוֹשֵׁב אַיְזָן
אַוְיְסְלָאנְד. אַפְּטָהָאַט מַעַן דַּעַרְמָאַנְטָ זִיְּן נַאֲמָעָן. זִיְּנָעַ מְאַלְעִירְישָׁע
דַּעַקָּאַרְאַטִּיוּעָ טִילְן זִיְּנָעַ גַּעהַאַגְּנָעַן אַיְזָן דָּעַר פֿאַיְעָ פֿוֹן טַעַטְעָר.
עַנְדְּלָעַן הָאַט זִיְּ מִיכְאָעָלָס גַּעַנְמָעָן צַוְּזָגָן זִיךְ אָונָן פֿאַרְהָאַגְּנָעָן וּוּי אַ
הַיְלִיקְטוּם מִיט אַ פְּרוּכָּה (וּיְ עָר פֿלְעָגָט זִיךְ אַוְיְסְדָּרִיקָּן).

«דֵי צּוּיִ גְּרוֹיסָע אַוְיל בַּיְלָדָעָר הָאָבָן מִיט זִיךְ פֿאַרְגָּעַשְׁטָעַלְט אַ
פֿאַרְבִּיקָּעַ יִדְיְשָׁע חַתּוֹנָה מִיט קָלְעַזְמָעָר אָונָן מְחוֹתָנִים אַוְיְפָן פֿוֹן
אַ גְּרָאַטְעָסָק יִדְיְשָׁשׁ שְׁטָעַל אָונָן אַ גְּרִינְעַ מְגַוְשְׁמָדִיקָּעַ פֿרְוִי מִיט אַ
קְלִין דַּעַרְשְׁטָוִינְט יִדְעַלְעַ בַּיְיָרָן.

«לְאַמִּיר הַאֲפָן, אָז שָׁאַגָּאַל דַּעַרְזָעָן דֵי לִיכְטִיקָּעַ שִׁין אָונָן מִיר וּוּעֲלָן זִיְּ
קָאַגְּנָעָן וּוּי גַּעהַרְיךָ אָפְשָׁאַצְנָן».

וויטראז'ן

.1.

יעדע נייע פאוץ פון שאגאלס ארבעט איז א רעזולטאט פון זיך לעבננס-פילאָסאָפֿיע. זינגע געמאָלענע שויבּן זינגען געקומען איז א באַשטיימֶן פעריאָד פון די רײַפֿע יַאְרָן, ווי זיך וואָלטָן געזאָגָט צו אַים: געקומען די ציִיט אַרוּיסצּוּגִין פון די חֲדֵרִי-חֲדָרִים פון אַטְּעַלְּעַ אָז מווֹי אָז זיך באַהעפְּטָן מיטּן דְּרוּיסָן, אוֹ יַעֲדָר דּוֹרְגִּיעַר זָאָל קָאנָעָן קוּקוֹ אָז בָּאַטְּרָאָכָּן אָז זיך אַנוֹאָפָּן מִתְּ קָאָלִירָן אָז בָּאַרְיִיכָּרָן זִין פָּאנְטָאָזִיע.

ווי שאָגָאָל האָט זיך אַלְיַין אוּיסְגַּעַדְּרִיקַט וועגן דעם אָז זִין שמוּס מִתְּ דַעַם שְׁרִיבְּרִיעַר קָאָרְלְטָאָן לְעֵיק אָז 1963:

קָוָנָסֶט אָז נִיט עֲפָעָס ווֹאָס ווּעָרָט גַּעַמָּאָכָט פָּאָר אָז מוֹי. קָוָנָסֶט גּוֹפָא אָז נִטְּ דָעַר נָאָטוֹר פָּוּן עֲפָעָס. ווֹאָס אָז הַיְלִיק, אָז מִקְּוֹם קָדוֹש . . . בֵּין 1923 בֵּין אַיך גַּעַוּעַן דְּוָאִיך, צּוֹפְּרִיךְן, אָז מַעֲנְטָש, ווֹאָס האָט פָּאָרְטִּיך גַּעַמָּאָכָט בַּיְלָדְעָר ווי יַעֲדָר אַיְינָעָר, גּוֹט, שְׁלַעַכְתָּ. אַין יַעֲנָעָם יַאְרָהָב אַיך אַגְּגָהוּבָן מַאֲלָן «דָעַר פָּאָלְנְדִּיקָּעָר מְלָאָךְ», אַיך הַאָב דָאָס נִיט פָּאָרְעָנְדִּיקַט בֵּין 1947, נָאָר דָאָס האָט מִיר גַּעַגְעָבָן דַעַם

שטויס. איך האב דאן דערפילט, אז מאכון בילדער אין דער סטודיא איז ניט גענוג. איך האב געדארפט ארויס פון דער אטעליע. דער ארטיסט מו ארויס אין דרויסן און ארבעטן אין דער טיף".

א קאלירטע שויב פאר אן ענטולעך פלאז, ווי א טעטער, אז אפערא, א קאטעדראל, א שפיטאל, אפעלייט צו בריטיע מאסן. סאי ניט מעיר קיין באחעלטנעיש פאר אויסדערוילטע. אין דער זעלבער צייט איי דאס אבער ניט קיין אלטעלגעלבקיט. די קאלירטע שויב רופט ארויס יומטובדייקיט, שיידט אפ דעם מיטוואך פון שבת און בענטונגט אריין דעם שבת אין דעם מיטוואך.

שאגאלס קאלירטע שויבן זיינען דערפער אין אונזאל פון קינסטה לערס ריפקייט און שעפערישקיט, פון דערפאנונג און לעבנס-חכמה.

די רעליגיעס האבן פון תמייד אין זיך באונצט מיט פארשיידענע פארמען פון קונסטן צו פארשטיינן זיעער פאזייציעס און אנהאלט אויף די מאסן. טענץ, מוזיק און סקולפטור האבן באוירקט. קאלירטע שויבן מיט זיער רעליגיעז אינהאלט האבן אroiסגערפן ערפורך און גערעדט צו דער פאנטזיע. די קאלירון האבן זיך געלבענדט מיטן דרויסן, מיט די שטראלן פון דער זון, וואס האבן באליקטן די טונקל-קית פון דער קירך, סיי אינעלעך, סיי אויסערלעך. די קאלירון האבן אroiסגערפן באואנדערכונג ביים דזונגער און אויסגעאיבט אך דרכ' ארץ פאָן אָרום.

שאגאלס הוייפט-דערגורייכונגנו מיט דער שויבן-קונסט האבן זיך אַנגעהויבן מיט די שויבן פאָרן קאטעדראל אין מעץ און מיט די ירושלמער שויבן. וואס זויטער נעט ער זיך אבער צו אַזעלבע ענטולעכע פליעצער ווי די אונא, אפערא הייזער, קאנצערט-זאלן, א. א. צו דער דעפינייציע פון שאגאלס קוּק אוּפֿן דרויסן געהערן אויך זיינע אַפְּישֵׁן ווּלְבָעֵר האט געמאכט אין פארשיידענע צייטן פאָר כלערלי צוועקן.

אין 1959 איז ארויס אין לאנדאָן אין צוימנער פאָרלאָג פערנאָנד מורהָת פֿראָכְטְּפּוּלָע אוֹיסְגָּאָבָע "די אַרְיגְּנִינְגָּעָלָע פֿאָסְטְּעָרָס פון בראָק, שאָגָּאָל, דָּאָפִּי, לְעָדוֹשָׁר, מָאָטִיס, מִירָא אָון פֿיְקָאָסָא".

שאגאל איז דארט פֿאָרְטְּרָאָטָן מיט 14 אַפְּישֵׁן, סיי זיעער קאלירון, סיי זיער פֿאָרָם פון אַטְּרָאָקְצִיעָ, סיי זיער אַיְבָּהָאָלָט ווּיְזָן אָונְדוּ דעם ערנְסְטָמִיט ווּלְכָן דער קְיִנְסְטָלָעָר האט זיך בְּאַצְוִיגָּן צוּם דרויסן.

דא ווילט זיך אבער דערציילן וועגן דעם רושם, וואס שָׂאָגָּאָל –

הערכות עירונטץ' צו דער געשעניש פון שאגאלס שויבן.
וואס האבן אין באזונדרען לענדער געציגגן די אויפמערקייט פון
עס ווילט זיך דערפאָר אַפְשָׁטוּלָן אויף צוֹויִי גְּרוֹיסֶע זְוּרְנָאָלָן,
שפצעיעלע נומערין צו די שויבן.

12

עם איז ניג געוען קיין צופאל וויאס דער פאפאולערער פראנז צווייזער מאנטעלכער זוינגעאל "רעאליטע", וועלכער דערשיינט אין צוויי באזונדער אוייסגאָבּן, איז פראנצ'יזיש און איז ערנגייש און פֿאָרְגִּין, האָט זיין וויכטיקסטו יומ-טובי קרייסטמעס אוייסגאָבע געווידמעט שאָגָאלס ר' שלימער שויבן.

ההדר צעפאלט, די בלוייז אויגן אונגשטרענgett אין וויט, דאס פנים ערבסט אונ פארזארגט.

די רעדאקדציע פון וווערגאל זאגט ווועגן שעדר-בלאט דאס פאלגנדייקען
מארק שאגאל, וואס ווערט דא געוועין אין פראנט פון איגינעם
זינען לויוונטן, האט לעצטנס זיך אויסגעציציכטן, ווי רוא און מאטיס
פונג אים, אייפן געבעיט פון קאלירטע שוויבן, צייכנעגענדייך די פענטער
פראר ירושלים וויזיט ער ארייס זיין מיסטערשאפט פון קאליר און
באועונגנונג, נאָר מהמת דעת יידישן געזעך האט ער ניט געקאנט פאָר-
שטעלן די מענטשלעכע פאָרט. אַנשטאט דעת האט ער זיך געווענדט
דעֶר נאָטור, הוייפצעעלעך צו דער וועלט פון בעלי חי, צו פאָר-
טראָטעריטן די צוועלֵף שבטים פון יִשְׂרָאֵל, פאָר דער טינאגאָג פון
עאַליקליניגס".

אין דעם אינהאלט אונאנסירט די רעדאכיע דעם ארטיקל פון דראי מעקמיוילען, א. ג. "שאגאלט ירושלים פענטער" און מאכט פאלגען דיקון קאמענטאל:

"דער נייעסטער פון די מאדרנער מיסטערס דרכצופירן א קונסט' ווערך פאר א געבעט-ארט, האט שאגאל אינקארפרירט דעם גאנצן רייןן און קאמפליציטן סימבאליזם פון יודאיזם אין זינע קאלירטע שויבן".

דער ארטיקל מיט די וואונדערברארע רייכע אילוסטרצייעס פון די שויבן פארנעםען פולע 14 זייןן. דער איבערקאפ ליענט זיך: "מאך שאגאלס נייעסטער מיסטערווערך".

דער שריבער פון ארטיקל האט געהאט פאר זיך גאר ניט קיין לייכט אוייגאבע צו שריבן וועגן די קאלירטע ירושלים-שויבן. ערשותנס, איז פאר אים ניט געווען קלאר צי די שויבן זינען אַ רעלְיָ גיעזער מאטיזו; צוויטנס. ווי אַזּוֹי קאנען זי איסגעטיטשט ווערן, און דרייטנס, צי זינען זי טיפיש-שאגאליש.

עד הייבט דערפֿאָר אָן מיט דעם, וואס אַנדערע האבן צו זאנן וועגן דעם ענן: "עס זינען פֿאָאן מענטש, וואס האבן אָן שאגאלס ציקל פון צוועעלְף קאלירטע שויבן געפונען בלויין דאס גוט-באָקאנטע פֿאָרוּוּילְנְדיּקָע אָן שאגאל; אַנדערע — אַיך גִּלוּב אַ מִגְּנָאָרִיטעט".

עד דערצ'ילט וועגן אָ בּוּ וועגן די שויבן, וואס אָין לעצטנס דערשינען אָן פֿאָרִין, אַרוּיסגעגעבען פון אַנדער סָאָרֶעט, מיט אָ פֿאָרֶ רעדע אָן באָמְרָקְוָנְגָעָן פּוֹן זְשִׁין לְעִימָּרִי, מיט דערפֿאָדוּקְצִיעָס אָן דָּאָקוּמוּנְטָאָצִיעָס. די דערפֿאָדוּקְצִיעָס זינען אָגָּב אַיבְּרָגְעָדְרוּקָט אָן דעם נומער, ווי אַילְוְסְטָרָאָצִיעָס צום אַרטִּיקָל.

דער שריבער קומט צום שלוס, אָן מען דארפֿ אָן זינען האבן פֿיר זאנן וועגן די שויבן; זי זינען יידיש, זי זינען פֿאָסְטְּ-היַיטְלְעִירִיש, זי זינען פֿאָסְטְּ-קּוּבִּיסְטִיש, אָן זי זינען טיפיש-שאגאליש.

"די דָּאָזְקָע שְׂוִיבָן, נִיט גַּעֲקוֹט אָוֵיפּ זַיִעַר רַאֲמָנְטִישָׁע פֿאָרֶם אָן די גָּאָטִיש-קְרִיסְטָלְעָכָע דָּעַרְמָאָנוֹנְגָעָן, וואס קָאָלִירְטָע שְׂוִיבָן האבן שְׁטוּנְדִּיק, זינען דָּוָרָך אָן דָּוָרָך יִדִּיש. זי זינען דערפֿאָר אָן אָפְשִׁיגָּל אָן אָ פֿאָרוֹד צו לִיְּזָן די אַיקָּאָנְגָּרָאָפִישׁ פֿרָאָבלְעָמָעָן, וואס די קְרִיסְטָלְעָכָע קוּסְטָה האט קִינְמָאָל נִיט בָּאָגָּעָנָט".

עד שטעלט זיך געוני אָוֵיפּ די פֿרָאָבלְעָמָעָן, וואס שאגאל האט

געהאט פאר זיך, האבנדייק אין זינען די פארבאטן פון אפביילדער אין א שלו און דעם מאנגל אין רעליגיינע (ווײדישע) סימבאלן.

די צוועלף זין פון יעבן דארפן ניט באטראקט ווערן ווי העלדן אדער הייליקע, לוייטן קריסטלאען און גרייכישן פאסאן, נאר ווי יעבן, נאר זיין דאנגלען זיך מיטן מלאר, איז געווארן ישראאל, א לעבעידקער מעטאפאר פאר א גאנץ פאלק, איז זיין זינען צוועלף זין געווארן די ערסטע אטראיראן און דאן מעטאפאריש די צוועלף שבטים".

דער שריבער גיט דאן איבער, איז שאגאל האט זיך באנווטה הופט זעלבלעך מיט די ביבליישע טעקסטען פאר זינען שייבן. ער קומט צום שלום, איז "די שייבן זינען א רעוזמע פון זין קאריער און זי אנטה האלטן א טיל פון זינען פארמולעס, ווי אויך א סך פרישע אינספיראציע". ער אונטערשטראיכט וויטער זין יידישקייט און די ווירקונג פון וויטבסק אויף זיין קונסט. די טעםעס פון די שייבן זינען, לויט זיין אפשאץ נאר, ווי פאלגט: פאנטאייזם, קריסטלאעכ סימפאטייע מיטן גאנצן באשאָת, פרימיטיווע פריד, יידישע אַפְּרֶעֶםְדִּקְּיט, אַפְּרֶעֶםְדִּקְּיט לארענער גן עאן, אַז אַמְּמַגְּלַעַכְּבָּר פֿרְזְׂעַלְּבָּר צוֹרִיקְּקָעָה, יִשְׂרָאֵל-די-קער פֿאַטְּרִיאָטִיזָם, בּֿיבְּלִישָׁע דְּרָאָמָע אַז דער הִימְלִישָׁע פֿרְאָצָעס פון געשיכטע".

ער פֿאַרְעָנְדִּיקָט זין ווַיְדָעֶרֶשֶׁפְּרָעָנְדִּיקָן אַרטִּיקָל מִיט פֿאַלְגָּנְדִּיקָע פֿרָאָגָע אַז אַוִּיסְפִּירָן:

"זינען די דָּאַיְקָע שְׂוִיבָן טָאָקָע וְעוֹגָן די צוועלָף שבטים אַדְעָר אָזֶן וְעוֹגָן שאָגָאָלָן? וְעוֹגָן יְרוּשָׁלָם אַדְעָר וְעוֹגָן ווַיְתַּעַבְּסָק? וְעוֹגָן גָּאָט אָזֶן גַּעַשְׁכְּבָּטָע אַדְעָר וְעוֹגָן פְּגִילָּא אָזֶן חָעָרָגָג, וְעוֹגָן גַּעַרְעַכְּטִיקִיט אַדְעָר לִיבְּעַי . . . וְואָס ער האט גַּעַשְׁפָּאָן אִיז אַקְּמַפְּלָעָט פון קָאַלְיָרָטָע שְׂוִיבָן מעטאפארן, וְואָס יְעַדְעַ קָאָן מִיט גַּעַוְיסָע בְּאַגְּרָעָנְצָוָגָעָן, זיך לאָן פֿאַרְשִׁידָן אַוִּיסְפִּיטָּשָׁן.

ער אִיז אַפְּאָט וְואָס, אַנְשָׁטָאָט צו שְׂרִיבָן אַז זין לִבְּעַ אִיז אַרוּטָע רְוִיָּה, ווּעַט פְּשָׁוֹט וְוִיְיָן דָעַם לִיְעַנְעָר אַרוּטָע רְוִיָּה".

דער נומער "רעאליטע" אַנְטָהָאלָט אַכְּט פֿוֹלְ-זִיטִּיקָע דְּעַפְּרָאָדוֹקָד צִיעָס פון שייבן, זיִי זינען מִיסְטָרָה אַפְּטִיק אַרְיִסְגָּעָקָומָעָן אַין דָּרוֹק. די קָאַלְיָרָן פֿרְיטְּשָׁמְעַלְיָעָן אִיךְ פְּשָׁוֹט. לעָבָן יְעַדְעַן בְּיַלְד וְעוֹרָט אֵי גַּעַגְעָבָן אַן אַוִּיסְפִּיטָּשָׁן דָעַם קָאַלְיָרָן, אַי דער טִיל טַעַקְסָט פון דער בִּיבְּל וְוי שאָגָאָל האט אַים גַּעַנְזָעָט.

די בִּילְדָעָר זִינְעָן פָּוָן: רְאוּבָן (בלוי, גְּרִין אַז רְוִיָּה), שאָגָאָל

האט זיך באנווצט מיט פאלגנדייקער פראוז: "מיין כה און מיין ערשותע קראפט, נאר ניט זיכער, ווי וואסער".

שמעו און לוי: גריינע גרייווע אויפן מלחה-פערד . . . "פֿאַרְ" שאלאן זיעער בעס, וויל ערד איז שטארק. איך וועל זיי צעטילן אין יעקב און זיי צעשפֿרייטן אין ישראל". אן ערדי-קוגל. בלוי און פיאלאט. לוי: אָ מגן דוד און די פֿיר העראלדיישׁ חיה-לעך איבערן אָרוּן קׂודשׁ. שאגאל דערמאנט ניט די קְלַלָה, ווֹס יעקב האט אויך אויף לויין אויסגעגענסן. דער לוי האט דאָך געהאָט אָ קינסטעלערישׁ פֿונְקְצִיעַ אָון די העל-געעלע אָון גריינע קָאַלְרִין גַּיְעַן גוֹט מיט דער בלויער קָאַמְפֿאַזְיִיצְיעַ פֿון דער שמעון שויב.

יהודה: פֿלאַם-פֿיעַרְדִּיקָעַ אָרוּן, ווֹיס, בלוי, געל אַין דער מיט דער ליב. "יהודה, דיך וועלן לויין דיביג בעידער, דין האנט ווּט זיין אויפן נאָקָן פֿון דיביג פֿינְטַטְ".

זֶבּוּלֹן: אָ רֹוִיט אָון בלויוּ שֵׁיךְ מִיט אָ גְּרִינְעַם מַאסְט טְרָאָגָט זִיךְ דָּוָרָךְ אַיְן אָ שְׁטוּרָעָמְדִיקָן יִם בַּיְ דָּעַר אָוְנְטְּרָגְּיְעָנְדִּיקָעַ זָוּן. "זֶבּוּלֹן ווּט וְאוּנִינְעַן בַּיְם בְּאַרְטָן פֿון מִעְן" אָון שאגאל האט געשטעטל אַיְן צענטער צוּיִי באַלְעָבָטִישׁ פֿילְ-קָאַלְרִיטָעַ פֿישׁ.

יששכר: אָ בִּינְיִינְקָעַ אַיְול מִיט אָ מִילְּדָבְּלוּ פְּנִים מִיט אָ פּוֹגֶל אויף זיין דָּרָקָן. אָון שאגאל האט אָונְדוּן גַּעֲגַבָּן אָ גְּרִינְעַם פֿרְלִינְגְּדִּיקָעַ לאַנדְשָׁאָפָט. "פֿרְרִי זִיךְ, יִשְׁכָּר, מִיט דִיבְּגַעַן גַּעַצְעַלְתָּן".

יוספָּה: אָ שּׁוֹפֵר פֿון אָוִיבָן אָנְגָּסִיסְטָט די פֿרְיִידִיקָעַ הָעַלְעַ קָאַלְרִין פֿון דער קָאַמְפֿאַזְיִיצְיעַ. "אָ פֿרְוּכְּתִּיק בּוּיְמָל בַּיְ אָ קוּוֹאַל אַיְן יִסְתָּהָר, די צוּיִינְגַּן שְׁפְּרִיּוֹן אַבְּעָדָר דָּעַר מִוּיְינְרָאָר".

און בנימין: אָ פֿילְ-קָאַלְרִינְדִּיקָעַ רָאָד קָאָן זִיךְ אָ סִימְבָּאָל פֿון דעם ווֹס דְּרִיְיט זִיךְ: די ערְד, די סְעֻזָּאנְעַן, דער צִיקְלָפָן גַּעַשְׁכְּטָעַ. "בְּנִימִין אַיְן אָ וּאַלְפָ וְוֹס פֿאַרְצּוּקְטָ".

יעדע שויב רופט אָרוּס אַיְן אָונְדוּן אַנְטְּצִיקְוָנָגָסִי מִיט די קָאַלְרִין, סִי מִיט דער פֿאנְטָאָזְיִיעַ וְוֹס זִיךְ רָעָגָט אָן אַיְן אָונְדוּן.

די לִיְעָנְדָר פֿון "רְעַאַלְיטָעַ" האָבָן אַיְן זִיעַר קְרִיסְטְּמָעַס-שָׁאַגָּאַל-גּוּמָעַר באַקְזּוּמָעַן עֲפָעַם וְוֹס זִיךְ וּוּעָלָן נִיט אָזְוִי נִיד אָזְוַעְקְלִינְגָן אַיְן אָ זִוְּתָה. זִיךְ וּוּעָלָן זִיךְ אָוְמְקָעָרָן צָוְ דָעַם. זִיךְ וּוּעָלָן אָ גַעַם טָאָן זִיעַר בִּיבְּלָשְׁוֹדְרִין דָעַם קָאַפִּיטָל בְּרָאַשְׁתָה מִ"ט אַיְן באַוּוֹאַנְדָעָרָן די קָרָאָפָט פֿון דעם פֿרְאַדוּקְטִיּוֹן, קְרַעְאַטְיוֹן, אַיְבָעָר 70-יְאָרִיקָן מַארְקָשָׁאַגָּאַל.

און נאָר אלְעַ סְבָּרוֹת אַיְן דְּרִיְיט מִיטָן גְּרָאָבָן פֿינְגָּעָר באַקְזּוּמָט זִיךְ

א קלאר בילד פון יעדן שויב, א פארשטיינדליך, ביבליישע סימפאניע
פון קאלירין און קאמפאניציע.

.3

אויך דער אונגעזעגער אלטער זשורנאל «אטלאנטיק מאנטלי»,
וואס דערשיינט אין באסטאן, האט געווידמעט א ספעציאלע בילאגע
זו שאגאלס קאלירטש שויבן, אין זיין يول 1963 אויסגאבע. זי אנטּ
האלט 27 צוּיִ-עמוֹדיָק ווּטַן. די אַרְבָּעַט אַיּוֹ פָּוּן דָּעַט קוֹנְסְטְּקְרִיּ
טִקְעָר קָאָרְלְטָן לְעֵיק אָנוֹ זַיִתְּסָט: דָּעַט קִינְסְטְּלָעֶר בַּיִּדְעָר אַרְבָּעַט:
מְאַרְק שָׁאָגָּל.

דעם שרייבער איז געלונגען צו פָּרְבָּרְעָנְגָּעָן מִיט שָׁאָגָּל אַיּוֹ
קָאָטְעָדְרָאָל פָּוּן מַעַז, בָּעֵת דָּעַט קִינְסְטְּלָעֶר האט צוֹנְגְּרִיּוּט די שְׁוִיבָן
דָּאָרָט. שָׁאָגָּל האט גַּעֲרָבָט אַוְן גַּעֲרָדָט אַוְן דָּעַט שְׁרִיבָּר האט
פָּאָרְשְׁרִיבָּן אָנוֹ אַלְץ אַפְּגָעְדָּרוֹקָט. עַר האט שָׁאָגָּל קִין טָוָה דָּעָרְמִיט
נִיט גַּעַטָּאָן. נִיט אַלְץ האט גַּעֲדָאָרְפָּט אַרְוִיסְגָּעְבָּרְאָכָּט וּוּרָעָן אַיּוֹ דָּעַט
עַפְּנְטְּלְעָכְקִיּוּט. שָׁאָגָּל האט גַּעֲמָאָכָּט בָּאַמְּעָרְקָוְנָגָּעָן וּוּרָעָן פִּיקָּאָסָּאָגָּה
וּוּרָעָן כְּרוֹשְׁטְשָׁוּזָן, וּוּרָעָן גָּאָט, וּוּרָעָן זִיךְּ אַלְיִין, בָּאַמְּעָרְקָוְנָגָּעָן אַיּוֹ אַז
עַמְּאַצְּיָאָנוּלָן מָאָמָעָנָט, וּוּסְמָעָן האט שְׁפָעְטָעָר חָרְתָּה דָּעָרִיף. נָאָר
פָּאָרְפָּאָלָן. עַס אַיּוֹ אַפְּגָעְדָּרוֹקָט גַּעֲוָאָרָן שְׂוֹאָרְץ-אַוְ-וּוִיס אַוְן תּוֹזְנָטָעָר
עַרְגָּסְטָעָר לְיִעְגָּלָה אַבָּן גַּעַלְיָעָנָט אַוְן גַּעַשְׁטוֹוּגָן.

דָּעַט שְׁרִיבָּר הַיִּבְטָא אַז מִיט דָּעַט, וּוּסְמָעָן אַפְּרָאַנְצְּיוּזִישָׁעָר זְשָׁוּרְנָאָל
הָאָט גַּעַשְׁרִיבָּן, אַז שָׁאָגָּל אַיּוֹ דָּעַט סָאָמָּעָ בָּאַלְיָבָטָטָעָר מָלָעָר פָּוּן
אַנְדָּזָעָר צִיְּטָא אַז אַיּוֹ זִיךְּ עַלְעָדָר אַיּוֹ עַר דָּעַט אַוְמְדָעְמִידְלְעָכְסָטָעָר
אַרְבָּעָטָעָר פָּוּן אַלְעָלָה הַיִּגְנְּטִיקָּעָן קִינְסְטְּלָעָר.

עַר דָּעָרְצִיְּלִיט, אַז דִּי אַוִּישְׁטָעְלָוָןְגָּ פָּוּן דִּי יְרוּשָׁלַיִם שְׁוִיבָן
איַן פָּאָרִין איַן 1961 האט גַּעַשְׁלָאָגָן אַלְעָלָ רַעֲקָאָרְדָּס פָּוּן בָּאַוְכָעָרְשָׁאָפָּט,
אַרְיִינְגְּעַרְעַכְּנָט פִּיקָּאָסָּס. אַיּוֹ נַיְוַיְאָרָק אַבָּן מַעַנְשָׁן גַּעַוְאָרְט צָוּיִי אַז
אַחֲלָב שָׁעה אַז דָּרְוִיסָּן צַוְּקָאָגָן אַרְיִין אַז מַזְזִין פָּוּן מַאְדָעְנָעָר קִונְסָטָ
צַוְּזַעְן דִּי אַוִּישְׁטָעְלָוָןְגָּ.

עַר הָאָלָט, אַז פָּאָרְשִׁידְנָאָרְטִיקָּעָר וּזִי דִּי שְׁוִיבָן אַז יְרוּשָׁלַיִם,
זַיְגָעָן דִּי שְׁוִיבָן, וּוּסְמָעָן שאָגָּל האט גַּעֲמָאָכָּט פָּאָרָן קָאָטְעָדְרָאָל פָּוּן מַעַז.
שָׁאָגָּל האט זִיךְּ בָּאַקָּלָאָגָן פָּאָרָן שְׁרִיבָּר, אַז סְ'אָיִן מַאְדָנָע, וּזִי
דִּי פָּרָאַנְצְּוִיְּן זַיְגָעָן קַעְגָּן אַז אַוִּיסְלָעְנָדָעָר. דָּו לְעָבָסָט דָּא אָפְּ דִּי מַעַרְ
סְטָעָ יְאָרָן פָּוּן דִּיְיַן לְעָבָן. בִּיסְט אַפְּרָאַנְצְּיוּזִישָׁעָר בִּירְגָּעָר. דָּו גִּיסְטָ

ביסט ניט אינגעַר פון זי. 20 בילדער דעם מזויי פון מאָדרגעַר קונסט. דו אָרבעטעס אָאוֹמִיזִיסט. דעֱקָאַרְנְדִיק די קָאַטְעַדְרָאלֶן. אָוּן דָאַךְ זִיבְעָן זַיִי קָעְגָן דֵיר.

דא איז שאגאל אַריינְגָעָנְגָעָן אֵין אִינְצְּהִילִיטָן וְעוֹגָן דַּי שׁוֹעַדְקִיְיטָן וְוָסָס עֶרֶת הַהְאָט גַּהְעָאָט אַלְס אַוְיסְלָעְנְדָעָר אָזָן יַיְד מִיטָּן קְוֹנְסָט. «סְאיַי שְׂטָעְנְדִּיק גַּעֲוֹעַן אָזָוִי. וּזְוֹן אַמְבָרָאיִין וְזָאַלָּאַר הַהְאָט בָּאַשְׁטָעַלְטָן מִינְד צָו אַיְלָסְטְּרִירְוִן דַּי פָּאַבְּלָעָן פָּוּן לֹא פָּאַנְטָעַיְן, וְוָסָס פָּאַר אַגְּרָדוּדָעָר גַּשְׁרִיִּין אֵין דַּאַס גַּעֲוֹאָרִי מַעֲנְטָשָׁן הַהְאָבָן גַּשְׁרִיבָן בָּרְיוֹן צָוָם רַעֲדָאַקְטָאָר אֵין אַלְעַ צִיְּנוֹגָעָן. אַוְנוֹזָעָר לֹא פָּאַנְטָעִיקִי אַוְנוֹזָעָר נָאָסְ צִיְּנָאַלְעָדָר לֹא פָּאַנְטָעַיְן אָזָוִי וּוֹיִיט וּזְיִוְיִינְטָעָלְטָן אַיְלָסְטְּרִירְט גַּעֲוֹוָאָרִן פָּוּן אַרְוֹסִי סְאיַי דַּעֲדָעְגָּאַנְגָּעָן אָזָוִי וּוֹיִיט צָו דַּעַר נָאַצְּיָאַנְאַלְעָדָר אָסְעַמְבָּלִי. דַּעְפְּטוֹתָן הַהְאָבָן זִיךְיָאַפְּגָעְשָׁטָעַלְטָן אָזָן גַּהְאָלְטָן פָּרָאַטְעָסְטָן רַעֲדָעָס. וְזָאַלָּאַר דַּעְרְקָלְעָרְטָן, אֹזָן לֹא פָּאַנְטָעַיְן הַהְאָט גַּעֲלִיעָן פָּוּן עַזְּאָפָּה, פָּוּן דַּי גְּרִיכָּן, פָּוּן אַרְיָעְנְטָאַלְישָׁע לְעַגְעַנְדָּעָס — אַפְּיָלוּ פָּוּן וּזְוֹלָאָנד — אָזָן אָזָאַיד פָּוּנְקָט דַּעַר מַעֲנְטָשָׁן וְוָסָס קָאָן דַּאַס אַלְצָן צְוּנוֹפְּלָעַכְּטָן. עַנְדְּלָעַךְ זִיךְיָאַנְגָּשְׁטִילְטָן. נָאָס, דַּעְרְקָלְעָרְטָן שָׁאַגָּאָל, אֹזָן כָּאַטְשָׁע עַר הַהְאָבָן זִיךְיָאַנְגָּשְׁטִילְטָן. 1926 רַאֲדִירּוֹנְגָּעָן אֵין דַּאַס פָּאַרְטִיק גַּעֲמָאָכָט דַּי 100 דַּוְרָהָן טַרְיאָאָד.

“און די ביביל! וואס פאר קאשע מען האט פארקאקט וועגן דעם!
 דרא איז געווען אויפגעענקאקט וואס וואלאר האט געבעטען מיך — איז
 אויסלענדער און א ייד — צו אילוסטרירין א בווע, וואס ער האט געפילט
 איזו מיט רעכט איבערגעגעבן געוואזרן צו אים צו אילוסטרירין — א
 גוטער פראנציזו, א גוטער קאטאליך, א גוטער ברהורושא. ער האט
 וואלאאן פארשראפט גענוג צרות כל זמונ ער האט געלעבט. אפליו נאך
 וואלארס טויס, האט דרא געפונען א וועג ווי אפツוצאלן אים דערפער.
 נבנה, אט אוזי זינען זי. מען קאן ניט דערווארטן איז זייל זיך ענדערין
 איבערנאנט.”

דער שרייבער דערציילט אוֹ שאגאל האט אַנגעהוּבוֹן צוֹ אָרבעטן אוֹאוֹיף די שיובן פון קאטערדראל אין מעז אָנוֹ דאס אַיבערגעלאָטוֹן. כדי אַפְּגָעֶן צוֹיִר יָאָר צִיִּים פָּאָר די יְרוּשָׁלָם שְׂיֻבָּן, וּוְעָגָן וּלְכָעָד אַלְוּדוֹמָעָט האַרְצָה אַרְצָה.

שאגאל האט גונוצט פיר באושען קאלירן פאר א ספצעיעל-
פראצעיסטרן גלאו — רויין, גירין, געל און בלוי, וואס איז איסדריקלעך
וואוינן — אונ באשאפו א סימבאליש רעבעזונטאנץ פון די אוועטלע-

שבטים פון ירושאל; ניט קיין אילוסטראצייע פון זיין, נאר א טראנס-פואיזיע אין טערמינגען פון לוייטערן קאלאיר און די בלומען און חיית פון זיין אייגעגעם קעניגרייך, וואס נעמט אריין הימל און ער. דאס זיינען געווען דערמאנונגען פון זיינע חדר-יארן — די מנורה, די ספר תורה, דער מגן דוד, יידייש אותיות, און אנדרען דערדיינערונגען פון זיין דערציאונג אין דער געטא פון וויטבעסק. הענט וואס האלטן דעם שופר און א באזונדער אויג דא און דארט זיינען די נאענטסטע אימאושן וואס דערמאנונגען אין מענטשן. אלע צוועלף שויבן זיינען בא-פעלערט פון פיש, פיגל — טיל טראגן קרוינען, חוות פון צווייפל-האפטיקן אפשטאמ און פלאנצן מכל המינים".

פארן קאטעדראל אין מעץ האט שאגאל געמאכט פאלנדיקע שויבן: "אברהמס קרבן", יעקב ראנגולט זיך מיטן מלאך", "יעקב חלום", "משה פארן סנה".

אין "אברהמס קרבן" (עקידת יצחק) האט שאגאל געשפֿן עפֿעס וואס איז געטריי דער מעשה פון חומש, נאר ערצע-זואו איבערן קאָפּ פון אברהמען און ביי די איסגעשטערקטע אַרעלעס פון מלאָך איז קענטעלעך אַקלִינִיעֶר קרייך מיט אַסְיָלוּעֶט פון אַפִּיגּוֹר, וואס ווערט באַשׂוּוּרֶט פון קרייך עס וואָלט געווען טשיקאּווע צו הערן פון קוּבְּסְטָלְעֵר אַלְיִין, וואָס דאס באַזְדָּאָרָך בְּאָדִידִין.

די פיר דערמאנַטָּע שויבן זיינען דעראדוצירט אין "אטלאנטיק מאַנטְלִי", און די פולע קאָלִין אוּפּ אַהיַנְטְּרָגְּרָוָןט פון גלאַנצִיקָן שווֹאָרֶץ.

ס'וועט זיין אַיְנְטְּרָעְסָאנְט צו דערמאנונגען דא אַפָּאָר באַמְּרִיקָן, וואָס שאגאל האט געמאכט צום שרייבער, ביי דער ארבעט. "קָאָלִירֶט גָּלְאָז אַיז ווי דער קָעָרְפָּעֶר פון אַפְּרוֹי. עס דָּאָרָך באַקְוּמָן אוּפְּמַעְרְקָזָאָמְקִים אַזְלָעַ לִיבָּע אַיבָּעָר יַעֲדָן סְקוּוּעָר סְעַנְטִי" מעטער."

"יעקב האט זיך געראנְגָּלְט מיטן מלאָך אַז רַאֲנְגָּל זיך מיט יעקב און מיטן מלאָך".

"מען האלט אַז אַיְן פָּאָדָעָן פון מִיר, אַז אַז וְאַל אַנְשָׁרִיבָן דעם צוֹוִיטָן באַנד פון, מײַן לעַבְּנָן, אַנְהָוִיבָן פון 1923 בֵּין היַנְטִיקָן טָאגָן אַז וְאַלְט עס וּעַלְן טָאגָן, נאר אַז בֵּין מִיד".

"אַז האָב נִיט מַעַר קִין כָּה. אַחֲזָע, אַז דָּאָס נִיט מִין מַעַטִּיעָן. אָפָּשָׁר בֵּין אַז פּוֹיל. עס קּוֹמֶט מִיר פְּשׁוּת נִיט אַוִּיס זִין צוֹ גַּעֲמָעָן דַּעֲצָוָן.

איך האלט אין אין פיקון, אין אין פיקון. ס' אין א מין משוגעת, א אידיאטישקיט. נאר וואס דען קאן איך טאנז איז דעם קלינינעם פלאנעם, אין אונדער ער וועלטל, מסתסם די קלענסטע פון אלע, פון מיר ליאגען אנדערער, וואס האט דען א זיין. פרינטשאפט, א פרוי צו ליבן, צו מאכן א קינד, ניט אנטולאוץ זיך מיט פאלשער אינטעללקטואלייטעט און גואה פון לעבן. קוקט אויף ושיידען. געתנארבן ווי א הונט און קיינער ליענט אים מערד ניט. קוקט אויפן שפאניער. ער שפיט אוף גאט. גאט וועט אין גיכן אויף אים שפיען. גאט, וואס האט געמאכט די מיליאגען פלאגנטן, וועט שפיען אויף אים דערפאָר וואס ער איז שטארקער. יא, ער שפאניער מיט אלע זינע מיליאגען און זינע אלע קאנויילערס און די איבעריקע, גאט וועט שפיען אויף אים, איזוי ווי ער וועט שפיען אויף קרושטשוויז. נאר ער שפיט ניט אויף קינדער. דאס קינד איז ער גענוי, ניט דאס גאנצע וויסן וואס א מענטש זאמלט אן, מהמת גאט איז שטאנדייך שטארקער".

ווײַזיט אויס איז די מיטאָרבּעָטָעָר אָרוֹם האָבָּן אִם אויסגעהערט און גָּרְנִיט גַּעֲנְטְּפָעֶרֶת.

איך בין געוווען שאקרים צו ליענען דאס אויבערשטע, קענענדיק שאגאלן און ויסנדיק או אַזְעַלְכָּעֵד רַיֵּד וועלן אִם שפערער באָנג טאנז און זיכער שאָדָן ברענגען. איך האָבָּן אַ בְּרִיוֹן אויסגעדריקט מײַן באָדוּיעָרָן אָוָן אִם געפריגט צַיְהָאָט ער פריער ניט אַבְּרָגָעָלְיָעָנט וואָס לעיק האָט געשריַּבָּן. איך האָבָּן קִיְּן עַנְפָּעָר אויף אַט דעם פונקט ניט באָקוּמָעָן, באָטש שאָגָאַל האָט מיר גענטפערט וועגן אַנדְרָע פונגטן. ער אויסדרוק "ער שפאניער" אַיז פָּאָר אַזְּיַּדְּשִׁסְּעָן" סיטייזן מענטשן ווי שאָגָאַל, וואָס באָקלָגָט זיך אויף אַנטיסעמיטישע אויסברוכן קעגן אִם, גָּרְנִיט טָקָטִישׁ. וואָס ער זאל ניט האָבָּן קעגן פִּיקָּסָאָן, נאר זיין אויסברוך וואָס אַיז אַפְּגָעָדְרָקָט גַּעֲוָאָרָן עַפְּנְטָלָעָר, ווי זיין אַטְאָקִירָן פָּוּן ער העלער הוּיַּט קרושטשוויז, ווען זיין טָכָטָעָר אַידָּא האָט אַיז מאָסְקָוָעָבָּאָקָומָעָן די דערלוּבָּעָנִישׁ אַרוֹיסְצָוּשִׁיקָּן פָּוּן דָּאָרָט אַ צָּאָל שאָגָאַל-בִּילְדָעָר צו ער אויסטעלונג אַיז יָאָפָּאָן, האָט שאָגָאַל מעָר שָׂאָדָן גַּעֲבָּרָאָכָּט ווי נָזָן. גָּאנְצָעָמָעָלָעָד אַיז מעָן האָט געהאלטן אַיז אַרוֹיסְנָעָמָעָן שאָגָאַל בִּילְדָעָר פָּוּן די קָעָלָוָן אַיז לעַי נִינְגָּרָאָד אַיז זַיִּינְגָּה אַיז זַיִּינְגָּה.

נאר אַ פָּאָר שאָגָאַל זַיִּעְמָן וואָס לעיק ברענומָט אַרוֹיס אַיז זַיִּינְגָּה אַרטִּיכָּל.

"אַיך האָבָּן לִיב זיך צַהָּרָן צו מִינְגָּנָעָן פָּוּן מענטשן. איך פָּאָג

ניט תמייד, נאר איך הער זיך צו. דעם אינציגון מענטשן צו וועמען איך וועל זיך ניט צוהערן אין דער שפאניער. איך וועל זיך קינמאָל ניט צוהערן צו אים".

... מײַן פֿרוּ אַיז קָעָגָן מײַן סְפֿעַצְיַאלִיזָרָן זיך אַין פֿאַלְעַסְטִיבָּעַ.
זיך אַיז ניט קִיְּן נְאַצְּיָאנָלִיסְטָקָעַ. אַיך אוֹיך ניט. נָאָר אַיך האָב לֵיב
די בִּיבְּלָה. אָוָן אַיך וועל זיך ניט אַינְיָקְוִיפָּן קִיְּן אַרט אַין דעם פֿרָאנְ
צּוֹיזִישָׁן פֿאַנְטָעָן דָּוָרָךְ אַפְּזָאנְ זיך צו אַרְבָּעָתָן פֿאָרְ דִּי אַרְמִיעָז מענטשן
אַין יִשְׂרָאֵל אַוְיב זַיְּ פֿאַרְלָאָגָעָן עַס פֿוֹן מִיר.

«סִירְיוֹן וועלְן די פֿאַנְצְּזִוִּין זָאגָן וועגן מִיר דָאַסְעַלְבָּעַ, צַי אַיך
וועל אַרְבָּעָתָן פֿאָרְ יִשְׂרָאֵל צַי ניט. שאָגָאָל באַלְאָגָט דָאָרט, וועלְן זַיְּ
זָאגָן. סְאַיז אַיז זַיְּעָר בְּלוּט. אַט אַזְוִי זַיְּנָעָן זַיְּ — אָוָן אַיך וועל
ניט טָאן עַפְּעַס אַדְעָר אַפְּזָאנְ זיך צו טָאן עַפְּעַס מִיט דָעַר האַפְּעַנוֹגָ
או די פֿרָאנְצְּזִוִּין וועלְן האָבָּן אַ בעַסְעַרְעָז מִינְגָּו וועגן מִיר. אַיך טָו
דָאָס אַלְץ אָמוֹזִיסְטָן. אַיך גִּיב בַּילְדָעָר פֿרְיִי צּוֹם מוֹזִיִּי נְאַצְּיָאנָל דִּיאָרָט
מַאֲדָעָרָן, פֿאָר פֿרָאנְקְרִיךְ, ניט פֿאָר אַנְדָעָרָעָלעָנְדָעָר. אָוָן וּאָס גַּעַשְׁעַטָּ
סְאַיז אַ בִּיסְלָן וּזְאַן זַיְּ, אַ גַּרְוִיסְעָרָ קִינְסְטְּלָעָרָ/, נָאָר דָאָרטָן, אַין
יִשְׂרָאֵל, וּאוֹרָא עַר באַלְאָגָטָן.

«אַיר וּוַיִּסְטָן וּאָס אַיך וּוְאָלָט גַּעַתָּן וּוְעַן אַיך וּוְאָלָט גַּעַהָאָט
מײַן אַוִּיסְוָאָלָן? אַיך וּוְאָלָט מַעַרְנִית גַּעַמְאָלָן קִיְּן בַּילְד צּוֹם פֿאַרְקוּיפָּן.
אַיך וּוְאָלָט מַעַרְנִית גַּעַהָאָט קִיְּן אַנְדָעָר אַוִּיסְטָעַלְוָוָגָן אַין אַגְּלָעָרְדִּי,
אַין פֿאָרִין אַדְעָר עַרְגָּעָץ אַנְדָעָרָש, וְאוֹרְמַנְשָׁן קָוָמָעָן אַרְיִין אָוָן
ליְגָנָן אַוּזָּק אַ פֿעַקְלָן גַּעַלְטָן צּוֹ קִוְּיָּוּן מִינְסָן אַ בַּילְד צּוֹ דָעַקָּאָרִין זַיְּעָד
וּוְאוֹנָוגָג אַדְעָר דָעַרְפָּאָר וּאָס זַיְּ טֶרֶאָכָּן אַן סְאַיז אַ גַּטְעָ אַיְנוּעָסָ
טִירָוָגָן. אַיך וּוְאָלָט פֿאַרְבָּאָכָּט דִּי רַעַשְׁתָּ פֿוֹן מִינְעָן טָעָג אַין מָאָלָן
די בִּיבְּלָה, זַיְּ אַיך זַעַם, אָוָן אַוְיב אַיך וּוְעַל האָבָּן דָעַם כַּח אָן די
צִיִּיט, לְאַזְוֹן אַ שְׁלִיחָות, אַזְוֹגָן — מײַן —

— Messages Bibliques —

אַיר וּוַיִּסְטָן, דָעַר מַעַיָּאָר פֿוֹן וְאָנָס אַיִּד דָעַרְוִוְילָט גַּעַוְוָאָרָן צּוֹ זַיְּן
אַמְּטָן דָעַרְפָּאָר, וְאוֹס עַרְהָאָט אַונְטָעַרְשָׁטִיכָּט אַ בִּירְגָּעָרְ-פֿעַטְיִצְּיָעָן וְאוֹס
הָאָט פֿאַרְגָּעַשְׁלָאָגָן, אַזְוֹן דִּי שְׁטָאָטָן וְאַל שָׁאָפָּן אַ צַּעַנְטָעָר פֿאָר מִינְ
Messages Bibliques. זַיְּן קָעָגָנָר וְאוֹס אַיז גַּעַוְוָן קָעָגָן דָעַר אַיְדִּיעָ
אַיז דָרְכָגָעַפְּאָלָן. אַיצְטָהָאָט דִּי שְׁטָאָט בַּאַשְׁטִימָט אַ שְׁטִיקָה לְאַנְדָפָּר
דָעַם צְוָעָק. אַלְזָן וְאוֹס זַיְּ דָאָרְפָּן אַיז אַ גַּעַבְיִידָעָ אַלְץ אַרְיִינְצְּוּנָעָמָעָן».

«אַין אַנְהָוִיב האָבָּן זַיְּ מִיר פֿאַרְגָּעַשְׁלָאָגָן אַזְוֹגָן טְשָׁאָפָּל פֿוֹן

ויבצענטען יארהונדערט. ס' באלאנגט צו דער שטאַט. נאָר די קירך האָט אַ רעכט צו האָלטן, מעסע', דארט. נאָר אַיך האָט דאס ניט געוואָלט. אַיך באָצוווק צו אִינספֿירִירְן אַ רעליגֿיעּוֹ געפֿיל אוּיף מײַן אִינְגּוּנוּם אָפּוֹן דורך ברעגעּן אַ שליחות, נאָר אַיך ווֵיל ניט קיַין פרִיסְטֶעֶר אַדער וועלכּעַ ס' אַיז פֿאָרְבִּינְדְּנוּג מיט פֿאָרְמְעַלְּעַ דָּגֵג מַעַס — קָאָטוּיְלִישׁעַ, יִדְּיִישׁעַ, אַדער וועלכּעַ ס' אַיז אַנדְרָעַ. אַיך ווֵיל בלויַז שָׁאָפּוֹן אָז אַטְמָאָסְפּֿעָרָעַ פֿאָרַ מַעַדְיִתְאַצְּיעַ אָזָן שליחות אַבְּסְטְּרָאָקְטָעַ מַאֲלָעָרִי אַיז דער אַוְיסְדָּרוֹק פּוֹן דער אַפְּוּזְגִּיקִיט פּוֹן אַ באָדיַיטוֹגַ. אַיך ווֵיל דערְמָוְתִּיקַן אַ צְרוּקְקָעַר צו די אַמְתָּעַ ווערטָן

— Doruk Di — Messages Bibliques

שָׁאָגָאָל האָט גַּעַרְעַדְט בְּאָרִיכּוֹת וועגן זִין פְּלָאָן. ער אַיז גַּעַנְיוֹגַט אָזָא צָעַנְטָעַר זָאָל זִין ווָאוּ ער גַּעַפְּנִינְט זִיךְ, נאָר עַס אַרט אִים ניט אוּיבּ עַרְגַּעַץ אַנדְרָשׁ. «אַמְּאָל טְרָאָכְט אַיך, אָז עַס ווּאָלָט גַּעַוּעַן גּוֹט צו האָבָן די *Messages Bibliques* אַין אַמְּעָרִיקַע. אַיך האָבּ לִיבּ אַמְּעָרִיקַע. מַעַנְטָשָׂן זִינְגָּעַן דָּאָרָט אַפְּנָהָאָרְצִיקַע. ס' אַיז אַ יּוֹנָגּ לְאָנְדָּם מִיט אַלְעַ מַעְלוֹת אָוֹן חַסְרוֹנָה פּוֹן יוֹגָּנָט. ס' אַיז אַ מַהְהָ צו פְּרִירַן אַ לִיבּ מִיט אַזְׁעַלְכּעַ מַעַנְטָשָׂן. נאָר מִין אַוְיסְטָהָעַלְגָּוּגַע אַין מַזְׂוִיּ פּוֹן מַאְדָעָרְגָּעַר קָוָנָסָט אַין נַיְוִיְאָרָק אַיז פֿאָרְגְּעַקְזָּעַן מִיט 17 יָאָר צְרוּקַק. זִינְט דָּאָן זִינְגָּעַן גַּעַוּעַן דָּרִיּ מִירָא אַוְיסְטָהָעַלְגָּוּגַע: דָּרִי אַדְרָעַ פִּירַ פּוֹן פִּיקָּאָסָא, נאָר מַעַר נִיט פֿאָרַ מִירָ. דָּרִי שְׁרִיבְעָרַ האָט אִים דערְמָאָנָט וועגן זִין אַוְיסְטָהָעַלְגָּוּגַע פּוֹן די שּׁוֹבָן לְעַצְּצָנָן יָאָר, אוּףּ דַעַם האָט ער גַּעַנְטָפְּעָרַט אַז דָּס אַיז גַּעַוּעַן עַפְּעַס סְפָּעַצְיַעַלְעַס.

שָׁאָגָאָל האָט דָּעַרְקָלְעָרַט אַז ער גַּרְיוֹט צו אַיְלָסְטָרָאָצִיעַס צו צְוַיִּי בִּיכְעָר פָּאָרָן טְעַרְיָאָד פְּאָרְלָאָגַג: אַיְינָס «לֹא סִירָק», מִיט שְׁוֹאָרֶץ אָוֹן ווַיְיִסְגְּרָאָוִוִּירְן אָוֹן אַ בּוֹךְ פּוֹן זִינְעַ אִינְגּוּגַע לִידְעָר, אַיְלָסְטָרְרִירַט מִיט האַלְקִיזְגְּרָאָוִוִּירְן. צָום עַרְשָׁתָן מַאל ווּאָס ער טוֹט עַס ווּעַט אִים דְּוַיְוָרַן אַ יָאָר אַדְרָעַ צְוַיִּי, נאָר ער ווּעַט פֿאָרְבְּעַנְגָּוּגַע אַ דָּרִיּ פִּירַ יָאָר אוּףּ «לֹא סִירָק».

«נָאָר די קָאָלִירְטָעַ שּׁוֹבָן אַינְטָעַרְעָסִירְן מִיד מַעַר ווִי אַלְעַ. ווָאָס אַיך ווֵיל אַרוּבְּיַבְּאָקְמוּנָן פּוֹן גָּלָאָז אַיז די פְּאָנְטָאָטִישְׁטָעַ זָאָךְ, ווִי אַקְינְגַד, אָוֹן זָאָל דָּס זִין די הַוִּיפְּטִיזְאָךְ».

אוּףּ דָּרִי פְּרָאָגַעַ ווּעַן ער ווּעַט פֿאָרְטִיקַ מאָכוֹן די מעַז שּׁוֹבָן, האָט שאָגָאָל גַּעַנְטָפְּעָרַט: «ס' אַיז שְׁוֹעָרַ צו זָאגַן. אַיך האָלָט אַיז פֿאָרְעַנְדִּיקַן דָּס צְוַיִּיטָעַ פְּעַנְסְטָעַ מִיט דָּרִי לְאַנְצָעָטָן: מַשָּׁה מִיט די

לוחות, דוד און בת-שבע, ירמייהו און די יידן אין גלוט. עם בליבט נאך איבער אין שוויב: דער גודען.

“סעיאן און מאטיס האבן געמאכט בילדער געלאָסענערהייט. אויך וואן גאג. זיינען ניט געשפֿרונגען אין דער לופטן. נאר מיר אנטשפרען די הינטיקע צייטן. הייסע מלחמה, קאלטוע מלחמה.”

“אפשר זאל איך זיך אַפְּרוּעָן, זיינען אין מײַן סטודיא און האלטן אין מאָלן קליניע בילדער. גיסט אַרְיִין אין אַ מֶזְזֵי, דָו זעסט אַ שטייל-לעבן אַדער אַ לאַנדשאָפּט. אפשר באַקּוּסְט דָו דָאס. אַדער גיסט עס פֿאָרְבִּי און קוּסְט ויט אויף דעם. מזוייען זיינען פֿול מיט מיסט . . . נאר גִּי אַרְיִין אַין בראנָקָצִי טשאָפּעל. מאַסְקִיאָה הַיְבָט דִיך אויף אַין ווַיְקַלְתּ דִיך אַרְומ. צען טויזנט שטייל-לעבן זיינען ניט ווּרט אַין פֿוֹס פֿוֹן מאַסְקִיאָה. סַאיַן דָאָרט פֿאָרְאָן אַ פרְוִי מִיט אַ קִינְד אַין אַרְעָ אַרְעָם. ווּאָס פֿאָרְשָׁאָטָנט אַלְעָ מאַטִּיס-בִּילְדָעָר אַיִן אלְעָ מזוייען אַומְעָטָום.

“אין מײַן קָאָפּ זַעַן אַ סְךָ זַאָכָן, נאר איך ווּיס ניט צַי אַיך ווּלְעָל דָאָס קָאָנָעָן רַעֲלִיזְרָה. אוּבּ כַּזְ�עַל האָבָן דַי מַעְגַּלְעָקִיט, דַי כּוּחוֹת. אַיך קָאָן ניט טָאן אַלְצְדִּינְגָּה.”

עס אַיִן קענטלאָעָר פֿוֹן דעם לאָגָן אַרטִיכָל, אוּ שַׁאֲגָאָל האָט זַיך גַּעַהָאָט אַרְאָפְּגַּעַרְעָדָט פֿוֹן הַאָרְצָן פֿאָרְנוּ שְׂרִיבָעָר. מַעְגַּלְעָד, אוּ דָאס אַרְבָּעָטָן אַיִן אַ קָּאָטָעָדָרָאָל האָט גַּעוּרִיקָט אוּפּ דַעַר שְׁטִימָנוֹגּ פֿוֹן קִינְסְטָלְעָר פֿוֹן ווִיטְעָבָסָק אַיִן פֿוֹן קִינְדְּעָרְחָדָר.

עס אַיִן קָלָאָר, אוּ ווּ שַׁאֲגָאָל האָט ניט אַרְמָגְעָנוּמוֹן זַיך קוּק אוּפּ דַעַר ווּלְעָל אַין אַרְעָ פֿרְוָנְגָּעָן, ווּ ער האָט זַיך ניט גַּהָּאָט צַו באַקְלָאָגָן, אוּ פֿרְאָנְקְרִיךְ באַטְרָאָכְט אִים נאָךְ אַלְץָ וַיִּ אַן אַוְיסְלָעְנְדָעָר, אַיִן ער ווּיטְעָר פֿוֹן ווִיטְעָבָסָק ניט אַוּזָעָך.

דַעַר גַּרְוִיסְעָר נֵס אַיִה, ווּאָס דַעַר האָט אַרְיִינְגָּעָנוּמוֹן דָאס ווּלְטָלְעָבָעָ מִיט דַי פֿרְאָבְּלָעָמָעָן פֿוֹן קָאָסְמָאָס אַיִן זַיִינָעָ אַרְעָמָס אַיִן זַיִי באַהֲיכָט מִיט אַ דָּאַיְקָן אַיִן נִיטְ-דָּאַיְקָן לְעַבְּנוֹס-אַטְעָם. דַעַר צְוּוִיתָעָר נֵס אַיִג, ווּאָס שַׁאֲגָאָל אַיִן גַּעַבְּעַנְתָּשָׁט גַּעַוְאָרָן מִיט רַיוּזְקָעָ אַזְּבוֹתָה, פֿוֹן ווּלְבָעָ מִיר גַּעַנְיסָן אַיִן זַיִינָעָ גַּרְיִיט ווִיטְעָר צַו שְׁעָפָן פֿוֹן זַיִינָעָ קָוָאָלָן.

דורָך זַיִינָע “שְׂוִיבָן” האָט ער פֿאָר אַונְדוֹ גַּעַפְּנָט אַן אַ שְׂיעָר פֿאָרְמָאָכְטָעָ פֿעָנְסְטָעָר אַיִן עַס האָט אַרְיִינְגָּעָשְׁטָרָאָמָט דָורָך זַיִי אַ הַעַל לִיבָּט, ווּאָס באַלְיִיכְט דַי פֿיְגָסְטָרָעָ חֲדִירָמָט פֿוֹן אַונְדוֹעָר לְעָבָן.

דער ערדי שער מאָרָק שאָגָאַל

וואָס מער מען פֿאָרטִיפֶט זיך אַין די בֿילְדָעָר פֿוֹן מאָרָק שאָגָאַל — אַון פֿאָרטִיפֶט זיך מּוֹ מעָן — אלֵיז פֿרִישְׁעָר קּוֹמָעָן זַיְאָרוּסָאָלְעָן גּוּעָסָעָר וּוּרָטָר דָעָר חִידּוּשׁ פֿוֹן זַיְנָן צַיְבָּעָר.

איַין זַאַךְ אַיְזָה זַיכָּעָר — שאָגָאַל אַיְזָה פֿעָנָאמָעָן אַין דָעָר וּוּלְעָטָט פֿוֹן קוֹנָסֶט. אַיְזָה זַיְנָן טָאָגָ-טָעָגָלְעָכָעָר פֿשְׁטוֹת שְׁטָעָקָט אַ פֿילָאָסָפְּיעָ, אַ לְעָבָנָסָ-פֿילָאָסָפְּיעָ. אַנְשָׁטָאָט צַו זַוְּכוֹן סְתִּירִ-תּוֹרָה, דָאָרָף מּוֹעָן צַוְּגָיָן צָוָם טָאָגָ-טָעָגָלְעָכָן קוֹוָאָל פֿוֹן פֿאָלְקָלָאָר אַון די טִירָן צַוְּשָׁאָגָאַלְעָס גּוּהִימָעָ קָאָמָעָרָן וּוּלְעָן זַיךְ אַיְפֿפְּרָאָלָן.

דָעָר אַמְתָה אַיְזָה אוֹ שאָגָאַל אַיְזָה פֿוֹן וּוּיְטָעָבָסָק נִיטָאָרוּס. סְאַיְזָה זַיְנָן בְּלוֹטָן, אַיְזָה זַיְנָן בְּלִיקָן, אַיְזָה זַיְנָן גּוּהִידָן. דָעָר גּוּוִיסָעָר נִסְאַיְזָה, וּוּאָס עָרָהָט אַרְיִינְגָעָנוּמָעָן דָעָם וּוּלְטָאָל מִיטָּה קָאָסְמִישָׁעָ פֿרָאָבָן לְעָמָעָן אַיְזָה זַיְנָן אַרְעָמָס אַיְזָה זַיְנָן בְּאַהֲרִיכָט מִיטָּה דָאָיְקָו אַן נִיטְ-דָאָיְקָו לְעָבָנָס-אָטָעָם.

נאר א נס אין, וואס שאגאל איז געלביבן יונגע אין זיין הארץ.
אין זיין מות, אין זיין אויג און טעטפעראמענט — קרוב צו זיין 808טן
געבעוירנטאג. און דאס וואס ער גרייט זיך נאר צו באוייזן, דאס וואס
ער באוייזט בסדר אין זיין ענגסטן קרייז — עפנט פאר אונדזער די
בריטיסטע פעריפעריעס און דרינגדט אריין אין אונדזער מהות און
רעגת און צו טראכטן און דערפלין זיין טרויים און ווירקלעכקייט.
ער איז געבענטשט מיט ריזיקע עשרות, שאגאל, און ער טילט
איס זיינע פֿאַרְמָעָנֶנס צום כל און מיר געוויסן פֿוֹ זי און מיר זיינע
גריטט צו שעפּן און שעפּן פֿוֹ דעם ריביגעס קוואל.
שאגאל איז איז טיף-מענטשלעך און מענטשלעך-פֿשוֹט. זיין
קריכן אין די הימלען איז א פֿאַלְקְסִיטִימְלְעָכָר, אַ חֲסִידִישָׁר, אַוְיףּ
די פֿילְגָּל פֿוֹ יַדְיָשָׁן וּוּרְטָל אַוְן פֿאַלְקָס-אַרטָּן.
זיין חתְּנָכָה, זיין מאמע מיטן קינד, זיינע ליבעס-סצענעס, וואו
דעַר מאן איז דער האָן און די פֿרְזִי שטרעקט אַרוֹס אַרְעַז פֿולָע
בריסט צום באַשְׁעַרְטָן, זיין פֿאַרְהָעֶלְעָכָן שׂוֹאַגְּנָעָרְשָׁאָפּ אַזְּהָבָן
דעַמּוֹעַלְבָּן מִיטְגַּעַפְּלֵץ צו דער קוֹ, ווי צום מענטשן — אלְץ, אלְץ
רעדט צו אונדזער אויףּ אונדזער לשׂוֹן אַזְּמָכָט אַזְּדָזָן מַעַר באַזְּאָסְטָן
זיניק צום זיין פֿוֹ לעַבָּן, צו די עַלְמָעַנְטָאָרָעָן נִיגְזָגָעָן אַזְּרִיכְזָגָעָן
פֿוֹן קְדוֹמָנוֹנִים אָן.

שָׁאַגָּאַלְסָ קְאַלְיָרָן בָּאַרְיוֹשָׁן אַיִּיךְ, נָאָר זַי זַיְנָעָן נִיט אַוִּיסְטָעָרְלִישׁ.
זַי זַיְנָעָן דַּעַר אַיסְטְּרוֹקָן אַ הלְלוֹיהָ צֻם לְעַבָּן אַזְּנָלָעָ רַעֲגָנָגָעָן
פֿוֹן דַּעַר נָאָטוֹר, צֻם אוּפְּנָאָגָן, צֻם זַיְן אַזְּנָנִיסָּן. ווי טַרְאָגִישׁ
די גַּעַשְׁעַנְנִישׁ וְאַל נִיט זַיְן, ווי פֿינְסְטָעָר דַּעַר הַיְמָל אַיִּת, — שְׁטַעַקְט
הַיְנְטָעָר אִים אַ רַעֲגָנְבָוִיגָן. שָׁאַגָּאַלְסָ אַזְּן אַפְּטִימִיסָּט אַפְּלָו אַזְּן זַיְן
טִפְּן צָעָר. וַיְיַעַר וְעַלְתָּן מַאלָט עַר מִיט שׂוֹאַרְצָעָ פֿאַרְבָּן. זַיְנָעָ שׂוֹאַרְצָעָ
וַיְיַסְעָ גַּדְאוּרְנוֹגָעָן זַיְנָעָן בָּאַחַנְתָּ פֿוֹן אַ פֿאַרְבָּאַרְגָּעָנָעָם גַּעַלְעַטְעָר
אַזְּן שְׁקָאַצְעָרִי.

נִיט קִין וְאַונְדָּעָר וְאַס ער אַזְּ פֿאַרְלִיבְט אַזְּן כְּלִיזְמָרִים. זַי
זַיְנָעָן אַ טַּילְפֿוֹן אִים, פֿוֹן וַיְיַיְן קָוָק אַוְיףּ דַּעַר וְוּלְלָט. יַדְלָ מִיטָּן פֿידָל,
בְּעַרְלָ מִיטָּן בָּאָס. אַיזְ נִיט בְּלִיזְ אַ וּוּרְטָל, נָאָר אַזְּ עַנְטָפְעָר אַוְיפָּן
טְרַאַדְיְצִיאַנְגָּעָן «אַוְיְווִיִּי». אלְץ אַזְּ שָׁאַגָּאַלְסָ בְּיַלְדָעָר שְׁפִילָט אַזְּן בָּאָס
וּוּגָט זַיךְ, וְוָלָט אַיךְ גַּעַזְגָּט, מוֹיְקָאַלִישׁ, צֻם רִיטָם פֿוֹן טָאנָץ, פֿוֹן
לְעַבְנָס-טָאנָץ.

אַזְּ אַזְּ דַעַן נִיט דַעַר כְּלִיזְמָר אַ לְעַבְעַדְיְקָעָר יַאֲטָה, וְאַס פֿיְפָט

אויף דער וועלט מיט אירע צדות? שטעקט דען ניט הינטער זיין
אויפטריט אַכָּפְטִיעַסְ-דָּעַרְ-וּאַטְנַמְּאַכְעָרְ פִּילְאָסְפִּיעַ?
אט אווי שילדערט ער זיי, שאגאל. דער פידלער מיטן גראונעם
פרצוף און פיאלאטעןער קאפאט און וואוילוונגערישן היטל וואס
אויף אַזִּיט, מיט די געקעסטלטַע הויזן, אײַן שׂוֹרְשָׂוֹאַרְץ, דער צוֹוַיְטָעַר
געל, אײַן האנט גראַן, די צוֹוַיְטָעַר העלַגְרוֹן. ער זיצט אויף אַ
בענקל, נאר ער זיצט זיך אַים ניט. וויפֶל יִדְישָׁעַר הוֹמָאָר לִיגַט אַין
דעַם בַּילְד!

און ניט אומזיסט אַין שאגאל אווי שטאָרַק פֿאָרְלִיבַּט אַין אַקְרָאַ
בָּאַטָּן, פֿאָצָּן, קוֹנְצָּנְמָאַכְעָר אַין צִירְקְ-לִילִיט בְּכָלְלָה. ער פִּילְט זיך ווי
איינער פָּוֹן זַיִ.

און דֵי הַעֲגָר — די אַגְּרָעָסְיוּעַ מאַנְצְּבִּילַן, מיט די גִּירִיקָע בְּלִיקָן,
וּדְעַרְצָמָאָל אַן אַגְּצָהָעָרְגָּנִישׁ אויף דעם מאַנְצְּבִּיל מיט זִינְגָע גַּלוּסְטָן.
און דֵי טַעַנְצָעַרְקָע מיט אַיר פַּעַכְרָע אַון זַיִן בְּאַלְיבְּטָעַ כָּלה אַון פרָוַי
בָּעָלָא מיט די שׂוֹוָאַרְצָעַ הענְטְּשָׁקָעָם — אווי מענטשלעַך, אווי ערְדִישָׁ.
דער טוֹיעַר פָּוֹן אַלְטָן בֵּית עַולְמָן אַין ניט שׂוֹוָאַרְץ גַּעַמְאָלָן. דער
בֵּית עַולְמָן פֿאָרְמָאָגָט די לעַבְעַדְקָע בְּלוַי אַין פֿילְ-פֿאָרְבִּיקִיט פָּוֹן דער¹
עלְבָעַדְקָעַר נָאָטוֹרָה, ווי ער וּוֹאַלְט אַונְדוֹן גַּעַוְוִין אַזְזָא אַין אויף
אַ טִּילְפָּוֹן אַונְדוֹזָעַר עַקְוִיסְטָעַן.

ער כָּפְטִיעַ זיך צוֹ צָום שלחַ-מְנוֹתִ-טְרֻעְגָּר ווי צוֹ עַפְעַס רַעֲכַטָּס,
עַפְעַס וואס אַין אַרְיִין אַין זַיִן בְּלֹוט אַון ער אַין אַים מְקָנָא וואס ער
טְרָאָגָט זיך, שׂוֹעַבְטָמָשׁ, צוֹ דָעְגָּרִיבִּיכָן די יִדְישָׁעַ הַיִּם אַון בְּרַעְגָּעָן
מְכָל טָבָּה. שִׁינְגַּט טָאַקָּע אַרְוִיסָּן פָּוֹן דעם בַּילְד די פֿרִידָן פָּוֹן פּוֹרִים
אַין שְׁטָעַל.

געמט אָפִילוּ די בעטלער. זַיִן בָּאַלְאָגְגָעָן צוֹ דעם מִין וואס
פֿאָדְעָרָט, וואס האַט זַיִן אַרט אַין דער גַּעַזְעַלְשָׁאָפָּט, ווי ער וּוֹעַרְט
פֿאָרְבּוֹנְדָן מיט אַיְדִישָׁעַר חַתוֹנָה, וואס קָאָן זיך ניט באַגְּיַין אַין אַים.
און וועַר האַט עַס אַוְיסְגַּעְטְּרָאָכָט אַזְזָא הַאֲבָנוֹ ניט לִיבְ קַיִן
בְּלָוְמָעָן? ניט בְּלוַיְהָאַט בעָלָא גַּעַבְרָאָכָט בְּלָוְמָעָן פָּאָר אַיר חַתָּן
מְאָרָק, נאר אַ בְּקוּעַט בְּלוַמָּעָן בְּיִי אַונְדוֹן הַיִּבְטָ אַונְדוֹן מְשָׁאָן אַין דער
לוּפְטָן אַון בְּזַיִן לְעַצְטָן טָאָג וּוֹלְעָן מִיר גַּעַדְגָּעָן דעם עַפְיוֹזָאָד וואס
אַיִן גַּעַוְוִין פֿאָרְבּוֹנְדָן מיט אַ בְּלוַמָּעָן-בְּקוּעַט.

שָׁאָגָאָלָס ווּיְטַעַבְסָקָעָר הַיְזָלָעָד זִינְגָעָן גַּעַוְוָאָרָן בָּאַרְיִימָט אַיבָּעָר
דער וועלט. ניט בְּלוַיְהָאַט פֿיְגָרְרָיְן זַיִן אַצְיַינְד אַין די "מוֹזִיקְלָס" אויף

כלערליי שפראן, נאר אין די שלום עליכם ביכלעך, וואס זייןען איבערצעט געווארן אויף יאנפאניש און כינזיש זייןען די אילוסטראצייס פון שאגאלס שטובן. זיי זייןען, ווי אלץ וואס שאגאל האט געמאַלן וועגן וויטעבָּק, וויט אַרויָּס פון דער ענגעֶר אַטְמָאַסְפָּעָרָע. אַיר קָאנְט זַיִן אַנְמָעָסְטָן אויף שלום עליכם, פרצעס, אַשְׁס אַזְן וויסנְבָּרָגְס הַיּוֹלָעָד. זַיִן זייןען די בעסטע אַילְוְסְטְּרָאַצְּיָּס פון יַדְיָּשָׁן שְׁטָעָטָל בְּכָלָל.

רעכנט צו די צוּווִיְּ-פְּנוּמִידְּקִיטִיט אַזְן מִיטָּן קָאָפְּ-אַרְאָפְּאַיקָּע אַז אַוְיסְטְּרָלִישָׁע טִיפָּן, וואס מִיר זַעַן אַמְּאָל וּוֹעֵן מִרְ פָּאַרְמָאָן די אַוְינָן אַזְן עַפְעָנָן דַּעַם מַת.

אַז די צִיגָּן וואס באַגְּלִילִיטָן גַּעֲוִיְּנְטָלְעָד די קלִיזְמָרִים אַזְן דַּעַם גַּלוֹתְ-יִידְן בְּכָלָל אַז די קִירְךְ-שְׁפִיצָן אַזְן די יְעוּסָעָס, וואס ווי זַיִן ווּרְעָן גַּעֲשִׁילְדָעָרָט אַזְן דֻּעָר קוֹנְסָטָט מִיט אַוְוִיפִּילְ מַעְלָאַדְרָאַמְּטִישָׁן טְרָאַגְּיָּזָם, קָומָעָן זַיִן בַּיִּ שאַגָּאָלָן אַרְויָּס, אַז טְרוּיָּעָר, אַז פָּאַטְעָטִיק, נָאָר אַפְּטָמִיט אַפְּרָעָגְ-צִיכְיָּק.

קוֹקָט זַיִן אַיְזָן אַזְן לְעַבְתָּן זַיִן אַרְיָּין אַזְן שאַגָּאָלָס אַוְיטְאַפְּאַרְטְּרָעָטָן אַז אַיר ווּט דַּעֲרָקָעָנָן אַזְן זַיִן אַגְּוָטְ-בְּרִידְעִירִשְׁקִיטִיט, אַז פְּשָׁוְטָן חַיִּים, ווּעְמָעָן אַיר קָאנְט אַיְנָלָאָדָן צוֹ זַיִן אוֹף אַגְּלָעוֹלְטִי. זַיִן זַיְנָעָן אַונְדוֹז בְּכָלָל נָאַגְּנָט, שאַגָּאָלָס מַאֲלָנוּגָעָן, זַיְנָעָן טַעַמָּעָס אַז זַיְנָעָן אַיְנָטָעָרָעָן. ווי אַיְגָּן עַס זַיְנָעָן אַונְדוֹז די אַילְוְסְטְּרָאַצְּיָּס צוֹ בְּעַלָּא שאַגָּאָלָס בַּיְכָעָר "ברַעֲנָנְדִּיקְעַלְכְּטָן" אַזְן "די עַרְשָׁטָע בָּאָ גַּעֲגָ�וִישׁ"! ווי עַד וּוֹאָלָט אַרְיִינְגָּעָקָומָעָן צוֹ אַונְדוֹזָעָר זַיְדָן אַז שָׁוֹב אַרְיָּין אַז אלְץ אַפְּגָעָמָעָנְטָשָׁלָם.

אַז די בִּיבְּלְ-פְּאַרְטִּיטְשְׁוָנָגָעָן שאַגָּאָלָס זַיְנָעָן אַזְוִי קְלָאָר, אַז ווּעַן דַּעָרְבִּי אַזְן אַמְּאָלִיקָן חַדְרָ וּוֹאָלָט זַיִן גַּעַהָאָט פָּאָר די קִינְדָּעָר, ווּאָלָטָן אַסְךְ שְׁמֵיָּן אַזְן פָּעַטְשׁ פָּאַרְמִידְן גַּעַוּוֹאָרָן.

אַז די פָּאַנְטָאַסְטִּישָׁע "אַרְאַבְּשָׁע נַעַכְתָּ" אַזְן גַּגְאָלָס "טוֹוִיטָע נְשָׂמוֹת" אַזְן לְאַפְּגָנְטָעָנָס פָּאָבְלָעָן אַזְן קִינְסְטְּלָעְרִישָׁע שַׁאַפְּגָנָגָעָן צוֹ די לִידְעָר פָּוֹן לְיִעָּנִין, אַיְצִיק פָּעַפְעָר אַזְן סַוְצְקָעוּוֹר, זַיְנָעָן זַיִן נִימָט אַטְיִיל פָּוֹן אַונְדוֹזָעָר עַרְדִּישְׁקִיטִיט אַזְן קְלָאַרְקִיטִיט?

אַזְן די אַילְוְסְטְּרָאַצְּיָּס צוֹ זַיִן אַוְיטְאַבְּיָאָגְרָאָפָּע "מִין לְעַבָּן" . . . אַזְן די דַּעְקָאַרְצִיָּס אַזְן קָאַסְטִיּוּמָעָן-צִיְּכָנוּגָעָן צוֹ "אַלְעָקָא", "פִּיעָר פּוֹיגָל", "דָּאָפְנִיס אַזְן כְּלָאָעָ", אַזְן די באַהְאַלְטָעָנָע עַרְשְׁטָלִינָגָעָן פָּאָרָן יַדְיָּשָׁן מַלְוָה-טַעַטָּאָטָעָר אַזְן מַאְסְקָוּעָ אַזְן פְּרָעָסְקָאָס אַזְן מַוְרָאָלָן

אין פארשיידענע לענדער פאר עפנטעלכע פלאצער, ווי אפערא הייעור, דידי "יו עז", כנחת און די קאלירטע שויבן אין ירושלים, אין מעץ און זיינע אפישן פאר פארשיידענע צוועקן און זיינע סערדיימ-ארבעטען באזן די פלאגער וואס ליגן נאך אין זיינע פיטטער פויסטן — ווערד קאן בעגנוןען דעם פארנעם פון א מארך שאגאל, צו זיין אכצ'יקסטן גע!
בוירנטאג!

דרינגען מיר דערפונג אָרויס, אָז שַׁגָּאָל אִין ווַיִּטְפֹּן צֹ זַיִן
דער סְטוֹדִיא קִינְסְטְּלָעֶר. אַיִן דֵּעַר אַמְתָּן צִיט אִים דָּאָךְ צָום דְּרוֹיסִין,
צָום דַּי בְּרִיטְיעַ מַאֲסָן, ווָסָס זָלָן אַיְנְזָפָן דַּי קוֹנוֹסָט אָז דָּוָרְךָ זַיִן
עד קָלָאָר מַאֲכִין זַיִן לְעַבְנִיסְ-גָּאנְגָּה.

און אויב שאגאל רעדט וועגן זיך ווי וועגן אַ קינָה, אַדער ער
אייז חל צו שאפּן דעם איינדרוק אוֹ ער אייז היפְשָׁלֵעַ נאָאוּן אין די
דרכִּים פֿון אַונְדוּרָעַ טָעַג — אייז דָּאָס נִיט בַּי אַים אַזָּא מאַנְיָעַר,
נגאָר ער ברענְגט אַרוֹיס דעם אַמְתָּה פֿון זִינְעַר דִּיד אַן מַחְשָׁבָות אַוְיףּ
דְּדָעַמְזָעַלְבָּן שְׂתִיגְנָה, ווי ער פֿאַוְיאַינְפָּאַכְט זִין קוֹנְסָט דָּוָךְ די צִינָגֶן
און חַתּוֹנוֹת.

מחמת דאס קינד און די ציג און די שוואנגערשאפט און דאס פידעלע זייןען דער ואונדער וואס דארפ אונדו דערהאלטן ביימ לעבן. פשטוות דערקלערט, דאס גאנזאווע גיט און ענטפער אויף גאר א סד פאַרְרוֹוַיְקָלְטָעַ פֶּרֶאַבְּלָעֵמָעַן.

שָׁנָגֵל אֵין דַעַר אִינְצִיקָעָר אֹן דַעַר אַרְיִיגָנּוּלְסְטָעָר בֵּי אָנוֹדוֹן
יַיְדָן אֵין דַעַר וּוּלְטָ פָונְ קָוָנָסֶט. דַעַר אֵין אָנוֹדוֹזָעָר בְּנִיחִיָּד אֹן דַעַר
אֵין אַוִיסְגָּבָעָנְקָט נָאָר דַעַר יִדְישָׁעָר אֲנוּרְקָעָנוֹנוֹגָ, וּוּ שְׁטָאָרָק דַיְ וּוּלְטָ
אַאֲלָי אִים נִיטָ אֲנוּרְקָעָנוֹן.

ער פילט זיך היימיש מיט זיין פראנצ'יזיזש אונן רוסיש, נאָר
איינדערההים איז ער ערשות וועגן ער רעדט מאמע-לושאָן, די שפראָך
פונן זיינע וויטעבסקער יידז און זיין גרויסע אינשפֿרָאַכְּיעַ איז געלביבּן
שלום עלייכם אונן פרץ.

די ביבל אין פאר אים דער מאיר פון נעכטן און היינט. וויפל ערער שעפט פון איר, וויזיט זיך אים אויס איז ער דארף ערשת אונחויבן

אויפסני. די אנגעוויטיקע געשגענישן פון דער וועלט היינט-צראטאג
זייןען אים שטארק נוגע, נאר היימיש פילט ער זיך ערשות, ווען ער
קאנ ווערן אינטימ מיט דער וועלט. זיין צוונאָג צו דער וועלט אייז
זייןע בילדער זייןען אינטימ; זיין צוונאָג צו דער וועלט איז
אינטימ. ער האלט או ליכט אייז ליבשאָפט, או העלע קאלירן ברענגען
פריד און מוט. און מהמת אונדזער וועג אייז אָפֶט פֿאָרנוּפֶלט און
פארפֿינסטערט, הייבט ער אויף פֿאָר אונדוֹן זיין פֿיל-קָאלירנדיקן לאַמְּ
טערן און עס ווערט אונדוֹן דערפּון ליכטיק, וואָרעם און ליב.

צָנָגָסֶט

יענען זונטיק נאכמייטק זינגען מסתום מיל'אנען מענטשן געועסן
אין זיירער היימען און געווארט אויף גאר פראמינגענטע געסטט, וועלכע
מען האט ניט געדארפט אויפגעמען מיט כיבוד, נאר וואס האבן אליען
געבראקט די באטטעטז אונכ אין הויז אריין.

געקומווען זינגען זיי, די געסטט, פון פארשיידענע לענדער און וועלט-
טיילן. און זיי זיינגען געוווען געבענטשטט קינסטלער, די גודלי-הדור
— הענרי מור פון לאנדאן, מירא פון איטאליע, אלבערטא דושיא-
קאמעט פון דער שויזי, אלעלקסאנדעראָר קלדער, סטוארט דיעויס
און מאָרָק שאָגָאָל פון וואָנס, פראנקְרִין. געבראקט האט זיי די באָ
חנטע און באַהֲאוֹנוֹנְטָעָה קונסְטְּמְבִּינְטָעָה אַיְלִין טָאָרִיןְןָה. געקומווען זינגען
די אָלָע דָּרָךְ דָּעָם וְאוֹנְדָּעָרָאָרָן קָאָמְנוֹנִיקְרִיךְ-מִיטָּל — טָלְעָוּיוֹזָעָה.

זֵי האָבָּן גַּעֲוִוִּין זֵיְירָעָה וְעוֹרָק אָוָן גַּעֲרָעָדָט וְוָעָגָן זֵי. גַּעֲרָעָדָט
טָעֲכָנִישׁ, פְּרָאָפָּעָסְיָאנְעָל, גַּעֲנְטָפְּרָעָט אוֹיף די פְּרָאָגָעָס פָּוָן אַיְלִין
סָאָרִיןְןָה, אַיְר זָעָמָט גַּעֲזָעָסְנָה בֵּי זֵיךְ אַיְן אָ בְּאַקְוּוּמָעָרָפָאָז אָוָן
גַּעֲלָעָרָנְט אָוָן הַנָּהָאָגָה גַּעֲהָאָט אָוָן אָפְּשָׂר גַּעֲוָאָלָט פְּרָעָגָן פְּרָאָגָעָס אָוָן
אָפְּשָׂר גַּעֲטָרוּמִיט פָּוָן האָבָּן עָפָּעָס פָּוָן די מִיסְטָרָדָס בֵּי זֵיךְ אַיְן הוּוּזָה.

די וועלט פָּוָן מַאְדָּעָנְעָרָקָן קָוָנְסָט — אַזְוִי אַיְנְטָעָרָעָסָאָנָה אָוָן נֵיִזָּה
אַזְוִי פְּאָרָכָאָפָּנְדִּיךְ אָוָן אוֹיךְ צָעֲטוּמָלְעָגְדִּיךְ, וְזֵי די הַיְנְטִיקָעָ צִוְּיוֹוִיָּה
לִזְוָאָצְיָה. וּוֹעֵר עַס האָט זֵיךְ דָּעָרָשָׁאָקָן, אָוָן וּוֹעֵר עַס האָט נִיט בָּאָגְרִיפָּן,
אָוָן וּוֹעֵר עַס האָט פְּאָרָשְׁטָאָנְעָן.

נֵאָר פָּוָן די אָלָע דָּעָרָמָאָנְטָעָה קָיְנְסָטָלָעָר אַיְן אָזִיט גַּעַז
שְׁתָאָנְעָן מָאָרָק שאָגָאָל. עַר האָט זֵיךְ וְזֵי נִיט אַרְיִינְגָּעָפָאָסָט אַיְן קְרִיּוֹן
פָּוָן זֵינְעָה קָאָלְעָגָן. עַר האָט נִיט גַּעֲרָעָדָט וְוָעָגָן זֵין טָעֲכָנִיקָה, נִיט אַרְיִיסָּה
געבראקט קִיְּין פְּרָאָפָּעָסְיָאנְעָלָה נִיְּקִיְּתָן וְזֵי די אַנְדָּעָרָעָה. עַר אַיְן אַפְּלִוָּה
נִיט גַּעֲוָעָן מַאְדָּעָרָן אַיְן דָּעָם אַגְּגָעָנוּמָעָנָה זֵין פָּוָן די דָּעְפִּינִיכִיָּה.

עַר אַיְן אַרְיִינְגָּעָקָוּמָעָן צָו דִּיר אַיְן הוּוּזָה וְזֵי אָ גּוֹטְמוֹטִיקָעָר שְׁכָנָה,
וְזֵי אַנְלָטָעָר בָּאָקָאנְטָעָר, וְאָס וְזֵיל זֵיךְ מִיט דִּיר דָּוְרְכְּשָׁמוּעָסָן אַיְנָתִים
אָוָן דָּוְדָּעָרָאָטָסָט, אָוָן עַר זָאָל זֵיךְ נִאָכְפְּרָעָגָן אוֹיף דִּין גַּעֲוָונְטָה
צּוֹשְׁטָאָגָן אָוָן אוֹיפָּן וְוְאַוְילְזִין פָּוָן דִּינְגָּעָה קִינְגָּדָעָר אָוָן אַיְבִּיקְלָעָן.

ער איז געkomען צו דיר מיט זיין "ביבלייש ווארט", ווי ער
וואלט זיך אלין דעפינרט. זיינע ווערך וואס ער האט דיר געווין
זינגען געווין איזו נאענט מענטשלעך, ווי א טיל פון דיר. דאס
ארעמע געטל פון שטעלט (וויטעבסק); די חתנ-כלה וואס שועבן אין
דער לופטן שטאַרְק פֿאָרְלִיבְּטָע אָזֶן פֿאָרְחָלְמָטָע; די פֿשׂוּטוֹץ מענטשָׁן,
יידן אָרְעָם גֿעְקְלִידְט, נָאָר מִיט אָ פֿידְעָלָע אָזֶן די הענט. די פֿאָעְטִישָׁע
פֿשׂוֹטוֹץ פֿון טָאָגְטָעְלָעְכְּקִיט, דָאָס פֿאָזִיטִיוּע אָזֶן אָונְזָעָר עֲקוֹיסְטָעָן.
אייז ער אָפְשָׁר גֿעְווֹן דער אַינְצִיקְעָר פֿון די השׂובָע גֿעָסְט, אָט
דער 78-יעָרְקִעְרָמָאָרְק שָׁאָגָאָל, וואס האט גֿרְעָדָט צָוֵם הָרָאָצָה פֿון
צָהָעָרְעָר אָזֶן צְוּעוֹרָה. גֿרְעָדָט אָזֶן אַינְפְּאָז אָזֶן אוּיךְ פֿאָרְשָׁטְעָנְדָלָעָן,
אָזֶן נאענט צו די פֿאָרְלָאָגְגָעָן אָזֶן טְרוֹיְמָעָן פֿון מענטשָׁן, אָזֶן עֲרִידִיש
אָזֶן אַינְטָמָן.

און גֿזְאָגָט האט ער: "וּוֹעֵן אִיךְ עַפְּנוֹ אָוִיךְ די אַינְדָּעָרְפִּי
וּוְילְט זִיךְ מִיר זָעָן אַ בְּעַסְעָרָע וּוְלָטָם, אַ וּוְעַלְטָמָן פֿוֹן פֿרִינְטְּשָׁאָפָט אָזֶן לִיבָּעָן.
דָאָס אלְיָזָן קָאָן מַאְכָן דָעַם טָאָג שְׁעַנְעָר אָזֶן וּוְעַרְטָמָן צוֹ לְעַבְּן".

און נאָך ער גֿזְאָגָט: "אוֹ אִיךְ דָעַרְעָז אַ שְׁמִיכָל פֿון מִין
פֿרְוִי אָוִיךְ אִיר פֿנִים, דָאָן צְעַשְׁמִיכָלְט זִיךְ אַלְזָאַיְן מִיר, נָאָר דָאָן".
אוֹיךְ דער פרְאָגָע וּוְעָגָן זָיִן אַינְטְּעָרְעָס אָזֶן אַרְבָּעָט אָוִיךְ קָאָלִירְטָע
שְׁוִיבָּגָן, האט ער גֿעְנְעַנְטְּפְּעָרְט אָזֶן: "אִיךְ הָאָב לִיבְּ דִי דָאִיקָע אַבְּעָט,
דָעַרְפָּאָר וּוְאָס זִיךְ אַפְּעָרְדִּיט מִיט לְיכָט. אִיךְ וּוְילָט, אוֹעֵס זָאַל זָיִן
לְיכָט אָוִיךְ דער וּוְעָלָט. וּאוֹ סְיָאַיְן קִיְּין לְיכָט נִישְׁטָמָט פֿאָרְאָגָן, אִיזְקִיְּין
לִיבָּעָן נִישְׁטָאָ, אִיזְקִיְּין גָּאַט נִשְׁטָאָ. אָזֶן לִיבָּעָן אִיזְדָעָלָט פֿון
דער וּוְעָלָט".

און וּוֹעֵן מעַן האט גֿעְווֹין די קִינְסְטָלָעָר אִיז זִיעָרְעָה הַיְמָעָן אָזֶן
סְטוּדִיאָס, אִיזְקִיְּין עַס אָוִיךְ גֿעְווֹין שָׁאָגָאָלְס אַטְמָאָסְפָּרְעָר וּוְאָס האט אִיךְ
דָעַרְוָאַרְעָמָט. גֿרְדְּעָכָט אִיךְ גֿעְווֹין אַיְלָיְן סָאָרְדִּינְעָן זָעָן זִיךְ האט גֿעָז
זָאָגָט: ער האט מִיט זִיךְ מִיטְגְּעַנוּמוֹן זָיִן קִינְדְּהִיטָּא אַיְפָן גַּאנְצָן לְעַבְּן.
וּוְעַלְכָר יִנְגָּל האט נִיטָּה לִיבְּ גֿעְהָאָט קִיְּין טְוִיבָּן? שָׁאָגָאָל הַאָלָט
בְּיַיְן זִיךְ טִיבְּעָלָעָך, נִישְׁטָמָט צָוּסָן, נָאָר צָוּ בָּאוֹאָונְדָעָרְן זִיעָרְעָה שִׁינְגִּיקִיט,
זִיעָרְעָה קָאָלִירָן, זִיעָרְעָה נִעְנְטִיקִיט צָוֵם מענטשָׁן. די קָאָז אִיז אָ
מִיטְעַסְעָרְקָע בְּיַי זָיִן טִישׁ. ער האט לִיבְּ דִי וּוְעָלָט פֿון בָּעַלְיִיחִים,
נָאָר נִישְׁטָמָט קִיְּין מַוְיִין, זָאָגָט ער, טִיפְשִׁיְדִּישִׁ.

און אָזֶן האָבָּן מִיר גֿעְווֹין שָׁאָגָאָלְס קִרְיָה: אַ יִיד אַ גִּיעָר, חַתְּנִ
כָּלה, אַ בִּינְטָל בְּלוּמָעָן, אַ צִּיגְּגָעָן אַיְנְגָעְפָּאָלְן הַיּוֹלָן, אַ קָּעְצָל, אַ קָּלָאָן.

דאכט זיך, איז זיין גאנץ לעבען אפערירט ער, שאגאל, מיט די זעלבע טעםמעס. ער עקספערימענטירט ניט מיט עפעס ניסס ווי די אנדערע קינסטליער. נאָר זיינע אינטערטען זיינען די איביקע אלטַ-נייע אינטערעסן, נאָך וועלכע עס זיינען אויסגעהונגערט דער קבצַן ווי דער עישר — ליבען, שיינקייט, זוכערכיט. דאס בליל אלטַ-דאָס פידעלע אין די הענט פון אַפְּשָׁוֹטְן חִיּוּקִים. מהמת וויפל מאָל מיר זאלַן ניט האָבן געזונע שאגאלס החטַנְ-כָּלה אָזן זיינע ציגן, וועלן מיר דען ניט געפֿיגען עפעס ניסס אַזן זיינ?

דער 78-יאָרִיקָעֶר שאגאל רעדט ניט וועגן זיין עטלער, מאָלט ניט וועגן אלטַ-קִיטִיט. ער איז אָן ער ווועט פֿאָרְבִּילְבִּין ניט דער אַנְזָאָגָעֶר פון טרויער פון סוף, נאָר דער פֿאָעָט פון ליבען, דער פֿאָרְלִיבְּטָעֶר אין ליכטיקע קָאָלִירָן, דער פֿרָאָקָלָאָמִירָעָר פון ערדיישער פרִידִיך, פון לעבען. דערפֿאָר — וואָס ליכט דערווארעט, ליכט דערהייבט, ליכט דער-גענטערט.

אַים איז אַיְגָן אַלְץ וואָס אָיז מענטשלעַר, וואָס באָפְּרוֹכְּפָּעָרֶט אָזן באָלָעֶבֶט אָונְדוֹעֶר ערֶד.

האָבן מיליאָגעַן מענטשַן אָזן אַ זונטיקְדִּיקְן נַאֲכְמִיטִיק געהאָט גרויסע געסט בּי זיך אַין הוֹיַּה. זיַּיְה האָבן געלערנט, זיַּיְה האָבן גענאָסָן, זיַּיְה האָבן געשטענָסָן. נאָר אַיְגָעֶר פון זיַּיְה, מאָרָק שאגאל, אַיז געקמען צו זיַּיְה מיט אַיְגָן אַנְגָּזָאָפָט מיט ליבע פֿאָרְדִּיך, מיט ווערטער פון פרִינְטְּשָׁאָפָט אָזן מענטשלעַיכְקִיט.

אָזן געוויזַן האָט מען די פרָוכְטָן פון זיין מי — אָז אָפְּשָׁפִיגֶל פון מענטשלעַכְעַ פֿאָרְלָאָגְגָעָן, טרוימען אָזן דערגרִיבְּן — ליבען, צָארְטִיקִיט, ליכטיקִיט, שיינקייט.

אָזן געוויזַן האָט מען פֿאָר די אלְעַ מענטשַן פון פֿאָרְשִׁידְעַנְעַ פֿעלְקָעֶר אָזן רָאָסָן — אַ פֿשְׁוֹטְן יִדְן, מיט אַ יִדְישָׁ הִיטְעַלְעַ אָזן אַ לְאָנְגָּעָר קָאָפָאָטָעָר, דעַם קַבְצַן פון שְׁטָעַטָּל, וואָס באָגְלִיְיט מאָרָק שאגאלן אויף ווַיַּן לעבען-זַוְעָג אַיבָּעֶר גָּאָר דער וועטל.

אָזן די וועלט האָט געיזַן, אָז דאס אַיז געווען שאגאל אלְיִין, אַט דער אָרְעַמְעַר, פֿאָרְטָאָכְטָעָר יִדְ, וואָס טְרָאָגֶט דאס זַעְקָל אַיְבִּיקָעָלָסָטָן אָזן גִּיטָּה. אָזן ווֹאוּ ער קוּמָט, ווערט ליכטיקִיט, ווערט וואָרָעָם. סְאיַזְדִּי וּאָרְעַמְקִיטִיט, וואָס שְׁטָרָאָלָט אַרְוִיסָן אִים, וואָס באָהָעָפָט אַים מיט זַיַּן בְּרוּדָעָר מענטשַן.

אָפַרְאֶר

נעכטן, דינסטייק, דעם 14 טן יוני, 11:30 אינדערפרי, איז אוף דער פראנצ'יזישער שיף "לייבורטי" אפגעפארן צו זיך אהים אין פראנקрайיך דער וועלט-בארימטער מאלער מארך שאגאל מיט זיין פרו. ווען איך האב זיך פאריקון זונטיק געטראפֿן מיט אים אין בראנדעיס אוניווערטיסיטעט, בעת ער האט באקומען דעם ערנדיטול, "דאקטאָר פון גזעץ", האט ער פֿאָרגעשלָּגָן אויך זאל קומען צו דער שיף.

שיין אויפֿן דעך, ווען איך האב געפֿרעדט ביי אָ שִׁיפֿ-בָּאָמָּתָן וואו שאגאלס קאַבְּינָע געפֿינְט זיך, האט זיך זיין פֿנִים צעשמייכְלָט און ער האט געזאגט: "איך האב דעם גרויסן כבוד צו זיין באָקָאנְט מיט אים און זיין ווערך".

שאָגָאלָס קאַבְּינָע (נומער 255) איז געוווען פֿול מיט באָזָכָעָר. ער האט זיך אויפֿגַעשטעלָט און געזוכט פֿלאָץ פֿאָר אונדו זיך זיצָן. דאס אַינְגְּזִיקָע פֿרִיעָר פֿלאָץ איז געוווען אויפֿן בעט. צו זיין פראנצ'יזישן סֻקְּרָעָטָאָר האט ער געזאגט אין פראנצ'יזיש: "דאס זייןן מײַנְעַי יִדְיָשׁ פֿרִינְטָה". און איז אַרְיְבָּעָר אויף יִדְיָשׁ און גענטפֿערט אויף אונדזער פֿראָגן.

נאָך זייןדייק אין נוֹ-אַירָק מיט אָ צוּוִי וְאָכָּן צוֹרִיק האט ער געבעטן, איז זאל אים ברעגען עטעלעכּ קאָפְּיעָס פֿון דעם בָּוָך "די ערשות בעגגענִישׁ" פֿון זיין פֿאָרְשָׁתָאָרְבָּעָנָעָר פֿרוּ, בעלא שאָגָאל. איך האב אים אויך געבראָכָט דוד מַאֲטִיסָעָס בָּוָך "די וועלט פֿון טַשְׂאָרְלִי טַשְׂאָפְּלִין", און וועלכוּ עס געפֿינְט זיך שאָגָאלָס צִינְנָוָגָן פֿון טַשְׂאָפְּלִינְן. שאָגָאל האט זיך מיט דעם בָּוָך שְׁטָאָרָק דערפרִיט.

עס זייןן אַרְיְבָּעָר קומען נאָך באָגְלִיטָאָר און אַיְגָעָר האט דעם קִינְסְטָלָעָר אַדְרָעָסִירָה: "דָּרְשָׁאָגָאל", האט ער זיך געווונְדָט צו מֵיר און געזאגט: "איך האב שיין צוּוִי דָּאָקְטָאָר-טִיטָוָן, נאָר דאס הַעֲלָפְּט

ניט, איך ווער אלץ שוואכער . . . אלץ וואס איך וויל איז ארבעטן,
באד ארבעטן".

ווען איך האב געפרעגט מארק שאגאלן וועגן דער טעם פון
זיין פראייקטירטן מורהל (וואנט-געמעל) אין בראנדיעס אוניווערד
סיטעט, האט ער זיך אנגעבייערט גוטמויטיק: "עס וועט מיר נעמן מעד

ווי א יאָר דאס צוֹצְגַּרְיִיטֵן אָוֹן אַיְר ווַיְלַט שְׁוִין אַטְּעַמְּעַז
בַּיִּים גַּעֲזַעֲגַעַנְעַן זִיךְ הַאַט עַר גַּעֲבַעַטְן אַיְבַּעַרְגַּעַבְן הַאַרְצִיכְעַ
גַּרְוָסְן פָּוּן אִים צַוְּלַע בַּאֲקָאנְטָע, זִיְנַע בְּלוֹיַע אַוְיַגְן זִיְנַע גַּעַוְעַן
אַגְּגַעְצַנְדָּן, זִיין קִינְסְטֶלְעָרִישׁ פְּנוּים אַיְן גַּעַוְעַן אַוְיסְדוּרוּקְסְפּוֹל אָוֹן
זִיךְ גַּעַטְרָאָגָן, וַיְיִנְעַן קוֹנְסְטְּדוּעַרְקָה, הַעֲכָעָר אַיְבַּעַר אַלְעַ דַּעַכְעַר . . .

אויף דער בינע פון דער מנטראָפֿאַלִיטָן אַפְּערָאַ

די גילדענע ליכט לעשן זיך ווי ניט-ווילנדיק אוים. עס דערהערן זיך די נשמהדייקע טענער פון טשאַיקאָוּסְקִיס מזוק, דער רײַינְקָעֶר פֿאָרְהָאנְג עפָּנְט זיך פֿאָוָאַלִיעַ פֿאָנְאָנְדָּעֶר אָוֹן דו בּֿלְיִיבְּסַט זִיצְּנָאָ אַ פֿאָרְגָּאָפְּטָעָר פון די פֿאָרְכִּישׁוּפְּנִידִיקָעַ דַּעֲקָאָרָצִיעַס פון אָונְדָּזָעַר גְּרוּיסָן יִידְיָשָׁן מְאַלְעָר, מְאַרְקָשָׁנָגָאַל.

אָוֹן וּאָלְסָטוֹ נִיט גְּעוֹוָאָסְטָ פֿרְיעָר, אָוֹן מְאַרְקָשָׁנָגָאַל הָאָט גַּעַמְאַלְדָּן די דַּעֲקָאָרָצִיעַס, וּאָלְסָטוֹ זֵי סִיְּיוּזְמִינְקָעֶר דַּעֲרָקָעָנְטָ. אָט אַיְזָן די וּאָנְטִימָאָלְעָרִי אַיְזָן טִיפְּן בְּלוּזָן, וּאָס מְאַנְיָעָט זֵיך, וּאָס רְעַדְתָּ צָו דֵיר אַיְזָן אָזָא פֿאָעָטִישׁ-לְעַבְּדִיקָעֶר שְׁפָרָאָךְ אָוֹן עַס דּוֹכְטָ זֵיך דֵיר, אָז וּאָס מְעַר דו קְוָקָסְטָ זֵיך אַיְזָן די בְּלוּזָ פֿאָרָבָן, אַלְצָן מְעַר אָטְעַמְטָ פון זֵי מִיטָּ פֿרְישְׁקִיָּט אָוֹן יוֹגָנָט. אָוֹן אַט, הָעַטְ-אַיְבָּין אוּפָּה דַּעֲרָ מְאָלְעָרִי, שְׁטִיטָה טְרָאָצִיךְ דַּעֲרָ רְוִיטְ-רוּיטָעָר הָאָן, דַּעֲרָ עַכְתָּ שָׁאָגָאַלְשָׁעָר הָאָן, וּאָס דַּעֲרָ קִינְטָלְעָר הָאָט אָזְוִי קְלָגָן בְּאָנוּמָעָן זֵין וּוּכְטִיקִיָּט אַיְזָן אָונְדָּזָעַר וּוּלְטָלָן; דַּעֲרָ זְכָר (זָאָכָעָר). דַּעֲרָ אַיְבִּיקָעֶר עָר, וּאָס שְׁטָאָלְצִירָט אָזְוִי מִיטָּ זֵין מְעַנְלָעְכָּר קְרָאָפָּט, דַּעֲרָ רְאַמְעָאָ פָּוֹן אַלְעָ מִינִּים, דַּעֲרָ לִיבְּעָס-הָעָלָד צְוִוִּישָׁן מְעַנְשָׁתָן, וּאָס הָאָט אַיְזָן זֵיך אַלְעָ קָאָמִישׁ שְׁטְרִיכָן פון הָעַנְדָּל אַיְזָן הָאָן.

טִיפְּעָר בְּלוּזָ — אָוֹן אַיְבָּעָר אִים דַּעֲרָ רְוִיטָעָר הָאָן, וּי אַ רְוִיטָהָאָרִי. אָוֹן שְׁוִין הָאָט אִיר דֻּעָם לִיְּטָ-מְאָטִיוֹ פֿאָרָן גָּאנְצָן בְּאַלְעָטָה, "אַלְעָקָאַ".

נָאָר פֿרְיעָר אַ פֿאָר וּוּרְטָעָר וּוּעָגָן אִינְהָאָלָט. אַלְעָקָס אָנְדָּעָר פֿוּשָׁקָין

האט פארפאסט די באַרימטָע פֿאַעְמָע «צִינְיָנֶר», פֿוֹן וועלכּוֹן דער העלד איז אלעڪָא. טשאַיקאָוּסְקִי האַט אַנגָעַשְׂרֵיבָן די מזוייך אָזֶן דער גַּרוּיסְעָד בְּאַלְעַטְ-מִיסְטָעָר לְעַנְיִיד מַאֲסִין אָזֶן מַאֲרָק שָׁאָגָּאָל האַבָּוֹן דערפּוֹן גַּעֲמָאָכָּט דֻּעַם בְּאַלְעַטְ «אלעַקָּא».

מַאֲרָק שָׁאָגָּאָל אִיז אַרְיוּסְגָּעַרְפּוֹן גַּעֲוָאָרָן קִיְּזַן מַעֲקָסְקִיָּא סִיטִּי אִין זָמָעָר פֿוֹן 1942, וְאוֹ דַעַר בְּאַלְעַטְ אִיז אַיְגָעַשְׂטוּדִירְט גַּעֲוָאָרָן. עַר האַט גַּעַזְאָלְטַ מַאֲכָן די דַעַקְאַרְצִיעָס, נַאֲרַ עַר האַט גַּעַטְאָן אַסְרַ מַעַר וְוי דָסֶס. עַר האַט בְּאַנוּמוּן פּוֹשְׁקִינָס פֿאַעְמָע אוּףַ זִין אַיְגָעַנְעָם קִינְסְטָלְעַרְישָׂן אָוֹפָן אָזֶן אַדְאַקְ אַט וְיךָ בְּאַקוּמָעָן אַנְיַעַר בְּאַלְעַטְ. שָׁאָגָּאָל האַט אוּףַ גַּעַצְיָיכָנְטַ די קָאַסְטִימָעָן, אַיְבָּעָר וּוּלְכָעַ מַאֲדָם בְּעַלְאָ שָׁאָגָּאָל האַט גַּעַהְאָט די אוּפְּזִיכְטָמָן. נַאֲךָ דַעַר עַרְשְׁתָּעָר אַוְיפְּרִירְנוּגָּן אִין מַעֲקָסְקִיָּא סִיטִּי, זִינְעָן די שָׁאָפְּעָר פֿוֹן בְּאַלְעַטְ אַרְיוּסְגָּעַרְפּוֹן גַּעֲוָאָרָן אַכְּצָן מָאָל.

עַס האַט פְּאַסְיָרְט עַפְּעָם נִיעָס אִין בְּאַלְעַטְ טַעַטְעָטָר. אַנְשְׁטָאָט די דָעַזְ אַקְאַרְצִיעָס זָאָלָן זִין די סְטָאַטִּיסְטָן, אַזְוִי צָוָאָגָן, זִינְעָן זִין «אלעַקָּא» אַרְיוּסְגָּעַקְוּמָעָן די מִיחְוִיסִים. וְוי די פְּרִימָאַ-בְּאַלְעַרְינָעָ, וְוי די אַטְרָאַקְזִּיעָ אַפְּנָעָן דַעַר אַוְנְטָעַרְנָעָמָנוֹגָן. אָזֶן די קָאַסְטִימָעָן וְאָסֶן די טַעַנְצָעָר טְרָאָגָן, שְׁפִּילָן מִיטָּ, טָאָנְצָן מִיטָּ, זִין זִינְעָן אַזְוִי אַרְיוּגְּינָעָל אָרְן פְּאַרְכָּאָפְּנָדִיקָּ, אוּ זִין קָאָנְקוּרִין גַּרְיִילְדָּ מִיטָּ די גַּרְאַצְיָעָעָ פִּיגְרוֹן אָזֶן בְּאַוּעָגְנוּגָן פֿוֹן די טַעַנְצָעָר.

אָזֶן וְעוֹן מַגִּיט אַטְרָאָכָטָ, אָזֶן זִינְעָן גַּעַמְּאָלָן גַּעֲוָאָרָן 75 קָאָסְ-טִוְּמָעָן אָזֶן יַעַדְעָר קָאַסְטִימָהָט זִיךְ זִין אַיְגָדְיוֹדָעָלָן פְּרִצְׁזָוָף אָזֶן, דָאָן קָאָן מַעַן אָפְּשָׁאָצָן די וְאוֹנְדָעַרְלָעַכָּ אַרְבָּעָט וְאָסֶן שָׁאָגָּאָל האַט אַוְיפְּגָעָטָאָן אִין «אלעַקָּא».

.2.

דַעַר סִיפּוֹרְ המְעָשָׂה פֿוֹן דַעַר פֿאַעְמָע אִיז וְוי אַגְּעַמְּאָסְטָן פָּאָר שָׁאָגָּאָלָס טְאָלָאנָט. דַעַר רַוִּישָׂעָר שְׁטָאַטְיִישָׂעָר יַוְּגָעַרְמָאָן אַלְעַקָּא פְּאַרְלִיבָּט זִיךְ אִין דַעַר צִינְיָנְעָרָין זַעַמְּפִירָא אָזֶן עַר וּוּרְטָ אָזֶן אַיְגָעַנְעָר אִין צִינְיָנְעָרָשָׂן טָאָבָּאָר. די צִינְיָנְעָרָקָעָ אִיז די טַאַכְטָעָר פֿוֹן הַוִּיפְּטָ. אִין אַנְהָוִיב עַנְטָפְּעָרָט זִי וּוּלִיק אַזְוִי אַלְעַקָּאָס לִיבָּעָ-דְּעַרְקָלְעַרְוָגָעָן, נַאֲךָ שְׁפָעַטָּעָר גַּעֲוִוָּנְט אִיר לִיבָּעָ אַזְוּיְטָעָר צִינְיָנְעָר אָזֶן אַלְעַקָּא שְׁטוֹרָ רַעַםָּטָ פֿוֹן אַיְפְּעַרְזָוָכָט, בֵּינוֹ עַר הַוִּיבָּט אָז לִיְדָוָן פֿוֹן אַקָּשָׂמָאָר.

ער גיט אָרוֹנְטַעַר פֿוֹן זִינְעָן אָוּן ער דערשטעכט זִין לִיבָּסִ-קָּעָגָנָעֶר אָוּן זִין גָּלְבָּטָעַ. אַיר פָּאָטָעַ וּוְילְ נִיט גָּעָמָעַן קִיּוֹן נְקָמָה. זִין שְׁטוֹרָאָפַּט פָּאָר אַלְעָקָאָן אֵין, אֹז ער זָאָל אוּרִיךְ שְׁטוֹנְדִּיקְ פָּאָרָלָאָן דֵּי צִיְּנִינְגָּר אַטְמָאָסְפָּעָרָעַ. גֵּי אָוּן קָוָם מַעַר נִיט צְרוּרִיךְ.

דעָר בָּאַלְעַט אַיְזָן אַיְגָּנָעָטִילְט אַיְן פִּיר סְצָעָנָעַס. שָׂאָגָּאַלְס בְּלִי אָוּן רְוִיטְ דָּעָקָאָרָאָצְיַע פֿוֹן דָּעָר עֲרַשְׁטַעַר סְצָעָנָעַ סִימְבָּאָלְזִוְּרֶט דֵּי לִיבָּעַ (בְּלוּי) אָוּן אַיְפָּרְזּוּכְט (רְוִיטְ). סְאָיִן נְאָכָּמַט. דֵּי נְאָכְמָצְצִיגְיְינָעַר הָאָבוֹן דָּאָבְּיוּעַט אֵ פָּעָרָד, דֵּי קָאָרְטָן-זְוּאָרְפָּעָרָקְעַ אָוּן דָּאָס צִיגְיְינָעַר אָוּן דֵּי גָּאָנָצָעַ זְאָרְגָּלָאָזְיִיקִיט שְׁפִּיגָּלְט וִיךְ אַפְּ אַיְן טָאנָן.

אַיְן דֵּי וּוּיטָעָלְדִּיקְעַ צְווּיְיָסְצָעָנָעַס אַיְזָן חָלְעָלְרַטְמָאָגְּ. אַלְעַ זִינְעָן וּוְאָרַד אָוּן גְּרִיטְ פָּאָרְן אַרְבָּעָטְסְ-טָאָגְּ. דֵּי אַקְרָאָבָּאָטְן אָוּן דֵּי גָּאָסְן טָעָנְשָׁעָה, דֵּי פָּאָיָצְן אָוּן דֵּי בָּאַנְדוּעַ-שְׁפִּילָעַר. דֵּי דָּעָקָאָרָאָצְיַע אָיִן אֵ לְוִיבְּ-גָעָזָאָג — אַיְן פָּאָרָב — צָוָם לִיכְבַּט אָוּן לְעָבָן.

אָוּן אַט אַיְזָן אֵ טִיכְכָּל אָוּן אֵ שִׁיפְּלָאָן אֵ שָׂאָגָּאַלְישָׁע בְּעַרְיָאָזְקָע (מִיטָּן קָאָפְ אַרְאָפְ) אָוּן אַנְכָּט אַוקְרָאַנִּינְשָׁ פָּעָלְלַ פֿוֹן גָּאָלְדָעָנָע זָאָגָּעָן אָוּן אַיְבָּעָר אַלְצָן שִׁינְנָט דֵּי רְוִיטָעַ זָוָן, נִינְ, נִיט אַיְזָן זָוָן, נִאָר צְווּיְיָסְצָעַן — אַיְינָעַ וּוְיָ אֵ רְיוִיזְקָ שְׁטִיפְעָרִישָׁ אַוְגָּס אָוּן דֵּי צְווּיְיָטָעַ, וּוְיָ אֵ מָנָן קְרוּוֹן, וּוְיָלָדְיָ זָוָן זָעָט דָאָלָץ אָוּן דֵּי אַיְזָן דָאָרְדִּי פְּרוּוֹן בְּאַשָּׁאָרָפְ אָוּן אַיְן אֵ וּוְיָנְקָל לִיגְטָ דָאָס שְׁטָעָטָלְ. נִינְ, עַס לִיגְטָ נִיטָ, נִאָר עַס דְּרִיטָ וּזְקָרְבָּן דָעָר זָוָן. אַזְוִי זָעָט אַלְצָן שָׂאָגָּאַלְס אָוּן אַזְוִי בְּאַגְּעָמָט דָאָס דָעָר צְוּשִׁיְעָר אָוּן ער טְרָאָגְט אַזְוִי וִיךְ דֵּי פְּלִילְגָּלְ פֿוֹן קִינְסְטְלָעָרָס פָּאָנְטָאָזִיְעָ אָוּן ער פְּלִיטָ וִיךְ גָּוָט אָיִן שָׂאָגָּאַלְס גָּעוּזְשָׁאָפְט, וּוְיָלָדְיָ קִינְסְטְלָעָר אֵי גָעָבָעָנְטָשָׁת מִיטָ אֵ קְלוֹגָן הַוּמָאָר, מִיטָ אֵ אַיְגָּנְאָרְטִיקָן שְׁטִיפְעָרִישָׁן חֹן אָוּן עַס וּוּעָרָט אַיְיךְ קִינְמָאָל נִיט לְאַנְגּוּוְיִילִיקְ מִיטָ שָׂאָגָּאַלְס פָּאָרְבָּן אָוּן פִּיגְרָן אָוּן מְאַלְעָרִישָׁ אַיְנְפָאָלָן.

.3

מִיר דָוְכַּט זִיךְ, אֵז קוֹיְנָעָר קָאָן נִיט אַזְוִי בְּאַגְּעָמָעָן שָׂאָגָּאַלְן וּוְיָמָר יִידָן, וּוְיָלָדְעָר הָאָן זִינְעָר, יִעְדָּעָ פִּיגְרָן פֿוֹן פָּעָרָד, יִעְדָּעָ בּוּיָם אָוּן יִעְדָּעָ צִיגְ זִינְעָר אֵזְזִוְיָ עַכְטִיְיִידְשִׁילְעָר.

אַיְן דָעָר דְּרִיטָעָר סְצָעָנָעַ שְׁפִּילְן דֵּי קָאָסְטִיּוּמָעָן אָנְגָּעָזְעָנָעַ רָאָלָעַ, קָאָסְטִיּוּמָעַן פֿוֹן פּוּירִים אָוּן פּוּירְטָעָס, פֿוֹן אֵ הַאָרְמָאָשְׁקָעַ שְׁפִּילָעַר אָוּן פֿוֹן דָאָרְפִּישָׁ קִינְדָעָר.

די דעקראציע פאר דער פערטער, לעצטער סצענע, איז אַ
מײַן בילד פון דער אַמאָלִיקָעַ פֿעַטְעֶרְבוֹרָה, מײַט שָׁגָּאַלְס פֿאַרְאַפְּרָאַע
אויף דעם זענְקְמָאֵל פון פֿעַטְעֶרְ דעם גְּרוּיסָן אַיְן פֿאַדְעָרְגְּרוֹנָט. אַ
ברענְגְּנוֹדִיקָעַ קָאנְדָּעַלְאָבְּרָע ווי אַ סִּימְבָּאֵל פון רִיכְוָן לְעָבָן; שְׁפִּינְזָן
פון דענְקְמָאַלְעָר אַונְ קְרָכְן אַונְ פֿאַלְאַצְּן אַונְ גְּרוּיסָע אַונְ קְלִיְּנָע גַּעַז
בַּיְּדָעָס — די אַמְּאַלְיָקָע "סְטָלִיצְצָע".

אלעָקָאָס קָאַשְׁמָאָר. עַד אַיְן אַיְן דער הַיְּפָטְ-שְׁטָאָט, צוּוִישָׁן לְוקָסָט
אַונְ אַרְיִמְקִיְּטָן; אַרְיִסְטָאַקְרָאַטִּיעַ אַונְ דָּאָס פֿאַלְקָן; די פֿאַלְיִצְיָי טְרִיבְּבָט
די מסָעָ. דער פֿאַעַט נְעַמְתָּ זִיךְ אַונְ פֿאַרְן פֿאַלְקָן. שְׁפָאַנְגָּן אויף דער
בִּינְעָ. אַיְן זִין קָאַשְׁמָאָר מִישָׁן זִיךְ אַוְיסָ פֿאַרְשִׁידְעָנָע אַוְיסְטָעַרְלִישָׁע
פֿיגְוָרָן — פֿוֹקָסָן אַונְ פֿיְשָׁ, אַ באָבָע אַונְ אַ "דוֹרָ", אַ פֿלְעַדְעָרְ-מוֹזָן אַונְ
אַ האָן, אַ פֿאַנְאַרְטָשִׁיקָעַ אַונְ אַ קְוָטְשָׁעָר, אַ קְנִיאָן אַונְ אַ גָּאַרְאַדְאַזְוָאָי
— אַונְ סִיְּ די טְעַנְצָעָר, סִיְּ די מְזָוִיק אַונְ די קָאַסְטִוּמָעָן ווּרְלִיךְן אויף
איְיעָר אוֹיג אַונְ אוֹיעָר אַונְ דְּרִינְגָּעָן אַיְן בְּלוּט אַרְיָן. אַ וּוּלְעַט פון
קָאנְטָרָאָסָטָן אַונְ קָאנְפְּלִיקָטָן — אַ דּוּעָל אַונְ אַ טְיִיּוֹל וּוּסָם לְאַכְּטָן. פון
דְּרָאַמְּעַדְּרִיְּץ צוֹ שְׁטָאַרְקָעָר שְׁפָאַנְגָּן. דער בְּרוּזְנְדִּיקָעָר פֿוֹשְׁקָיָן אַונְ
מְאַסְיָן אַונְ דער אַלְצְיַעַנְדִּיקָעָר ווּוּתְעַבְּסָקָעָר יַיְדָ מָאָרָק שָׁגָּאָל, ווּעְמָס
פֿאַרְבָּן פֿילְאַסְפָּרִירָן אַזְיָי פֿילְבָּאָר אַונְ פֿאַנְטָאַסְטִישָׁ.

אַונְ נִיטְ-וּוִילְגְּנִידִיק גִּיסְטוֹ אַ טְרָאָכָטָן. אַז דער גְּרוּיסָעָר קִינְסְטָלְעָר
שָׁגָּאָל לְעַבְתָּ מִיט אָונְדוֹן אַיְן נִוְיִירָק אַונְ מִיר, יַיְדָן, שָׁאַצְּן אִים
נִיטְ אָפְּ. ווּיְפָלִילְ יַיְדָן הַאָבָן דַּעַן זִין אַוְיסְטָעַלְוָנָג גְּזֻעָן, ווּיְפָלִילְ זִינְגָּן
צַו זִין "אלעָקָאָ" גַּעֲקוּמָעָן?

אַיְן דער שְׁטִילְקִיטָן פון זִין אַטְעַלְיָע שָׁאַפְּטָעָר עַר זִין קוֹנְסָט אַונְ
אויף זִין בָּאַשְׁיִידְעָנָעָם אָוָפָן נְעַמְתָּ עַר אַז אַגְּנִטְיָיל אַיְן אָונְדוֹזָעָר גַּעַז
זְעַלְשְׁאַפְּטָלְעָר יְדִישׁ לְעָבָן. עַר אַז אַ מִיטְגָּלִיד פון יְדִישׁן קָאַמְיִיטָעָט
פון שְׁוּרִיבָעָר אַונְ קִינְסְטָלְעָר. אַונְ אַלְצָן אַיְן טְיִיעָר אַונְ עַר
שְׁטְרָעָבָט צַו אַיְנִיקִיָּט, צַו גָּאַנְצִיקִיָּט, אַט ווי עַר אַיְן אַלְיָין — גַּאנְזָן
אַונְ שְׁעַפְּרָעִישָׁ פֿעַרְפָּעָקָט.

א פילם

געזען א פילם וועגן מארך שאגאל, א פילם וואס איר טארט
געיט פארפעלן צו זען. ער פארגעטט 26 מינוט און ניט נאָר בלוייז זען
מיר דיאָוּנוֹגְּדער באָרט קאָלִין פון שאָגָּלַס יִדְּשָׁע בַּילְּדָעָה, נאָר אָ
דאָנָּק דעם גָּרוּוּס לְיֻוּנָּט, קומען דֵּי בַּילְּדָעָ אֲרוּס בַּולְּטָעָר אָוָן
יעַדְעָר דַּעְתָּל לְאָוֵת יַּךְ קָלָאָרָעָר זען. דָּאס בָּאוּיְזָט וְוי בָּאַלְּעָרְנָדִיק
סָסָאַיִן דֵּי פִּילְּמָס-טַעַבְנִיק.

мир זען שאגאלס וויטבעקסער הייזלעך, די יידישע חתונה, דעם פידלער אויפַן דאך, זיין ציגן און הענער. די געשעגענישן פון דער וועטלט, ווי מלוחמה, אנטיסעמיטיזם, מיטן קאָפַ אָראָפַ. ווינסענט פריס, בעילוד נראטאָר, מאכט קלאָר דעם טייטש פון די בעילוד און דער עולם זיצט פֿאָרגאָפַ.

צום סוף וען מיר שאגאלן אין זיין קינסטעלערישער חיים אין דראט-פראנקריך, ווי ער שפאצ'רט ארום און שטודירט די בלומען אונז די טיבעלעך און ווי ער האלט די פאליטראָץ אין האנט און מישט די פאַרבּוֹן.

דער עולם וויאזט-ארויס זיין באיגיסטערונג דורך אפלאָדרין דאס
וועוזס ער האט גאנַר-ווואָס געזען אויפֿן לויוונט. און געזען האט ער ווי
מאָראָק שאָגָאל שטראָעקט אויס זינְגַע הענט צו דער וועלט און וויאזט
אייד ווי זיין מלאָק איז אָראָפְּגָעָפְּלָן אָ צַעֲלוֹתִיקְטָעָר, אָ סִימָבָּל פָּוּנְדָּלָה
מלוחמות אויף דער וועלט.

זין ייד זיצט א טודיערייקער מיט דער ספר תורה אוון האט
גביט וואו צו גיין. זין יידיישער יעוזע הענגט אויפן קרייז אוון פון
יעדן בילד וווײזט זיך דער דראנג נאך שלום, נאך שיינקייט אוון ליבע
פון לעבן.

אַיְבָעֶר דָּעֶכֶל

אייר ליענט מסתם אין דער "מאָרגָן-פֿרִיהַיִיט". א. סוצקעווערטס אויפטריסלענדיקע באַשְׁרִיבָּנוּגָן וועגן דער ווילנער געטָא. דער ציילט ער אָן עפִיאָד ווי אָין דָּרוֹיסָן האָט דער מעדרענער טוּיט אָוועָך געריסָן אָן אוּרִיהַעֵד אָזָן יַעֲדָעָר אִינְגָּעָר האָט זִיךְ גַּעֲרִיכְט, אָז ס'קָּומָט זִין לעצטָע שעה. נָאָר אִינְגָּוּווַיִּיק אָין אָ פּוֹלָן זָאל זִינְגָּן גַּעֲזָעָסָן אָזָן זִיךְ אִינְגָּעָהעָרטָט צָו דער לעקצְיעָ פָּוָן קִינְסְּטָלָעָר שָׁעָר וועגן די מַאֲלָעָרִיּוֹן פָּוָן מַאֲרָק שָׁאָגָּאָל. אָזָן ווען באַמְּבָּעָרָס זִינְגָּן גַּעֲפְּלוּגָן אַיְבָּעֶר דער גַּעֲגָנָט, האָט קִינְגָּר זִיךְ נִיט באַהָּאָלָטָן אָין קָעָלָעָר, נָאָר גַּעֲבְּלִיבָּן זִיכְן אָזָן גַּעֲהָעָרטָט די לעקצְיעָ.

הַיְינָט ווּעָרטָ צְוַיְיָ ווְאָכָן זִינְגָּט עַס האָט זִיךְ אָזָן ווִיכְטִיכְסָטָן קָוָנָסָטָן מַרְחִיָּי אָזָן נַיְיִאָרָק, אָזָן "מוֹזִיְיָ פָּוָן מַאֲלָעָרָנָעָר קָוָנָסָטָן" (53) גָּאָס צְוַיְיָשָׁן פִּינְפְּטָעָר אָזָן זַעַקְסְּטָעָר עַוְונָיוֹן) גַּעֲפְּנָטָן דִּי גַּרְוִיסָע אָוִיסְשָׁטָלָוָגָן פָּוָן מַאֲרָק שָׁאָגָּאָל.

דָּאס אָזָן דִּי גַּרְעָסְטָע אָוִיסְשָׁטָלָוָגָן פָּוָן שָׁאָגָּאָלָס קָוָנָסָטָן דָּא אָזָן. פָּאָר דָּעַם צְוַוק האָט זִיךְ דער מוֹזִיְיָ צְוַוגְּגִירִיטָט כִּמְעַט אִיאָר צְיִיטָה. מַעַן האָט גַּעַדְאָרָפָט ווּאָרָטָן אוּפִין סֻוֹף פָּוָן דער מַלְחָמָה, כְּדִי אָוִיסָּצְיָה צְוַוגְּפִינְגָּעָן זִיךְ דִּי דִיְתְּשָׁע קָאנִיבָּאָלָן אָזָן ווְאָנְדָּאָלָן האָבָּן נִיט צְעַשְׁטָעָרטָט זִינְגָּעָן בַּילְדָּעָר. דִּי מוֹזְעִין אִין חָאָלָאָנד, בַּעַלְגָּעָן אָזָן פָּגְנִקְרִיךְ אָזָן גַּעַלְגָּגָעָן אָוִיסְצָוְבָּאַהָּאָלָטָן שָׁאָגָּאָלָס מַאֲלָעָרִיּוֹן. ווען דער נַיְיִאָרָק עָרָר קָוָנָסָט-מוֹזִיְיָ האָט זִיךְ צָו זִיךְ גַּעֲוָעָנדָט, האָבָּן זִיךְ דִּי בַּילְדָּעָר אָוִיסָּצְיָה גַּעַלְגָּעָן אָזָן מִיטָּ גַּרְוִיסָע פָּאָרְזִיכְט אָזָן אָנְשָׁטְרָעָנָגָן זִינְגָּעָן פָּוָן פָּאָרְשִׁידְעָנָעָן לְעַנְדָּעָר פָּוָן אִירָאָפָעָ אָנְגָּעָקוּמָעָן אָ צָאָל בַּילְדָּעָר שָׁאָגָּאָלָס. פָּאָרְגָּעָמָט דִּי שָׁאָגָּאָל-אָוִיסְשָׁטָלָוָגָן פּוֹלָע צְוַיְיָ שְׂטָאָק אָזָן מוֹזִיְיָ.

אָזָן דָּאס בָּאָמָת אָ גַּעַשְׁעַנְיִישָׁ אִין אָוְנְדָּזָעָר קוּלְטוּרְ-לְעָבָן, ווּאָס עַס גַּעַפְּינְגָּעָן זִיךְ דָּאָרָט זִינְגָּעָ 62 אָוְילְ-בַּילְדָּעָר אָזָן אָ סְדָּ מַעַר גַּרְאָפִישָׁעָ אָרְבָּעָטָן. אָזָן אָ גַּעַשְׁעַנְיִישָׁ אִין אָוְיךְ ווּאָס דִּי אָוִיסְשָׁטָלָוָגָן ווּעַט אָבָּן הָאָלָטָן בֵּין סֻוֹף יוֹנִי. זִיעָר, זִיעָר זַעַלָּטָן ווען אָ לְעַבְּדִיקָעָר קִינְסְּטָלָעָר אִין צָו דָּעַם וּכְה אָזָן נָאָךְ זַעַלְטָעָנָעָר טְרָעָפָט דָּאס מִיט אִינְדִּישָׁן קִינְסָטָ לְעָר, ווּאָס מַאֲלָט יִדְיִישָׁן בַּילְדָּעָר.

נאר ווי איזוי איטט אונדזער קולטור-לעבען אויגענעמען געוואָרַן פון דער יידישער עפנטלאַכקייט? יידישע קונגס איזן עניין וואָס ווערט מערטטנס איג' נאָריידט איזן דער יידישער פרעסע. איזן אויסנאמ איזן די "מַאֲרָגָן פְּרִירְהִיְתִּים". דר. איזזיך קלומאָקס זאָכלעכע אָפְשָׁצּוֹנוּגָעַן אַיבָּעֶד יידישע מאַלעַד דארפֿן פָּאָרָעַכְנַט ווּעָרַן צוֹוִישַׂן די ווערטפּוֹלָעַ דער גְּרִיכְוִינְגָעַן פָּוּן אָונְדְּזָעַר אַיטּוֹנְגָּן.

מען קאו זיך פארשטיילען ווי א קינסטער פילט פאר דער דער עפערונג פון זיין אויסטעןולונג. מארך שאגאל אין געוואויבט צו האבן אויסטעןולונגגען און מען האט וועגן אים געשרייבן פיל ביכער אין א סדר שפראטען. נאר די איזטמבלע איזשטיילונג איי אונדערש.

בניט עיר האט אויסגעשטעלט. נאר מען האט אים אויסגעשטעלט.
בדער באריםטען קונסט-מביין דושעימים סווני האט געמאכט דעם
אויסוואל און דעם סדר פון די בילדער און ער האט אויך געהאלפֿן
צעזאומגענטשטיין אַקטאָלְאָג פון שאָגאָלָס אַרבעטּן, ווֹאָס וווערט אַרוֹיסִ
געגעבן פון אַצָּאָל קונסט-מויזיען אַבעּרְן לאָנד אַן ווֹאָס ווועט אַינְגִּיכְן
דערשייבּען.

לעדרישע שטאפעלאן — פון 1908 בין היינט-צ'ודטאג.

מיר איז געוען אינטערעדאנט צו זען אוון צו הערדן ווי איז
דער עולם ווועט אויפגעמען שאגאלס בילדער. די דערעפונגונג איז
פארגעקומען איז אונט, פון 8 ביז 11. דאס איז געוען די פרעמייעראַ
ווען עס זיינען געקומוּן די אַיגעגלאָדענע געסט פון מוזיאַ און קונסטַ
קריטיקער און קינסטלאָער.

איך וויסס ווי מארק שאגאל האט זיך געפילט אין טאג אידיער די אויסטעטלונג איזו דערעפנט געווארן. ער איזו אויפגעשטאנען און אומדי רדאיקער, אונטערן איינדרוק פון א מאנדנען חלום. מען האט געדארפט אאריסטרפן פאיצ'יזי, דערפֿאַר ווֹאָס מען האט זיך געליבּן שטערן די אויסטעטלונג. מען האט ניט געווארלט דערלאָן צו אן אויסטעטלונג פֿון יידישע טיפּה, פֿון יידן מזיאָן, פֿון יידישע חתונות, פֿון יידישן שטטעטלט. אונו האט זיך שאנאלגן געחלומט.

אוון שאגאל האט זיך צומאָרגנָס געפֿרַעְגַּט: אין דען ניט מעגלעַך.

או אוייך דא אין ניו-ייראק, זאלן אנטיסעמעיטן פרואוון שטערן איז אוייסטעלונג?

עם האט טאקו שיעור ניט געהאלטן דערבי, או מען זאל אroiס-רוףן פאליצי, נאר צוליב א פאראקערטער סיבה — צוליבן גרייסן ענטוויזאום וואס ניו-ייראק, די קונסט-לייבנדיקע ניו-ייראק, האט אroiס-געוויזן צו דער אוייסטעלונג.

עם אייז פשוט געווען אומגעלאַץ צוצוקומען צו דער אוייסטע-לונג אין דעם פראקטפולן, זיער גראמען "מויזי פון מאדרערנער קונסט". איז געדרענג, איז ריזוקן עולם האט דער מזוייז זעלטן געזען. מען שאצט, או פיר טויזנט מענטשן זינען יונעם אונט געקומען צו דער שאגאל אוייסטעלונג.

עם אייז געווען איינע פון די שווערטען ואנן צו זען די בילדער יונעם אונט און נאך שווערער — זיך איינזעהרן וואס מענטשן האבן געזאגט וועגן זי. אלץ וואס מען האט געקאנט דערפילן אייז געווען די יומ-טובדייקע שטימונג וואס עם האט געהערשט צוישן דעם מענטשן-שטראמ.

דא האט איר געקאנט הערן רעדן אלע לשונות, איבערהויפט פראנציזיש און רוסיש. דא האט איר געקאנט זען די עלגעאנטטע דאמעס און די שענסטע יונגע פרייען און בכלל די אינטערעסאנטטע פנימער.

איר האט געקאנט הערן אויסרוף-צ'יכינס — "וואי וואנדערלער!".
"גריס-ארטיקן", "اويיסער געוועניילעכע פארבן", "וואי אריגינעל!"

.3

קאו איז ניט קאווירן, או אלע זינען געווען עצט באגייסטערט. בי א געוועסן ליאדיקגער קלאס איזו קונסט א מאדע-אייד און א צייט-פארטורייב. ניט פאר דעם עלעמענט האט שאגאל געשאָן זינען פאלקס-זידן און זיין פשוט חתנ-כליה. גראד די וואס האבן אַרײַנְגְּגַעְזָּפֶט איז זיך זיין קונסט, זינען געלביבן שטיין ווי פארכישופט פאר זינע בילדער און לאנג, לאנג זי באטראקט, ניט ווי יענע וואס האבן מיטן פענסנע א בליך געתאן, אויסיגעזאגט און אויסרוף-צ'יכין און וויטער שפאצ'רט. בין איך איז אַרְאִיקָן אַרְאִיקָן נאכמיטיק נאכמאל אוועק זען די אויס-שטעלונג און — דעם עולם. ווידער געווען אַרְאִיקָן אַרְאִיקָן, נאָר

ביסט פון קינעם ניט געשטוויסן גוואָרַן. ווידער געהערט אלעלרי לשונות, אַריינְגֶעֶרֶעֶבֶט אַונְדוֹזֶעֶר מַאֲמַעַלְשָׁוּן.

האט מיך פֿאָראַינְטֿעֶרֶעֶסֶט אוּלְטֶעֶר פֿאָרְ-פֿאָלֶק פון גרענד רעפֿידס, מישיגען. געקומען צוֹגָאַסֶט אוּיף פֿסֶח צוּ דִי קִינְדֶּעֶר, אוּיסֶט געפֿונְגַען ווועגן דער אַוִּיסְטֶהָלְגֵג אָחָן אַט זִינְגַען זַיְדָא. האט דער ייך זיך בִּיט גַּעֲקָאָנֶט אַפְּרִיטֶין פון דִי דַּעֲקָאָרְאַצְיָעִץְיָיכִינְגְּגָעָן צוּ שְׁלוֹם עלייכֶם «סְאָלִיגְנָן» אָנוּ «מוֹלְטוּבָה», ווֹאָס גַּעֲפִינְט זַיְד אַינְ מאָסְקָוּעָר יִדְיָשָׁן מַלוֹּכָה-טְעַטָּאָטָעָר. אַיְזָע בְּכָל גַּעֲוָעָן אַוִּיסְעָר זַיְד שְׁטָאָלַץ אָנוּ באַגְּיִסְטֶעֶרֶט ווֹאָס שְׁאָגָל האט אוּיף זִינְגַען גְּרוּיסָע קָאנְגוּסָע גַּעַהְאָט יִדְיָשָׁע בּוֹכְשְׁתָּאָבָן. קִינְיָן מְבִינְיָן אוּיף קוֹנְסָט אָיִז דִּעְרָ יִד, בָּאַטְּרָלָעָן, נַאֲרָעָר האט זַיְד אַיבְּרָגְעָנוּמָעָן, ווֹאָס צַוְּשִׁין דָעָם קָרִיסְטָלָעָן עַולְמָדָא האט ער גַּעֲקָאָנֶט לִיְּעָנְגַען ווֹאָס עַס שְׁטִיטִיָּא אַגְּשָׁרִיבָן אוּיף דִי בִּילְדָעָר אָנוּ, אַיבְּרָהָוִיפָּט, ווֹאָס ער פֿאָרְשָׁטִיט זַאֲכָן, ווּלְכָע זַיְד פֿאָרְשָׁטִיעָן נִיט.

— נָוָא אַיְזָע ווּעַט אַט יִעְנְגָעָם הוּוּכָן, דָאָרָן עַנְגְּלִישָׁמָאָן גַּעַבְנָא אַמְּלִיאָן דָאַלְעָר, אָנוּ ער זַאֲל אַיְיךְ דָעָרְקָלָעָרָן ווֹאָס עַס מִינְיָט דִעְרָ יִד אַיְן טְלִית אָנוּ תְּפִילִין, ווּעַט ער דָעָן דָאָס פֿאָרְשָׁטִיקָן? אַזְוִי האט דִעְרָ יִד גַּעַפְּרוּוֹת אַיְנִיטִיטְשָׁן מִיטָּמֵר. אַז עַנְלָעָן גַּעַפְּרִילְהָאָבָן אַיְיךְ גַּעַהְאָט אַפְּאָרְיִדְיָשָׁע יַגְּנוּטְלָעָבָע, צוּ ווּלְכָע אַדְחָב זַיְד אַיְנְגָהָעָרָט. זַיְד זִינְגָעָן גַּעֲוָעָן שְׁטָאָלַץ בַּיְזַי. ווֹאָס זַיְד הָאָבָן פֿאָרְשָׁטָאָגָעָן דִי יִדְיָשִׁיקִיט אַיְזָע שְׁאָגָאלָס בִּילְדָעָר. זַיְד הָאָבָן מִיטְאָמָאָל אַנְטָדָעָט, אָנוּ עַס אַיְזָע אַפְּרָאָז אַיְדִיָּשָׁע קוֹנְסָט. עַטְלָעָבָע זִינְגָעָן בְּכָל גַּעֲוָעָן דָעָרְשָׁוִינְט אַוִּיסְצּוּגְעָפִינְגָעָן, אָנוּ שְׁאָגָאל אַיְזָע קִינְיָן פֿרָאָנְצִיזָוּן, נַאֲרָא יִד.

בַּיְזַי שְׁאָגָאלָס אַילְוָטְרָאַצְיָע צוּ דִעְרָ בִּילְדָעָר האט דִעְרָ עַולְמָם פֿאָרְבָּרָאָכָט אַלְאָגָעָן צִיטָה. בְּכָל האט יַעֲדָע יִדְיָשָׁע טָעָמָה אַרְוִיסְגָּעָרָוּפָן אַלְאָגָע בָּאַטְּרָאָכָטָג בַּיְזַיְדָע צַוְּעָעָר.

אַט אַיְזָע אַפְּרָוִי גַּעַשְׁטָאָגָעָן מִיטָּמֵר צְוַיִּים קִינְדָעָר, אַיְגָל פון אַיְאָר 12 אָנוּ אַמְּידָל פון אַיְאָר 14 אָנוּ זַיְד גַּעַפְּרוֹאָוֹת דָעְרָקָלָעָר דִי פֿרָעָכְטִיקָע «חַתּוֹנָה». «פּוֹנְקָט אַזְוִי הָאָבָן אַטְּיָדִי טִיפָּן אַוִּיסְגָּעָזָן אַיְן מִין שְׁטָטָעָטָלָה», האט זַיְד גַּעַזָּאָגָט.

אָנוּ אַיְזָע יִדְיָשָׁע פֿרָוִי, אַרְיָם גַּעַלְיִידָט, האט גַּעַזָּאָגָט צוּ אַיְר חַבְּרָטָע ווּעַגְנָעָן שְׁאָגָאלָס «אַהֲזִי אַיְן וַיְתַעַבְסָקָה». «אַדְךָ וּלְכָל דָאָס בִּילְדָע אַיְן מִין לְעַבְנָן נִיטָּפָאָרְגָּעָן. אַיְיךְ קָאָן דָעְרָפָן נִיטָּאוּקָגִיָּן».

איך האב איר געגלויבט. איך האב די אויסשטעלונג געזען אַפָּר מאָל און יעדעס מאָל ציט עס איך צום זומן יידן אַין טלית און תפילין.
ער דריינגעט איך דורך, דער ייד, און ער זאָפֶט זיך אַין אַין בלוט.
דורות יידן רעדן פון אַים אַרוויס. ער אַיְזֶר אַרְבִּיקָעֶר ייד.
קומט אַפָּט אַוִיס צוֹ העֲרָן ווי מענטשן זאגן, אַז זַיִהַוְבָּן נִיט
און צוֹ פָּאַרְשְׁטִין קִין בַּילְדָּעָר, אַיְבָּעַרְהוּיפְּט שָׂאָגָלָס בַּילְדָּעָר. מֵיר
דוֹכֶט זַיִד אַבָּעָר, אַז שָׂאָגָל אַיְזָוִיד וַיְיָעָר אַיְינְפָּאָד אַין זַיִן קוֹנְסָט, מעַן
דָּאָרְפָּ אַים פְּרִיעָר קָאנָעָן דֻּעָרְפִּילָּן, וּוּעָט מַעַן אַים דָּאָן אַוִיס פָּאַרְשְׁטִין.
און גַּאֲרָגְּנָג דָּאָרְךָ זַיִן פָּאָר אַיְנָעָם וּוָאָס אַיְזָוְאָפָּנָט מִיטָּן יִדְּישָׁן
לְעַבְנָס-אָרט, מִיטָּן יִדְּישָׁן פָּאָלְקָלָאָר, צוֹ קָאנָעָן אַפְּשָׁאָצָן די וְאוֹנְדָּעָרְלָעָכָע
וּוְעָרָק פָּוּן גְּרוּיסָן יִדְּישָׁן מִיסְטָעָר מַאְרָק שָׂאָגָל.

(“מַאֲרָגָן-פְּרִיהִוִּית”, אַפְּרִיל 23, 1946)

ארן קורצ'ס „מאָרָק שאָגָאַל“

אין 1947 איז אין ניו-יַּאַרְק דערשינען אין בוד-פֿאַרְט אָרֶן קּוֹרְצֵס
פֿאַעַמָּע „מאָרָק שאָגָאַל“. ס'איַן אַ וועַרְק פֿון 93 זִיְתָן, גְּרוּסַ פֿאַרְמָאַט,
מיַט רַעֲפַרְאַדּוֹקְצִיעָס פֿון שאָגָאַל אַרְבָּעָטָן.
די פֿאַעַמָּע אַין באַזְוָרְט אוּף בְּיאַגְּרוֹאַפְּשָׁן מַאְטָעָרְיאָל אָוּן פֿאַעַטְיִישָׁע
אוּיסְטִיטְשְׁוָנְגָעָן פֿון די בִּילְדָּעָר.

„איַיך ווַיְלָאֵיך דַּעֲרַצְיַילְן אַ מִיְּסָעָן.
איַיך ווַיְלָאֵלְעַגְּנַנְדָּע דַּעֲרַצְיַילְן פֿון רַהַינְטִיקְנָדָר צִיְּיטָן.
פֿון אַ ווַיְתַּעַבְּסַקְנָר יִיד אָוּן אַ צִּיגְּנָלָע אַ וַיְסָעָר,
וּוְאַס גִּיטָּוּן זִיְּן לִיכְטִיקְנָר שָׂאָטָן שְׁטַעַנְדִּיק בְּיִ זִיְּטָן.“

דער דִּיכְטָעָר האָט אַריַּינְגַּעְפְּלָאַכְּטָן אין זִיְּן פֿאַעַמָּע פֿערְזָן פֿון

יידישן פאלקלאָר ווי אַ נאענטע קַרְבָּהַשָּׁאָפֶט צוֹ דַעַר שָׁאָגָּאָל טֵעַ
מאָטִיך. ס'איַז אַ טִיפִישׂ קוֹרְצִישׂעַ פָּאֻמַּע פָּזַ אַ סְדַּ רִיְיד, רִיְיכִיקִיט
פָּזַ לְשׁוֹן אָוּן אֲפָטָע אַיְבָּרְחוֹרְנוֹגָעַן, וּוְאָס אַזְוִין אַיְן קַעְגַּנוֹאָץ, דַּוכְטַ מִיר,
צַו שָׁאָגָּאָל פָּאָלִיטְרָעַ פָּזַ דָּרְגְּרִיכַן מַאֲקָסִיםָם רַעְזָלְטָאָטַן מִיטַ וּוּינְצִיךְ

שְׁטָרִיכַן אָוּן נָאָךְ וּוּינְצִיךְ עַפְעַקְטַן.

א. קוֹרְצָס פָּאַנְטָאַזְוּעַ פָּאָרָאַלְגָּוְמִינְעָרָט שָׁאָגָּאָלָס פְּשָׁטוֹת אָוּן לִיגְט
אַרְיִין טִיטְשַׂן אַיְן שָׁאָגָּאָלָס סִימְבָּאָלִיך, וּוְאָס גְּרִיכַן וּוּיְטְ-זְוּיִיט אַיְבָּר
דַעַר מַאְלָעָרָס קוֹק אַוְפָּן לְעָבָן. מַעַן פָּאָרְגָּעָסֶט, אַז קוֹרְצַ בְּאַצְוּעָקָט צַו
דָּרְצִיְילַן אַ מעָשָׂה וּוּנְזַן שָׁאָגָּאָלַן.

„וּוְעָרָ נָסַקְ אַזְוִישָׁן — קָעַן

דַעַס לְעָבָן.

שְׁטָעַל זִיךְ

צְוֹוִישָׁן וּוּיטְעַבְסַק אָוּן פָּאָרִיךְ.

שְׁטָעַל זִיךְ צְוֹוִישָׁן מַאֲסָקְעוֹת אָוּן מַאְדָרִיךְ, פָּאָרָאַיְינָס וּוּנְסָטוֹ

דִי וּוּנְלָט דָּרְקָנְנָעָן, אָוּן דַעַס מַעַנְטָשַׁ, אָוּן זִיךְ — דַעַס יִיד.

דִי מַאְסַ פָּזַ הַעֲכָסָטַן זְוִיְיסַן אַיְן

דַעַר אַיְנְצִיךְעָרָ מַאְחָמָנָט: וּוּנְזַן דַעַס בְּאַנְעָמָט דַעַס סָוד, דַעַס אַפְעָנָעָט,

וּוּנְפָל מַעַנְטָשַׁן אַוְיִיף דַעַר וּוּנְלָט עַס האָבָן נִיטְקִין בָּאָד אַיְן הוּא.

—

הַאָלָט זִיךְ אַיְן דַעַס מַעַנְטָשַׁ דָרְצִיךְעָרָ מַאְחָמָנָט, דַעַמְאָלָט קוּקָסָטוֹ

אַפְּ דַעַר וּוּנְלָט

דוֹרֶךְ אַ שְׁטוּב אַן וּוּזְעָסָעָר,

דוֹרֶךְ אַ הוּזְזַן שְׁוִיבָן — אַזְוִישָׁן הַאָסָט דִי וּוּנְלָט אַ נַּאֲקָנָטָן

דָרְקָעָנָט.”

קוֹרְצַ צִיט וּוּיְטָעָר דַעַס פָּאָדִים פָּזַ זִיךְ פִּילָאָסָפְיַע אָוּן דָרְגְּרִיכַט
אַזְוִי צַוְעַדְעָלָעָן, פְּרָצָן, גָּאָרְקִין אָוּן דָרְגְּרִיכַט צַו

„בְּיִ דִי וּוּנְלָט-גַּעֲבָעָנָטָשָׁו וּוּנְטַ פָּזַ סְטָאַלְינְגְּרָאָד.”

דַעַר דִּיכְטָעָר נֹצֶט וּוּי אַ לִיְּטַ-מְאָטִיו —

„אוּנְטָעָר סְרָאַלְיָקָס וּוּגְעָלָעָ שְׁטִיְיט אַ קלְאָר וּוּיְטַן צִיגְּנָלָעָ.”

די מעשה אין אלגעמיין וועבט זיך ארום די רעפראודזקציעס פון
שאנאלן וואס געפינגען זיך אין בוך.
איינגעגעבן בייז גאר האט זיך קורצן זיין ליד צו שאגאלס «איבער
דעכער».

«איבער דער

שטאַט

פליען פירגֿל. איבער דער

שטאַט

פליען שטערן.

איבער די דעכער גייט

די זונַן.

איבער די דעכער גייט

די לעוואָנַן.

איבער די דעכער פלייען די האָפּנוֹגֶעַן פון קליאַן און גראַיס.

איבער די דעכער טראָגן זיך

די זואָגֶעַן פון דיקטער, און מיט זיך —

די בײַדָּע —

ער און זיך — אַינְאַיְינַס

אן אַיְינַס ווי צוּווִי לֵיכְטָעַן, לאָנגֶן, דִּינַעַס סִילּוֹטָן

ליַכְטִיקָע

פליען, פלייען

צום אַיְגָאנַס הימל איבער דער שטאַט.

זִיעַר לִיבָּן גְּרִיכְתָּה אַין יַעֲדָעַר שְׁטוּב — ווי די זונַן

ווי די לעוואָנַן.

אונַן ווי הוֹיךְ זיך פלייען נִיט — זעַעַן זיך אַלְעַ נַעֲמָנַט

איבער די דעכער,

איבער די בויזעמער —

וואר די ציַיט הערט נִיט אָזִיף צוּ פְּלָעַכְתָּן פְּלִיגְלָעַן

אָפּ לאָנְגָאנְיקָע לִיבָּעַטְרוּמָעַן.

פליען בִּידָּעַן,

הַאַלְדוֹן זיך

אונַן שְׁפִיגְלָעַן זיך אַין דְּזַוְינַע פְּלִיעַנְדִּיקָה,

אונַן פְּלִיעַנְדִּיקָה

הַאַלְדוֹן זיך גָּאנַך וּוַיטְעַבְּסָךְ.

קורצן געלינגט אין אין שורה צו אסאציאירן —

רידל מיט פידל,

ברעל מיטן באם :

שפיל מיר אויף א לידל . . .

פּוֹן מַאֲרָק בְּיֵז מְאַנְפָּאָרְנָאָס . . .

ביי קורצן איז שאגאל דורךאויס א מאלער פון יידן, וועגן יידן
און פאר יידן.

די אקראָבָּאָטָּן, קוֹנְצֶנְמָאָכָּעָר אָוֹן אַנְדָּעָרָעָ צִירְקִ-טִיפָּן בַּיִּשְׁאָגָּאָלָּן
פֿאָרְבִּינְדְּטָּ קָוָרָץ מִיטָּ דָּעָרָ פּוֹרִים-שְׁפִּילָ. עָרָ בַּאֲנֻעָמָטָּ שַׁאָגָּאָלָּן אוֹיף
זִין אַיְגָעָנָעָם אָוֹפָן אָוֹן עָסָ בַּאֲקוּמָטָּ זִיךְ מַעַרְ קָוָרָץ וַיִּשְׁאָגָּאָלָּן.

וְעַן דַּי פָּאָעָמָע אַיְזָ דָּעָרְשִׁינָעָן, הָאָטָּ שַׁאָגָּאָלָּ גַּעֲמָאָכָּטָּ צַוְּ מִיר
פֿאָלְגָּנְדִּיקָּעָ בַּאֲמֻרְקָוָנוּג :

עָרָ אַיְזָ אַסִּימְפָּאָטִישָׁעָרָ יִידָּן, קָוָרָץ, אָוֹן אָוְדָאֵי בֵּין אַיְדַּיִּים
אַזְנְקָבָּאָר וּוְאָסָ עָרָ הָאָטָּ אַרְיְגָעְלִילִיגָּטָּ אַזְוִיפָּילָ אַרְבָּעָטָּ אָיְן דָּעָרָ פָּאָעָמָע,
גַּאֲרָ אַיְזָ דַּאָסָ טָאָקָעָ וְעַגְּןָ מִירָ? עָסָ אַיְזָ שְׁוּעָרָ מִיךְ צַוְּ דָּעְרָקְעָנָעָן, וַיִּ
מִיְינְטָ אִירָ?

קורצֶס פָּאָעָמָע אַיְזָ אָרוֹיָס אַיְזָ אָן עַנְגְּלִישָׁעָרָ אַיְבָּרְזָעָזָונָגָ, זִי
אַיְזָ אַיְךְ דָּעְרָשִׁינָעָן אוֹיף אַלְאָגְנִילְפְּלִינְדִּיקָן רַעֲקָאָרָד מִיטָּ קָוָרְצִ'ס
אַיְגָעָנָעָרָ פְּאָרְלִיְיָעָנוּגָןָ. עָרָ אַיְזָ גַּעַוְעָן אַן אַיְסָגָעְצִיְיכָנְטָעָרָ פְּאָרָ
לִיְיָעָנָעָרָ אָוֹן דָּעָרָ רַעֲקָאָרָד הָעָלָפָטָ בַּעֲסָעָרָ צַוְּ פְּאָרְשָׁתִיָּן דַּי לְאָנָגָעָ
פָּאָעָמָעָ.

סִיְ קָוָרְצֶס פָּאָעָמָע אָוֹן סִיְ זִיןְ רַעֲקָאָרָד גַּעַפְיָנָעָן זִיךְ אַיְזָ אַסְדָּ
יִדְיִישָׁעָ הַיְמָעָן אָוֹן זִיְ הָעָלָפָט דָּעָם לִיְיָעָנָעָרָ אָוֹן צַוְּהָעָרָרָ צַוְּ פְּאָרְטִיָּפָן
זִיךְ אַיְזָ שַׁאָגָאָלָסָ לְעַבְנָ אָוֹן וּוּרְקָ, אַיְזָ אַצְּאָלָ קָרְיָיָן הַאָלָטָ מַעַן אַזְ
קָוָרְצִ'ס «מַאֲרָק שַׁאָגָאָלָ» אַיְזָ קָרְיוֹן-וּוּרְקָ.

מַרְקָ שָׁאֲגָאלְ הַעֲלֵת אֹוִיסֶ דֻּעָם עֲקָזָאָמָעָן

איך בין געווען בי דער דערעפענונג פון מארק שאגאלס אויסט שטעולונג פון זייןע ליעטער בילדער אין דער מאטיס גאלער. דארט האבן זיך געפונען די אנגעגעגענטער קונסט-קריטיקער פון נוי-יאראך, קאלאען קינסטלער אוון איזוי מבנים פון קונסט. דער באוואוסטער יידישער מאלער ואילקאָזַיך אוין געתstanען אין מיטן זאל א פאָראָגַטַּער אוון ניט געקאנט געפינען גענווּג וערטרער אויסצודריךן זיין באגיסטערונג — ער אין ניט בלויין דער גראָסטער מאלער פון יידישן פאלק, נאר איבער פון די גראָסטער אויף דער וועלט — האט ער געהאלטן אין איין לויין.

פֿנִימָעָר האבן געלובטען, אויגן זייןע געווען אַנְגַּעַצְּלִיט אויף די יידיש טיפּוּן אוון קוּקְנִידִיק אויף שאגאלס ציגן אוון יידן, וואָס "שְׁוּעָבָן העכער אַיְבָּעָר אַלְעָעָדְכָּעָר", האסטו זיך דערמאָן אין ליזער מיט וועלכּוּ אָונְדוּזְעָרָעָ מְאַמְּעָסָהָן אָונְדוּזְאִיגְּגָעָוִיגָּט. "דָּאָס צִיגְּגָּלָע ווּעָט פֿאָרָן האַנְדָּלָעָן, מִיט רָאָזְשִׁינְקָעָס אוון מְאַנְדָּלָעָן."

בְּיָמָים אַרוּסְגָּאָנָגָ פָּוּן זאל לִיגְט אַקְאָפְּיָעָ פָּוּן אָן עַגְּלִישָׁן בּוֹךְ פָּוּן פֿרָאָפְּעָסָאָר וּזְעַנְטוּרִי וּזְעַגְּן שאגאלן. אוון אָט האט אַזְוּרְנָאָל וּזְעַגְּן טָאנְצָן גְּעוּווּדְמָעָט אַ פּוֹלוֹן נּוּמָעָר צָו שאגאלס דַּעְקָאָרָצִיעָס אוון קָאָסְטְּיוּמוּעָן צָו בְּאַלְעָט "אַלְעָקָא" אוון צָו סְטְּרָאָזְוִינְסִיקִיס בְּאַלְעָט "דָּעָר פֿיְיעָר פֿוּגָל". אוון דער שיַּקְאָגָעָר אָנוֹבוּוּעָרִיטִיטָעָט האט אַיְנְגָעָלָאָדָן שאגאלן צָו רָעָדָן וּזְעַגְּן זַיִן קְוּנָסָט. אוון פָּוּן גָּאנְץ אַיְרָאָפְּעָ קְוּמָעָן די טָעָג אָן שאגאלס בִּילְדָעָר וּוָאָס פֿאָרְשִׁיְּדָעָנָעָ מְלוֹכָה-מוֹזִיְּעָן לִיְּעָן אויס דעם הִיגְן "מוֹזִיְּיָ פָּוּן מְאַדְעָרָנָעָר קְוּנָסָט" פָּאָר אַ שאגָּאל אַוִּיסְשְׁטָעָלָונָג וּוָאָס ווּעָט זַיִן עַפְּנָעָנָג קְוּמָנְדִּיקָן חָודְש.

נאר מיט צוויי וואכן צוריק האט שאגאל זיך מיטאמאל דערפילט
ווייער פאראלארן — קינסטלעדריש. ער גרייט זיך צו מאכן דעקדאציעס
צו סטראויננסקיס באלאט "דעך גוטער סאלדאט", וואס וועט אויפגעַ
פירט ווערן צו א פטעןיאול פון מעטראפאלייטען קונסטראמויזי. שאגאל
האט ניט געוואסט, אזעס איז פאראן א יוניאן פון סצענישע ארטיסטן
און איז ער דארף זיך אונשליסן איז זיך צו מאכן דעקדאציעס
פאראן ניעים באלאט. איז ער געווען זיעיר צופרידן צו ווערן א יוניאן
מאן, האט ער מיר דערקלערט. נאר ניט צופרידן איז ער געווען, ווען
ער האט דערהאלטן א בריוו פון ער יוניאן, אז ער דאך קומען א שבת
איינדערפריה האלטן עקוואמען, צי ער איז געונג קוואלייפיצרט צו קאנען
באלאנגען צו ער יוניאן פון סצענישע ארטיסטן פון "אמעריקען
פעדערישאן אָפּ ליבאָר".

— מײַן ספעציאליתעט איז שטענדיק געווען דורךטאָפֿאלן איז
יעדן עקוואמען.

ニיט וויל ער איז אים, דעם גרויסן קינסטלעה, ניט אַנגגעשטאנגען
צו האלטן עקוואמען, נאר וויל ער האט מורה געהט, איז ער וועט
דורךטאָפֿאלן.

— איך האָב קיין איזן עקוואמען איז א קלאס-צימער קיבנמאָל
ニיט אויסגעעהאלטן — זאגט שאגאל איז זין פנים איז זיעיר ערנטט.
נאר זענדיק, או איד לאָך, צעשמייכלט ער זיך איז און פאראלאָגנט
פון מיר, או איז זאל אים גלויבן . . .

— איך בין שווין ניט קיין יונגעראָמאנשיק. איך, למשל, וועל ניט
קאנען מאכן דעקדאציעס פאָר אַמִּיליאָנְעָרְסְּקָוּן פֶּאָלָאָץ. אָוָב, לאָמֵיר
זאגן, די יוניאן וועט מיך שיקו אַהֲן אַרְבָּעָתָן, אַדְעָר הַיִּסְׁן, בַּיִּם
עקוואמען, מָאָלָן אֹזָא זָאָךְ. אָיר פַּאֲרַשְׁתִּיטִי, איך קָאָן בְּלוּזָן מָאָלָן
קְרוּמָעָן וַיְוַטְעַבְּסָקָעָר הַיְּזָעָד, אַדְיִישָׁע חַתּוֹנָה, אַדְיִידְשָׁע צִיגְּ . . .

דאָך האט שאגאל געגעטפערט ער יוניאן אַבריוו, אַזעס וועט
פָּאָר אַים זִין אַגְּרוּסָעָר כְּבָוד קְוּמָעָן צָוּן עקוואמען. די יוניאן האט
אַים גַּעֲהִיסָּן מִיטְבְּדַעְגָּעָן זִיְנָעָ מִכְשִׁירִים: פְּנִזְׂלָס, פַּאֲרָבָן,
ליינעיקעס, בלַּיְשְׁטִיפָּטָן, פַּאֲפִירָן; גַּעֲהִיסָּן אַים מִיטְבְּרַעְגָּעָן «סָאָמְפָּלִס»
פָּוּן זִין אַרְבָּעָתָן: אַנְגְּזָאָגָט. אַז ער זאל קְוּמָעָן אַין אַרְבָּעָתָן קְלִיְּדָעָר
אוֹן אַיז מִיטְבְּרַעְגָּעָן פָּאָר זִיך סְעַנְדוּוּתְשָׁעָס. מַחְמָת דַּעַר עקוואמען
וועט זיך פַּאֲרַצְּיָעָן אוֹן ער וועט אַנְגְּזָיָן אַן אַיבְּעָרְרִיָּס. ער וועט דַּאֲרָפָן
אָפְּגָעָן עקוואמען — אַין מַעֲכָנִישָׁע צִיכְּנָגָעָן, אַקוּוֹאָרָעָלָן אַז דַּעַיְ

קארציציעס. דער עקוּזאמען ווועט פאָרְקוּמַעַן אִין דער גָּבֵּידַע פֿוֹן דער
יְוִינִיאָן לְעָבָן דָּעָר 24 טֶלֶר גָּאָס.

.2

שָׁגָאָל אִין גַּעֲוֹעַן נְעָרוּוֹעַן, וַיְיָ אָשְׁלַׂעַד פָּאָר אָ שָׁוֹלְׂעַד עַקְוּזָאָמַעַן,
נָאָר דָּעָר גַּעֲדָאָנָק, אָזְעַר וּוּעַט וּוּעַלְעַן אָ יְוִינִיאָן-מָאָן, וַיְיָ אַיְנָעַר פֿוֹן
מִילְיאָנָעַן אַרְגָּאָנוּזִירְטָע אַרְבָּעַטָּר — אָט דָּעָר גַּעֲדָאָנָק הָאָט אִים
אַגְּעַפְּלִיט מִיט אַונְטְּשָׁלְׂאָסְקִיטָּט צָו וּוּלְעַן אַוִּיסְהָאָלְׂטָן דָּעָם עַקְוּזָאָמַעַן.
עַר אִין אַווּעַק אִין "מוֹזִיִּי" פֿוֹן מַאְדָּעָרְנָעָר קְוֹנְסְטָ" אָזְעַן גַּעֲלִיעַן
זַיְנִיעַ אַרְבָּעַטָּן, זַיְזָלְעַן אִים דִּינְגָּעַן וַיְיָ "סָאָמְפָלָס". עַר הָאָט אַיְנָעַפְּאָקָט
זַיְנִיעַ פָּאָפְּקָעָס אָזְעַן פָּאָרְבָּן אָזְעַן בָּאַרְשָׁתָן אָזְעַן לְיִנְعַס אָזְעַן פָּאָפְּרִיר אִין
אִין גְּרוּיִיסְן פָּאָק. עַר הָאָט זַיְזָלְעַן אַגְּנָעַטָּן זַיְנִיעַ אַרְבָּעַטָּ-בְּגָדִים אָזְעַן גַּאנְצָן
פְּרִי אַווּעַק אִין דָּעָר יְוִינִיאָן. אַזְוִי וַיְיָ עַר קָאָן נִיטָּקִין עַנְגָּלִישָׁן, הָאָט
עַר אַבְּשָׁטָעַלְטָן זַיְזָלְעַן מִיט זַיְנִיעַ אַיְבָּרְעָזְצָעָר אִין דָּעָר יְוִינִיאָן.
צַוְּיִי זַאְכָּן הָאָט אַבְּעָרְשָׁן שָׁגָאָל גַּעֲדָאָט פָּאָגָעָס: 1. צָוְעַסְנָן
פְּרִישְׁטִיק אָזְעַן מִיטְצָוְנָעָמָעַן מִיט זַיְזָלְעַן גַּעֲדָאָט שְׁפָאָקָולָן.
דָּרְמָאָגָט הָאָט עַר זַיְזָלְעַן דִּי צַוְּיִי לְעַבְּנָסְ-זְוִיכְטִיקָע זַאְכָּן כְּדִי
צָוְקָאָגָעָן אַוִּיסְהָאָלְׂטָן אָזְעַן עַקְוּזָאָמַעַן, עַרְשָׁתָן וּוּעַן עַר אִין שְׁוִין גַּעֲשָׁתָאָגָעָן
בַּיְיָ דָּעָר יְוִינִיאָן-גָּבֵּידַע.

עַר אִין גַּעֲקָוּמַעַן גַּאנְצָן פְּרִי. נָאָר פָּאָר אִים זַיְנִיעַן שְׁוִין גַּעֲשָׁתָאָגָעָן
אָסְדָּ פָּאָרְ-אַרְבָּעַטָּר אָזְעַן גַּעֲוֹוָרָט בַּיְזָן דִּי טִירָן פֿוֹן דָּעָר גָּבֵּידַע וּוּלְעַן
זַיְזָלְעַן עַפְּנָגָעָן. שָׁגָאָל הָאָט זַיְזָלְעַן בָּאַטְרָאָכָט. יְוִוגָּע, גַּעֲוָונָטָע אַמְּעָרִיקָאָנָא,
מִיט אַרְבָּעַטָּ-פְּעַק אַונְטָעָר דִּי אַרְעָמָס. אַיְנָעַר הָאָט דָּעָם אַגְּדָעָרְן בָּאָקָוקָט.
בָּאָלְדָן וּוּעַט מַעַן דָּאָרְפָּן וּוּיְיָן וּאָס מַעַן קָעָן. פִּילְן זַיְזָלְעַן זַיְזָלְעַן אַוְיךָ
נְעָרוּוֹעַן וַיְיָ עַר? מִסְתָּמָא קָאָגָעָן זַיְזָלְעַן פָּאָר דִּי רִיכְכָע הַיְיָעָר, נִיטָּקִין
אַזְוִי וַיְיָ עַר, שָׁגָאָל, וּוּסָקָומָט מִיט זַיְנִיעַ בָּאַגְּאָושָׁ אַרְעָמָעָ, קְרוּמָעָ
יְדִישָׁע וּוּטְעָבָסָקָעָר הַיְיָולָעָךְ.

אִין עַר אַזְוִי גַּעֲשָׁתָאָגָעָן אָמִינָגָט צָעַן אִין דִּי. מִיטְאָמָל הָאָט
אִים אַרְוָמָגָעָכָאָפָט אָגְפָּעַל, אָזְעַט אָמִיט אָלִידְיָקָוָן מַאְגָּן קָאָן מַעַן קִין
עַקְוּזָאָמַעַן נִיט אַוִּיסְהָאָלְׂטָן. עַר מַזְעַט עַפְּעַס בְּעַמְעַן אִין מַוְיל אַרְיָין. הָאָט
עַר אַיְבָּרְגָּעָלָאָט זַיְנִיעַ פָּאָק בַּיְיָ דָּעָר וּוּאָנָט אָזְעַן אַלְיָין אִין עַר אַרְיָין
אִין דָּעְרָבְּיָאִיקָן דָּרָאָגְ-סְטָאָר כָּפָן אָ "סָעְנָדוּוֹיטָשׁ". עַר הָאָט זַיְזָלְעַן
גַּעֲאַיִלָּט, נָאָר וּוּעַן עַר אִין צְוִירִקְגַּעַקְוּמַעַן זַיְנִיעַן דִּי טִירָן פֿוֹן דָּעָר יְוִינִיאָן

שווין געווען און אלע עקוּזאמען-קאנדיידאָטן זייןגען געזעסן אין א
גרויסן קלאָס-צימער ביי זיירע אַרבעט-טישן.
שאגאל שטייט מיט זיין פאָק און וואָרט. מיטאָמָּאל קומט אַרוֹיס
פֿוֹן אָפִיס אַ מִיטְלִיעְרִיקָּעֶר מֵאַן מִיט אַ רְוִיט פְּנִים אַן גִּיט צוֹ צוֹ אַים.

— אַיר זִיט מֶר. שאָגָאַל?

— אַן וּזְרַע זִיט אַיר?

— אַיך בֵּין מֶר. טָאַמְסָאָן, דָּעַר דִּירְעַקְטָאָר פֿוֹן דָּעַר יוֹנִיאָן.
מֶר. טָאַמְסָאָן האָט אַים גַּעֲבַעַטן צוֹ וּוְאָרטן עַטְלַעַכְעַט מִינִיט, וּוְיַיְל
„מִיר האָבָן יִצְחָא אַ זִּיכְרוֹן צוֹ באַקְלָעָרָן אַיְיר עַנִּין“.

.3

אַ גְּרוּסָעֶר צִימָעָר מִיט אַ גְּרוּסָן טִיש. אַרוֹם טִיש שְׁטִיעָן זִיבָן
מענטשָׁן — דָּעַר עַקְוָאַמְעַנִּיר-קָאַמְּטָעַט. דָּעַר פְּרֻעְזִידְעַנְט נָעַמְט אַ
וּוְאָרט אַן אַדְרָעָסִירָט שאָגָאָל. אַיְנְצִיקָּעַ וּוְעַרְטָעַר פָּאַרְשָׁתִיטָּעַר,
שָׁאָגָאָל. עַר הַעֲרַת דָּאַס וּוְאָרט „עַקְסָעַפְּצִיאָן“, זָאָגָט עַר, אַן עַר פִּילְט
אַין יַעֲנַעַמְסָטָן, אָז “עַס אַיְזָה גּוֹט פָּאָר יַדְן“. .

דָּעַר אַיְבָּרוּזָעָצָר דָּעַרְקָלָעָרָט אַים, אָז דָּעַר פְּרֻעְזִידְעַנְט האָט
גַּעַזְגַּט, אָז „גַּעַמְעַנְדִּיק אַין אַגְּבָּאַטְרָאָכָּט אַיְיָרָעַ פָּאַרְדִּינְסָטָן אַן אַיְיָרָע
אַיְסָגָעַצְיִיכָּנָטָעַ אַיְפָּטוּן אַיְפָּטוּן גַּעַבְּטָפָּט פֿוֹן קוֹנְסָט, מָאָכָן מִיר דָּעַם
עַרְשָׁתָן מָאָל אַין אַונְדוּעָר יוֹנִיאָן אַן אַיְסָנָאָם אַן מִיר גַּעַמְעַן אַיך
אַרְיִין אַלְסָמִיטָלְדִּיד אָן אָז עַקְזָאַמְעַן“. .

— אַיך בֵּין גַּעַוּוֹן צָוְפִּידְן — זָאָגָט שאָגָאָל — “אַלְץ וּאַס אַיך
הַאָב גַּעַקְעַנְטָט טָאָן, אַיְזָה גַּעַבְּנָן יַעֲדָן אַיְנָעָם דִּי הַאָנָט אַן זָאָגָן, מַעֲרָסִי
מַעֲרָסִי — זִיבָן מָאָל“. .

דָּאָן האָט זִי שאָגָאָל אַיְנָגָלָאָדָן צוֹ זִיךְ “אוֹיפָה קָאַקְטָעַיל, מָאָנְטִיק
פִּיר נַאֲכְמִיטִיק“. .

— “פִּיר אַזְיָגָעָר מָאָנְטִיק אַרְבָּעָטָן מִיר“ — האָבָן זִי דָּעַרְקָלָעָרָט.
הַאָט זִיךְ שאָגָאָל גַּעַזְגַּט מִיט אַ “מַעֲרָסִי“ אַן אַהֲנָטְ-דָּרָקָה,
נָאָר אַרְיִסְגַּיְעַנְדִּיק פֿוֹן דָּעַר גַּעַבְּיִידָּע אַיְזָה עַר אַרְיִין אַן אַ לִקְעָרָה
קְרָאָם אַן אַרְיִפְּגַּעַשְׂקָט אַין דָּעַר יוֹנִיאָן פְּלַעַשְׂעַר וּוְיַסְקִי מִיט אַ
דָּאָנְקִי-קָאָרְטָל. .

“דִּי גַּאנְצָעַ פרָאַצְעָדוֹר הַאָט אוֹיפָה מִיר גַּעַהָאָט אַ גְּרוּסָע וּוּרְקוֹנוֹגָה,
הַאָט גַּעַזְגַּט שאָגָאָל, אַיךְ הַאָב בָּאַקְוּמָעַן אַ שְׁטָרָאָם לִיבָּעָ צוֹ אַמְּעָרִיקָה. .

עס איז מיר גואלדייק געפעלן געווארן דער גיטט פון דער יוניאן
באועונגונג. מיר דוכט זיך, אוֹ אַיך דֵי יוניאן אַיז גָעָוָעָן זִיעָר צְפְּרִידָן
פָוָן מִינֵן האנדונג. אַיך בֵין גַעֲקוּמָעָן אָן באַדְינְגְוָנְגָעָן, אַין מִינֵן
אַרְבָּעָט-קְלִידָעָר, גְרִיטְט צַוְהָלְטָן דָעַם עַקְזָעָמָעָן, קָאַטְשָׁ אַיך הָאָב
מוֹרָא גַעַהָאָט. אוֹ אַיך וּוּעַל דָוְרְכְפָאָלָן . . . אַיך פִילְ זִיך אַיצְט, וּוְ
אַטְיַיל פָוָן אַ גְרוּסְעָר זִיך. אַיך וּוּיסָס, אוֹ פָאָר אַיְן יְוָנִיאָן-מָאָן וּוּעַט
זִיך דֵי גַאנְצָע גְרוּסְעָר יְוָנִיאָן אַנְגָעָמָעָן. עַס אַיְן גָוָט צַו זִיך אַ יְוָנִיאָן
מָאָן. אַיך בֵין שְׁטָאָרָק אַצְינְד".
און דאס קִינְסְטָלְעֶרְישָׁע פְנִים הָאָט גַעַשְׁטָרָאָלָט אָן דֵי שִׁינְגָע
בלוּעָ אָוִיגָן זִינְגָע האָבָן אוּסְגַעְדָרִיקט גְלוּבָן אָן מַעֲנְטְשְׁנְלִיבָע.

מערכָן, 1964

25-4-1963

"LES COLLINES."

VENCE (A. M.) *72af.*

LES COLLINES
VENCE (A. M.) ~~franc~~

ליידער פון מאָרָק שאָגָאַל

מיין וווײַיטע הײַם

(אוּוַיְטָאַבִּיאָגְרָאַפִּישָׁן פֿאָעָמָה)

1

עם קלינגעט אַין מיר
 די שטאט, די וווײַיטע,
 די קלוייסטערם וווײַיטע
 אַין די שולן. די טיר
 אַין אָפָן. דער חימל בליט.
 דאס לעבען פְּליַיט אלען וווײַיטער.

עם בענטקט אַין מיר
 די גָּאַסְן קְרוֹמוּעַ.
 מצובות גְּרָאַע אוַיְף אַ בָּאָרגָן,
 עם לִיגָּן טִיף די יִדְן פְּרוֹמוּעַ.

אַין פָּאַרְבָּ אַין פְּלָעָקָן,
 אַין לִיכְטָן, אַין שָׁאַטָּן
 שְׁטִוִּיט מֵיָּין בַּיֶּד פָּוֹן וווײַיטָן,
 אַיך ווּיל מִיט דֻּעָם מֵיָּין הָאָרֶץ פְּאַרְדָּעָקָן.

נִיט זָכְטָ מִיךְ הַיִּנְטָ, נִיט זָכְטָ מִיךְ מַאָרְגָּן,
 אַיך בֵּין אַנְטָלָאָפָן פָּוֹן זַיְךְ אַלְיָין.
 אַיך ווּעַל פָּאָר זַיְךְ אַ גְּרוֹב פְּאַרְזָאָרָן
 אַיך ווּעַל צָעֲגִין אַין גְּרוּוּס גְּעוּווּין.

עם דאכט זיך מיר, איך זע דעם פאטטער,
וועס ליגט אין וויטן אין דער ערעד.
א גאנצע נאכט געבעטן האט ער.
פון אלץ איז ער געווארן פטורה,
געטויט האט אים א קאלטוע שוערד.

דו האסט אין של געווארט אויף נסימ,
א טראער, א ביטערע פלעגט פאלן אויף דיין באוד.
אברהמען און יצחקן, פאר יעקבן דעם זיסן
פון הארצן האסטו אויסגעווינט א ווארט.

אין שוועים האסטו געהארעווועט א לעבן,
און ווינגען פלעגן ווינגען דיינע הענט.
א בלוייכער און א שטומער פלעגט אונז עסן געבן —
די קינדרער דיינע איז ארעמע פיר ווענט.

דו האסט געלאזון מיר ירושה —
דיין אלטן, אויסגעוועפטן ריה.
דיין שמייכל פלייסט אין מיינע חושים
צו מיר ארבער איז דיין כח.

עם שועבט אין לויפט די טויטש מוטער,
זוי אטען קויים און ווינט אליאן.
„וועו איז מיין זונ, און איצט זאָס טוּת ער?
געוויגט אמאָל האָב איך זיין מולטער.
זאל זיין געבענטשט זיין וועג און דיין.

„אין וויטיק האָב איך אים געהאדיעוועט, געטראָגן.
געוויגט האָט ער ביי מיר מיין ערשטער קראָפֿט.
און פאר אַ האָנט צו לייטן האָב איך אים געבראָכט.

“וואו ביטוי איזט, מיין זון?
דו ביטוי איז טיין זכrown.
עם נעכטיקט טיפ איז מיר א שטערנדיךע נאכט.
און רואיך האט זי מיר די אויגן צונגעמאכט.”

פון דיר איז נאך געלביבן ביינער.
די יונגע שיינהייט איז ניטא.
דו ליגט אליין צוישן שטינער,
נאך מיר האסטו פארלאזון דא.

איך וואלט געקושט דיין זאמד און גראזון
און ווי דיין שטיין, וואלט איך געווינט.
אין מיין נשמה וואלט איך איבערלאזון
און ווי א מלכה דיך געקרוינט.

עם פלייט דער קאָפּ פון אלטן רבין
צז מיר אנטקעגן מיט א גראום:
“מיין תורה האב איך דיך גענבען,
מער וועט ניט זיין בי מיר דיין פום”.

ニיטא מיין לערעער מיטן פענzel, ניטא זיין בערדעלע.
א גילז אים געהרגעט פאָר א צווייער.
אוועקגעפֿירט האט אים א שוואָרץ בערדעלע
אויף יענער וועלט אים דורךן טויער.

עם האט פארלאשן זיך זיין לאָמֶפּ.
עם גיט א קוק איז שטוב א וואַלְקָן.
אנטקעגן אים שטייט, ווי א גלאָמֶפּ
פארשפֿאָרט דער קלוייסטער מיט א פְּלאָקָן.

דיין בילד, דאס יודישע, איז בלאטע
פארשמירט א חזיר מיטן עק.
איך האב מיין לערעער, שווין חרטה,
וואָס איך בין לאָנג פון דיך אוועק.

דערמאָנט זאל זיון דיין נאָמען — דוד,
מיין יונגעֶר ברודער איז פֿאַרוֹויסט.
אוועק פֿון לעבען אָן אָ כּבּוד
און קײַינְעֶר ווּוּס נִיט, וּוואּ עֶר לִיגְט.

עם לאָכוֹן, ווּוִינְגָעַן מֵינְג שׂוּעַטְמָעָר.
אין טַרְן שְׁטִיעָן זַי בִּינְגָנְד.
זַיְּ קַוְּקָן אוּוּס עַפְּעַם אָן פֿעַנְצָטָעָר
און זַוְּנוּ גְּלִיקָן נַאֲכָאנָנְד.

אָחָיו אָן אַלְטָעָר, אָן אָ פֿעַנְצָטָעָר
און פֿינְצָטָעָר אַיז אַין אַיר בִּינְגָבְּט.
אַרְוּסָים פֿון אַיר בֵּין אַיךְ דָּעָר עַרְשָׁתָעָר
און אוּסְגַּעַשְׁטָרָעָקָט האָכָּב אַיךְ דִּי הַאֲנָט.

אַיךְ זַעַם טַיְּיךְ, דָּאָס וּוּאַסְעָר קִילָּע,
צָום בְּרַעְג אַין אַוְנָט גַּי אַיךְ צָו.
עֶר פְּלִיסְט אַין מִיר אַרְיָין אָ תְּפִילָה,
וּוּאָס וּוּנְגָט אַין אַפְּגָרָונְט אַין אַין רָנו.

דוֹ גִּיסְט צָו מִיר מִיט לְאַנְגָּעַן הַאָר
מִיט לִיבָּע, צַאָפְּלִיךְ, אַנְטְּקָעָן.
און אוּגָן שְׁעַקְעָטָה דוֹ מִיר אָ פָּאָר,
און שְׁטַעַנְדִּיךְ וּוַיְל אַיךְ בֵּי דִיר פְּרָעָן:

וּוואּ זַעַגְעַן מֵינְג וּוּוִיםַע בְּלוּמְעַן
פֿון אַונְדְּזָעָר חֹופָה אַוְיפָּה דִּי וּוּבָן?
צָום עַרְשָׁתָן מָאָל צָו דִיר גַּעֲקוּמָעָן,
אָ גַּאנְצָע נַאֲכָט בֵּי דִיר גַּעֲלָעָן.

די לבָּנה האָבָן מִיר פֿאַרְלָאַשְׁן
און אַנְגַּעַצְוָנְדָן וּוּוִיסְעַ לִיכְטָן.
מיין לִיבָּע האָט צָו דִיר גַּעֲפָלָאַסְטָן
און אַפְּגָעָעָפָנְט דיין גַּעֲזִיכְט.

די ביסט מײַן וויב פֿאָר מִיר געווֹאָרָן,
ווײַ מאַנדְלְ-זִים אַוִיפּ לְאַנְגָּעַ יָאָרָן.
— עַם שׁעַנְקֶת דֵּין בּוּךְ מִיר אַ מְתָהָנָה
אַ טַּאַכְטָעָר שִׁין, וּוְיִ רְאַשׁ הַשְׁנָה,
אַ דָּאָנָּק דֵּיר, גָּאָט פּוֹן אַרְוֹןְקוֹדֶשׁ
פֿאָר יְעַנְעָם טָאָג פּוֹן יְעַנְעָם חָוְדֶשׁ.

3

אַ, גַּיִּ אַרְאָפּ מִינְן וּוַיְסֻעָּר וּוְאַלְקָן,
אוֹן נָעַם אַרְיוֹף מִיךְ אֵין דָעַר הוֹוֵיד!
אַיְךְ הַעַר וּוְיִ אָוְנְטָן קְלִינְגְּגָן גָּלָאָקָן
אוֹן פּוֹן דֵּי הַיּוֹעָר גִּיטָּט אַ דְּוֵיךְ.

עַם וּוְיל אַ וּוְאָרָט מִינְן מוֹיל זַיִּן זַאנְן
צַו זַיִּן, פֿאַרְשָׁאַטְעָנָעַ מִיטָּ שְׁנִי.
בְּיוּ וּוְאָן מִינְן אַטְעָם וּוּעַט מִיךְ טְרָאָגָן,
וּוּעַט מִינְן נְשָׁמָה זַיִּן מִיטָּ זַיִּן.

הַאָסְטוּ מִיךְ נִיטָּ, מִינְן שְׁטָאָטָם, פֿאַרְגָּעָסָן?
עַם רִינְטָ דֵּין וּוְאָסְעָר אֵין מִינְן גּוֹפּ.
אַוִיפּ דִּיְנָעַ בְּעַנְקָ בֵּין אַיְךְ גְּעוּזָעָן
אוֹן אַלְעַן גַּעַוְאָרָט אַוִיפּ מִינְן בָּאָרוֹףּ.

וּוְאוֹ הַיּוֹעָר שְׁטִיעָן אַוְיְסְגַּעְרוּמְטָעַ
אוֹן צָוּם בֵּית-עוֹלָם פֿירְט אַ וּוְעָגָ.
וּוְאוֹ רִינְטָ אַ טְיִיךְ, אַ בְּרִיְּתַ-צְעַשְׁוּוּמְטָעַר
הַאָבָּ אַיְךְ גַּעַלְוָמָט מִינְעָן טָעָג.

בְּיִינְאָכְטָ אֵין הַוִּיל פְּלוּיט אַ מְלָאָךְ,
מִיטָּ וּוְיִם הַאָטָעַר פֿאַרְבְּלִיצְטָ דִּי דָעְכָּעָר.
עַר זַאנְטָ מִיר אָן — אַ גְּרוּם מְהָלָךְ —
מִינְן נָאָמָעָן וּוּעַט עַר הוּבִּין הַעֲכָעָר.

איך האב צו דיר, מיין פאלק, געזונגען.
ווער ווייס, צי דיר געפעלט מײַן לֵיד.
א שטימע גײַט פון מײַגע לונגגען
און מאכט מיך טרויעדריך און מִיד.

געמֿאלט פון דיר האב איך די בילדער
די בלומען, וועלדער, הייזער, מענטשן.
איך מאל דין פנִים, ווי א ווילדער,
און טאג און נאכט וויל איך דיך בענטשן.

געמֿאלט די ווענט האב איך העלע,
די קלעמעה, טענצעער אויף דער ביןע.
מייט פֿאָרכּוּן בלוייע, רוייטע, געלע
האָב איך געפֿאָרכּט זַיִן, ווי א שכינה.

געשפֿילט, געזונגען און געשפֿרונגען,
געשפֿילט האָט אַיר אָן אלטְּן מלֵך,
געשפֿילט מייט מִיר אָן מִיךְ דערשְׁלונגען.
עם אַיז געזען אָזֶוּ פרילעַד.

עם גײַט אַרְיָבָּעָר מײַן לבנה
פֿוֹן יַעֲנֵעַם לאָנד צו מִיר צו גַּאטְט.
עם פֿאָכּעַט מִיר אָרְיָטְעַט פָּאנָע,
איך כָּאָפְּ זַיִן אויף אַונְזָעָר גַּאטְט.

די וועלט אַיז דָּאָרטְּן אָ באָנִיְּטַע
משפחות נַאֲעַנְטַע אָן ווַיְיַטְּעַ,
אָ חַתְּנוֹה געמאָכְט אָן מִיר,
און ווינְגַּטְּן טְרָאָגָן זַיִן פֿוֹן אַיר.

איך הער די קולות פֿוֹן דער ווַיְיַטְּן,
וַיְיַטְּן שְׂטוּסָן זַיִן אַין פְּרִיד.
פֿאָרכּאָפְּט אָ לעַבְּן, אָ באָפְּרִיְּטַן
מייט הַיְסָע בִּיקְסָן אָן מִיט רִיד.

א. קריכת ארכויים פון טיפע גראיבער
די מומעם, פעטערם אוון די זוידעם.
אאיך זויט, מיט מזל, פריעע בירגער.
איינט בין פון וויטון איינער עזרות.

דו שוויגט מײַן לאנד,
דו ווילסט מײַן האָרֶץ אַל זַיְן צָעֵבָרָאָכָן?
אוֹפִּית קְנִי אָוִיסְבָּעַטְן מִינְעָ טַעַג?
איָן כְּמִיר זַאֲל וַיְך אֲפִיעָר קָאָכָן,
אוֹן דִּיר פָּאָרְלָאָזָן מײַן פָּאָרְמָעָן?

איך וועל מיין בלוט, פארחלומטן דיר שיקון,
מיין אטעם, ביסלעכוביזו וועט רינגען, ווי א טרער.
די לופט וועט זיך א בלוייע ווינגן
נון שטיל ביים פלאנקען וועל איר ליגן.

ביבטנו, מיין לאנד, אויפֿ מיר איזן בעם?
כיבין אפּן ווֹי ווֹאַסְעָר, פֿאַר דִּיר, איזן אַ פֿלאַש.
הַאֲסְטָמֵת מִיד שׁוֹן לְאֶנְג אַיזְן דִּי ווֹוִיטָן פֿאַרְוּוֹאַרְפּּן,
וּוֹעַל אַיךְ צָו דִּיר קּוֹמָעָן אוֹיפֿ אַיְבָּקִיךְ צָו שְׁלָאַפּּן,
אוֹזְן דַּו ווּעַטְפּ אַפְּרִישְׁטָן מִיְּן קְבָּרְ מִיטְפּּאַש.

4

געבראכט דיך אונ פארטראיבן צורייק פון אונזער לאנד.
אין זאמד געשטראָבן משה אונזערער, ער ליגט שוין לאנג געשטראָבן פאַלך, דו אָרבעמֶר, דו האָסְטַט נִימֶט מֵעַר קִיּוֹן טְרָעָרָן.

פָּרְשׁוֹוִינְג שטום וענין די לעצטן אונזערע נבייאים זייל האבן דורךגעשריען וויער האלו פאר איז. מען הערט ניט מער דעם ניגון פון ינע שיריים, ווואס האבן זיך פון מוויל גענאנטן, ווי א טיין.

און אלע ווילן און דיין הארצן צעכראען דיינע לוחות,
צעטראען ווילן זיין דיין אמת און דיין גאט.
א וועטלט א שולדיקע, וויל צאפן דיינע כוחות
און און דער ערעד נאר לאון דיר אן ארט.

מען יאנט, מען שלאנט מײַן פאלק פון אלע זויטן
עם פאלט זיין קרוין,
עם פאלט זיין מגנּ-דוד.
וואו איז זיין שיין?
וואו איז זיין כבוד?

ער רייסט מיט הענט דעם רזיטן הימל
און וואָרפט זיין גלוֹת אויפֿ דער ערעד.
אַ בלײַז פֿאָרברענט זיין אלטן שימל,
ער לויפֿט אַנטקעגן מיט אַ שווערד.

און אויב דו דאָרפסט שווין חרוב וווערן
פֿאָר אלטע זינד פון לעצטן חורבן,
וועט אָפְּשָׁר אויפֿגִּין אויפֿ דיין אָרט אַן אַנדער שטערן,
און פון דיינע אויגן ווילן פֿלייען טויבן.

איך וויל פֿאָראייבִּיקָן דיין וואָונטש,
אַ נײַעַם אַמְּתָה וויל איך קְרִיצֶן.
פֿון לעבן זאל פֿאָרבלִיכָן קוֹנְסֶט —
אַ קלְאַנג פֿון דונְגָּרָן אַן בְּלִיצֶן.

בָּעַל אָ

צום פערטן יארציזיט

דיין וויסע קלײַד שווימט איבער דיר,
די בלומען מיינע בליכַן ניט גערוּט,
דיין שטיין ווערט גלאַנצִיך, דיין שטיין ווערט נאָם
און איך אלְיאַן ווער גרוּי ווי אַש . . .

היאינט ווי נעכטן פרעג איך דייך:
צי בליכַסְטוּ דָּאַ, צֵי גִּיסְטַּוּ נַאֲךְ מִיר נַאֲךְ?
וע די טרייט מיינע פֿאַרְוּוֹקְלַטָּע אַין טְרָעָרָן,
וואָם זָגְסְטַּוּ מִיר? אַיך וויל זִיךְ צְחָעָרָן.

. . . ווי רוית עם אוּז גַּעֲוָעָן אָנוּנָעָר חֻפָּה
אוּז אָנוּנָעָר לִיבָּע צּוֹם פֿאַלְקָן אָנוּנָעָר הַיִּים,
גַּיְיַ אָונָן וּעַק זַי אָוֶף מִיט אָנוּנָעָר טְרוּיִים.

ווי גַּרְינָן די פֿעַלְדָּעָר לִיגַּן אָוֶיפְּ מִין גַּוְּפָה
און יְעַדְעַ נַאֲכַט בְּלִיצְן מִיר די שְׁטָעָרָן,
אוּז וּוּסְטַּוּ צּוֹ מִיר אַמְּאָל זִיךְ אָוּמְקָעָרָן.

צּוֹ יְשַׁרְאָל

צי זָאָל אַיךְ בְּעַטְנָן גַּאֲטָן וּוּאָם הַאֲטָן גַּעֲפִירָט
מיין פֿאַלְקָן צּוֹם פֿיְיעָה,
צי זָאָל אַיךְ מַאֲלָן אִים אַין בַּילְד פֿוֹן פֿלְאָם?
צי זָאָל אַיךְ אוּפְשָׁטִין פֿוֹן מִין פֿלְאָץ אַיְדָא נִיעָר
און גַּיְינָן אַין קַאֲמָפְּ צְוּזָמָעָן מִיטָּן מִין שְׁטָמָם?

וְאֵס מִיר בָּאַדָּרְפָּן טָאָן פָּאָר דָּעַר יִדִּישֶׁר קָוָנָסֶט

אין עצם האט מען געקאנט מיינגען, און דא איז ניט מיין ארט. איך בין דאך נאָר אַ קינסטלאָר, און אַיד זײַט דאָך וויסנסאָפְּלעָר. אַבעָר איך בין דאָך פֿונְקַט אָזֶוי ווי אַיד זײַט דאָך, מִיר האָבָן די זעלבע שׂוֹזָאָכִיּוֹת: יַדְנוּ.

און דוקאָ אַיצְט, אַין דער דָּזְוִיקָעָר שְׁרַעְקָלְעָכָעָר צִיְּטָה, אַין דער צִיְּטָה פֿון הַיִּנְטָמָאָדִישָׁן אַנְטִיסָּעָמִיטִיזָם, ווילט זיך מִיר אָן אַיבָּעָרִיךְ מָאָל אַונְטָעָרְשָׁטְרִיכָּן, אָז אַיד בין אָזֶד. דָּעָרְמִיט אַלְיאַן בין אַיד נאָר מָעָר אַינְטָעָרְנָאָצְיאָנָאָל אַין גִּיסְטָה — גַּארְנִיט לוֹיטָן מּוֹסְטָעָר פֿון דָּיָהָרָאָפָּעָסִיאָנָעָלָעָה דָּרְעוֹאָלְצִיאָנָעָרָה, וּוּלְכָעָ טְרִיאַסְלָעָן זיך מִיט פָּאָרָה אַכְטָוָנָג אָפְּ פֿון זַיְעָר יִדִּישֶׁקְיָיטָה.

ס'איַז דָא אַגְּנָעָצָע רַיִּי מַאְטִיוֹן, פָּאָרוֹאָס אַיד בין דָאָך. אַטְ-אָך דִּי הַיְּוּלָעָך אַון פְּלוּיטָן אַרְוָם אַיד קָעָן אַיד שָׁוֵין לְאַנְגָּוָה אוּיפָה אוּסְנוּוּינִיק, אַבעָר אַיעָרָה הוּוּא פֿון אַינְסְטִיטּוּט, בָּאַטְשׁ עַס אַיז, דָוָכָט זִיךְרָה, אַרְעָם ווי אַהיְיָעָלָעָה אוּיפָה מִינְעָם אַבְּלָה, אַיז עַס אַבעָר גַּלְיְיכְצִיְּטִיק רַיִּי ווי דָעַר בִּיתְהַמְּדָשָׁה.

באָגרִיס אַיד אִים אַון באָגרִיס אוּיךְ אַיד, דִּי הַוִּיפְּטָטְוּעָר אַון זַיְעָנָע פְּרִיאִינְט, ווֹאָס האָבָן אִים גַּעֲשָׁפָן, מִיט אַבְּזָוְנְדָעָרָעָר בִּיטָעָרָע פְּרִיאִיד פִּילָט מִיךְ אַון דָעַר גַּעֲדָאָנָק, אַז אַן שָׁוָם מִיטָלָעָן, אַז שָׁוָם שְׁטִיצָע

פון דער מלוכה, בלויו מיט באגייסטערונג און ליבשאפט האט איד מיט איער איגענע הענט אויסגעבויט אַ הוינ. אט דאס הויז וועט אין דער צוקונפט, אין דער תקופה פון אונדזער אויפשטייג, מעגן דינגען פאר אַ מוסטער פון עקשנותדיקער יידישער איבערגעגענקייט דער אידיע און דער קולטור.

די היופטיסבה פון מיין קומען אהער איז נאך אמאל דערמאגען בית נאָר אייך, ווילנער (ויליל איר האט שוין אַ סְד אָויפגעטאן אויף דעם געבעיט), נאָר די יידזּן פון דער גאנצער וועלט, אַז אַ יידישער וויסנשאָפֶלעכער אִינְסְטִיטּוּט אַז טאָקע זיינְר שֵׁין, — אַבער אַ קּוֹנְסְטִיטּוּט מוזיַּי אַ יידישער אַז פונקט אַז שְׁינְגָּר אַז וויכטיקער ענין.

בָּאָמָת, זיינְט דעם סוף 1917 אַראָהָזְדָּעָרט האָבָּן זיך יידזּן ווי פון אַ קִּיטּ אַ רִּיס גַּעֲטָאָן אַז אָווִי שְׁטוּרְמִישּׁ אַרְיִין מִיט זַיְעַר קּוֹנְסְטּ אַז דער וועלט, אַז עַס דּוֹכְטּ זיך מִיד אָוִיס, אַז דער דְּזַיְעַר קּוֹלְטוֹדּ צוֹשְׁטִיעָר אַז דער וויכטיקטער יידישער צוֹשְׁטִיעָר פון דער לעצטער צייט.

אַבער דערפּון האָבָּן אַלְעָ קְוִימְזָוָס גַּעהָרט. די מאָס אַז אַנְיָטְרִיטּ טעלגענץ זעען דאס ניט, אַלְעָ אַז צְעִירִין, ניט קָאנְצְעַנְטרִיטּ, אַחֲ מִיר אַז אָפְּילְוּ ניט באָקוּוּם צְוּ רָעָדָן ווּעָגָן דּעַם, ווּאָרוּם אַיך בֵּין דאָק עַפְּעַס ווי אַ נּוֹגָע בְּדָבָר.

אַבער וואָס זָאָל מַעַן טָאָן?

mir יידזּן האָבָּן ניט קִין אַיגענען באָדָלָעָר, טְעַאָפְּיל גָּאָטִיעָ, אָפְּאלִינְגָּר, וואָס האָבָּן מַעְכְּטִיק גַּעֲשְׁמִידְט דּעַם קִינְסְטְּלָעְרִישָׂן גַּעֲשְׁמָאָק אַז אַז דִּי קְוּנְסְטּ-בָּאָגְרִיפּן פון זַיְעַר צִיִּיט. וואָס קָאָזְזָעָן הָלְפָן! בֵּי אָונְדָה, אַז דער יִדְיִישָׂר גַּעֲזָלְשָׂפּט, האָבָּן מִיר ניט קִין דִיאָגְּלָעוֹס, קִין שְׁטוּקִינְס, וואָס האָבָּן מִיט אַזְזָעָן אַז מִיט אַזְזָעָס, פָּאָרְשְׁטָעַנְדָּעָנִיש גַּעֲזָמָלְט אַז אָרגְּאַנְיִירִיט די קְוּנְסְטּ-קּוֹלְטוֹר. אַז אַז דאס, וואָס בֵּי דער אַינְטְּלִיגְּעָנָץ בְּכָל אַז בֵּי דִ יִדְיִישָׂר שְׁרִיבְּעָר בְּפֶרֶט פָּעַלְת אַז אַינְטְּלִיגְּעָנָץ צְוּ פָּלָאָסְטִישָׂר קּוֹנְסְטּ, — זָאָגָט עֲדוֹת, אַז די קּוֹנְסְטּ אַז פָּרָעָמָד אַז אַיבְּעָרִיק אַז זַיְעַר לְעָבָן אַז זַיְעַר שאָפָּן, אַז אַז אָרְוףּ לִיטְעָרָאָטָר שְׂטִיטִיט בֵּי זַיְעַר וועלט. וועָן די יִדְיִישָׂר פָּאָזְזִיעָ, די יִדְיִישָׂר לִיטְעָרָאָטָר וואָלָט גַּעֲוָעָן באָהָאָפּטָן מִיט אַנדְעָרָעָ קְוּנְסְטּ-צְוּוִיְגָן בְּכָל אַז מִיט דִער פָּלָאָסְטִישָׂר קּוֹנְסְטּ בְּפֶרֶט, וואָלָט עַס זִי גַּעֲמָאָכָט נָאָך רִיכְכָּר, וואָלָט עַס פָּאָרְשָׂאָרְקָט אַיר שְׁוֹאוֹגָג סִיְּאַין גִּיטְסָט, סִיְּאַין סְטִיל.

ווען מיר בעמען, למשל, די רוסישע ליטעראטור, וואו די פארט' בינדונג פושקיןס מיט די פסיידאלאיסיקער פון זיין עפאכע, גאנגלס מיט אלעקסאנדר איזונאנזון, טאלסטעס מיט די "פארעדוויזנשטיין קעס", טשעכאנוס מיט לעווייטאנגען, אדער אין אונזער ליטעראטור פרץ און זיין פינגערד חיש פאר דעם מאידערנעט פון זיין ציטט, וועלן מיר, בין איך זיכער, אויסגעפיגען, און זיער פארביבינדונג האט אונגערד פילט זיעדר ליטעראריש שאפּן מיט און אינטענסיווער פלאסטישער אקטואלייטעט, מיט א נײַיעם קוואָל פון שעיראות, מיט א גרויסער פרישען קיטט. און דערפֿאָר איז אויך זיער שפֿראָך אלעמנטשלעך, ניט עטנֶגֶר גראָפִיש, נאָר אויך רײַיך אַזְנַּבְּלַּעֲרִישׁן זיין. אַבער דאס אַז באָ זונדעָר פרַּאָבְּלָעָם, אַסְּךְ אַ ווֹיכְטִיקְעָרָע וְיַיְמָעָן קָאָן מִינְעָן, אַז אָפֵשׁ אויך אַז ווֹיסְנַּשְּׁאָפְּטָלְעָכָּע. גַּיב אַיך עַס אַיבָּעָר לוּיט דֻּעָם באָ שטימטן אַדרְעָס צו אַיך, מענְעָר פון ווֹיסְנַּשְּׁאָפְּטָלְעָמָּה.

פּשׂוּט, מיר, נִיעַ יִדְן, וואָס האָבָּן מיט טוֹזְגַּטְעָר יַאֲרִין צָרוּקִים געַשְׁפָּעָן דֻּעָם תַּבְּנָה, די ווּרְקָה, פון די נְבִיאָמִים. דֻּעָם יַסְוִד פון אלעָד רעלְגִּיעָס פָּאָר אַלְעָ פְּעַלְעָה, ווּלְזָן מִר אַז שָׁאָפְּן אַ גְּרוּסִעָה קָוָנָסָט, וואָס זָלָה האָבָּן אַז אַפְּקָלָאנְגָּן אַז דֻּעָר ווּלְטָמָּה.

אַבער נִיט די באָצְיאָוָג צו אָנוֹנוֹ מִצְדָּךְ פְּרֻעְמָדָע אַז מִצְדָּךְ שׁוֹנוֹנִים אַז מִר אַ ווֹאנְדָעָר. נִין, ווֹאנְדָעָרָן ווֹאנְדָעָרט מִיךְ די באָצְיאָוָג פון אַלְעָ שִׁיכְטָן פון דֻּעָר יִדְיִישָׁעָר גַּעֲזַּעַלְשָׁאָפְּט צו אַירְעָ קִינְסְטְּלָעָה, זַיְעָר באָטְרָאָכָּטָן די קִינְסְטְּלָעָר וְיַעֲפָעָס טוּזָעָר פון אַ צְוּוֹיְטָרָה מְדָרְגָּה, ווּלְכָעָ זִינְגָּן נִישְׁתָּוּכָה אַפְּלָיו צו אַ טִּילְפָּוּן יַעֲנָם רַעַשְׁפָּקָט, וואָס עַס דָּרְפָּן בַּי אָנוֹנוֹ פְּעַזְנִיקִינְסְטְּלָעָר אַדְעָר טַעַמְעָרְשָׁאָפָּעָר, ווּלְכָעָ הָאָבָּן אַפְּטָמָאָל גָּאָרְבָּיט ווַיְיִינְיק צו פָּאָרְדָּאָנְקָעָן דָּוּקָא אַ פְּלָאָסָטִיקָר. עַס גִּיט נִיט אַז דֻּעָם, וואָס יִדְן קַוְּפִּין נִיט קַיְיָן בַּילְדָּעָה, שְׁטִיצָן נִיט די קִינְסְטְּלָעָה, הָגָם דָּאָס אַז אַז עַנְנָז אַז דֻּעָר הַיְנְטָקָעָר קְרִיזִיס-צִיִּיט. ווַיְכִּתֵּק אַז די אוּפְּמַעְרְקָזָמִיקִים, דֻּעָר אַינְטָעָרָעָס, אַז אָוִיב דָּאָס ווַיְיִזְרְקָא אַז אַמְּלָאָלָיָא אָרוּסִים, אַז עַס דָּוּקָא צו דֻּעָם טַאָלָגְטָלָאָזְסָטָן אַז צו דֻּעָם גַּעַשְׁמַאְלָאָזָסָטָן "קִיטְשָׁ". אַמְּתָה, סִיבָּות פון אַזְזָבָן מִצְבָּה זִינְגָּן אַלְעָמָעָן באָקָאנְט. די תורה, וואָס האָט אָנוֹנוֹ גַּעַגְעָבָן די עַשְׂרָת הַדְּבָרָות, האָט אַרְיִינְגַּעַגְבָּעָט אַ גַּעַבָּאָט אויך: "לֹא תַּعֲשֵׂה לְךָ פְּسָלָה..." אַונְעָר מַאֲגַנְטָעָאִים אַז גַּעַקְוִיפָּט פָּאָר אַ טִּיעָרָן פְּרִיאַן. דָּאָס יַדְנְטוּמָה האָט זִיךְ צָוִילְבָּה דֻּעָם גַּעַמוֹת אַפְּזָאָגָן צו באָטְרָאָכָּטָן די גַּאֲטָוָר

מייט די אויגן, און ניט גאר מיט דער נשמה. דאס יידנטום האט אויפע רעליגיעזון באדן מיט דעם אלטערטימלעכּן געצנדינסט. וואס זיין רעדשטלעך געפינגען זיך איצטער אין אלע מזוייען פון דער וועלט, געראנגלט זיך איזו, און עס איז געלביבן און אַ חלק אין דעם אוצר פון דער פלאטישער קונסט. מיר האבן גראנט איברגעהלאזט נאך זיך איז די וועלט-מויזיען אַחוי ספריתורות אין די עלגט שולן, וועלכּע ווערין שוין וויניק באזוכט.

אבער מיר, די ניע יידן, האבן רעוואַלטירט קעגן דעם, ווילן מערכּ ניט אַגעראָקענען אַזא צושטאנד, ווילן זיין ניט גאר אַן עַמְּהַסְּפֶּר, גאר אויך אַ פָּאַלק פון קונסט. דערפּון שטאמען דִּי חַבְּלִילִידָה (געַ-בורט-זוייען) פון אונזער קונסט, דערפּאָר אַזְוֵי אָומְעַטְּקָה דִּי קִינְדָּה הייט אַירָּע. דאס אַלְץ פָּאַדְעַרטָּא גּוֹטָע אַרגָּאַנְיָאַצְּיעַ אַזְוֵן גּוֹטָן ווילן צו זָאַמְלָעַן קונסט ביַיְדָן אַזְוֵן אַלְץ, וואס האט אַ שייכּות מיט דער געשיכּטָע פון קונסט, פרָאַפְּאַגְּאַנדִין קונסט ניט ווי אַזְאָד, וואס אַזְוֵן מְחוֹזָן אָונָג, גָּאַר ווי אַ טִּילְפָּון אַונְזָעָר אַינְגָּרְלָעָן לְעָבָן אַזְוֵן צָוְעָבָן מּוֹט אַירָּע שְׁעַפְּעָר.

דער יידישער וויסנשאַפְּטָלָעָכּעָר אַינְסְּטִיטָטוֹת אַז אַ טִּיעָרָע אָוצר, אַבער עס מָוֹ אַוְיךְ גַּעֲשָׂאָפְּט וווערָן אַ קָּוָנְסְּטָ-אַינְסְּטִיטָטוֹת, נָאַצְּיָה אַנְאַלְעָן קָוָנְסְּטָ-פָּאַנדָן, וואס ווילן שוין וויטער נָעָרָן אַז בִּילְדָן מויזיען אַזְוֵן דִּי צָעַנְטָעָרָס פון יִדְיָשָׁן לְעָבָן. אַיר ווּעָט זָאָג — דאס אַזְוֵן אַילְחוּיעַ, אַבער דאס אַילְזוֹאַרְישָׁע אַזְוֵן פָּאַנְטָאַסְטִישָׁע, ווּוִיזְוּט זיך אַפְּט אַרוֹסִים, אַזְוֵן דאס סָאָמָעָן דַּעֲלָעָלָע. אַסְּמִינְן — דער יַיּוֹא גּוֹפָא.

אַיךְ האָב צו דער ערשותער קָאַנְפְּרָעָנָץ פָּון יַיּוֹא, מיט אַ יָּאָר 6 צָוְרִיק, אַיךְ גַּעֲשָׂרְבָּן ווּעָגָן שָׁאָפְּן אַ מוֹזִיִּיבִּים יַיּוֹא, אַיךְ ווּיס ווי שְׁוּעָר דאס אַז. זָאָל זַיְן בְּעָסְעָר שְׁוּעָר, ווי אַיְלָן זיך, ווי דאס האָט מעַן גַּעֲטָאָן אַזְוֵן אַרְצָ-יִשְׂרָאֵל, וואו מעַן האָט, נִיט אַכְטָנְדִיק אַוְיךְ מִינְעָז ווּאַרְנוֹגָעָן, צָנוּיְגַעַשְׁלָעָפְּט אַלְץ, וואס האָט זיך גָּאַר גַּעַלְאוֹט, אַזְוֵן דִּי אַנְפְּרִוּגָה אַזְוֵן אַרְיבָּעָר אַזְוֵן ווּיְנִינִיק-גַּעַנִּיטָע אַזְוֵן ווִיטָטָה מעַסְיָקָה הענט. דאס נִיעָז יִדְנָטוֹם נִיטִיקָט זיך מְעַר נִיט אַז אַיבָּעָר חָרָן דִּי בְּצָלָאלָס.

מעַן דָּאָרָף נִיט מִיטָּאָמָל קוּמָעָן צָומָץ צִיל. פָּאָרָאן אַ גַּאנְצָע דִּי פָּאָר-עַטָּאָפָן, מָאָרָאַלְשָׁע אַזְוֵן מַאָטְעָרִיעָלָע: פָּרָאַפְּאַגְּאַנדָע, צָוְרִיְּתָן קָוָנְסְּטָ-הִיסְטָאַרִיקָעָר, מוֹזִיְּדָעָנָה, אַוִּיסְטָהַלְוָנְגָעָן אַזְוֵן עַפְנְטָלָעָכּע אַזְוֵן שְׁטָאַלְטָן, אַרְבָּעָטָעָר-קְלוּבָן, שְׁוּלָן, עַקְסְּקוֹרְסִיעָס אַזְוֵן אַיְרָאַפְּיָאַישָׁע

צענטרם. אויף די גרויסע אינטערנאציאנאלאָן אויסשטעלונגגען ; קינסטט-
לעריש איסביבלון דעם לערער-פערסאנאל, די שול-יוגנט, די שטוּ-
דידגדייק יונגעט פון סעמינאָרין און אוניווערטיטעטן, אנטווקילען זיַי
אויפֿן געבעיט פון קונסט, ווי מען אנטווקילט זיַי ליטעראריש. אַרְוִיסֶּ-
געַן בֵּיכְעָר אָזֶן וְשׂוֹרְגָּאָלֶן וְעוֹגָן קוֹנְסָט, וְאַרְוּם דָּעָר גַּעֲשָׁמָקָה, דָּעָר
יִדְיָשָׁעָר, אַיְזָן אַשְׂוִידָעָרְכָּעָר, אָזֶן אַפְּגָעָשְׁטָאָנָעָנָעָר, אָזֶן דִּי אַיְנָגָעָ-
גּוֹיִיבְּקִיָּת אַיְזָן דָּעָר אַיְגָעָנָעָר מְבִינָה אַיְזָן נָאָךְ גְּרָעָסָעָר.

אַיךְ עַנְדֵּיק מִיט דָּעָם גַּעֲפִיל, אַזְּ אַלְץָן וְאַסְּ אַיךְ הַאָב גַּעֲזָגָט אַזְּ
וְאַסְּ אַיךְ הַאָב פְּאַרְשָׁוִוִּיגָן, וְאַלְטָן אַיךְ, אַיְגָנְטָלָעָר, בָּאַדְאָרְפָּט וְאַגְּן אַיךְ
אַ צְוֹזָאמָעָנְפָּאָר פָּוּן שְׂרִיבְּעָר אָזֶן קִינְסְטָלָעָר, וְוי
אַ סְּאַצְּיָאָלָעָר עַלְעַמְעַנְט, עַקְוִיסְטִירְט כְּמַעַט וְוי נִיט. די קִינְסְטָלָעָר
קָאנְגָּעָן זִיךְרָוּדָן, דָּאָרְפָּן דִּי אַנְדָּרָעָר, אַיר אַלְעָר, קָוּקוֹן
אוֹיָף אָנוֹנוֹ אַקְטָיוֹ פָּוּן דָּעָר וִיְתָן, אַרְגָּאַנְיָוִרָן מִיט שְׁכָל, מִיט טָאָקָט
אוֹן מִיט אַן אַיְגָרְלָעָכְן חָוָש.

שְׁווֹן לְאַגְּגָה הַאָב אַיךְ גַּעֲוָאָלָט אַרְוִיסְזָאָגָן די דָּאַזְּיָקָעָ עַטְלָעָכָע
וּוּרְטָעָר וְעוֹגָן אַונְזָעָר רָאָלָע, וְעוֹגָן אַיְיָעָר רָאָלָע, וְעוֹגָן דָּעָר רָאָלָע
פָּוּן אָנוֹנוֹ אַלְעַמְעָן, נִיט נָאָר פָּוּן די קִינְסְטָלָעָר, נִיט נָאָר פָּוּן די וּוִיסְנָ-
שָׁאָפְטָלָעָר, נָאָר פָּוּן אַלְעָר יִדְזָן לְטוּבָה דָּעָר גַּאֲנָצָעָר מְעַנְטָשָׁהִיט. אַיְזָן
די טָעָג פָּוּן קְרִיּוֹס, אַ קְרִיּוֹס נִיט נָאָר אַמְּאַטְּעָרְעָלָעָר, נָאָר אַ גִּיסְטִיּ-
קָעָר וְעוֹגָן אַרְוּם דָּעָם שְׁטִיקָל בְּרוּיטָ צְעַפְלָאָקָעָר זִיךְרָוּדָן וְעַלְטִיקְרִיּוֹיסָן,
מְלָחָמוֹת, רֻעְוָאַלְזָעִיטָס, אַיְזָן די יִדְזָן הַאָבָן מִשְׁ מִיט וְאַסְּ אַזְּ
וְאוֹזְרָן צַוְּעָבָר, אַיְזָן פּוֹנְדָעָטָהָוּגָן נִיטָאָ קִין זִיסְעָרָעָשָׁלְחוֹתָה, וְוי לִידְזָן
אוֹן אַרְבָּעָטָן פָּאָר אַונְזָעָר מִיסְעָע, פָּאָר אַונְזָעָר גִּיסְטָ, וְוּלְכָעָר לְעַבְטָ
אַיְזָן אַונְזָעָר תְּבִיְּךְ, וְוּלְכָעָר לְעַבְטָ אַיְזָן אַונְזָעָר טְרוּמָעָן וְעוֹגָן דָּעָר
מְעַנְטָשָׁהִיט אַזְּן וְעוֹגָן קוֹנְסָט, וְוּלְכָעָר קָאָן הַלְּפָן אַרְוִיפִּיפִּרְן די יִדְזָן
אוֹיָף דָּעָם אַמְתָה, אוֹיָף דָּעָם רִיכְטִיקָן וְעוֹגָן, וְאַסְּ אַיְזָן צַוְּגָרִיכְן אַיְם
טוֹעַן די אַנְדָּרָעָר פְּעַלְקָעָר נָאָר בְּלוֹט פָּאַרְגִּיסָּן, בְּלוֹט פָּוּן אַיְגָעָנָעָן אַזְּן
פָּוּן פְּרָעָמְדָע.

אוֹיסְצָוֹגָן פָּוּן אַ רְעָדָעָן, וְאַסְּ מָאָרָק שָׁאָגָאָל הַאָט גַּהְהָאָלָטן אוֹיָף
דָּעָם אַגְּוּוֹנְגָּטָעָנָעָן יִדְיָשָׁן "יִזְוָּאָ" - צְחָאַמְעָנְפָּאָר אַיְזָן וְיִגְּנָעָן, דָּעָם 1935
אוֹיָגָוסָט, אוֹיָף דָּעָר נְרַשְּׁטָעָר פִּינְעָרְלָעָכָר זִצְוָנָג אַיְנָעָס גְּרוּסָן.
יִדְיָשָׁן "פָּאַלְקָס-טְעַטְּטָעָר" בִּים בִּיְזָיְן פָּוּן 1,800 דָּעַלְגָּאָטָן אַזְּן גַּעֲסָט.

עס קומט די צייט

(רעדע געהאלטן ביטש שאגאל-פער אונט, אראנדזירט
פון אייקאָר, אפריל דעם 30טן, 1944.)

עס איז מיר באונדערס אנטגענעם, או אין די טאג פון יידישן
טרויער נאָך די געפֿאַלענע העלדּן-קעמעפֿער אין וואָרשעוועד געטאָ
זינגען מיר היינט אויף אָן אָונט, פֿאָר אָ דִיכטער — אָ גַּבעעדיינער
קעמעפֿער פֿון אָ נֵי לאָנד, וואָס שלאָגט אָונדווער אלעמענס שונאָ —
אָ קעמעפֿער, וועלכער באָזונגעט העליישקייט, מוט אָונַהְזֶם צום פֿינט.
אַיך דָּאנַק אַיך אלעמען פֿאָר אַיעַרְעַט גוֹטוּ ווערטער. אָבער
אין דער זעלכער צײַט קלער אַיך: עס אַיְזֶן צוֹפִּיל כְּבוֹד פֿאָר מִיר
צַוְּזִין אָ גַּאנְצָעָר «מְחוֹתָן» אויף דעם אָונַט. אַיך בֵּין זַיְעַר צוֹפְּרַדְּן
צַוְּזִין מִיט אַיך צוֹאַמְעַן אָונַן פֿיעַרְעַן מִיט אַיך די דָּערשְׁנִינְג
פֿון פֿעַפְּרַעַס בּוֹך, כָּאַטְשַׁ מִיךְ פֿאַדְדְּרִיסְטָם, וואָס אַיך בֵּין דָּאָ אלְּלִין
אָן פֿעַפְּרַעַז. עֲרַשְׁתָּנוּס, וְאַלְּט אָונְדוֹן אלעמען זַיְן אָ בִּיסְלָ פֿרְיַילְעַכְּרָה,
אָן דעראָך — וְאַלְּט אַיך זַיְדָאָ נִיט פֿילְזָן וְאָ שְׂטִיקָל «אָוֹרְדָּ
פְּאַטְאָרָה», וְיַיְלָה דִּי זַיְגַּעַנְדִּיקָע לְידַעַר פֿון בּוֹך האָט דָּאָך אַיְצָקָ פֿעַפְּרַעַס
אָנְגַּזְוַנְגַּעַן מִיט זַיְן פּוֹלְזָן יָנְגָן קּוֹל, — קּוֹמֶט טַאַקָּעַ דָּעַר גַּאנְצָעָל
כְּבוֹד אַים.

אַיך האָב — וְוי זַאְל מַעַן עַס זַאְגָּן? — אָ בִּיסְלָ צוֹגַעַפְּיפְּט
צֻוְּמָה לִיד. מִיר דָּארַפְּוּ אַיך האָרְצִיךְ דָּאנְקָעַן דִּי אַרְיִיסְגַּעַבְּרָה פֿון
פֿעַפְּרַעַס בּוֹך — דעם אַיְקָאָר — אָונַן רַאֲנְטְּשִׁין, וואָס האָט מִיט פֿילְזָן
לִיבָּעָ אָונַן מִי צוֹנוֹיגַעַשְׁטָלַט דעם בּוֹך.

נָאָר עַס אַיז אַין עַצְמָ נִיט נָאָר פֿעַפְּרַעַס אָונַט — סַאיְזָן אָן
אָונַט פֿאָר אַלְעַ דִּי, וואָס ווֹילְזָן זַיְדָ אַיבְּרַגְעַבְּן כָּאַטְשָׁ אַין גַּעַדְאָנָק
בָּאָך אָונַן בָּאָך אַמְּפָל וּוֹעֲגָן זַיְן אָונַן אָונְדוּרָק גַּרוֹיסְטָר הַיְמָלָאָן,
וועלכּוּ וּוֹיִוְתָּ הַיְנִיט אַרְוִיסָּ דִּי גַּרְעַסְטָעָ קּוֹנְסָט צַוְּזִין הַעֲכָר פֿון
קוֹנְסָט.

אבל איזו רעדנדיק gib איך אָךְ קָלַעַר: אויב מען פארשטייט
אפשר ניט מײַן קָונְסֶט פּוֹן פֿאָרָב, וואָס דָּאָכְטַ זִיךְ אַיְזֵי מִין „פֿאָרָב“
— היינט ווי וועלן מיר זיך פֿאָרָשְׁטִיינִי אויף ווערטער, וואָס אַיְזֵי ניט
מיין פֿאָרָב? בין איך טאָקָע זיעער דָאָנְקָבָאָר מִין פֿרִינְט אָוֹן גְּרוּיסְטָן
שריבער שלום אש אָוֹן אויך דעם פֿיְגָעָם יִדְיָוָן קָוּנְסֶט־קְרִיטִיקָעָר
דר. קלומאָק אָוֹן אַנְדָּעָרָע, וואָס האָבָן איך דָּעַרְקָלָעָרְטָ דָאָ מִין קָוּנְסֶט,
אָוֹן ניט גָּאָר אַיְזֵי, גָּאָר מִיר אַלְיָין.

עס אַיְזֵי גָּעוּזָן פֿאָרָ מִיר אָ טָאָפְלָטָעָר פֿאָרָגָעָנִיגָּן צָו מַאֲכָן
עטוֹאָס פֿאָר פֿעָפְעָרָס בּוֹך. אַמְתָה, זִיעָר ווַיְינִיק — ווי איך האָב
גְּזַעְזָגָט — אָוֹן אָנֵן אַיְלָעָנִישׁ, אַבְּעָר אַיְן יַעֲנָר אַיְלָעָנִישׁ, וואָס
אַיְלָט זיך אַוְיסְדָּרִיקָן נָאָד אָוֹן גָּאָר אַמְּאָלָדִי גַּעֲפִילָן צָוּם פֿאָלָק אָוֹן
צָוּם לְאָנְדָּ, ווּגְעָן ווּלְכָרָר פֿעָפְעָר זִינְגָּט זִינְגָּט לִידְעָר.

פֿעָפְעָרָן אַלְסָ פֿאָעָט האָב איך צְוָעָרָשְׁטָ דָעַרְקָעָנְט אָוֹן מַאֲסָקָוּעָ
איַן דָעָם בְּרָעָן פּוֹן דָעָר רֻעוֹאָלָזְצִיעָ — אַיְן דָעָם זָאָל פּוֹן יִדְיָוָן
מַלְכָה/שָׁן קָאָמְעָר־טָעָטָעָר, וואָו איך האָב דָעַמְאָלָט גַּעֲרָבָעָט, אָוֹן
איַן דָעָר מַאֲלָאָכָאָוּקָעָר קָאָלָאָנִיעָ, וואָו איך האָב גַּעֲלָרָנְט קִינְגְּדָעָר
איַן שְׁכָנוֹת/שָׁאָפָט מִיט דִי שְׁרִיבָעָר דָאָבְּרוּשָׁן, נְסָתָר, האָפְשָׁטִין
איַן אַנְדָּעָר . . . דָעַרְהָעָט אַגְּנָעָם נְאָמָעָן, וואָס זָאָגָט אָן: „שָׁא —
אַיְרָאָלָעָ לְוַפְּט־מְעַנְטָשָׁן אָוֹן לְוַפְּט־קִינְמָטָלָעָר — אַט קְוּמָעָן מִיר מִיט
„פֿרָאָסְטָעָ רִיךְ“. "

אַיְזֵי האָב אָ קוֹק גַּעֲטָאָן אויף דִי שְׁרִיבָעָר. קִינְגָּעָר האָט זיך
ニישט דערשראָקָן.

* * *

מעָר ווי צְוָאנְצִיךְ יַאֲר זִינְגָּעָן אַרְיִיבָעָה. אַיְזֵי האָב זיך אַוְיסְ-
גַּעֲטָנְקָעָן אַיְן אַלְעָ אַוְמָעָטָן אָוֹן אַפְּשָׁר אַיְיךְ פֿרִידָה, וואָס אַיְזֵי באָ-
שְׁעָרָט דָוְרָכְגִּינְ אָ קִינְסְטָלָעָר פּוֹן 2020 יַאֲרָהָנְדָעָרָט, דָוְרָקְ פֿאָרִינוּ —
די הוַיְיפְּט־שְׁטָאָט פּוֹן קָוּנְסֶט.

אוֹן ווּעָן אַהֲרָר זִינְגָּעָן גַּעֲקָוּמָעָן מִין אַלְטָעָר פֿרִינְט, דָעָר
גְּרוֹיְסָעָר קִינְסָטָלָעָר שְׁלָמָה מִיכָּאָעָלָס צְוָאָמָעָן מִיט פֿעָפְעָרָן —
הָאָבָן מִיר דָעַרְזָעָן אַיְם אַנְתָּן אַמְתָּן יַדְרָעָוְאָלָזְצִינָעָר פּוֹן גַּעַ-
בָּוּרָט אָוֹן אַנְתָּן פֿאָעָט — אָ פֿאָעָט, אָן אַרְיִינְגָּעָפְּסָטָעָר אַיְן
דָעָר אַלְגָּעָמְיִינָעָר יִדְיָשָׁר פֿאָעָטִישָׁר טְרָאָדִיצְיָעָ, אַבְּעָר מִיט אַגְּנָעָם

קַאֲפִיטֵל — אַ נִיְיעָר קַאֲפִיטֵל, וּוֹ דָם לְאַנְד וּוֹאָס הָאָט אִים גַעֲבוּרָן
אִיזוֹ גַיְיַי מִיט אִיר אִינְהָאלָט.

נִיט יַעֲנוּם לְאַנְד וּוֹאוֹ אִיךְ, צָוּ בִּישְׁפִיל, אַלְסַ קִינְדַה, הָאָב זַיְךְ
בַּאֲהָלְטָן אָנוֹתָעָרָן בַּעַט וּוֹעַן אַ «גַּאֲרָאְדָאָוָאִי» פְּלָעָגֶט דּוֹרְכָגִין הַנִּינְ

טָעָרָן פֻּנְגְּצָטָעָר אוֹיפָן גַּאֲסַ.

וּוֹעַן מִין לְאַנְד אִין מִין פַּאֲרַשְׁטָעַלוֹנָג אִיזוֹ פָּאָר מִיר גַעֲוּזָן
גְּרוּזִיס וּוֹי אָונְדוּזָעָר הַוִּיף — אִיזוֹ פָּאָר פַּעֲפָרָעָן פַּאֲרַשְׁפְּרִיטִיז זַיְיךְ
«פָּוֹן יִם בֵּיְיַם». אָנוֹ עַר זִינְגָט אָוֹן פַּאֲרָט אִיבָּעָר אִיר פָּרִיְיַי
אַנְדָעָרָע יְוָגָעָן וּוֹיְעָרָה.

* * *

פָּאָר וּוֹאָס הָאָב אִיךְ לִיב פַּעֲפָרָעָן?
אָזַיְיַי וּוֹי צַוְּ דַעֲרַקְעַגְעַן אַ מְאַלְעָר, הַוִּיבְטַמְעָן אַנְ פְּרִיְעָר פָּוֹן
זַיְין חֹשֶׁן פָּאָר פַּאֲרָבָן; אָנוֹ צַוְּ דַעֲרַקְעַגְעַן אַ מְוֹזִיקָעָר — פָּוֹן דְעַר
קַוּאַלִיטָעָט פָּוֹן זַיְין שְׁטִימָע אָוֹן הַאֲרָמָאנְגָע, אָזַיְיַי אִיזוֹ מִיט דַעַם
פָּאָעָט.

הַיְינְטַמְעָן צַוְּ טָאג (וּוֹי שְׁטַעַנְדִּיק, אֲגַב) — עַכְתָּע פְּלָאַסְטִישָׁע אָוֹן
פְּאַעַטְיִישָׁע קַוּאַלִיטָעָט גַּיְעַן צְוֹזָאמָעָן מִיט דַעַם לְעַבְנָסְגָּאנְג אָוֹן דְּרָאָגָן
פָּוֹן דַעַם מְעַנְטְּשָׁן-קִינְסְטָלָעָר.

דְּרָרִיבָעָר אִיזוֹ שְׁוֹעָר אַ וּאַקְלִידִיקָן קִינְסְטָלָעָר, וּוֹיְלָי דָם הַיִּסְטָט,
אוֹ זַיְין קַוּאַלִיטָעָט וּאַקְלָט זַיְיךְ אַוְיךְ מִיט אִים צְוֹזָאמָעָן.

יאָ. אִיךְ, וּוּלְכָעָר, וּוֹי מַעַן מִינְיָט, כְּלָוְרָמְשָׁט אַ פְּאַרְקְרִיפְלְטָעָר
קִינְסְטָלָעָר אִין סְטִילָה, אִין אִינְהָאלָט אָנוֹ אִין וּוֹאָס נִיט — הָאָב לִיב
טָאָקָע דַעַם פָּאָעָט פַּעֲפָרָעָן, וּוֹעָגָן וּוֹלְכָן מַעַן מִינְיָט, מַסְתָּמָא, אָז זַיְיַי
פְּאַעַטְיִישָׁר וּוֹעַג אִיזָן, פְּאַרְקָעָט, אִינְגָאנְצָן «גְּלִיְיךְ» . . .

עַס גַּיבְנָן הַיְינְטַמְעָן צְוֹוְיְעָרְלִיִּי פְּאַעַזְוְיִעְקָוְסָטָן. אִינְגָע — אִמְינָן אִיבָּעָרָה
רְעַאַלִיסְטִישָׁע, אָנוֹ אִין סָאַוּעַטְן-פְּאַרְבָּאָנד אִיז דְעַר יִדְרָוָס, דְעַר פָּאָעָט
פְּאַסְטְּרָנָאָק אַ פִּינְגָעָר בִּישְׁפִיל פָּאָר דַעַם.

דְעַר צְוַיְיטָעָר קוֹנְסָטְפְּאַעַזְיַע בָּאַרְקָטָעָר אִיזוֹ דַי אָזַיְיַי-גַעֲרוֹפָעָנָע
גַּלְיְיכְלִינְיִיקָט אָנוֹ קָלָרְקִיָּט פָּוֹן אַ פַּעֲפָרָעָן.

אָבָעָר וּוֹי דַי אִידְעַאְלִיסְטִישָׁע קוֹנְסָטְפְּאַעַזְיַע, וּוֹעַן זַי אִיז עַכְתָּא,
אִיזוֹ זַי אָנוֹ עַצְמָ גַּלְיְיכְלִינְיִיקָט אָנוֹ פְּשָׁטוֹת — וּעַט אָוִס אִין אִיר עַבְטְקִיָּט
דַי אָזַיְיַי-גַעֲרוֹפָעָנָע גַּלְיְיכְלִינְיִיקָט אָנוֹ פְּשָׁטוֹת עַגְנָסָט אָנוֹ פְּאַעַזְיַע אִיבָּעָרָה

רעאליסטייש — ווען זי ביידע פארמאגן אין זיך דעם לויטערן ווארט — און פארם-מאטעריאל, ווען די ביידע ריכטונגען שטייען זי אויף די לעצטעה שטופעס פון זעיר באוועגונג, — נאָר די ניט-דערגריכטעה צו אועלכע שפיצן אין קונסט — זי און לעבען, הינקען און מאטערן זיך און אונדן.

איך האָב ליב «קאנטראסֶן», אין וועלכע עס ליגט באַהאלטן דער האָרמָנִישׂער אַמתה.

איך האָב אַיגזְנָען אַיגעט פון פֵיל אַנדערע בִּישְׁפְּלִין, ווען פָּאָר-שִׁידְעָנָע פָּאָלוֹסָן אַין קָוָסָט באַגְּעָנָען זיך ערְגַּעַזְוָאוֹ. אָט אַינוֹ דער קָלָאַסִּישָׁעָר רְעָאַלִּיסְטָפּוֹשָׁקְיָן מִיט זִין טִיפָּן גַּעֲשִׁילְפְּעָנָעָם רִיטָם אַון דער אַגְּגַעַזְנוֹדָעָנָעָר דָּאמָאַנטִיקָעָר באַדְלָעָר — דער פָּאָרְשָׁלִיָּי עַרְתָּעָר אַין חָלְמוֹת פָּון פָּאָר/כִּישְׁפְּטָע גִּפְטִיקָע בְּלוּמָעָן, — זַי באַגְּעָנָען זיך דאָך אַין זעיר לעצטער עכטקייט. אַון אָיך דער מאָן זיך דִּי לעצטעה קָוָסָט-עַקְסְּפָּעָרִים עַנְּטָן אַין פָּאָרִיט, וְאוֹו לעבען אַ בִּילָד פָּון אָן אַלְטָן פְּרִימִיטִיוֹ פָּון מִיטְלָאַלְטָעָר זַי דּוֹשָׁאָטָא קָאָן הענָגָען אַ פְּיקָאָסָא אַון לעבען אַים קָאָן הענָגָען דער פָּאָרְדָּעָנָסָאנָסָקָמָס קִינְסְּטָלָעָר מָאנְטָעָנִיא, אַון לעבען אַונְדוֹעָר מָאַדְלִיאָנִי קָאָן הענָגָען אַ בִּיאָנָן טִישָׁע «קָאָנָעָ», — אַון אַיְקָוּקָע בִּילְדָעָר פָּון דַעַם קִינְסְּטָלָעָר-נָאָטוֹ רָאַלִּיסְט אַון רְעוּאַלְזִינְאַנְדָר גּוֹסְטָאָטוֹ קָוְרָבָע, וְאָס האָט גּוּווֹאָרְפָּן אַין דער פָּאָרִיזָעָר קָאָמְנוֹעָ-צִיִּיטָה דִּי וְאַנְדָּאַמָּעָר קָאַלְאָגָעָן אוּף דער עַרְד — קָאָן דָּאָך הענָגָען מִיט דַעַם כִּישְׁפְּדִיקָן קִינְסְּטָלָעָר פָּון רַעַי נְעַסָּאָס-צִיִּיטָה — דּוֹשָׁאָדוֹשָׁאָנָעָ, אַון אַזְוִי וְוַיְיטָר. אַון דָּאָס אַיִן גַּיְתָּ עַקְלָעְקִיטִים — פָּאָרְקָעָרֶט.

נאָר אָיך ווֹיל זיך אַרְיִינְגָּלאָזָן ווַיִּיט אַין דִּי פָּרָאַבָּלָעָמָעָן אַון זַיְן נְעַנְעָטָעָר צָוָם בּוֹך. אָיך האָב שְׁטַעַנְדִּיק גַּעֲטְרוֹיִמָּט אַין קִינְסָטָ לְעַרְשָׁעָר אַרְבָּעָט פָּאָר בִּיכְעָר — צְנוּפָגִיסָן זיך מִיט דַעַם לִיטָעָטָאָטוֹר. סִי אַונְדוֹעָרָר, סִי פָּון אַנְדָּעָרָ פָּעָלָקָעָר.

אַנְהָוִיבְּגָדִיך פָּון דַעַר בִּיבָּל, לאַפְּאַנְטָעָן, נָאָגָאָל, פָּרָץ, שְׁלָומָן עַלְיכָם, בַּיּוֹ דִּי לעַבְּנִידִיק הַיִּגְּנָט.

גַּעֲמִינִיט עַס טָאָן נִיט אַלְסָ אַלְוָסָטָרָאָטָאָר בּוּכְשְׁטָבָלָעָ, נָאָר ווַיִּ אַסְיָּמָן פָּון קָוָנָסָט קְרוּבָה/שָׁאָפָט, ווַיִּלְגָּא חֹזֶן ווְאָס יְדַעַע קָוָנָסָט האָט אִירָעָ אַיְגָעָנָע גּוֹזָעָן אַון מִיטְלָעָן, אַיְזָן דָּא צְוִוִּישָׁן זַי אַבְּאַשְׁטִימָטָה הַאֲרְצְלִינִיעָ, וְאָס עַנְדָּלָעָר פָּאָרָאַיְינִיקָט זַי זַי.

צִי האָט זַי דָּאָס מִיר אַ בִּיסְל אַיְגָעָעָבָן, צִי מִיט קְרִיסְטָן,

צי מיט יידז — איז אן אנדר פראגע. נאר אט האב איך אמאָל, צום בישיפיל, געסטאָרערט זיך עטוזאָס מאָבן פֿאַר פֿרְצִ'ס «פֿאַלְקִסּ» טימליקע געשיכטן". איז דעם יאָר פֿוֹן פֿרְצִ'ס טוּיט איז געקומען צו מיר און מיך געבעטן עס טאנ אַ גוטער ייך, אַ געלערנטער, נחום שטיף. ערשת וואָס? זיין עסטעטישער געשמאָק, ווי די בריטיקיט פֿוֹן פֿאַרְלָעֶגֶר, האָט זוי דערלוּיבט נאר צו מאָכוֹן פֿוֹן מֵיְנָע צִיכְעָדָן נונגען מיטן טעקסט עפֿעס אָן אוּסְגָּאָבָּעָן פֿוֹן עטלאָכָּע בלעטלאָד אוּרָה בְּילְקָעָר פֿאַקְ-פֿאַפְּרָה, וואָס קָאָסָט אַ גְּרָאַשָּׁן. עס פֿאַרְשְׁטִיטִיסּ זיך, אָן פֿוֹן אָאָ «אוּסְגָּאָבָּעָן» אָן מִין האָדָעוֹאנָגָע אָן נִיט גַּעֲבְּלִיבָּן קִיּוֹן זכר שוֹין לאָנג.

איך וויס ניט, צי איך האָב געהאט מערד גליק מיט די ליאָדר פֿוֹן לְיעָסִין, מיט פֿילָע, פֿילָע צִיכְעָנוֹגָעָן פֿאַר אַים, וועלכָּע ער האָט יאָרָן לאָנג מיך געבעטן מאָכוֹן פֿאַר אַים. נאר זאל זיין גענוֹג פֿאַר היינט.

אט איז די אָרִימָע אַרְצִ-יְשָׂרָאֵל — גִּיט פֿאַרְט אָרוֹים אַין מלחהָה צִיט אָוָך שִׁינְעָד פֿאַפְּרָה אַ פֿאַר מֵיְנָע בְּיכְלָעָד מִיט צִיכְעָנוֹגָען . . . עס פֿאַרְשְׁטִיטִיסּ זיך מִין פֿאַרְגָּוֹנִיגָּן אַו אַילְוְסְטְּרִירָן פֿעְפְּרָה ווַיְיל פֿוֹן זִינְעָד שָׁוֹרוֹת האָב אַיך געפֿילט העס פֿיְיעָר פֿוֹן יְעַנְעָה הָלָדָן. עס גִּיט פֿוֹן זַי זַי אַ רְוִיך, ווי אַהיַץ פֿוֹן דָּעַר עָרָד, אָן זַי טְרָאָגָן אַין זיך דעם נִיעָם מענטשָׁן.

איך פֿרְיִי זיך אַין אלגעמיַין, ווען אַיך זע אַ מענטשָׁן אַין לעַבָּן אָן אַים זע אַיך נִיט נָאָר אַים אַלְיַין, נָאָר דָּוָרָך אַים אַגָּאנָץ, אַ פֿיוֹזָאַש, אַ פֿאַלְק.

איך האָב אַין מִין לעַבָּן, צוֹם גליק, ערגעַזְדוֹאוֹ געטראָפָן אַזְעַלְכָּע. אָן פֿאַר וואָס זִינְגָּעָן טָאָקָע טוֹזְגָּטָע יִדְזָן דָּא גַּעַוּזָן באַגִּינְסְּטְּרָט ווען זיַּי האָבָן דָּעַרְזָעָן מִיכְאָעָלָסִין אָן פֿעְפְּרָה? ווַיְיל מעַן האָט געפֿילט דָּוָרָך זיַּי אַ לאָנדָן, אַ פֿאַלְק, אַ נְשָׁמָה.

אָן אַיך גַּלוּבָן היינט, אָן די, ביַי וועמָען טִיף אַין האָרְצָן לִיגְטָט דָּעַר גּוֹרָל פֿוֹן דעם לִידְבָּדִיקָן יִדְיָשָׁן פֿאַלְק, ווֹאוּ ער זאל זיך געפֿינָגָעָן, וועלָן אַפְּגָעָבָן פֿיל כּוֹחוֹת צְוֹאָמָעָן מִיט אַלְעָ פֿרִינְטָלָעָן-פֿאַרְאַינְקָטָע יִדְזָן צוֹ רָאָטָעָוָעָן דעם פֿאַלְק.

איך פֿרְיִי זיך אַין אלגעמיַין, ווען אַיך זע אַ מענטשָׁן אַין לעַבָּן מִיט זִינְעָד קַעְמְפַנְדִּיקָע יִדְזָן מִיט אַנְדָּרָעָ פֿעְלָקָעָר דָּאָרטָן, ווּעַט זַיַּן שְׁטָאָרָקָעָר אָן זִיכְעָרָעָר צו מִיתְהָלָפָן די יִדְיָשָׁן נַאֲצִיאָנָאָלָע רַעֲטָנוֹג

אומעטום, און אפילו אין ארץ-ישראל — מער ווי יונע אנדערע, מיט זיינר לאנג-פארשפראכענע און ניט-געהאלטען ווערטער און "ווײיסע פֿאָפִירן" ...

* * *

ווען איך בין געווונ גאר יונג האב איך געוואלט איינגעמען וועלטן. איצט ויל איך "איינגעמען" נאר אין וועלט און קונסט: שאפּן עטלעכע בילדער. און דאס איז שוער, וויל זי דאָרְפּן "שׂוּעָבָן". וויל נאר דעםאלט קאנען זי איינפּאָך גײַן אויף דער ערֶד, און ערשות דעםאלט פֿאָרְשְׁטִיטֿ מַעַן זי נישט, וויל עס איז צו פּשּׁוֹת . . . עס איז א גליק צו גײַן אויף דעם וועגן. אויף וועלכּן, אָגָּב, עס זיינען איינערלעך געגאנגען אונדזערע טאטעס. עס איז כמעט א "קְרִיְצְיוּעָג" מיט אָלָע שמייכלען. און ווען דאס איז ניט אלעמען געפּעלן — איז וואָס זאל מען תאָן? לאָן בלישטשען די, וועלכּען, לידער, פֿאָרְבְּלִישְׁטְשָׁען שׂוֹן צופּיל אונדזערע אַרְעָמָע אַוְיגָן אָנוּ נשמות. עס איז שוער א קינסטלער היינטיקע צייט — געדענ侃ען, אָז ער איז נאר א קינסטלער, און כאָטש עס קומט מיר אוים האלטן אַמְּאל א פּעַן אֵין האנט און זאגַן אַוְאָרט — טראקט איך אָפּטּן: אַפְּשָׁר וְאַל בְּעַסְעַר זִין איינהאלטן דעם מוּל ?

מיט פֿיל יָאָרְן צוּרִיק, פֿאָר דער מלחהה, האב איך דאס געזאָגט: "צי דאָרְפּן גאר קינסטלער ווֹן צו באָרְעַכְתִּיקָן אונדזער לעבען אִין קונסט, צו זיינען אַ וועג אִין קונסט? נו, און אַנְדְּזָעָר מענטשן, זי אלע דאָרְפּן ניט זיינען איך זיינָר קָלְעַקְטִּיוּעָ לְעַבְנָס-קְוָנָסְט ? אִין דאס זיינָר פֿאָר א קינסטלער זיַּצְנִין בי זיך אָז אָז אַרְבָּעָטָן אָז מיט דעם נוצלעך זיַּן די מענטשן אָז זיַּן פָּאָלָקָן פֿאָר וְאָס, וועלכּען קְרָאָפּט רִיסְט אִים הִיְנְטָפָן אַז דאס זיינָר, אָז אַנְדְּזָעָר קְוָנָסְט זאל רָעָדָן פָּוּן לְיִוּונָט צו אונדזערע אַוְיגָן אָז אַנְדְּזָעָר הָאָרֶץ ?" אִין אַבְּעָר די קְוָנָסְט גַּעֲוֹעַן ווי אַכְּלָה, איינגעווילט אִין שלִיִּי ערֶס. זי בענטקָט אִין די פְּאָלָצָן אָז "מען קוּיפּט זי פֿאָר גַּעַלְט" . . . אָז ווי קָאָז מען רְוָאֵק זיַּצְנִין אָז שְׁרִיבָן אָז מַאְלָן "פֿאָנְטָאָסְטִישׁ" בילדער אָז בִּיכּער, ווען דאס לעבען אִין נָאָך מער פֿאָנְטָאָסְטִישׁ? אָז רְעַדְנִיק מיט פֿיל יָאָרְן צוּרִיק, פֿאָר דער מלחהה, וועגן אונדזער קּוּלְטוּר:

„אונדזער קולטור איז ניט נאר שפיגאזו פרויד, איינשטיין, מען...
דעלע, פראַץ, שלום עלייכם און בייאליק, איינראעלס און פיסאָרָא
דאָס זיין אויך היינט אונדזערע יידישע פאלקס-מענטשן און די
אָרבּעַטְעָר אַין אַלְעַ לְעַנְדְּעַר מִיט פֵּיְעַר פֿאָרְשְׁפִּיצְטָן קֹק אַון מִיט
זַיְעַרְעַ פּוֹיסְטָן, וּוּלְכָעַ גִּיבָּן אַון וּוּלְגָעַ בָּעָן אַון וּדְיעַרְשָׂאנְד אַונְדְּזָעַר
שָׂוְנָאִים — פָּאָר אַונְדְּזָעַר בָּאַלְיִידְקָוְנְגָעָן. אַון אַיך וּוּאַלְטָן וּוּלְגָעַ נָאָר
איַין זָאָךְ — זִיְּן אַיך זַיְעַרְעַ רִיעַן בְּשַׁעַת מְעַשָּׁה.

„אונדזערע שָׂוְנָאִים, וּוּלְכָעַ, אַנְשָׁטָטָאַט צַו שָׁעַפְן דָּאָס לִיכְטָ פָּוּן
אונדזער אַלְטָן גִּיסְטָן, וּוּלְגָעַ, נָאָר אַונְדְּזָעַר בְּלָסֶט, כְּדִי דָאָס בְּלוֹטָן זָאָל זַיְיָ
פָּאָרְשִׁיכְוָרִיךְ אַון צַוְּגָבָן מָוֵט פָּאָר זַיְעַרְעַ נִידְעַרְקָעַ צִילָן.

„אוֹן אַיך, אַלְסְ קִינְסְטְּלָעָר, בֵּין נִיט אַיְיסָן אַוְ מִיד זָאָלָן וּוּרָוָן
אַין קוֹנוֹסֶט שָׂוִין מְבִינִים, נָאָר זָאָל אַונְדְּזָעַר לְעַבְן אַנְגְּעַמְעָן דִּי דִּיסְטָ
צִיפְּלִין, וּוּי אַין דָעַר אַמְתָעָר קוֹנוֹסֶט, אַוְ אַיְגְּבָרְלָעַךְ אַון אַוְיסְעַרְלָעַךְ
זָאָל אַוְיפָּ אַונְדְּזָעַר וּוּרְטָעָר אַון אַונְדְּזָעַר מְעַשִּׁים, אַוְיפָּ אַונְדְּזָעַר
גָּאנְצָן לְעַבְן זִיךְ זַעֲצָן כָּאַטְשָׁ אַיְיָ שְׁמוֹאָל פָּוּן אַזְמָן „שִׁינְקִיטָן”,
וּוּילְיָ דָעַר מָאָנְגָל אַין דָעַם הָאָט טְוִינְטָעָר יָאָרָן אוּסְטְּגָבָגָן אַונְדְּזָעַר
רוֹקָן . . .”

אַיך הָאָב אָפְשָׁר קִיְין רָעַכְתָּ נִיט צַו רָעַדְן אַזְוִי, וּוּלְיָ מָעַן דָאָרָף
זָאָךְ שְׁטָעַנְדִּיק מַעַר פָּוּן זִיךְ אַלְיָוָן פָּאַדְעָרָן. מָעַן וּוּרָת דָאָךְ אַמְּאָל
פֿאָרְשְׁעָמָט פָּוּן דִּי אַיְגְּעַנָּעָ חַסְרוֹנָות.

* * *

עַס אַיְן היַינְט אַ צִּיְּטָ גָּאָר נִיט קִיְין קִינְסְטְּלָעָרִישָׁע. עַס אַיְן
דָאָךְ מְלָחָמָה אַוְיפָּ דָעַר וּוּלְטָן. אָבָעָר פָּאָרט, אַיְן דָעַם פֵּיְעַר —
קוֹמָעָן מְעַנְטָשָׁן רָעַדְן וּוּגָן קּוֹלְטוֹר, פָּאַעַוְוָעָ אַון קוֹנוֹסֶט, וּוּילְיָ דָאָס אַלְצָ
אַיְן אַוְיךְ אַונְדְּזָעַר גַּעוֹרָר.

דִּי אַפְּצִיכְיָלָעָ אַקְּאָדָמִיכָם זַיְנָעָן לְאָנָג דִּיסְקְּרָעְדִּיטִירָט. דָאָרָפָן
קִינְסְטְּלָעָר. דָאָךְ דָוְרְכָגִין אַ שְׁוּעָרָן „סְטָאָוָשׁ” וּוּי אַיְן פְּרִיעַרְדִּיקָעָ
צִיְּטָן, אַיְן דָאָס אַיְן דָעַם לִיכְטָ פָּוּן פִּילְ היַינְטִיקָעָ סָאַצְיָאָלָעָ אַון
פְּסִיכָּאָלָגִישָׁעָ פְּרָאָבְלָעָמָעָן. דָעַרְהָיִיפָּט וּוּעָן מָעַן נָעַמְתָּ אַיְן בָּאַטְּרָאָכָט
דָעַם וּוּגָן פָּוּן אַ קִינְסְטְּלָעָר, וּוּלְכָעָר אַיְן גַּעוֹוָעָן אַון נָאָר אַ
לוֹפְּטָמְעַנְטָשָׁן.

עַס קָאָן זִיךְ זַקְוָלָעָפָן צַו אַונְדוֹן דִּי גְּרִינְגְּקִיטָן, דָעַר מְאַנְעָרִיוֹם

און שמירערריי — אויב מיר גיבן ניט פון זיך איז קונסט דאס גאנצע
לעבע, אויב מיר זייןען ניט איזן קונסט אויף אונדזער שטיגער ניט
קיין "עקטערם-מאקסימאליסטן".

יא, מיר יידז-קינסטלער זייןען היינט ווי גראז, אפשר שיינע
גראו — נאר אויף א בית-עלמין. און מיר טוט וויא, וואס פון מיר
גייט ארויס אוז וארט, וויל אין עצם בין איך קינמאָל ניט געווען
קיין פעסימיסט — פאַרקיינט.

די קינסטלער זייןען אָפֶט עלטן, אָן פרינט, אָן "מעצענאנטן".
און צעקריגטע צוישן זיך און מיט זיך אלין.

האָבן ניט אָפֶט די קינסטלער אַמְּאל די ערשות געגעבן אַ שטוויס
פאָר אַנדערע קולטורן, ליטעראָטור, טעאטער?
און יונגע יידן, וועלכע גיבן אויף "פושקע", כדי מיט דעם זיך
"ראָצעווונ" פאָר דער אייביקיט — וווען וועלן זיך פאָרשטיין, אָן
מייט העלפן דער קולטור און קונסט קאן מען אויך פאָראָאייביקון דעם
אייגענען נאמען און העלפן פאנַאנַדערווארקון די קונסט און קולטור,
וואָס אִין איינע פון אונדזערע אויפטוען אויף דער וועלט?

* * *

אט אָזוי, דערמאָן אִיך זיך, האָב אִיך שוין יאָרָן לאָנג צוֹרִיק
געערעדט. פֿרְעָג אִיך זיך: צו וואָס געערעדט? וואָס האָט זיך געבעטן פון
דעמאָלט אָן?
עס קומט די צייט, עס אִין שוין לאָנג געקומען די צייט פֿח
מעשיים.

דעַרְפָּאָר צעגייט מײַין האָרֶץ וווען אִיך העָר די טענער פון יונגע
העלדן, וואָס לֵיְגַן אַרְיִין די אלְטָע וועלט אַין קְבָּר מֵיט די שׂוֹנוֹאַים
צְוֹתְאַמְעָן . . . אָן רָופֵן אַונְדוֹן צָום נִיעֻם לעַבָּן. מיר קינסטלער אָן
שְׁרִיְבִּיר דָּרְפָּן די ערשות דאס העָרָן. מיר דָּרְפָּן עס פֿאָר זיך
אלְיַין.

און פֿאָרוֹאָס זָלֵן מיר זיך אויפֿאָפָּן אַנְאַיְינָעָם נאָר אויף די
בָּאַרְיִקָּאָדָן אָן אִין די גַּעֲטָאָס, פֿאָר טּוֹיְטִין? אָן פֿאָר וואָס ניט בעָת
מען לעַבָּט נָאָר?
פֿאָר וואָס דָּרְפָּן מיר היינט וויאָז אַונְדוֹעָר זְשֻׁעָנִי אָן לעַבָּנִס
פֿיַּאַיקִּיט דַּעֲרָהוּיפְּט אָן דַּעַם ווִידַּעַשְׁתָּאָנְד אִין די גַּעֲטָאָס? אָן

אין לעבען, וועען אויף אונדיזו הענgett ניט די האק — זיינען מיר שונאים זיך אליאין אונז דעם אנדערין, און אפט פיל איך זיך דא פארצוייפלט . . .
אונדליךער יאָרֶן פֿון פֿלייעַן אַין די הימלען האט מיך אַיבְּערצייגט

אין דעם, וואָס עס טוט זיך אויף דער ערעד.

אייז עס טאָקע נִיטָאָ דער מענטש בֵּי יִדְן, וועמעס וואָרט האט אַ ווערט פֿאָר זַי . . . ווי יענער וואָרט אַמְּאל אַין דעם אַלְטָן רַעֲלִין גיעזען לעבען, ווי דאס וואָרט אַמְּאל פֿון אַלְטָע קַעַמְפֿער אַין דער פֿאָרטַיִּין דערוֹיִיל ווערט צַעֲקָרָאָכוֹן דער יִד מִיט זַיְן מסחר בֵּין הַאַלְדוֹן אַין זַיְן גַּעֲפָלְקִיִּת אַון באַהֲלָתַעַנְיש אַון אַונְדָּזָעֶר כְּלָמְרַשְׁטָע אַיִּינְטָאָרְטָעְטָע פֿון קִינְסְטָלְעָר-קוֹלְטוֹר-שַׁאֲפָעָר אַיְזָוּ ווערט אַין זיינע אַיְגָן אַגְּרָאַשָּׂן.

* * *

עס אַיְזָוּ שַׁרְעַקְלָעַךְ ווי דער שׂוֹנוֹא שַׁלְאָגָט אַונְדָּזָעֶר אַיְזָוּ ווי דַי פֿעַלְקָעֶר שַׁוְּיִינְגָּן צַו . . . אַבְּעָר נָאָךְ שַׁרְעַקְלָעַכְּבָּר אַיְזָוּ זַוְּצִוְּעָן ווי מיר באַיְיִינְעָן די קְבָּרִים פֿון די קְדַשִּׁים, נָאָר גִּבְּנָן נִיט אַ גַּעֲשִׁיִּי אַיְינְעָרְטָעְטָע צֻוְּמָאַנְדָּזָרְעָן: «אַט אַיְזָוּ דַי צִיְּטָה, אַון מיר גִּבְּנָן אַיְינְעָרְטָעְטָע דעם אַונְדָּזָרְעָן אַהֲנָטָא, צֻוְּדַעְקָעְנָעָן אַין יַעֲדָרְוּ זַיְן בְּרוֹדָעָר, נִיט צֻוְּדָרְטָעְטָע לְאַזְּן צֻוְּמַעְנָעָן אַונְדָּזָעֶר אַונְטְּרָגָאנְגָּן».

אונְדָזָעֶרְטָעְטָע פֿינְט זַעַעַן דַּאָךְ פֿון ווּוִיטָן אַונְדָּזָעֶרְטָעְטָע אַיְגָן — ווי אַ טַּעַרְמַאְמַעְטָעָר». זַיְן בְּלִישְׁטָעָן הַיִּנְטָם, דַי אַיְגָן, נָאָר בֵּי דַי הַעֲלָלָן אויף די שַׁלְאָכְטַפְּעַלְדָּעָר, אַיְזָוּ דַי גַּעֲטָאָס, אַיְזָוּ סַאְוּעַטְרָוּסְלָאָנדָן, בֵּי דַי חַלוֹצִים אַיְזָוּ אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל. אַיְזָוּ אַומְּטוּס — וּוּעָלָן מִיר מַעַר מַעַרְטָעָן פֿון זַיךְ אַלְיאַיְן — וּוּעָלָן מִיר באַקְוּמָעָן מַעַר פֿון אַונְדָּזָעֶר. וואָס מִיר וּוּעָלָן גַּעַבָּן — וּוּעָלָן מִיר באַקְוּמָעָן.

אמָתָה, עס זיינען דַא אַונְדָּזָעֶר פֿעַלְקָעֶר, וואָס הַאַבָּן דעם «לְוקְסָם» נִיט פֿיל צֻוְּגָעָבָן אַון באַקְוּמָעָן פֿיל. דַאס אַיְזָוּ נִיט אַונְדָּזָעֶר גַּוְּרָל.

* * *

אַיךְ טַרְאָכֶט וועען יַעֲנָעָם מִין «בוֹיְמָלָה», וואָס מַאְכָט ווַיְיכָעָר אַיִּינְטָאָרְטָעְטָע הַעֲרָצָעָר, וועען דַי שְׁרוּפָן הַעֲרָן אויף צֻוְּסַקְרִיפְּעָן אַון דער וועג גִּיטְגַּלְאָטָעָר; אַון מיר קִינְסְטָלְעָר, שְׁרִיבְיָעָר, נַוְיִטְקָעָן זַיךְ אַיְזָוּ דעם מַעַר פֿון אַלְעָן . . .

אַון דעם «בוֹיְמָלָה» אַיְזָוּ דַאָךְ אַונְדָּזָעֶר סְטִיל אַון שַׁאֲפָן טְרוּקָה, דַי

שריפט טרוקן, די פֿאָרב טרוקן, און אויב אַזּוּי — ווֹאָס זַעַט מעַן
ענדליך פֿאָר די אויגן: קִין אִידְעָלֶל, צּוֹלִיב ווֹאָס צּוֹ לְעֵבָן . . .
וּאָלֶט אַיך ווּעַלְנָן עַנְדִּיקָן מִין צּוֹלָאנְג וּאָרֶט מִיט אַ גַּעֲבעַט",
נִיט צּוֹ גַּאַט, ווּעַלְכָן אַיך הָאָב נַאֲך נִיט אַוְיסְגַּעְמָאלָט, נַאֲרָפָר זַיְה: אַז ווֹאָס עַלְטָעַר
וּוְעַלְכָן אַיך הָאָב יָא אַוְיסְגַּעְמָאלָט, נַאֲרָפָר זַיְה: אַז ווֹאָס עַלְטָעַר
אַיך ווּעַל ווּעַר, זָאַלְנָן אַונְדוּעָרָע טְרוּיט דְּרֻוְהָעָרָן וּוּי אַונְדוּעָר שְׂטִימָע
בִּיטְטַי זַיְה פֿוֹן נִיעַם-אַלְטָן אַינְהָאָלָט אַז אַונְדוּעָרָע אַוְיגָן הוּיְבָן אַז צּוֹ
זַעַן יְעַנְעַם זַיְכָּרָן נִיעַם-אַלְטָן ווּעַג, ווּעַלְכָן מִיר אַלְיָין אַז אַלְעַ צּוֹ
זַעַמְעַז דְּאָרְפָּן שְׁטָעַנְדִּיק ווּכוֹן אַז בּוּעָן. אַז דָּאָס ווּטַעַן פֿילָן אַז
זַעַן אַוְיכָפָר אַונְדוּעָר פְּנִים . . .

* * *

הַיִּינְט בֵּין אַיך גַּעַוּעַן אַזּוּי אִיבְּעַרְדָּאַשְׁט, אַז אַיך מַז דָּאָס אַיך
מִיטְטִילָן.

אַיך הָאָב גַּעֲעָפָנְט פֿעַפְּרָעִס בּוֹך, גַּעֲוָאָלָט אַין אִים אַ קּוֹק טָאָן.
הָאָט זַיְה זַיְן בּוֹך צּוֹפְּעָלִיק גַּעֲעָפָנְט אַוְיכָפָר דִּי פֿאָלְגְּנִידְקָע שְׂוֹתָה. אַז
וּוְילָן מִיר דְּאָכְט זַיְה, אַז זַיְיָ ווּעַלְנָן אַיך פֿילְ מַעַר זַאְגָן ווּי דָאָס, ווֹאָס
אַיך הָאָב גַּעֲוָאָלָט זַאְגָן — וּוְילָן אַיך זַיְיָ אִיבְּעַרְלִיְיָעָנָעָן:

"כִּזְוִוִּים, נִיט אַלְעַ שְׁוּנָלָן בֵּין אַיך שְׁוִין אַרְיְבָנָר,
אַיך אַוְיגָן מִינְעַן לְעַבְט דָּעַר זַעֲלָבָנָר פֿיבָנָר
אוֹן דָּעַר זַעֲלָבָנָר נִיגְגָּר אוֹן דִּי זַעֲלָבָנָר וּאַונְטָשָׁן
וּוֹאָס אַיך טְרָאָג פֿוֹן לְאָנְג שְׁוִין אַונְטָנָר הוּיְכָנָר זָוְנְשָׁיָן
אוֹן דִּי זַעֲלָבָנָר פֿרִישְׁקִיט וּאוֹינְט אַיך מִינְעַן אַוְיגָן
אוֹן דָּעַר זַעֲלָבָנָר שְׁמִיכָל הָאָט זַיְיָ אַוְיסְגַּעְבָּוִיג . . .".

די מיסיע פון קינסטלער

(פון א רעפנראט, געהאלטן אין שייקאגער אוניווערטשיטטען)

איך בין זיך מודה ומודה, איז ריידן פאר א ברײַטן עולם, ניט
אין אינטימען קרייז פון פרײַנט, אדער צו זיך אלין — איז מיר אומֶ
הימעלען. איך בין א מאלער איזן — דעדוליבט מיר דעם אויסדרוק —
איך בין אן אומבאָוּאָסְטוּזִינֶק-בָּאוּאָסְטוּזִינֶקָעָר מאלער. ס'אייז דא
א וועלט מיט זאָכָן איז דער וועלט פון קונסָט, פאר וועלכע ק'אייז שוער
צו געפֿיגען די ריכטיקע. די פָּאָסִיקָע ווערטער. אבער צו וואָס זאל
מען זיך דורך באַמִּיעֵן אויפֿיצְעָפֿיגְעָגְעָן די דָזִיקָע טִירָה? מיר דובָט
זיך, טיל מאל, איז זוי עפֿיגען זיך אלין אויף — איז די מינדסטע
באמיאָונְגָעָן, איז אַיבָּערִיקָע ווערטער.

דא, איז אַמְּעָרִיקָע, ווילט זיך מיר עפֿעס זאגָן וועגן מיינע אַיִּזְנִ
דרוקן. דער עיְקָר וואָנדערט מיז אַמְּעָרִיקָעָס גָּרוֹסִיס, אַיר רְחַבּוֹתִ
דער מאָדְנָעָרִירְפָּרִיהִיט-גָּעָפְּלִיל, וואָס דאס לאָגָד גִּיט מִיר. אַבעָר, כִּי
צַו קָאנָעָן אָפְּשָׁאָצָן אַטְּדִּי פְּרִיהִיטִים, מָוָן מַעַן אַלְיָין זִין פָּרִי. עַס
קָאָן זִין, אַיז אַיך האָב אַיז די קָאנָעָפָּע עַטְּלָעָבָּע יָאָר דָּעָרְקָעָנָט אַבִּיסָּל
די לוֹפְּט, די וְאַלְקָנָם, די בִּימָעָר פָּוָן דָּעָם לְאָנָד; אַפְּשָׁר האָב אַיך זיך
אוַיסְגָּעָלָעָרָנָט צַו פָּאָרְשָׁטִין די "שְׂוֹיִינְגְּדִיקָע" כָּאָרָקְטָעָרִישְׁטָרִיכִין פָּוָן
דָּעָם אַמְּעָרִיקָאָנָעָר; ס'אייז מִיר, אַפְּשָׁר, גַּעֲרָאָט אַרְיִינְצְּגָעָמָעָן דָּאָס אַלְז
אַין מִין קָונָסָט. אַיך האָב גַּעֲטָעָמָט מִיט דָעָר-אָ רִיכְזְנִידְקָעָר לוֹפְּט,
הָגָם אַיך האָב, אַפְּשָׁר, נִיט גַּעֲקָאָט אַסְיִמְלִילִין אַיז זיך דָעָם אַדְעָר
יעַנְעָם לְאַקְאָלָן שְׁטָרִיךְ, וואָס דָאָס "רַעֲפָרָאָדוֹצִירָן" אַים האָט קִין
מַאֲלָן נִיט פָּאָרְגָּעָשְׁטָעָלָט מִיט זיך קִין קָונָסָט אַיז זיך גּוֹפָא.

קוֹרְץ, אַיך האָב גַּעֲשָׁעָפָּט נִיעַ כּוֹחוֹת פָּוָן דָעָר גָּסְטְּפִּירִינְטִ
לְעַכְעָר אַמְּעָרִיקָאָנָעָר לוֹפְּט. אַיך האָב גַּעֲלָעָרָט אַיז גַּעֲרָבָעָט דָא
אַיז אַצְּיִיט, ווען די מעַנְשָׁהִיט הָאָט אַיבָּערִגְּעָלָבָט אַ וּלְעָטִ טְרָאָ
גַּעֲדִיעָ. די יָאָרָן זִיןְגָּעָן אַזְוּקָעָ — אַיז אַיך בֵּין נִיט אַינְגָּר גַּעֲוָאָרָן . . .
אַיך ווֹיל דָא בָּאַמְּעָרָקָן, אַיז אַיִּינְגָּר פָּוָן די גָּרוֹנְטִיסְוָדָות פָּוָן קָונָסָט
(אוּבָּמִיר ריִידָן וועגן מאַלְעָרִי) אַיז אַרְיכְּטִיקָעָר חֹושָׁ פָּאָר מַאֲלָרִי
— אַבעָר די מעַנְטָשְׁלָעָבָעָ סְבִּיבָה וואָס (une dose juste de peinture)

רינגלט ארום דעם מאלער — אויב זי איז אומגינסטיק — איז עלול שטארק אפזשוואכון, אדער, אפלו איז גאנצון אפזוטיטן איז דעם מאלער דעם ריבטיקן חוש פאר מאלער. געבענטשט אאל זיין דאס לאנד און די נאטור זיינע, וואם העלפֿ-מיט דעם מאלער אנטווקילען און בארייכערן זיינע נאטרלעכע פֿאַקייטן. דאס איבעריקע הענגט אפ פון יונדר מענטשלעכער אטמאספֿער, וואם איז פֿאן קיבסטלאדר פונקט אוזי וויכטיך און בויטווענדיק, ווי א דאס פאר א בילד. דא, איז דער נײַער וועלט, טראקט איך וועגן מין לעבן און קונגסט אין פראנקליה, זיאו איך האב פֿאַרבּאָכט איבער דרייסיק יאָר.

איך האב פֿאַרלאֹן מיין היימלאָנד איז יאָר 1910. דעםאלט האב איך באַשלאָס, איז איך ניטיק זיך איז פֿאַרי. דער באָדוֹן וואָס האט געשפיוֹט די וואָרכְלעָן פון מיין קונגסט, איז געווען די שטאָט זוייד טעבּסְק; אַבעָּר מײַן קונגסט האט געמוֹזְט האָבָּן פֿאַרי, ווי אַ בוּס דֶּאָרָה האָבָּן וּאָסְטָר, ווייל אַנדערשׂ וּאָלָט זי אַינְגָּעָדָרט.

רוּסְלאָנד האט געהאט צוּוִי קִינְסְטָלְעָרִישׁ טְרָאָדיְצִיעָס; די פֿאַלְקְסְטִים לְעָכָע און רְעֵלְיְגִיעָזָע. איך האב געלעכְצָט אַךְ אַ קָּונְסְטָטָפּון באָדוֹן אַרוֹסְט, נָאָך אָן עֲרֵדִישָׂעָר קָונְסְט, נִיט בְּלוֹיָן אַ קָּפְּ-קָונְסְט. איך האב געהאט דאס גְּלִיק גַּעֲבוֹרִין צוּ וּוּרְעָן פֿוּן פֿאַלקָּה; אַבעָּר פֿאַלְקְסְ-קָונְסְט, הָגָם זי אַיז מִיר שְׁטָמְעָנְדִיק לִיבּ גַּעֲוָעָן, האט מִיךְ נִיט גַּעֲקָאנְט באָרְדִּיקָן. פֿאַלְקְסְ-קָונְסְט אַיז אַומְבָּאוֹאָסְטוּנִיק, זי שְׁלִיסְט אָוִים די באָאוֹאָסְטוּנִיקָע פֿיְנְקִיטָן פֿוּן צְיוּוֹיְלִיזְאַצְּיעָס. אָן איך האב אַלְעָמָּאָל געהאט אַ גַּעַשְׁמָאָק פֿאָרָן פֿינְגָּעָם אוַיסְדוֹרָק, פֿאָר קְוּלְטוֹר. די רָאָפִּי גַּרְטָעָתָק קָונְסְטָטָפּון מיין היימלאָנד אַיז גַּעֲוָעָן אַיר רְעֵלְיְגִיעָזָע קָונְסְט, אַיך האב אַגְּנְעָרְקָעָנְט די קְוּאָלְטָעָטָטָפּון דָּעָר אַיקָּגָּעָן-קָונְסְט אָנוּ אַירָע טְרָאָדיְצִיעָס; לְמַשְׁלַח, די מִימְטָעָרְוָעָרָק פֿוּן דְּוּבְּלִיאָוָן. אַבעָּר דאס אַיז גַּעֲוָעָן — אַיז תּוֹך אָן פֿאָרָם — אַ רְעֵלְיְגִיעָזָע, אַן אַרְטָאָדָקְסִישָׁע קָונְסְט, אָן, ווי אַזְּעַלְכָּע, אַיז זי מִיר גַּעֲבְּלִיבָּן פֿרָעָם.

בְּדִי צוּ דְּעַרְגִּיָּן צוּמָּה דְּאַפְּינְרָטָן אַוְיסְדוֹק פֿוּן עֲרֵדִישָׂעָר קָונְסְט, האָב אַיך געמוֹזְט אַגְּקוּמָעָן צוּמָּה קוּאָלָטָפּון פֿאַרי.

אַיך ווֹיל בְּאַמְּרָקָן, אָז מִיגָּע וּאַנְדָּעָרְגָּעָן פֿוּן לְאָנד צוּ לְאָנד זַיְבָּעָן תְּמִיד גַּעֲוָעָן דִּיקְטִירָט פֿוּן רְיִזְן-קִינְסְטָלְעָרִישׁ אַינְטָעָרָעָן. ווי אַ זָּוָן פֿוּן אַ פְּשָׁוֹטָן אַרְבְּעָטָעָר, האָב אַיך פְּאָקְטִישׁ נִיט געהאט קִין גְּרוֹנָט צוּ פֿאַרְלָאֹן מיין היימלאָנד, צוּ וּזְעַמְּעָן מײַן קָונְסְט אַיז גַּעֲבְּלִיבָּן גַּעֲטָרִי עַדְ-הַיּוֹם. ווי אַ מאַלְעָר אָן פֿאַלְקְסְ-מעַנְטָשׁ (אָן אַיך הָאָלָט

די מענטשן פון פאלק פאר דעם סאמע שפיריעו דיקקטן טיל פון דער גיעזעלשאפט), האב איד געפילט, או פלאסטיישן דאנינדרטקייט פון העכטן גראד קאו מײַן געפינען נאָר אַין פראנקריך. דאָ, גלויב אַיד, איז דער מוקור פון מײַן דואָליז אָונְ פון דער אַבְסָאַלּוֹטָעָר אַומְפָעָר אַיקִיט מײַנְעָר אַיְנְצִיכְיִיםִישׁן זִיךְ בְּמִשְׁךְ אֶלְעָגָר.

וּאָס האָב אַיד געפונען אַין פֿאַרְזִין, אָונְ וּוּגָן וּאָס האָב אַיד גַּעַזְתָּרְוִימְטָן? קִינְסְטְּלָעְרָס זִינְגָּעָן אַין יְעַנְעַ צִיְּטָן גַּעֲוָעָן פְּאַרְטָאָן נָאָר אַין דִּיְוָן-טַעַכְנִישׁ פְּאַרְשָׁוֹגָעָן. מֵעַן הָאָט נִיט גַּעַרְעָדָט וּוּגָן קוֹנְסְטְּרְוִימְעָן, סִידְזָן ס/הָאָט זִיךְ גַּעַהְאַנְדָּלָט וּוּגָן "פְּלִיסְקִיעָּ" טַעַרְעִיסָּט, וּאָס זִינְגָּעָן גַּיְקָאָע, וּוּי גַּיְקָאָע זִיךְ גַּעַקְוּמָעָן. אַין יְעַנְעַ גַּטְעַ צִיְּטָן פָּוּן טַעַכְנִישׁ אַגְּנְטָעְקָוְגָּעָן הָאָבָן דִּי מַאְלָעָרָס גַּעַשְׂוִיגָּן. צִי הָאָט דִּי נְשָׁמָה פָּוּן קִינְסְטְּלָעְרָס גַּעַשְׂוִיגָּן אָוִיס בְּאַשְׁיְדָקִיתָן. אַדְעָר מְחַמְּתָן אַגְּדָעָר סִיבּוֹתָן אַיד וּוּיס נִיט.

אַיד בֵּין גַּעַקְוּמָעָן קִין פֿאַרְזִין אַגְּגָעְלָאָדָן מִיט גַּעַדְאָנְקָעָן אָונְ טַרְוִימְעָן, וּאָס אַצְוָאנְצִיךְ-יַאֲרִיקָעָר קָאוּ טְרָאָגָן אַין זִיךְ. דָאָר זִינְגָּעָן זִיךְ אַלְגָּגָעָן צִיְּטָן גַּעַבְלִיבָּן אַין מַיְּד. וּוּרְד וּוּיסְטָן אַיד וּוּאלְטָן, אָפְּשָׁר, גַּעַקְאָנְטָן בְּדַעְגְּגָעָן צֻוְּמָאָסְטָרְקָעָמִין "אַיד" אַין דָּעָר הַיְּמִשְׁתָּאָטָט מִינְגָּעָן, אַין קְרִיאָוּ פָּוּן מִינְגָּעָן פְּרִינְגָּטָן. אַבְּעָר אַיד האָב זִיךְ גַּעַוְאָלָט מִינְגָּעָן גַּעַנְעָן אָוִיגָּן זָעָן דָּאָס, וּוּגָן וּאָס אַיד האָב זִיךְ אַזְוִיפְּלָיל אַגְּגָהָעָרט — יְעַנְעַ וּוּזְעַלְעַלְעָ רַעְוָאַלְזִיכְעָ, יְעַנְעַם אַוְמְבִּיטָן פָּוּן קָאַלְיָרָן, וּאָס הָאָבָן זִיךְ סְפָּאַגְּטָאָנְיָשָׁן צְוּנוֹפְּגָּעָגָּאָסָן אַיְנְגָּעָר מִיטָּן צְוּוֹיָטָן אַין אַשְׁטָרָאָט פָּוּן טִיפְּזִינְיִקְעָ לִינְיָעָם, וּוּי דָאָס וּוּזִוְּט אָוְנְדוֹן סְעָזָן, אַדְעָר — אַין פְּרִיְּ-דָּאָמְנִינְדִּיקָעָ לִינְיָעָם, וּוּי מִיר זָעָן זָעָן עַס בֵּי מַאְטִיסָּס. אַין מַיְּד הַיְּמִלְאָנָה, וּוּאוּ דִי זָעָן פָּוּן קוֹנְקָטָהָטָן הָאָט נִיט גַּעַשְׁטָרָאָלָט אַזְוִי פְּרָאָכְטִיקָה, הָאָט מֵעַן אָזְוִינָס נִיט גַּעַזְעָן. מִיר הָאָט זִיךְ דַּעַמְּאָלָט אַזְוִי אַוְיְגָעָדָכָט (אַין מִיר דַּוְכְּט זִיךְ נָאָר הַיְּנָטָט) אַזְוִינָס זִיךְ שָׁוָם זִיךְ "אַפְּעַלְיָרְטָה" נִיט צָוָם אָוִיגָּן שְׁטָאָרָקָעָר אָונְ מַעְרָה דַּעְוָאַלְזִיאָגָעָר וּוּי דָאָס וּאָס אַיד האָב גַּעַזְעָן בִּים אַגְּקָוְמָעָן אַין פֿאַרְזִין אַין יְאָרְדִּי 1910. דִּי פְּאַרְבִּיקָעָה הוֹיטָטָן דִּי לַאֲנְדָשָׁאָפָּטָן, דִּי פִּיגְרוֹן פָּוּן סְעָזָן, מַאְנָעָן, סְעָרָאָ, רַעְנוֹאָר, וּוּאָן גַּגְגָהָאָבָן מִיד בָּאָרְיִשְׁטָט. וּוּי הָאָבָן מִיד צְוּגְעַזְוִיגָּן צִוְּ פֿאַרְזִין וּוּי צִוְּ אַנְטוֹרְ-פְּעַנְאָמָעָן. אַיד בֵּין וּוּיִיט גַּעַוְעָן פָּוּן מַיְּד הַיְּמִשְׁתָּאָט — וּוּיִטְעַבְּסָקָה. אַיד האָב מִיט דִי אָוִיגָּן פָּוּן מַיְּד דִמְיוֹן נִיט גַּעַזְעָן — דָאָרט קִין אַיְנָעָם פָּוּן רַעְנוֹאָרָס קָאַלְיָרָן. אַנְשָׁטָאָט דָעָם, האָב אַיד גַּעַזְעָן צְוּוֹיָט אַדְעָר דָרְיִי תּוֹנְקָעָלָעָ פְּלָעָקָן. אָונְ מִיט זִיךְ וּוּאלְטָן אַיד, אָפְּשָׁר,

געמוות אפלעבן א גאנץ לעבען, און קיין שום האפערונג צו געפינגען
יענען עמאנציפירטע קונסשפראך, וואס אטעמא, ווי א מענטיש, מיט
אייר איגענעם אטעם.

אין פאריו האב איך ניט באזוכט קיין באזונדערע אקדמייסע,
ניט געזען קיין פראפעעסן. איך האב שטודית אין שטאט גופא,
אין אירע גאסן, צווישן די הענדלערס אויף די מערק אונטערן פריעין
הימל, צווישן די קעלנערס אין די קאפע-הייער, צווישן די הויז
וועכטער, פווייררים און ארבטעער. איבער זי האט זיך צעגאנסן די
וואנדערלעכע פרייהיט ליכט, וואס איך האב אנדערשוזאו ניט געד
זען. די דאזוקע ליכט, א נידיגעבוידגען, שטראמט אריין אין די
ביבלדער פון די גרויסע פראנציזישע קינסטלאערס. און איך האב ניט
געאנט ניט-טראכטן. נאר דיא-פריהיט-לייכט (לייכטער ווי אלע
קוואלען פון קיבסטולעכער ליכט) קאן אロיסברגעגען אוזעלכע ביל-
דערא, וואו טעכניישע רעוואלויזיעס זענען אזי גאטירלעך ווי דער
לשון, ווי דער וועסט פון דעם מענטשן פון א גאנץ יאר.

איך בין דעםאלט געזען אזי יונגן און האב נעלדיק געפילט,
פארוואס איך האב איזינג ניט געזען אין די אנדערע לענדער. אפשר
האב איך דאס ניט געזען מיט די אוגגן פון שכט. האב איך וואס
געזען מיט די אוגגן פון דער נשמהה די דאזוקע נשמה האט זיך נוי
און גאר אנדערש אוייפגענט אין יענע «אקדמייסע», מיט וועלכע
די מערק און גאסן פון פאריו זיינען אזי ריך. דארט האב איך
געזען דעם קוואל פון שאדרען און סעזאגן. דארט, הינטער די טויערין
פון פאריו, האב איך געזען לאנדשאפט-מאלערליען, ניט יענע אלטער
פייזאשן פון די אלטער מזוייען, נאר סענסטייעו, וויברידנדיקע מיט
דעם גיסט פון דער צייט, די לאנדשאפט פון פיסארא, וואן גאג, מאנג
און סערא. אט די ספאנטאנישע לאנדשאפטן, זאכן און מענטשן, אי-
לומינרט מיט דעם-א «לייכט פון פרייהיט», האבן אויסגעזען, ווי זיין
וואלטן זיך געבעדן און פארוב. אוזעלכע ביבלדער האב איך פריער קיין-
מאל ניט געזען, דאס איז געזען די הויך פון און עפאכע, וואס האט
געפוגען איך פינסטן איסדרוק און דער קונסט פון יענער צייט.
פון די גאסן און פעלדער קומט מען אריין אין די פראנציזישע
מוזווייזאלן פון לוואר, וואו די בילדעלעכע רעוואלויזיע האט געזוכט
אייע קוואלאן, נאר כדי צו פלייטן וווײטער.

איין מאל האט א פריינט מיינער, מיט וועמען איך בין געקומען

ההיבר פיראטי בילעטנו אוון פארן צוריק אהים".
אלץ איז דאך שוין געזאגט געווארן. לאמר
וואס זונען מיר דא אויפטאנ? זונען איז איז אונגען!
וואס זונען פארן צוריק אהים".

נערירט פון דעם וואס כהאָב געזען. אונַ מײַן ענטוועיזאָם אַיּוֹ צְרוּדִיק
געסומען או זיין אַויסְגאנְגְּפֿונְקְּט.

באטינלנדייך זיך איז דער-א טעכניישער רעדוואלויעז איזן פראנקן-דידיך, האב איז אין מחשבה, גשמהדייך, זיך אומגעקלערט אהיכים, אין מיין אייגן לאנד. ספקות און טרוימען, וואס האבן מיך אמאָל גע-פְּשִׁינִיקֶט איזן מיין היימשטאט, האבן אויפֿגעוואָקט דָא און ווַיְדַעֲרֵר מיך געלאות צוֹרָה.

גענוני, זואס פאר א סארט קינסטלער זואלאט איך געוואלט זיין? — איך זאג ניט "זואלאט איך געקאנט זיין?" — שוווער צו ענטפערען. איך האב זיך ניט אויסגעמאַלט קונסט זוי א פראפעסיע, זוי עפֿעס א פֿרנסעה-זאָן. בילדער — האב איך געטראָכט — זענען ניט באָ שטטימט פאר דעַקְאַטְיוּעַ צילן. איך האב געזאגט צו זיך אלְּין: קונסט איז איז א געוויסער מאמָס, א מיסיע — און שרעק זיך ניט באָדר דעם זוארט. זואס די טעכניישע רעלַיסטיישע רעדוואָלציעז זאל געניט פֿאַרְשְׁטָעָן מיט זיך, האט זי ניט מעַר ווי אַנגָּעָרִירֶת דעם אוּי בערפלְּאַן. ניט דער אַזְוִי גַּעֲרוֹפְּעָנָר רעלַלְעָר קָאַלְּר "פֿאַרְבְּט" רֵיכְּ־ טיטק אָפ דעם אַבְּיעָקְט. ניט דאס זואָם מיר רופָּן "פֿאַרְסְּפֿאַקְטְּיוּ" גיט דדי טִיפְּקִיּוֹת. ניט ליכט און ניט שָׂאָטָן איז דאס, זואָס באַלְּיִיכְט דעם קענונגשָׂטָאָנד; און די דרייטָע דימַעְנָסָע פָּון די קוּבִּיסְטָן גיט גָּאַז ניט די משולשְׂרָכְיִים צו ז�וֹן דעם סּוּבְּרִיעָקְט פָּון אלְּעָז זַיְטָן.

געדאנק: אפשר עקייסטייט נאך אן אנדר אויג, אן אנדר אוון פון זען?

למשל, די ביימער וואס מאגע האט געמאַלן, זענען גוט פאר אים, פאר מאבע. אפשר וארטן דיזעלבייקע ביימער, מען זאל זי זיין נאך אמאָל און אנדר? אפשר זיינען דא אנדרע דימענְסיעס — אַ פערטע, אַ פינטפֿט — ניט בלויו פון אונדזער אויג? און די דימענְסֿיעַ איז בשם אוון ניט דוקא «לייטעראַטור», «סִימְבָּאַלְיָם», אַדר עפֿעס אַזְוִינְס וואס ברענְגַּט אַרוֹיס אַ רֵי פְּלָאַסְטִישָׁן אַן פְּסִיכְיָשָׁן קָאנְטְּרָאַסְטָן, וואס שטענן דורך די אויגן מיט נײַע אַן נִיט-אַנגָעָנוּן מענען קָאנְצְּפָצִיעַס.

דאָס זיינען געוען די געפֿילן, וואס האָבן מיך באַהערשט אַין פָּאַרְיוֹן אַין 1910. האָב אַיך דען אלְיָוּן ניט געווֹכָט צו אַנטְּלוֹפָן פון «לייטעראַטור», פון סִימְבָּאַלְיָם אַין קוֹנְסָט זי אַיז געוען דורך אַון דורך «לייטעראַטור» — די קוֹנְסָט אַיך האָב געוען ניט נאָר אַין די גְּרוֹזִיסָּע קָאמְפָאֶזְיִיעָס פון אַלְעָ «רְאַמְּאַנְטִיקָּעָר», נאָר אַוְיך בֵּי די אִמְפְּרָעָסִיאַנִּיסָּטָן אַון קוֹבִּיסָּטָן, וואָרָעָם «לייטעראַטור» אַין קוֹנְסָט אַין אלְצִידְגָּג, וואָס קָאָן ווּרְעָן פָּאַרְטִּיטִישָׁט אַון אוּינְגָעְקָלְעָרָט פון אַהֲבָיב בֵּין סֻוֹף. מֵיר האָט זיך געדוֹכָט, אַו נאָר דורך «טוֹוִיטָן» אַ שְׂטִילְעָבָן אַדר עָרָא לְאַנְדְּשָׁאָפָט (ניט בלויו ווּן מעַן דָּעָפָרְמִירָט זִיעָר אוּבָּרָעָ פְּלָאָץ), קָאָן מעַן אַרְיִינְהָוִיכָן אַ גִּיעָם רֹוחִיחִים אַין דעם זַעֲלִיבָּקָן שְׂטִילָן לעבען אַדר עָרָא פִּיזְאָש. אַוְיך דעם אוֹפָן, האָט זיך אַ גָּעוֹויסָעָר דָּוָאַלְיָזָם פָּאַרְמִירָט אַין מֵיר: פון אַין זִיְּט, בֵּין אַיך געוען באַגִּיקְטָעָרָט פון יְעַנְעַן גַּלְעַנְגַּנְדִּיקָּעָ מַוסְטַעַרְן פון פָּאַרְמָעְלָעָר קוֹנְסָט, וואָס מעַן האָט גַּעַקְאָנְט זָעָן בֵּי דע לאַקְרָא, בֵּי עָנָגָר, בֵּי שָׁאַרְדָּעָן, אַוְן פון דָעָר צוּוִיטָעָר זִיְּט, אַיז מִין נְשָׁמָה גַּעַוְעַן אַיְנְגָהִילָּט אַין טְרוּיָעָר אַון געווֹכָט אַן אוּיסְטוֹעָג פָּאָר זִיך.

אַין מִינְעָן סְפָּקָות האָב אַיך זיך גַּעַוְעַנדָט צו מִינְעָן פְּרִיְּנָט — צו די דִּיכְטָעָר בְּלָעָן סָאנְדָאָר אַון גִּילָּאָם אַפְּאַלְיָגָעָר. סָאנְדָאָר האָט גַּעַלְיִינְטָן פָּאָר מֵיר זִיְּנָעָ לְאַדר, פָּעָרְזָן פְּרִיעָע, ווי אַפְּעַנְעָ פְּעַנְצָטָעָר. וואָרְפְּנְדִּיק בְּלִיקָּן אוּיפָּה מִינְעָן בְּילְדָעָר, בְּשַׁעַתְּנָן לִיעַנְעָן, האָט ער מִיך אוּיפָּה זִין שְׂטִיְּגָעָר גַּעַמְרִיְּסָט.

וואָס שִׁיך אַפְּאַלְיָגָעָר, האָב אַיך זיך גַּעַפְּלִיט אַ בִּיסְל אַומְהִיְּמָה

עלען ער אין זיין געזעלשאפעט. ער אין געוווען די אידילקיט אליין. אין ער בענעד צייט האט ער זיך אפגעגעבען אינגעאנצען מיט קוביום. אויף זיין האט זיך געוזעצעט פיקאסא. איד האב, פארשטייט זיך, ניט גען קאננט הולומען אפליו צו ציען אויף זיך דעם אויפערעך פון די קינסטט לעלע, אַ פשיטה שוין, פון אָזא מיסטער, ווי אָפאליגער. מיין העכסטע אמריביזיע אין געוווען אויסצושטעלן מינען בילדער אין דעם סאלאן אַגונדערפונדאנט און גענונג. דאס אויז ניט געוווען פארבונדו מיט קיין ברויסע שווערקייטן. דער סאלאן אין און אָפּן געוווען פאר אלעמען. ער האט געשטע, ווי די סאמע רעוואלויזיאנערטע און אומאמפהונגיגיקסטע פון אלע קונגסט-שולן.

אברע דאך איז גיליאם אפאליגער געkomען צו מיר איז מיין
סטודיא אין "לארושאַ". דארטן טאָקע האט ער צום ערשותן מאל
אַרְטִיטְגּוֹזָגֶט דאס מאָגִישׁ ווָאָרט "סּוֹרְנָאָטוּרְעָלִיּ". "סּוֹרְנָאָטוּרְעָלִיּ"—
עד האט דאס ווָאָרט אַיְבָּרְגְּחֻזְּרֶת, אָזִי ווֵי ער ווָאָלֶט אַפְּגָנְכָּאָפֶט דעם
אטְמָעַם. דעם אַמְתָּה גּוֹזָגֶט, האָב אַיךְ דּוּמְאַלְטָן כְּמַעַט נִיתְ פֿאָרְשְׁטָאנְעָן,
וְאָס דָּאָם ווָאָרט מִינְט.

עדיר פעריאד פון 1914 האט געטראגן דעם נאמען: «העראאיישע עפֿאכע פון פראנצ'יזישער קונסטט». ווי אמאָל דעדער העראאיישער בע- לריאד פון איטאֲלַיְעַנִּישָׂעֶר קונסטט, און זוי דעדער שענטסטער פעריאד פון שפֿאַנִּישָׂעֶר קונסט בעשותה, האט זיך אויז די צייט ביזן יאָר 1914 גע- דעכְּנוּט פֿאָר אַהֲרָאַיְשָׂר תְּקוֹפָה — דעד עַיְקָרְשָׂת, צוֹלִיב די גַּלְעָנְצָבָן טעכְּנוּשׁ דער גְּרִיבְּנָגָעָן. די דָּזֵיקָעַ תְּקוֹפָה אַיִּינְקָמְעָן נָאָז אַ גְּרִינְטְּלָעְכָּר רְעוּיוֹנִיעַ פָּון די פְּרִיעָרְדִּיקָעַ קִינְסְטָלְעָרִישָׂע מַעֲטָדָן. אַמִּיט דעד הַילְּפָן דער טעכְּנוּקָעַ פָּון אַ סְּדָםְלָעָרָס אַין די פְּרִיעָרַ- דְּלִיקָעַ דָּרוֹת אָנוּ אַ דָּאנְקָעַ דעד קִונְסָטָט פָּון פְּרִימִיטִיוּעַ פְּעַלְקָעָר.

מען האט רעוידירט און אפט "סטיליזירט" די פירמידיטוון פון עם אומענטש, די עגיפיטישע קונקט, די אסירישע און בעגרישע קונקט, די ניינטפלעלקעטן קונקט פון פיעראָ דעלא פראָנטעסקסא, אונז פאֹלאָ אוטשעלָא, פון מאזאטשיַָא, פון עלגראָעָא, פון גֶּיאָ און אַגְּדָעָרָע. אין אַט די "רעוויזיסע", פון דער פֿאָצִיכְיָעָר קונקט קאָן זען אַגְּוִיסְעָן קָאנָוָאָלְסִיוּן זוכְּבָּנִישׁ פון אלטָע אַן נִיעָזְעָטָרָה; אין דעם אַגְּטָלָעָקָט זיך פָּאָר אָונְדוֹן די טְרָאָגְעָדָעָפָן דער נְזָנְטָשָׁהִים. וואָס האט גַּהֲאָפָט צו דער גְּרִיכִין אַין קונקט די העכטָעָה, אַין שלימוטדייקסט שְׁפָרָאָך אַין אִירָע אַיסְטְּרוֹק-מִיטְלָעָן. אַין

דער תקופה, וועז אַלטָּע רעליגיעס אָוֹן אַנדערע אִידיעָן זעגעַן זיך צעפָּלָן, אֵין דַּי מענטשְׁהַיִט גַּעֲוָעַן פּוֹל מִיט האָפָּעָנוֹג צַו גַּעֲפִינְגַּן נִיעַ קְוֹאָלֶן פּוֹן שְׂטָרָאַלְנְדִּיקָן לִיכְטָן, אַ נִּיעַם לְעַבְּנָס-אִינְהָאָלָט.

איַן דָּאַס נִיט דַּי מִיסְיָעַ פּוֹן קְוֹנְסְטָן?

איַן אַט דַּעַר הַעֲרָאַיִשְׁעַר תְּקוֹפָה פּוֹן פְּרָאנְצְּזִישְׁעַר קְוֹנְסָט אַיְן קְלָאָר גַּעֲוָאָרָן, אָוֹ אַ פְּלָאַסְטִּישְׁעַ, טְעַבְּנִישְׁעַ רְעוֹאַלְזִיצְּעַ פּוֹן רְיוֹזִיקָן פְּאַרְנְגָּעָם אַיְן וּירְקָלְעַד פְּאַרְגָּעָקְומָעָן.

בעמֶת, לְמַשְׁלֵךְ, דַּעַלְאַקְרוֹא אָוֹן מַאגָּעַ. דַּעַלְאַקְרוֹא הָאַט זַיךְ זַיךְ

כָּעָר גַּעֲנוֹמָעָן צְוֹפִיל פְּרִיהִיָּת וּוֹעֵן עַר הָאַט בְּאַטָּאָגָט (אוֹן אַפְּיָלוֹ קָאָרְפִּיט) דַּי פְּלָאַסְטִּישְׁעַ טְרוֹיְמִיבְּלַדְעַר פּוֹן רְובָּעָנסָן. אוֹן עַר הָאַט עַס גַּעֲמָאָכָט אָוֹיְן דְּרִיכְמָט. אָוֹ דַּעַר וּוֹיְסִיעַר טָאוֹן אֵין דַּי מַאֲלָעָרִיעָן פּוֹן דַּעַלְאַקְרוֹא אַיבְּעַרְדָּאַשְׁטָט מִיטַּן זַיִן צְוֹפְּעַיְן לִיקָּן אִימְפְּרָעָסְיָאִיסְטִּישְׁוֹן כְּאַרְאָקְטָעָר, שָׁוֹן אַפְּגָּנְעָרְדָּט פּוֹן זַיִן פְּעַנְזָלְשְׁטָרְדִּיךְ. מַאנָּעַ הָאַט פְּלִיסְטִיק שְׁטוֹדִירָט דַּי שְׂוֹאַרְצָעַ אָוֹן גּוֹדָעַ פְּאַרְבָּן פּוֹן גַּאיָּה. וּוֹאָן גָּגְ פְּאַרְבָּעַט אָוֹנְדוֹן אַנְצּוּקָוּן זַיִן «פְּאַוּזָּם», זַיִן פְּינְגָּוּלְשְׁטָרְדִּיךְ, וּוֹאָס אַיְן. אַגְּבָּה הַיְּפִישָׁ אַונְטָעָר דַּעַר הַשְּׁפָעָה פּוֹן יַאֲרָפְּאַנְיָהָרְגָּרְאַוְיָרְקָנוֹסָט. דָּאַס דַּעַרְשִׁיבָּעָן פּוֹן קוּרְבָּעָה הָאַט, לוֹיטַ מִין מִינְיָנוֹגָה, נִיט אַזְוִיפִּיל דֻּעְמָאַנְטָרִירָט אַ נִּיעַ מַאֲרָאָל אָוֹן סָאַצְּיָאָלָעְ אַיְן דַּעַלְאַגְּיָעָ, וּוֹיְ אַ פְּלָאַסְטִּיקְ אַיְדָעַלְאַלְגָּיָעָ. דַּי אִימְפְּרָעָסְיָאִיסְטָן הַאָבָּן אַנְטָדָעָקָט הַעַלְמָהְאַלְצָ'סְ וּוֹיסְנַחְפְּטָלְעָכָעְ פְּאַרְבְּ-טְעָאָרִיעָסְ אָוֹן גַּעֲפָנְטָן דַּי טְוַיְעָרָן פּוֹן קְוֹנְסָט אָוֹיְן בְּרִיטָה, אָוֹן עַס אָוֹמָמְעָגְלָעְ אַיְן צַו בָּאַטְרָאָכָטָן דַּעַם אִימְפְּרָעָסְיָאָגָזָם וּוֹי אַיְנָעַ פּוֹן דַּי מַעְרָקְוּוֹיְרִידְקָסְטָעְ אַנְטָדָעָקָנוּגָעָן אַיְן דַּעַר קְוֹנְסָט-גַּעֲשִׁיכְטָעָ.

צַו דַּעַם אַלְעַם הָאַט סְעַזְאָן צְוֹגְעַעַבָּן דַּי לְעַרְעָ פּוֹן טִינְטָרָעָטָאָ, אַנְעָרָקָעָנְגָעָנְדִּיקָט דַּעַם קִימְבָּאַלְשָׁן וּוּרְעַטָּ פּוֹן דַּי שְׂוֹאַרְצָעַ אָוֹן וּוּנְעַעְ, צְיָאַנְיָשָׁע דְּרוֹיטְ-בְּרוֹיְנָעָ קָאָלְרָן. אַהֲרָדְ דַּאֲרָף מַעַן צְוֹגְעַבָּן דַּי סְטוֹדִיעָסָ פּוֹן עַלְ-גְּרָעָקָאָ, דַּי בְּיַזְאָנְטִישָׁע פְּרָעָסְקָאָ-מַאֲלָעָרִיעָן אָוֹן יְעַנְעָ נִיגְגָּגָעָן וּוֹאָס סְעַזְאָן, וּוֹי אַ לְאַטְיִינְגָּעָרָ, הָאַט גַּעַהָאָט צַו גַּעַמְעַטְרִיעָ. מִיטַּן סְעַזְאָנְגָּעָן הָאַט זַיךְ אַנְגָּהָוִיבָּן אַ מִין אַטְאָמִישָׁ פְּלָאַסְטִּישָׁעָ עַקְסְפְּלָאַזְיָעָ, אַזְעַקְסְפְּלָאַזְיָעָ אֵין גַּעַמְעַטְרִישָׁעָרָ סְקָאָלָעָ — אַ פְּאָקָט וּוֹאָס פְּאַרְבִּינְדָּט טְיִלְמָאָל סְעַזְאָנָס פְּאַרְעָם-פְּלָאַסְטִּישְׁקִיטִּים מִיטַּן דַּעַר טְרָאָ דִּיאָצְיָעָ פּוֹן גַּעֲוִיסְיָעָ פְּרָאנְצְּזִישְׁעָ פְּרִימִיטִיוֹן פּוֹן דַּעַר שָׁוֹלְ פּוֹן אָוֹיְן, לְמַשְׁלֵךְ.

סְעַזְאָן הָאַט אַרְיִינְגְּעַטְרָבָּן דַּי קוּבִּיסְטָן אַיְן קוּבִּיזָם. אַבְּעָר בְּעַת

סעזאן האט גענומען זיין קובייז פון דער נאטור, זענען די קובייסטען אלץ מער און מער ארינגעפאלן אין א מין מעכאנישער סטיליזאָץ אונ, אויף אוז אופּן, זיך דערוּיַּטערט פון נאטור, וואס האט, אָגָּב, געוויסע דעלקָרָאָטִיוּע שינקייטן, ווי דער גראָער קובייז און די געלעפֿטָע פֿאָפֶּר.

עם האט אויסגעבראָבן די ערשות וועלט-מלחמה, איך האָב פֿאָרְזָה לאָזָן פראנקְרִיך און צוֹרִיך געפֿאָרְן אין רוסלאָנד. די מלחהָמָה פון 1914 האט זיך מיר פֿאָרגָעַשְׁטָעלְטָט בְּלוּזָן זוּ אַ שְׁוֹלְפָון לעַבָּן, נִיעָרֶת אוֹיך זוּ אַ שְׁוֹלְפָון קְוָנֵסֶט. איך האָב ווֹידָעֶר דערזָעָן דעם הִימָּלָאָן אָזָן די לאָנדשָׁאָפָּטָן פון מִינְיָן הִימָּלָאָן, זַיְּעָנָן, אָפָּשָׂר, נִיט אָזְּוִי בְּילָדְעִישׂ זוּ די הִמְלָעָן פון פראנקְרִיך, אָבעָר אִיצְטָעָר האָב איך זי געזָעָן מִיט אַנדְעָרָע אָוָגָן.

וּוִיטָן פון די סָאָלָאָגָן אָזָן קָאָפָּעָה-הִיזָּעָר פון פֿאָרְזָה, האָב איך זיך אָלִיאָן געפֿרָעָגָט: אִיז די אִיצְטִיקָעָ מְלָחָמָה נִיט דַעַר אָנָהִיבָן פון אָגָּוִיסָן קָאָנְטָרָאָל, צַי עַס שְׁטִימָעָן די חְשָׁבָנוֹת? . . . די לעַצְטָעָ פֿאָרָמָעָן פון די אָזְּוִי-גָּעָרָפָעָנָעָ רְעַלְיִיסְטִיכָּעָ שְׁוֹלָן (אִימְפָּרָעָסִיָּן אָזָן קובייז בְּתוֹכָם) האָבָן מיר אוֹיסגעזָעָן אַלְטָמָאָדִישׂ. דַעַר מְאָלָט האָט אָנְגָּעוּהָבוּן אָרוּיסְצָוּזְוּיָּמָעָן דָּאָס, וואָס אַס האָבָן פֿרָעַיר באָצִיכְיָנָט מִיטָן ווֹאָרט "לִיטָּעָרָאָטוֹר".

מענטשָׁן זיינָעָן אָוּמָגָעָקָומָעָן אוֹיךְ די שְׁלָאָכְטָפָעָלְדָעָר, זַיְּיָה האָבָן גַּעֲקָעַמְפָטָ פֿאָרָ אָזָךְ, וואָס זַיְּיָה האָבָן אָפָּט נִיט פֿאָרָשְׁטָאָגָן. דָאָס לעַבָּן אָלִיאָן אִיז אָרוּיךְ אוֹיךְ דַעַר אָרְעָנָעָן אָזָן אָנְגָּעוּהָבוּן שָׁאָפָּן נִיעָזָעָ פֿסְיכָּאָלָגִישׂ אָזָן — מָעָן ווֹאָלָט גַּעֲקָאָנָט זָאָגָן — "אוֹמְלָאָגִישׂ" עַלְעַמְעַנְטָן, גַּעַשְׁאָפָּן "קָאָנְטָרָאָסָטָן", אָן ווֹעַלְכָעָ קְוָנֵסֶט אִיז נִיט באָגָרִיפָּלָעָ אָזָן נִיט שְׁלִימָוֹתָדָקָה.

די רְוִיסְיָה רְעוּוֹאַלְזִיעָה האָט אָרִינְגָעַטָּרָאָגָן אַנְדָעָרָעָ, גָּאָר נִיעָזָעָ טָעַנְעָרָעָ. די גְּרוּיסָע אַיבָּעָרָקָעָרָעָנִישׂ אִיז גַּעַקְוָמָעָן פְּלָצִים. זַי אִיז באָהָרִיבָּט גַּעַוָּעָן מִיט יְעַנְעָם פָּאָלָק-גִּיסָּט, וואָס. אִין פֿאָרָגְלִיָּיךְ מִיט אִים, זַעַן אוֹיסְ קָלִין די מְעַשִּׁים פון יְחִידָה.

די רְעוּוֹאַלְזִיעָה האָט מִיךְ צְעֻטָוָמָלָט מִיט אִיר דִּינְאָמִישָׁעָר קְרָאָפָט, וואָס באָהָרָשָׁט דַעַם יְחִידָה, זַיְּן גָּאנְצָן מְהֻות, טְרָעָט אִיבָּעָר דַעַם גְּבוּלָ פָּון זַיְּן פָּאָנְטָאָזִיעָ אָזָן רְיִיסָט זַיךְ אָרִין אִין זַיְּן אַינְטִימְסְטָעָר קִינְסְטָלְעִידְרִישָׁעָר וּוּלְטָם, וואָס ווּוּנְרָט אָלִיאָן אַ שְׁטִיקָה רְעוּוֹאַלְזִיעָה.

בימים צוריקו מעוון אין פארינה, אין יאר 1922, האב איך, צו מיין איבערראเชונג, געפונגען א נייעם דור קינסטלערס, די סוררעלאליטט טישע גראפע. דער פאר-מלחמהディקער טערמןין „לייטעראטור“, דאס וואס איז טרייף געוווען אין יאר 1910, איז דעםאלט געוואוָן כשר, מען איז אפיילו גרייט געוווען דאס אונטערוצשטיין.

איך בין דעםאלט נאך גאנז ווינציך באקאנט געוווען מיט זיעדר קונסט, האט זיך מיר געדאכט, איז איך געפין איז זיך א טיל פון דעם, וואס איך האב אין די יארן 1908-1914 געפליט. אבער צוליב וואס — האב איך געטראקט — איז ניטיך צו פראקלאמירן דעם איזו-גערופענען „אויטאטמאטיזם“?

ווי פאננטיש אדער אומלאגייש די קאנסטרוקציינ פון מיינע ביל-דער זאל ניט אויסזען, וואלט איך זיך געשראבן פארן געדאנק, איז איז זיך איז דא א שטץ פון „אויטאטמאטיזם“. אויב איז מײַן בילד פון 1908 1910 האב איך געליגנט דעם טויטן אויף דער גאס און דעם פידליך שפיפלער אויפן דאך, אדער איז דעם בילד איך און מײַן דארף (1911) האב איך געמאָלט א קליעין בהמלהּ מיט א מילכמידל אינגעָם קאָפּ פון א גרויסער בהמה — האב איך דאס ניט געטאָן דורך „אויטאטמאטיזם“. אויב אפיילו „אויטאטמאטיזם“ האט געהאלפּן געוויסע מאָלערס צו מאָלן גוטע בילדער, אדער געוויסע פֿאָטען צו שריבּין גוטע פֿאָמעעס, גיט דאס אונדו נאך ניט קיין שום רעכט אינציגפֿרין אויטאטמאטיזם ווי אַ מעטהָד. מען טאָר אויך ניט איטעלען קינסטלער, וואס האט געמאָלט בײִמער מיט בלאָע שאָטְנָק, באַצְיכְּעָנָען מיטן נאָמָען אַימָּז פרעָסָאנִיסט. איז קונסט מז אַלצְדִּינְג אַרוֹיסְטוֹרָאָמָעָן פון דער באָוועָגָנוּג פון אונדזער גאנצָן לעַבְנֶשְׁטוֹרָאָם, פון אונזער גאנצָן מהות — דעם באַאוֹאָסְטוֹזְבִּין אָן אָמְבָּאוֹאָסְטוֹזְינִיקָן.

פאָראָן מענטשן וואס שרעקּוּן זיך פֿאָרָן ווֹרטָט „מייסְטִיקָה“, זיך גיבּן צו דעם ווֹרטָט אַ רעליגְּיָזְ-אַרטְּאָדְּקְּסְּוּן באָדִיטָה. מיר מזונ אַוְיסְּשָׁילִין דעם טערמןין פון זיין פֿאָרְשְׁמִילְטָן שאָלְעָצָץ אָן פֿאָרְשְׁטִין אַים אַיז זיך דִּינְגָּר פֿאָרָם. „מייסְטִיקָה“ ווי אַפְּטָהָט מען געווֹאָרְפָּן דאס ווֹרטָט מיר אַין פְּנִים אַרְיִין, פְּוֹנְקָט אָזְוִי ווי פְּרִיעָר האט מען מיר פְּאָרְגְּ�עָוֹאָרְפָּן „לייטעראָטור“. אַבְּעָר אַיז דעַן אָן אַ מִּיסְטִישָׁן עַלְעַז מענט פֿאָרָאן אַיז דער ווֹלְטָט כָּאַטְשָׁ אַיז אַינְצְּיָקָע גְּרוֹיסָע פֿאָעָמָעָאָדָעָר, אַפְּיָילָה, אַיז אַינְצְּיָקָע סָאַצְּיָאָלָע בְּאָוְעָגָנוּגָה צַעְפָּאָלָט זיך דעַן ניט, שטָאָרְבָּת דעַן ניט אַפְּ יַעֲטָוּדָעָר אַרְגָּאָנִים (אַיגְּדִּיוֹזְדָּוָה

עלעדר אדרדר סאציאלאער) אויב עס פעלט דער כה פון מיסטייציזם, פון גע-
פיל, פון שבלע'עס איז ניט ערלעך צו אטאקיון מיסטייציזם, ווען
גראָד דאס פעלן פון מיסטייציזם האט כמעט חרוב געמאכט פראנק-
רייך. אבער מיר דראפּן אונטערשרידן צוישן צוויי שארטן מיסטי-
יציזם; און די לעצטע מלחהה, וואס מיר האבן אַקָּרְשֶׁט פֿאַרְעָנְדִּיקְטֶׁט,
האט דאָר אַיגְנְטָלְעֵך גַּעֲדָרְפְּטָהָבָן פֿאָר זִיךְ גַּרוֹיסְעָ אַוְיגְּגָבָעָ
אַפְּצָוְהָאַלְטָן אָן אַנְטְּגִילְטִיכְן נִיחְזְחָן אַיבָּר פֿאַלְשָׁ פֿאַרְשְׁטָאַנְגְּעָם
מִיסְטִיצִיזָם, וואס מען האט אַוְיסְגָּעְנוֹצָטָה פֿאָר רִישְׁוּתָה אָן אַכְּרוּתָה —
דעַם אַיְנוֹיְטִיכְן מִיסְטִיצִיזָם פֿוֹן אַונְדוּרָ שָׂוָּאָ.

לעכטנס האט מען אַפְּטָ גַּעַחְאָט אַ גַּעַלְגְּהִיָּט צו הָעָרָן: «עַם
וַיְיִגְעַן פֿאָרְבִּי דִּי גַּוְתָּע אַלְטָע צִיְּטָן, וַיְיִגְעַן קָוָנָסָטָה אַטָּמָזְזִיךְ
אַיְבָּרְהָוִיפְּט, מִיטָּטִי דִּי עַלְמָעְנְגָּטָן פֿוֹן דָּעָר דְּרוֹיטְנְיִיקָּר וְוּלְטָן,
וְוּלְטָן פֿוֹן פֿאָרָם, לִינְיִיסְעָ אָן קָאָלָר. מִיר וַיְיִגְעַן פֿאַרְאִינְטְּרָעְסִירָט
אַיְן אַלְזָן, נִיט גָּאָר אַיְן דָּעָר דְּרוֹיְסְנְדִּיקָּר וְוּלְטָן, נִיעַדְתָּ אַיְיךְ אַיְן
דָּעָר אַיְבָּעוֹיְנִיקְסְּטָרָדָר וְוּלְטָן פֿוֹן טְרוּם אַיְן דְּמִיןָן».

אַיךְ קָאָן נִיט פֿאָרְגָּעָסָן דִּי שְׁטָאָרְקִיבָּאַטְּאַנְגָּטָוּ וְוּרְטָרָדָר פֿוֹן אָ
קִינְסְטָלְעָר מִיטָּטִי מַאְדָּרְנִיסְטִיכְיָשָׁעָ פֿרְעָטְעָנוֹזָעָס: «אַיְר וּוַיְסָטָם, אַפְּנָן
הָאַרְצִיקִיָּת אַיְזָנִיט מַאְדִּישָׁ». אַוְיבָּר אַיְזָנִיט גַּעַרְעָכָט, דָּעָמָלָט אַיְזָנִיט
אַלְצְדִּינְגָּפְשָׁוֹט בְּתְּכִלְתַּתְּ הַפְּשָׁוֹתָה.

אלָעָ שַׁיְיַעַן וְוּרְטָרָדָר וְוּגָן דָּעָר אַזְוִיְּגַעְרְפָעָנָעָר «רַיְינָעָר קָוָנָסָטָה»
אוֹן שְׁלַעַכְּטָרָע «לִיטְעָרָאִירְשָׁעָר» קָוָנָסָטָה האָבָן גָּאָר לִיכְיַט דְּעַרְפִּירָט צו
דָּעָר גָּאנְץ אַוְזִיכְעָדָר לְאַגְּעָ, אַיְן גַּעַלְכְּבָרָר מִיר גַּעַפְּגַעַן זִיךְ דִּי
לעכטע יָאָרָן. דָּעָר דְּוחָק פֿוֹן הַוּמָאָנוֹזָם אַיְן קָוָנָסָט אַיְזָנִיט גַּעַוּוֹן אָ
בִּיזְעָרָ פֿאָרְגָּעָפְּלָ פֿוֹן דָּעָר בִּיזְעָרָ אִיצְטִיקִיָּתָם. דָּעָר בִּישְׁפִּילָ פֿוֹן דִּי
גַּרוֹיסְעָ שְׁוֹלָן אַיְן דִּי גַּרוֹיסְעָ מִיסְטָעָרָסָ פֿוֹן אַונְדוּרָ עַבר לְעַרְנָטָ
אַונְדָּה, אַיְן אַמְתָּע אַונְעַטְּמָן קוֹאָלִיטָעָט אַיְן מַאְלָעָרִי אַיְן אַיְן קִיְּן
שָׁוֹם הָאַרְמָאָנִיָּה נִיטָם דִּי אַנְטִיְּמַעְגְּנָטְלָעָכָעָ אַיְן נִיתְּהָוָמָנִיָּה
טָאָרָע טַעַנְדָּעָנָצָן.

וְוָסָם עַס אַיְזָנִיט יָאָ גַּעַוּוֹן צו בְּאָגְרִיסְן בַּיְּ דָעָם יוֹגָנָן דָּוָרְ פֿרָאָנָן
צְוִיְּוִישָׁעָ מַאְלָעָרָס, אַיְזָנִיט זַיְעָרָ וּזְכָן דָּאָס נִיעָזָע: אַבָּעָר דָּעָר דָּאַזְיִיכְעָר
טְרָאָפְּן פֿרִישָׁ בְּלָוֶט אַיְזָנִיגְעָגָאָסָן גַּעַוְאָרָן אַיְן אָן אַלְטָן אַרְגָּאָנוֹם.
אַיְזָנִיט אַגְּדָרָעָ צִיְּטָן האָבָן אַזְעַלְכָּעָ פֿרָאַנְצְּוִיזְיָשָׁעָ מַאְלָעָרָס, וְוִי
קָאָרָא אַיְן פּוֹסָעָן, נִיטָם מַוְרָא גַּעַהְאָט צו פֿאָרָלָאָן זַיְעָרָ לְאַנד אַיְן זְכָן
אַיְן דָּעָר פֿרָעָמָד נִיעָזָע אַנְטָדָעָקָוָגָעָן, כְּדִי שְׁפָעָטָרָ צו אַנְטָוִיקָלָעָן זַיְיָ

אויפן אייגענעם באדן. דעםאלט האבן די פגעער פון גראבן נאציאר נאלים ניט געלטערט איבער זיערע קעפ, און יטעוידע נסיעה אייז געוען א ברכה פארן מאלער און פאר זיין היימלאנד.

אין שייכות דערמייט אין נייטיק צו דערמאגן ווי ניצלעד עס זינען געוען פאל מיר, אין קינטעלערישן זיין, מיינע בסיעות אין האלאנד, שפאניע, איטאליע, מצרים, ארץ ישראל אדער, אפללו אין דרום-פראנקрайיך. דארטן, אין דרום, האב איך, צום ערשות מאל אין מײַן לעבען, דערזען די ריכען גוינקייט וואס איר גלייכן האב איך קיינמאָל ניט געוען אין מײַן היימלאָנד; אין האלאָנד האב איך אנט דעקט יענע אינטימע און זיברירנדייקע ליכט, וואס דערמאָנט מיט זיך די ליכט צוישן שפעטן נאַכמִינָאָג און בְּקִיהַשְׁמוֹת. אין איטאליע האב איך געפֿיגּען יענע פרידלעכע רו פון די מזוזיען וואס די זונשיין האט צום לעבען געבראָכט. אין שפֿאנִיע האב איך געהאט דאס גליק צו געפֿיגּען די אַיְסְפּֿרְאַצְּיָע פון אַ מִסְּטִישָׁן כָּאַטְּשָׁ אַכְּרוּוֹתְּדִּיקָּן עֶבֶר, דעם גַּזְזָאָג פון שפֿאנִישָׁן הִימָּל אָוָן פון שפֿאנִישָׁן פָּאָלָּק, אָוָן אַרְצָן יִשְׂרָאֵל האב איך אַגְּגָעְטָרָאָפָּן אויפּן תנְּד אָוָרָף עַפְּעַט אַזְוְינָס וואס אַיְוָן אַטְּיָיל פון מײַן אייגענעם יש.

א פָּאָר וּוּרְטָעָר וּוּגָן זיך:

אין מײַנָּע בְּיִלְדָּעָר זַיְנָען נִמְאָה קִין פָּאַנְטָאָסְטִישָׁע מְעַשְׁיוֹת קִין פָּאַלְקָסְ-לְעַגְעַנְדָּעָס. דער פראנְצְזִישָׁע קִינְטָלְעָר מָארִיס דָּעְנוֹס האָט גַּזְזָאָג אַמְּאָל ווּגָן די פָּרְאַנְצְּזִישָׁע סִינְטְּעַטְּקִירָס פון 1889 אָז זַיְעָר בְּיִלְדָּעָר זַעֲנָען «אַוְיבְּרָעְפָּלָאָכָּן צַוְּגַעְדָּקָעָט מִיטּ קָאָלְדִּין וואס זַיְנָען אַרְאָגְנָשִׁירָט אַיְן אַ גַּוְוִיסְּטָן סְדָר». פָּאָר די קוּבִּיסְטָן אַיְן אַ בִּילְד גַּעֲוָעָן אָוְיבְּרָעְפָּלָאָכָּן צַוְּגַעְדָּקָעָט מִיטּ פָּאַרְמָעָן פון זַיְעָר זַאָכָּן אַ בָּשְׂטִיטָן סְדָר. אַיְד זַעֲנָען אָוְיבְּרָעְפָּלָאָכָּן, צַוְּגַעְדָּקָעָט מִיטּ בָּאָרְגָּעְשְׁטָעְלָטָע זַאָכָּן (אַבְּיַקְתָּן, דָּוִתָּה מְעַנְשְׁתְּלָעָכָּבָאָז שַׁעְפְּנִישָׁן). לוּיָט אַ גַּעֲוָעָן אַגְּנוּזִינִיקָּסְטָן סְדָר, אַיְן ווּלְכָן לְאַגְּיָק אָוְן אַיְלָסְטְּרָאַצְּיָע האָבָן נִטְּ קִין שָׁוָם בָּאָמִיטִי.

פָּאָר דָּעָר מַלְחָמָה פון 1914 פְּלָעָגָט מַעַן מִיר פָּאַרְוּאָרְפָּו «לִי טֻרְאָטוֹר». הִינְגָט זָאָגָט מַעַן, אֹז אַיְד בֵּין אַמְּלָעָר פון פָּאַנְטָאָסְטִישָׁע מְעַשְׁיוֹת אָוְן לְעַגְעַנְדָּעָס. פָּאַקְטִישָׁ אַיְזָן מִין הוּוּפְטָצִיל צַוְּקָאָנְסְטָרוֹ אַיְרָן מִינָּע בְּיִלְדָּעָר אַרְכִּיטְקְטָאָגִישׁ, פָּוֹנְקָט אַזְוִי ווי די קוּבִּיסְטָן האָבָן גַּעֲמָאָכָט אַוְרָף זַיְעָר שְׁטִיגָעָר, אַגְּנוּזְדִּיק דִּינְעַלְבָע פָּאַרְמָעָלָע מִיטּ לְעַן. די אַיְמְפְּרָעָסְיָאנִיסְטָן האָבָן בָּאַדְעָקָט זַיְעָר בְּיִלְדָּעָר מִיטּ שְׁטִיקָעָר

לייכט און שאטן; די קובייסטן — מיט קובן, דרייעקען און קאנטורה, מיט גיטאָרֶס און וואֹזעַם. איך פרובייר אַנטופילַן מײַנע בילדער מיט אַבִיעַקטן און פיגוּרַן, וואָס ווערטן באָטראָכַט ווי פֿאָרְמַעַן, פֿאָרְמַעַן עַלְלַעַךְ צוֹ קְלָאנְגַעַן . . . לִיְדְוַשְׁאָפְטַלְעַכְעַ פֿאָרְמַעַן, וואָס איך האָב פֿאָרְטַהְאָכָם, כְּדֵי צְוַזְוַעַבְנַן אַ נִיעַ דִּימְעַנְסִיעַ, וואָס נִתְּ דִי גַעֲמַעְטִיעַ פֿוֹן די קובייסטן און נִיטְ דִי אַנְגַעַוּוֹאַרְפַּעַנְעַ קָאָלִירַ-פֿלְעַקְעַן פֿוֹן די אִימְּ רְפַעַסְיָאַנְיִיסְטָן זַעַנְעַן אַין שְׂטַאנְד צוֹ דֻּעְרְגִּירְיַיכְן פֿאָרְ מִיר.

איך בין קעגן די טערמִינְגַען «פֿאָנְטָאָזִיעַ» אַון «סִימְבָּאַלְזָם». אַונְ דְּזַעַר גַּאנְגַעַץ אַינְגַעַוְוִיְנִיקְסְטָע וּוּעַלְט אַיז וּוּרְקְלַעְכִּיקְיַיט — אָפְשַׁר מַעַר וּוּרְקְלַעְךְ זַויְ די וּוּעַלְט וּוּאַם מִיר זַעַנְ.

איַמְּפַרְעָסִיאַנְיָזָם אַון קְבוּזָם פֿרְעוֹזְעַנְטִירַן אַונְדוֹ נִאְר אַיְין זַיְיט פֿוֹן אַז אַבִיעַקט אַדְעַר פֿשְׁוּטוֹן קָאָנְטְּרָאָסְטָן פֿוֹן לִיבְכְּ אַז שָׁאָטָן. אַבְּעָר אַיְין אַיְנְצִיקְעַר אַסְפַּעַטְקַט פֿוֹן אַז אַבִיעַקט אַיז נִיטְ גַעַנוֹג, כְּדֵי צוֹ גַעַבְן דַעַם הַוִּיפְטַהְטָכוֹן פֿוֹן אַ בִּילְד. וּוּדְלִיק מִין אַיְנוֹעַ, באָ גַרְעַנְעַצְטַק קְבוּזָם די מַעְגַּלְעַכְּקִיטָן פֿוֹן מַאְרָאַלְשִׁין אוּסְדוֹרָק. אַיך האָב זַיך גַעַנוֹטִיקְט אַין גַרְעַסְעַרְעַ פֿרְיהִיטָן.

שְׁפַעְטָעַר, וּוּעַן כִּיהָאָב גַעַזְעַן אַין דִיְטְשָׁלָאנְד די נִיְגַעַגְעַן צוֹ עַקְסְפַרְעָסִיאַנְיָזָם, האָב אַיך גַעַפְּלִיטָן, אַז מִין קְוֹק אַוִיף קְבוּזָם אַזְן אַבְּסְטְּרָאַקְצִיעַ אַיז בְּאַרְעַכְטִיקְט. נַאֲך מַעַר הַאַט דַאַס מִיךְ אַיְבָּעַדְ־צִיְגַט, וּוּעַן כִּיהָאָב זַיך צְוַגְעַקְוַט שְׁפַעְטָעַר צוֹ דַעַם גַעַבְוָרְטַפְּן סְרוֹ־רְעַלְיָזָם אַין פֿרְאַנְקְרִיךְ. סְוּרְרָעְאַלְיָזָם אַיז גַעַוּעַן דַעַר לַעֲצַטְעַר פֿרְוֹאוֹ צוֹ בְּאַפְּרִיְעַן קוֹנְסַטְקַט פֿוֹן דַעַר טְרַאַדְצִיאַנְגְּנַעַלְעַר אוּסְדוֹרְק־פֿאָרָם. אַוִיב דַעַר סְוּרְרָעְאַלְיָזָם וּוּאַלְט טִיפְפַעַר גַעַוּעַן אַין זַיְין אַיְנוֹגְנִיקְסְטַמְעַר אַזְן דְּרוֹיְסְנְדִיקְעַר עַקְסְפַרְעָסִיעַ, וּוּאַלְט עַר זַיך אָפְשַׁר אוּסְגַעְקִירִיסְטָאלִי־זִירְט אַזְן עַרְגְּנַסְטָעַר קִינְסְטְלָעְרִישָׁר בְּאוּוֹגְנוֹג.

וּוָאַס שִׁיךְ דַעַר אַזְוִי־גַעַרְפַּעַנְעַר «לִיטְעַרְאַטְוָר» אַין מִינְעַ שאָז פֿוֹנְגַעַן, פֿיַיל אַיך אַפְט מַאַל אַז אַין דַעַם אַפְןַן פֿוֹן בָּאַנְגַזְן עַלְעַמְעַנְטָן בֵּין אַיך, דּוֹכְט זַיך, מַעַר אַבְּסְטְּרָאַקְט וּוֵי מַאְנְדְּרִיאָן אַדְעַר קָאָנְדִינְסִקי. אַבְּסְטְּרָאַקְט נִיט אַזְן דַעַם זַיְן פֿוֹן אַוְרְמְעַרְאַלְקִיטְיַט. אַבְּסְטְּרָאַקְט מַאַעַלְעַרְיִי פֿוֹן דַעַם מִין אַיְין, לְיִיט מִין מִינְגָג, מַעַר אַרְגְּנָאַמְעַנְטָאַלִישָׁן, מַעַר דַעְקָאַרְאַטְיוֹן, אַפְּלִילְוֹ רְעַאַלְיִיסְטִישָׁן אַז שְׁטַעַנְדִיק בְּאַגְּרַעַנְעַצְטַמְעַט אַזְן פֿאָרְגַעַם, וּוָאַס שְׁאַפְט נִאְר אַ פָּאַן פֿאָר אַ בִּילְד. אַבְּסְטְּרָאַקְט מִינְטַעַפְעַס אַזְוִיגָם, וּוָאַס הַיְיִבְט זַיך אַוִיף סְפֿאָנְטָאַנְיִישָׁן פֿוֹן אַ כְּמוֹת פֿסִיְיָה כִּישְׁעַ אַזְן פֿלְאַסְטִישָׁע קָאָנְטְּרָאָסְטָן, בְּרַעְגַּנְדִיק צָום אַוְיגָ פֿוֹן צַוְּ.

קוקער געשטאלטונגען פון אומבאקאנטע אַבִיעַקְטָן, פְּסִיכִישׁע אָוֹן פְּלָאַסְטִישׁע אַוִיסְעַר צִיְּת אָוֹן עַרְד. אָוֹן מֵיַּן בִּילְד (1910-1911), וְוָאָס שְׁטוּלָת פָּאָר אַפְּרִי אָוֹן אַקָּאָפְּ מִיטְ מִילְכְּעַמְּרָס, הַאָב אַיךְ אַפְּגָעָה טִילְיָלֶט אַיךְ קָאָפְּ פָּוֹן גּוֹף, וּוַיְיָלֶט אַיךְ הַאָב גַּעֲמֹזָת הַאָבָן אַ לִיְדִיקָן פְּלָאַץ פּוֹנְקָט אַוִיפְּ דַּעַם אַרְטָה. אָוֹן מֵיַּן בִּילְד "אַיךְ אָוֹן מֵיַּן דָּאָרְפָּה" הַאָב אַיךְ גַּעֲמָלָט אַ קלִין בַּהְמָהָלָע אָוֹן אַ מִילְכְּמִידָל אַיךְ אַעַמְּדָה קָאָפְּ פָּוֹן אַ גְּרוּיְקָעֶר בַּהְמָה, וּוַיְיָלֶט אַיךְ הַאָב אַזְאָגְעָטָלָט גַּעֲשָׂטָלָט הַאָבָן אַוִיפְּ דַּעַם-אַ פְּלָאַץ פָּאָר מֵיַּן קָאַמְּפָאַזְיָע.

אַיךְ הַאָב בַּאֲנוֹצָט בַּהְמָהָה, מַעֲנְטָשָׁן אָוֹן פְּרָאוּיְגִיצְיָעָלָע רְוִיסְיָע אַרְכִּיטְעָקָטוֹרָה, וּוּי אַקוּוָּלָ פָּוֹן פָּאָרָם, מַחְמָּת זַיִּן זַיִּינָן אַ טִּילָּ פָּוֹן דַּעַם לְאַנְדָּ, פָּוֹן וּוּלְכָן אַיךְ שְׁטָמָם. דִּי קָעְגַּשְׁטָאַנְדָּן הַאָבָן, בְּלִיְּ סְפָּה, אַיבְּעַרְעַלְאָזָן אַ טִּיפְּעָרָן יִמְּן אַיִּין מֵיַּן גַּעֲדַעְכְּנִישָׁ, וּוּי אַלְעָ אַנְדָּעָרָע אַיְנְדוֹרָקָן, וְוָאָס אַיךְ הַאָב וּוּעָן נִיט אַיִּין בַּאֲקוּמָעָן. יְעֻתוּוּעָדָעָר מַאֲלָעָר הַאָט זַיִּן הַיְּמָלָאָנָד, זַיִּין הַיְּמָשְׁטָאָט, אָוֹן הַגָּמָּע עַר פָּאָלָט שְׁפָעָ טָעָר אַרְנוֹנָטָעָר אַונְטָעָר הַשְּׁפָעָות פָּוֹן אַנְדָּעָרָע סְבִּיכָּוֹת, פְּאַרְבְּלִיְּבָט דָּאָרָד אַגְּוּוִיסְיָעָר גַּרְוּנְשְׁטָרִיךְ, אַגְּוּוִיסְיָעָר אַרְאָמָּאָט פָּוֹנָס הַיְּמָלָאָנָד אַיִּין זַיִּגְעָ וּוּעָרָק. אַבָּעָר אַיךְ וּוּאָלָט נִיט וּוּלְעָן פָּאָלָשׁ אַוִּיגְעַטִּיטְשָׁ וּוּרְעָן: דָּאָ רְעָדָט זַיִּד נִיט וּוּגָן דַּעַר טָעַמָּע פָּוֹן בִּילְד אָוֹן דַּעַם זַיִּן, וּוּי דִּי בִּילְדָעָר-קָעְגַּשְׁטָאַנְדָּן פְּלָעָגָן גַּעֲמָלָט וּוּרָעָן דָּוְרָךְ דִּי פְּאַרְצִיךְיָי טִיקָּע אַקָּאָדָעָמִיקָּעָר. דִּי אַוִּיבָּנָדָעָרָמָּאָגָּט עַרְשָׁטָעָה הַשְּׁפָעָות בַּאֲשָׁטִימָעָן — אַוִּיבָּמָעָן קָאָן זַיִּד אַזְוִי אַוִּיסְדָּרִיךְ — דִּי אַהֲנְטָשְׁרִיפָט פָּוֹנָס קִינְסָטָן — לְעָר. דָּאָמָעָט מַעָן אָוֹן דַּעַם אַרְאָקְטָעָר פָּוֹן דִּי בִּימָעָר אָוֹן פָּוֹן דִּי קָאָרְטָנְשְׁפִּילָעָרָס בַּיִּ סְעָזָעָןָן, וְוָאָס אַיִּין גַּעֲבָוִירָן אַיִּין עַקְסָ: אַיִּין דִּי אַוִּיגְעַרְקְרִימָטָעָה אַרְיְזָאַנְטָן פָּוֹן אַ וּאַזְאָגָּג — גַּעֲבָוִירָן אַיִּין הַאֲלָאָנָד; אָוֹן דַּעַם כָּמָעָט אַרְאָבִישָׁן אַרְגָּאַמְּנָטָלִיזָם פָּוֹן אַ מָּאַדְלִיאָנִי — גַּעַז בּוּרָן אָוֹן אַיְתָאָלָע.

וְוָאָס מִיךְ בַּאֲאוֹמְרוֹאִיקָּט שְׁטָאָרָק זִינְט דַּעַם אוּפְּקָוּם פָּוֹן דִּי אִמְּפָרָעָסְיָאַנִּיסְטָן, אַיִּין דִּי בִּיטְ-גַּעַנְוִינִיקִיטָן פָּוֹן דַּעַר קִינְסְטָלְעָרִישָׁעָר שְׁפָרָאָךְ, אַ שְׁפָרָאָךְ וְוָאָס אַיִּין אַפְּטָט נָאָר לְפִיְּ-עַרְכִּידִיקָּה, כָּאָטָשׁ דְּרוּיְסָבָן דִּיק נַעַמְתָּזִי אַפְּטָט אַן דִּירַעַקְטָעָה, כְּלוּמְרַשְׁטָעָה, "קְרָאָפְּטִילִינִיעָס". דָּעָרִי מִיטָּ, מִן הַסְּתָמָם, קָאָגָעָן מִיר דַּעַרְקָלְעָרָן דִּי קִינְסְטָלְעָרִישָׁעָה, "עַקְסָקָוָרָסִיעָס", צַוְּ וּכוּן נִיעָ סְטִילָן אָוֹן אַגְּנָהָאָלָטָן. דַּעַר מַעֲנְטָשָׁ זָוָכָט אַלְעָ מָאָל עַפְּעָס אַזְוִינָס וְוָאָס אַיִּוֹ נִיְּיָ, עַס מָזָוָ וּוּדְעָר אַגְּנָהָעָקָן דִּי אַיְגָנָה טִימְלָעְכְּקִיָּיטָן פָּוֹן זַיִּן אַיְיָגָנָעָר שְׁפָרָאָךְ, אַ שְׁפָרָאָךְ עַנְלָעָץ צַוְּ דַּעַר

שפראך פון די אומערמענטשען, וואס האבן צום ערשותן מאָל געעפַּנט
דאָס מוויל אַרוייסצּוֹזאגן זיעֶר אַיִינ אַיִינצִיךְן אַמְתָּה. די מענטשָׁהִיט
וויל אויפֿסְנִי אַנטְדָּעָקָן די דָּזְיִיקָע שְׁפְּרָאָךְ, נִיט אַומְקָעָרְגְּדִיךְ זִיךְ
צָוְרִיקְ, פָּאַרְשְׁטִיטִיט זִיךְ, צָו סְטִילִיסְטִישְׁעָר אִימִיטָאַצְּיָע.

מיר ייְנִיעַן גַּעֲוָאוֹיַּנְטַּן צָו טָאַדְלָעָן «לייטְנָאָרָה». אַבעָר צִי
הָאָבָן מִיר זִיךְ טָאַקָּע בָּאַרְיִיכְעָרְטַּמְּטַּיְּט אַ נִּיעַם קִינְסְטָלְעָרִישָׁן לְשָׁוֹן,
מִיט אַ נִּיעַם אַיְנָהָאַלְטָה?

מלחמות אָוָן רָעוֹאַלְוָץִיעָס וַיְיִגְּעַן אָפְּשָׁר אֵין אַ גְּרוֹיסְעָר מָאָס אַ
פָּהָעָלִיְּזָאָה פָּוָן דָּעַם מְעַנְטָשָׁגָן בָּאָגָעָר אַוִּיסְגָּעָפִינְגָּן פָּאָר זִיךְ אַ נִּיעַם
תוֹכָהּ, אַ נִּיעַם זִיךְ. וּוּלְן מִר אָט דָּעַם נִיעַם זִיךְ גַּעֲפִינְגָּן, וּוּט אַ נִּיעַם
קִינְסְטָלְעָרִישָׁן שְׁפְּרָאָךְ, אַ נִּיעַם פָּאָרָם, זִיכְעָר אַוִּיפֿקוּמָן.

נָאָד דָּעַם וַיְיִפְּרָאַנְקְּרִיךְ אֵין גַּעֲקָמָעָן צָו זִיךְ פָּוָן אַיר גַּדוּלָּעָכְנוּ
חוּרְבָּן — וַיְיִסְּאֵיךְ נִיט (אָוָן וּוּרָר קָאָן עַס וַוִּיסְקָן?) וַיְאָסֵפְּ אַפְּרָאָר אַן אַיְנָעָי
וַיְיִנְסְּטָע אָוָן דָּרוֹיסְנְדִּיקָע פָּאָרָמָעָן די פָּרָאַנְצְּיוֹזְשָׁע קוֹנְגָּסָט קָאָן
אָוָן וּוּט אַגְּנָעָמָעָן? וּוּט דָּאָס זִיךְ אַבְּהָדְרָהְדִּיקָע וַוִּידְעָרְגָּעָרְבָּוָרְטָה פָּוָן
גַּעֲוָעָזְעָנָעָר וַוִּונְדְּעָרְלָעְכָּר וַוִּיזְעָזָמָעָט אַ סְפָּעַצְיְּעָלָעָר דָּאַמְּנִינְרוֹגָנָג
פָּוָן פָּאָרָם? אַדְעָר, אַ נִּיעַם אַיְנָעָוָיְנִינְסְּטָע וַוִּיזְעָזָמָעָט, אַ
נִּיעַם קָאַנְצְּעָפְּצָיָע, אַ בִּיעָר וַוִּולְטָבָאָגָעָם, מִיט אַ נִּיעַם מַאְרָאָל אָוָן
נִיעַם סָאַצְּיָאָלָעָי יְסָדוֹתָהּ? אָוָן דָּאָס אַלְיָז — נִיט נָאָר אֵין פָּרָאַנְקְּרִיךְ.
לְאַמְּיר וַוִּיטְעָר גַּלְיְּבָן, וַיְיִתְּמִיד, אֵין דָעַם שָׁאַפְּנָדִיקָן גַּיסְט
פָּוָן פָּרָאַנְקְּרִיךְ. טִיף אֵין אַונְדָּעָר נְשָׁמָה וּוֹאָרְטָן מִר אַוִּיךְ זִיךְ וַיְיִ
דָּעְרָגְעָבָוָרָט, וָאָס וּוּט אַוִּיךְ זִיךְ זָעָר וַוִּידְעָרְגָּעָרְבָּוָרָט פָּוָן דָעַר גַּאֲרָעָר
וּוּלְט.

מיט ביאליק אין ארץ־ישראל

ווען עס שטארבט א קיסער, שרייט דאס פאלק: «געשטיינרין דער קיסער, זאל לעבן דער קיסער». ביאליק אבער אויז ניט געשטארבן, ער אויז געליבן לעבן, וויל איך וועגן אים רעדן ווי וועגן אַ לעבעדיקן. מיר דאכט זיך, אָז דאס ערשות מאל האב איך זיך מיט אים געטראָפּן אין אַ רעסטאראן. ער אויז געוזן אנטקעגן מיר אוין האט געגעסן. איך מוו אויך זאגן, אָז איך האב אויך ליב עסן, אבער וועלטן ווען האב איך געזען צוישן יידן איינעם, וויאס זאל עסן מיט אָז פיער ווי ביאליק. די לעפל, דער גאָפל, דאס מעסער האט זיך געטריסלט אין זיינע הענט זוי היפנאָטיזוֹרטען, זוי זיינע צווער גאנגען און אָוועקעגאנגען פון זיין מoil אין אַקאמפָאנִימענט פון זיין ברזינדיינער שטמע. און ס'איין געוווען, זוי די טעלער וואָלטן אָפְּגָעָלְגָעָן, ווען ער האט דערצ'ילט אַחסידישע לעגענדע אַדער אַוואָנדער־שיינע מעשה פון זיינע וועלטער. און ס'האָט זיך מיר גע־דוכט, זוי די צאָרטע, פֿיכְטָע ווערטער פון זיין פראָכְטָפְּלוֹן מoil האָבוֹן זיך אָפְּגָעָוָוִישׁט מיט דער סערוועטקהָע, און דעררוויל האט ער זיך גע־נומען צו אָן אַנדער געריכט. צו זיין אַבְּיסָל ענלאָך אויף אַים — האָב איך צעפְּלָאָקְעָרֶט מיין אייגענעט אָפְּעָטִיט. ער ועטְסְפָּאָר צו דערצ'ילן וויטער זיינע וואָנדערבראָרָע לעגענדע. און איך האָב שוין געוקט אויף אַים אלין ווי אויף אַלעגנדע. ענדלאָך האט מיין פרײַנט

דער דז'זקטור אַרטיקל וועגן ח. נ. ביאליק אויז געשערין געווארן פון מאָראָק שאָגָאָל אין يولִי 1934, גלייך נאָכוֹן טוֹיט פון דעם גרוּיסָן דיקטטור, פֿאָרָעָפְּנָטָלָעָכְט אַין «לייטעראָרִישׁע בלעטער», נ' 30, 1934.

בעל-מחשבות, וואס איז געצעטן מיט מיר, מיך פארגעשטעלט. «אָך!» — האט ביאליק אַ געשריי געטאוֹן אָוּן זיך געווֹאָרְפֵּן קושן. ער האט אונדוֹ אָנְגַּעַהוּבִּין אַיְבָּרְצִיְּגַן, אוֹ ער פָּאָרְשְׁטִיטִיט אלְזִ, אלְזִ אַיְן מִין קוֹנְקַט. אָוּן אָוּן פָּאָרְקַעַטְתִּי: אלְזִ אַיְן אִים קְלָאָר, אָוּן אַיְךְ מוֹ אַיְלּוֹסְטְּרִירְן זַיְנָעַ בִּיכְעָר . . .

צופרידענע זייןען מיר אַרוֹיס אָוִיף דער גָּאָס.

ニישט לאָנג צוֹרִיק זייןען מיר געפֿאָרְן מיט בִּיאָלִיקְן קִיְּן אַרְץ־ישראל. בִּיאָלִיק — שׂוֹוִין דָּאָס וּוּפְלֶסְטִינָה מַאֲלָ, אָוּן אַיְך — צוֹם עֲרֵשְׁתָּן מַאֲלָ. אַיְךְ הָאָב גַּעֲקוֹבְּט אַיְן אַלְעַ זִיְּטָן, בָּאַטְרָאָכְט דָּעַם הַיְּמָלָ, גַּעַד זָוְכַּט דִּי שְׁטָרְיכַּן פָּוּן אַרְצִיְּשָׁרָאָלָה. אָוִיףּ דָּעַר פָּאָלְבָּעַ (דָּעַק) הָאָט שְׁפָאַגְּיַרְטָה הַיְּוֹן אָוּן צוֹרִיק מיט אַגְּעַשְׁטָרְעַנְגַּטְן גַּעַזְכַּט בִּיאָלִיקְהָה. עַס הָאָט זִיךְ אַוִּיסְגָּעוֹווֹן, אָוּ ער זַעַט קִיְּנָעָם נִישְׁתָּאָרְוּם זִיךְ, אָוּ אָוִיףּ דָּעַר שִׁיפְּ אַיְן ער אַיְנְעַרְתָּאָלִין. אַיְן אַגְּרוּעָן, בְּרִיטִין אָוּן לאָנְגָּן אַנְצָוָגָה, מיט אַ רְאֹוּעָרְ-קָעְפָּעַ אַוִּיפְּן קָאָפְּ, הָאָט ער זַשְׁעַטְיקְוּלִירְט מיט דִּי העַנְתָּה, — דָּא זַיְ פָּאָנָאנְדָעְגַּעְשְׁפִּירִיטִיט, אָוּן דָּא צְוֹנוֹפְּגַּעְדְּרִיקְט אַיְן אַ פְּלוּסְטִינָה.

ער הָאָט דָּעַרְנוֹאָךְ דִּיסְפּוֹטִירְט, גַּעַהְלָתָן אַיְן אַיְבָּרְצִיְּגַן דִּי רַיְּגַנְדָּעַ. אַ דָּאָנָק בִּיאָלִיקְן אַיְן דִּי גַּאנְצָעַ רַיְּנָעַ גַּעַזְוָאָרָן אַ יִדְיְשָׁעָן. אַיְךְ הָאָב גַּעַפְּרָעָגְטָה: «אַיְן שִׁיפְּ נִישְׁתָּאָרְוּם יִדְיְשָׁעָ?» עַנְטְּפָעָרְטָ ער:

עַס הָאָט זִיךְ מִיר גַּעַדְאָכְטָה, אָוּ ער גַּאנְצָעַ יִם אַיְן בָּאַדְעָקְטָ מיט יִדְיְשָׁעָ שְׁרִיפְּטָן, אָוִיףּ דָּעַר שִׁיפְּ אַיְן אַרְמוֹגְעַגְּנָגְעַן אַ יִדְיְשָׁעָלָגְבָּיאָ אָוּן הַיְּךְ גַּעַרְדָּעָט אָוִיףּ יִדְיְשָׁעָ, גַּעַשְׁלִידְעָרָט דָּוְנָעָר אָוּן בְּלִיצָן אַיבָּעָר דָּעַם יִדְיְשָׁן גַּוְּרָל. זַיְן גַּעַזְיכְּטָהָט גַּעַקְאָכְטָה, דִּי גַּרְוִיעָ אָוּן בְּלִוְיעָ אַוִּיגְן אַוִּיפְּן פָּאָן פָּוּן בְּלָאָעָן יִם הַאָבָן גַּעַבְּלִישְׁטָשָׁעָטָה, גַּעַדְרִיטָט זַיְךְ . . .

מִיר זַיְנָעַן גַּעַקְוּמָעַן צְוֹפְּאָרְן קִיְּן תְּלִיְּאָבִיבָה, אָוּ אַיְךְ הָאָב דָּעַרְתָּן, אָוּ בִּיאָלִיק אַיְן נִישְׁתָּאָרְנָה אַפְּאָעָט, נָאָר דָּעַר גִּיסְטִיקָעָר רַעֲגַעְנָטָ פָּוּן דָּעַר שְׁטָאָטָה. אלְזִ שְׁוּעַבְּטָה הַיְּוֹן אָוּן צוֹרִיקָה, וּוַיְיָלְדָאָטָה, אָוִיףּ יִעְנְעַרְתָּ גָּאָס, וּוְאוִינְטָ בִּיאָלִיקְהָה. אלְעַ קְרֻעְמָעָרָה, פְּרִישָׁעָ אָוּן פְּלִינְקָעָ, לִיְגָנָה אַיבָּעָר זַיְעַד סְחָוָהָה, קְוִיפְּ-פָּאָרְקָוִיפְּן, אָוּן לִיְיָנָעָן צִיְּטוֹנָגָעָן, וּוְאוּ מְעַן שְׁרִיבָתָה: בִּיאָלִיק הָאָט גַּעַרְעָדָט, בִּיאָלִיק הָאָט גַּעַשְׁרִיבָהָן, בִּיאָלִיק אַיְן דָּאָרְטָהָן, בִּיאָלִיק אַיְן דָּאָן אַזְּ אַזְּ דִּיְזְוּנְגָּאָפְּ וּוְאלָט פָּאָרְשְׁפָעְטִיקָט צוֹם

עסן, און מסתמא האט ער באגעגנט אופף דער גאס בייאליקן און זיך
מייט אים פאָרעדט.
או מען דאָרף געבן אַ נָּמְעָן אַ בהמה, פרעגט מען ביַ בִּיאַלִיקָן,
און אוֹ מען דאָרף זוכֶן אַ נָּמְעָן פָּאָר אַ בלום — רופט מען אוֹודָאי
ביַ בִּיאַלִיקָן.

די אָרְבָּעָטָעָר זִינְגָּן פָּאָר בִּיאַלִיקָן, אָוֹן אֲפִילּוּ דיַ יְוָנָגָעָ פָּאָעָטָן,
וּאָס זִינְגָּן קָעָגָן אִים, זִינְגָּן מִיטָּ אִים.

פרִיִּיטִיק אַיְן אָוּונָט קָאָן מעַן קוּמוּן אִים זָהָן, אִים העָרָן, פָּאָנָאנָן
דערַשְׁמוּעָסָן זִיךְ מִיטָּ אִים. אָוֹן שְׁבַּת בִּיטָּאָג רַעַדְתּוּ ערַ וְיַ אַמְּגִידָה.
סָאַיזְוַיְשַׁטְּ פָּאָר מִיר אַיבְּרַצְּגַעַבְּן זִין רַעַדְן. אַיךְ וּלְילַ נָאָרַ זָאָגָן
אוֹ זָאָלָטְ נָאָרַ מִין פָּאָטָעָר גַּעַלְעָבָט — וּאָס פְּלַעַגְטּוּ יְעַדְן שְׁבַּת גַּיְן
אַיְן וּוִיטְעַבְּקָעָר שְׁוֹל הָרָן דָעַם «גְּרִיעָם מַגִּיד» אָוֹן זִיךְ דָאָרָטָן
אוֹיסְוַיְיַעַן צְוָאָמָעָן מִיטָּ אַלְעָ אַנְדַּעַרְעָ יִדְעָן — וּזָאָלָטְ ערַ גַּעַוּעַן צָוָּ
פְּרִידְן, וּוּעָן ערַ וּזָאָלָטְ קָאָנָעָן הָרָן בִּיאַלִיקָן . . . דָעַרְפָּאָר קָאָן אַיךְ
נִישְׁתְּ קִין בַּעֲסָרָן רַעַדְנָעָר, קִין בַּעֲסָרָן פָּאָעָט, וְיַ אַוְנְדוּרְ פָּאָרְ
שְׂטָאָרְבָּעָנָעָם בְּעַלְּ-חַפְּלָה.

אַיךְ הָאָב גַּעַהָאָט אַ גְּרוּסָעָ ערַ אָוֹן אַ גְּרוּסָס פָּאָרְגָּעָנָגָן צָוָּ
הָרָן זִין לְאַנְגָּעָ רַעַדְעָ, וּאָס ערַ הָאָט גַּעַהָאָלָט אַיבְּעָרָר מִיר אַיְן
אַרְצִ-יְשָׁרָאָל. לְיִידְעָר, הָאָב אַיךְ נִשְׁתְּ אַלְץְ פָּאָרְשָׁטָאָנָעָן. אַיךְ הָאָב
גַּעַהָעָרָט אָוֹן גַּעַקְוֹקָט אָוִיפָּ אִים, וְיַ ערַ הָאָט לְאַכְּנָדִיק, וּוִיצְיָק, אַנְּ
שְׁוַיְלָעָד בָּאָמִיט זִיךְ צָוָּ דָעַרְקָלָעָרְ פָּאָרְן פּוּבְּלִיקָומְ מִינְעָן בִּילְדָעָר. אַיךְ
הָאָב נִשְׁתְּ גַּעַוְאָגָט דֻּעְמָאָלָט אִים צָוָּ עַנְטָפָרָן. נָאָרַ אַיְצָט זָאָגָ אַיךְ
אַ פָּאָר וּוּרְטָעָר. אַבְּעָר בִּיאַלִיקְנוּ וּנוּטִיקָט זִיךְ נִשְׁתְּ אָוֹן מִינְעָן וּוּרְטָעָר.
אַיךְ וּוּסָס: ערַ גַּעַדְעָנָקָט מִין בָּאָגִיָּיסְטָרָוָגָן פָּוָן זִין פָּאָזְעָיָז, אָוֹן ערַ
גַּעַדְעָנָקָט, וְיַ אַיךְ פְּלַעַגְטּוּ זִיךְ אַיְבוֹזָיגָן אַיְן זִינְגָּן אוֹיגָן. אַבְּעָר אַפְּטָ
הָאָכוֹן זִינְגָּן אוֹיגָן גַּעַרְעָט וּוּעָגָן עַפְּעָס אַנְדַּעַרְשָׁ: «אַיר זַעַט דָאַ מִין
רוּם, מִין גָּס בָּאָךְ פָּאָר מִין לְעָבָן, מִין פָּאָלָאָז, אַבְּעָר אַיךְ שְׁרַיְבָּ
נִשְׁתְּ מַעַרְקִין לִידְעָר . . .»

אָוֹן אַוְיָפָן דָאַךְ פָּוָן זִין הָוִיָּה, פָּוָן וּוּאָגָעָן עַס זַעַט זִיךְ גַּאנְצָ תָּלָ
אַבְּיָבָ, מִיטָּ דִּי יְדִישָׁוּ הַוִּיפָּן, — פְּרַעְגּוּ אַיךְ אִים:

— פָּאָרוֹוָס שְׁרַיְבָּט אַיר נִשְׁתְּ מַעַרְ ? אַיר דָאָרְפָּט דָאַךְ גַּלְיקָלָעָ
זִין. אַרְצִ-יְשָׁרָאָל אַיְן דָאַךְ מַעַרְ נִשְׁתְּ קִין גַּעַטָּא. אַיר זַיִת דָאַךְ דָאַ
דָעַרְ עַרְשָׁטָעָר יְדִישָׁעָרְ פָּאָעָט. אָרוּם אַיךְ שִׁינְמָט וְיַ גַּאלְדָּה דִּי יְדִישָׁעָ
עָרָד. אָוִיפָּ אַיךְ קָוָן זִינְגָּן אָוֹן מִידְלָעָד, פָּאָרְבָּעָנָטָ פָּוָן זָוָן. אָרוּם

אייער הויז גיינע פארבי לאנגבערדייקע יידן און ווארטן אויף אייער ווארטן. אויף אייער א בליך. דער ריח פון די אראונזש-גערטונגער פארשיכורט איך אודאי און דערמאנט איך אייער ערשטע ליבע... איר דארפֿט זיך נאָר אַרְוּמְבָּלְאַנְקָעָן בִּים בְּרוּגִים. ווי אַמְּאָל פּוֹשְׁקֵין בַּיּוֹם טִיךְ גַּעוֹוָא, אָנוּ אַין אַיךְ וּוּלְזָן גַּעֲמָעָן שְׂטָרָאָפָּן. פֶּאָרְוּאָס שְׂרִיבְּט אַיךְ נִשְׁתַּחַת שְׂרִיבְּט. אָסָם גַּאטָּס וּוְילִיּוֹן אָנוּ אַיִּיבָּן מַעַן וּוְלָט בַּאֲדָרְפֿט דֻּרְפְּאָר זִיךְ אַפְּוֹגָאנְן פּוֹן די רַעֲדָעָס אָנוּ פּוֹן דָּעָר גַּעֲזָלְשָׁאָפְּטָלְעָכָר אַרְבָּעַט — וּוְלָטָן אַלְעָעָס פֶּאָרְשָׁטָאָנָּעָן אָנוּ אַיךְ מוֹחֵל גַּעֲוָוָן.

ער האט געשוויגן. אָנוּ אַ טְרוּיְעַרְקָעָר גַּעֲדָאנְק האט זִיךְ פָּאָרָה קְלִיבָּן אִין מִיר אָנוּ אַיךְ האָב גַּעֲטְרָאָכְט: רַיְנָעַ פְּאָזְיַעַ, עַכְטָעַ קוֹנְסָט אִין נַאֲךְ נִשְׁתַּחַת פֶּאָרְשָׁטָעְנְלָעָךְ פָּאָרָן יִדְיָיָן פָּאָלָק, — עַס אִין אַיִּם נַאֲךְ פְּרָעָם.

בי אָונְדוּעָר אָפְּשִׁידָה פּוֹן אַרְצַ-יִשְׂרָאֵל, האָט בִּיאָלִיק מִיט אָומָעַט גַּעֲזָאָגָט צָו מִין טָאָכְטָעָר: — בָּעַט גַּאטָּס. אַיךְ זָאֵל שְׂרִיבְּבָן ..

מיר דָּאָרְפָּן רַעֲדָן אִיצְט נַאֲר וּוּגָן בִּיאָלִיקָן אַלְיָין. ער אִיזְׂרָאֵל, ער אִיזְׂרָאֵל דָּעָרְהָיָק, אָנוּ ער וּוּעַט אַזְׂוִי אַוִּיפְּטָאָבְּלִיבָּן פָּאָר דִּי יִידָּן. עַכְטָעַ קִינְסְטָלָעָר אָנוּ פְּאָעָטָן פֶּאָרְבָּרְעָגָעָן סָוָף כָּל סָוָף וַיְיָעַר לְעַבְנָן אִין גַּעֲמָעָן פּוֹן דָּעָם פָּאָלָק, אָנוּ זַיְיָ וּוְילִזְן נַאֲר אַיִּינָס — לְיָבָּעָן. אָנוּ וּוּעַן די יִידָּן, ווי די גַּאנְגָעַץ מַעֲנְשָׁהָיִיט, הָאָבָּן פָּאָרְלוֹרִין די אַלְטָעַ פָּאָרָם פּוֹן דָּעָר דָּעַלְיָגִיעַ — אִיזְׂרָאֵל גַּעֲבָּלִיבָּן קוֹנְסָט, פְּאָזְיַעַ .. אָנוּ לְיִבְּעַ ..

אַיךְ האָב מָוָרָא אָזוֹ מִיְּנָעַ וּוּרְטָעָר וּוּלְזָן אַרְוִיסְרוֹפָן אַ שְׁמַיְיכָל. מַעַן וּוּעַט מִיר זָאָגָן: די מַעֲנְשָׁהָיִיט אִין אִיצְט פֶּאָרְנוּמָעָן מִיט עַקָּאָן גַּאֲמִישָׁע אָנוּ פָּאָלִיטִישָׁע קְרִיזָּסָן, אִין פָּאָרְטִיִּי רִיסְטָן זִיךְ אַוִּיפְּצָוְפָּרָעָסָן די צְוִוִּיתָע, יִידָּן שְׁלָאָגָן זִיךְ צְוִוִּישָׁן זִיךְ אָנוּ הָאָבָּן פָּאָר גַּאֲרְנִישָׁט קִיְּין רַעֲסְפָּעָקָט. דָּעָר אַנְטִיסְעָמִיטִיזָם מִיט הַיְתָלָעָן אִין דָּעָר שְׁפִּיצְ פָּאָר פָּאָלָגָט אָבוֹדָה, אָנוּ אַיךְ רַעַד דָּא וּוּגָן לְיִבְּעַ, פְּאָזְיַעַ, אָנוּ קוֹנְסָט, ווי וּוּגָן אַ נִּיְּעָר דָּעַלְיָגִיעַ ..

בִּיאָלִיק אִיזְׂרָאֵל אַוִּיסְגָּעָנְגָעָן אִין טְרוּוִים נַאֲךְ אַ יִדְיָיָן קִינְסְטָלָעָרִישָׁן אִידְעָאָל, אָנוּ דָּעְרָפָּאָר הָאָבָּן מִיר אִים לִיב.

ברילו איסטוליש

אין דער פאַריזער טאגציטונג "נייע פרעסע" פון 16 טן يول, 1938, אין דערשינען פֿאָלגדער בריזואיסטוייש צוישן דעם יידישן מיליציאנער אין שפאניע, דעם פֿאָריזער יידישן אַרבנטער א. ליינער (שפטעטער פֿאָרטיזן אַונער אין פֿראָנְקְרִיךְ בעטן קרייג און אַיצְטְּ פֿראָפְּנְסִיךְ אַנְגְּלָעֵר טוּנָר) און מאָרָק שאָגָאָל. די רעדאָקְצִיעָן באָרְמָרְקְט, אָז מאָרָק שאָגָאָל האָט דעם בריזו פון ליינער און זיַּן ענטפֿער אַיבְּרגְּנְגְּבָּן אַפְּזְוְדְּרוֹקָן אין דער צִיר טוּנָג.

דער בריזו פון מיליציאנער א. ליינער

אין דער "נייע פרעסע" פון 24 טן מיי האַיָּר האָב אַיךְ מיט גְּרוּים אַינְטְּרָעָם גַּעֲלִיעָנֶט אַיְיָר אַרטִיכְל אַונְטְּרָן נָאָסְעָן: "אַונְדוּעָר יִדְּיָשׁ קָוְלְטוּר אָוָן אַונְדוּעָר וּוִידְעַרְשְׁטָאָנד". דָּס דָּונְעָרָן פון די נִישְׂטָאַינְטְּרָוּוּנִיךְ קָאנְגָּנָעָן אָוָן דָּעָר גַּעַד רְוִישָׁ פון דָּעָר אָוְוִיאָצִיעָ אַיוֹ נִימָּט בְּכָה צָו שְׁטָעָרָן דָּעָר יִדְּיָשׁ פְּרִיְיָוְילִיקָן צָו לְיִיְעָנָעָן אַיְדִּישׁ אַרְבְּכָעָטָעָרְ-צִיּוּנָג, אָוָן אָזְוִי אָרוּם זִיךְרָעָוּסָן, וָאָסָם עַמְּ הָעָרָט זִיךְרָעָפְּעָם אָוִיפָּעָ דָּעָר וּוּלְתָן. אין די באָקוּעָמְלָעְכִּיתָן, אָוִיפָּעָ וּוּלְכָעָ די טְרָאָנְשִׁי דָּעָר-לוּבָּטָה, חָאָב אַיךְ זִיךְרָעָפְּעָם אַיְיָר אַרטִיכְל אָוִיפָּעָ זַאָּעָן וּוּלְכָן אַיךְ זַאָּגָּט:

„און אונדזער היינטיקע קולטור? דאס איז ניט בלויו שפֿי-נָאֶזָּאָ, פְּרוֹיד, אַינְשְׁטִין, מענדעלע, פְּרָץ, שלום עליכם, בִּיאַלְכִּי, אַיְוָרָאַלְמָן, פִּיסָּאָרָא. דאס זענען אויך היינט אונדזערע יידישע פֿאַלְקְסָ-מענטשָׂן און די אַרְבָּעָתָעָר אַין אלָעָ לענדער, מיט ווועַר פֿאַרְשְׁפִּיצָטָן קוֹק אָן מיט זַיְעַדְעָ פּוִיסְטָן, ווועלכָּעָ ווועלְן גַּעֲבָן אָ ווֹידַעַרְשְׁטָאנְד אַונְדְּזָעָרָעָ שָׁוָּנָאִים פָּאָר אַונְדְּזָעָרָבָּאַלְיְידִיקָּוָגָּה. אָן אַיך ווֹיל נָאָר אַיְזָן זָאָךְ: זַיְעָן אַיְזָן זַיְעַרְעָ רִיעָן בְּעֵת מְעֵשָׂה.“ דערלויבט מִיר, החוּבָּר קִינְסְטָלְעָר, אַיך צָוָּרָעָן צִי אַיר האָט נָאָךְ בְּיוֹ הַיְּינָט נִיט גַּעֲזָעָן, אָן די יִדְיִישָׁ מַאֲסָן אָן די אַרְבָּעָתָעָר פּוֹן גָּאָר דָּעָר ווּעָלָט ווּעָלָן נִיט בלויו „מִיט זַיְעָר פֿאַרְשְׁפִּיצָטָן קוֹק אָן מיט דָּעָר פּוִיסְטָן“, ווַיַּיְאַיר שְׁרִיבָּט, גַּעֲבָן אָ ווֹידַעַרְשְׁטָאנְד אַונְדְּזָעָרָעָ שָׁוָּנָאִים פָּאָר אַונְדְּזָעָרָבָּאַלְיְידִיקָּוָגָּה, נָאָר אָן שְׁוִין בָּאַלְדָּ צְוַיְיָ אַיר ווַיַּיְדִּישָׁ מַאֲסָן בָּאַנְגָּעָנָן זָיְךְ שְׁוִין נִיט אַיְטָמָט בְּלִוְיָזָר פּוִיסְטָן. זַיְעָן האָבָּן גַּעֲנוּמָן דָּעָם מעכְטִיקָּן ווָאָפָּן אַיְן האָטָנט קָעָן די שָׁוָּנָאִים אָן האָבָּן שְׁוִין נִיט אַיְין אַנְהָעָנָגָעָר פּוֹן הִיטְלָעָרָם „מַיְיָן קָאָמָפָּה“, אָן מַוְּרָ זַיְינָעָן צָוָּגָרָנִיט פְּעָאֵיךְ — גַּעַמְאָכָט עַנְדָּעָרָן זַיְיָן מִינְגָּוָגָּה. עַס אַיְזָן זַיְכָּרָעָ, אָן זַיְעַרְעָ יַאֲרָן דָּעָרְלָוִיבָּן אַיךְ שְׁוִין נִיט צָו גַּעַמְעָן דָּעָם אַיְן האָטָנט. אָכְבָּר אַיר, פְּרִינְגָּט שָׁאָגָּאָל, מִיט אַיְעָרָ קִינְסְטָלְעָרְשָׁעָר בְּיַקְּמָן, ווָאָסָרְוָת זַיְךְ פְּעָנָזָל, קָעָנָט אַיר אוֹיךְ שְׁלָאָגָן דָּעָם אַנְטִימְעִיטִיזָם, ווַיַּיְאַיר יִדְיִישָׁ אַרְבָּעָתָעָר פּוֹן גָּאָר דָּעָר ווּעָלָט.

(לייסנער גִּיט דָּאָן אַיבָּעָר אַ רְיִי פֿאַקְטָן פּוֹנָס גַּאֲמָפָּה
דָּעָר בָּאַטוֹוִין-קָאָמְפָּאָנִין, ווּעַלְכָּעָ וּאַלְטָן פָּאָרְדִּינְטָן צָו באָר
קוּמוּמָן זַיְעָר תִּקְוָן דָּוְרָכוּ פָּעָנָזָל פּוֹן יִדְיִישָׁן קִינְסְטָלְעָר.
נוּר זַעַצְטָ פָּאָר :)

בי אָן אַטָּאָקָעָ האָבָּאָיךְ גַּעַפְּרִיט דָּעָם כִּיְיְפָעָץ פּוֹן
פֿאַלְעִסְטִיןָן צָוָּמָאָלָאָן, ווַיַּיְלָעָרָה אַטָּאָקָעָמָעָן אַ קְוִיל
אַיְן אוֹיגָן, אָן צְוַיְיכְּ דָעָם האָבָּאָיךְ אַיךְ אִים גַּעַמְוָת פִּירָן. כִּיְיְפָעָץ
הַאָטָט מִיר אוֹיפָּה דָעָם ווּעַג גַּעַזְאָגָט פֿאַלְגְּנְדִּיְקָעָ וּוּעַרְטָטָעָר: „אַיךְ
עַזְאַצְטָמָעָר. דָעַרְפָּאָר האָבָּאָיךְ אַיךְ גַּעֲזָעָן, ווַיַּיְאַיךְ האָבָּאָיךְ מִיט
מַיְיָן בְּיַקְּמָן אַוּעַקְנָעָלִיְגָט עַטְלָעָכָעָ פָּאַשְׁיְסָטוֹן.“
אַיךְ גַּלְוִיבָּן, אָן דָּאָס זַיְינָעָן בִּילְדָעָר, מִיט ווּעַלְכָּעָ די יִדְיִישָׁע

קינסטלאער וועלן קאנען וויזן דער גיט-יידישער וועלט, אָז מיר זייןען ניט קיין פחרנים. און נאך אַ בילד: ווען מיר געפיגען זיך אויפֿ אָפּרוֹן, אִין דאָך אַ פֿאָרגענינג צו זען, ווי די באָטווינַ צעם בויען אִין משך פֿוֹן אַ פֿאָר שעָה אויפֿ אַ „קָאָסְרָילָעָוָקָעַ“ (אַ קלְיָין שְׁטָעָטָל) כְּדֵי צו זיַּן גַּעֲשִׁיכְתָּן פֿוֹן רַעֲגָן.

ניט קיין פֿאָלָעָמִיק וויל אִיך מיט אִיך פֿירָן. אִיך בין ניט בעאַיך צו דעם. אִיך בין זיכער, אָז אַיר ווועט מיַן באַשְׂיָדָעָן אַנוֹזְיָונָג אַוְפְּנָעָםָן ווי אַ פרְיָינֶט.

א. לִימְגָעָר.

דער ענטפֿער פֿוֹן מַאְרָך שָׁגָאָל

אִיך בין גערירט פֿוֹן אַיְיעָר בריווֹ פֿוֹן אַ קָּעָמָפֿער פֿוֹן שְׁפָאנַיַּע צו מיר. עס אִיז פֿאָר מיר אַ גְּרוּסָעָר כְּבָוד, וויל אִיך גְּלוֹבָּר, אָז אַיְיעָרָע נָעָמָען וועלן שְׁיַינְגָּען אִין אָונְדוּעָר גַּעֲשִׁיכְתָּן. אִיך בין אִיך דָּצָנְקָבָּאָר פֿאָר דֵי צָוְגָּעָשִׁיקְתָּעַ צָפְּלָדִיקָּע מְאָטְיוֹן, אִיך חָאָכָּשׁוֹן דָּעַם בָּאָזָוָאָסְטוֹזָיָן אָז אָונְדוּעָר יִדִּי שְׁעָר ווַיְדָעָרְשָׁטָאָנד קָעָנוֹן אָונְדוּעָר פֿיַּינְט, וועט שְׁוֹן אַוְסָּם בִּיבְּלִישָׁן. אָוֹדָאִי זְעָנָעָן דֵי נִיעָ “בִּיבְּלִישָׁע” מְאָטְיוֹן ווּעְדָתָ פֿאָר-אַיְיבְּקָט צו וועָרָן, אַט ווי מָעַן טָוָט עס פֿאָר דֵי אַלְטָע בִּיבְּלָמְאָטְיוֹן. אָוִיכָּ נִיט מִיר — וועלן דָּאָס אָנְדָעָר שְׁפָעָטָעָר טָאָן.

מַאְרָך שָׁגָאָל.

א בְּרִינוֹ אַיִן רָעָדָק צִיעַ

צָו דָעַר רָעָדָק צִיעַ, "יִדִישׁן קּוֹלְטוֹרָה";
אַיִן נָוָמֵי 8, "יִדִישׁן קּוֹלְטוֹרָה" שְׁרִיבֶט
ז. וּוַיְינְפָנֶר :

"אָט הָאָט מַאֲרָק שָׁאָגָאַל זִיךְ גָּאַר
דָּעָרְקָלְעָרְטָ פָּאָר אַפְּרָאַנְצּוֹזִישָׁן קִינְסְטָן
לְעוֹר! גַּעֲטָאָן הָאָט עָרְדָאָס אַיִן שִׁיקָּאָגָע
לְכָבּוֹד וַיְיַנְעַר אַיִן אַוְיסְשָׁטְעָלְנוֹג. הַכְּלָל,
לוֹיט מַאֲרָק שָׁאָגָאַלְן אַלְיָוָן, אַיִן עָר
בְּכָלְלָן נִישְׁתָּקִין יִדִישׁעָרָן קִינְסְטָלָעָר,
נָאָר אַיִדְקִינְסְטָלָעָר אַיִן דָעַר פְּרָאַנְיָ
צּוֹיזִישׁעָר קּוֹנְסְטָטָן".

אַיִךְ הָאָב אַיִן שִׁיקָּאָגָע נִיט גַּעֲגָעָבָן
קִין אִינְטָעָרוּוֹי אָוָן נִיט גַּעֲהָאַלְטָן קִין
רָעָדָעָס.

פָּאַרְאָנְעָן מַעֲנְטָשָׁן וּוָאָס הַאַלְטָן אַז
אַיִד בֵּין מַעְרָבָן בָּאַשְׁיַׂדְן אָוָן אַז אַיִד
הַאַלְטָן זִיךְ נִיט פָּאָר אַפְּרָאַנְצּוֹזִישָׁן
קִינְסְטָלָעָר. אַיִו שְׁלָאַפְּלָאָזָעָן נַעֲכָט —
קְלָעָר אַיִד אַמְּאָל, אַז אָפְשָׁר הָאָב אַיִד
גַּעֲשָׁאָפָן אַפְּאָר בִּילְדָעָה, וּוָאָס קַעְנָעָן
מִיר גַּעֲבָן דִּי רַעֲכָט צּוֹ רַוְפָן זִיךְ: "יִדְיָ
שָׁעָר קִינְסְטָלָעָר".

יַעֲדָנְפָאָלָס — אַיִד בֵּין אַיִד שְׁטָעָן-
דִּיק. אַז אַיִד הַעָר אַזְוִינָעָ רַיִד — אַיִד
וּוְיַעֲמָצָעָר וּוְאַלְטָן מִיךְ מִיט גּוֹאָלָד
אַפְּגָעָשָׁמָדָט.

אַיִד טְרָאָגָג נִשְׁתָּקִין קִין קְרוֹוִין. אַיִד הָאָב

בליב קרייטיך, ליב זיך לערנען. אבער-
אייך האב ליב זאכן אוון וווערטנער עכט-
דורכגענטיפטן אוון דורכגענטיפילטונג, דער-
הויף איז אונדזער טראגינישער צייט,
ווען מיר שטרעבן צו אייניקיט איז
יעידישער קולטור.

פָּרוֹקְעַרְתָּ — אֵיךְ הָאָבָדָה, דָּאכְטָ זִיךְ
אֶפְטָ גַּעֲרַעַדְתָּ אָוֹן עַרְגַּעַץ גַּעַשְׁרִיבָןָן:
וּוְעַן אֵיךְ וּוְאַלְטָ קִיְּוִין יִיךְ נִיטָ גַּעַוּעַן,
וּוְאַלְטָ אֵיךְ קִיְּוִין קִינְסְטְּלָעָרָ נִיטָ גַּעַוּעַן".

סעפטו, 1947 מאיר שאגאל.

יאן בריוול פון מארכ שאנגל

(געדראקט אין דער „מאָרגן פרײַהוּאַט“)

ח'שובע פרײַינט:

איך דענק איזיך פאר איענער אָפֶרְוַן
וועגן מיין בילד „די רנוואָלצִיעַן“, וועל-
כע איך האָב געמאָכט כמונען צו דעט
טן יאָרטַאָג פון דער סָאוּנטַיְרָנוּן-
לְצִיעַן.

איך בין נית גנווען אַפְגָעָנִינִיט פּוֹן
מיין געבורטלאנד קיינמאל ניט. ווא-
רומ מיין קונסט קאָן דאָך אָן אַיר ניט
לעבען אָון קאָן אַין קיינ לאָנד זיך ניט
אַסְטְּמוּילִין. אָון אַיצְט ווּנְעַן פֿאָרִין —
די הויפֿט-שׂטָּאט פּוֹן פֿלאָסְטִישֶׁר
קונסט, וואָהוֵין אלען קינסטעלעָר פּוֹן דער
וועטלט האָבן געהאָט די געווואַוינהִיט
צַוְּן פֿאָרִין, אַיז טוּיט — פרעג איך זיך
אַפְּט: וואָן בין איך?

איך שיק מײַינע גראיסע סָאוּנְטִישׁע
 פרײַנט און קָאלְטָן — שְׂרֵיְבָּר אָוֹ
 קִינְסְטְּלָעָר, אָוֹ דִּי נָאָךְ-גְּרָעְטְּסָרְעָר קִינְ-
 סְטְּלָעָר — דִּי רְוִיטָע אַרְמְיְנָר-הָעָלָדָן
 אוֹרֶף אָלְטָ פֿרָאָנְטוֹן, מִינְעָן הָאַרְצִיקָע
 גְּרוֹסָן אָוֹן וּוּאָונְטוֹשָׁן. אָיךְ הָאָף אָוֹן אָיךְ
 בֵּין זִיכְּעָר, אָז זַיְּ וּוּנְלָן אָוּסְמָאָלָן מִיטָּ
 זִיכְּעָר בְּלֹוט דָּאָס בְּעַסְטָע אָוֹן שְׁעַנְסְטָע
 לְעַבְנָס - רָעָנוֹאָלְזִיכְּעָר - בִּילְד, וּוּנְלָכְעָס
 מִיר, אַיְינְפָּאָכָע קִינְסְטְּלָעָר אָוֹן מְעָנוֹ-
 טָשָׁן, וּוּנְלָן דָּאָרְפָּן אָנְקָוָקָן אָוֹן בָּאוֹוָאוֹנִי-
 דָּעָר אָוֹן לְעַבְנָן אִיר שִׁין.

.1944

אֲ בְּרִילְל פָּוּן שָׁגָאָל צּוֹם „דָּבָר“, יִשְׂרָאֵל

אָיךְ וּוּאָלְטָ וּוּנְלָן נִיט וּוּעָרְטָעָר שִׁיקָן
 אָיִיךְ, נָאָר וּוּעָרְטָעָר וּוּי בְּלוּמוּנָן. אָיךְ
 הָאָב גַּעַזְעָן טָאָקָע דָּא אִין לְאָנד אָזְעָלָן.
 כָּעַ. דָּאָס זִיכְּעָן דִּי פְּעַנְיְמָעָר פָּוּן דִּי
 יוֹנְגָע דָּא אִין לְאָנד. אָיךְ נָעַם זִיכְּעָר
 גַּעַשְׁטָאָלָט מִיט יִיךְ אָוֹן וּוּנְגָכְדִּי אָיךְ
 זָאָל קָאנְעָן אַטְעָמָמָן אָוֹן אַרְבָּעָטָן וּוּי-
 טָנָר — פָּאָר זַיְּ, פָּאָר יִשְׂרָאֵל.

ירוּשָׁלַיִם, 1965, דעַצ. 6.

די לופט און ערעד פון ירושלים

(רעדע ביטס אויפדען די וויטראזשן אין דער שול פון
הדסה מעדייצנישן צענטער אין ירושלים)

... ווי קומט דאס וואס די לופט און ערעד פון מיין געבורטפלאַז
ווײַטְעָבָסָק אָוּן פֿוּן טוֹיְגָנְטָעָר יָאָרָן פֿוּן גָּלוֹתָה, וְעוֹרָן אַוִּיסְגָּעָמִישָׁט מִיט
דָּעָר לְופְּט אָוּן דָּעָר ערְדָּעָר פֿוּן יְרוּשָׁלָּים?
וְוי האָב אֵיך גַּעֲקָאנְט טְרָאָכָּט אָז נִיט בְּלוּזָּו וּוּלְזָּו מִינְגָּעָה הענט
מייט זַיְעָרָע קָאָלִירָן מִיךְ פְּלִין אֵין מִין אַרְבָּעָט, נָאָר אָז די אַרְיָםָע
הענט פֿוּן מִינְגָּעָה עַלְטָעָרָן אָוּן פֿוּן אַנְדָּעָרָע אָז נָאָר אַנְדָּעָרָע, מייט
זַיְעָרָע שְׁטוּמָעָ לְיפֿוּן אָוּן זַיְעָרָע פְּאַרְמָאָכָּטָע אָוּיגָן, וְואָס האָבָן זִיךְ
פְּאַרְקָלִיבָּן הַינְּטָעָר מִיר אָוּן אַרְיִינְגָּרוּימָט, וּוּלְזָּו האָבָן אָז חָלָק אָין
מייט אַרְבָּעָט, וְוי זַיְעָרָע וּוּלְזָּו זִיךְ אָז טִילָּפֿוּן מִין לְעָבָן?
אוּיך פִּיל אֵיך וְוי דָעָר טְרָאָגִישָׁר אָוּן הַעֲרָאָאִישָׁר וְוִידָּעָט
שְׁטָאָבָּד אֵין די גַּעֲטָאָס אָוּן אַיְיָרָ קָרְיָג דָּא אֵין לְאָנדָ, זִינְגָּעָ באַהֲעָפָט
גַּעֲוָאָרָן מייט מִינְגָּעָה בְּלוּמָעָן אָז חַיָּות אָז אָז מִינְגָּעָ פְּלָאָמִיקָע קָאָלִירָן.
וְואָס מַעְר אַונְדָּעָר צִיְּטָ וְאָגָּט זִיךְ אָפְּ צָו זָעָן דָּעָם פּוֹלִין פְּרָצָוָח
פֿוּן אָנוֹגְיוּוּעָרָס אָז בְּאַגְּרוּנְעָצָט זִיךְ מִיט אָז בְּלִיק אַוִּיפְּ אָז פִּצְצָל טִילָּ
פֿוּן אִיר אַיְבָּעָרְפָּלָאָךְ, אָלֶץ מַעְר וּוּרָ אֵיך בְּאַזְאָגָּט וְעוֹן אֵיך באָז
טְרָאָכָּט דָּעָם אָנוֹגְיוּוּעָרָס אָז זִיךְ אַיְבָּיקָּן רִיטָּמָ, אָז אֵיך האָב דָּעָם
פְּאַרְלָאָנָג צָו גִּין קָעָגָן אַלְגָּעָמִינְגָּעָ שְׁטָרָאָם.
רָעָד אֵיך אַזְוִי דְּעָרְפָּאָר וְואָס מִיטָּן גָּאנְגָּ פֿוּן די יָאָרָן וְעוֹרָן די
קָאָנְטוּרָן וְואָס רִינְגָּלְעָן אַונְדָּז אָרוּם קָלָאָרָעָר אָז דָעָר הַאֲרִיזָאָנְט
דְּעָרְשָׁיִינְט אֵין אָמַעְרָ טְרָאָגִישָׁן גָּלִי?
אֵיך פִּיל וְוי קָאָלִירָן אָז לִינְגָּעָס פְּלִיסָּן וְוי טְרָעָרָן פֿוּן מִינְגָּ
אוּיגָן, בָּאָטָש אֵיך וְוִין נִיטָּ. אָז זָאָל זִיך אֵיך נִיט אַוִּיסְדוּכָּטָן אָז אֵיך
רָעָד אַזְוִי פֿוּן שְׁוֹאָכְקִיָּט. פְּאַרְקָעָרָט, וְואָס עַלְטָעָר אֵיך וְוּרָ, אָלֶץ

ההעדר בין איך זיכער וואס איך וויל און אליז מעיר בין איך זיכער
וואס איך זאג.
איך וויס איז דער וועג פון אונדזער לעבען אין איביך און קוואר,
און נאך זיענידק אין דער מאמעס בויך האב איך געלענדט צו גיין
אויף דעם וועג מיט ליבע און ניט מיט האס.
אט-די געדענקען זיינען געקומען צו מיר מיט א סד יארן צורייך
ווען איך האב צום ערישטען מאל באטראַטן דעם ביבילישן באָדָן, זיך
צוגריינטנדיק צו שאפּן די צייכונגונגען פֿאָר דער ביבְּלִי. און זיך האבן
דעַרְמַוְתִּקְטִּק צו ברענונגען מיין באַשְׂיַּדְעַנְעַע מְתֻהָּן צום יידישן
פאָלָק — צו דעם יידישן פֿאָלָק וואס האט תְּמִיד געטרוייטט פֿון בִּבְּלִי
שער ליבע, פֿון פרײַנְטִשְׁאָפְּט און שלום צוישן אלע פֿעלְקָעָר; צו דעם
פאָלָק וואס האט דא געלעבטט מיט טוינגערט יארן צורייך צוישן
אנַדְרָע סֻעְמִיטִישׁ פֿעלְקָעָר. און דאס וואס ווערט היינט באַטְרָאָכְטִּים
וואו רעליגיעע קָוָסְטָה האב איך געשאָפּן אין זיינע האַבְּנֶדִּיק די
גרויסע און אוֹדָאָלָע באַשְׂפָּנוּגָען פֿון די אַרוּמִּיקָע סֻעְמִיטִישׁ פֿעלְקָעָר.
איך וויל אוֹיסְדָּרִיקָן מיין דאנַק צו די פֿרוּיָעָן פֿון דער הדסה
און אַיבְּעָרְהִיפְּט צו מֶרֶס. מְרִים פֿרוּיָג, פֿאָר אוֹיסְקְּלִיבִּין מֵיךְ פֿאָר
דער אַרְבָּעָט און אוֹיךְ צו דער מלוכה פֿון יִשְׂרָאֵל פֿאָר אַיְנָלָאָזְן מֵיךְ
אהער.

איך האב פארענדייקט צוויי יאר פון מי, באשאפנדיק דיאזוקע צוועלך קאליריטע פונצטער פאָר דער שול אין ירושלים. איך פאָראַהאָס אָז די סינאָגוגע ווועט איך געפֿעלן אָז זִי ווועט אַיבּערפֿליַּסן מיט האַרמאַנְגָּע.

איך וויל האפן און זיין דערמוטיקט מיטן געדאנק או מײַן באשינְדָּען ארכְבָּעֵט ווועט פֿאֶרְבְּלִיְבָּן אַין זַיְעָר לאָגָן, אַיעָיר לאָגָן.

אין דער אטאָמישער עפֿאַכע

אין פאריזער ליטעראַרישן וואָ肯בלאָט «עלטֿר פראנְסֿעּ» אַין
פֿאָרָעֵנטֿלֿעֵכֿט גַּעוֹאוֹרֶן דִּי רַעֲדָעּ, וּוּלְבָעּ עַס הַאטֿ גַּעהְאַלְטֿן אַין
אמְעִירֿיקֿעּ מַאְרָק שָׁגָּאָלּ. דִּי דָּאַזְּקֿעּ רַעֲדָעּ, וּוּלְבָעּ אַיזּ בֵּין אִיצְּטֿ נִיטֿ גַּעוֹועַן באָקָאנְטֿ
דרְעֵר עַפְנְטֿלֿעֵכֿיטֿ, אַיזּ באָגָּלִיטֿ דָּוָרְךּ אַן אַרְיִינְפּֿרְיּוֹאָרְטֿ פּוֹנוּסֿ גַּרוֹיסֿן
פֿרְאָנְצִיוֹזֿישֿן דִּיכְתָּעֵר לוֹאַי אַרְאָגָּןּ, וּוּלְבָעּ אַיזּ רַעֲדָקְטֿאָרּ פֿוֹן
«עלטֿר פראנְסֿעּ». מִיר בְּרַעְגָּעָן דָּאַ, מִיטּ קְלִיְינּ עַקְרְצָוְנְגָעּ, דִּי אַיבְּעַרְצָוְנְגָעּ פֿוֹן
שָׁגָּאָלְסֿ רַעֲדָעּ.

ארייןפֿיר ווֹאָרט פּוֹן לוֹאי אַרגָּאָן

מארק שאגאל האט אין חודש מאי 1963 געהלטן א רעדע אין
אמעריק פאר אין ענגן קריין. די דזוייקע רעדע אין קיינמאל נישט
בפארענטעלעכט געווארן. מיר האבן זיך געווענדט צום קינסטלער
און אים געבעטן, אונדז איבערגעבען דעם טיעקסט. כדי אים צו ברענץ
צען פאר אונדזער ליענער. מאrik שאגאל אין מסכים געווען.
אין דער זעלבער צייט האט מארק שאגאל אונדז דערקלערט, און
צווייפלט צי דער תוך פון דער דזוייקער רעדע אין פאסיק פאר
אונדזער ציטשריפט און ער לאזט איבער אונדזער רעדאקטיע דאס
אנפושאנצן.

אונדזער ענטפער איז א פשוטער: מיר פארעפנטעלעבן די דאזיקע רעדע. צוליב וועלכע טעמיים?
אונדזער ואנבלט „לעטר פראנסעז“ האט אלס ציל אפזושיג-
לען אין אלגעמיין דאס אינטעלקוטואלייע לעבן אוון די עקזוניסטינגדילע

אין אים קעננואצן. מיר ווילן נישט געבן קיין בילד, וואס איז פון פאראוייס באשטיימט און אָנגעווואָרפן. מיר ווילן אויסמיידן דאגמאטיזם. צי ויינען מיר מסכימים מיט יעדן וארטן וואס אונדזערע מיט אַרבּעַטְעֵר דרייקן אויס אין זיעערע אַרטיקלען און אָפְּשָׁאַצְּנוּגָעָן? דאס שטייט נישט אויף דער טאָגֿ-אַרדְעַנוֹגָג. לאָמֵר נעםצען למשל, דעם אַיצְטִיקָן בִּישְׁפְּילָפָן מַארְקָשָׁאָגָאלָס באַהוּפְטוּגָעָן. צי ווועלן מיר דען דיסקוטוּן מיט אים אין זין אָפְּשָׁאַצְּנוּג. אוֹ דִי בִּיבְּלָאִית אַבְּ יעְקְטִיוּ גַּעֲנוּמָעָן, דאס גַּרְעַסְטָעָן קוֹנְסְטְּיוּוּרָק, וואס איז גַּעַשְׁאָפָן גַּעַוָּאָרָן אַין דער ווועלט?

... מיר האלטן פָּאָר וווענטעלעך צו געבן אונדזערע ליינער אַטְעַקְסְּט — נישט וויכטיך צי מען איז מסכימים מיט זיינע אויספְּרִין אַדְעָר נישט — ווועלן מיר האלטן פָּאָר אַגְּשָׁעָעָנִיש. דער פָּאַלְגָּבָן דִּיקְעָר טַעַקְסְּט אַיְן פָּוּן אַיְנעָם פָּוּן דִי גַּרְעַסְטָעָן מַאלָעָר פָּוּן דער מַאְדָעָנָעָר צִיְּת אַיְן אֶחָזָה גַּעַשְׁעָנִישׁ דָאָרָף מַעַן דָּרְיַיבָּרָעָן נַעַמְעָן אַיְן אַכְּטָן.

קיינמאָל נאָך אַיְן אָזְוִי נישט גַּעַקְמוּנָעָן צָום אוּסְדָּרוֹק מיט אֶחָזָה אַינְטַעְנִיסְיוּוּטָעָט דער מַאְרָאַלְשִׁיעָרָן קְרִיזִיסָּפָן דִי קוֹנְסְטְּשָׁאָפָרָעָר פָּוּנָעָם 2020 יָאָרְהוּבְּדָעָרָט, ווי דאס קומְטָאָרוּס אַיְן דִי באַהוּפְטוּגָעָן פָּוּן מַארְקָשָׁאָגָאל.

mir באַטְאָנָעָן, אוֹ מיר ווילן נישט אַרְיִינְלָאָזָן זיך אַיְן דִי פָּרְטִים, וואס מַארְקָשָׁאָגָאל גִּיט, אַיְן צַי אַיְן עַד גַּרְעַכְט, וואס שִׁיך דעַם צוֹזָאמְנָה אָגָאנְג צוֹוִישָׁן רַעֲלִיגְגָּעָן אַיְן קוֹנְסָטָה, צוֹוִישָׁן ווִוְוָנְשָׁאָפָט אַיְן קוֹנְסָטָה. אַ. וו. דאס ווועט טָאָן דער ליינער, לוּוִיט זיינע פָּרְזְוּנְלָעָכָי אַיבְּעַרְצִיְּגָנָגָעָן.

דאָס, וואס אַיְן וויכטיך אַיְן דָאָס עַדְוַ-זָאָגָן פָּוּן מַארְקָשָׁאָגָאל ווַעֲגָן דעַם טִיפְּן אָוּמָרָה, וואס כָּאַרְקְטָעְרִיּוּרָט אַונְדָזָעָר תָּקוֹפה אַיְן ווּוְרַעַט אַוְיך גַּעַפְּילָט צוֹוִישָׁן דִי שֻׁעְפְּרִישָׁעָן מַעְנָטָשָׁן.

קוּדָם כל דָאָרָף גַּעַזְאָגָט ווּוְרָן, אוֹ דִי שְׁטָעָלָן אַיְן מַארְקָשָׁאָגָאלָס רַעֲדָע, ווּלְכָע ווַיְיַזְן זיך אָרוּסָים אלָס אַבְּגָאָסְטָעָן לְגַגָּג, זיינען גָּאָר גַּרְוִיסָעָט פְּרַעְגְּ-צִיְּבָנָס פּוֹל מִיט אָמָרָה. דעַם עַנְטַפְּעָר דָעְרוּתָה, ד. ה. אַן עַנְטַפְּעָר, וואס ווּוְרַעַט אָזְוִי טְרָאָגִישׁ גַּעַזְוָכָט, גַּלוּיָּהָן mir, ווועט גַּעַגְעָבָן ווַעֲרוּן אַיְן דִי ווּוְרָק פָּוּן דִי הַיְנְטַצְּיִיטִיקָע אַיְן דִי צְוָקוֹנוֹפְּטִיקָע קִינְסְטְּלָעָר.

mir, פָּוּן אַונְדָזָעָר זִיטָה, גַּלוּיָּהָן אַיְן דעַם שְׁטַעַנְדִּיקָן דַוְיָעָר אַיְן

אנטוייקלונג פונעם מענטשלעבן וועניז און מיר גלייבן נישט, או אלץ
ווערט פארענטפערט אינמאָל אויף חמיד.
... עס איז אויך אונדזער פֿעַסְטוּ אַבְּעַרְצִיְּגָוָג, אָז דֵי אַרְטִּ
טיסטיישׁ שאָפָוג פֿון מַאֲרָק שָׂאָגָאָל אִז אַהֲרָלְעָכָר אָז בּוֹלְטָעָר
בָּאוֹוִיז, וואָס לְיִקְנֶט אָפְּ דֵי טַעֲרִיעַ פֿון דָעַר פָּאַטָּאַלָּעָר דַּעַקְאַדְעָנָז
פֿון דָעַר קְוָנָסֶט.

מען דארך כסדר האָבוֹן אִין זִיגְעָן דֵי בִּילְדָעָר פְּוֹנוּם מַאֲלָעָר בעת
מען לִיְעָנֶט דָאָס, וואָס עס ברענְגָט אָרוֹס אִין זִיגְעָן ווערטער אַטְּ
דָעַר וואָונְדָעָר בָּאָרָעָר קִינְסְטָלְעָר. מען דארך זָוָן צוֹ פָּאַרְשְׁטִיעַ, וואָס
עס מִינְיָט מַאֲרָק שָׂאָגָאָל, כְּדֵי נִישְׁטָצְׁעַ צוֹ פָּעַלְשָׁן דָעַם פָּאַרְגְּלִיכְׁדַּק פֿון
די ווערטן, וואָס ער רָוקְטָאָרוֹס.
אָבעָר דָאָס אִיז דָעַר צִיל פֿון אַונְדָזָעָר וואָכְבָּלָאָט «לְעַטְרָ פְּרָאנְזָן
סְעַזָּן» אָז מִיר זִיגְעָן דָעַרְבִּי טִיפְּ אַבְּעַרְצִיגְּט, אָז אָווִי אָרוֹם, באָז
קָעְנְעָנְדִּיק דֵי לִיְעָנָגָר מִיטְ פָּאַרְשִׁידְעָנָעָטָעָטָן, דִּינְטָדָעָם אָוִיפְּבָּלִי
אָז אַנְטוּיְקָלָונג פְּוֹנוּם מענטשלעבן דַעַקְעָן.

די רַעַדְעַ פֿון מַאֲרָק שָׂאָגָאָל

... אִין לוֹרְפָּה פֿון מִין גָּאנְצָן לְעַבְנָן האָבָא אִיךְ חָמִיד לִיְבְּעַרְשָׁט
גַּעַהְעָרָט אַנְדָעָרָעָ אָז גַּעַשְׁטָרְעָבָט עַפְעָס צוֹ לְעַרְנָעָן פֿון זַיִּי פָּאָרָט
שְׁטָעְנְדְלָעָר, לוֹיטְ מִינְיָעָ פְּיָאִיקִיטָן.
זִיגְעָנְדִּיק פָּאַרְגְּנוֹנְפָּטִיק וואָלָט אִיךְ גַּעַדְאָרְפָּט בְּעַסְעָרְ בְּלִיְיבָּן בַּיִּי
מִין קִינְסְטָלְעִירְשָׁעָר אַרְבָּעָט, וואָס אִיז דָעַרְבִּיְּמִיר צוֹ טְרָאָכָטָן, אָז אִיךְ שָׂאָפָּא
טְרָאָכָט נִישְׁטָצְׁעַ בְּלוֹיזְ פָּאָרְמִיר אַלְיָין.
סְאַיִּין אַנְגָּעָנָעָם צוֹ טְרָאָכָטָן, אָז אַונְדָזָעָר תְּקוֹפָה פָּאַרְאָמְלָעָן
זִיךְ מְעַנְטָשָׁן, כְּדֵי אַוִּיסְצּוּטִיטָשָׁן מִינְיָונָגָעָן וועגן די וועזְנְטָלְעָכְסְטָע
צִילָּן פְּוֹנוּם לְעַבְנָן.

וואָס קָאָן זַיִּין מַעַרְ רִירְנְדִּיק אִין אַונְדָזָעָר מְעַנְטָלְעָכָר גַּעַי
מִינְיָנְאָפָט, אִיךְ אַונְדָזָעָר עַרְדִּישָׁע פְּלָאַנְעָטָעָ, וְוי דָעַר ווּילְעָן צוֹ באָז
טְרָאָכָטָן אַ מעַנְטָלְעָד הָאָרֶץ אָז דָעַרְהָעָרָן אִין אִים דֵי באָוּזְגָּוָגָעָן
פֿון דָעַר גָּאָדָעָר וּוּלְטָ, מִיטְ אַרְעָז וַיְפִצְן אָז אַירָעָ חָלוּמוֹת?
בְּמַשְׁךְ פֿון הַונְדָעָטָעָר אָז טְוִיזְגָּטָעָר יָאָרָן אִין דָעַם מְעַנְטָשָׁ
געָוָעָן פִּילְ לִיְכְטָעָר צוֹ לְעַבְנָן, אָז מַאֲרָאַלִּישָׁן זַיִּן. ער האָטְ פָּאַרְמָאָגָט

די אדרער יונע מאַרְאַלִישׁע באָזָע, וועלכע איז געווען טיף פֿאַרְוּוֹאַרְצֶלְטַן
אין אים גופא.

מיר האָבָן בולטע באַוַיַּוָן פֿאָרוֹן געדאנק, וועלכּוֹן איך האָב
אַקָּאָרְשֶׁט אַיצְט אַרוּסְגַּעֲבָרָאַכְט. ווען מיר באַטְרָאַכְטָן דֵי שַׁאַפְּוָנְגָעָן
פֿוֹן דֵי וַיִּתְעַ, גַּאֲר וַיִּתְעַתְּ תְּקוֹפּוֹת. דֵי אַנְגָּעָנוּמְגָעָן קַאנְצְעַפְּצִיעַ פֿוֹן
דָעַר וּוּלְטַן קַומְטַן צָום אַוִיסְדְּרוֹקַן מִיט אַלְאָרְקִיְיט, וּזְאָס קָאָן נִיט
בָּאַצְוּוּיְיפְּלַט וּוּרְן.

אין פֿאַרְלְוִיךְ פֿוֹן יַאֲרָן אָוּן יַאֲרָן — אָוּן דָאָס כַּסְדָּר — האָבָן זַיְד
די אַמְּאַלְיקָעַ קַאנְצְעַפְּצִיעַס וּוּגָן דָעַר וּוּלְטַן אַרוּסְגַּעֲוַיָּוָן אַנְמַעְכְּטִיקְן.
כְּדֵי צַו בָּאַהֲוִיכְן דֵי מַעֲנְטָשָׁן אָוּן זַיְד אַנְפְּלִין מִיט אַן אַינְגְּרָלְעַד לְעַבְנָן.
עַס האָט דֵי מַעֲנְטָשָׁן דָאָס גַּעֲפָעַלְט נִיט בְּלוּיוֹ פֿאָרַן זַיְעַר קִינְסְטְּלָעַ
רִישְׁעָר שַׁאַפְּוָנָגָה, גַּאֲר פְּשָׁוֹט פֿאָרַן זַיְעַר טָאַגְּ-טַעַלְעַכְּר עַקְוִיסְטְּעַנְגָּה.
אַיך בֵּין בְּכָל נִיט פֿאַרְטְּרוּיְעָרט, באַרְיְנְדִיק אַט דֵי פֿרָאַבְּלָעָם
אָוּן אַיך בֵּין בַּיְתָן קִין פֿעַסְיִיםְטַן.

עַס זַיְגָעָן נִיט פֿאָרָאָן אַזְעַלְעַכְּר כּוֹחוֹת, וּוּלְטַבַּע זַאֲלַן מִיךְ אַוּוּקְ
פֿירָן אַוִּיךְ דֵי וּוּגָן, אַז אַיךְ זַאֲלַן אַוִּיהְבָּרָעַן גַּלוּבָּן אָין מַעֲנְטָשָׁן, בְּפֿרְטָן,
אוּ אַיךְ האָב בְּכָל אַטְיָפָן אַלְעַבְּרַע דָעַר דָעַרְהַוִּינְקִיטַן פֿוֹן דָעַר נַאֲטוֹרָה.
איַן דָעַר זַעַלְבָּעָר צִיטָּת בֵּין אַיךְ אַיְבָּעְרַצְיָגָט, אַז דָעַר מַעֲנְטָשָׁן
לְעַכְּר וּוּילָן אָוּן דָעַר גַּאנְג אָיַן לעַבְנָן זַיְגָעָן אַפְּט אַלְעַזְוָלְטָאָט פֿוֹן
קָאַסְמִישׁע אַיְנְפָלוֹסָן פֿוֹגָעָם וּלְבָן מִין. פֿוֹנְקָט וּס אַיְזִים דַעַם
אַוִּיךְ פֿאַרְבּוֹנְדָן דָעַר הַיסְטָאַרְיְשָׁעָר גַּאנְג אָוּן דָעַר מַעֲנְטָשְׁלַעְכְּר גַּוְרָל.
טוֹאָץ דַעַם אַלְעַם קָאָנְעָן מִיר זַיְד נִיט אַפְּהַאָלְטָן פֿוֹן שְׁטַעַלְעַן פֿאָר
זַיְד כַּסְדָּר פֿאַלְגְּנְדִּיקָעַ פֿרְאַגְּעָן.

„פֿאַרְוּאָס זַיְגָעָן מִיר אַזְיִי באַוְמְרוֹאִיקְט דֵי לְעַצְטָע יַאֲרָן?“

וּזְאָס מַעַר דָעַר מַעֲנְטָשָׁן, אַדְאָנְקָזְיִין גַּעַוְאַגְּטִיקְיט, באַפְּרִיטִיט זַיְד
מַכְלִוְרָשָׁט פֿוֹן זַיְגָעָן קִיטִּין, אַלְצָן מַעַר פֿילְט זַיְד דָעַר יְחִיד אַיְנְזָאָם
אוּן אַין אַטְ-דָעַר מַאֲסָע בְּלִיבְּטָן עַר אַלְיִין אַוִּיסְגַּעַשְׁתָעָלָט אַוִּיךְ זַיְד גַּוְרָל.
זַיְיִה תְּמִיד, וּוְילָן אַיךְ צְרוּרִיקְוּמָעָן צַו דֵי דַאֲזְוִיקָעַ פֿרָאַבְּלָעָם, וּזְאָס
זַיְגָעָן נַוגָּע דָעַר קוֹנְסָט.

וּזְאָס עַס אַיְזִים אַגְּטָשְׁטָאָנְעָן דָעַר אַיְמְפְּרָעָסְיָאָנִים אַיְזִים דָאָס גַּעַוְוָן
זַיְיִה אַיְפָן הַאַרְיְזָאָנָט וּוְיִאָרְגָּעָנְט גַּעַוְוָאָרָן. אַלְיִכְתָּה אַגְּגָהָיִבְנָן
שַׁיְגָעָן אַיְפָן רַעֲגְבָּוִיגָן אָוּן באַלְיִכְתָּה אַגְּבָזָעָר וּוּלְטַן.
כָּאַטְשָׁדֵי אַיְמְפְּרָעָסְיָאָנִיסְטִישָׁע וּוּלְטַן האָט באַנְוֹצָט שְׁטָאַרְקָעָר פֿאָרָבָן
אוּן אַיְנְטָעָנְסִיּוּרָע, דַוְכָּת מִיר דָאָר, אַז אַלְגָּעָמִין אַיְזִים דָאָס וּוּלְטַן.

בילד געוווארן אינגעשרומפונגער לובי דער נאטוראליסטיישער וועלט- פארשטעלונג פון א קורבע למשל.

... נאכון אימפרעסיאנים אין דער קונסט אין געבורין געוווארן דער קובייזם, וועלכער האט אונדז אריינגעפירות אין די געאמערטרישע אונטערערן פון די געשטלטן און קעגנטאטאנן. שפערער האט די אבסטראקטיע דערפריט די וועלט צה די קליניע עלמענטן און צו דער מאטאעריע.

לאמיר מאכון א סך הכל פונגס אויטענטישן, דעם עיקרדיקן, וואס מיר האבן אין אונדזער לעבענס-באנזש.

די וועלט געהרט אונדז ווי נאר מיר ווערן געבורין און עס דוכט זיך אונדז, איז מיר זיגען גענג באווארנט פארן לעבען פונגס אנהויב און פון אונדזער עקייסטען.

במשך פון א צוויי טויזנט איר האבן מיר געשטפט פון א ריעזערו פון ענרגיעז, וועלכער האט אונדז געשפייזט, געשיצט און איגעבן און איבאהלט און לעבען. אבער אין ליף פונגס לעצטן יארהונדרערט איז געשאפען געוווארן איז ריס, א שפאלט אין דעם ענרגיעז-רעזערו. די עלמענטן פון וועלכע די דזאיקע ענרגיעז אין באשטאגען האבן אונגעהייבן זיך צעפאלן. איזו האט מען גענומען זען אנדערש אועלכע באגריפן ווי: גאט, די פערספוקטיו, די פראבר, די ביבל, די פארם, די לינעם, די טראדיציעס, די איזו-גערופגען מינימ הומאניזמען, די ליבע, די טריישאפט, די פאמיליע, די של, די דערציונג, די נביים און קרייסטוסן אויך.

אפשר האב איך אלין אויך גענומען צויפעלען? איך האב גע- מאלט בילדער משונה/דיקע. איך האב צעשניטן קעפ און די פער- סאנגישן אויף שטיקער און זיי זיבען געוווען און מיינע בילדער ווי פארהאגגענע און דער לפט. דאס האב איך געתאן אין גאטמען פון א נײער פערספוקטיו, פון און אנדער קאנטטרכזיע פון בילדער און פון געפיגען גאר אנדער אומשטענדן (פארמאיזומען).

איזו ארום אין אונדזער וועלט געוווארן פארוואנדלט בהדרגה דיק אין א קליני וועלטל, אין וועלכער מיר, קליניע מענטועלען, דרייען זיך און הענגען זיך און איז די קליניע עלמענטן פון אונדזער נאטור, בי מיר זיגען דערגןגען אין די ראמען פון דער נאטור בי צום אטאם גופא.

אט די מלומרטע וויסנשאפטלעכע דערגרייכונג אין דעם דער-

אַבְעָרֵן דִי נַאֲטוֹר אַיּוֹ דָעַן נִישְׁתָּאָ אַגְּרָעָנְצָלִינְגַּע פָּאָרָן קַוּאָל פָּוּן
פָּאָזְוּעַ אַוְן לִיְדִיקַט וֵי נִשְׁתָּאָ אָוִס דִי נִשְׁמָה? צִי הָאָט דָאָס אַוְיךְ נִשְׁתָּאָ
בָּאָרוּבַּט דָעַם מַעֲנְטָשַׁ פָּוּן דִי עַלְמָעְנְטָן, וּוּלְכָעַ הָאָבָן אִים גַּעֲבָרָאַכְט
רוֹ אַוְן אַ פִּיזְיַשׁ גַּלְיְיכְגַּוְוִיכְט? אַוְן דָאָס אַלְץ נַעֲמָט מַעַן דָעַן נִשְׁתָּאָ
צַו בִּים מַעֲנְטָשְׁלָעָן אַרְגָּאַנִּזְם דָעַם מַאֲרָאַלִּישָׂן זַיְן פָּוּן לְעַבְנָן אַוְן פָּוּן
זַיְן בָּאַשְׁאָפּוֹנוֹגָן?

בָּעַת דִי לְעַצְטָע יָאָרָן אַיּוֹ מִיר אַפְט אָוִיסְגַּעְקֻומָּעָן צַו בָּאַהֲאנְדָלָעָן
דָאָס פְּרָאָבָלָעָם, וּוֹאָס אַיךְ בָּאַצְיָיכְן אַלְס דִי אָוִוִּיגְעַרְפָּעָן אַוְיטָעָן
טִישְׁעַ בְּעִמְיָעַ פָּוּן דָעַר אַוְיטָעָנְטִימְשָׁעָר פָּאָרָם פָּוּן דָעַר מַאֲטָעָרִיעַ אַוְן
אַיךְ הָאָב אַיּוֹ דָעַם גַּעֲזָעָן אַמִּין מַעֲסְטָעָר פָּוּן אַוְיטָעָנְטִישְׁקִיטִים.
... וֵי וּוּלְגַן גַּעֲבָאָרָן, וֵי לְעַבְט אַוְן אַנְטוּוּקְלָט זַיְךְ דִי אַזְוִיְּ
גַּעֲרָפָעָן בְּעִמְיָעַ (אַבְּגָרִיף, וּוּלְכָעַר אַיּוֹ בְּרִיטִית, לְוִיטִ מִיר) וּוְיִילְ
נַאֲרַדְוַךְ אַיְר אַנְטָשְׁטִיטִיט דִי קּוֹנְסָט אַוְן דִי רִיכְטִיקָעַ קָאנְצָעָפְצִיעַ פָּוּן
דָעַר וּוּלְטַ אַוְן פָּוּן לְעַבְנָן נַוְפָא?

מִיְּן עַנְטָפָעַר אַיִּתְ, אַז דָאָס בָּאַשְׁטִיטִיט פָּוּן עַלְמָעְנְטָן פָּוּן לִיבָּעַ
אַוְן פָּוּן אַ גַּוְוִיסְטָר נַאֲטְרָלָעְכִּיקִיטִי, וּוֹאָס אַיּוֹ אַיְגְּנוּטִימְלָעָכָעַ פָּוּן
דָעַר נַאֲטוֹר אַלְיָין, ד. ה. עַס פָּאָרְטָרָאָגֶט נִשְׁתָּאָ קִיְּן בִּיטִי, קִיְּן שְׁנָאָה
אַוְן . . . גַּלְיְיכְגַּלְטִיקִיטִים.

אוּבָּיב מִיר זַיְינָעָן לְמַשְׁלָחָן, פָּאָרְכִּיבְשָׁופְטִ בֵּינוֹ אַיּוֹ דִי טִיפְעָנִישָׁן
פָּוּן אַונְדוֹזָעַר נִשְׁמָה דָוָךְ דָעַר בִּיבְלָן, אַיּוֹ עַס דָעַרְפָּאָר, וּוְיִילְפָוּן בְּעִמְיָשָׁן
שְׁטָאַנְדְּפָוּנָקָט אַיּוֹ דִי בִּיבְלָן דָאָס גַּרְעָסְטָעַ קּוֹנְסָטְדוּוֹרָק אַיּוֹ דָעַר וּוּלְטַ
דִי בִּיבְלָן פָּאָרְמָאָגֶט אַיּוֹ זַיְךְ דָעַם הַעֲכָסָטָן לְעַבְנָסְאַיְדָעָאָל אוּףְ אַונְדוֹזָעַר
עַרְדִּישָׁעַר פְּלָאָנָעָטָעַ.

וּוּטַ קְוּמָעָן אַז אַנְדָעַר גַּוְנוּשָׁעָר כְּעִמְיָשָׁעַר צְוֹזָמְעַנְשְׁטָעַל, וּוּטַ
אִים דִי מַעֲנְשָׁהִיטִ אַגְּנָעָמָעָן אַוְן אִים נַאֲכָפָלָגָן וּוֹי אַ נַּיְעָ קָאנְגָּ
צְעַפְצִיעַ פָּוּן דָעַר וּוּלְטַ אַוְן אַ נַּיְעָמָקָוק אַוְיפָּוּן לְעַבְנָן.
אַיךְ הָאָב נִשְׁתָּאָ אַמְבִיצְיַע אַיךְ אַוְיפָּצְזּוּקָלָעָן דָוָךְ מִינְעָ
וּוּרְטָעַר דִי פָּאָרְשִׁידָעָנָע אַנְדָעָרָעָוָה וּוּרְטָעָן פָּוּן דָעַר מַעֲנְטָשְׁלָעָכָר
גַּעֲשִׁיכְטָעַ.

וּוֹאָס פָּאָר אַ גְּרוּיסָן טָעוֹת מַאֲכָן דִי אַלְעָ, וּוּלְכָעַ טְרָאָכָטָן, אַז
אַטְ-דִי כְּעִמְיָע — וּוּגָן וּוּלְכָעַר אַיךְ רַעַד — קָאָן מַעַן גַּעֲפִינְגָּן
עַרְגָּעִין אַיּוֹ וּוּסְנְשָׁאָפְטָלָעָכָר לְאַבְּאָרָאָטָאָרִיעַ, אַיּוֹ אַ פָּאָרִיק, אַדָּעָר
מַעַן קָעָן דָאָס אַוְיסְלָעָרָגָעָן טְעָאָרָעָטִישָׁ עַרְגָּעִיזְ-וּוֹאָן.

דאַס ווָאַס אִיךְ בָּאַצְּיָיכְן אַלְסַ אַמְּנַיְּעַ שְׁטַעַקְטַ אֵין אָוְגְּדָזַן.
זַי גַּעֲפִינְט זַיךְ אֵין אָוְגְּדוּרְעַ הָעֶנְטַ, אֵין אָוְגְּדוּרְעַ נְשָׁמָהַ
דאַס אֵין אָנַיְגְּבוּרְעַנְעַ אִיְגְּנוּשָׁאָפַט אָוְן אִיךְ אַ רְעוֹלְטָאָט
פָּוּן דָּעַרְצִיאָוָנָגַ.

כְּדַי אִיךְ זַאל בְּלִיבְּבוּן אֵין אַלְגָּעְמִינְעַ פְּלָאַכְן אָוְן מַעַן זַאל מַיךְ
גַּעֲנוּיְעַר פָּאַרְשְׁטִיְיַ, טָא דָעַרְלוּבִּיטַ מִיר — אֹוְבַּ אִיר וּוְילַט — אִיךְ
צַוְּ זָאגְן ווָאַס אִיךְ טַו אִיצְטַ.

אִיךְ האָב בְּדַעַת פָּאַרְצְּוּעַצְן דַּי בִּבְּלִישַׁע סְעַרְיַע, וּוְלְכַע וּוְעַט
וּוְעַרְן בְּאַנְצְּטַ אֵין אַ גַּעֲבִידַע — נִישְׁטַ אֵין אַ מַוְויַי, אָדָעַר אֵין אַ
גַּעֲבַעְתִּיהְיוֹן — וּוְאוּמְנְטַשְׁוּן וּוְעַלְן קְוֹמָעַן זַיךְ מַעְנוֹתַשְׁוּן, וּוְלְכַע
גִּיסְטִיקַן אִינְחָאַלְט, וּוְעַגְן וּוְעַלְכַן אִיךְ האָב שְׂוִין פְּרִיעַר דָעַרְמָאָנְטַ.
מִיר דַּוְכַּט זַיךְ, אֹז צְוִישַׁן אָוְגְּדוּן גַּעֲפִינְעַן זַיךְ מַעְנוֹתַשְׁוּן, וּוְלְכַע
זַוְּן דָּאַס אָוְיךְ. אָפְשַׁר וַיְתַחְתַּר אִיר עַס דַי פָּאַרְזָאַמְלָעַ הַיְנַט דָא, אָדָעַר
אָפְשַׁר וּוְעַלְן דָּאַס זַיְן אָנְדָעַרְעַ אֵין אַ צִּיטַ אַרְומַ . . .

כָּאַטְשַׁ אִיךְ פִּילַ נִישְׁטַ אֵין מִיר קִיְן שֻׁם פִּילְאַסְאַפִּישַׁע נִיגְנוֹגְעַן,
פִּילַ אִיךְ אָבָעַר גַּעֲנוּיְיַ דָּאַס ווָאַס דָעַרְשְׁטִיקַט אִיצְטַ דַי קְוֹנְסַט אֵין דַי
קוּלְטוֹר אֵין טִילְמָאַל אִיךְ דָאַס לְעַבְנַ גַּוְפַּא.

דוּוקָא אֵין אַ תְּקוֹפָה ווּזְעַן עַס שְׁוֹאַכְטַ זַיךְ אַפְּ אָוְיַף אַ פָּרָאָגְרָעַסְיוֹן
אָוְפַן דָּאַס רְעַלְגִּיעַזְעַ גַּעֲפַל — אִיךְ וּוְילַ מַיךְ נִישְׁטַ אַרְיְנְלָאַזְן אֵין
זַוְּן דַי סִיבּוֹת פָּוּן אַטְדָּעַר דָעַרְשִׁיְנְבוֹג — אֵין אָבָעַר אַוְמָמָעְגָּלְעַן,
אוּ מִיר זַאלַן נִישְׁטַ בָּאַמְּרָקַן ווְיַ אַזְוִי דַי קְוֹנְסַט פּוֹגָעַם 19טַן אֵין 20טַן
יַאֲרָהְנוּדָעַרְט זַיְנְעַן גַּעֲוֹעַן בֵּין אָוְגְּדוּרְעַ טַעַג אַפְּלַיְוַן, גַּאֲרַ אַ שְׁוֹאַכְעַר
אָפְשִׁיְיַן פָּוּן דַי וּוִיסְנָשְׁאַפְּטַלְעַכְעַ דָעַרְפִּינְדוּגְעַן, אֵין מַאֲמַעַט ווּזְעַן דַי
קְוֹנְסַט בֵּין צַוְּ דָעַר דָעַנְעַסְאַנְקַטְקַוְפָּה (זַי אִיךְ אַרְיְגְּגָעַרְעַכְנְטַ) הַאֲטַ
אָפְגַּשְׁפִּיגְלַט דַעַם רְעַלְגִּיעַזְעַן גַּיְסַט, אָדָעַר לְפָהָות אַילְוְסְטוּרִירַט דַי
רְעַלְגִּיעַזְעַ גַּעֲפִילַן פָּוּן יַעֲנַעַן עַפְאַכְעַס.

אִיךְ קָאַן מַיךְ נִישְׁטַ אַפְּהָאַלְטַן פָּוּן דָעַרְקָלְעַרְוַן, אֹז דַי קְוֹנְסַט פָּוּן
אַזְוִיְיַ אַגְּרוּפְעַנוּם ווִיסְנָשְׁאַפְּטַלְעַכְעַ כָּאַרְאַקְטָעַר, אָדָעַר דַי קְוֹנְסַט לְשָׁם
פָּאַרְגְּעַנְיַגְן, הַאֲטַ, פְּוֹנְקַט ווְיַ שְׁפִיַּן, נִישְׁטַ קִיְן דָוִיעַרְנְדִיקַע ווּוְרַטַּ
הַיִּסְטָאַרִישַׁ קָאַן אֹזְאַ קְוֹנְסַט גָּאנְצַ פָּאַוְאַלְיִינְקַע פָּאַרְשְׁוּיְנְדַן.
מַעַן זַאנְטַ, אֹז אַ "גּוֹטְעַרְ" מַעְנְטַשְׁ קָאַן זַיְן אַ שְׁלַעְכְּטָעַר קִינְסְטָלְעַר.

עַר ווּטַ אָבָעַר קִינְמָאַל נִישְׁטַ זַיְן קִיְן אַרְטִיסְטַ, אֹוְבַּ עַר אֵין נִישְׁטַ

קִיְן גַּרְיִיסְטַר אָוְן אִיךְ גּוֹטְעַרְ מַעְנְטַשְׁ.

אִיךְ ווִיסְטַ גַּעֲנוּיְיַ אֹזְאַלְן דַי נַאֲטַוְר אֵין אִיצְטַ נִישְׁטַ אֵין דָעַר

מָאֵד בַּי גְּעוּוִיסָע קִינְסְטָלֶעֶר, מַעַן דָּרְקְלָעֶרֶת, אֵז נָאָר אֲזֻעַלְכָע
מִיסְטָעָר וּוֹי סְעַזָּן, מַאֲגָעָן, גַּאֲגָעָן, אַז שְׁוִין נִישְׁטָא מַעַר קִין מַעַבָּד
לְעַכְעַ גְּאוֹנוֹת, כְּדִי אֲפְצָוְשִׁיפְגָּלְעָן דִּי גַּאֲטָוָר.

אִיצְט אַיְז אַנְגָּעָנוּמָעָן, אֵז וּוֹי גַּאֲרָ מַעַגְלָעָךְ מִידָּט מַעַן אָוִיס דִּי
גַּאֲטָוָר. דָּם מַאֲכָט אַבָּעָר אוּפִיךְ מִידָּט דָּעַם אַיְנְדָרוֹק פָּוָן מַעַנְטָשָׁן, זְוַעַלְכָע
וּוַילְן אַיְיךְ נִשְׁטָה קָוָקָן גַּלְיָיךְ אַיְז דִּי אַוְיגָן; אַיְץ הַאָב מַוְרָא פָּאָר אַטָּא
דָּעַם פָּעָנָמָעָן אָוָן וּוּבָנָד אָפְמִין בְּלִיקְ פָּוָן אַטְ דָּעַם מַעַנְטָשָׁן.

גְּעוּוִיסָע רְעוּוֹאַלְצִיאָגְנָעָן הַאָבָן גְּעוּוֹכְט וּוַיְסְנַשְּׁאַפְטָלְעָכָע מַעַטָּאָדוֹן,
כְּדִי אַיְנְצָפִירָן אֵז אַרְדָּעָנוּגָן אַיְן עַקְאַנְמִישָׁן אֵז סְאַצְיָאלָן לְעַבָּוּ
פָּוָן אַונְדוּרָוּ וּוּלְטָם. מִיט דָּעַר צִיְּט וּוַיְוִיט זְדָאָרוֹס אֵז אַלְעָ טְעָזָא
אַרְיעָס פָּוָן אֵז וּוַיְסְנַשְּׁאַפְטָלְעָכָן כָּאַרְאָקָטָעָר וּוַיְנָעָן זִיךְ טִילְיוֹוִיזְ סָוָתָר
אַיְן פָּאָרְגְּלִיָּיךְ מִיט אַנְדָּעָרָע טְעָאָרִיָּעָט.

דִּי עַנְדָּעָרָנוּגָעָן סְיִי אַיְן סְאַצְיָאלָן לְעַבָּוּ, סְיִי אַיְן דָּעַרְ קִונְסָט וּוּלְזָן
אָפְשָׁר זִין זִיכְעָרָע, וּוֹעֵן זִי וּוּלְזָן קְוָמָעָן אַיְיךְ פָּוָן אַונְדוּרָעָרָע נְשָׁמוֹת
אָוָן נִשְׁטָה בְּלוּזָן פָּוָן אַונְדוּרָעָרָע קָעָפָע. וּוֹאָלָטָן מַעַנְטָשָׁן גַּלְיָעָנְט אַוְיפָּז
מַעַרְקוֹזָאָם דִּי נְבָאָים וּוֹאָלָטָן זִיךְ גַּעֲקָאָנָט דָּאָרָט גַּעֲפָעָנָעָן עַנְטָפָעָרָס
אוּפִיךְ פָּאָרְשִׁידָעָנָעָן לְעַבָּנָס־פְּרָאָבְלָעָמָעָן.

אַיְיךְ שְׁטָעָלְ מִיר אַפְרָאָגָע: צִי זִיְיָעָן נִשְׁטָה פָּאָרָאָן קִין אַנְדָּעָרָע
רְעוּוֹאַלְצִיאָגְנָעָן מַעַטָּאָדוֹן וּוֹי וּוּלְכָעָדָן מִיר הַאָבָן אַיְבָעָרְגָּלְעָבָטָן?
עַקְוִיסְטִירָט דָּעַן נִשְׁטָה קִין אַנְדָּעָרָע בָּאוּזָעָ פָּאָר דָּעַרְ קִונְסָט
אוּסְעָרָדָעָר דָּעַר דָּעַקְאָרָטְיוּוּרָ פָּאָרָם, כְּדִי זִיךְ גַּעֲפָעָלָן וּוּרָן, אַדָּעָר
גַּאֲרָדָעָן דִּי עַקְסְפָּעָרִים מַעַנְטָאָלָעָן קִונְסָט אָוָן דִּי גְּרוּזָאָמָעָן קִונְסָט וּוֹלִיְן
אַיְבָעָרְשָׁרָעָקָן דִּי אַנְדָּעָרָע מַעַנְטָשָׁן?

סְאַיְן, אָפְשָׁר קִינְדָּעָרָישָׁ אָוָן נְגָאָיווּ אַיְבָעָרְצָוָהָרָן דָּעַם גְּרוּזָן
אָמָת — וּוּלְכָעָדָן אַיְזָאָקָאָנָט זִיךְ קָאָנוּן אַלְאָגָעָרָ צִיְּט — אֵז דִּי וּוּלְטָן
וּוֹעֵט אַיְן אַלְעָ אַיְרָעָ סְעַקְתָּאָרָז וּזְדָקָעָן רָאָטָעָוָן נָאָר דָּוָרָק דָּעַר
לִיבָּעָ, אָן לִיבָּעָ וּוֹעֵט דִּי וּוּלְטָן טְרִיטָטָ נָאָךְ טְרִיטָט אָוְנְטָעְרָנִין.

וּוֹאָלָטָן מַעַן גַּעֲקָאָנָט צַו דִּי טְעָאָרְטִישָׁע אָוָן וּוַיְסְנַשְּׁאַפְטָלְעָכָע
קָוָאָלָן — וּוּלְכָעָדָן אַיְץ הַאָב שְׁוִין דָּעְרָמָאָנָט — צְוָגָעָבָן אַטְיָדָעָם עַלְעָ
מַעַנְטָשָׁן לִיבָּעָ, וּוֹאָלָטָן דָּעַר רְעוּוֹלָטָאָט פָּאָר דָּעַר וּוּלְטָן גַּעֲוָעָן אֵז מַעַר
גַּעֲרָעְכָּטָעָר אָוָן דָּעַלְיִזְרָבָאָרָעָר.

עַס דָּוָכָט זִיךְ, אֵז אַיְן אַונְדוּרָעָ אַטְאָמִישָׁעָר עַפְאָכָע דָּרְגִּיְעָן
מִיר צַו גְּעוּוִיסָע רְעוּנְעָצָן, וּוּלְכָעָדָן זִיְיָעָן זִיךְ עָסָן מִיר וּוַילְן אַבָּעָר
נִשְׁטָה אַרְיִינְפָּאָלָן אַיְן אֵז וּוּלְטָהָתָהָוָם.

האבנדיק אַפְגָּעַלְעַבֶּט אַ הִיפְשָׁ בִּסְלֵ אָרְןַ האָבָ אַיךְ דַּעֲרַקְעַנְט
 די צָאָרִיְיכָע שְׁלַעַכְטָע וַיִּתְן פּוֹגָעָם לְעַבְנָן אָוֹן פָּאַרְשְׁטָאָנָעָן, אָוּס
 אַיְזָן לַיְיכְטָעָר אַרְוִיְצָוְקָלְעַטְעַרְוּן אוּפְּנָן בָּאָרְגָּ מָאָן בְּלָאָן, וַיְיִמְינְעָן,
 אוּ מָעָן קָאָן אַיְבָּעָרָאַנְדָּעָרְשָׁן דָּעַם מַעֲנְטָשָׁן.
 וּוֹאָס שִׁיְיךְ דָּעַר קָוְנָסָטָה האָבָ אַיךְ זַיְעָר אַפְט גַּעַטְרָאָכָט וּוֹעֲגָן דָּעַר
 פָּאָרְבָּ, וּוֹאָס אַיְזָן נַאֲמָעָן אַיְזָן לְבָעָ.
 עַס אַיְזָן פָּאָרְ מִיר אַ פָּאָרְגָּעָנִיגָּן צָו טְרָאָכָטָן וּוֹעֲגָן דָּעַר יְוָגָנָטָ
 אַוְיָף וּוּעַלְכָעָר מִיר לַיְיָגָן הַאָפְּעַנוֹגָגָעָן, אָוּ זַי וּוֹעַט זַיְן אָן עַכָּא פָּוָן
 אָוְנְדְּזָעָרָע אָנְשָׁמְטָרָעְגָּוָגָעָן, עַס אַיְזָן מִיר אַוְיָךְ גּוֹט אַוְיָפְּנָן הַאָרְצָן וּוֹעָן
 אַיךְ גְּלִוְיָב אַזְיָיךְ, פָּאָרְזָאַמְלָטָעָ, בָּאַשְׁעַפְטִיקָן אַוְיָךְ דִּיזְעַלְבָעָ פָּרָאַבְלָעָמָעָן.
 סְאָיָן פָּאָרְ מִיר אַ פָּרִידָץ טְרוֹיְמָעָן, אָוּ מִיְּזָן רַוְּפָעָ וּוֹעַט נִישְׁתְּ זַיְן
 וּוֹי אַ שְׁטִים אַיְזָן אַ מְדָבָרָ.

די יִדִּישָׁע שְׂטָאָט וּוַיְטָעַבְמָקָ

וּוַיְטָעַבְסָק אַיְזָן גַּעַוְעָן אַיְינָעָ פָּוָן דִּי יִדִּישָׁסְטָעָ
 שְׁטָעָט אַיְזָן וּוַיְסִידְרָוְסְלָאנְד. דָּאָרְטָ דִּינָעָן גַּעַבָּרָן גַּעָּדָ
 וּוֹאָרָן: דָּרָ. חִימָם זְשִׁיטְלָאָזְטָקִי, שָׁ. אַנְסָקִי, דָּעַר מָאָרָ
 לְעַר יְהָוָה פָּעָן, וּוּמָעָס תָּלְמִיד סְאָיָן גַּעַוְעָן מָאָרָ
 שָׁאָגָאָל, לְעַאן קָאָבְרִין, צְבִי הִירְשָׁקָאָן, וּוּלְכָעָר הַאָטָ
 גַּעַוְיִדְמָעָט דָּעַר שְׂטָאָט וּוַיְטָעַבְסָק אַ גַּאֲנָץ בּוֹדָ
 "בָּאָרִיס קָאָבָאָלְקִין", אַיְזָן וּוּלְכָעָר הַאָט גַּעַשְׁילִ
 דָּאָרְטָ דָּאָס אַרְעָמָעָ לְעַבְנָן פָּוָן דָּעַר שְׂטָאָט אָוּן אַוְיָךְ
 דָּאָס גִּיסְטִיקָעָ לְעַבְנָן פָּוָן אַ גַּרְוָעָן דָּעַוְאָלְזִיאָנְרָעָ
 טִיפְּגָחָן וּוֹאָס הַאָבָן דָּאָרְטָ גַּעַוְיִרְקָטָ.

צו מין שטאט וויטעבעס

(געודוקט אין איניקיט, צויר-וּאַכְנְבָלָט, אַרְדּוֹיְסְגֶּנְגֶּבָן פֿוּן
אַמְּדֵרִיקְאַנְּגָר קְאַמְּיְתָעַט פֿוּן יִדְיְשָׁע שְׂרִיבָר, קִינְסְטָלָר,
וּוִיסְנְשָׁאָפְטָלָר, פֿעַבְרוֹאָר, 15 (1944)

שווין לאנג, מין ליבע שטאט, ווי איך האב דיך ניט גזען, ניט
געהעדט, ניט גערעדט מיט דינען וואלקנס און ניט אַנְגְּשָׁפָאָרט זיך
אויף דינען פְּלוּיטן.
ווי דער אַומְּעַטְּקָעָר וּאַנְדָּעָר — האב איך נאר געטראגן אלע
יאָרָן דִּין אַטְּעָם אויף מִינְעָ בְּילְדָּעָר אָוּן אַזְוִי מיט דִּיר גַּעֲרָעָדָט אָוּן
ווי אַין חָלוּם דִּיך גַּעַזְעָן.
מין טִיעָרָע — דו האסט ניט גַּזְאָגָט מיט וּוּיְתִיקָּה, פָּאָרוֹאָם,
צּוֹלִיב וּוָאָס בֵּין אַיך אַוּאָק פֿוּן דִּיר מיט יָאָרְן לאָנְגָן.
דאָס יִנְגָּל, האָסְטו גַּעֲטָרָכָט, זָוְכָט עַפְעָס, ער זָוְכָט אַזָּא מִין
דִּינְקִיטָּה, יַעֲנָע פָּאָרָב וּוָאָס שִׁיט זִיך ווי דִּי שְׁטָעָרָן פֿוּן הַיְמָל אָוּן וּעְצָט
זִיך הָעַל אָוּן דּוּרְכּוּכְּטִיק, ווי אַשְׁנִי אויף אַונְדְּזָעָרָע דְּעַכְּבָר אַרוּתָּה,
פָּוּנוֹאָגָעָן נָעָמָט ער דָּאָס. ווי קוּמוֹט דָּאָס צּוּ אִים? אַיך וּוָיָּס נִיט,
פָּאָרוֹאָם קָאָן ער עַס נִיט גַּעֲפְּנָגָן לְעַבְנָן אָוּדָה, דָּא אַין שְׁטָטָט —
אַיְן לְאָנְד וּוּאָו ער אַיז גַּעֲבָוִרָן גַּעֲוָאָרָן? אָפְשָׁר אַיז דָּאָס יִנְגָּל אַגָּר
אַיְן מִשְׁוָּגָעָנָר, נָאָר "מִשְׁוָּגָעָ" פֿוּן קוּנְסָט וּוּגָן.
דו האסט גַּעֲטָרָכָט: "אַיך זָע — אַיך בֵּין דָעַם יִנְגָּל אַין הָאָרֶצָּן
איַנְגַּעַבָּאָקָן, אַבָּעָר ער "פְּלִיטָה" אַלְּזָן, ער רִיסְטָזִיך פֿוּן אַרְטָ אַוּאָק,
בֵּין אַים אַין קָאָפָ אַיז עַפְעָס דָּא אַיְן גְּוִינְטָל".
אַיך האב אַיבְּעַר גַּעַל אָזָן אויף דִּין עַרְד — מִין הַיְמָל אָנָּד, מִין
נְשָׁמָה — אַ בָּאָרָג מיט טִוְּטָע עַלְטָעָרָן, מיט שְׁטִיבָנָעָר צְעַשְׁאָטָעָנָע
אויף זַיִן.
פָּאָרוֹאָס-זְשָׁע בֵּין אַיך פֿוּן דִּיר אַזְוִי לאָנְג אַוּאָק, וּוּגָן אַין הָאָרֶצָּן
בֵּין אַיך שְׁטָעַנְדִּיק מיט דִּיר, מיט דִּין נִיעָר וּוּלָט, וּוָאָס אַיז דֻּעָר
לִיכְטִיקָעָר מַוסְטָעָר אַיז דֻּעָר גַּעַשְׁכְּטָעָ?

איך האב ניט געלעבעט ביי דיר, אבער עס איז ניט געווען קיין
בילד בי מיר וואס זאל ניט אטערמען מיט דיין גיסט און אפשין.
אמאל ווער איך גאר אינגעאנץ טרייעריך, ווען איך הער וואס
מענטשן זאגן פון מיינעטוועגן אויף שפראכן וועלכע איך פארשטי^י
נט און קאו זיך ניט גוט מיט זיך צוניפערדען — זיך רעדן וועגן
מיינע באציאוונגען צו דיר, איז איך, כלומרט, האב דיך פאלגען.
וואס זאגן זיך?

ווײַזְק איז מיר מיינע קינסטעלערידיש׶ן לײַדָּן און ש׶וּעָרִיקִיטָן —
דאָרָפֿ אַיך נָאָר אַוִּיסְשָׁתִיךְ אָלָס אַ מעוֹנָש׶ן.
נט אַוְמִזְסֵט האָב אַיך פָּוּן לאָגָג גַּעֲטְרוּיִמְתָּ, אָז דָּעָר מַעֲנְטָש׶ן
זאל זיך אַין מיר גַּאֲרְנִיכְט זָעָן, נָאָר דָּעָר קִינְסְּטָלְעָר . . .
נָאָר אַין מִין יְוָגָנָט בֵּין אַיך אָוּקָעָפֿ פָּוּן דִּיר — לְעַרְנָעָן דִּי^י
שְׁפָרָאָךְ פָּוּן קוֹנְסָט . . . אַיך קָאָן נִיט זָאָגָן אַלְיָוָן צִיךְ אַיך האָב זיך
וְוָאָס אַוִּיסְגַּעַלְעָרָנָט אַין פָּאָרָט. צִיךְ אַיְזָה בָּרִיכָּעָרָט גַּעֲוָאָרָן מִין קוֹנְסָט
שְׁפָרָאָךְ, צִיךְ מִין קִינְדָּעָרֶש׶ן חִלּוּמוֹת האָבָן מִיךְ צִיךְ וְוָאָס גַּוְטָעָס גַּעָּה
ברָאָכֶט.

אַבער דָּאָר עַרְגָּעָץ וְוָאָה האָבָן מַבִּינִים גַּעַזְגָּט אָוָן גַּעַשְׁרִיבָן, אָז
אַיך האָב וְוָאָס גַּעַגְבָּן אַין דָּעָר קוֹנְסָט. האָב אַיך דָּאָר אָזְוִי —
וְוְעַלְכָעָס אַין נָוָץ דִּיר גַּעַבְרָאָכֶט.
אָזְוִי דָּאָר — אַלְעָיָרָן האָב אַיך נִיט אַוִּיסְפַּעַתְּרָט צִיךְ צְוִיְּפָלָעָן;
צִיךְ פָּאָרְשְׁטִיסְטוּ מִיךְ, מִין שְׁטָאָט, צִיךְ פָּאָרְשְׁטִיְּעָן מִיךְ זיך אַיְינָס דָּאָס
אַנְדָּעָרָעָ ?

אַבער הִינְגָּט, וְוִי שְׁטָעָנִיךְ, וְוִיל אַיך רָעָדָן נָאָר וְוָעָגָן דִּיר.
וְוָאָס בִּיסְטוּ נִיט אַוִּיסְגַּעַשְׁתָּאָגָעָן, מִין שְׁטָאָטָן? לִידָּן, הַוְּגָעָר,
חוֹרְבָּן, וְוִי טְוִיזְנְטָעָר אַנְדָּעָר שְׁוּעָסְטָעָר-שְׁטָעָט פָּוּן מִין הַיְּמִילָּאָנד.
בֵּין אַיך גַּלְקְלָעָךְ פָּאָר דִּיר, פָּאָר דִּין הַעֲלִידְשִׁקְיָה, וְוָאָס דָּו
הַאָסָט גַּעֲוָיָן אָוָן וְוִיְּזָט אָרוֹס דָּעָם גַּרְעָסְטָן פִּינָּט פָּוּן דָּעָר וְוּלְטָן.
גַּלְקְלָעָךְ פָּאָר דִּינְגָּעָן מַעֲנְטָשָׁן, פָּאָר זַיְעָר שָׁאָפָּן, פָּאָר דָּעָם גַּרְוִיסָּן
אַינְהָאָלָט אָיָן לְעָבָן, וְוּלְכָן דָּו הַאָסָט גַּעֲבִוִּית.

דוּ גִּיסְטָס נִיט בְּלוּזָן מִיךְ אַלְיָוָן — דָּעָר גַּאנְצָעָר וְוּלְטָן.
נָאָר מַעָּר גַּלְקְלָעָךְ וְוָאָלָט אַיך גַּעֲוָעָן — בְּלַאֲנְדוֹשָׁעָן אוַיף דִּינְגָּעָן
פָּעַלְדָּעָר, צְנוּוֹפְּקָלִיבָּן דִּינְגָּעָן שְׁטִינְגָּעָר פָּוּן חַוְּרָבָהָס, הַעֲלָפָן מִין מיְנָעָן
שְׁוִין עַלְטָעָרָעָ פְּלִיצְעָס אַרְפְּבּוּיָן דִּינְגָּעָן גַּאָסָן. דָּאָס בְּעַסְטָעָס וְוָאָס

איך קאן זיך ווינטשן — איז וווען דו וואלסט זאגן, או איך בין געוווען
און געלביבן אויף איביך דיר טריי.

— אנדערש וואלט איך דאך קיין קינסטער ניט געוווען.

דו וועסט מיר ניט זאגן: איך בין צו פאנטאטיש, אומפאר
שטענдельען. דו אליען ביסט דאך אין דיין טיפן אינועויניק איזו...
דאס זיינען דאך דינגע חלומות — איך האב זיי נאר ארויסגעפרט
אויפן לויונט ווי א כלה צו דער "חוופה" — איך האב דיך געקושט
מייט קלערלי פארבן און שטריבן, און זאג ניט איצט, או דו דער
קענסט זיך ניט.

איך וויס — איך וועל ניט געפיגען מערד די מצבות און אפילו
ניט די קברים פון מיינע עטלטערן, נאר, מיין שטאַט, וועסט ווערטן מיר
אליען ווי א גורייסע לעבעדיקע מצחה און אלע דינגע ניגעבעירענע
شتימעס וועלן קלינגען פיל שענער פון דער שענטער מוזיק, וויל
זוי רופן צו ניע שאָפונגגען, צום לעבן.

ווען איך האב דערהערט, או דינגע העלדיישע קעמעפר שטייען
שווין בי דינגע טויען — האב זיך אַנגעצענדן און זיך געוואנטשן
שאָפּן אָזָא גְּרוּם בַּיִּלְדַּה, וְזֹא דָעֵר פִּינְטְּ קְרִיכְטְּ אֲפִילּוּ אֵין מֵין גַּעֲבָרֶתּ
הוֹיָן אויף "פֿאָקְרָאָוּעָר גָּסָס" אַרְיָן אָזָן פָּוּן מֵינָעַ פֻּעַנְצְּטָעַר שְׁלָגָט
עד זיך מיט איך.

נאָר אַיר טַרָּאָגָט אִים אַנטְקָעָגָן דָּעַם טָוִיט, וְעוּלְכָן עַר הָאָט פָּאָרָּ
דִּינְט, וְוַיְלָ דָּרְךָ טָוִיט אָזָן שְׁטָרָאָפּ — קָאָן עַר אָפְּשָׁר מֵיט הַוְּנְדָּעָטָר
יַאֲרָן שְׁפָעָטָעָר אַנְהָוִיבָן טַרָּאָגָן אַמְּנָטְשָׁלְעָכָן פְּנִים אַוִּיפּ זִינָעַ פְּלִיבְּיעָסּ.
אָזָן אַיְבָּ אַמְּאָלָּ פְּלָגָטָן אַלְאָן פְּאַזְהִילִיקָן אַמְּגַעַן,
הַיְינְטָה דִּי גַּאנְצָעָ מְעַנְטְּשָׁהִיטָּ גַּעֲדָאָרְפָּטָה דִּיךְ פְּאַרְהִילִיקָן, מֵין שְׂטָאָטָה,
צְוָאָמָעָן מִיטָּ דִּינְגָעָ עַלְטָעָרָעָ שְׁוּעָטָעָר: סְטָאַלְינְגָּרָאָד, לְעַנְגָּרָאָד,
מַאֲסָקוּעָ, כָּאַרְקָאָוָה, קִיעָוָוָן אָזָן נָאָךְ אָזָן אַיְבָּ אַלְעָמָעָן אַנְרוֹפָּוָן
— הַיְילִיקָעָ.

מִיר מְעַנְטָשָׁן קָאָגָעָן נִיט אָזָן טָאָרָן נִיט רְוָאִיקָעָ לְעַבָּן, עַרְלָעָךְ
שְׁאָפּן אָזָן פְּאַרְלָאָזָן דִּי וּוּלְטָן, בִּזְוּ וּוּנְגָעָן דִּי זִינְדִּיקָעָ וּוּלְטָן וּוּעָטָן
זַיְינָן אַוִּיסְגָּעָרְיִינִיקָט דָּוְרָכָן הַיְילִיקָן שְׁטָרָאָפּ.

אַיך קָוקָ, מֵין שְׂטָאָטָה, אוֹיפּ דִּירָ פָּוּן וּוּיְיטָן, אַזְוּ וּוּיְ מֵין מְוֻטָּעָר
הָאָט אַוִּיפּ מִרְגָּעָקָט אַמְּאָלָּ פָּוּן טִירָ, וְזֹא דִּיךְ פְּלִיעָגָ אַרוּסְגִּינָק אַוִּיפּ
גָּאָסָ. דָעֵר פִּינְטְּ אַיזְוָאָךְ בַּיְּ דִירָ. אָזָן טָאָמָעָר אַיזְוָאָם וּוּיְינִיק גַּעֲווּעָן
מֵין אַוִּיסְגָּעָמְאָלָטָעָ שְׂטָאָט אַוִּיפּ מֵינָעַ בַּיְּלָדָעָרָ, וּוּאָסָ עַר הָאָט אַוִּיסָ-

גערויבט וואו נאר ער האט געקאנט — איז ער געקומען ברענצען
מיין אמת הויז און מיין אמתע שטאַט. איך וואָרף אים צוריק אין
פנימ — זיין אַגעַרְקָעַנוֹג אָזֶן רָוּם, וואָס ער האט מיר אַמְּאַל גַּעֲגַּבָּן
אין זיין לאָנד.

וַיַּיְגַּע אַדְּקָטוּרִים פָּזֶן פִּילָּסְאָפִּיעַ, וואָס האָבָן וועגן מיר גַּעַץ
שריבען «טִיפָּע» ווערטער, וַיַּיְגַּע אַצְּטָס גַּעֲקוּמָעָן צָו דֵּיר, מיין שטאַט,
אַרְאָפּוֹאָרְפָּן מִיַּגְעַן בַּרְיָדָעָר פָּזֶן הוֹיכָן בְּרִיךְ אַיִּינָה, באָ
גרָאָבָן זַיִּה לְעַבְּדִיקָּרְהָיִיט, שִׁיסָּן, צִינְדוֹן, וַיַּיְגַּע אָזֶן דָּס אַלְץ אַנְקוּקָן
מייט זַיִּיר קְרוּמָעָן שְׂמִיכָל אָזֶן זַיִּירָעָן מַאנְאָקְלָעָן.

איך דאָרכָן נִיט מעָרְמִין אַיְגָן הוֹיָה, ווען אַפְּילָו דו וועסט מיר
עס אַפְּרָאַטְ�עוֹעָן. אָזֶן אַיִּיעַר אַלְעַמְעָנָס הַעֲרָצָעָר אָזֶן מיין וְאוֹיְנוֹגָן,
איַיְעַר אַטְּעָם אָזֶן מִיר טִיעָר זַיִּה בְּאַלְזָאמָם.
און גַּלְיָקָלָעָן ווֹאלָט אַיך זַיִּן, ווען אַיך ווֹאלָט קַאנְעָן אַרְוִיסָּה
ברענגען וואָס נִיעָס, ווי דו אלְיִין וועסט ברענצען נִיעָס אוּיפָּה דָּעָר ווּעלָט.

ליידער וועגן שאגאלן

אסתר שומיאטשנער-היירשביין

מאرك שאנאַל

(פונן בעז "ליידער", 1956, לאס אנדזשענלאַס)

ער אוּן אַנדערש —
פלאָמִיק ברענט אַ רויַט לְעַמְפַעַלְעַ בֵּי אַיִם,
מייט צַיעַשׂוּבְעַרְטָע גְּרוּוּוּס שְׁפְּרִינְגֶּן יְדִישָׁע לִיבָּן,
זְיִיעַרְעַ גְּרוּוּס פֿוֹן גְּילְדָּעָן פְּעָדִים אֲוִיסְגָּעַה אַפְּטָן, אָוּן אַט —
אַ גְּרִינְגָּר יְיִד, אַיְינְגָּעְקָלְאַמְּעָרָת
מייט זְיִינְגָּר רְמָחָ אַכְּרִים אַין אַ סְפַּר-תוֹרָה!

דעָר יְיִד אַיז אַיִינְס מִיט זְיִין סְפַּר-תוֹרָה,
לוֹפְטִיק שְׁפָאנְטָן עָר אַיבָּעָר פָּאָרְשָׁנִיטָע פָּעַלְדָּעָר,
איַבָּעָר דָּעַרְפָּעָר
פוֹן פּוַיְעַרְשָׁע הַיּוֹקָעָם.
זְיִין קָאָפּ צָוָם הַיּוֹלְדָּעָמָט,
זְיִין שְׁמִיכָּל — צָוָנָט; זְיִין נְשָׁמָה — אַ פְּלָאָטָעָרְדִּיקָע פָּאָן!
דָּעָם הַיּוֹלְדָּעָמָט טְרָאָגָט עָר דִּי תּוֹרָה מִיט צָעָן גַּעֲבָאָטָן —
אַ מְתָנָה בְּרוּנְגָּט עָר עַם גָּאָט!

הענט אינגעַדָּרטע, אינגעַקְלָםְעַרטָּע,
ווײַ מיט בטחן די רצועות אַרְוָמְגָוּוַיְקָלְטָע,
האלטַן דעם ספר צוגעדריקט צום האַרְצָן.

מייט גרויעַזָּאָךְ און דלוֹת-זָאָרָג פֶּלְאָטָערְטָע זִין פָּאָלָע;
ער קָאָן זִין אַ טָּאָטָע, אַ פָּעָטָעָר, אַ סָּוָהָר,
אַ שָׁוָמְטָעָר, אַ שָׁמֵשׁ, אַ שְׁמִיד . . .

ער טָרָאָנְט זִין אַיבָּעָרְגָּעָנִיצְעָוָעָטָן קָאָפְּטָן
מייט עַקְשָׁנוֹת, מייט דָּאָגָה —
און אַרְוָמְגָוּנָאָרְטָלָט מייט אַ שְׁטוּרִיךְ פָּוָן אַמְוָנה,
האָטָ שָׁאָגָאָל זִין גְּרִינְעָם יְדָן.

אלחנן וואָגָלָנָר פָּאָרִין

אַ דָּעַ צָו שָׁאָגָאָל

דיין פָּאָלִימָרָע אַיז די אלטָע עַרְד,
צעוּוַיְקָלָט ווַי אַמְּמָעָם תְּחִנָּה ;
דאַ וּאוֹ אַיר אָוָגְדָּסְטָן גְּרִינְעָם טְרָעָרָט
דָּאָרָט קִיְּקָלָט זִיךְדִּי דָּוּוִינָע.

דאָךְ גְּלִוִיבְדִּין מְאָמָעָם ווַיְיַעַר הַיְמָלְהָעָרטָט.
דיין רָומְ — אַ שְׁטִיְין בָּאוּוֹאָנְדָעָרטָט ;
אַ, אַיר אַיז כָּאָטָשְׁ דָּעַר זְכוֹת בָּאַשְׁעָרָט
אַ טְרוּיָם זִין עַרְשָׁט — אַיז דיין יָאָרָהָוָנְדָעָרטָט.

.53. “די גַּאֲלָעָנָם קִיְּטָ,” נומָעָר

אַרְן קָוֶץ

„מִאֲרָקֵשׁ אַנְגָּלֶן“

(פראגמונט פון בוז „מִאֲרָקֵשׁ שָׂאָגָאַלֶן“ (פֿאָגָמוֹנֶט), ניו יַאֲרָק, 1947)

די זון
פֿאָרְגִּינִיט נִיטָּבָא
שָׁאָגָאַלֶן.
די בַּיּוּמָעָר וּוְילָן וּוּרָן זִינְגָּעָה בַּאֲרָשָׁדוֹן —
פֿוֹן די וּוּרְבָּעָם בַּיּוֹן
די דַּעֲמְבָּעָם,
פֿוֹן וּוַיִּסְרָוִיְשָׁעָה בַּעֲרִיאָזְקוּעָם בַּיּוֹן בּוֹלָאנָעָר
בּוּרְעֻוּנוּגָעָם
אוֹן פֿאָלְעַסְטִינְגָּעָר פֿאָלְמָעָם. בַּאֲשָׁאָגָאַלֶן לְעַבְתָּן
דַּעְרָטְרוּיְעָר
פֿוֹן יִדְיְישָׁן צָאָר
אַבְּאָרְכְּטִיקְטָמָעָן לְעַבְנָן — טְרָעְרְגְּלָאָו אוֹן שְׁטָאַלָּאָן —
עַר שְׁפִּילְטָן בַּאֲאִים
אַפְּ מַטְמָאָזָע
זַיְלְבָעָרְנָעָה קְלָאָרְגְּנָעָטָן
איַנְמִיטָן אַפְגְּנָרְדִּיסָן — אַפְגְּנָשְׁלִיסָן שְׁטָעָטָל,
בַּאֲדַעְרָ שְׁוֹל
מִיטָּא פֿוֹלָעָר, מַאְזְוִידְיקָעָר לְעוּוֹאָנָעָ. „גִּילָּאָ רִינְגָּא
דִּיזְאָ כְּבָדוֹאָ.“
שָׁאָגָאַלֶן קְוִשְׁתָּן זִיר
מִיטָּזִין קְאַלְעָ
וּוֹן די זון
קוּשְׁתָּן זִיךְ מִיטָּדַעְרָ עַרְדָּ — אַרְוּם אוֹן אַרְוּם —
איַן אַ רַּאַד,
איַן אַ קְרִיּוֹן, איַן אַ רְוַנְדִּיקָעָר רַאַם
אַיְנְדָעְרְלָוּפְטָן.

א חתונה פון מארך שאנאָל

“אַ קָו אִיז גַעפְלוֹגָן אַיבָּרָן דָאֶךְ” —
ס’אייז ניט קייזן קָו, ס’אייז ניט קייזן קעלבל,
נאר חתן כלה פון אַ יִדְישֵן ברָך,
מייט אַ קלוייז, אַ הקדש אָונַ אַ העֲרִינְג-גַעְוּעָלְבָּל.

די כלָה — גַעַשְׁלִיעָרֶט אַין סַאמְעַט אָונַ זַיִד,
טַונְקָעָלָעָר אַטְלָאָס — דָעַם חַתְנִים קַאְפָאַטָּע.
זַיִ פְּלִיעָן אַזְוָעָק הָעַט וּוּיְטָה, הָעַט וּוּיְטָה
פָוָן דָעַר זַוְמְפִיךְ-שַׁטְעַטְלִידְקָעָר בְּלָאַטָּע.

אַ מַלאָך מַיִט רַאֲזָעוּעָ פְּלִיגָל בְּאָנְגָליּוֹת.
דָעַם זָוָן פָוָן וּוּטְעַבְסָקָעָר הַעֲרִינְג-פָאַרְקוּיְפָעָר.
דָעַר פָעַטָּעָר זַיְשָׁא — די פָאַלָעָם צַעְשְׁפְּרִיָּט
מַעֲסָט דָעַם מאָרָק אָונַ קָלָאנְט אַן אוּפְּהָעָר.

ס’אייז פִּינְסְטָעָר אַין פָאַלִישָׂ פָוָן דָעַר קלוייז
אן פִּינְסְטָעָר די פְּנִימָעָר פָוָן די קָלְעָזְמָאָרִים.
זַיִ לְוִיפָּן אַרוּסָה הוּיוֹ צָו הוּיוֹ —
נאר אַ “טְרוּיְעָרִיקָם” שְׁפִילְן זַיִ אָפְ אַוִּיפָּהָר.

די זָוָן פָאַרְגָּנִיָּט וּזַי אַ פּוֹטוּרְפָּאָס
וּוֹאָס מִינְיָעָט אָונַ בְּלָעַנְדָט מַיִט מַיְלִיאָצָן קָאַלְיָוָן.
די מַחְותָנִים וּוּאָרְטָן פָאַרְשָׁעַמְטָע אָונַ בְּלָאָס —
זַיִ הַאָבָן נִיט קִינְעָם אָונְטָעְרָצְפִּירָן.

די חַתְנָה כָּלָה — הָעַט וּוּיְטָה, הָעַט וּוּיְטָה.
די חַתְנָה פְּרָאַזְוּעָט מַעַן אַוִּיפָּהָר די הַיְמָלָעָן.
דָעַר חַתְנָה אַין אַטְלָאָס, די כָּלָה אַין זַיִד —
אָונַ דָאָס שַׁטְעַטְעַלָּע וּוּטְעַבְסָקָעָר הַוִּיבָּט אַן צָו דָרִימְלָעָן.

י. מ. נימאן

תל אביב

פָאַר אֲ צִיְיכָעָנוֹנָג פָוּן מַאֲרָק שָׁאָנָאָל

אַ דִינָע פַעֲדָעֶר-צִיְיכָעָנוֹנָג וּוֵי אַנְגָעָהוִיכְטָעָר טְרוּוִים.
די לִינִיעַם, — דִינְגָר, דִינְגָר נָאָך וּוֵי דָאָם גַעֲוֹעַב
פָוּן טְרוּוִים.

אַ חַוִוִז אַיִן חַיְמִיש שְׁטָעַטָל, אַ לִיְטָעָר אַנְשָׁטָאָט טְרַעַפַט.
אַ טְרַיל, הַאַלְבָג גַעֲעַפָנָט. אַוִיפָנָט פַעֲנָסְטָעָר — בְלוּמָעַנְטָעָפַט.
אַ חַוִוִיפַט, הַינְגָר אַיְפָנָה הוֹוָף. אַ קָאָץ, אַ צִיגַט.
אַ וּוָאנָן שְׁטִיטִים, אַוְן קָלִין דָעַר וּוָאנָן, וּוֵי אַ וּוִוִיגַט.
אוַיסְגַעַשְטָרַעַקְטָעַ דִישְׁלָעַן. דָאָם פַעֲרָדָל אַיִז גַעֲשָׁפָאָנט.
(פִיר אַוְן, פִיר אַוְן וּוָאנָן, אַינְגָם וּוִוִיטָן לְאַנְדָן!)
אַ פְלוּוּיט. אַיְבָרָן פְלוּוּיט עַמְעַגְגָעַן קָאָרְשָׁן, פּוֹלָע צְוַוִינָן,
אוֹן רְוִוָיטָע עַפְל, פְרוֹכְטָן אוֹן גַעֲוֹוִיקְסָן.
זְוַנְבָלְוָמָעַן אוֹן מָאָן. דיַ רִיחָות שְׁטִיְינָן
וּוֵי צָו דָעַר פְולָעָר וּוָאָך דָעַר רִיחָ פָוּן בְשִׁמְיִים-בִּיקְסָן.
גִינְגָאַלְדָעַנָע וּוְאַלְקָנְדָלָעַנָע מְעַרְן וִיך אוֹן מְעַרְן
וּוֵי פָוּן יְוָנָגָע בְלִיטָן דיַ צְעֻזְונָגָע בְאַגְּרָן.
וּוִוִים בְעַרְגָלָט וּזְך דָעַר שְׁטָעָג.
חַתְנַ-כָּלה צְעַרְטָלָעַן וִיך. מִיט שְׁטָעַרְן-פְלָאַטָעָר אוַיסְגַעַשְׁוִיט
דָעַר וּוּגַט.

עַם בְעַנְטָשָׁט וּוֵי הַוִיכָעָר קִירְכְּקָופָאָל אוֹן דיַ שָׁוֹל גַעֲבָקְטָעָר,
אוֹן אַיִיךְ דיַ חָוָן, דָעַר הַוְנָט, דיַ צִיגַט פָאַרְגָאַפְטָעָר
אוֹן פָאַרְקָוְקְטָעָר.
אַלְעַ הַאַלְטָן אַיִין דָעַם אַטְעָם, וּוּעַן חַתְנַ-כָּלה שְׁפָאָנט
אוֹן שְׁוּעָבָט בְאַפְלִיגָלָט אַיְבָרָן קְרוּמָע דְעַכָּר.
חוֹבָב דָעַם כּוֹם. זָאָג דיַ בְּרָכָה הַוִיך אוֹן הַעֲכָר:
גַעֲבָעַנְטָשָׁט דיַ לִיבָע, וּוָאָס דיַ רִיחָות טְרָאָגָן
אַיְבָרָן לְאַנְדָן.

משה שקליאר שָׁאַנְאַלְסּוֹ וּוִיְתְּרָאַזְוֹשָׁן

פון בונ "פארשפנטיקטער פרילינגן", פארלאג "יידיש בונד",
(ווארשען, 1966)

איך ווים ניט,
וועט זעט היינט אוים
דיין אלטע שטאט וויטבעט —
שאנאל,
וואם כ'האכ פארלאוט
מייט העכער צוואנציך יאָר צורייך
אונטער דעם גרויזאמען גענגאל
פון שטאל און אייזן,
אין סאמע ברען פון קרייג.
נאָר ווען איך האכ אַראָפֿגענֿידערט
אין 'הדים" היכל —
אין דער נײָער של —
באָצִירט מייט דינען ליכטיקע וויטראָזֶן,
געדוכט האָט זיך,
כ'בֵין אַרְיבָּעָר בלוי אַ קלײַען בריך
און ווי מיראָזֶן
האָבָן אין זכרוֹן אַנְגָּעהָוִיכָן קרייזן
בילדער פון אַמָּאל.

* * *

אַמָּאל, אַמָּאל —
וועט האָט געפֿירט אַ ניט געהרטער קול
די שבטים צוועף
אַרְיבָּעָר וואָסערן פון ירדן,
איך פֵּר מײַן בליך
צעשפֿאַלטנען אַוִיפּ העלפֿט
דורך בלוי און רויטע פֿאָרכָן
און פֿאָרָהָאלְט אוים
אויפּ אַ פְּלָעָק פון גְּרוֹן
דורך דְּרוֹוּסְנְדִּיקָּעָר זְוּן צעטונְדָן.

באלד וועגן אלע פאסטעכער —
די זיין
פון שבטים אורהאלטער פארשווונדן,
און ס'בליבט איבער בלויו די ציג,
מיין גוט באקאנטער ציג,
וואס האט שטיל געזופט דאס שטרוי
פון נידיקע וויטבעקער דעכער,
ווכנדיך אויר שטאל.
וועמעננס גורל האסטו אויר פארטרויט,
דעך ציג — שאגאל?
* * *

— אַמְּלָאֵל, אַמְּלָאֵל
אֲיִיךְ הָעָרָמִין מַאֲמֻםָעָם קֹול
אַיִינָן שְׁרִיעִינְדִּיקָעַ הָעָנֶט,
וּוֹצָאָס רַיִיטָן זִיךְ אֲרוֹויָס פָּוָן פִּיעָר.
אַאוֹן פְּלוֹעָצָעָם צִיטָעָרָט אַוִּיפָּעָר,
דָּרִי שָׁוֹל דִּי נְיִיעָר,
סְכִ'צְעָפָלָן זִיךְ דִּי וּוֹעֶנֶט
אַוְן מִיר אַנְטְּקָעָנֶג
גִּיאַת שְׁבָט יְהוּדָה,
וּוֹצָאָס אַיְזָן אַרְאָפָּעָר פָּוָן עָמָעָס וּוּוֹטְרָאָזָשׁ,
אַאוֹן סְיוּעָרָן פָּוָל דִּי וּוֹעֶנֶט
מִימִית אַדְרוֹתְדִּיקָעַן מַאֲרָשׁ
פָּוָן דִּי אַנְטְּרָנוּנָעָן פָּוָן אַלְעָרָפָעָם,
שְׁוִיְּטָעָרָה וּפְנָסָם.

אוֹן פָּגַרְאַמְעָן,
קוֹי שְׁפָרְיוֹן אֲבוּרָה תְּהֻמָּעָן
— וּוֹוי אִיבָּרָן יִסְ-סּוֹף פָּוּן תְּגַדְּדָן
גַּעֲנַעֲנַדְיקָט אַלְצָן.
בְּ/הָאָב אַוְיְגָנוּוֹזָאָכָט
אַיְזָן קְלִינְיָעָם זָאָל
אוֹן וּוִידָעָר בֵּין אִיר
צְוֹוִישָׁן דִּי וּוּיטְרָאֶזֶן דִּינָעָן
— מְאַרְקָשָׁגָאָל.

ו. א. רָאָנוֹטָשׁ

מאرك שאנאל פארבט דעם הייל

(אֶן-פַּרְגָּאַנְג)

ווער האט דעם הייל באנוצט ווי א קאנטווע
צו מאלן מורהלן און פרעמקאָס ?
געטננקען דעם פינול אין זונשיין פאליטראָע,
ニיט-דָאַיְגָע פָּאָרְבָּן גַּעֲמִישָׂת אָון צַעְזָנָה ?

געקלעקט האט אים רוים הארויאָנטִישָׂר,
צעכראָסְטָעַט, צעליגט זיך אָן גַּרְעַנְעַץ,
צעשויבערט, באָטְרוֹנְקָעַן פָּוּן רָאָכוּם,
גַּעֲקוּילְעָרט זיך אָוִיכָן, ווי קִינְדָּעַר אָוִיפָּג גַּרְאָזָן.

אָון שטאט האט גַּעֲזָעַן אָון דָּאָרָף האט גַּעֲלָאַצְט.
אָון קִיךְ האט די ווֹוְתִּין די טָעַלְעַר גַּעַלְאָזָן,
אָין שְׁפִיטָאָל האט אָחֹלה דעם ווֹוְתִּאְגָּ פָּאָרְגָּעָם,
אוֹפָן יִם האט אָפִישָׂעַר צָום הייל גַּעֲלָעָכְט.

אָון פְּרִיִּי אֵיז גַּעֲוָעַן דָּעַר אוֹיסְטָעַל פָּוּן מַאְלָעָר,
אָון הַעַלְזָעַר מִילְיאָנָעַן גַּעֲשְׁטָרְעָקט זיך אָרוֹופָט,
אָון אוֹינְגָן גַּעֲעָפָנְט האָבָן מַעֲנְטָשָׂן אָון חִוּת
צּוֹגְלִיְיךְ
אָון גַּעֲגָפָט אָון גַּעֲגָפָט.

אָ, ווער אֵיז דָעַר מְבִין ווּאָסָקָן דָּאָס בָּאַשְׁרִיבָן ?
ווער אֵיז דָעַר קִינְסְטָלְעַר ווּאָסָקָן דָּאָס גַּעֲשָׂאָפָן ?

וּוִוְיסָע גַּינְגָּאָנְטִישָׂר לִיבָּן רִיוְיטָן
אוֹיפָט רָאָזְעָוָע, דָאָרְיָנְקָע צִיגְלָעָר ;
גַּאֲלָזָעָנָע עַפְלָא אֵין צַעְעָפָנָטָע מַיְלָעָר
פָּוּן בְּלוּעָא צַעְפָּלָאַשְׁעָטָע פָּעָרְדָּלָעָד.

און יידעלעך אין זילבערנע זשופיצעם
טאָנְצַן אֵין קָאָרָאָהָאָד
מייט רָעֲגַנְבּוֹיְגַנְדְּגָעַ הָעָנָעָר.

און ווייטער נאָך און טִיפֶּעֶר נאָך —
שְׁטִיפֶּעֶר פָּאיַיצַּן מִיט שְׁפִיצְתַּעַן מִיצְלָעַ,
און טִישָׁאָרְלִי טְשָׁאָפְּלִין מִיטְן שְׁטָעָקָן —
אלָע אָוִיסְגָּעְפּוֹצְטָעַ אֵין הָעָלָע בְּגָדִים
שְׁפִילָן זִיךְ אֵין בְּלִינְדָע בָּאָכָע,
צְוִישָׁן בָּעָרָג פּוֹן פִּיאָלָעָט אֵין פִּיעָר.

און בַּיִ דָּעָר זִוְּתָ שְׁמִיכָּלָט אֵ פָּאָרְשָׁעָמְטָעָר
דוֹרָךְ אֵ וָאָלְקָן־שְׁוִיכָּ אֵ וּוּיְסָעָר
דָּעָר בְּלוּיְאָוִינְגָּעָר וּוּיְטָעְמָקָעָר מָאָרָק שָׁאָגָּאָל —

די האָר גְּרִין בָּאָקְרָאָנְצָט,
דאָם רָוְנְדִּיגְ פְּנִים — אֵ פּוֹלָע לְבָנָה,
די קְלִינְעָ העַנְטָ צְוּנוֹפְּגָנְלִיָּגָט אֵין צְוָנְטָעָר רְוִיט ...

און די וּוּלְטַ הָאָט גְּעוּזָן
און די וּוּלְטַ הָאָט גְּעוּזָוָסְטָ :
מָאָרָק שָׁאָגָּאָל הָאָט דָּעַם הַיּוֹלֶד גַּעֲפָאָרְבָּט,
מָאָרָק שָׁאָגָּאָל הָאָט דָּעַם הַיּוֹלֶד גַּעֲפָאָרְבָּט !

ו. א. ראנטש בוד-קאמיטעט

עקזעקווטיווע :

הערשל קאהן, טנקראטעןאר
ש. פראנצבלוי, פאָרויזצער
א. ניומארק, קאסירעד

ה. בוקרינסקי, ניטן און מערי גאָרפיילד, צירל דאֶבושינסקי, פאלין
ווײַיטמאָן, מ. וואָלקאָויטש, שמעון און מאָלי טרייבוש, דר. חיים און
פֿעַי לובין, בערל מעלאָמעד, חיים און ביילע מאָרכום, חיים סטיען, דושׂוּ
לייא און סעם סנידער, איוֹאָ פראנצבלוי, אהָרָן קוּירטמאָן, סָאנְגָּיָה קאהן,
מערי ריטשמאָן, מאָניָה ריטש, יָאָסָּל און אִידָּא שאָכָּנָאָו, קָלָאָרָא שָׁוָּלָמָּאָן.

ערנִיספֿאנְמָאָרָם :

עוּווּלִין אלֻקְסָאנְדָּעָר (איַן אַנדָּעָנָק פָּוּן אִיר בְּרוּדָעָר פְּרָעָנָק בְּרוֹאָנְסְטִיָּה)
מעַקס אָוּן דָּאוּן סָאָבָּאָרוּן (דָּעַטְרָאִיט)
מעַרְיִ רִיטְשָׁמָּאָן (איַן אַנדָּעָנָק פָּוּן אִיר מָאָן דָּוד)

סְפָּאָנְמָאָרָם :

שְׁמוֹאֵל אָוּן אִיּוֹאָ פרָאַנְצְּבָּלוּי
הָעֶרֶשֶׁל אָוּן סָאנְגָּיָה קָהָן
אַהָרָן קוּירְטָמָּאָן
שְׁמַעַן אָוּן מאָלי טְרִיבְּשָׁוּשָׁן

עַרְנִיםְמִינְגְּלִידָעָר :

שְׁלָמָה מִיכְאָעָלָס קְרִיָּוִי
אַסְטָר אָוּן סָעם מִילָּעָר
אַסְטָר מִינְץ (איַן אַנדָּעָנָק פָּוּן
איַר מָאָן אִיּוֹב)
דָּוד עַדְלְשָׁטָאָט לִיְּעָן-קְרִיָּוִי
עַלְיָע אָיִן אַנדָּעָנָק פָּוּן לָוָסִי
קְלָאוֹאָ אָיִן אַנדָּעָנָק פָּוּן מָאָר
עַלְסִינְאָר יִדְיְישָׁעָר קוּלְטָוָר קְלוֹב
שְׁלָוָם עַלְיכֶם לִיְּעָן-קְרִיָּוִי
י. ל. בעקער (מְאַנְטְּרָאָל)
בערגלְסָאָן לִיְּעָן-קְרִיָּוִי (ל. א.)
ליְבִי אָוּן מאָרִיס וּוּאַלְפְּסָאָן
(נוּיִ אַרְקָן)
וּוּסְטָ סִיד קוּלְטָוָר קְלוֹב
זוּוִיהָילָעָר לְאַנְדָּסְמָאָנְשָׁאָפָּט אָוּן
אָוּמְגָעָנָט
מָאָרְטָיָן אָוּן סָעְדִּיָּנָא יְדֻעַּלְעָוָיִץ
דר. חִים אָוּן פֿעַי לִוְבִּין

מיטגלאידער :

- ראובן און פיגל יוקלסאן**
(ניו יארק)
נחום און כיינע כהן
ראכיל ליסט
דר. מאיריס און פרידא לעוויט
ס. לאקרין
סאל און לארא ליין (עלסינגר)
הימאן און בילע מארכוי
דארא און מארכ מיזעל
יוצי און ענא מאנדען
טשאָרלַס און בעס נעםעראָר
(ניו יארק)
ס. נאגאשינער
דר. היימאן און אידא סטעלער
(טשעלסִי, מאס.)
ס. סאוויטש (מאונטיסטעלַא, ג. י.)
ראָוּ יאנאָזקייזוּיס
נאדיע לון און אנדען פון
אַרְ מאָן יעַקב
פ. לערמאָן (ג. י.)
ב. לעוויט (פֿינִיק, אַרְזִין)
שרה לעויטאָוּ
מאָרִיס און רֹאוּ סִיטְרִין
(דעטראַיט)
ג. אָוּן אַ. קָאָרְפְּלָאוּ
קרְיִידְמָאן אַין אַנדען פון סָאלִ
אייזיך קָעַסְלָעֵר (דעטראַיט)
הָעָרִי קָעַנטָאָר (מיַאמִי)
- אב. אַרְגְּשְׁטִין (ג. י.)**
גִּיטֶּל בָּאַרְנְשְׁטִין
חִים אַון חָנָה בּוּקְרִינְסִי
וּשְׁאָק אַון שָׂרָה גּוֹטְפְּרִינְט
חָנָה גָּאָטְפְּרִיד
לִילְיָעָן גְּלָעֵס
רַבְּקָה גְּרִין אַין אַנדען פּוֹן
אַיְיר מָאָן מָאָרִיס
מָאָנָלָא גְּרִין אַון מָאָשָׁא
אַקְסְּעָנָאָוּת אַין אַנדען פּוֹן
זַיְעָר פָּאָטְעָר מָאָרִיס גְּרִין
גְּדָלִיה אַון שָׂרָה גַּעֲלָעֵר
ס. דַּעֲמָבוֹס (ניו יארק)
סֻם אַון הָעַלְעָן דְּרָאָזְנוֹן
יעַקב אַון צִיְּטָל דְּרָאָשְׁקִין
(ניו יארק)
ה. דַּעֲנִיעָלֵט (ניו יארק)
סֻם אַון רָאוּ הָאָרְפְּעָר
(מיַאמִי בִּיטְשִׁין)
פְּרִידְאַ וּוַיְשְׁנִיאָק (איַין אַנדען)
פּוֹן אַיְיר מָאָן)
רָאוּ וּוְאָנָעְטִיק
פָּאַלְיָן וּוְיִיטְמָאן
הָעָרִי וּוְיִינְבְּעָרְג
(אַטְלָאָגְּנָטִיק סִיטִּי)
מ. טָאָרְלָאוּ
י. אַון בָּ. טְשָׁאָרְגְּנָאְיוּעָר (ג. י.)
יאָנְקָל, גָּאַלְדָּע טְשָׁעְרְנִיצְקִי

דושעך און עטוי קוראט (אין
אנדענק פון טאכטער
מעי קוואט)

פרידא קינג

דוש. און איווא קיפנויס

דר. י. ריכער (קראמפאנד)
מאנייא און מעקס ריטש
מאנייא און בנימין דאוענבעלד
ש. י. רעלין

ס. רاطענבערג (איין אנדענק
פון איידה)
סאול רاطענבערג (בעלמאנט,
מאס.)

הערוי און ציליע רביבינס
דר. קאיל שוגער

שמואל און ענה שווארץ
(עלסינאר)

י. סייבין

פעטאלומאָן קולטור קלוב
לוֹאִיס קָאַהֶּר

איין אנדענק

פון מײַן ברודער בנימין

א. קאַהען (פֿיקְסְקְּל)

די קעליערמאָנס (נוּווַיָּאַרְקְּ)

סעם און ענה קאָופְמָאָן

שיינְקָאָגָאָן קולטור קלוב

פון לאָס אַנדְזְשָׁעַלְעָם

מאָרים און אַידָּא סּוּוּדְעָר
(עַנְסִינָּא)

מ. סְטְּרָאָסְבּוֹרְגָּעָר

נֵיְתָן אָוּן כִּיְקָעְ סִירִים
(סָאָן פְּרָאָנְצִיסְקָאָ)

דושעך פֿעַלְמָאָן (מִילְוָאָקִי)
ירחמיאל און לִינָּא פֿאָרְבָּעָר
יאַנְקָל אָוּן בִּילְעָגָר פֿרִידָמָאָן

מ. פִּישָּׁ

מאָרטָא קָאָפְלָאוּיזָ (איין אנדענק
פִּון אִיר מאָן מאָרים)

וּוְילִי אָוּן פְּעָנִי. קִיטָּאִי

מ. ס. קָאָפְלָאָן

עַנְאָ קָרִיְצָעָר (איין אנדענק פִּון
אִיר מאָן הָעָרִי)

סָאָנִיא יַאֲבָלָאָן

איין אנדענק פִּון אִיר מאָן
מִישָּׁא יַאֲבָלָאָן

א. בּוּרְנִיקָעָר (וּוִינְדוֹאָר)

ב. גַּעֲקָעָר (נוֹאָרָק)

דִּינְטָשָׁע הַאֲפָמָאָן
בּוּלְאָ לְאָן (וּוְאָבָּאָן, מאָס.)

י. לְוִסְקִין (בְּרוּקְלִין)

ה. לעַנְסְקִי (יוֹסְטָאָן)

א. לִידְסִקִּי (טַאָרָאָנְטָא)

לוֹאִים נַאֲרְמָאָן (גְּרָעִיט גַּעַךְ)

אִינָה אַלְמָן :

7	די ערשות באגעגעניש
23	דער אַנקעט
31	בעלא שאגאל
37	אין ניו יארק
52	קאֻרָעָסְפָּאנְדָעָנֶץ
61	בעלא שאגאל (ליד)
62	נאָטִיכָן
71	וּאַנְדָּעָר
77	אין בראנדיס אָנוֹיְוָעָרִיסִיטָעַט
83	דעְמְבָּרָאַנְדָּט האָט מֵיר לֵיב
97	דער דִּיכְטָעָר
111	דער שְׁטְרָאָם
128	בָּאַלְעָט
136	פָּאוֹרִיס
151	מיין לעבן אין אַרְבָּעַט
163	יִדְיְשָׁעָר קָאמָעָר טָעָטָעָר
171	וּוִיטְרָאָזָן
184	דער עַרְדִּישָׁעָר מַאֲרָק שאגאל
191	צָוָאָסָט
195	אַפְּפָאָר
197	אוֹיף דער בִּינָע פֿוֹן מַעְטָרָאָפָּאַלִּיטָן אָפָּעוֹרָא.
201	אַ פִּילָּם
202	איְבָּעָר דָּעְכָּעָר
207	אַרְן קוֹרְצָס "מַאֲרָק שאגאל"
211	הַאַלְט אַוִּיס עַקְוָאָמָעָן
218	ליְדָעָר פֿוֹן מַאֲרָק שאגאל
227	רַעֲדָעָס אַן אַרְטִיכְלָעָן פֿוֹן מַאֲרָק שאגאל
261	ברַיּוֹדָאַוִּיסְטוֹיֶש
283	ליְדָעָר וּוְגָן מַאֲרָק שאגאלן

אלוסטראצייעם אוֹן בילדער פון מאָרָק שאָנאָל

5.....	פֿאָרִ. אַ. ר.
19.....	פֿרְעֻזֶּנְטִירְנְדִיק "הַיְמָלָאָנְד" (פֿאָטָא)
23.....	דֵּעֶר גָּלוּתִיְיד
30.....	מיִין לִיבְסְטוּר
36.....	בֵּי דֵּעֶר אַרְבָּעֶת
47.....	איַן פֿרְעֻזִּידִיּוֹם (פֿאָטָא)
51.....	דֵּעֶר זִיגְעַרְמָאָכָעֶר
56.....	פֿאָקְסִימִילָע
60.....	איַן וּאֲגַדְעֶר
66.....	דֵּעֶר קָוְנְצָנְמָאָכָעֶר
71.....	ער אוֹן זַי
76.....	אַ שְׁנִירֶל פֿעֶרֶל
82.....	שְׁלַח מְנוֹת טְרַעְגָּעֶר
96.....	מ. ש. מְאַלְטַ שְׁלוּם עַלְיכְּמַעַן
97.....	די שאָגָאָל פֿאָסְטְּ-מָאָרָקָע
105.....	דֵּעֶר יִיד מִיטָּן לוֹב
111.....	בענטשֶׁט לִיכְט
121.....	די גִּילָה
127.....	הַוּזְ-פֿאָרְבָּעֶרטָס
128.....	טְרַעְגָּעֶר
135.....	דֵּעֶר קְלֻעְזְמָעֶר
150.....	די חַתּוֹנָה
162.....	דֵּעֶר סְדָר
171.....	איַן פֿעְגְּסְטוּר
184.....	איַן סּוֹכָה
188.....	אוֹ חַשְּׁלִיךְ
194.....	די מְשֻׁפָּה
196.....	אוֹיְטָאָפְּ-פֿאָרְטְּרָעֶט
207.....	טְעַנְצָעֶר
215.....	עַלְטְּצָרוֹן
216.....	פֿאָקְסִימִילָע
219.....	די באָן

